ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 1
JEUDI
1er JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ԱՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.024 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.024

ԹՐՔ. ԴԻՒԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ ԱՇԽԱՏՈՂՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Թուրքիոյ Պաշտօնաթերթը Մայիս 25–ի թիւով հարատարակած է այն կանոնները որոնց պիտք է հպատակին պետական դիւանները վրայ աշխատելու փափաք յայտնող Թրքահպատակներ ու օտարազգատակները :

Թրքահպատակներու եւ օտարահպատակներու մասին պատրաստուած են անհատ դիմումնադրեր, որոնք պիտք է լեցնեն դիւանները անօրէնութեան, իսկ արտասահմանի մէջ Թրքական դեսպանատուներու կամ հիւպատոսարաններու: Այս վերջինները դիմումի տիրոջ նախ – եթէ ունին – իրենց կարծիքն ալ ներկայելով, դիմումնադիրը կը ղրկեն կառավարութեան, որ անմիջապէս դանոնք կը յանձնէ պետական դիւանները ընդհանուր անօրէնութեան, կամ իրաւոյ առարկայ դիւանները վարչութեան :

Պետական դիւանները վրայ կատար – ուիք ամէն աշխատանք կը անօրինուի այս դիւանները վարչութեան կողմէ : Իսկ այլ դիւանները համար կատարուած դիմումները մասին որոշումը կը պատկանի իրաւոյ առարկայ նախարարութեան կամ հաստատութեան :

Պետական դիւանները վարչութիւնն ու այլ նախարարութիւնները կամ հաստատութիւնները պրպտումի դիմումները կրնան ընթացք տալ, սահմանափակել զանոնք, կամ մերժել :

Մերժումը կ'ըլլայ հետեւեալ պարագաները տակ :–

- եթէ դիմումը կը վերաբերի տակաւին չկատարուած կամ անգործածելի ըլլալու աստիճան վնասուած վաւերաթուղթերու :

- Դիմումի տէրը, եթէ 18 տարեկանէն փոքր է, կամ ի վիճակի չէ քաղաքացիական իրաւունքներէ օգտուելու :

- եթէ ճշդուած ըլլայ որ ենթական իրեն տրամադրուած լուսապատճէններն ու մանրաժապաւէնները բազմացուցած ու գործածած է առեւտրական նպատակներով :

Տեղւոյն վրայ կատարուած բոլոր դիմումներուն մասին նոյն օրն իսկ կամ առնէն ուշ, յաջորդ աշխատանքի օրուան ընթացքին որոշում կը տրուի : Իսկ արտասահմանէն կատարուած դիմումները պատասխան կ'ունենան ամէնէն ուշը 30 օրուան ընթացքին :

Անոնք որոնք պիտի աշխատին դիւաններու վրայ, տեղեակ կը պահուին այն պայմաններուն եւ պարտաւորութիւններ – րուն, զորս պէտք է յարգեն : Այս մասին երաշխաւորագիրը մըն ալ ստորագրել կը տրուի անոնց : Պրպտողները «մուտքի քարտ» մը կ'ունենան մէկ տարուան համար : Քարտերը լուրաքանչիւր անգամով մէկ տարուան համար վերանորոգելի են : Մուտքի այս քարտերը, ամէն մուտքի, ինքնութեան Թուղթի մը փոխարէն կը տրուին ու պրպտողը պարտաւոր է զանոնք իր վրան կրելու :

Պրպտումի աշխատանքը կը կատարուի հետեւեալ կանոններուն համաձայն.

– Պրպտողներու տրամադրութեան տակ չեն դրուիր այն վաւերաթուղթերը որոնց դասաւորումի գործը աւարտած չէ, կամ ծանրօրէն վնասուած են : Սակայն, այս վաւերաթուղթերը եթէ որպէս ապացոյց պիտի ծառայեն պետական գործի մը, կամ իրաւունք մը պաշտպանելու, կարելի է պրպտողին տրամադրութեան յանձնել, պաշտօնեաներու հսկողութեան տակ :

– Ծրամադրելի չեն ըլլար այն վաւերաթուղթերը որոնք ցուցակագրուած ըլլալով հանդերձ նորոգութեան ենթարկուած են,

– Պրպտումի աշխատանքը կը կատարի իր նպատակ վաւերաթուղթերու միմիայն լուսապատճէններով կամ մանրաժապաւէնով : Հարազատ օրինակը ցոյց կը տրուի միայն համեմատութեան պահանջին վրայ :

– Պրպտողը կրնայ միայն իր նպատակին առընչուած վաւերաթուղթերու վրայ աշխատիլ· չի կրնար նպատակին վերաբերող ամբողջ վաւերաթուղթերը միեղէն պահանջել :

– Պահանջներու դադարում կը տրուի, նկատի առած դիմումի թուականն ու ժամը· ենթական տեղեակ կը պահուի թէ ո՛ր օրը եւ ո՛ր ժամուն կարելի պիտի ըլլայ պահանջուած վաւերաթուղթերը տրամադրել :

– Պրպտող մը մէկ օրուան ընթացքին առաւելագոյն 15 վաւերաթուղթ կրնայ ուզել :

– Պրպտողը իր քով ունեցած վաւերաթուղթերը յանձնելէ առաջ չի կրնար նորերը պահանջել :

– Փաստաթուղթերը համրանքով կը տրուին ու այդպէս կը վերադարձուին : Կորուստի պարագային պատասխանատուն պրպտողն է :

– Կարելի չէ ուրիշ պրպտողի մը յանձնել վաւերանիւթը, կամ ընդօրինակել, լուսանկարել :

– Ենթական պարտաւոր է ամէն տեսակի խաթարումէ ու վնասէ պահպանել վաւերանիւթը :

– Աշխատանքի ընթացքին միայն մատիտ եւ ռետին կարելի է գործածել :

– Պրպտումի աշխատանքին յատկացուած վայրը կարելի չէ մուտք գործել պայուսակով, դրամեքենայով, լուսանկարչական գործիքով, վերարկուով :

– Փաստանիւթը կարելի չէ վերոյիշեալ վայրէն հանել :

– Աշխատանքի վայրը պաշտօնեաներէ ու պրպտողներէ զատ ոչ ոք կրնայ մըտնել :

– Մէկը որ չաթաթէ մը աւելի պիտի ընդհատէ աշխատանքը, իրեն տրամադրուած վաւերաթուղթերը պէտք է վերադարձնէ, որպէսզի անոնք գետեղուին պահեստներու իրենց բուն տեղը :

Պարագաներ՝ ուր յատուկ արտօնութիւն հարկաւոր է.–

– Եթէ վաւերաթուղթերը կը վերաբերին Թուրքիոյ Ազգային Պաշտպանութեան, կամ եթէ անոնց հրապարակումը կրնայ վնասել երկրին կարգ – կանոնին :

– Եթէ վաւերաթուղթերը կապ ունին միջազգային հարցերու հետ ու անոնց հրապարակումը կրնայ ժխտական ազդեցութիւն ունենալ Թուրքիոյ եւ այլ երկիրներու կամ օտար երկու երկրի փոխյարաբերութիւններուն վրայ :

– Եթէ առընչուած են անհատին ապահովութեան ու անձնական կեանքի գաղտնապահութեան :

– Եթէ առընչուած են երկրին երկրաբանական ու երկրաքնապիտական կառոյցին, հանքերուն եւայլն :

– Եթէ իրենց դրի առնուած Թուականէն ի վեր չեն անցած տարի չէ անցած :

Այս պարագաներուն մէջ գտնուող Թրքահպատակներու, վաւերաթուղթերու, յատակագիծերու, քարտէսներու, գիրքերու, արտօնագիրներու, կալուածաթուղթերու վրայ աշխատանքն ու անոնցմէ կատարուելիք ընդօրինակութիւնները կարելի են միայն յատուկ արտօնութեամբ :

Պրպտում կատարող Թրքահպատակներն ու օտարահպատակները պարտաւոր են այս աշխատանքէն առ հրապարակուած իրենց հատորներէն մէկ մէկ օրինակ տալու Թէ՛ իրենց աշխատած դիւանին, եւ Թէ պետական դիւաններու ընդհ· անօրինութեան : Օտարահպատակները օրինակ մըն ալ կը ղրկեն Արտաքին նախարարութեան :

Այս պարմանները չյարգողներու պըրպտումի նոր արտօնութիւն չի տրուիր :

Այս դիւաններուն վրայ աշխատանք կատարող Թուրք կամ օտարահպատակ անձերու կարելի է որոշ դումարի մը փոխարէն տալ կամ ղրկել վաւերաթուղթերու լուսապատճէններն ու մանրաժապաւէնները· սոսկ կարելի չէ բազմացնել ու վաճառել առեւտրական նպատակներով :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ ԵՐԵԻԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Երեքշաբթիէն Չորեքշաբթի լուսնալիք գիշերը, Երեւանի ժամով առաւօտեան 3ին (Փարիզ՝ կէս գիշեր) Երեւանի օդակայանը ժամանած են Ղարաբաղ Կոմիտէի այն անդամները, որոնք դեռ Մոսկուայի բանտն էին : Անոնք են.–

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան,
Բաբկէն Արաքցեան,
Վազգէն Մանուկեան,
Դաւիթ Վարդանեան,
Սամուէլ Գէորգեան,
Ռաֆայէլ Ղազարեան,
Սամսոն Ղազարեան,
Աշոտ Մանուչարեան,
Վանո Սիրադեղեան,
Համբարձում Գալստեան :

Երեւանի ժողովուրդը մեծ անձկութեամբ կը սպասէր անոնց ժամանումին, համախմբուած օդակայանը, բայց օդանաւը էջք կատարած է միայն, երբ մէկ մասը ցրուած է :

Ապա, Ղարաբաղի Կոմիտէի անդամները առաջնորդուած են Սովետաշէնի բանտը եւ տեղւոյն հրամանատարը ապահովութիւն տուած է, որ կարելի կ'ըլլայ դիրենք տեսնել Չորեքշաբթի իսկ : Կը կարծուի Թէ կարգ մը ձեւականութիւններէ ետք, կըրնան ազատ արձակուիլ : Թղթածրարներու փոխադրութիւնը («Յառաջ», Մայիս 30) նախատեսել տուած էր արդէն այս փոխադրութիւնը : Կը յուսանք որ ազատ արձակումն ալ չուշանար :

Մոսկուա կը մնան Իգոր Մուրատեան եւ Արքատի Մանուչարով : Ազատ արձակուած էր Ա· Յակոբեան (Կոմիտէի անդամ) ամիս մը առաջ եւ վերջերս՝ Խաչիկ Ստամբոլցեան :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

1918 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՄԱՅԻՍ 28-Ը ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԻ ՕՐ ՃԱՆՉՆԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը կ'որոշէ.–

1.– 1918 Թուականի Մայիս 28–ը ճանչնալ հայկական պետականութեան վերականգնումի օր :

2.– Եռագոյն (կարմիր – կապոյտ – նարնջագոյն) դրօշը համարիլ հայկական ազգային խորհրդանիշ :

Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհուրդի
Նախագահութեան Նախագահ՝
Հ· ՈՍԿԱՆԵԱՆ
Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհուրդի
Նախագահութեան Քարտուղար՝
Ն· ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

1989 Մայիս 26

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ, մէկուկէս ժամուան ելոյթով մը Գերագոյն Խորհուրդին առջեւ պարզեց իր ծրագիրը : Յայտնեց, այս առթիւ, Թէ Խորհրդային Միութեան զինուորական ծախքերը 77,3 միլիառ ռուբլի են (860 միլիառ Ֆրանք) 1989–ի համար : Ընդհ· պիւտճէին 494 միլիառ ռուբլի է, ինչ որ կը նշանակէ Թէ զինուորական ծախքերը պիւտճէին 15,6%–ը կը ներկայացնեն : Խորհրդային Միութեան բացարձակ պետը չծածկեց Թէ ծանր է երկրին տնտեսական վիճակը, ձաղկեց ելմտական կացութեան ծանրակշիռ ընոյթը, խոստովի քննադատելով ելմտական նախարարը : Ան Թոյլ տուած է որ պետական ծախքերը աւելի արագօրէն աւելնան քան ազգային եկամուտը :

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ կուսակցապետը՝ Ժիվկով առպարիզ կարդաց Թուրքիոյ հեռատեսիլէն արտասանած ճառով մը, ըսելով.– «Ցանուն Պուլկարիոյ մահմետականներուն, եւ իմ անունովս, որպէս նախագահ Պետութեան Խորհուրդին, կը դիմեմ Թուրքիոյ որպէսզի մահմանները բանայ Պուլկարիոյ այն բոլոր մահմետականներուն, որոնք կ'ուզեն Թուրքիա երթալ կամ հոն ապրիլ» : Պուլկարիոյ Թուրքերը (900 հազար) ընդհ· բնակչութեան 10%–ը կը ներկայացնեն : Անցեալ չաբթու, պուլկարական իշխանութիւնները սկսած են դէպի Աւստրիա եւ Եուկոսլաւիա արտաքսել մահմետականները : Թուրքիա բողոքած է Սոֆիայի կառավարութեան այս «տարագրի ճնշումին» համար եւ յայտարարած Թէ հարցը պիտի արծարծէ Փարիզի ժողովին (Եւրոպայի Ապահովութեան եւ համագործակցութեան, որ բացուեցաւ Երեքշաբթի, Մորպոն) :

ՕՊԱՆ–ի հիմնադրութեան 40–ամեակի վեհաժողովին մասնակցելու համար Պրիւսէլ հասած է նաեւ Թուրքիոյ վարչապետը : Ան, օգտուելով առիթէն տեսակցութիւն ունեցած է Սպանիոյ, Պունաստանի վարչապետներուն ու Ֆրանսայի, Մ· Նահանգներու նախագահներուն հետ : Պուշի հետ հանդիպումը տեղի ունեցած է

(Շար·ը Դ· էջ)

ԻՆՉ ԽՈՍԵՑԻՆ ԿԱՐԱՊԵՏԸ...

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

(Ի. Եր վերջին մաս)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Օրաթերթ (Մայիս 9)

Իհարկե, ես ամենևին էլ չեմ ուզում ասել, թե ինչ-որ մեկը կամ ինչ-որ մի կազմակերպություն ինչ-որ մեկին կամ ինչ-որ մի կազմակերպության ինչ-որ բան է խոստացել, ինչ-որ բան է պարտադրել, ինչ-որ բան է ստիպել անել կամ չանել։ Ոչ, ոչ ոք ոչ ոչ ոքի ոչինչ չի խոստացել, ոչ ոք ոչ ոքի ոչինչ չի պարտադրել, ոչ ոք ոչ ոքի ոչինչ չի ստիպել անել կամ չանել։ Ամեն ինչ ինքնաբերաբար է ստացվել։ Ամեն ինչ ինքնաբերաբար է ստացվել, ինչպես որ ինքնաբերաբար է ստացվում, որ ամեն գարուն ծաղկում են ծաղիկները, ամեն աշուն տերևները դեղնում են ու թափվում, ամեն ձմեռ ձյուն է գալիս, ամեն ամառ արև է տաքանում։ Ամեն ինչ ինքնաբերաբար է ստացվել, ինչպես որ ինքնաբերաբար է ստացվում, որ ամեն առավոտ արևը ծագում է, ամեն երեկո մայր է մտնում, ամեն գիշեր լուսինը լույս է տալիս, ամեն ամիս ամսվա մեկին աշխատավարձ են տալիս, ամեն տարի հոկտեմբերի մեկին ուսումնական տարին սկսվում է, ամեն տարի մայիսի իննին Հաղթանակի տոնն է նշվում։ Ամեն ինչ ինքնաբերաբար է ստացվել, ինչպես որ ինքնաբերաբար է ստացվում, որ ամեն ինչ ինքնաբերաբար է ստաց

ՅՏԵՍՈՒԹԻ՛Ն «ՔԱԹՐԱ»

Շրջանի վերջին երաժշտահանդէսով, Մայիս 19–ի երեկոյեան «Քաթրա» ոգեկոչեց յիշատակը, վաղահաս մահով մը հեռացած երաժշտագէտին որ կը կոչուէր Աճոռ Բաբաջանեան: Արամ Խաչատրեան նկն էաք ան ամէնէն ծանօթ դէմքն էր Հայաստանի երաժշտական աշխարհին: Ծնած էր 1921–ին Երեւան, 1948–ին ա-ւարտած Մոսկուայի երաժշտանոցը· 1950–ին երբ կուտայ դաշնակի եւ նուա-գախումբի համար գրուած «հերոսական պոլլատա»ը, արդէն իր համբաւը կ'եր-կննայ Հայաստանի սահմաններէն դուրս: Ու 1983–ին, իր մահով կ'անյայտանայ թէ՛ յայտնի երգահանը եւ թէ դաշնակա-հար – մեկնաբանը:

Յայտարերն Ա. Բաբաջանեանի գործե-րով կազմուած առաջին մասին մէջ տեղ պրուած էր անոր Ջուլֆակի եւ դաշնակի սոնաթին· բարդ ու երաժշտական գոր-ծիքներու բացառիկ ախրապետում պա-հանջող այս կտորը նուագեց Ջուլֆակա-հար Անի Ժոտրի – Բաֆֆի Պետրոսեան զոյգը: Անոր յաջորդեց դաշնակ – Ջու-ֆակ – թաւջութախի երրեակը· հոս, ա-ռաջին երկու մեկնաբաններուն մխացա նաեւ թաւջութախահար Շառլ Ռընօ:

Միջնարարէ մը եաք, Բ. մասին առա-ջին երգահանը կրկին Հայաստանէն էր, Արամ Խուդոյեան: Շառլ Ռընօ նուագեց անոր միայն թաւջուլթախի սոնաթը (1961):

Յայտագիրը աւարտեցաւ Է. Կրիկի թաւջուլթախի եւ դաշնակի սոնաթով որ ափիթը առաւ վրկին ունկնդրելու Ռընօ – Պետրոսեան զոյգը:

Գեղարուեստական բազմազան յայտա-գիրներով հարուստ այս տարեշրջանին աւարտին բերած յորնուլթի՛ւնն էր յան-գուրը, թէ Մայիս 19–ի երեկոյեան հա-մար ընտրուած կտորներու ամենքն ալ իւ-րամատչելի չըլլալու պարագան, որ պահը սովորականէն նուազ լեցուն էր: Թէեւ, բացակայութիւնները, պարապ ա-ռիւոները, երկար աեւնէ ի վեր գաղտնիք չ՝ որ մեր մշակութային կեանքին ամէ-նէն հաւատարիմ ու անխոնջ մասնակից-ներն են: Տխուր է հաստատել որ «Քաթ-րայի նման այդքան չանք, ժամանակ, գիտական եւ ամէնէն տեսակի զոհողութիւն պահանջող ձեռնարկներու չարքն ալ ան-ցան չէ այս իրականութենէն:

Յայտագրին աւարտին բեմ գալով, ուն-կնդիրներուն հրաժեշտի խօսք ուղղեց Գ. Համբարձումեան. «իրաւացի քննա-դատութիւններ կ'ըլլան. գիտակից ենք մեր թերիներուն. սակայն նաեւ յաջողե-լու, աւելի լաւը, լաւագոյնը տալու վըճ-ռակամութիւնը չի պակսիր» ըսաւ ան. ապա ներկաները հրաւիրեց ներկայ գըտ-նուելու Լենինականի աւանդական երգե-րու եւ երաժշտութեան ազգային խում-բին որ նոյն բեմին վրայ տեղ պիտի գը-տնէ երկու օր ետք (Կիրակի, Մայիս 21):

Այսպէս կամ այնպէս, «Քաթրա» ունի իրմով խանդավառուողներն ու այդ խան-դավառութիւնը բաժնողներ. յաջողու-թեան ճամբուն վրայ կարեւոր նուաճում մը արձանագրուած է արդէն:

Ա. ԹՈՒՈՑԵԱՆ

ՔԻՒՐՏԵՐԸ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔԻ ՏԱԿ

Միլլին – Արեւելքի բախտին յաւիտեան զոհ ու յաւիտեան մոռցուած՝ Իրանի, Իրաքի ու Թուրքիոյ քիւրտ բնակչութիւնը չի դադրիր բախտին հարուածները կրելէ: Սակայն, այսօր, այնպէս կը թուի թէ Իրաքի Քիւրտերուն կացութիւնը եւս ձգած է հատարակաց ողբերգութեան մը սահմանները. անոնց ղեկավարը բացէ ի բաց կ'ամբաստանէ Պաղտատի կառավարութիւնը, թէ «իսկական ցեղասպանութեան» մը ձեռնարկած է իրաքեան Քիւրտիստանի մէջ:

Սատտամ Հիւսէյնի իշխանութիւնը արդէն քիմիական ռմբակոծութեամբ տխրահռչակ անուն մը չահեցաւ վերջերս: Ծոցի պատերազմի աւարտը ոչ միայն խաղաղութիւն չբերաւ այս ժողովուրդին, այլեւ զայն աւելի ենթարկեց իրաքեան ղեկավարներու բիրտ հալածանքին: Իրաքցի Քիւրտերուն ժողովրդավար կուսակցութեան պատասխանատուն՝ Պարզանի, կ'ըսէ թէ Իրաքեան Քիւրտիստանի մէջ մէկ բնակիչի փոխարէն հինգ գինուոր կայ, թէ չուրջ չորս հազար քրտական գիւղերու 90%–ը կործանած է Իրանի ու Իրաքի միջեւ հաստատուած հրադադարէն ետք եւ թէ մէկ միլիոն քիւրտ խմբական կայաններու մէջ կ'ապրին:

Պարզանի որ առաջին անգամ դուրս կ'ելլէ իր գիւղերէն, փոքձելով ժողովուրդի մը կոտորակումին ահազանգը հասցընել եւրոպական հանրային կարծիքին, կը հաստատէ որ քիմիական զէնքերէն ետք, Պաղտատ չի վարանիր ամէն տեսակ միջոց ի գործ դնելու որպէսզի Քիւրտերու վերազարթը արգիլէ: Իսկ Իրաքեան Քիւրտիստանի այլ շրջաններուն մէջ, Դահիրէի համաձայնութեամբ, եգիպտացի գիւղացիներ կը հաստատուին, շրջանը արաբացնելու համար· այս գործընթացը տեղի կ'ունենայ յատկապէս Տիգրիսի արեւմտեան բարեբեր ափին վրայ ու Քէրքիւքի քարիւղի շրջանը:

Բազմահազար Քիւրտեր ալ, որոնք Թրքական սահմանը անցնելով ապաստանելու վայր մը գտան, նուազ ահաւոր ընդունելութեան մը չարժանացան: Տանիէլ Միթերանի տուած տեղեկութիւն – ներուն համաձայն 36000 Քիւրտեր մահու կենաց պայքար կը մղեն Մարտինի ու Տիյարպաքըրի գաղթականներուն մէջ:

Ներքին քաղաքականութեան զանազան հարցերու պատճառով Թրքական կառավարութիւնը կը մերժէ տպաստանեալի օրինավիճակ տալու Իրաքէն գաղթած Քիւրտերու: Ան կը մերժէ նաեւ միջազգային ուղղակի օժանդակութիւն մը, պահանջելով որ գաղթականներու քանակիչ Քիւրտերու ուղղուած օժանդակութիւնը տրուի Թրքական իշխանութիւններուն: Միւս կողմէ, Անգարա այդ Քիւրտերուն կացութեան պատասխանատուութիւնը կը ձգէ արեւմտեան կառավարութիւններուն վրայ, որոնք կը մերժեն ընդունիլ զանոնք:

Հիւզակներու մէջ կամ վրաններու տակ, տասը – տասնըհինգ հոգի դիզուած կ'ապրին մէկ սենեակի մէջ: Ոչ եկամուտ ունին, ոչ աշխատելու կարելիութիւն, ոչ ալ դպրոց բանալու իրաւունք: Անոնք զատապարտուած են անխուսափելի մահուան, եթէ արդիւնք չտան Անգարայի եւ եւրոպական երկիրներու բանակցութիւնները: Ներկայիս հազար հինգ հարիւր հոգի կընայ որոնք դիմած են Շուէյտ, Գերմանիա կամ Ֆրանսա զաղթելու համար: Տիկին Միթերանի տուած տեղե – կութեան համաձայն, մեծ մասով երախաներ, երեք հարիւր հոգի մեռաւ անցեալ ձմեռ, յուրտին հետեւանքով: Ո՛վ դիտէ քանիներ ալ պիտի մեռնին ամրան ընթացքին, երբ ջերմութիւնը 50 աստիճանի կը բարձրանայ:

Ճիշդ է որ այն Քիւրտերը որոնք կ'ուզեն Նոյեմբեր 30–ի ներումէն օգտուիլ ու վերադառնալ Իրաք, կրնան: Կը բաւէ դրաւոր դիմում մը ներկայացնել, որ պիտի վաւերացուի Պաաս կուսակցութեան տեղական մէկ ղեկավարին, զինուորական տեղեկատուութեան կեդրոնի մէկ ներկայացուցիչին եւ քաղաքական ոստիկանութեան կողմէ: Այդ դիմումնադիրը ներկայացնողը յանձն կ'առնէ պահական Կոմիտէին կողմէ որոշուած վայրը բնակիլ, ու Պաաս կուսակցութեան ու յեղափոխութեան դէմ որեւէ քաղաքական գործունէութիւն չառնիլ:

Դիմումին տէրը դիտէ նաեւ թէ մահապատիժ կը սպասէ իրեն եթէ սխալ տեղեկատուութիւն կատարէ, վարչաձեւին ու օրէնքներու դէմ չարժի, կամ առանց պահական իշխանութեան լուր տալու բնակավայր փոխէ: Բազմահարիւր, նոյնիսկ բազմահազար Քիւրտեր զնդակահարուած են հաւատացած ըլլալով Պաղտատի «ներման օրէնք»ին:

«Երեւակայելու պէտք չկայ· ամենավատը հոն իրականութիւն է» կ'ըսէ Տանիէլ Միթերան, օժանդակութեան կոչերուն հետ· ան դիտակից է այսուհանդերձ թէ դժուար է իր ձայնը լսելի դարձընել երկրի մը մէջ որ Իրաքն ունի դաշնակից ու յաճախորդ: Նոյնքան դժուար է Պարզանիի գործը որ առանց մեծ երազներու կը դիմէ յեղափոխութեան երկու հարիւրամեակով նշուած արժէքներուն· կը դիմէ, հաստատած ըլլալով հանդերձ թէ Իրաքի կառավարած Ֆրանսական դիւանագիտական օժանդակութիւնը պատերազմէն ի վեր միայն կը ծառայէ ժողովուրդ մը բնաջնջելու, ու այդ ժողովուրդը իւրինն է:

ՔԱՂՀԱՆ

ՎԱՂԱՆՍԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինչպէս ծանուցուած էր մամուլով Վալանսի եւ Շրջակայքի Հայ Կեդրոնի իրականացման առթիւ տօնակատարութիւնները տեղի ունեցած չքեղ հանդիսութիւնները, նախագահութեամբ Գիւտ Աբգ· Նազլուեանի եւ ներկայութեամբ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի:

Բացումը կատարուեցաւ Շաբաթ, Մայիս 20–ի դիշեր Բիք Ճաշարանի մէջ: Հրաւիրեալներու մեծամասնութիւնը կը կազմէին Ռօն – Ալբի շրջակայ քաղաքներէն: Արտասահմանէն միակ հիւրն էր՝ մէթր Սեւյօնքեան, որու ներկայութիւնը քաջալերեց մեզ:

Կիրակի, Մայիս 21, եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ մատուցուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին: Յիշատակելի օր մը եղաւ այս մեր փոքրիկ աղօթատեղիին համար: Ժողովուրդը խուռներամբ լեցուցած էր եկեղեցին, մինչեւ իսկ դուրսը մայթերուն վրայ:

Պատարագը մատուցանենց Գիւտ Աբգ· Ջեչտելով օրուան տօները, մանաւանդ իմաստը այս երկու օրուան հանդիսութիւններուն:

Պատարագէն վերջ աւելի քան երկու – հարիւր հոգինոց հաւատացեալներու բազմութիւն մը հաւաքուեցաւ Բալէ տը լա Ֆոտար–ի սրահը, սիրոյ սեղաններու չուրջ, նախագահ ունենալով Գիւտ Աբգ· եւ Նորվան Եպիսկոպոս:

Ճաշակեցուքով սկսած ճաշը անցաւ մաեմրիկ մթնոլորտով եւ ղոլորիկ պերզեւտեանական յայտագրով:

Ասք առին Գիւտ Աբգ·, Նորվան Եպիսկոպոս, որոնք բացատրեցին հանդիսութիւններուն նպատակը, գնուած նոր եկեղեցիին եւ կալուածքին կապակցութեամբ· բացատրեցին, յանձնարարեցին ժողովուրդին բանալ սիրտերը նաեւ քսակները որպէսզի պատասխանատուներուն բեռը թեթեւցնեն այս նուիրական գործին մէջ:

Ասք առաւ նաեւ Վալանսի հովիւ՝ Նարեկ Մաչկեվիր Քահանայ Վարդանեան, շնորհակալութիւն յայտնեց եպիսկոպոսներուն, որոնք զօրավիգ կանգնեցան այս հայապահպանման գործին, բերելով իրենց աջակցութիւնը, նաեւ խոստումները յառաջիկային համար:

Ցետոյ խօսեցան նախագահ Պր. Մանուկ Ստեփանեան, եւ Պր. Պետրոս Պապիկեան, որ այս աշխատանքը տարին առաջին օրէն, մեծ դժուարութիւններով իրականացուցած էին դնումը, ապագայի Սուրբ Սահակ Եկեղեցիի եւ կալուածին:

Հանգանակութիւնները անցան տաք մթնոլորտի մէջ· Հայը տուաւ, ան միշտ տուած է· դիտենք թէ արդէն եւ նորէն պիտի տայ:

Ճաշը տեւեց մինչեւ ուշ ժամեր եւ աւարտեցաւ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի Հուսկ – բանքով:

Ժողովուրդը գրուեցաւ զոհունակութեամբ եւ թեթեւցած սիրտերով:

Ա. Փ.

ՈՒՔՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈՂԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Մինչեւ դիշերուան ժամը մէկ՝ քիչ – չատ ամէն բան կարգադրուած է· մարտկոցներու եաին՝ պահակները ծունր կըրկնած կը սպասեն արտաթռչող, ակնդէտ ծկլաւով քարերու ծակոտիքէն:

Քաղաքին մէջ, պատահաբար պատանդ մնացող 57 թուրքերէն երկուքը կը ղրկըւին Էրզին՝ Ասաֆ Փաշայի մօտ, կառավարական պաշտպանութիւն մը խնդրելու համար օրինաւորապէս· բայց պատգամաւորը կը մնան անվերադարձ, եւ Տէօրթ – Եօլիք՝ անպատասխանի:

Այն ատեն է որ – ժողովներու որոշումով – մութին մէջէն ճամբայ կ'ելլէ Միհրանիկ, երկու կարիճներու ընկերակցու-թեամբ Իսքէնտէրուն երթալու գաղտա-գողի ուղիներէ, (քանի որ չարգարարները կը վժային՝ ամէնուրեք դարանամուտ), օգնութիւն հայցելու համար հոն գտնուող եւրոպացի հիւպատոսներէ:

Առաւօտին է դիշերը: Քամի, փայ – լակ եւ անձրեւ աւելի՛ տաժանելի կը դարձնեն անոնց երթն ամայի ու մութ ճամբաներէ:

Քիչ մը հեռուն լոյս մը կ'երեւի ծովափին վրայ ցոլացած: Փայտաու Բերդն է ատիկա, ուրկէ դժոխային վայնասուն – ներ կը բարձրանան հիմա: Հռնդիւնները են ատոնք հայ բանտարկեալներու՝ մէկիկ – մէկիկ մորթուելու վրայ···:

Ամանջը հոգին փակցուած՝ Միհրան լսեպէպ սոխուած է պատկելու թաւուա – ներու վրայ, հովին չշոռակը կարենա՛լ զանազանելու համար ոռնաճայնի ազմուկ – ներէ:

Կը քալեն, կը քալե՛ն անոնք գայթ ի գայթ՝ ձախաստանի մը մէջերէն, երբեմն հալածական ճաղարներու պէս ա-րագ, երբեմն ոզնիներու պէս դանդաղա-դին: Բայց ճամբան չաւարտիր: Միհրան առ խարխափ զացած ատեն՝ տեղ – տեղ կ'իյնայ, դիակներու բաղխելով, եւ հա-պի՛ – հազ կարող կ'ըլլայ ձեռնունայն վերադառնալ Տէօրթ – Եօլ, առանց Իսքէնտէրուն հասնելու, առ յաւէտ կորսըւած ճամբու իր ընկերներն ալ:

Ամբողջ ժողովուրդը մէ՛կ սիրտ, մէ՛կ հոգի եղած է: Մօտալուտ ազէտին մտածումն իւ՛նչ չուտ սեղմած ու կտած է զինք: Փոքր միւս եւս, եւ ահա վաղուր – դա՛յնն է որ պիտի լուսնայ՝ մէջտեղ հանելու եղերական թատերաբեմը սա հեթանոս խաժամուժ ամբոխին որ դիշերն ի բուն Զօք – Մարզուանի բոլորտիքն է հսկած, դինեալ եւ սպառնացայտ:

Պէտք է ուտեստ հասցունել անո՛նց ո-րոնց վիճակուած է հակել քարերու ետեւ· պէտք է վառօդ հասցունել անոնց որոնք պիտի կռուին Հայերու կեանքին փրկու-թեանը համար· պէտք է ամէն կերպով, ամէն միջոցներով թեթեւցունել տաժանքն անոնց որոնք պաշտօնն ունին թշնամին վանելու: Իրենց ամբարները արամադրելի դրած են այնքա՛ն բուխ – սիրտ կերպով օտար տեղերէ եկող հազարաւոր Հայերու՝ Քէօր – Օղլուեան Իսքէնտէր, Չէքմէկեան Շիւքրիւ, Գարա – եաղուպեան Եղբարք, Տէր Մելքոնեանք, Քիւշիւք Սարգիսեան Հաճի Ճակոր եւ որդիք, Պալեան զերզաստան եւայլն, եւ-այլն:

Դէեռ առաջին դիշերն է ասիկա գողի եւ անգոհի: Առաւօտեան դէմ ձիարշաւ մը կը հասնի քաղաք եւ ողիկ – ողիկ գալով կը պաղատի Տէօրթ – Եօլցիներուն, որպէսզի վարձկին ընձեռն օգնութեան հասնելու համար խեղճ Նահատակցիներուն (*) որոնք նոյն դիշեր կատաղի խուժանէ մը պաշարուած՝ ահեղ դիմադրութիւն մը ըրած եւ թշնամիին վայրկեանական մէկ ցրուած՝ մէկ ղիմադրութիւն մը ըրած եւ թշնամիին վայրկեանական մէկ ցրուած – մէն օգտուելով յաջողած էին ի փախուստ ածատպարելու դէպի Տէօրթ – Եօլ, ճամբան վերստին խուժանէն հալածական: Հարիւր տասը մեծ ու փոքր հոգի էր եկուղը: Կիներն ու փոքրիկները մէջերնին առնելով, արի Նահատակցիք բոլորաձեւ չղթայ մը ձեւացուցած՝ ալեւոտեան կը խուժէին դաշտերէ վար, մոլեգին յարձակումով մը, իրենց թիկունքին – քէն գոհող ճիւաղներուն հետ մարտնչելով անդուլ: Տակաւ կը սպառէին զինդակները· ճամբան երկայն էր եւ խուժանը գամ քան զգամ կը մեծնար ու կը սոսկար: Անվրէպ մահն էր որ կուգար:

(Շար· 12)

(*) Նահատակը՝ Համիտիէի դէմ գիւղ մը, Զօք – Մարզուանէ 9 ժամ հեռու՝ ծովեզրէն:

(Շար. Ա. Էջէն)

բաւական պրկուած մթնոլորտի մը մէջ: Մխացեալ – Նահանգներ կը գտնուի որ Զուայկֆի առեւանգած «Միկ 29» օդանաւը Թուրքիա առանց ամերիկացի մասնագէտներու քննել տալու վերադարձու – ցած է: Մխացեալ – Նահանգներու Արտաքին նախարարութենէն բարձրաստիճան պաշտօնատար մը ըսած է. – «անդադար կը պահանջէք որ օժանդակութիւնը աւելցնենք, հայկական բանաձեւին ընթացք չտանք. իսկ դուք այսքան կարեւոր պարագաներու մէջ, նկատի չէք առներ առեւտուրի պահանջները»: Միւս կողմէ, Թուրքեւխորհրդային յարաբերութիւն – ներն ալ ձգտած ըլլալ կը թուին, քանի որ Թուրքիա կը յամառի չյանձնել «Միկ 29»ի ազերի օդաչուն: Ջնջուած է Մորբըդային Արտաքին նախարար Շեվարնաձէի այս չաթաթ Թուրքիա կատարելիք այցելութիւնը: Քաղաքական դէտերու համաձայն պատճառը միշտ առեւանգուած օդանաւին հարցն է:

Թէնիսի միջազգային հանդիպումնե – րուն (Ռոլան – Կառոս) Ազասի յաղթեց Քարիսոնի (Շուէտացի) 6/3, 6/4, 6/1, երկրորդ օրուան մրցումներուն: Նոահ պարտուեցաւ, հաստատելով թէ 6 տարի է, հակառակ չանքերուն չի յաջողիր ա–խոյեանութիւն մը եւս ապահովել:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐՋԱԳԻԾ...

Վալանսի Հ.Մ.–ը Աժաքսիոյէն վերադարձած է յաղթանակով մը՝ 1 – 0: Շաբթուան վերջը, Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան իր վերջին մրցումը պիտի կատարէ, իր համակիրներուն առջեւ, Ավինեոնի դէմ՝ որ որակուած է արդէն խաղալու, յառաջիկայ մրցաշրջանին, արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ: Զօրաւոր խումբ մը ուրեմն՝ որուն հետ Վալանս հաւասար մը–նացած էր (0 – 0) անցեալ աշնան: Նոյն կարգի արդիւնք մը հաւանական է:

● Հ.Մ.Ը.Մ.5–ՐԴ

Տրոմ Արտէշի ախոյենական մրցումները վերջացած են: Հոն խումբերը դասաւորուած են եօթը բաժանումներու մէջ: Վալանսի Հ.Մ.Ը.Մ.ը այս տարի պայքարած է երկրորդին մէջ. իր խմբակին հինգերորդն է:

Հ.Մ.Ը.Մ. ընդհանրապէս վերելք կ'ունենար: Այս տարի կարելի չէ եղած:

Վալանսի Հ.Մ.–ին երրորդ խումբն ալ 5–րդ է, ան առաջին բաժանումին մէջ՝ որ կը համապատասխանէ չրջանին 3–րդ բաժանումին: Անկէ վեր կան Էմսէլաւնը եւ Փրոմոսիոնը, որոնցմէ պէտք է անցնիլ մտնելէ առաջ լիկի ախոյենութեան մէջ: Շրջանը խճողուած է ֆութպոլի բազմաթիւ խումբերով: Դժուար է յառաջանալ Տրոմ – Արտէշի մէջ...:

● ԱՐՄԵՆԻՈ ԿԻԶՆԷ

Աժանթինի բարձրագոյն դասակարգի ախոյենութիւնն ալ հասած է իր աւարտին. առաջինն է Ինտէփէնտիէնթէ, Արմենիո վերջընթեր մնացած է: Պիտի վերադառնայ երկրորդ բաժանումին մէջ՝ որմէ ելած էր 1987–ին, ըլլալէ վերջ ախոյեան այդ դասակարգին:

Արմենիոյի վերջին երկու մրցումները պարտութիւններ եղած են, մին ախոյեան ակումբին առջեւն իսկ, բայց միայն՝ 2 – 1–ով:

Այս տարուան ձախողութիւնը չենք կարծեր որ պատճառ ըլլայ ակումբին քայքայումին: Արմենիո մաս կը կազմէ Աժանթինի Ֆութպոլի դաշնակցութեան 1970–էն ի վեր:

● Հ.Մ.Ը.Մ.–Ի ՊԱՏԱՆԻՆՆԵՐԸ ԱԽՈՑԵԱՆ

Լիոն – Տէսինի Քառէ խումբը չհասած է Ռոնի բարձրագոյն դասակարգի ախոյեանի տիտղոսը եւ որակուած է մտնելու յառաջիկայ մրցաշրջանին լիկի առաջնութեան մէջ: Խումբին մարզիչն է՝ Մ. Մանուկեան: Իր անձնուէր աշխատու – թեան համար, արժանի վարձատրութիւն մըն է այս յաջողութիւնը:

ՋՐԱԳՆԴԱԿ

● ԱՐՄԱՆ ՄԻՒԱՅԷԼԵԱՆ ՄԻՇՏ ԱԽՈՑԵԱՆ

Մարսէյլի Սէրֆլը տէ Նաժէօր ակումբը այս տարի ալ չհեցաւ Լրաղնդակի Ֆըրանսայի ախոյեանի տիտղոսը: 19–րդ անգամն է որ կը շահի, առանց ընդմիջում – մի ... ինչո՞ւ տեղ կուտանք այս արդիւնքին. պատճառը՝ խումբին մարզիչը Հայ մըն է, Արման Միքայէլեան:

Աւելի քան քսան տարիներէ ի վեր, մեծ դեր ունեցած է խումբին կազմակերպութեան մէջ նախ՝ իբրեւ բերդապահ եւ պետ, ներկայիս՝ իբրեւ մարզիչ: Արման Միքայէլեան 40 տարեկանը վերջացուց անցեալ Փետրուարին:

Խումբին մաս կը կազմէ նաեւ Պրիւնօ Պօյաճեան, ան Հայ՝ հօրը կողմէ միայն: Երկուքն ալ անդամակցած են Ֆրանսայի Ազգային կազմին:

ԹԷՆԻՍ

● ՀԱՅՈՒՀԻ ՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

Թէնիսի մէջ, Հայաստանի մարզիկները չեն հասած տակաւին Ռօլան Կարոսի մէջ փայլելու մակարդակին. կան սակայն քանի մը երիտասարդներ, մանաւանդ երիտասարդուհիներ՝ որոնք ունին լուրջ կարելիութիւններ: Վերջերս, Սիթա Խալթեան (Երեւան) չհասած է Ռուսաստանի բաց առաջնութիւնը յաղթելով, աւարտականին, ուիկացի Բլումբերգայի՝ 6 – 4, 6 – 2. Լարիսա Յովսէփեան, ան ալ երեւանէն, դասուած է 4–րդ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ

Այս տարի ալ Սերժ Աւետիսեան պիտի ըլլայ հաւանաբար, միակ Հայը Ֆրանսական աթլէթիզմին մէջ: Կը յիշուի որ 1987–ին եղած էր Ֆրանսայի ախոյեան սկաւառակ նետելու մէջ (58,34 մեթր): Անցեալ տարի, իր արդիւնքները նուազ յաջող էին:

Աւետիսեան ծնած է Երեւան 1964 Մարտ 25–ին: Անդամ է Փարիզի Ռասինկ ակումբին: Եղանակին իր առաջին պաշտօնական արդիւնքը, կիրակի, մէջ–ակումբային մրցումներու ընթացքին՝ 53,48 մեթր: Դասուած է 3–րդ: Պէտք է անցնիլ 60 մեթրէն բաւական անդին, տեղ բլոնելու համար միջազգային մակարդակի վրայ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը կը ծանուցանէ Թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի, Յունիս 4, թաղականութեան ներկարմեայ անդամ՝

ԱԲՐԱՀԱՄ ՏՈՒՏՈՒՄԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՎԻԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին, կիրակի, Յունիս 4, ժամը 12–ին Աբովեան սրահին մէջ:

1, Քէ Փաժօ, Վիէն

Կէսօրուայ ճաշի սպարապարկութիւն:

Գեղարուեստական բաժին:

Մասնակցութեամբ՝

Հ. Բ. Ը. Մ–ի Միօրեայ դպրոցի աշակերտութեան:

Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ԿՐՈՆՈՊԼԷՆ. –

Նշան Քիւրաճեան, հաւատարիմ եւ ջերմեռանդ ընթերցող «Յառաջ»ի 1927–էն ի վեր, սրտի խոր ցաւով կը տեղեկացնել Թերթը, յառաջացեալ տարիքին, այլեւս չկարենալով կարդալ, տեսողութեան անդարմանելի վատթարացման պատճառով:

Առ ի երախտագիտութիւն «Յառաջ»ի, որ տասնեակ տարիներու երկայնքին զինքը հաղորդ պահած է հայ կեանքին եւ երկար ու փայլուն կեանք մաղթելով 5000 Ֆր. կը նուիրէ անոր բարեգործման:

Le Comité des Jeunes de l'U.G.A.B.
vous convie au

RALLYE
UGAB - JEUNES

LE WEEK-END du 3/4 JUIN

PROGRAMME

Samedi 3 juin — 12h — Départ de Bayeux (Normandie) stop — Repas midi — stop — Rallye — Tourisme — stop — 20h30 — Dîner autour d'un feu — spécialités arméniennes — stop — Soirée dansante — stop — Hébergement assuré — stop — Dimanche 4 juin — La fête continue — stop — Baignade, promenade, ... — stop — 13h — Mezzé Géant et remise lots à tous les participants — stop.

Participation : 400 Frs. (Hébergement et repas du samedi midi au dimanche midi).

Pour tout renseignements s'adresser à l'U.G.A.B: 118, rue de Courcelles 75017 Paris

Tél. : 42. 27. 12. 26

ՃՇԴՈՒՄ

S. O. S. – ARMENIE կը ճշդէ որ Ապրիլ 22–ի իր հաւաքոյթը տեղի պիտի ունենայ «Յառաջ», Ապրիլ 28) Սէն – Թէնիէնի հաւաքոյթի յանձնած գումարը 620 հազար է (ոչ՝ 300 հազար):

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 3–ին, տօն է Սրբոց Ներսիսի Մեծի Հայրապետին եւ Հայրապետական Եպիսկոպոսին:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

GALA EXCEPTIONNEL

organisée par la Section d'Issy de la Croix Bleue

SPECTACLE

Ensemble de Danses «BAREKAMOUTIOUN» de EREVAN
32 Jeunes d'Arménie

Vendredi 2 juin à 20 h 30

au Centre Culturel J. Arp
22, ave. P. Vaillant-Couturier
CLAMART

Réservation : 46 - 45 - 37 - 08.

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN

sous la direction de Antranig NERCESSIAN et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

CONCERTS DE SOLIDARITE

MARSEILLE Samedi 3 juin en soirée	THEATRE DU GYMNASE
VALENCE Dimanche 4 Juin à 15h30	THEATRE «LE RHONE» à Bourg-lès-Valence Avec la participation de S.O.S. - ARMENIE VALENCE
VITRY SUR SEINE Lundi 5 Juin à 20h45	Sous le haut patronage de M. **Paul MERCIECA** - Maire de Vitry THEATRE JEAN VILAR (Avenue Youri Gagarine) Billets : 100 Frs. (enfants 60 frs.)
ARNOUVILLE-LES-GONESSE Mardi 6 juin à 20h45	Sous le haut patronage de M. **Claude BIGEL** - Maire d'Arnouville PARC DU CHATEAU D'ARNOUVILLE LES GONESSE

INFOS — RESERVATIONS :

PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 2
VENDREDI
2 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.025 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.025

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԳԻՇԵՐ

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՆ

ԱԻԵԼԻ ՔԱՆ 300.000 ԵՐԵՒԱՆՑԻՆԵՐ ՈՂՋՈՒՆԵՑԻՆ ՋԻՐԵՆՔ

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԻՆ ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ԵԼՈՅԹ ՈՒՆԵՑԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՅԱՆՈՒՆ ԱՐՑԱԽԻ

ՄԷԿ ԱԶԵՐԻ ԵՒ ՄԷԿ ՀԱՅ ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄԷՋ

Առջի օր, բաւական ազմուկ եղած էր երբ Ազերիներու ճնշումին տակ, միայն երկու թեկնածուներ առաջարկուած էին Ղարաբաղը ներկայացնելու համար Ազգութեանց Խորհուրդի մէջ, մէկը՝ Ազերի Զաֆարով, միւսը՝ Հայ Հէնրիկ Պօղոսեան եւ ընտրուած։ Այս անարդար կարգադրութիւնը ընդվզում յառաջացուցած էր եւ Մայիս 29–ին «Արմէնփրէս» հեռեւեալ հաղորդումը կ'ընէր այդ առընչութեամբ.– «Ինչպէս արդէն հաղորդած ենք, Մոսկուա կը շարունակուի Խորհրդային Միութեան ժողովրդական երես–փոխաններու համագումարը։ Համագումարին մէջ, Ադրբեջանի ճնշումի տակ Խորհրդային Միութեան Խորհուրդի Ազգութիւններու Խորհուրդ ներկայացնելու համար Լ·Ղ·Ի·Մ·–էն երեսփոխան գրուի՝ Զորի Բալայեանի թեկնածութեան փոխարէն Ղուէարկութեան դրուած եւ անցած է երեսփոխան, Շուշիի առաջին բարտուղար Զաֆարովի թեկնածութիւնը։ Սահմանադրական այդ խախտումին դէմ, համագումարին մէջ ելոյթ ունեցան երեսփոխան Պօղոսեան (Լ·Ղ·Ի·Մ·), Ստարովոյտովա, Լ· Յարութիւնեան, Ենոֆեան (Հայաստան), Մարտիրոսեան (Ուկրանիա), Սոբչակը (Ռուսաստան), Վորոնցով (Մոսկուա), առաջարկելով անվաւեր նկատել ղուէարկութիւնը եւ թոյլ տալ որ Լ·Ղ·Ի·Մ·–էն Ազգութիւններու Խորհուրդի մէջ թեկնածու առաջարկուին ոչ թէ Ադրբեջանի, այլ Լ·Ղ·Ի·Մ·–ի երեսփոխանները։ Նիստին ելոյթ ունեցած է Հայաստանի կեդր· կոմիտէի Ա· քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան·– «Ես ընկերներ, մտադիր չէի հանդէս գալու, բայց ընկեր Վեզիրովէն յետոյ կ'ուզէի յայտնել իմ տեսակէտը։ Ես կը խորհիմ, որ այս դահլիճը նստած իւրաքանչիւր երեսփոխանի համար պարզ է, որ խախտուած են Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի իրաւունքները։ Այդ բարդացած, վտանգաւոր իրադրութեան մէջ, որը այսօր կը տիրէ մարզի մէջ, ես կը գտնեմ, որ Լ·Ղ·Ի·Մ·–ի մարզի երես–փոխաններու կարծիքին կարելի չէ նման վերաբերում ցոյց տալ, եւ սա անթոյլատրելի է։ Եթէ մենք այսօր ճիշդ որոշում չտանք, ապա ես չեմ գիտեր, թէ շրջանին մէջ ամբողջութեամբ առած ինչպէս եւ ինչ ուղղութեամբ կը ծաւալին դէպքերը։ Ուստի կ'առաջարկեմ հաւանութիւն տալ Մ· Ս· Կորբաչովի առաջարկին՝ անվաւեր համարիլ Լ·Ղ·Ի·Մ·–էն երեսփոխաններու ղուէարկութեան արդիւնքները եւ ամէնէն առաջ հաշուի առնել Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի երեսփոխանական կարծիքը Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութիւններու Խորհուրդի մէջ թեկնածուներու առաջադրման հարցի մէջ»։

Ուրեմն, նոր քուէարկութիւն եղած է, այս անգամ օրինաւոր, այսինքն երկու Հայ թեկնածուով (մէկը՝ Զօրի Բալայեան) եւ պաշտնի քուէարկութեամբ ընտրուած են մէկ Ազերի՝ Զաֆարով եւ մէկ Հայ՝ Հ· Պօղոսեան։ Այլ խօսքով մեր բողոքին ընթացք տրուած է եւ ... յանգած ենք նոյն արդիւնքին, հեռացուած է Բալայեան, օրինականացած է ինչ որ ապօրինի նկատած էինք։ Տարբերութիւնն սա է·– Այս անգամ բողոքելու իրաւունք այլ չի մնար մեզի։ Բայց կարելի է չնորհակալութիւն յայտնել Կորբաչովի որ դրած էր այս «միջին ճամբան»···։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

Լէյին չատ բուռն յարձակում գործած է Կորբաչովի վրայ, ողբերգական պատկեր մըն ալ գծելով Խորհրդային Միութեան պարզած կացութեան։ Կաշառակերութիւնը, աղքատութիւնը վ'աւելնան, անտեսական վիճակը անկանխատեսելի դառն է, պերեսթրոյկան ալ կը տատանի աջ ու ձախ։ Լէյին իշխանութեան ապակեդրոնացում կը պահանջէ։

ԿԱՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸՆ ԵՐԵՒԱՆ ՏԵՂԱՓՈԽՄԱՆ ԱՌԹԻՒ, ԵՐԷԿ ԿԸ ԴՐԷՒՆՔ «ԿԸ ՅԱՒԱՆՔ ՈՐ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒՄԸՆ ԱԼ ՉՈՒԶԱՑԱՒ» ՋՈՒՇԱՑԱՒ։ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԻՇԵՐ, ՀԱՄԸ 11–ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ (ԵՐԵՒԱՆԻ ԺԱՄՈՎ) ՅԱՒԵՏԱՉԷՆԻ ԲԱՆԱԿԷՆ ԴՈՒՐՍ ԵԼԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ 10 ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ (ՄԷԿԸ՝ Ա· ՅԱԿՈԲԵԱՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ ԷՐ ԱՊՐԻԼ 25–ԻՆ)։ ՀԱՐԻՒՐ ՀԱՂԱՐԱՒՈՐ ԵՐԵՒԱՆՑԻՆԵՐ ԸՆԱՊԱԿԻՆ ԻՐԵՆՑ ԵՒ ԵՐԲ ԺԱՄԸ 11·45–ԻՆ, ԴՈՒՐՍ Կ'ԵԼԱՒԷՐ ՎԵՐՋԻՆԸ՝ ԲԱՐԳԷՆ ԱԶԱՔԵԱՆ, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐԳԷՆ ԶԱՒԱԹՆԱԿԷՏԻՆ ՀԱՍԱԾ ԷՐ։ ՓԻՉ ՆԱԵ, ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ, ՈՐ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ ԷԻՆ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 300 ՀԱԶԱՐ ՈՂՋՈՒՆԵՑԻՆԵՐ, ՅԱՋՈՐԴԱԲԱՐ ԽՕՍՔ Կ'ԱՌՆԷԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԲՈԼՈՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ։ ԱՆՇՈՒՇ ՄԸ ԵՒ ՄԻՉՆԵՔ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ՝

Լեւոն Տէր – Պետրոսեան,
Բարգէն Ազաքեան,
Վաղգէն Մանուկեան,
Դաւիթ Վարդանեան,
Սամուէլ Գէորգեան,
Ռաֆայէլ Ղազարեան,
Սամսոն Ղազարեան,
Աշոտ Մանուչարեան,
Վանիս Սիրադեղեան,
Համբարձում Գալստեան,
Ալեքսանդր Յակոբեան։

Ազատ արձակուած է նաեւ Իդոր Մուրատեան։

Մոսկուայի բանտը կը մնայ Աբգարի Մանուչարով, Ղարաբաղի (լուծուած) Կառնկ Կոմիտէի պատասխանատուն, որուն դէմ «կաշառակերութեան» մեղադրանք ղրկուած էր։

Հինգշաբթի վաղ առաւօտեան, կրցանք հեռաձայնային կապ հաստատել եւ խօսեցանք Բարգէն Ազաքեանի հետ։ Ան մեզի յայտնեց թէ միայն երէկ դիշեր, բանտէն ելլելէն եօթ իմացած են թէ ամիսներէ ի վեր իրենցմով զբաղողներ եղած են Սիփիւռքի մէջ եւ աշխատանք տարուած է։ Անխնելէ ի վեր, գիտէինք արդէն, բոլորովին կարուած էին աշխարհէն։ Առողջական պետնի վրայ ընդհանրապէս լաւ են, քիչ մը տկար են Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան եւ Աշոտ Մանուչարեան, բայց բարոյական կորովը տեղն է։ Ողջունեցինք իրենց ազատ արձակումը եւ յայտնեցինք մեր ուրախութիւնը։

Սկզբունքով, անոնք հսկողութեան տակ կը մնան մինչեւ դատավարութիւնը։

ՈՒՐ Է ԱԶԵՐԻ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ակադեմական թերթ մը «մակաբոյծ», «ղրպարտիչ», «հակախորհրդային», «անպարծ», «չատախօս» կ'որակէ խաղաղութեան նոպէլեան մրցանակակիր ակադեմիկոս մը՝ Ա· Սախարովը։ Ան տակաւին կ'ամբաստանուի որ իր կնոջը միջոցով արտասահման կը ղրկէ հակախորհրդային իր ելոյթները։

Ամբաստանութեան տէրը ուրիշ մէկը չէ, եթէ ոչ Ադրբեջանի «Գիտութիւններու ակադեմիա»ին «Գիտութիւն» թերթին մէջ հրատարակուած յօդուածին հեղինակը՝ ակադեմիկոս՝ Զիյա Բունիաթով։ Թերթը կը կրէ Ապրիլ 15 թուականը։

Իսկ ի՞նչ է պատճառը, որ ծիծաղելի ըլլալու վնով իսկ «մեծարժէք» ակադեմիկոսը մաղձը կը թափէ Սախարովի վրայ։ Պարզ է· այն ձեռնարկները, զորս ան ի գործ դրած է քակելու համար Լեռնային Ղարաբաղի ինճուկը։

Զ· Բունիաթովի յօդուածին մասին ակնարկ մը ստորագրած է Ա· Ադամովիչ, «Նովվէլ տը Մոսքու»ի Մայիս 21–ի թիւին մէջ։ Ան կ'ըսէ· – «Կարելի է դիտել տալ թէ Բունիաթով չի կրնար առանձին, ամբողջ ազերի մտաւորականութիւնը ներկայացնել· լա՛ւ, ո՞ւր է այդ պարագային, մնացեալ մտաւորականութիւնը, որ տարբեր բան մը պիտի ըսէ»։

Գրեթէ նոյն օրերու, Մայիս 10–ի «Եկեղեցական Երեւան» օրաթերթին մէջ Ա· Զատ Եղիազարեան ալ «Մարդկային մի ապրտի մասին» խորագրուած էջի մը մէջ կ'անդրադառնայ Բունիաթովի մաղձոտ որակումներուն· հետաքրքրական է հոն հետեւեալ դիտողութիւնը· – «Բունիաթովի գրութիւնը տպագրուելուց առաջ պէտք է որ ստացած լիներ Ադրբեջանական ակադեմիայի ղեկավարութեան հաւանութիւնը, կամ գոնէ խմբագիրը պէտք է որ հաւատացած լիներ, որ այս հրապարակումը չի շարժի ղեկավարութեան զայրոյթը։ Յամենայնդէպս, աւելի քան մի ամիս է, ինչ այս նիւթը տպագրուել է, եւ դեռ ոչ մի վկայութիւն չկայ, որ ադրբեջանական ակադեմիան եւ նրա ղեկավարները երես են թեքել ակադեմական աւանդոյթներից անչափելիօրէն հեռու այս գրութեան հեղինակից»։

Այս մէջբերումը կրնար պատասխան մը ըլլալ Ադամովիչի «ո՞ւր է ազերի մնացեալ մտաւորականութիւնը» հարցումին···։

Ա· Թ·

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԾԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 25 / 26)

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԸՆԴՀ· ԺՈՂՈՎԸ

ԱՆՑԵՏԱՁԳԵԼԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ

Մայիս 17 ու 18–ին տեղի ունեցած է Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի տարեկան ընդհանուր ժողովը, զոր ներածական խօսքով բացած է Ակադեմիայի նախագահ՝ Վ· Համբարձումեան։

Ակադեմիկոսը յատկապէս խօսած է արցախեան չարժման, Արցախի ժողովուրդին ազգային ինքնորոշման իրաւունքին, Ակադեմիային անվերապահ կեցուածքը ի նպաստ այդ պահանջին ու երկրաշարժի կործանարար հետեւանքներու մասին։

Ժողովին ելոյթ ունենալով, կուսակցութեան Ա· քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան անդրադարձած է ժողովուրդը յուզող բազմաթիւ հարցերու։ Երկրաշարժին յառաջացուցած ու տակաւին չլուծուած անհամար խնդիրներուն վրայ ծանրանալէ ետք, ան նշած է թէ Մայիս 12–ին Մոսկուայի մէջ Պոլիտբիւրոյի յանձնախումբը եւ Խորհրդային կառավարութեան նախագահութիւնը կարուկ միջոցներ ձեռք առած են վերաշինութեան աշխատանքը արագացնելու ուղղութեամբ։

Խօսելով Լեռնային Ղարաբաղի մասին, կուսակցապետը ըսած է, թէ ներկայիս տիրող իրավիճակը կը թելադրէ որ մարդը պէտք է իրական ինքնուրոյնութիւն ըս–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՍՊԻՏԱԿ ԲԻԾԵՐԸ

ԽՄԲ.– Հրապարակայնութիւնը մէկ առ մէկ կը թօթափէ *Թապուներ*ը: Նախ Հայաստանի ժողովուրդին ստեղծած առօրեայով, ապա բաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններով ու վերջին հայլով մըն ալ մամուլի էջերով, այս *Թապու*ներու շարքին մէջ կարգը հասած է մեր պատմութեան ամէնէն փշոտ երկու կէտերուն· 1918 – 1920 թուականներու հայկական-Պետականութեան ու Եռագոյն դրօշակի հարցերուն:

«Երեկոյեան Երեւան» թերթի Մայիս 11–ի թիւին մէջ «1918 – 20 թուականների հայկական Պետականութեան եւ Եռագոյն դրօշի գնահատութեան հարցի շուրջը» խորագրուած երկար յօդուածով մը, պատմական գիտութիւններու տոքթ· փրոֆէսէօր Վ· Խուրշուդեան մանրամասն կ'անդրադառնայ այս երկու հարցերուն· յատկապէս Եռագոյն դրօշակին առընչուող հանգրուաններուն:

***

Ստորեւ վերոյիշեալ յօդուածը որոշ յապաւումներով ու ամփոփուած:

***

Շուրջ 600 տարի առաջ հայ ժողովուրդը զրկուեց պետականութիւնից: Վեց դար չդադրունակ հայ ժողովուրդը ազատագրական հերոսական պայքար է մղել՝ անկախութիւն ձեռք բերելու, ազգային պետականութիւնը վերականգնելու համար:

Հայ պետականութեան ստեղծումը արդիւնք էր 1918 թուականի մայիսեան յաղթական հերոսամարտերի: Հայ Պետականութեան հիմքը դրուեց Սարդարապատի, Բաշ – Ապարանի եւ Ղարաքիլիսայի պատմական ճակատամարտերում: Թուրքական կառավարութիւնը այդ ճակատամարտերից յետոյ հարկադրուած էր հաշտուել հայ պետականութեան վերականգնման իրողութեան հետ: Հայ պետականութեան վերածնունդը հայ ժողովրդի մեծ յաղթանակն էր, բազմալի օրը: 1918 Մայիսի 28ին պատմական Հայաստանի մի փոքր տարածքում վերականգնուեց հայկական Պետականութիւնը: Ահա թէ ինչու այդ պատմական օրը պէտք է նշուի որպէս ազգային տօն:

... Վերածնուած հայ պետականութիւնը եւս իր ստեղծումով պարտական է ոչ թէ մի օտար դաշնակցութեան, այլ ամբողջ հայ ժողովրդի հերոսական պայքարին:

... Անհատի պաշտամունքի տարիներին առնակոխ անելով դիտութեան տարբեր սկզբունքները, խորհրդահայ պատմագիտութիւնը Հայաստանի Հանրապետութիւնը հանել էր պատմութեան էջերից: Խորհրդահայ պատմաբանները տասնամեակներ շարունակ փորձում էին ապացուցել, որ 1918 – 1920 թուականի Հայաստանում հայկական Պետականութիւն գոյութիւն չի ունեցել: Բոլոր դրքերում եւ յօդուածներում «Հայաստանի Հանրապետութեան Պատմութիւն» վերնագրի փոխարէն գրուած է «Հայաստանը 1918 – 20 թթ·», կամ էլ «Հայաստանի բոլշեւիկների պայքարը դաշնակցականների դէմ 1918 – 1920»:

Վերածնուած հայ պետականութիւնը, բնականաբար, պէտք է ստեղծէր իր պետական դրօշը: 1918 Օգոստոսի սկիզբին Հայոց խորհուրդը՝ լսելով անուանի հայագէտ Ստ· Մալխասեանցի զեկուցումը հայկական դրօշի մասին, մանրամասն քննարկելով դրօշակի ձեւի եւ գոյների հետ առընչուած հարցերը, ի նկատի ունենալով Հայոց պատմական դրօշակները, հաստատեց Հայաստանի պետական դրօշակը հորիզոնական կարմիր, կապոյտ ու նարինջի գոյներով:

... Այսօր չատերին է հետաքրքրում այն հարցը, թէ վերածնուած հայ պետականութեան Եռագոյն դրօշակը ունեցե՞լ է, արդեօք, գաղափարական որեւէ երանգ եւ պատմական ակունք: Ս· Վրացեանը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան վերջին վարչապետը, այդ մասին գրել է· – «...Դրօշակին իր ամբողջութեան մէջ, գոյների ընտրութիւնն ու դասաւորութիւնը, աւելի շուտ արդիւնք էր քէմարկութեան պատահականութեան: Պատգամաւորների մի մասի կողմից մասնաւոր առարկութիւն էր լսւում – պնդելով պարզապէս գործնական տեսակէտից – նախընթացդրօշի դէմ – Հայաստանում դժուար էր այդ գոյնի կտոր գտնել: Արդարկում էին փոխարէնը դնել կանանչ գոյն· ոմանք փաստը էին բերում, որ վանեցը մեր պատմական գոյներից մէկն է: Բայց նարնջի գոյնը առանձնապէս պաշտպանում էր Քաջազունին ... (Ս· Վրացեան, Հայաստանի Հանրապետութիւն, Պէյրութ, 1958, էջ 183):

... Եթէ հայ խորհուրդը դրօշակի գոյները ընտրելիս դրանց մէջ կուսակցական, դաշափարական ուղղուածութիւն չէր դնում, ապա, ինչպէս դրում է Ս· Վրացեանը՝ «Կային, սակայն, հայկական եռագոյնի մէջ եւ դաղափար ու խորհուրդ դրնողներ: Այդ գոյները, կարծես, բնում էին մեր կեանքից, խորհրդանշում էին հայ պետականութեան ծագումն ու ապագան: Կարմիրը հայ ժողովրդի թափած արիւնն էր, կապոյտը՝ Հայաստանի կապոյտ երկինքը՝ եւ նարնջի կամ ոսկու գոյնը՝ խաղաղութիւնը աշխատանքի: Հայ ժողովուրդը, որ արիւնով էր ձեռք բերել իր ազատութիւնը, հայրենի կապոյտ երկնքի տակ, իր համբաւաւոր աշխատասիրութեամբ՝ պիտի վերաշինէր երկիրը եւ ապրէր ազատ ու երջանիկ»:

... Անդրադառնալով Եռագոյնի պատմական ակունքներին, անհրաժեշտ է ընդդրծել, որ հայկական դրօշակների պատմութիւնն անբաւարար է ուսումնասիրուած, այդ պատճառով էլ եռագոյն դրօշակի ակունքների հարցը կարօտ է յետագայ ուսումնասիրութեան: «Հայ դրօշները պատմութեան մէջ» արժէքաւոր աշխատութեան հեղինակը՝ յայտնի մխիթարեան միաբան Հ· Վարդան Հայգունին, բաւեխղճօրէն ուսումնասիրելով, յանգել է այն եզրակացութեան որ մինչեւ Կիլիկիայի պետականութեան անկումը Հայոց պետական դրօշակներն էին՝ միապոյն ծիրանի, նշանը ոսկեհիւս խաչ: Նա դրում է· – «Պատչամ է որ ընտրենք մեր հին ազգային դրօշը, որ է ծիրանի պատառը՝ դեղին (ոսկի) խաչանշով»: (Հ· Վարդան Հայգունի, «Հայ դրօշները պատմութեան մէջ» Վենետիկ – Ս· Ղազար, 1930, էջ՝ 81, 83):

Համաձայն չլինելով Հայգունիի տեսակէտին հետ, անուանի հայագէտ Հրաչեայ Աճառեանը գրել է· – «Ծայռնի է որ Լեւոն Զ-ի մահից յետոյ Հայոց Թագաւորութեան ժառանգ համարուելին Կիպրոսի Լուսինեաններն էին, որոնք Լեւոնի մօտիկ ազգականներն էին, եւ Թագաւորների տիրոջոնները իրենց անուան միացրին: 1399 Թուի Նոյեմբեր 11–ին Տարսոնի Մատթէոս Արք·ը Հայաստանի անուանական Թագաւոր օծեց Կիպրոսի Լուսինեան Ջովհաննէս Բ· Թագաւորին: Կիպրոսի Լուսինեանց դրօշակն էլ իր մէջ առաւ Հայոց դրօշակի գոյները եւ եղաւ՝ սպիտակ, կապոյտ, կարմիր եւ դեղին (Հ· Աճառեան, Հայոց դրօշակը, Հայրենիք, 30 Մայիսի, 1987):

Ֆրանսացի պատմաբան Կանոնիկոս Փասքալ 1896 Թուականի Փարիզում հրատարակեց մի աշխատութիւն «Պատմութիւն Լուսինեան Արքայական տան» խորագրով, որի 25–րդ էջում կարդում ենք· «Հայոց Թագաւորի մահէն անմիջապէս ետքը մեծաճոխութեամբ որոշուեցաւ անոր Թագը փոխանցել իր ազգականներուն՝ Կիպրոսի Լուսինեաններու եւ 1399 Նոյեմբեր 11–ին՝ Տարսոնի Մատթէոս Արք·ը Հայոց Թագաւոր օծեց անոր յաջորդ Ջովհ· Բ·ը: Լուսինեաններու ճերմակ, կապոյտ, կարմիր եւ դեղին դրօշակը կը պարունակէր Հայաստանի (դրօշի) գոյները – կարմիր, կապոյտ եւ դեղին» (տես՝ Ա· Պարտիզեան, Հայ եկեղեցւոյ տարտնապը եւ անոր պատասխանատուները, Պոսթըն, 1936, էջ՝ 162): Ամենայն հաւանականութեամբ, իր տեսակէտը հիմնաւորելիս Հ· Աճառեան հիմնուել է Փասքալի աշխատութեան նիւթերի վրայ:

Սակայն, ինչպէս տեսնում ենք, նախ՝ Լուսինեանների դրօշը եղել է քառագոյն, երկրորդ՝ Կիլիկիայի հայկական Թագաւորութիւնը կործանուել էր 1375 Թուականին, եւ այդ պատճառով էլ 1399 Թուականի ընդունուած դրօշը արդէն չէր կարող պետականութեան խորհրդանիշ լինել եւ երրորդ՝ Հայոց դրօշակները մինչ այդ նման գոյներ չեն պարունակել:

Հայոց դրօշակների պատմութեան ուսումնասիրելիս մենք առընչւում ենք նաեւ Հ· Ղ· Ալիշանի կարծիքների հետ: 1885 Թուականի Վ· Հիւկոյի Թաղման հանդէսին ցանկութիւն ունենալով հայ ազգային դրօշակով մասնակցել, Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութիւնը Ալիշանից է հարցնում հայ ազգային դրօշակի գոյները: Ալիշանը յայտնում է, Թէ Հայոց ազգային դրօշակի գոյներն են՝ կարմիր, կանաչ եւ սպիտակ:

Ալիշանից է գալիս նաեւ գոյների մի երկրորդ դասաւորութիւնը, այն է՝ դեղին, կարմիր, կանաչ, կամ՝ կապոյտ, կարմիր, կանաչ: Բայց բոլոր ուսումնասիրողները յանգել են այն եզրակացութեան, որ Ալիշանի տուած գոյները կամայական են եղել: Վերլուծելով Ալիշանի կարծիքները, Հ· Աճառեան գրել է·– «Նոր հայկական կառավարութիւնը (1918 – 1920–ի Հայաստանի Հանրապետութիւնը) անշուշտ, տեսնելով, Թէ շատ անհիմն են Ալիշանի ենթադրութիւնները, մերժել է երկու դասաւորութիւնն էլ եւ ընդունել է Ռուբինեանց Թագաւորութեան վերջին չրջանի գոյները, այն է՝ կարմիր, կապոյտ, դեղին»:

... Հայկական դրօշակների եւ զինանշանների պատմութեան ճանաչուած մասնագէտներից մէկը՝ Հ· Ստեփանեանը, գրել է· – «Հնդկաստանի Մատրաս մայրաքաղաքին մէջ 1773–ին լոյս տեսած էր Շահամիրեանի «Որդայթ փառաց»ը, ուր ներկայացուած էր անկախ Հայաստանի նախագիծ – ծրագիր մը, որուն մէջ յիշուած էր Հայաստանի ապագայ դրօշակն ու անոր գոյները: «Դրօշակների գոյնեղով բանակը բաժանուում է երեք սպարապետութեան – կարմիր, կապոյտ եւ դեղին· զինուորների հագուստներն ալ այդ գոյներից են»: Ասիկա Թէեւ դրօշակի մը նախագիծ – ծրագիրն է, բայց ինչպէս կը տեսնուի երանգաւոր հայկական առաջին դրօշակն է: Մինչ այդ դրօշակները միագոյն լաթով կ'ըլլային: Այս դրօշակն էր, որ դարձաւ Հայաստանի Ա· Հանրապետութեան դրօշակը» (Հ· Ստեփանեան, Հայկական դրօշակներ եւ զինանշաններ, Պէյրութ, 1966, էջ 31 – 32):

... Սակայն, անկախ այն հանգամանքից, Թէ Հայաստանի Հանրապետութեան եռագոյն դրօշակը պատմական ակունքներ ունեցել է, Թէ ոչ, նա պատմութեան մէջ մտել է որպէս հայ վերածնուած պետականութեան ազգային խորհրդանիշ եւ դրանով իսկ իր յաւերժական գոյութեան իրաւունքն է նուաճել հայ ժողովրդի կեանքում:

... Այսպիսով, 1918 – 1920–ի հայ Պետականութիւնը եւ նրա եռագոյն դրօշը պատկանում են ամբողջ հայ ժողովրդին, նրա բոլոր դասակարգերին եւ կուսակցութիւններին: Հայ ժողովրդի եւ եռագոյն դրօշակի ճակատագրերը կապուած են մեմեանց: Եռագոյն դրօշակը հայ պետականութեան յաւերժ գոյատեւող ազգային խորհրդանիշն է: Ահա թէ ինչու հայ ժողովրդի գարաւոր հերոսական պայքարի եւ անհաշիւ զոհերի գնով ձեռք բերուած պետականութիւնը եւ նրա եռագոյն դրօշակը չի կարելի անջատել ժողովրդից, յանձնել մեկան դաշնակցութեան կուսակցութեանը:

Հայ պետականութեան եւ դրօշակի հարցերի քննարկման հետ սերտօրէն առընչուած է նաեւ պետական զինանշանի հարցը: Հայաստանի Հանրապետութեան զինանշանի նախագիծը կազմելու եւ ընդունելու վերաբերեալ տեղեկութիւնները չափազանց աղքատիկ են: Գիտական չրջանառութեան մէջ այդ հարցի չուրջը առայժմ դանուում են միայն այն նիւթերը, որոնք տեղ են գտել Ս· Վրացեանի «Հայաստանի Հանրապետութիւնը» գրքում: Նա պատմում է հետեւեալը· – «Ծուլիսին (1920) կառավարութիւնը հաստատեց ակադ· Ա· Թամանեանի կազմած եւ նկարիչ Կոջոյեանի գծած Հայաստանի պետական զինանշանի նախագիծը: Զինանշանի կեդրոնում կար վահանաձեւ մի տարածութիւն՝ բաժանուած չորս մասի· իւրաքանչիւր մասում տեղաւորուած էին Հայաստանի չորս անկախ չրջաններից մէկի զինանշանը՝ Արտաշիսեան, Արշակունեաց, Բագրատունեաց, Ռուբինեանց: Մէջտեղը գրուած էին մեծ ու փոքր Մասիսները եւ Նրանց վերեւ Հ· Հ· տառերը: Վահանի աջ ու ձախ կողմերը բռնել էին

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԵՒՐՈՊԱՆ

Վեց անգամ 1952–ին, տասներկու 1988–էն ի վեր Եւրոպայի Հասարակապետութիւնը կը հաշուէ այսօր երեք հարիւր քսանեւչորս միլիոն քաղաքացի, Դանիան, Իռլանտան, Շէյլընտ կղզիները, Յունաստան: Հարուստ իրենց զանազանութեամբ, Հասարակապետութեան երկրները կը բաժնեն կարգ մը հասարակ արժէքներ: Միանալով կ'ուզեն ընդլայնել ժողովրդավարութիւնը, ամրապընդել խաղաղութիւնը եւ ձգտիլ տնտեսական մեծ բարգաւաճումի մը: Ցաջողելու համար, Հասարակապետութիւնը պէտք է դադրի առեւտրականներու կազմակերպութիւն մը ըլլալէ եւ դառնայ ուղի մը:

Եւրոպայի Հասարակապետութեան մէջ դպրոցական տարիքի երիտասարդներուն չուրջ եօթանասուն միլիոն են, մանկապարտէզէն համալսարան: Աւելի քան միութիւն են քան Միացեալ Նահանգներու Խորհրդային Միութեան մէջ, եւ երկու անգամ աւելի քան Ճափոնի մէջ: Եւրոպայի Հասարակապետութեան բնակչութեան ընդհանուր թիւին քառերորդ մասը կը կազմէ երիտասարդներու տարիքը:

Մինչեւ այս վերջին տասնամեակը «բոպավարներ»ը երկրորդական դիծի վրայ ձգած էին կրթական հարցը: Այսուհետեւ, իրերու ընթացքը աւելի արագ պիտի երթայ: Անցնելու համար վիթեկած օրէնքներու ու կարգ-կանոնի թեքնոքրաթիք հաստատութիւններու միճանը, անհրաժեշտ է որ ստեղծուի բոպական դգացում մը: Եւ ասիկա սկսի դպրոցով:

Վաղուան Եւրոպան կը պատկանի այսօրուան ուսանողներուն: Հետեւաբար կրթական հարցը հիմնական է: Պատասխանել ուսանողները վաղուան Եւրոպայի համար կը նշանակէ արծարծել երեք հարց՝ վկայականներու վաւերականութիւնը երկրէ երկիր եւ ուսումնական բաղդիրներու ներդաշնակութիւնը:

1989 Յուլիսէն սկսեալ բոլոր վկայականները՝ պաքալօրէա առաւել երեք տարուան համալսարանական չրջան մը, այ

մէ արծիւ եւ մի առիւծ, իսկ ներքեւում, գրիչ, հասկեր եւ չղթայ: Այս զինանշանը լուրջ առարկութիւններ առթեց Թէ կառավարութեան մէջ եւ հրապարակում: Ոմանք զժգոհ էին, ընդհանրապէս, զինանշանի գաղափարից ուղղակի վերարտադրում էր հին, անցած դարերի աւատապետական գաղափարները, չէր համապատասխանում նոր Հայաստանի պարզ, ռամկավար, առաջադէմ ոգուն: Ուրիշները գտնում էին շատ ծանր, ուշադրութեան հեղ, աշխարհականական, միապետական ձգտումների արտայայտիչ:

... Ի տարբերութիւն Եռագոյն դրօշի, որը վերացական բնոյթ ունէր եւ իր գոյներով կապուած չէր հին Հայաստանի պատմութեան հետ, «զինանշանը վճռականօրէն կը հաստատէ, որ նորատեսիլ Հանրապետութիւնը տէրն էր այնպիսի մեկ ժառանգութեան, որ աւելի քան 2000 տարիներու անցեալ ունէր» գրում է Լեւոն Ս· Սարեան (Անկախութեան խօսքը, դրօշակ, զինանշան եւ Հայաստանի հանրապետութեան դրամական խորհրդանիշը, Հայրենիք, Յուլիս 27, 1988):

Սակայն Հայաստանի Հանրապետութեան զինանշանը եւս արժանացաւ եռագոյն դրօշակի ճակատագրին, հանուեց պատմութեան էջերից եւ մոռացուեց գրեթէ:

... Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդ ունէր բոլոր հիմքերը 1918 Մայիսի 28–ի պետական ազգային տօն յայտարարելու, պետականութեան եռագոյն դրօշակը ազգային խորհրդանիշ հաստատելու համար: Այդ պիսի որոշումով կ'արտայայտէր ամբողջ հայ ժողովրդի ցանկութիւնը եւ պատմական իրաւունքը: Իսկ Խորհրդային Հայաստանի պետական դրօշը կայ եւ կը լինի հայկական սոցիալիստական պետականութեան դրօշը:

ԼԵՆԴՐՈՒՇ ԽՈՒՐՇՈՒԴԵԱՆ
Պատմութեան Գիտութիւններու Տոքթ· – Փրոֆէսէօր

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

##

(Շար· Ա· էջէն)

տանայ, մեծով Յատուկ կառավարման կոմիտէի գործունէութեան ներքեւ:

Լուրջ խնդիրներ դրուած են պատմա – դիտութեան առջեւ: Այդ նկատառումով Հայաստանի պատմաբաններուն յանձնարարուած է իրենց հիմնատոր կարծիքը ներկայացնել 1918 Մայիս 28–ի, հայկական Պետականութեան վերահաստատման եւ Երեւանի դրօշի տեղին ու դերին գնահատման, ազգային – ազատագրական շարժումներուն, դարասկիզբին եւ 30–ական թուականներու մեր պատմութեան ապիտակ էջերուն լրացման վերաբերեալ:

Սուրէն Յարութիւնեան նշած է նաեւ այն աշխատանքը զոր կը տանի Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն ազգային մտածողութեան նկատմամբ ցուցաբերուղ նոր մօտեցման, Հայոց լեզուի զարգացման, Սփիւռքի հետ Խորհրդային Հայաստանի կապերուն ընդլայնման ուղղութեամբ:

Գիտութեանց Ակադեմիայի վերջին մէկ տարուան գործունէութեան մասին խօսած է ակադեմիկոս – քարտուղար Դ· Սեդրակեան: Ան եւս անդրադարձած է վերյիշեալ ու այլ հրատապ հարցերուն:

Ժողովին մասնակիցները լսած են նաեւ Սեւանայ լիճին աղտոտութեան խնդիրներու մասին, քննարկած են Հայոց պատմութեան մի քանի հարցեր:

Ընդհանուր ժողովին մասնակիցները դիմում ըրած են Խորհրդային Միութեան Նախագահ Մ· Կորբաչովի ու վարչապետ Ն· Ռիժկովի Լ·Ղ·Ի·Մ·–ի մէջ ու անոր չուրջը ծաւալած կացութեան կապակցութեամբ, հետեւեալ բովանդակութեամբ· –

Ինչպէս յայտնի է, Լ· Ղարաբաղի բնակչութեան պահանջներուն արդարացի լուծումը վերակառուցման քաղաքականութեան դրսեւորումներէն մէկն է: Աւնոր նպատակը պատմական անարդարութեան վերացումն է: Տասնամեակներ շարունակ ոտնահարուեցան հայ բնակչութեան օրինական ազգային իրաւունքները՝ մարզը ադբրբէջանացնելու նպատակով:

Իրավիճակը աւելի սուր բնոյթ առաւ Սումգայիթի մէջ Հայերու դէմ կազմակերպուած ջարդէն յետոյ: Այդ ջարդը որ համընդհանուր զայրոյթ յառաջացուց, ցաւօք, դեռ քաղաքական գնահատական ստացած չէ:

Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութիւնը եւ ամբողջ հայ ժողովուրդը ըմբռնումով ընկալեցին Լ·Ղ·Ի·Մ·–ի մէջ կառավարման յատուկ ձեւ մտցնելու Խորհրդային Պրեզիտիումին որոշումը: Այդ որոշումը արդարօրէն կը դիտուէր որպէս առաջին քայլ, որ նպատակադրուած է Լեռնային Ղարաբաղի հարցին վերջնական լուծումին:

Ցաւօք, անցեալ ամիսներուն փորձը ցոյց տուաւ որ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն իրեն յանձնուած խնդիրները լուծելու հնարաւորութիւն չունի: Ստեղծուած կացութեան մէջ, երբ մարզին կուսակցական եւ երեսփոխանական մարմինները փաստօրէն վերացած են, Ադրբէջանի մէջ չի դադրիր հակահայկական արշաւը, կը շարունակուի ազգային խտրականութեան քաղաքականութիւնը: Այս երեւոյթը կը դրսեւորուի Ադրբէջանի կարգ մը գործիչներու, Մայիս 14–ին, Մ· Կորբաչովի ուղղուած, փաստերու նենգափոխման վրայ հիմնուած նամակով:

Ղեկավարուելով ազգերու ինքնորոշման Լենինեան սկզբունքով, անհրաժեշտ է Լեռնային Ղարաբաղը անյապաղ դուրս բերել Ադրբէջանի վարչական ենթակայութենէն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Լուի Ս· Գէորգ եկեղեցին, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները· – Նարդունի Պապուչեանի մահուան առթիւ՝ Պապուչեան ընտանիք 1000, Տէր եւ Տիկին Անկիսեան 500, Արման Փափազեան, Ոմն 200–ական Ֆր·, Պայծառ Տիրանեան, Էլիզ Յակոբեան, Մարիամ Մորոյեան, Ժանօ Յովհաննէսեան, Կարօ Յովսէփեան 100–ական Ֆր·, Յարութիւն Փիլոյեան 150, Երանուհի Տէտէեան, Գրիգոր Պետրչեան, Էքնաեսեան, Յակոբ Գոբաճեան, Անդրանիկ Գապասաղալեան, Եփրաս Մուրատեան, Պօղոս Պէրպէրեան, Սերոբ Գինոսեան, Լեւոն Շուշանեան, Վարդան Գասպարեան, Մարօսկրօ, Ժիրայրեան, Գրիգոր Ժամկոչեան, Ժանին Ժամկոչեան, Խորէն Մուրատեան 50–ական Ֆր·, Յովհաննէս Սարգիսեան, Անժ Գարայլի 30–ական Ֆր·, Լինէգեան 25 Ֆրանք, Պայծառ Քիւրքճեան 10 Ֆր·:

Լ Ի Ո Ն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը յայտնէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երեւելի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առընթեր կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել· – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 3–ին, տօն է Սրբոցն Ներսիսի Մեծի Հայրապետին եւ Խաղայ Եպիսկոպոսին:

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՎԻԵՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝

Հ· Բ· Ը· Միութեան Վիէնի մասնաճիւղին, Կիրակի, Յունիս 4, ժամը 12–ին Աբովեան սրահին մէջ:

1, Քէ Փաժօ, Վիէն

Կէսօրուայ ճաշի սպարասարկութիւն:

Գեղարուեստական բաժին:

Մասնակցութեամբ՝

Հ· Բ· Ը· Մ–ի Մխօրեայ դպրոցի աշակերտութեան:

Սիրալիր հրաւէր բոլորին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս· Մեսրոպ Կրթարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները, Այրի Տիկին՝ Մարիամ Քէշիշօղլուի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի· – Երուանդ Ճամուլեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գաբաճեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Էտուարդ Պատուականեան 500 Ֆր·, Գէորգ Մազաքեան 100 Ֆր·, Պր· Խաչիկ Գիւմրի դպրոցին 100 Ֆր·:

***

Իսիի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղիկի՝ Համբարձում Մուրատեանի մահուան առիթով· – Պր· Զաւիկ Մուրատեան (եկեղեցի) 1000 Ֆր·, Տիկին Մարի Խաչիկեան AZNAVOUR pour l'Arménie 500 Ֆր·, Պր· Հրաչ Գրմըզեան AZNAVOUR pour l'Arménie 1500 Ֆր·, Տիկին Իվ Վէլան S. O. S. – ARMENIE 1500 Ֆրանք:

***

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի Լէոլա Սաունի մանաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է· – Թեոիիրեաններու հոգեհանգիստի առթիւ· – Թէոիրեան ընտանիքէն 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կոնեան 50 Ֆր·:

Արիստակէս Պետրոսեանի մահուան առիթով՝ (18–04–1989) Տէր եւ Տիկին Քենաիրեան 150 Ֆր·, Այրի Տիկին Արապեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յոզոմարեան 100 Ֆրանք:

INVITATION

La Section Lyonnaise de l'Académie Internationale des Sciences Ararat a l'honneur de vous inviter à une *Soirée d'Information* suivie d'un *Débat sur*

LES OBJECTIFS GENERAUX DE L'ACADEMIE ARARAT ET SON ACTION IMMEDIATE DANS LE CADRE DE LA RECONSTRUCTION DE L'ARMENIE

animés par
le *Prof. Agop Kerkiacharian*
Président de l'Académie
avec le concours
du *Prof. Karen Balayan*
Neurochirurgien du Kharabagh,
et de divers spécialistes pluridisciplinaires. Cette rencontre aura lieu le
Vendredi 9 Juin à 20 h 30
à l'*Espace Arménien*
40, rue d'Arménie, Lyon 3e
— L'entrée et libre et gratuite —

Ari TOPOUZKHANIAN Hagop OHANESSIAN

Լ Ի Ո Ն

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՒ ՄԵՆԱՐԱՆԵԱՅ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝
Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Վրաքս» մասնաճիւղի

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՇԻՐԱԶԻ

Ծննդեան՝ 75–ամեակ եւ մահուան 5–րդ տարելիցին առթիւ, Շաբաթ Յունիս 3, ժամը ճիշդ 21–ին Ազգային Տան սրահին մէջ

40, rue d'Arménie — 69003 Lyon

Կը դասախօսեն· – ՆՈՐԱ ՊԱՐՈՒԹՃԵԱՆ (Հայերէն), ՅԱՄԱՄԻԿ ՆԱՏԻՐԵԱՆ–ԳԻՒՈՆԵԱՆ (Ֆրանսերէն), եւ մանակցութեամբ ծանօթ երգիչ՝ ՄԱՄԻԿ–ի:

Դասախօսութեան աւարտին տեղի կունենայ ընդունելութիւն (քօքթէյլ):

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE
DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.
le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*
Réservations indispensables :
N. MELKONIAN 91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN 91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN 91. 76. 10. 17

L'ORGANISATION TERRE ET CULTURE
vous convie à une
REUNION D'INFORMATION ET DE SOUTIEN
qui se tiendra le jeudi 8 juin à 20 h 30
dans les salons de l'*Hôtel Lutétia*
43, bld. Raspail — Paris 6e
L'Organisation vous présentera le bilan de ses activités (IRAN du NORD, KESSAB) et l'ensemble de son programme pour l'année 1989, notamment les campagnes d'été en Arménie Soviétique et en Syrie du Nord.
Exposition de photographies. Projection de diapositives.
Conférence - débat.

Association Arménienne d'Aide Sociale
(Ա Ղ Ք Ա Տ Ա Խ Ն Ա Մ)

Sous le haut patronage de
M. Théo BRAUN
MINISRE DELEGUE, CHARGE DES PERSONNES AGEES

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE
à MONTMORENCY (95)
44-50, avenue Charles de Gaulle
DIMANCHE 4 JUIN à partir de 11 heures
Partie artistique avec la participation de
- *MASSIS*
- *MARDIK DJANSEZIAN*
- *Le Chanteur SOUREN et son Orchestre*

— Entrée gratuite —
Prière de retenir vos tables en téléphonant au siège : 48. 78. 02. 99
ou à la Maison de Retraite : 39. 83. 20. 67

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 3
SAMEDI
3 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.026 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.026

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՐՑ ԲԱՐՁԻ ԹՈՂԻ Կ'ԸՆԵՆ

ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՎՃԻՌԸ՝ ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ԱՄԻՍ

Մոսկուայի մէջ, երեսփոխանները բոլոր հարցերը կը ծեծեն, յաճախ կիրքով: Այսպէս երեսփոխան մը կրցած է բարձրաձայն յայտնել թէ համագումարին լսածը կը բաւէ վրացական հարցին վերաբերեալ, գիտնալու համար որ Անդրկովկասի չորրորդի հրամանատարը «մարդասպան» մըն է եւ որովհետեւ ինք չի կրնար նստիլ «մարդասպանի» մը հետ նոյն ժողովասրահը, երեսփոխանի իր լիազօրութիւնը կը նետէ նախագահութեան երեսին եւ ետ կ'առնէ միայն երբ զօրավար Ռօշլինով հրաժարի: Կորբաչով, պաղ, մտիկ կ'ընէ: Ու տեսարանը ուղղակի կը սիրուի հեռատեսիլէն: Ինչ եաք, Մոսկուայի մէկ երեսփոխանը՝ Վլասով, դրագէտ եւ նախկին ախոյեան ծանրաբարձութեան, հարձակած է յարձակիլ թապու նիւթի մը վրայ՝ ԿԱ – կէ – Պէ:

Նախ անոյշ – անոյշ խօսած է զործատուներու ծխնելոյզներու արձակած թոյնին, հեռատեսիլի սուտերուն մասին, ու յանկարծ յայտարարած թէ ԿԱ – կէ – Պէ-ն ուղղակի սպառնալիք մըն է ժողովուրդին եւ ժողովրդավարութեան համար: ... Պէտք է սահմանել կրկին իր դերը, հրապարակել իր պիւտճէն, իր զօրաւորութիւնը եւ նախ եւ առաջ տեղափոխել իր կեդրոնատեղին Կրեմլինի եւ կեդրոնական կոմիտէի միջեւ, որովհետեւ «այդ չէնքը, իր արիւնալի պատմութիւնով, կը նախատէ տասնեակ հազարաւոր անմեղ զոհերու յիշատակը, որոնց համար մահուան նախանձախնդիրն եղաւ»:

Երեսփոխաններու համագումարը զբաղած է նաեւ Ռիպընթրոփ – Մոլոտով դաշինքով որ պալթեան հանրապետութիւններուն կցումին յանգած էր: Ցաւուկ յանձնախումբ մը ստեղծուած է, որպէսզի հարցը ուսումնասիրէ, հակառակ կարդ մը ռուս երեսփոխաններու ընդդիմութեան: Երեսփոխան մըն ալ բուռն յարձակումի անցած է Լիկաչովի դէմ, խնդրոյ առարկայ ընելով անոր ձեռնհասութիւնը պիւտճէական մէջ, պնդելով որ «անկէ կանի չի հասկնար» եւ ուրեմն ինք ալ չի հասկնար, որ ինչո՞ւ այդ պարտականութիւնը իրեն յանձնուած է, երբ արդէն նախորդ պաշտօնին – պաղպաջուն խօսուածքի – մէջ:

***

Ղարաբաղ կոմիտէի անդամներու ազատ արձակումին լուրը յայտարարուած է նաեւ, Հինդշաբթի օր, Փարիզի մարդկային իրաւանց ժողովի նիստին եւ «քալէրական» նկատուած արեւմտեան կարգ մը պատուիրակութեանց մաս կազմող, խորհրդային «աքսորականներու» կողմէ: Երեւանի հեռատեսիլէն արտայայտուելով, Հայաստանի ընդհանուր դատախազը վ. Նազարեան, ըսած է թէ Ղարաբաղ կոմիտէի անդամներու ամբաստանութեան քղքզբաղը Երեւան փոխանցուած է եւ թէ «արդարադատութիւնը որոշում մը պիտի տայ այդ մասին մինչեւ մէկ ամիս»:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՉՔ ՀԱՆԵԼՈՒ ՍԻՐՈՑՆ

Մայիս 31-ի «Թէրճիման» օրաթերթին «Պատմութեան անկիւնը» խորագրուած սիւնակին մէջ Ճ· Եուրթսեւեր կը խօսի Զէյթունի, հոն տեղի ունեցած ապստամբութիւններուն, բախտամներու, դրաւումին մասին: Հոն ի միջի այլոց կ'ըսուի· – «Զէյթուն, Մարաշի մօտերը, երեք կողմէն լեռներով շրջապատուած գիւղաքաղաք մըն է· ելքն ու մուտքը միակ կամուրջով մը կ'ապահովուի· մէջտեղը կը բարձրանայ պարիսպ մը: Օսմանեան շրջանին ամբոխ բնակիչները բոլորն ալ Հայեր էին: Ոչ ոք կրնար դուրսէն բռնի կերպով ներս մտնել: Օսմանեան զինուորները, հրամանատարները, նոյնիսկ թագաւորները···:

··· Օսմանեան ամբողջ պատմութեան ընթացքին շուրջ բառասուն ապստամբութեան թատերաբեմ հանդիսացած է Զէյթուն, ուր օսմանեան զինուորը չէ կրցած մուտք գործել···:

«Աչք հանելու համար յօնք չինել»ու չի՞ նմանիր գրուածը· Հայը ապստամբ, անհաւատարիմ տարր ներկայացնելու մարմաջով ակամայ այս հաստատումը, թէ «հարիւրամեակներու ընթացքին, միմիայն Հայերու բնաշխարհը եղած է այդ բարբարոս ամրութիւնը···»:

ՃԱՏՐԱԿ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՊԱՅՔԱՐԸ

Մոսկուայի «Իզմայլովօ» համերգասրահին մէջ չուրջ երկու չաբաթ տեւած աշխարհի բաժակի ընտրական մրցաշարքը աւարտած է: Երեւանցի միջազգային վարպետ Վլադիմիր Յակոբեան 9 խաղերէ եաք, 6,5 կէտով, դրաւած է Բ· տեղը:

Աշխարհի պատանիներու նախկին ախոյեանը միայն կէս կէտով ետ մնացած է մրցաշարքի յաղթող Ս· Դոլմատովէ: Այսուհանդերձ ան իրաւունք ստացած է Աշխարհի բաժակին աւարտական փուլին մասնակցելու:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ մարդկային իրաւանց ժողովին ռումանացի պատուիրակը, անդամ մը եւս պնդած է որ «Ռումանիա կ'ապահովէ մարդկային իրաւանց զարգացման առարկայական պայմանները» եւ թէ Պետու – Թեանց պարտականութիւնն է միջամտել Հըլլալ ուրիշ Պետութեանց ներքին գործերուն: Մեւս կողմէ, Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարը՝ Մ· Եըլմազ, նշելով մարդկային իրաւանց տրուած կարեւորութիւնը Թուրքիոյ կողմէ, ըսած է թէ պիտի չարունակեն մնալ այդ ուղղութեան վրայ· Ապա յայտնելով որ «պէտք է պաշտպանուին միջազգային համաձայնագրերով ճշդուած փոքրամասնութիւնները», կոչ ուղղած է մարդկային իրաւունքները յարգող բոլոր երկիրներուն, որ անտարբեր չմնան Թուրքեւպուլկար ներկայ տագնապին հանդէպ: Ան մարդկային իրաւանց Ի· դարու ամէնէն ծանր բռնաբարումը նկատած է Պուլկարիոյ Թուրք փոքրամասնութեան ենթարկուած ճնշումները: Իրմէ եաք, պատասխանի իրաւունք ուզելով պուլկար դիւանագէտ մը խօսք առած է, ան ամբաստանած է Թուրքիան որ իբրեւ Թուրք ներկայացնելով երկրին մահմետական փոքրամասնութիւնը, միջամուխ կ'ըլլայ Պուլկարիոյ ներքին հարցերուն: Ան յիշած է տակաւին Թուրքիոյ կողմէ Կիպրոսի գրաւումը, Քիւրտերու, Հայերու, Արաբներու կիրարկուած չարչարանքները:

ՍՈՖԻԱՅԻ Թրքական դեսպանատան առջեւ չուրջ 60 հազար հոգի ցոյց մը ըրած են «Հայրենասիրական ճակատ»ի կազմակերպութեամբ, բողոքելու համար Թուրքիա տարուած «հակապուլկար արշաւին դէմ»:

ԱՆՏՐԻ ԱՂԱՍԻ կը չարունակէ փայլիլ Ռոլան Կառոսի միջազգային հանդիպումներուն: Երկրորդ չրջանին ալ յաղթեց իտալացի՝ Քանէի 6/2, 6/2, 6/3:

ՀԻՆԳ ԹՈՒՐՔ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ 4 տարի եւ 5 ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցան ցմահ չարչարած ըլլալով, 1980-ին, երիտասարդ ուսանող մը, որ մեռած էր ուղեղային արիւնահոսութենէ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻԻ

ՅԱԻԱԿՅԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳՐԵՐ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔ·–

Տիկին Ծառուկեան

Սիրելի Անդրանիկի մահով, հայ լրագրութիւնն ու գրականութիւնը մեծ կորուստ մը ունեցան: Բազմակողմանի յատկութիւններով օժտուած գրագէտ, որ մեր գրականութիւնն ու պատմութիւնը հոխացուց իր ստեղծագործութեամբ, վկայութիւններով եւ լուսաբանութիւններով: Կ'աղօթենք անոր հոգիի խաղաղութեան համար եւ ձգի ու Նայիրին կը մաղթենք համբերութիւն եւ երկնային մխիթարութիւն:

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՓ·

***

ԵՐԵՒԱՆ·–

Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի գրականութեան ինստիտուտի բոլոր աշխատակիցները խոր վշտով իմացան նշանաւոր գրող, հասարակական գործիչ, մեծ հայրենասէր Անդրանիկ Ծառուկեանի մահը: Տասնամեակներ շարունակ Ծառուկեան եղել է եւ միշտ կը մնայ հայ ժողովրդի հոգեւոր ուսուցիչներից մէկը, կը դաստիարակէ նրան հայրենասիրութեան եւ բարոյականութեան ամենաբարձր սկզբունքներով: Նրա անունը եւ գործը միշտ կը մնան մեր սրտերում, մեր ժողովուրդի հոգեւոր երկնակամարում: Ընդունեցէք մեր խորին վշտակցութիւնները:

Գրականութեան Ինստիտուտի
անձնակազմի կողմից
տնօրէն ակադեմիկոս
ԵԴՈՒԱՐԴ ԶՐԲԱՇԵԱՆ

***

ԵՐԵՒԱՆ·–

Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի արուեստի ինստիտուտի գիտական աշխատակիցներ, ես եւ իմ ընտանիքը խոր կսկիծ ենք ապրում մեր թանկագին սիրելի Անդրանիկ Ծառուկեանի մահուան առթիւ: Կեանքից հեռացաւ մեծ գրագէտ, մեծ մարդ եւ մեծ Հայ: Աշխատակցելով հայ գրական եւ մտաւոր անդաստանին, անհնար է հաշտուել այն մտքի հետ որ այլեւս չկայ մեզ սրտակից ընկեր, մեր իմաստուն շնորհատուն եւ որ մեզ այլեւս չի վիճակուի տեսնել նրան, վայելել նրա կախարդական ժպիտն ու զրոյցները: Թող նրա հոգին լոյս դառնայ Հայոց տառապալից երկնքում:

ԼԵՒՈՆ ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԸՍ·–

Խոր վշտակցում եմ տաղանդաւոր բանաստեղծի եւ մեծ հայրենասէրի մահուան առթիւ: Ծաղկեպսակ դրէք մեր կողմից:

ԿԱՐԼԷՆ ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

***

ՏԻՐՈՑԹ·–

Խորապէս ազդուած եմ Անդրանիկ Ծառուկեանի կորուստի անսպասելի լուրէն: Խոր յարգանք կը վայելէր Հայերու մօտ, որպէս հռչակաւոր գրող եւ հրապարակագիր եւ առանձնաշնորհուած եմ վայելելու իր բարեկամութիւնը եւ կը հիանամ տասնամեակներու իր գրական ստեղծագործութենից: Տիկին Մանուկեան, հիացող մը իր գրականութեան, կը միանայ ինծի ներկայացնելու համար մեր ցաւակցութիւնները ձեզի եւ Նայիրին:

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
նախագահ
Հ· Բ· Ը· Մ·-ի

***

ՄԻԼԱՆՕ·–

Անդրանիկ Ծառուկեանի մահով ուրիշ լոյս մըն ալ շիջեցաւ հայ գրական հորիզոնէն: Սրտանց մասնակից ենք ձեր մեծ սուգին այս կորուստին համար: Հանգիստ իր ցաւատանջ մարմնին:

ՀՐԱՆԴ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ
Հայ Մշակութային Միութիւն

***

ՓԱՐԻԶ·–

Մեծ վիշտով իմացանք Անդրանիկ Ծառուկեանի մահը: Ձեզի հետ ենք ցաւի այս պահուն: Մեր անկեղծ ցաւակցութիւն – ները

Հ· Մ· Ը· Մ· – ՖՐԱՆՍ

***

ՀԱԼԷՊ·–

Ձեզի հետ կը զգանք մեր գրագէտ – բանաստեղծին մեծ կորուստը: Խոր ցաւակցութիւններ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ Հ· Բ· Ը· Մ·

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Ճառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (139) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ· –

Սփիւռքահայու էրոնիկ — ԽԱՉԻԿ ԹՒՕԼՒՕԼԵԱՆ

2015 (հատուած) — Ժ· Ժ· ՎԱՐՈՒԺԱՆ

«Autant frappe à ma porte
une mort si cruelle...» — J. BALP

Sarkis ou la mobilité
du regard — Ch. MATOSSIAN

La protection des monuments
chrétiens en Turquie — J.-M. THIERRY

ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀ

ԳԱԻԱՌԻ ԽԱՂԵՐ

Տարօրի գիւղերու ինչպէս նաեւ Մշոյ գաղթօջախներու մէջ, ընկերներու հետ խաղացած եմ զանազան մանկական խաղեր, զորս կը յիշեմ անհո՛ն կարօտով...:

***

Պահուըտուքի համար երկու կամ աւելի խաղացողներ կը հաւաքուին իրարու քով, անոնցմէ մէկը ձեռքը տանելով իւրաքանչիւր ընկերոջ կուրծքին, կ'արտասանէ հետեւեալը. –

«Ալլեմ, քըլլեմ,
«Զամիչ կ'ըլլեմ,
«Ալմա, պուլմա,
Ձրնջիլ, թաւա,
Փառուն, խափուզ,
Ձրգտըմ թավուզ»

Ընդղին ձեռքը որուն վրայ որ կենայ, ամէնէն վերջը, անիկա կը զառնայ «խոզ». այսինքն՝ ան պէտք է վազէ ու փնտռէ պահուըտողները:

***

Դարձեալ նոյն ձեւով խաղացողներէն մէկը կը սկսի իր ձեռքը տարուբերել իր դիմացի ընկերոջ կուրծքին, ըսելով. –

«Է՛ֆէ, դուֆէ տրնազէ,
«Շամա, մամա, կուկուզէ,
«Ա՛լ քիքե՛ռ, չա՛լ քիքեռ
«Մախքաճ կոճակ, թըր պոպոճակ
«Ձան, ճուկ»:

Հետեւեալը՝ քրտական խաղատախտ մըն է: Դժբախտաբար ամբողջ բառերը չեմ կրնար թարգմանել, քիւրտերէնի անծանօթ ըլլալուս: Զայն սորված եմ մօրմէս Թուխիկի նման. պիտեմ մէկայն որ, մայրս Գիւլիզար, կ'ըսէր թէ, ինքն ալ սորված է իրենց քիւրտ պարտիզպանէն, որուն անունը Խաչիկ է եղեր: Այս պարտիզպանը, չորս տարեկան թոռնիկ մը ունի եղեր, անունը Փէրիչան, զոր իր ծունկերուն վրայ նստեցնելով, կը խաղցնէ եղեր. այս մանկական ասացուածքով միշտ, ամէնէն վերջը կը հարցնէ եղեր թոռան՝ «Փէրիչան, լաւ՞, դու հըպո՞ւի» – որ թարգմանի – «Փէրիչան զաւակս, դուն սորվեցա՞ր»:

«Ինու, լաթ ու չաթ,
«Քուփքա փա՛թ,
«Ձաւար կլաճք
«Շիրէ միաճ, տատխէ, խուար,
«Տովէ վշար,
«Մրնիշկէ շարհէ կը՛ր
«Տիէ փըլըքի,
«Սարէ սապաքաճ խրպըքի...»:

Վերոյիշեալ խօսքերէն միայն կը հասկրնամ թէ, «Տիք Փըլըքի», այսինքն՝ աքաղաղը փախեր է, եւ «սարէ սապաքան խրպըքի», այսինքն՝ «առաւօտ դանուխ փախեր է»:

***

Ազկապուկի պարագային, խաղացող տղոցմէն կամ աղջիկներէն մէկը, կը կապէր աչքերը եւ կը կենար մէկեղ չբոլատած խաղընկերներով: Խաղացողներէն մէկը, կը մօտենար աչքերը կապուած ընկերոջ եւ կռնակը դէմ-դէմի, կը գոչէր հարցական.– «Դըմփօ, դըմփօ, քու մամ ի՞նչ է եփի»· աչքերը կապուած ընկերը կը պատասխանէր· – «ձա՛չ»· միւսը կրկին կը հարցնէր.– «մէջ ի՞նչ է դրի»· – «օսկի մատնիք» կը պատասխանէր աչքերը կապուածը – «ը՛դ մատնիք ո՞ւր է կորի» կը հարցնէր կրկին խաղընկերը· – «չըմ գինա՛յ» կը ձայնէր աչքերը կապուած տղան: Այդ պահուն հարցա – սրընդողը ուժգին հարուած մը կուտար աչքերը կապուած ընկերոջ կռնակին գոչելով· – «Գոտեր եմ ու չըմ խաչ», ու այս ըսելով կը փախչէր, տեսակ մը հրաւէ՛ր գինք բռնելու: Աչքերը կապուած խաղացողը, ձեռքերը տարածելով եւ վախկոտ քայլերով կը սկսէր աջ ու ձախ դառնալ ու փնտռել իր կռնակին զարնողը կամ միւս խաղընկերները:

Դժբախտաբար խօսակցութեան մնացեալը չեմ յիշեր, որովհետեւ աւելի երկար եւ սրամիտ զրոյց մըն էր այս խաղը, Մշոյ մանուկներու միջեւ:

***

Հետեւեալ մանկական խաղն ալ՝ տեղի կ'ունենար երկու խումբի բաժնուած խաղընկերներու միջեւ, որոնք դէմ դիմաց շարուած, իրենցմէ մէկը կը զրկէին, դիմացի խումբէն ընկերը մը որսալու կամ, պահանջելու իրենց խումբին համար: Եւ-կող սուրհանդակ ընկերը ձեռքերը բերնին դրած կը գոչէր, բերանը բացխբելով եւ «վո՛ւ, վո՛ւ»ներ արձակելով «ավա՛, ավա՛ Փաչէն քար մը կ'ուզէ», եւ այս ըսելով, դիմացի կարգի պետին հաւանութեամբ, խաղընկերը մը կը տանէր իրեն հետ եւ այսպէս փոխադարձաբար: Հասկընալի է անշուշտ «Փաչէն զառ մը կ'ուզէ», ըսել է, «մեր խումբին պետը որս մը կ'ուզէ, անդամ մը կ'ուզէ»:

Այս տոհմիկ խաղերու կողքին, Պոլսէն կամ Կարինէն եկող ուսուցչուհիները Մշոյ դպրոցներուն խաղացանկին մէջ մտցուցած էին նորաձեւ խաղեր: Այս մէկը կը խաղացուէր հետեւեալ կերպով: Երկու խումբի բաժնուած, դէմ – դիմաց, աղջիկները թեւ – թեւի մտած, կը դիմաւորէին զիրար երգելով եւ յառաջանալով: Մէկ խումբը կ'երգէր· – «Ո՛վ խումբեր, ո՛վ խումբեր մերին խումբերը», – դիմացի խումբը կը հարցնէր· –

«Ի՞նչ կ'ուզէք դուք, ինչ կ'ուզէք դուք»:
Միւսը կը պատասխանէր· Մերին խումբերը»:

«Մէկ աղուոր մը տեսաւ, զաւիկա կ'ուզեն»·
«Այդ աղուորին անունը մեզի յայտնեցէ՛ք»·
«Այդ աղուորին անունը՝ Օրիորդ Փառանձեմ»·
«Նազի է, տուզի է, չի կրնար խալել»·
«Նազի է նէ, տուզի է նէ, կառք մը կը դրկենք»:

Եւ, իրրեւ թէ կառքը կ'երթար դիմացէն իր անուանարկած աղջիկը բերելու: Մէկ խումբը կը յառաջանար, միւս խումբէն աղջիկ մը կ'առնէր ու ետ – ետ կուգար եւ այս անգամ միւս խումբն էր որ կը սկսէր երգել· – «ո՛վ խումբեր...» եւ պահանջել ուրիշ աղուոր մը առջինէն, եւ այսպէս շարունակաբար: Ինչպէս կը տեսնուի բառերէն, այս խաղը աւելի դրական բնոյթով կ'արտայայտուէր, մայրաքաղաքէն եկած ըլլալուն պատճառաւ:

***

Դարձեալ Մշոյ երախաները, պատանիները, նորատի աղջիկները եւ նոյն չափահասները, ժամանցի համար, իրենց զուարթ պահերուն իրարու հետ կը խօսէին Թուչնային լեզուով, որուն կ'ըսէին տեղացիները՝ «ճրնճղղու լեզու»:

Հաղիւ մէկ – երկու նախադասութիւն մնացած է յիշողութեանս մէջ:

«Ըզաղջղի, ըզերկզո՛ ա՛ըզերպանք, մըզեր տըզուն» այսինքն՝
«Աղջի՛, եկուր երթանք մեր տուն»:
«Ըզօրկզի՛, նըզազ տըզուզ, կըզերկզիզ» այսինքն՝
«Ինչո՞ւ նազ ու տուզ կ'ենիս»:

Այս տողերը արտասանելով ալ, կը խաղային վտառներուն կամ չատ փոքրերուն հետ:

«Փիսի՛, փիսի՛, փամպուխի,
«Ապրշմէ սանդուխի,
«Ես պարոնի տղէն իմ,
«Թագաւորի փէսէն իմ:

Փիսի՛, փիսի՛, կ'ըսէին կատուներուն խօսելու համար· իսկ շուներուն պարագային՝ կուչօ՛, կուչօ՛: Մինչ հաւն ու աքլորը կանչելու համար կ'ըսէին՝ «ջո՛ւ, ջո՛ւ, ջո՛ւ»:

Ցաճախ դիւղերու մէջ լուսնակ գիշերով կալերուն մէջ, պար բռնած կ'երգէինք: Եթէ նոր լուսինը մահիկի ձեւով տես – նէինք երկնուց երեսին, կը գոչէինք զարթ:

«Նո՛ր, նոր, կանանչ կարմիր թագաւոր,
«Մեր դացիր, մանուկ եկար, մահին*

չէուտահատելու, ամբանալու պահանջը այդ ինքնաթելադրանքին մղիչ ուժը թէ պարագայական կաղապարներու եւ նակալ ազդապետութիւնը մեր վրայ:

Ու մեզմէ քիչե՛ր միայն ճառերու, պատմողը արտայայտութիւններու հանդուրժէն անդին անցան, մտածելու կամ թելադրելու թէ ի՛նչպէս պիտի ըլլար այդ վերածնունդը, այդ վերազրումը: Այսօր երբ վեց տարիս անցած է Դեկտեմբերի 7-էն ի վեր, երբ երկրորդ ձմեռ մը կուղայ բերկն ցաւագուռ, ձիւնով պարուրելու անթեւանները բազմութիւնը, անոնց քիչ մ'ալ ունի զերծուները փարթամ պուչը: Քիչեր միայն կը մտածեն հրաշքի պատրուակի յոյսը, պատասխանը:

Այդ քիչերէն մէկն էր Վահան Թեքեան որ քանի նամակով մը կոչ ուղղեց բոլոր լսել դիտացողներուն, թէ ազգային չրջաններու, յատկապէս դիւղերու վերաբանդնումին առաջին ու անհրաժեշտ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԷՆ՝ ՖՐԱՆՍԱ

ԵՐԳԸ՝ ՏՆԱՇԷՆ

◆

Երկրաշարժի աղէտին արհաւիրքը պատմելու, նկարագրելու համար տակառնե – րով մելան ու թուղթով թուղթ սպառեցինք· այդքան մըն ալ, ըսելու, կրկնելու համար թէ «ձախորդ օրերը ձմրան նման կուգան ու կ'երթան» եւ թէ Հայը հազարամեակներէ ի վեր յաղթած է չարին.. յաղթած՝ ու այդպէսով տիրացած վերածնելու, վերապրելու եւ յաւերժութեան զօրութիւնը, հաւքին էժնութիւնն, իմ ազրրտոց արեւշատութիւն»:

Չափահասները սակայն, վերոյիշեալ ասացուածքը արտասանելէ վերջ, կ'ուզէին փորձել ամբողջ· այսինքն՝ լա՞ւ թէ դէշ ամիս մը պիտի բոլորէին: Այդ պատճառաւ ալ, լուսնի նորը դիտելէ անմիջապէս վերջ, որուն երեսը որ տեսնէին առաջին անգամ, անոր վրայ կը փորձէին այդ ամիսը խե՞ր թէ, չառ պիտի բերէր իրենց: Ցաջորդ նոր լուսնին կ'եզրակացընէին թէ, այսինչ մարդուն երեսը խերով ու բարով եկած է իրենց վրայ, եթէ ամիսը լաւ անցած է, առանց ձախորդութեան, այդ պարագային կ'օրհնէին զայն: Ընդհակառակն, եթէ ամիսը դէշ անցնէր, կ'ըսէին· – «Վո՛ւյ բարով – խերով չտեսնէի: Չուր երես» կը դժգոհէին ու երբեմն ալ, կ'անիծէին անձը:

Ցաճախ ալ, լուսնի նորը տեսնելէ վերջ, պէտք էր ոսկի, կամ ազամանդ վրայ նայէին, որպէսզի եկող ամիսը յաջողութիւն բերէ իրեն հետ: Ոսկիի եւ ազամանդի չգոյութեան պարագային՝ կը գոհանային արծաթէ ապարանջանով կամ, մատանիի մը օգնակով:

Իսկ ամբան օրերուն, երբ փղոցները կը խաղայինք կամ, առուի ափերուն նըստած կ'ըլլայինք, մրցումի կ'ելլէինք, մանչ – աղջիկ խառն կը դիտէին բոցավառ արեզակը: Մեր մանկական աչքերը լայն բացած, կը սեւեռէինք արեւի սկաւառակին· ով որ երկար տեսողութեամբ եւ անդադար, առանց աչքը թարթելու դիտէր արեզակը, անիկա կը չահէր առաջնութիւնը: Շատ անգամ ես, յիմարս, չհասած եմ առաջնութիւնը, ... որովհետեւ, այնքան երկար եւ անթարթ աչօք կը դիմադրէի արեզակին, որ կիպիչ ճառագայթները կ'այրէին բիբերս եւ կը սկսէր արտասուքը հոսիլ ակնակապիճներս: Ու, ո՛վ անյաւտակ տզիտութիւն, կ'ուրախանայի, լիաթոքն կը խնդայի, որ կրցեր եմ դիմանալ երկար··: Երբ այսօր, յիսուն տարի յետոյ, կը կարդամ թէ, արեւին չեչտակի նայիլը կրնայ կուրցնել աչքը: Կը զարմանամ թէ ինչպէս դիմացած են մեր մատղաշ տեսողութիւնները: Ոչ ոք կ'ուսուցանէր մեզ, ոչ ոք վտանգը ցոյց կուտար մեզի, կամ, կ'արգիլէր···:

***

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԶՐՕՍԱՆՔ

Շատ անգամ Մշոյ մէջ, կամ հայրենի Խէյպեան եւ Զափնայ գիւղերուն մէջ, փոքրիկ խաղընկերներուս հետ, նստած բարտիներու չուքին տակ, ձիւթ ծամելով, կը տրխտինք մեր ձեռքերը, մենք գիտեմ «հաճի» կ'ընէինք, հետեւեալ ձեւով:

Իւրաքանչիւր աղջնակ, ասեղ մը բռնած ձեռքը, կը տխէր իր ձեռքերը, կամ խաղընկերոջ ձեռքը: Ածուխի կտոր մը փըչելով վրան քանի մը կաթիլ ջուր կը լըցընէինք եւ փոքրիկ քանակութեամբ սեւ խիւս մը կը պատրաստէինք· ապա, այդ խիւսէն մաս մը կը դնէինք մեր ձեռքին, կամ թեւին այն մասին վրայ զոր կ'ուզենք տեսել: Խիւսը զետեղելէ վերջ, ասեղով կը սկսէինք ծեծել, ծակծկել ձեռքը, փոքրիկ խաչ մը, կամ նշան մը ունենալու համար· կը ծեծէինք այնքան ատեն մինչեւ որ արիւն ելլէր եւ արիւնը խառնուելով ածխափոշիին, կազմէր նախշ մը· յետոյ կը լուայինք ջուրով եւ կ'անհետացնէինք ածուխը, արիւնի ամէն հետք ու երեւան կ'ելլէր մեր կատարած գործը՝ յաճախ սեւ կէտ մը, կամ փոքրիկ խաչի նման նշան մը: Այսպէս, առանց երեսս ղէմ երթալու, մենք, փոքրերս կ'ըլլայինք Մահտեսի· այս գործողութեան կ'ըսէինք «տըխ» ըլլալ: Տըխը աւելի յաղող պահելնք կուտար, եթէ զոյն կատարէինք նորածին աղջիկ երախայի մը մօր կաթով: Որով, փոխանակ ջրով չաղացած ածուխի փոշին, աղջկայ մօր կաթով պատրաստէինք խիւսը, զոր կը դնէինք մեր ձեռքերուն, այսպէս, նախչը աւելի ուշ ու չեչտուած կ'ըլլար:

***

Ցաճախ կը զուարճանայինք նաեւ գիշերախաներու հետ տապկոց խաղով· սակայն մեր ամենամեծ հաճոյքն էր երեսուն եւ արտերուն մէջ խարոյկ պատրաստել եւ խարէխարման կամ եղիկ չահել:

Խարէխարմանը, հետեւեալն է: Արտերէն կը քաղէինք թարմ գարնան կամ աշնանցան ցօրենի հասկեր· փունջը կը կազմէինք եւ նոր վառուած բացօթեայ խարոյկներու մէջ խարկելով ցորենի հատ – հատ հասկերը կ'ուտէինք ախորժակով: Երբեմն ալ՝ «խարէխարման» պոռալով բոցավառ հասկերը իրու կը նետէինք գուարճանալու համար:

Սիսեռի առտերը մտնելով, նոյնպէս կը փրցնէինք կանաչ ու թարմ առնիկը իրենց արմատէն եւ փոքր խուրձեր ընած, զանոնք կը նետէինք բոցավառ խարոյկին մէջ, պատրաստելու համար «Սխտան Եղիկ»:

Մեր ուրախութենէն կրակին չափ կը բռնէինք «Սխտան Եղիկ» երգելով: Երբ բոցերը հանդիստին, խանձուած կեղեւները կը մաքրէինք ու կը չափէինք հայրենի քաղցրահամ սխտորի խարկուած հատիկները:

***

Ժամանակին, գաւառի մէջ գոյութիւն չունէին մեր օրերու պուպրիկները; Գաւառացի աղջնակը ինքը կը չինէր իր պուպրիկը հետեւեալ ձեւով:

Չնարամիտ մանկուհին կը պատրաստէր նախ, երկու փայտէ փոքրիկ ցօղուններ, մէկը երկար, միւսը կարճ: Երկար ցօղունը պահելով փայտին վրայ, վերեւէն, դետնէզը կարճ փայտը խաչաձեւ, որպէսզի կազմուած էր պուպրիկին մարմինը, նշանակը եւ թեւերը· ապա, միջնակ մանուկ թեամբ դրամ մը որը կլորակ է անուշ կը փաթթէր սպիտակ մաքուր լաթով եւ զայն կը տեղաւորէր երկայն փայտին վերի մասին վրայ, կազմելով պուպրիկին գլուխը· յետոյ, այդ դրամ – գլխին վրայ, կը գծէր աչքերը, յօնքերը, քիթը, բերանը: Գլխուն վերեւ կը կապէր գեղձ մազի հիւսակը· ի հարկին գլխարկ կը ծածկէր սպիտակ շղարշով մը կամ կարմիր լաչակով, յետոյ փայտէ մարմինին կը հագուեցնէր իր կարած գոյնզգոյն աստառէ կամ ապրշումէ առատ ծոպերով երկար շրջազեստ մը, մէջքին կապէր նախշուն մեզերը, վզին կ'անցընէր կարմիր – կանաչ յուլունքներով ու ոսկեզօծ փուլերով շարոցներ եւ այսպէսով գաւառացի փոքրիկ աղջիկը իր սուիկոտ մատներով կը յօրինէր իր ուզած պուպրիկը զոր կը կոչէր «խրծիկ»: Համբարձման տօնին խրծիկը կը չինուէր գարնան ծաղիկներով նոր հարսի նմանցնելու համար, անոր ալ կ'ըսէին «խուչիկ»:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

պայմանը բնականաբար էր: Այս մասին դրուեցաւ նաեւ հայաստանեան մամուլին մէջ:

Ահաւանդին արձագանգող երկու կազմակերպութիւն՝ Ֆրանսահայ մշակութային եւ Ֆրանսահայ երիտասարդներ միութիւնը (ԻԲՔԱՄ – ԺԱՄ) ծրագրել գործնական քայլեր, ձեռնարկած են պիւզաչինութեան: Շէնաւան դիմաղ վերակառուցանելու, վերապրեցնելու համար ստեղծուած չարժումը նպատակ ունի վաճառուն պատրաստի տնակ ղրկելու աղէտեալ շրջանը:

Իրագործելու համար իրենց ծրագիրը, անոնք օժանդակութեան հրաւէր ուղղեցին նաեւ երգին: Աղէտեալ շրջանէն եկաւ երգը, վերապրող խումբ մը, որուն իւրաքանչիւր անդամին նայուածքէն ամէն բան առաջ ու ամէնէն ահռելի թախիծ, մարմոք կը ծաւալի: Լենինականի ազգային երգերու եւ երաժշտութեան պետական համոյքը իր նուագով, երգիչ – երգչուհիներու երգերով ծաւալած խանդավառութեան չափ ունկնդիրներու մըտքին մէջ յատկանշուած պիտի մնայ այդ իր թախիծով:

Խումբը որ կազմուած է 1986–ին, կատարողական ճոխ բաժինի մը հետ ունի երեք երգիչ ու երեք երգչուհի: Ղեկավարն է Անդրանիկ Ներսիսեան, իսկ դերասուհատական ղեկավարը՝ Ճիւան Խաչատեան: Մասնագիտական կրթութեան տէր երիտասարդներէ բաղկացած այս խումբին չրջապտոյտ երգացանկը երկու մասէ բաղկացած է. կ'երգեն դլխաւորաբար Լենինականի չրջանի ժողովրդական երգեր ու Փէտայիներու երգեր:

Ժողովրդական երգերը մինչ կորսուած նրանութիւններ կ'ոգեկոչեն, հայ հեռուներու, Փէտայիներու երգերը կը պատմեն ամբողջ դիւցազնավէպ մը: Հայ քչերու նուիրուած զանազան ժողովրդական երգերու համադրումի մը, կատարուած Անդրանիկ Ներսիսեանի կողմէ, ոչ միայն խանդավառեց ներկայ բազմութիւնը, այլեւ ապացոյցը տուաւ թէ ո՛չ ժամանակը, ո՛չ ալ բռնութիւն, ընդմէմ կամ այլ միջոցներ կրնան ջնջել ժողովուրդի մը յիշողութիւնը. կը լռեցնեն թերեւս, կը դատապարտեն լռելու, սակայն յետոյ, օր մը, երգիչներ՝ Գ. Զաքարեանի, Կ. Եկոյեանի, Գ. Թադեւոսեանի, մեներգչուհիներ՝ Թ. Սարգսեանի, Ն. Ցարութիւնեանի, Ռ. Պօղոսեանի ձայներով կրկին կը կենդանանայ այդ յիշողութիւնը. կը դառնայ երգ, կանչ, վերաչինութեան գործին հրաւէր ու կոչ:

Ալֆորվիլի տօնական սրահին մէջ Մարտ 25–ին տուած իրենց համերգը համախմբած էր աւելի քան՝ երեք հարիւր հոգի: Բացումը կատարելով Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Ժ. Սարեան, չէշտեց ձեռնարկին նպատակը. ու խօսքը տուաւ օրուան պատասխանատու՝ Ժորժ Կաւվարենցի: Ան չէշտեց թէ խօսող չէ, այլ՝ երգ յօրինող եւ վերջերս իրեն կը տրուի այս նոր դերը, զոր սիրով կը ստանձնէ, նկատի առնելով նպատակը ու խումբին որակը:

Իսկ առաջին բաժինէն ու մինչեւ վերջ ալ ներկայ պատկերը եւ այն դերը զոր կը կատարեն տեղւոյն վրայ «Առանց սահմանապլուխի բժիշկները» եւ «Աշխարհի բժիշկները»:

Ինչ կը վերաբերի առաջին կազմակերպութեան (MSF): Ան ունի քանի հոգի եւ պիտի մնայ մինչեւ 89 Դեկտ., կը գործէ դլխաւորաբար Լենինական, պիւտճէին կ'ապահովէ եւրոպական տնտեսական համագործակցութիւնը: Կը գործի դեղերու գործակով, ունի 30 բուժարան: Հարցերը որ կան կը վերաբերին արդէն այդ մեծաքանակ դեղերուն, մօտ հինգ տարուան հաեստ կայ: Ծրագիրը երկու տարիներու վրայ երկարած, կը վերաբերի արուեստական անդամներու (փրոթէզ) Երեւանի երեք վիրաբոյժներու մէջ: Ներկայիս 15 երախայ կ'օգտուին եւ 200 կը սպասեն: Կազմակերպութիւնը կարիք ունի հայաթօս հոգեբոյժներու երկու ամսուան համար, կամ չորս անդամ մէկ չաբաթ չորս ամսուան վրայ:

Աշխարհի բժիշկներու (MDM) պարագան այլ է: Մնալու ճչդուած պայմանաժամ չկայ: Նոյն վարկերը կը վայելէ, կը գործէ Սպիտակ, Արթիկ եւ Կիրովական: Գիւղական չորս հիւանդանոցներ ունի, 6–էն 8 անկողինոց, 3 բուժարան: Այս կազմակերպութիւնն ալ հարցեր ունի: Նախաչէնի կառոյցներու առաքումը դժուար կ'ընթայ եւ յաճախ կ'օգտագործուին բանուորներու բնակութեան համար: Իրենց ծրագիրներուն մէջ է մասնակցութիւն բերել որբերու բժշկական հարցերուն: Ընտանեկան ծրագրում ունին ծնունդներու յաւելման նպատակով: Կամաւոր վիժումը առաջին պատճառն է մէկը կը նկատուի ամբողջութեան: Ծրագիրը կայ նաեւ հայ բժիշկներ պատրաստելու Փարիզ, լրատուութեան աշխատանք տանելու ՍԻՏԱ–ի մասին, որ քապու նիւթ մըն է: Պաշտօնապէս միայն երկու պարագայ կայ, անպաշտօն՝ 150:

Այս ամբողջը սակայն ուղղակի կապ չունի Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան հետ: Ինչպէս ըսինք սկիզբը, բուն հարցը, որու դլխաւոր նախաձեռնութիւնը առած է Մալթայի միաբանութեան Ֆրանսայի ճիւղը, Լենինականի հիւանդանոցն էր: Արդ, տեղւոյն վրայ տեսակցութիւններէ, ուսումնասիրութիւններէ եւ Հայաստանի իշխանութեանց առաջարկներէ ետք, որոշումը սա է:

Հիւանդանոց մը պիտի չինուի Լենինականէն 7 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ շինուելիք գիւղի մը մէջ: Այդ գիւղը որ պիտի կոչուի Նոր Անի, նախատես ած է 80 հազար բնակիչի համար: Հողամասը հինգ հեկտար: Անունը՝ Ֆրանքեւհայկական հիւանդանոց: Ան նման պիտի ըլլայ Ֆրանսական չրջանային հիւանդանոցներու, ընդհանուր հիւանդութեանց: Պիտի ունենայ 180 անկողին, որոնց 30–ը՝ մանուկներու, 90–ը՝ բժշկական, 60–ը՝ վիրաբուժական (նեռարեալ ծննդաբերութիւն): Քանի անկողին պիտի ըլլայ նաեւ ներքին բժիշկներու համար, փոխանակութեան դրութիւն մը պիտի կիրարկուի Ֆրանսայի եւ Հայաստանի միջեւ: Այս առընչութեամբ ստորագրուած է հետեւեալ համաձայնագիրը, Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան, Մալթայի միաբանութեան եւ Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան միջեւ, Մայիս 17–ին, Երեւան. –

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Սոյն արձանագրութիւնը կազմուած է առ այն մասին, որ Հայաստանի Առողջապահութեան մինիստրի տեղակալ Եռ. Ա. Աղաջանեան, կապիտալ շինարարութեան բաժնի պետ՝ Գեղամ Ա. Սարգսեան, գիտութեան բաժնի պետ՝ Վլադիմիր Ն. Աստուածատրեանի կողմից եւ Ֆրանսահայ Բժիշկների Միութեան (*UMAF*) Ֆրանսիական Հիւանդանոցային Կազմակերպութեան (Մալթ – *OHFOM*) միջեւ տեղի ունեցաւ խորհրդակցութիւն:

Առողջապահութեան մինիստրութիւնը կարիք ունի Լենինականում բուժական աշխատանքի կազմակերպման բարելաւման համար 200 մահճակալով հիւանդանոց (հիւրանոցային 20 տեղով) կառուցելու:

Խնդրւում է ֆրանսիական կողմին նախագծելու, կառուցելու, կահաւորելու եւ յետագայում ֆրանսիական եւ հայ բժիշկների հետ համատեղ ուժերով այն շահագործելու համար:

Ֆրանսիական կողմը խոստանում է ըստ բաղուել նախագծային աշխատանքով յետագայում այն իրականացնելու համար:

Հիւանդանոցը շահագործման յանձնելիս այն անուանել ֆրանսահայկական հիւանդանոց: Կողմերը եկան այն եզրակացութեան, որ նախագծային աշխատանքերը սկսելու համար հարկաւոր է խնդրել Լենինական քաղաքի իշխանութիւններին, Լենինական քաղաքում յատկացնել 5 հեկտար հողատարածութիւն:

Հայաստանի Առողջապահութեան
Մինիստրի Տեղակալ
ԵՌԻ. Ա. ԱՂԱԴԱԴԵԱՆ

OHFOM Պայի
ՄԻՇԵԼ ՏԸ ՓԻԼՐՏՈՆ

Ֆրանսահայ Բժիշկների
Միութեան Նախագահ
Ռ. ՏՕՆԻԿԵԱՆ

Փոխ – Նախագահներ՝
Ռ. ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆ
Փ. ԽՈՒԳԼԻԷՐԵԱՆ

*

Ինչպէս կը տեսնուի բուն համաձայնագրէ մը աւելի՝ պարզ արձանագրութիւն մը տեղի ունեցած խօսակցութեանց եւ չօշափուած ծրագրին: Ըստ ամէնէն լաւատես նախատեսութիւններուն չորսէն հինգ տարի պէտք է որպէսզի նման հիւանդանոց մը չինուի, քանի տակաւին դիւղն իսկ ծրագիր է:

Կը մնայ սպասել ու տեսնել:

Ա. Մ.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
— UMAF —

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ

Ֆրանսահայ բժիշկներու պատուիրակութիւն մը (Փարիզ, Լիոն, Մարսէյլ) կարճ այցելութիւն մը կատարեց Հայաստան (Մայիս 15 / 23) տեղւոյն վրայ տեսնելու համար կարիքները եւ ունենալու համար նաեւ անհրաժեշտ տեսակցութիւնները պատկան իշխանութեանց հետ, հիւանդանոցի մը կառուցման ծրագրին չուրջ: Նախքան մեկնումը, կը նախատեսուէր, դլխաւոր նախաձեռնութեամբ Մալթայի հիւանդանոցի մը չինութիւնը Լենինական: Այդ առընչութեամբ արդէն, այս համագործակցութեան մաս կը կազմէր նաեւ Մալթայի կարգի պային: Յանուն Էս – Օ – Էս — Ամենայի խումբին մէջ էր նաեւ Պր. Գրիգոր Փափազեան, այլ առաքելութեամբ:

Ուրբաթ, Մայիս 26–ին, Փարիզի Եանց Քլէօպի մէջ, իր հերթական հանդիպումներու կարգին, ԻԲՄԱՄ տեղեկատուութիւն մը կը կատարէր: Անահիտ Մամասի բացման քանի մը խօսքերէն ետք, Փաթրիս

ետք խօսք արուեցաւ Ալֆորվիլի երեսփոխան – քաղաքապետ Ռ. Ռուքէի, որ յիշեց աղէտէն ետք դէպի Լենինական կատարած այցելութիւնն ու տպաւորութիւնները: Անոր յաջորդեց խումբին հիմնադիրը՝ Ցաամիկ Կիրակոսեան. ան յատկապէս չէշտեց աղէտով ստեղծուած կացութեան ծանր բնոյթը, սակայն նաեւ ժողովուրդին տակալու բնազդը: Շերմուած դէմքեր էին դերերը, ու մինչ վեց ամիսէ ի վեր Սփիւռքի գործակցութեան մասին կը դըրուէր ու կը լսուէր, յանկարծ կը տեսնէինք որ աղէտին իր կազմէն չորս զոհ տուած Լենինականի խումբը եկեր էր ո՛չ միայն մեր հերոսապատումի երգերով խանդավառելու, այլեւ անոր հիմնադիրը կ'ըսէր. – «Մենք ամուր ենք, մեր թիկունքին կանգնած է Աբարատը. մի՛ վախենաք, Հայոց կաղնին չի կռանար»:

Ուրախ էինք անշո՛ւշտ, խանդավառուա՛ծ, հպարտացա՛ծ, յուզուա՛ծ, ունկընդրելով Լենինականի այս խումբը. սակայն կար կոտրած բան մը. երանի՛ թէ կարենայինք ո՛չ միայն Շէնաւանի, այլեւ ուրիշ աւաններու եւս անհրաժեշտ տնակները ապահովել առա՛նց պէտք ունենալու Լենինականէն կամ ուրիշ տեղէ նուագախումբ, պարախումբ բերելու. երանի՛ թէ կործանած աւաններուն օժանդակելու, տէր կանգնելու համար մեզի բաւած ըլլար արհաւիրքը, անոր մեծութիւնը:

Ա. ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿԱՒԻՀԻ ԹԷՔԱԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Ի՞նչ ընել պէտք էր: Վաղը քանի հազար մարդիկ ջո՛ւր պիտի պրոտային. ծարաւը պատո՛ւք պիտի դառնար, պատուքը՝ տանջանք, ու թշնամիին զնդակներն առ ոչինչ պղտոր հայորդին պիտի նուաճէին ու ջո՛ւր եւ զրեանուէր հուսկ ուբեմն պահպանէին ահեղ ներդործութեան տակ:

Գերադոյն որոշումը տրուած է: Պատնէշներէն դուրս պէտք էր նեռուիլ, այս անգամ վեր, դէպի լեռ մագլցիլ եւ հոն բանակող խուժանին հետ լանջք – լանջքի կռուելով կա՛մ անէանալ եւ կամ ջուրին տիրանա՛լ վերստին: Կ'ընտրուին անձնուէր, անձնուրաց քաջեր, ընդ որս եւ Մխրան: Սաղդ մահուան գի՛րկն է որ պիտի դիմեն առնեք, անհաւասար գուպար մըն է որ պիտի մղուի Ամանոսի մէկ կողին վրայ, հազարաւոր Հայերու զոյութեան պահպանումն ապահովելու համար:

Ֆահանայ մը, «գինուոր Հայոց զԱս – տուծոյ», այդ մահասարսուռ րոպէին կը մօտենայ քաջերուն եւ չուչփան վերցու – նելով ձեռքի ակիհին վրայէն՝ հաղորդ կուտայ անոնց: Ամէն ոք ծունկ չոքած՝ աղօթքի մրմունջներ կը բարձրացունէ երկիւղիւ եւ հաւատով, մինչ հաղորդուողք այդ սրտաբին օրհնութեանց մէջ՝ աւելի քան երբեք արիացած կը զգան ինքզինք – նին: Համբոյրներ, «Հայր Մեր»ներ, փղձկումներ, մնաք – բարովի ձայներ արտասուաթին...: Հապո՛ւն, ճանապա՛րհ: Եւ ահա տասնեւհինգ հայդուկներ կոմկոմի արահետներէ հասած են լերան կուշտը, թշնամիին եռեւն անցածեւ զայն դնդակելու զբաղած: Մի՛եւնոյն վայր – կէանին, վարէն, խորքի մարտկոցներէն հրացանաձգութիւնը կը չարունակուի, այնպէս որ թշնամին կը ստիպուի իակոյն պերքը թողուլ եւ ի փախուստ չտապել...:

Ֆէտայիները չուտ – չուտ կ'իջնեն սրընթաց գոյիներու անտառէն վար, առ ոտս Ամանոսի, ու թեւերնին հանգրիւճած՝ երջանիկ զբաղումն ունին ջուրին խորտակ – եալ թումբերը չիտկելու: Առուն կարկաչահոս իր գնացքը կ'ուղղէ վերստին դէպի Տէօթ – Եօլ: Անսահմա՛ն է ժողովուրդին ուրախութիւնը. խելայեղօրէն հնչած ջուրին վրայ՝ կը լեցունէ ան իր դոյլերը, թաղոյկներն ու կուժերը, զարալիր կը լեցունէ չարունակ ամէն ինչ որ ածոթ է կամ կարելի է անօթի վերածուիլ. անտուկ, արկղիկ, համբարոց: Իսկ քաջորդիք ջուրին վերստացումէն անպայման առնք՝ անվտանգ կը վերադառնան քաղաք ապահովական գնացքով մը, եւ փոխանակ հանդչելու՝ կ'երթան նորէն կայկայիլ պատնէշներուն եռեւ, իրենց պաշտօնին սկսելու համար:

Մէ՛կ ժամ միայն տեւած էր սակայն, ախո՛ռ, ժողովուրդին հրճուանքը, վանն զի փրփրած կատղած խուժանը կրկի՛ն կասեցուցած էր ջուրին ընթացքը՝ ժամանմը հեռաւորութեամբ փողրակներ...: Այլ եւս անհնար էր վերստանալ զայն. ապարդի՛ւն էր ամէն փորձ. հաւաքուած ջուրը պէտք էր խնայողութեամբ գործածել միայն:

Պաշարման, կռիւ, հրացանաձգութեան ու սարսափի օրեր իրարու կը յաջորդէին միշտջորդին միշտ ո՛չ մէկ նըշոյլ յոյսի, դուրսէն ո՛չ մէկ օգնութեան հաւանականութիւն: Օճաղլըցի թուրք մը միայն՝ Պայթար զառէ Հասան, – ճըշմարի՛տ բացառութիւն մը իր չուրջ վըխտացող համազգի կայէններուն մէջ, – ՍՏԱՑԱՆՔ

ԹԱԿԱՐԴԻՆ ՇՈՒՐՋ
Արձակ Գրուքիւններ
Հեղինակ՝ ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ
Հրատարակութիւն Ոսկեհատ
Նիւ – Եորք, 1988
(գինն՝ 15 տոլար)

կ'աջողէր հետզհետէ բերել եւ պատնէշներէն ներս մտցունել դիւերանց՝ եօթանասունի մօտ Հայեր՝ զորս զառած էր առղին – անդին, ծմակներու մէջ կամ ժեռուքներու եռեւ, բարբարական – սարսափական, նօթի ու վիհամեռ: Ու խոր – հի՛լ թէ վազրերու եւ բորենիներու զարչելի այդ ջուիրներուն մէջ կրնա՛յ զտնուիլ եղեր մարդ մը՝ իր կեանքն իակ վտանգի դնող, հարատահարեալ Հայերու փրկագործումին համար: Նոյն այդ վեհոգի թուրքը կը մատուցանէ ը դեռ Տէօրթ – Եօլի Հայոց ա՛յնպիսի անգին ծառայութիւններ՝ որոնց քով ազատուած քանի մը տասնեակ անձերու կեանքն իակ եւ իակ ոչինչ կ'արժէր: Ցայսօր յարգանքով ու երախտագիտութեամբ բերան կ'առնէ Տէօրթ – Եօլցին «Պայթար զառէ» անունը:

(Շար. 14)

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Ասլանեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Մանուկ Ասլանեան եւ զաւակները՝ Էլիզ եւ Արամիկ,
Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Նիկոլեան եւ աղջիկը՝ Սիլվիա,
Այրի Տիկին Մաքրուհի Ղազարոսեան,
Տէր եւ Տիկին Ս. Պասմաճեան,
Տէր եւ Տիկին Թ. Պասմաճեան եւ զաւակները՝ Արէն եւ Րաֆֆի,
Տէր եւ Տիկին Պ. Պասմաճեան եւ զաւակները՝ Սաեֆան եւ Սօֆի,
Այրի Տիկին Մ. Բէչիմալճեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Մ. Խօրաէքեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Յ. Տէր – Գալուստեան եւ զաւակները,
Տիկին Համեստուհի Ասլանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Գ. Քէչիչեան եւ զաւակները,
Օրիորդներ՝ Լօրա եւ Վիոլա Իշխանեան,
Տէր եւ Տիկին Ռ. Պօղիք,
Տիկին Նատիա Պասմաճեան եւ զաւակները,
Ապուլեան, Պասմաճեան, Ասլանեան, Նիկոլեան ընտանիքները,
ինչպէս նաեւ՝
Տէր եւ Տիկին Մելիքեան,
Տէր եւ Տիկին Թօրէս (Պոլիս),
Տէրտէրեանեան եւ Փափազեան ընտանիքները,
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելիին՝

ՏԻԿԻՆ ՆՈՒԱՐԴ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ասլանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 1–ին, Սիթէ Իւնիվերսիթէի հիւանդանոցը:

Թաղումը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յունիս 5–ին:

Մարմինը կը փոխադրուի Թիէլ դերեզմանատունը Սիթէ Իւնիվերսիթէի մատուռէն (մոռկ), 59, ave. Reille, Paris 14e, ժամը 16–ին, ուր պէտք է հաւաքուիլ:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրներ բարեսիրական հաստատութեանց:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին եղբօր (Պէյրութ), Տիկին Մ. Ղազարոսեանի եւ ընտանեկան պարագիներուն:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Աբթիւք Մխիթարեան Միհրան եփրեմեանի մահուան առթիւ 1000 Ֆր. կը նուիրեն Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցւոյ, 1000 Ֆր. Հ.Մ.Ը.Մ. – Ֆրանսի (առանձալ «Յառաջ»էն) եւ 1000 Ֆրանք «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ
ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Տիկին Ա. Գեւոնեան 100 Ֆր., Վաչէ Ծ. Վրդ. Իշխանեան 100 Ֆր., Սարգիս Իշխանեան (Փասատինա) 100 Ֆրանք, Արմէն Իշխանեան (Փասատինա) 100 Ֆր. կը նուիրեն «AZNAVOUR pour l'Arménie»ին:

(Առանձալ «Յառաջ»էն):

Լիոն

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօրէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են:

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ:

Թեթեւցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երթեւեկի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է:

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները:

Ֆրանսերէն լեզուի առթիւ կ'ուսուցուի հայերէն:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու համար դիմել տնօրէնութեան:

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17:

PROJET DE CONTROLE DE LA RECONSTRUCTION EN ARMENIE

Suite au voyage effectué en Arménie du 20 au 27 mai 1989, par Messieurs Berdj Agopyan, architecte DPLG et Rolland Margossian, ingénieur AM, membre de la commission «Assistance technique» S.O.S. Arménie :

I. INFORMATIONS

Du 22 au 26 mai s'est tenu à Erevan le symposium «Spitak 88» organisé par l'UNESCO. Les plus grands spécialistes au monde de la construction et de la sismologie s'y trouvaient réunis. Leurs conclusions ont été les suivantes: la reconstruction dans les zones sinistrées est catastrophique tant du point de vue conception que du point de vue réalisation.

L'U.R.S.S. est tout à fait consciente du besoin de contrôler la reconstruction en Arménie et elle a chargé le Président des Normes arméniennes, Monsieur Viguen Tchitéchian d'effectuer cette mission avec l'aide des 400 contrôleurs dont 20% d'Arméniens. Vingt personnes seront affectées à la seule ville de Spitak.

Monsieur Tchitéchian est conscient du manque d'expérience pratique de ses contrôleurs. Il a donc accueilli avec le plus grand intérêt les propositions de collaboration présentées par nos soins. Il nous a prié d'établir un protocole d'accord, directement avec le Premier Secrétaire de la ville de Spitak, Monsieur Mouradian. pour contrôler les travaux de sa région. Quant à lui, il a demandé à Moscou dont il dépend directement, l'autorisation de signer un protocole similaire pour l'ensemble des zones sinistrées.

II. CONSEQUENCES

La possibilité d'apporter une collaboration effective tant au niveau théorique que pratique nous est donnéee sur Spitak. Elle sera vraisemblablement également possible sur l'ensemble de la zône sinistrée par l'adjonction d'une ou deux cellules complémentaires du même type que celle de Spitak;

Le financement de cette structure sera demandé à S.O.S. Arménie, et à d'autres associations arméniennes. Des organismes français ou non, étatiques ou pas, seront également sollicités. Des sondages sont en cours dans ce sens par diverses personnes présentes au symposium. La durée de la mission pourra être de un an si le contrôle est limité au seul gros-œuvre; elle sera de deux ans pour un contrôle tous corps d'état. Il entre dans la mission de la cellule de contrôle la formation de personnels arméniens, ceci afin de pouvoir continuer la mission après le départ des Français.

III. CONCLUSIONS

Si S.O.S. Arménie désire agir dans le domaine de la reconstruction des zones sinistrées ainsi qu'elle l'a clairement indiqué dans la conclusion de son communiqué du 22 Avril 1989, comme étant sa préoccupation permanente, la faculté lui en est offerte en finançant ce projet à une hauteur qui lui reste à définir. A titre indicatif, le prix d'une cellule de contrôle comportant un ingénieur type SOCOTEC assisté de deux conducteurs de travaux est estimé, dans l'attente d'un devis précis à environ 2 millions de francs, pour un an.

L'incompétence et le laxisme généralisé dans le domaine de la construction conduisent tout droit que ce soit aujourd'hui ou demain, à une mort certaine de milliers d'Arméniens.

Nous ne pouvons pas nous faire les complices volontaires ou insconscients d'un tel état et nous demandons à chacun de vous de mesurer toute la portée des mots employés ici.

Les conclusions du symposium seront publiées dans le monde entier, elles placeront chacun devant ses responsabilités, car aujourd'hui nous avons la possibilité d'influer et sur la qualité de la reconstruction dans les zones sinistrées et sur la formation de techniciens aux normes européenes qui pourront à leur tour agir sur l'ensemble du territoire qui n'est pas mieux loti.

Une réponse urgente s'impose pour le financement car la reconstruction est en route et à chaque heure qui passe une malfaçon criminelle a lieu dans l'indifférence générale.

Pour tous renseignements complémentaires prière de contacter
soit M. Berdj Agopyan au 69.30.23.87
soit M. Rolland Margossian au 48.41.49.37

L'U. C. F. A. F. et la J. A. F. présentent
AU PROFIT DE L'OPERATION «FAISONS REVIVRE UN VILLAGE D'ARMENIE»

CHÉNAVAN

L'ENSEMBLE NATIONAL DE MUSIQUE
ET DE CHANTS TRADITIONNELS DE LENINAKAN

sous la direction de Antranig NERCESSIAN
et Djivan KHATCHADOURIAN
30 Artistes

CONCERTS DE SOLIDARITE

VITRY SUR SEINE **Lundi** **5 Juin à 20h45**	Sous le haut patronage de M. **Paul MERCIECA** - Maire de Vitry THEATRE JEAN VILAR (Avenue Youri Gagarine) Billets : 100 Frs. (enfants 60 frs.)
ARNOUVILLE-LES-GONESSE **Mardi** **6 juin à 20h45**	Sous le haut patronage de M. **Claude BIGEL** - Maire d'Arnouville PARC DU CHATEAU D'ARNOUVILLE LES GONESSE

INFOS — RESERVATIONS :

PARIS: 42. 08. 76. 49 — Points de vente habituels
Et dans chaque Centre U.C.F.A.F. - J.A.F.

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

կը հրաւիրէ հայ հասարակութիւնը մասնակցելու

ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ–ի մը

որ տեղի պիտի ունենայ Հինգշաբթի, Յունիս 8, ժամը 20·30–ին
Փարիզի «Լիւքէսիա» պանդոկի սրահներուն մէջ
43, bld. Raspail — Paris 6e
Ամփոփում ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆԻ եւ ՓԵՍԱՊԻ մէջ տարուած աշխատանքներուն:
Մրագիր 1989 տարեշրջանի, ի մասնաւորի ներկայացում ամառնային յառաջիկայ արշաւներուն, դէպի Խորհրդային Հայաստան եւ Փեսապ:
Լուսանկարներու ցուցադրութիւն: Լուսարձակում:
Դասախօսութիւն եւ վիճաբանութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ թաղային խորհուրդը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.– Յարութիւն Փիւրտօղլուեանի մահուան առթիւ՝ Այրի Տիկին Ալիս Փիւրտօղլուեան, Գէորգ Փիւրտօղլուեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մանթիկեան 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տէր – Կապասեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Լեքսան Պապաեան 100 Ֆր., Մալխասեան ընտանիք 300 Ֆր., Պր. Զաքարեան 100, Տէր եւ Տիկին Ա. Կուսուզեան 100 Ֆր., Փաթաքեան ընտ. 200, Զէօրէքեան ընտ. 600, Տէր եւ Տիկին Ժագ Վարդանեան 100, Տէր եւ Տիկին Պօրիս Մուսայէլեան 150, Տէր եւ Տիկին Ազատ Պասմաճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժ. Գասպարեան 300, Տէր եւ Տիկին Աբթիւք Մաշաղէլեան 300, Տէր եւ Տիկին Անթռան Ալեքսանեան 50, Պր. Մեսրոպ Գասպարեան 100, Դարբինեան ընտանիք 200 Ֆր.:

Օհան Յակոբեանի մահուան առթիւ, Մաթիկեան ընտանիք 200, Պր. Ֆրանսուա Յակոբեան 50 Ֆր.:

(Շար.)

ՁՈՒՇԱՏԵՍՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները՝ Շաբաթ, Յունիս 10, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

COMMUNIQUÉ
DU CONSEIL D'ADMINISTRATION DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A l'initiative de la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE et de S.O.S. ARMENIE, 13 camions de la Société CALBERSON sont partis le mercredi 24 mai de PARIS vers EREVAN.

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE a, pour sa part, envoyé près de 70 tonnes de vivres, vétements neufs et médicaments.

Deux membres de la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE ont accompagné le convoi dans le but de contrôler le bon acheminement des marchandises ainsi que leur distribution dans les zones sinistrées.

Le convoi est arrivé en territoire soviétique le 30 mai et atteindra EREVAN vers le 10 juin.

CONSEIL D'ADMINISTRATION
La Présidente

l'Arménie
ET LES CHRETIENS ARMENIENS

EXPOSITION

18 Avril — 13 Juillet

au CENTRE ST IRENEE
3, Place Gailleton - Lyon 2e

mardi, mercredi, vendredi :
9h30-12h; 14h-18h
jeudi, samedi : 11h30-18h.

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 4
DIMANCHE
4 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 139

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.027 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.027

LA PROTECTION DES MONUMENTS CHRÉTIENS EN TURQUIE

par

J.-M. THIERRY

La dégradation des monuments en Turquie préoccupe à juste titre la plupart d'entre nous et nul ne saurait s'en désintéresser.

Un article paru dans *The Independent Magazine* du 18 mars dernier me donne l'occasion de définir mon attitude sur ce problème d'actualité sans avoir pour autant l'intention d'entamer ici une discussion avec l'auteur, même si je ne partage pas ses opinions. Nos objectifs sont radicalement opposées. Il est journaliste débutant avec toutes les tentations polémiques que cela suppose. Je suis archéologue; mon but est de recueillir et d'étudier, dans un esprit totalement objectif, les traces matérielles des civilisations chrétiennes du Proche-Orient.

Toutefois ayant été mis en cause à deux reprises dans cet article, je crois nécessaire de préciser que c'est sur la recommandation d'un arménologue distingué que j'ai reçu ce journaliste. Je lui ai exposé ma façon d'envisager la question. Ayant constaté par la suite qu'il n'avait tenu aucun compte de mes mises en garde, je lui ai interdit de citer mon nom dans son article. Il a cru bon de passer outre et de plus il a donné de mon exposé des extraits habilement modifiés dans le sens de son propos (ce qui augure mal de sa future carrière). Comme il ignore la langue française et que je ne parle pas l'anglais, je veux bien croire que son interprète en est responsable et lui laisser le bénéfice du doute.... Admettons donc et fermons la parenthèse.

Il y a au moins deux façons d'envisager le double problème de la dégradation et de la conservation des monuments. La première (celle du journaliste en question), se polarise sur le premier terme, celui de la destruction; on pourrait l'appeler répressive. Elle consiste à rechercher des responsables (les Turcs), établir leur culpabilité intentionnelle ou non, les juger et les punir. Cette attitude me paraît à la fois un peu cynique et très naïve. Cynique, parce que nous Européens, ne sommes pas non plus à l'abri de critiques. Tant de monuments sont défigurés par le vandalisme ou la publicité, tant d'ensembles détruits par les promoteurs immobiliers qu'une certaine modestie serait bien de mise. Mais surtout naïve parce qu'il est bien évident qu'aucune coercition n'est possible à l'encontre de la Turquie. L'UNESCO est impuissante car elle ne peut agir que sur la demande du pays intéressé. La seule autorité qui pourrait le faire serait les Etats-Unis d'Amérique et on voit mal que ceux-ci veuillent, pour une telle cause, froisser en quoi que ce soit la susceptibilité d'un allié indispensable à leur stratégie mondiale. Tout au plus obtiendrait-on une condamnation par l'opinion publique ou une résolution du Parlement européen, actions platoniques dont le seul bénéfice ne serait en définitive qu'une assez vaine satisfaction d'amour-propre, mais en revanche, ne serait probablement pas sans risque pour les monuments qu'on se propose de défendre.

La seconde attitude se veut préventive. C'est celle qu'un archéologue doit adopter car il ne peut constater sans réagir l'altération du patrimoine culturel en l'occurence ici le patrimoine chrétien oriental. C'est ainsi qu'avec quelques collègues, j'ai accepté de participer en janvier dernier à un colloque sur ce sujet avec les députés du parlement européen de Strasbourg et que nous comptons poursuivre notre action dans ce sens.

Comme il est exclu qu'on puisse imposer, de l'extérieur, aux autorités turques l'application scrupuleuse de leurs propres lois sur la protection des monuments historiques, il faut que ce soient les Turcs eux-mêmes qui le fassent. Nous ne pouvons que les y aider en tâchant d'abord de comprendre leur comportement auquel je vois plusieurs causes qu'on peut répartir en deux groupes :

A. des causes psychologiques

1) D'abord, d'un façon générale, le profond désintéressement de la quasi-totalité des Turcs pour l'«ancien» (le mot turc *eski* à une connotation péjorative et même dans certains dialectes signifie seulement «sale, bon à jeter»).. Ils n'ont guère non plus de sentiment esthétique et sont indifférents à la beauté de la nature ou d'un monument n'appréciant que les bienfaits de l'une et l'utilité de l'autre. Il y a bien entendu d'honorables exceptions qui augurent peut-être d'une amélioration prochaine de cet état d'esprit.

2) Le fait que les Turcs sont de culture musulmane et n'ont donc pas envers les monuments chrétiens un comportement sentimental analogue à celui qui nous anime. Il est à cet égard certain que l'abandon réel quoiqu'inavoué de la politique laïque instaurée par Kemal Atatürk est un facteur aggravant.

3) La notion de patrimoine culturel leur échappe complétement et leur respect des monuments islamiques (tout relatif d'ailleurs) n'a d'autre motif que leur ferveur religieuse. Il semble que les Turcs ne conçoivent pas que des cultures encore vivantes autres que turque puissent enrichir leur patrimoine. Ils les considèrent parfois comme ennemies, susceptibles de remettre en cause le bien fondé de leur propriété territoriale et font curieusement comme si elles n'existaient pas.

4) Comme beaucoup de pays qui ont eu un passé prestigieux (la France entre autres), la Turquie revit et rêve l'époque la plus glorieuse de son histoire, celle de l'Empire ottoman et conserve dans son inconscient la mentalité ottomane avec ses deux principales composantes : d'une part, un très fort sentiment de supériorité sur les peuples dominés, les Arabes et les chrétiens (et maintenant les Kurdes) et d'autre part, la confusion des concepts de nation et de religion qui a conduit le pouvoir ottoman, lors de la montée des nationalismes dans l'Empire aux XIXe et XXe siècles, à s'attaquer aussi à la religion et en particulier à sa traduction matérielle, les églises.

B. Les causes économiques sont beaucoup plus justifiées que les précédentes et probablement plus faciles à corriger tout au moins dans le principe.

1) La pauvreté du peuple turc explique la squattérisation des édifices chrétiens utilisés comme grange ou habitation et cela avec d'autant plus d'acuité que l'hypernatalité ne semble pas devoir s'apaiser dans les régions les plus déshéritées, c'est-à-dire l'Anatolie orientale.

2) Cette pauvreté est également mise en avant par les responsables turcs pour justifier leur négligence. Les paysans ne comprendraient pas, disent-ils, qu'on dépense pour l'entretien des monuments anciens des sommes importantes alors qu'ils logent dans des taudis et je pense que cela est vrai. L'art et la culture sont des concepts qui ne peuvent plus être perçus quand on franchit un certain seuil de misère.

Pour que les Turcs consentent à protéger les monuments chrétiens il faut que, non seulement, ils n'y voient point de traquenards, mais en plus qu'ils y trouvent un intérêt.

Il faut donc leur faire comprendre que la campagne que nous menons pour la sauvegarde des monuments chrétiens est indépendente de toute arrière-pensée politique. C'est pourquoi on ne saurait privilégier telle ou telle culture; qu'elles soient grecque, arménienne, géorgienne ou syriaque, elles doivent être placées sur le même plan. C'est pourquoi il est indispensable que l'action soit menée conjointement par tous les pays d'Europe, car la France, connue comme très favorable aux nations chrétiennes d'Orient, pourrait paraître suspecte si elle se présentait isolément.

Il faut leur expliquer que notre intérêt est uniquement culturel parce que la Turquie est détentrice d'une richesse culturelle et historique multiforme irremplaçable et que la protection des monuments chrétiens ne nuit pas à celle des monuments turcs. On peut leur donner l'exemple remarquable de l'Espagne qui met autant de soins à entretenir et restaurer les églises catholiques que les anciennes mosquées ou les vieilles synagogues.

En attendant que les mentalités changent (ce qui peut mettre un certain temps), il sera plus expédient de mettre en avant le côté pécuniaire d'une politique conservatoire en soulignant l'intérêt que les touristes portent aux monuments et la place de plus en plus importante qu'ils leur donnent dans leurs programmes de voyages.

Dans la pratique, il faut tenir compte de la susceptibilité des autorités turques; il faut qu'elles sachent que les Européens n'entendent pas se substituer à eux pour leur imposer une ligne de conduite. Enfin, et ce n'est pas le point le moins important, il faut être en mesure de proposer une large participation au financement des travaux.

Sans nous leurrer sur les difficultés d'une telle entreprise, on peut avoir un espoir raisonnable de la voir couronnée de succès à condition que des maximalistes irresponsables ne viennent l'entraver en y amalgamant des objectifs politiques qui n'ont rien à faire ici.

ՍՓԻԹՈՒՔԱՀԱՅՈՒ ՓՐՈՆԻԿ

1989, Մարտ 28, Լոնտոն

Փարիզի մէջ, վկայաւորաբար «Յառաջ»ի չրջանակին մէջ երկու չարաթ անցընելէ ետք, Լոնտոն եմ: Հասած, պանդոկին մէջ տեղաւորուած եմ եւ արդէն իսկ «արձանագրուած» իբր դեկուցող անդամ այն դիտաժողովին, որ վաղը կը սկսի:

Գիտաժողովը կը կոչուի «Քոնվէնչըն օֆ տը Ինթէրնէշընըլ Սթատիզ Ասոսիէյշընը», այսինքն՝ «Միջազգային ուսումնասիրութիւններու Ընկերակցութեան Համադումար»: Ընկերակցութեան երեք հազարէ աւելի անդամներուն 1250-ը ներկայ են. – բարձր, չատ բարձր տոկոս մը: Ընդհանրապէս, նման կազմակերպութիւններու մէջ գործունեայ անդամները աւելի փոքր տոկոս կը ներկայացնեն, եւ ա՛լ աւելի փոքր կոտորակ մըն են անոնք, որոնք կրնան իրենց համալսարաններէն «թոյլտւութիւն» մը ճարել, ճամբորդութեան եւ պանդոկի դինը վճարելու համար:

Հետաքրքրական է դիտաժողովի եւ համադումարի այս երեւոյթը, որ թէպէտ հնարուած է Եւրոպայի մէջ, տասնըվեցերորդ դարուն, կատարելագործուած է Միացեալ Նահանգներու մէջ, 1880-էն 1945, եւ հիմա այլեւս սովորական ու կարեւոր մէկ մասն է այն մտաւորական եւ ակադեմական դրոյթին, որ կը տիրապետէ Միացեալ Նահանգներու մէջ:

Նաեւ Լոնտոնի մէջ, կարլ Մարքսի դերեզմանէն երեք քիլոմեթր հեռու, կը մտածեմ այս երեւոյթին մասին, որ մինչեւ 1970-ական թուականները կը պակսէր հայ իրականութենէն, եւ որ ներկայիս, բարեբախտաբար, սկսած է մաս կազմել մե՛ր ալ կեանքին:

Տասնըվեցերորդ դարուն, քաղաքական, դիտական եւ ընկերային որոշ հոլովոյթ մը պատճառ եղաւ որ «ժողով»ներու եւ համագումարներու թիւը բարձրանայ: 1815-ին, Եւրոպա մը դրաւող Պոնափարթի անկումէն ետք, Եւրոպայի մեւս ջրերը Վիէննա հաւաքուեցան, զսմարելու համար համագումար մը, այլապէս կոչուած «վեհաժողով» մը, որ իսկապէս անսովոր երեւոյթ մըն էր Եւրոպայի պատմութեան մէջ: Պէտք է յիշել որ անկէ առաջ թագաւորներ ու վարչապետներ դիւրաւ ճամբայ չէին ելլեր,– կամ, երբ կ'ելլէին, իրենց բանակներուն հետ պատերազմի կ'երթային, եւ ոչ «այցելութեան» կամ հազամամարի, կամ նոյնիսկ վեհաժողովի:

Դժուար է այսօր, 21-րդ դարու սեմին, երեւակայել թէ ի՛նչ կը նշանակէր ճամբորդել առանց օդանաւի, հեռաձայնի, հեռագիրի, ինքնաշարժի, երկաթուղիի, սառնարանի, կպրատպատ ճամբու, օդը բարեխառնող մեքենայի, հիւանդանոցի: 1815-ին, Եւրոպայի ամենամեծ ճամբաներն իսկ փոշարձակ կամ ցեխապատ կածաններ էին, ուր արքայական կառքերն իսկ կը խրէին յաճախ: Ճամբորդութիւնը տառապանք էր: Հիւանդութիւնը, քնականոն ոխք մը:Եւ ուրեմն թագաւորներն ու մեծ վարչապետները դեսպաններով եւ նամակներով կը կառավարէին իրենց գործը: Այնուհետեւ նման ձեւով ամէն ինչ չի կարգադրուիր, – տար-

(Շար·ը Գ· էջ)

Գրեց՝

ԽԱԶԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

«Autant frappe à ma porte une mort si cruelle, Autant je dis la vie avec autant d'espoir»

2015 (*)

(ՀԱՏՈՒԱԾ)

ԺԱՆ-ԺԱՔ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

Nous publions ici le texte de l'intervention de Jacques BALP, lors de la soirée de soutien au Comité Karabagh organisée à Montpellier, le Vendredi 14 Avril, par l'Amicale Arménienne de Montpellier et sa région et l'Association « Solidarité Franco - Arménienne » à l'occasion du parrainage officiel du Professeur Babken Araktsian par la Ville de Montpellier. Jacques BALP est journaliste de télévision et écrivain auteur, en particulier, d'un recueil de nouvelles Le pêcheur de soleil *et du roman* La mort volée à Dieu (*porté au petit écran sous le titre de* Un jour de presque hiver)*. Le regard porté sur les événements d'Arménie est celui d'un humaniste qui sait replacer les faits dans un contexte plus général.*

Le titre est de la rédaction.

**

Autant vous dire tout de suite que je ne suis pas un spécialiste de l'Arménie.

C'est mon ami Gérard Dédéyan qui m'a sensibilisé à ce qu'il est convenu d'appeler la question arménienne, mais surtout, à son art, et à sa culture dont j'ai pu voir un îlot chez les moines mékhitaristes de Venise.

Quand on survole l'histoire de ce pays, ce qui frappe, avant tout, c'est son destin tragique. Il y a certes des périodes fastes, mais l'Arménie apparaît avant tout comme une sorte de champs clos où s'affronteraient l'Orient et l'Occident, une sorte de ligne de rupture et de faille entre deux mondes. (Et au passage, je dois dire que nous avons aujourd'hui le douloureux exemple de la même situation, avec le calvaire des chrétiens du Liban).

Pour en revenir à l'Arménie, au 19eme siècle et au début du 20eme, son histoire n'est plus qu'une succession de révoltes et de massacres, comme si, chaque fois que ce peuple relevait la tête pour crier son existence, une main se trouvait là pour l'égorger.

C'est une sorte de fatalité au sens antique du terme qui paraît peser sur lui. Une de ces fatalités contre lesquelles même les dieux ne peuvent rien.

Et chaques fois que toutes les forces du destin paraissent s'abattre sur lui, chaque fois, le peuple arménien se redresse avec dignité et courage pour affirmer son droit à la vie. C'est-à-dire celui d'exister dans sa langue, dans sa culture. En un mot : dans sa différence.

Certes, il y a eu des actions qui n'étaient pas faites dans la dignité; il y a eu aussi la haine aveugle des attentats, mais c'est sans doute ce que l'on pourrait appeler des dérapages : les graves erreurs d'une petite minorité.

De cette fatalité qui obsède ce pays, nous venons d'avoir un dernier exemple avec le tremblement de terre qui vient d'endeuiller, encore une fois, l'Arménie.

Tout malheur pourrait présenter des points positifs.

Celui des catastrophes et des cataclysmes est, sans doute, de donner conscience aux hommes de leur fragilité. De leur permettre ainsi de dépasser leurs rivalités, leurs antagonismes momentanés, et de les unir face à un événement qui les écrase. La solidarité et la fraternité naissent beaucoup plus de l'égalité devant le malheur que dans la perspective étale de la tranquillité des jours.

L'utilisation de cette fatalité pour régler le problème du Comité KARABAGH est, sans doute, ce que nous autres, Occidentaux comprenons le moins bien.

En ce qui concerne l'U.R.S.S., je voudrais vous parler de deux livres qui m'ont particulièrement marqué.

Le premier s'intitule : *7000 jours en Sibérie*. L'auteur, Karlo Stajner, était un communiste qui combattait dans la clandestinité yougoslave. En 1932, il peut enfin réaliser son rêve : aller vivre en U.R.S.S., le paradis : le pays qui concrétise l'idéal pour lequel il s'est battu. A Moscou, il est accueilli comme un héros. Les banquets succèdent aux banquets. C'est, au début, une grande fête perpétuelle, dont il désire vivement sortir pour servir enfin ce pays qu'il admire, sa patrie idéale. On va lui trouver un travail. Il dirigera une imprimerie. Tout ira bien pendant quatre ans, jusqu'à cette nuit d'hiver où la Guépéou frappe à sa porte. Il se retrouvera en camp de travail en Sibérie. Il y restera vingt ans sans savoir exactement de quoi il était accusé. La mort, même, paraissait l'avoir oublié dans ce bout du monde glacé où les hommes tombaient comme des mouches. Jusqu'au jour où Tito, réconcilié avec Staline, tend à celui-ci, sans grand espoir sans doute, une liste de noms de prisonniers. C'est ainsi que Stajner sera libéré, pourra revenir chez lui et écrire ce récit qui est un témoignage terrible.

Le second livre qui est toujours présent à ma mémoire, c'est *Contre tout espoir* de Nadejda Mandelstam. Son mari, Ossip Mandelstam, est certainement l'un des plus grands poètes russes du vingtième siècle. (Et je parle sous l'autorité de spécialistes qui s'y connaissent mieux que moi). Nadejda raconte la vie d'exil, de mort sociale, de vexation et de misère qu'elle a vécue avec Ossip. Jusqu'au jour où, là aussi, la Gouépéou fait son office. Elle viendra arrêter Mandelstam. C'était le prix d'un poème: «L'Ours» où Staline, peut-être s'était reconnu. On ne saura jamais ce qu'est devenu Mandelstam, cet extraordinaire poète, dont l'une des dernières phrases dites à sa femme aura été : le premier devoir d'un homme c'est de vivre.

Dans le premier cas, celui de Stajner, l'idéologie aveugle a tué l'idéal qui l'avait suscitée. Dans le second cas, l'idéologie a étouffé la poésie, c'est-à-dire cette magie créatrice qui n'appartient qu'à l'homme.

Ces deux hommes, communistes convaincus, il faut le préciser, ont été l'un tué, l'autre détruit par le système qu'ils avaient contribué à mettre en place.

Pourquoi vous en ai-je parlé ? Parce qu'il semble bien que, dans le cas qui nous préoccupe, il y ait similitude. Certes, nous ne sommes plus sous Staline. Mais il me semble bien, à la lecture du dossier, que les membres du Comité Karabagh, sont aussi des communistes, membres du parti.

Il m'arrive, parfois, le soir, d'écouter Radio Moscou internationale. Je puis vous assurer que les journalistes que j'entends n'ont aucune attitude critique vis-à-vis du pouvoir. Je pense d'ailleurs que c'est le contraire qui vous étonnerait. Or, il y a parmi les prisonniers Samuel Gévorkian, commentateur à la radio Télévision d'Erevan. Je crois pouvoir assurer sans grand risque de me tromper qu'on ne peut être commentateur à la Radio Télévision, là-bas, sans avoir une carte du parti.

Donc nous ne sommes pas en face d'opposants purement idéologiques. Mais, sans doute, d'intellectuels, qui sont comme les porteurs d'âme de leur civilisation, la mémoire et l'espoir de leur pays.

Il semblerait d'ailleurs, que la Perestroïka ait changé le visage de la dissidence.

J'ai un ami, Jean Pierre Barou, qui a eu le privilège de rencontrer, dernièrement, Sakharov à Moscou. Il en a obtenu une longue interwiev qui a paru dans la presse internationale. L'autre soir, nous dînions ensemble, et il m'a rapporté certains propos, certaines inquiétudes de Sakharov. Pour lui, la démocratisation, les élections,, auraient l'effet pernicieux de limiter le débat à l'intérieur du système, et de faire taire la voix de la dissidence. C'est peut-être pour répondre à cette critique qu'on vient de lui permettre d'être élu.

En tout cas, ce qui est sûr, c'est que la dissidence, aujourd'hui, en U.R.S.S, n'est plus l'affaire d'individus isolés. Mais qu'elle est l'affaire des peuples. La brèche ouverte par la Perestroïka a déplacé le problème. On y défend plus la liberté individuelle, mais celle des peuples à disposer de leur culture, de leur mémoire, de leur identité. Le prix en sera sans doute lourd. Il n'y a qu'à voir ce qui se passe en Géorgie. L'apprentissage de la démocratie est un chemin difficile semé d'embûches et de soubresauts sanglants.

Mais, face à ces terribles traumatismes, il est vital que les voix ne se taisent pas.

Les nôtres, pour dire qu'elles peuvent comprendre la difficulté de certaines situations, mais, pour dire aussi que les autres voix, celles qui sont l'âme d'un peuple, ne doivent pas être étouffées par la porte des prisons.

Je voudrais terminer par deux vers, deux vers tout simples d'un poème de Rouben Mélik. Rouben Mélik est un poète arménien que j'avais eu l'occasion de rencontrer, il y a une trentaine d'années, pas très loin d'ici, à Millau. Aujourd hui, par les hasards de la vie je l'ai retrouvé dans un livre que m'a prêté Gérard Dédéyan. Ces deux vers me paraissent résumer l'âme et le sort de l'Arménie.

«Autant frappe à ma porte une mort si cruelle,
Autant je dis la vie avec autant d'espoir.

կեցած եմ այս բացառիկ տեսարանը դիտելու եւ հարց կու տամ ես ինձի թէ այս երկիրը ո՞ր մէկ երկրին կը նմանի արդեօք: Ինակա՞ն է արդեօք որ ե՛ս իսկ պիս անհանդստացնեմ այսպէս: կը դիտեմ, ներքեւ, ոլորտապտոյտ հոսքը Ինային(1) որ հանդիստ սրտով կը սահի հովիտին խորքը, եւ հարց կու տամ ես ինձի: Ինչո՞ւ չկարենամ այլապէս չարժել: Ինչպէս ամէնուրեք, այնպէս ալ հոս, այս բարձրադիր գիւղին ծայրը, ինչո՞ւ, երբ անդորը է ամէն ինչ, սոխպուխի հարց տալու ես ինձի թէ այստեղ ես ի՞նչ գործ ունիմ: Ինենթենամ գուցէ լոկ երազելէն, եթէ պահ մը թուլնամ: Այս խենթութիւնը հապա (բնութիւն մը գրեթէ որ ես կը դառնայ միշտ)(2) արդեօք մաս կը կազմէ ժառանգին: Կը խոստովանիմ որ զարհուրած եմ, եւ մենութեան ահռելի զգայումէ մ'ընկճուած՝ խորհելով թէ բարեկամները, այս հիւրընկալ եւ գրեթէ անթերի հանդրուանին վրայ, ըստ երեւոյթին գոնէ, կ'ապրին հոգինին խաղաղ: Եւ այն կարծիքին կը յանգիմ, ներեցէ՛ք խօսքիս, թէ մոռցած ըլլալու են թէ ո՛վ են իրենք: Եւ դեռ՝ կ'այպանիմ մտածումէս, մինչ ինձի կը թուի թէ խորքին մէջ ե՛ս իրաւունք ունիմ. կարգ մը պատճառներ ունիմ նոյնիսկ ցաւ զգալու իրենց չարժելակերպը տեսնելով եւ լսելով: Պահ մըն իսկ այն զղաչփարը չի՛ հեռանար մտքէս՝ թէ ես այս տեսարանին, այս աշխարհին մաս չեմ կազմեր: Ճիշդ է որ մարմանդին վրայ տղոց խաղալը կը լսեմ, որպէս թէ կարգին ընթանար ամէն ինչ, այդ վոքրերուն՝ որոնց աչքերը – բայց մի՞թէ իրենք ալ դիտե՞ն – որոնց երեսները չեն ամենեւին վարդանման(3): Կը լսեմ բարձրաձայն խօսակցութիւնը դիս հիւրասիրող բարեկամներուն, կը լսեմ խնդալնին, եւ դեռ ի՞նչ, որպէս թէ կատարելապէս ա՛յդ ըլլար իրենց սպասելիքը, յուսալիքը, առնելիքը կեանքէն. եւ որպէս թէ սա կեանքը, այսպիսի վայրի մը մէջ ուր իրենցմէ քանիներ եկեր են ապատան դառնալու, իրենցն ըլլար իսկապէս: Եւ հարկաւ աչքի կը զարնեմ հեռացած ըլլալուս պատճառաւ, իրենց կալուածին ծայրագոյն մասին վրայ մեկուսացած ահա՝ դիտելու հանդարտ գետնի փայփայլումն երեկոյեան արեւուն, որպէս թէ գեաէն պիտի վերջապէս իմանայի՝ դիտցի՛ր ինչ: Ո՛հ, «դիտցիր ինչ»ն այդ: Որպէս թէ անհաչա կեցուածքիս պատկան արդարացումը գտնէի պիտի, որպէս թէ...: Եւ համարեա՛ ի վիճակի չեմ ահա՝ տուն վերադառնալու առանց որ սեպեն դիս... դիտցի՛ր ինչ: Բայց հոգ չէ:

Ընտանիքին նահապետը, այնքան զեղչիկ այս ընտանիքին՝ պղպտուռ ծառերուն հովանիին ներքեւ քիչ մը քալելու կու գայ: Կը մօտենայ իսկ ես անկարող եմ դինք այլապէս դատելու, եթէ ոչ որպէս մէկը՝ որ չատոց ի վեր հոս գտնուելու չէր, որ կրնար մնալ (որ մնալո՞ւ էր) ա՛յնտեղ ուր դժնդակ մահ մ'ունեցան իրենները: Որ կը սպասէ հիմա, ինձի կ'երեւայ թէ: Ինք որ այնքան լաւ դիտէ ինձի երկիրը պատմել: Եւ որ կը խօսի ինձի ներկայիս մեր կեցած կալուածին մասին, ըսելով՝ մե՛ր մարդը, մե՛ր ծառերը, մե՛ր կանանչեղէնը. ըսելով՝ մե՛րն է ս տեսածդ ամբողջ, հոսկէ մինչեւ այնտեղ, ուրտեղ այդ մացառները կան դրացիին եւ մեր միջեւ: Ո՛հ, ո՛չ, հարիւր անգամ ո՛չ, չեմ ցանկար որ այդ ըլլայ ապագան:

Ինչ որ պիտի ըլլայ, այդ ինչ որ պիտի ըլլայ, այդ ինչ որ պիտի ըլլայ... եաեւէն կը վազեմ ատոր՝ որ պիտի ըլլայ: Միշտ յաւահատաբար է որ կը վազենք անցեալին եաեւէն: Եւ միշտ խանդավառութեամբ, այդ աստուածային թափով, որ կ'երեւակայենք ապագան: Եւ յանկարծ կ'ապշիմ, կը սոսկամ խորհելով թէ դիմացս տարածուած այս բնաշխարհն է, որուն մէջ տար–աշխարհիկ ըլլալ կը թուի ինձի, ուր պիտի կատարուինք վան անոր՝ որ պիտի ըլլայ: Թէ այստեղ է որ մեր դարը պիտի թոլորէ իր հաշիւը տարին:

Միտքս եկաւ Ծերունի այդ քահանային պատմութիւնը, Էջմիածնի մէջ: Կ'ըսեն թէ մինչեւ այսօր հաստատ կը հաւատայ թէ երկիրը տափակ է, եւ թէ քալելով, քալելով, ուղիղ քալելով, ի վերջոյ անդունդի մ'առջեւ պիտի հասնինք, որ ճիշդ ինչպէս հոս՝ Սէյսիւէլի այս հրաւանդանին (4), անէութեան վրայ կը բացուի:

Մեծ պապը թերեւս իր օրերն ապրած ըլլայ, երբ վերջացուցած ըլլաս ես, դիրքս: Պարուրուելով մտածումներու մէջ, ներաշխարհի մէջ հետզհետէ խորասուզուիլ մաղթելով –ի՜նչ պատուական ըլլալու համար թէ վերադառնալ պիտի չըլլայ երբեք, կը դատապարտուիմ միշտ հարց տալու ես ինձի թէ ո՞վ ես ո՞վ: Մենք ո՞վ, ո՞վ մենք եղողին կամ մենք չեղողէն: Մինչեւ որ ասդի կողմ անցնի, յարի, խորհուրդը՝ անիմանալին: Գանգի, եթէ ճիշդ է թէ մարդ չի՛ չափ իր ծնած ըլլալը, այսուհանդերձ կարելի չէ մոռնալ թէ գոյութիւն ունեցող չի՛ բաւեր պատմական եսի սովահարբուն, եւ ոչ իսկ անոր՝ որ միայն «իր բաժինը կը փնտռէ» (5):

1.- Le Rhône.

2.- «Վանեցէք բնութիւնը՝ fառասմբակ ետ կը դառնայ»· Ֆրանսական առած:

3.- «Ե՛կ նագելիս, տեսնենք եթէ վարդը, որ արեւուն դէմ բացած էր իր ծիրանի զգեստն առաւօտուն, երեկոյեան չի՛ թափած արդեօք ծալբերն իր ծիրանագարդ զգեստին, եւ գոյնն երեսին՝ նման ձերինին»: Փիէռ տը Ռոնսար, Տաղեր առ Կասանդր:

4.- La Pointe de Seyssuel.

5.- Արթիւր Միլլըր, իր Յուշերուն մէջ՝ Ուիլիըմ Սարոյեանի մասին:

(*) Նոր լոյս տեսաւ ժ.-ժ. վարուժանի «2015 Tentative III» հատորը (Գիրք հրատարակչական) որմէ նմոյշ մը, գ. Գեւոնեանի թարգմանութեամբ:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՔՐՈՆԻԿ

(Շար. Ա. ԷՒԷՆ)

րը է անձնական չփումը, տարբեր է անձի մը խօսակցութիւնը, նոյնիսկ սակրկութիւնը, ուրիշ անձի մը հետ: Ծանօթ է որ Թալէյրան չատ բան փրկեց Ֆրանսայի համար, Վիէննայի մէջ, ոչ թէ բանակով (պարտուած էին Պոնափարթի լեգէոնները), այլ··· իր խոհարարով: Այնուհետ չափազանցութիւն կայ նման վարկածի մէջ, սակայն կայ նաեւ նախնական համադրումար – վեհաժողով սիսթեմին յատուկ ճշմարտութիւն մըն ալ: Տեսնելու համար թէ ինչո՞ւ, կ'արժէ երեւակայել տեսարանը:

Վիէննան մեծ քաղաք էր, ունէր իր պալատները, մի քանի նախնական պանդոկներու կողքին: Սակայն 1815–ին դեռ կանոնաւոր պանդոկ չկար հոն, ինչպէս եւրոպայի մէջ, ուր պանդոկ եւ ըրօսաշրջիկ, բաւին արդի առումով, գոյութիւն չունէին: Կային իշեւաններ, վաճառականներու, եւ ոչ համար Եւրոպայի ազնուականութեան: Երբ Անգլիացին ու Ռուսիացին, Շուէտցին ու Սպանիացին, Գերմանիոյ բազմաթիւ փոքր պետութիւններէն ներկայացուցիչներ փութացին Վիէննա, ուր հաւաքուեցան նաեւ աւստրօ – հունգարական կայսրութեան բոլոր ազնուականները, որոնց սկզբունքն էր «ներկայ ըլլալ ու տեսնուիլ հոն, ուր Եւրոպայի վերնախաւը հաւաքուած էր», – երբ այս ազնուականներու աննախընթաց հաւաքը տեղի ունեցաւ, Վիէննան ամիսներո՛վ վերածուեցաւ անտանելիօրէն խճողուած իշեւարանի մը: Անչուշտ չկային բաւականաչափ ճաշարաններ, որոնք կրնային ազնուական տարբին մատուցել այն հանդիսան ու ճաշերը, որոնց վարժ էին իրենք:

Թալէյրան, հեռատես ու ճարպիկ, ապահոված էր ընդարձակ եւ հանդիսատուն մը, եւ խոհարարներու խմբակ մը՝ իր գործը դիտցող: Իր տունը հաւաքուղ ազնուականները բազմազղ էին, – կ'ուտէին, կը խմբէին, կը խօսէին: Անծանօթ երեւոյթ չէ, այսօր ալ, որ պիզնէսի չատ մը կարեւոր հարցեր կը ծեծուին, կը քննուին, երբեմն թերեւս կը լուծուին ճաշի ընթացքին, ճաշէ ետք, ճաշի մը եւ դինիի ստեղծած աւելի հանգիստ եւ ոչ–կոնւազան մթնոլորտին շնորհիւ: Դիւրին է հակառակորդի հետ համաձայնիլ եւ անոր հանդէպ վերապահ մնալ, երբ դիւանագիտական սեղաններու երկու կողմը զրաւած են մարդիկ: Աւելի դժուար է կռուիլ բացէ ի բաց, երբ արմուկ–արմուկի նստած են մարդիկ, ժամերով: Թալէյրան գիտակի՛ց էր ատոր, եւ, ինչ որ աւելի կարեւոր է, կրցած էր օգտագործել այս կէտը: Անոնք, որոնք իր սեղանը յաճախեցին, չատ աւելի երկար ունկնդրեցին իր (եւ իր հայրենիքի) տեսակէտը, քան պիտի ունկընդրէին, եթէ միայն դահլիճներու պաղ սեղաններու ծայրերէն խօսէին իրարու:

Երբ կը մտածեմ այս մասին, հարց կու տամ ինքզինքիս թէ արդեօք արդարութենէն անդին ուրիշ վճռք չունեցող Ամերիկան Հայրիկը քանի՞ խոհարարով օժտուած դնաց Պէրլին: Եւ կամ, հարց կու տամ թէ հայկական երկու պատուիրակութիւնները, Փարիզի մէջ, 1919–ին, արդեօք կրցա՞ն օտար ներկայացուցիչներու հետ ճաշի նստիլ, Նուպար Փաշայական պալատին մէջ: Կը կասկածիմ: Անչուշտ խոհարարութիւնն ու ճաշը Հայ Դատ չեն լուծեր: Պարզապէս, իր թիկունքին բանակ չունեցողին համար (ինչպէս չունէին Թալէյրանն ու Խրիմեան), ուրիշ «զէնքեր» արտօնելի են, եւ գործածուած են պատմութեան մէջ: Անչուշտ նման միջոցներ, հակակշիռներն ալ, ուրիշներ ալ, կը պահանջեն ճաշակ եւ դրամ, որոնցմէ մէկը կամ միւսը յաճախ պակասած է մեր մօտ:

Փակագիծի մէջ աւելցնեմ, որ ազդեցիկ մարդ «դարպասելու» այս միջոցը օգտագործելի է մեր կողմէ, Ամերիկայի մէջ, ուր Ամերիկացին միշտ կը հրապուրուի «էքզօթիք»ով, արեւելեան մթնոլորտէն, խոհանոցէն: Տարի մը առաջ, ես, որ դրականութեան ոլորտէն անդին ոտք կոխած եմ նաեւ քաղաքական դիտութիւններու ոլորտին մէջ, առիթը ունեցայ խորհրդակցելու ազդեցիկ ամերիկացի – հրեայ փրոֆէսօրի մը հետ, անձի մը հետ այսինքն՝ որ կրնար դիւրացնել որոշ դռներու բացումը ինծի, «դրսեցի»ի մը առջեւ, եւ պէտք է ըսել արդէն ըրած էր այդ, որոշ չափով, սակայն այս պարագային ուշացած ինծի օգտակար չէր մնար, այլ նաեւ իմ սիրած մէկ կազմակերպութեան, Զօրեան Հիմնարկին: Պոսթընի չատ յայտնի «Գարուն» հայկական ճաշարաններուն տէրը, եւ մանաւանդ անոր կինը անցեալին նեցուկ կանգնած էին Զօրեանին, նուիրատուութեամբ, սակայն այս անգամ նոյնքա՛ն օգտակար եղան մեղմ չուռով սեղան տրամադրելով, ուշադրութեամբ սպասարկելով, – մանր բաները, որոնք սակայն «էքզօթիք»ը, տարբերը սիրող Ամերիկացիին համար մթնոլորտ կը ստեղծեն, եւ, ինչ որ կենսականն է, «ոչ» ըսելը քիչ մը կը դժուարացնեն, «այո» ըսելու քիչ մը աւելի համակամ կ'ընեն մարդիկ:

Այս բոլորը, անշուշտ, միայն յաւելուած մը կրնայ ըլլալ մտաւորական ճիգին, քաղաքական պատրաստութեան, – սակայն ոչ արհամարհելի յաւելուած:

Լոնտոնի այս համադրումարն ալ պիտի ունենայ իր հանդիպումներն ու խօսակցութիւնները, վերլուծումի սեմինարներն անդին: Նման հաւաքներ, որքա՜ն ալ լուրջ պարունակութիւն ունեցող զեկուցումներու առիթ տան, կը մնան ուրիշ «կարզադրութիւններու» վայր մը: Այդպէս եղած է տասնըվիններորդ դարէն ի վեր: Երբ 1840ական թուականներուն հեռագիր, երկաթուղի եւ պանդոկ դիւրացուցին ճամբորդութիւնը, բազմացան համադրումարները, դիտա– եւ վեհաժողովները, ապա նաեւ՝ հակա–վեհաժողովները: Երբ ընկերվարական ու անիշխանական (աւելի ուշ, Դաչնակցական) կազմակերպութիւններ սկսան հասունանալ, անոնց «Ընդհանուր ժողով»ներն ալ եկան աւելնալու քաղաքագէտներու եւ դիւանականներու դումարած ժողովներուն:

Ամերիկայի մէջ ժողովը վերածուեցաւ կազմակերպչական կեանքի մէկ կարեւոր առանցքին, կանուխէն: Երկիրը հսկայ էր, փրոֆէսիօնալիզէյշընը կանուխէն տեղի ունեցաւ, – բժիշկ կամ գործաւոր, փաստաբան կամ ակադեմիկոս, միացան իրենց մասնագիտութիւններուն յատուկ կազմակերպութիւններու, միութիւններու: Համալսարաններու թիւը մեծ էր, բնակչութիւնը կ'աճէր արագ, նմանապէս՝ մասնագիտական միութիւններու անդամներուն թիւը: Զանոնք քով–քովի բերելը, մարդիկ իրարու ծանօթացնելը, նոր հարցերու մասին դէմ առ դէմ, տաքտաք վիճելը, առեներսներու եւ վարիչ մարմիններու ընտրութիւնը, – ասոնք բոլորը կը պահանջէին այլապէս ցրուած անդամներու մէկտեղումը: Եւ ուրեմն ծնաւ ֆոնվէնշընը, համադրումարը, համաժողով, ընդհանուր ժողով, թարգմանենք ինչպէս որ կ'ուզենք:

Ներկայիս, այս համադրումարները թէ՛ ծիսական բնոյթ ունին, թէ՛ մտաւորական, թէ՛ ալ չատ գործնական: Ծիսական, որովհետեւ անոնց գոյութիւնն ու դումարումը կը հաստատէ այս կամ այն ճիւղի մասնագէտներուն որ «մէկ հաւաքականութեան» կը պատկանին իրենք, – թէեւ անշուշտ իրականութիւնը այն է որ մասնագիտութեանց ահաւոր կոտորակումը նոյնիսկ նո՛յն ճիւղին մէջ աշխատող մասնագէտներու դործը անհասկնալի կը դարձնէ, – ես զրականութեան փրոֆէսէօր եմ, նոյն միութեան մէջ եմ, ըսենք, միջնադարեան անգլերէն դրականութիւն ուսումնասիրողներու հետ, սակայն ոչ լատիներէն դիտեմ, ոչ հին անգլերէն (որ հազիւ կրնամ կարդալ), ոչ ալ հին կաթողիկէ եկեղեցւոյ գաղափարախօսութիւնը լաւ կը հասկնամ, բան մը՝ որ կենսական է միջնադարեան ուսումնասիրութեանց համար: Ուրեմն, երբ ես իրենց զեկուցումները կ'ունկնդրեմ, ամէն ինչ չեմ կրնար հասկնալ, ոչ ալ կրնամ հասկցածիս մեծ մասը օգտագործել, արդի զրականութեան վերլուծումի մարզիս մէջ: Սակայն կ'երթանք, կ'ունկընդրենք իրարու, նախ՝ ծիսականօրէն հաստատելու համար որ տեսականօրէն դոնէ, մէ՛կ է զրականութիւնը, եւ ապա՝ կարելի եղածին չափ դիմագրելու մեր մասնագիտութեան յաւելեալ կոտորակումին: Ասիկա արդէն ծիսականէն կ'անցնի մտաւորական պատուաստումներու, վերանորոգութեան կենսական դերին:

Եւ վերջապէս, կայ «գործնական»ը: Կ'ենթադրեմ որ հոս, միջազգային ուսումնասիրութիւններու մասնագէտներու ժողովին մանաւանդ, մտաւորականն ու գործնականը իրարմէ զատելը գրեթէ անկարելի պիտի ըլլայ:

Այս միութեան անդամներու 90 տոկոսը կա՛մ քաղաքական գիտութեանց մասնագէտներ են, կա՛մ այլ ընկերային գիտութիւններու (ընկերաբանութիւն, մարդաբանութիւն, պատմութիւն): Կան ինծի նման միջկրթանքային (էնթէրտիսիփլինէր) աշխատողներ, չատ քիչ: Կան նաեւ անդամներ, որոնք կ'օգտուին (եւ որոնցմէ կ'օգտուին) քաղաքական գիտութիւններու վերլուծողները: Ո՞վքեր են ասոնք, – պետութիւններու արտաքին գործոց նախարարութեանց պաշտօնեաներ, դաշտնի սպասարկութիւններու մարդիկ: Երբեք պիտի չմոռնամ 1986–ին, Էսին–պուրկի (Սկովտիա) համադրումարին փոքր ճաշասենեակ մը հետ, երբ աչքիս ճաշի նստած վարչուհւոյ մարզը դարձաւ ինծի, ձեռք թօթափեց եւ ըսաւ, – «Հըլլօ, այ էմ Սթան Թրընըր»: Գոնէ մի քանի վայրկեան անցաւ, ինքզինքս ներկայացուցի, սկսանք խօսիլ մեր դիմաց նստող աւստրալիացի մանադէժի մը հետ, – եւ միայն այդ մի քանի վայրկեանէն վե՛ր էր որ յիշեցի թէ, ո՞ւր տեսած եմ այդ դէմքը, եւ հասկցայ թէ ինչո՞ւ այդքան յարձակողական չեշտով Թրընըրին կը մեղադրէր Աւստրալիացին, – Թրընըր էր Ծովակալ Սթանօֆիլո Թրընըր, առանց համազգեստի, նախագահ Ճիմի Քարթըրի օրերուն Սի – Այ – էյ–ի վարիչը, որ 1986–ին, Ռէյկընաեան օրերուն, քաշուած էր այդ սպասարկութենէն, զրաղած էր··· ահաբեկչութեան մասին դիրք մը զրելով, եւ ա՛յդ պատճառով ալ եկած էր այդ համադրումարին:

Գիտեմ, որ Թուրքերը ներկայ կ'ըլլան նման ժողովներու, – Թուրք փրոֆէսէօրները, Արեւմուտքի համալսարաններէն եւ Թուրքիայէն, ապա նաեւ՝ տեղւոյն դեսպանատունէն լուռ ունկնդրող, երբեմն նօթ առնող մարդիկ: Անոնք պաշտօնական, ոչ–ատորներկրեայ լրտեսներն են, որոնք ամէն տեղ են: Տարիներ առաջ, երբ Փարիզ կը գտնուէի, իբրեւ «Ցառայի» թղթակից ներկայ էի երբ Սերժ Ազիանասեան իր աւարտաճառը կը ներկայացնէր եւ կը պաշտպանէր, կովկասեան հարցերու մասին: Ներկայ էին բազմաթիւ Ֆրանսացիներ ու Ֆրանսահայեր, եւ, առանձին, անձ մը, լուռ նօթադրող, որուն Թրքական դեսպանատունէն ըլլալը յայտնի էր բարեկամ ներկայի մը, որ ծանօթ էր իր դէմքին, դեսպանատան առջեւ կատարուած յոյցերէ···: Նոյնը կը պատահի Ամերիկայի մէջ երբ ես, կամ Վահագն Տատրեան, կամ Գէորգ Պարտաքճեան, կամ Ռիչըրտ Յովհաննիսեան ելոյթ կ'ունենանք, նման մեծ պետաժողովներու ընթացքին: Նոյնը կ'ակընկալեմ հոս, Լոնտոնի մէջ:

1989, Մարտ 29

Առաջին օրը չատ հետաքրքրական է ինծի համար: Նախ՝ առիթը պիտի ունենամ հանդիպելու ծանօթներու, վերանորոգելու եւ թարմացնելու այն կապերը, որոնք ծանօթութենէ աւելի են, բարեկամութեան մօտ են, ընկերութենէ՝ նըւազ: Այս ակադեմական աշխարհին մէջ միշտ ալ դժուար է դիտնալ թէ ո՞ւր կը վերջանայ «պաշտօնակից»ին, «չէը քոլէկ»ին հետ անձնական, գործնական կապը, անոր պահանջած պաղ յարգանքը եւ քաղաքավարութիւնը, ապա՝ թէ ո՞ւր կը սկսին անձնական կապերը:

Ակադեմական աշխարհէն դուրս ապրող մարդիկ յաճախ չեն հասկնար այն ոդին, որ կը տիրապետէ դիտական, ակադեմական աշխարհի մարզին մէջ: Հոն կայ մրցակցութիւն, երբեմն նոյնքա՛ն տոզորուած կատաղի անձնասիրութեամբ, ինքնակեդրոնացումով, չահի եւ փառքի հետապնդումով, որքան՝ գործի, վաճառականութեան աշխարհին մէջ: Այնչուշտ նման բան ամէնէն աւելի չեչտուած է գիտական աշխարհին մէջ· երբ հարցը ՍԻՏԱ–յի ժահրին կամ հիւլէական ընդելուզումի հետ կապ ունի, հաղարնէրու կեանքի, միլիոնաւոր տոլարներու եւ Նոպէլեան Մրցանակներու հարց կայ մէջտեղը: Մեծ դիւա մը կ'անմահացնէ գիտնականը: «Դասախարակուած մարդու կահաւորուած մտքին մէջ կարասի մը թող ըլլայ իմ անունս ալ», ինչպէս դրած է անդլիացի գիտնական մը, –այս տեսակի անմահութեան տենչանքը մղձաւանջ մըն է բազմաթիւ ակադեմականներու համար: Սակայն նուազ ծանրակչիռ հարցեր ալ կրնան դրդռել մարդիկ, – վկայ, օրինակ, անցեալ տասնամեակի բազմալեզու վէճը, 1933–ի գերմանական ընտրութիւններու մասին, այն ընտրութիւններո՛ւն, որոնք Հիթլէրի ճամբան բացին: Ամերիկայի մէջ մանաւանդ, ուր տարեց, բողոքական վերնախաւէն սերած փրոֆէսէօրներ եւ 1945–էն ետք բարձր դիրքի հասած Հրեաներ կը տիրապետեն Եւրոպայի արդի պատմութեան եւ քաղաքականութեան մեկնաբանումի մարզերուն, պայքարը անմարդկային միջոցառումներու առիթ կու տայ: Պէտք է ընդունիլ, անմիջապէս, որ զուտ ցեղային հարց չկայ հոս, – երիտասարդ, ըմբոստ, նոր մեկնաբանութիւն առաջարկողներու մեծամասնութիւնը ձախակողմեան հրեայ–Ամերիկացիներ են ընդհանրապէս, որոնք իրենց երէցներուն պէս Պաղ Պատերազմի տարիներուն իրենց հոգին սատանային ծախելու պէտքը չեն զգացած: Այդ երիտասարդներուն եւ երէց ակադեմական վերնախաւին միջեւ բախումները տեղի կ'ունենան ոչ միայն մասնագիտական յօդուածներու տողերուն մէջ, այլ նաեւ համադրումարներու զեկոյցներուն առթիւ:

Այլ խօսքով, ակադեմականներու ամէնէն մասնագիտական վէճերն անդամ կըրնան տոզորուիլ եւ մղուիլ մարդկային, անձնական, հատուածային ամէնէն վայրագ զգացումներէն, – ի միջի այլոց, անշուշտ, հայկական հարցին մասին տեղի ունեցող վէճեր:

Կը թղթատեմ էջերը այն գրքոյկին որ կը տեղեկացնէ թէ որ ելոյթը ո՞ր սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ, որո՞ւ մասնակցութեամբ: Կը նչեմ, նախ՝ Հայերու անունները: Ինծմէ անդին, կայ Ժոզէֆ Քէչիչեանը, բարեկամ մը: Ան ծնած է Լիբանան, յաճախած է Ֆրանսական գպրոցներ, հմուտ է Ֆրանսերէնին եւ արաբերէնին: Ամերիկայի մէջ աւարտած է Վիրճինիայի մեծ, կարեւոր նահանգային համալսարանին քաղաքական գիտութեանց ճիւղը, –մասնագէտ է Ծոցի քաղաքական հարցերուն: («Խալիճ», կամ «Արաբական» կամ «Պարսկական» Ծոց· ներկայիս մե՛նք ալ, օտարներու նման, խոհեմ կը չարժինք եւ Ծոց ըսելով կը խուսափինք կողմնորոշումէ): Պիտի խօսի ահաբեկչութեան մասին, այդ չրջանին մէջ, եւ անոր դերին մասին, – Տքթ· Քէչիչեան մէկն է անոնցմէ, որ կ'ընդդծէ թէ ահաբեկչութիւնը «լօ – ինթէնսիթի», «քիչ – չեչտուած» պայքարի ձեւ մըն է որ անտրամաբանական չի կրնար թուիլ զայն մղողներուն համար, երբ անոնք չեն կրնար բացայայտորէն ասպարէզ կարդալ իրենցմէ աւելի հզօր պետութիւններուն: Ինծի պէս, Տքթ· Քէչիչեան անդամ է Հայկական Համադրումարի վարչական մարմնին: Հոս, ուրեմն, մտքի եւ գործի վրայ հիմնուած բարեկամութեան մը վերանորոգման առիթ:

Կը հանդիպիմ երեք «նոր» անուններու: Արժանթինէնէն՝ Խուան Թոքաթլեան, որ ինչպէս կ'երեւի փրոֆէսէօր է, ոչ՝ ծանօթ մայրաքաղաքին, Պուէնոս Այրէսի համալսարանին մէջ, այլ՝ «Անտեան–ներու Համալսարան»ին մէջ, որ այդ մեծ երկրի արեւմտեան սահմանը կազմող Անտեան լեռնաշղթայի քաղաքներէն մէկուն մէջ պէտք է ըլլայ: Փոխանակ Հայու հողմացրիւ ճակատագրին մասին խորհրդածելու, հարցում մը կը ցցուի մտքիս մէջ, – «ծնողքս միշտ կը խօսէր Պոլսոյ Թոքաթլեան ընտանիքին մասին: Պոլսեցիներ բաւական թիւով Արժանթին զաղթեցին: Արդեօք անոնց սերունդնե՞ն է»: Միշտ կը զգամ նման մտորումներու տարօրինակութիւնը, քանի որ ասոնք իմ գիտակցութենէս անդի՛ն տեղ մը կու գան: (Դժբախտաբար, առիթ չունեցայ ելոյթներով խճողուած համադրումարին մէջ հանդիպելու այս անձին):

Կը հանդիպիմ Օննիկ Պէյլէրեանի անունին: Ան Քանատայի «Իւնիվէրսիթի օր Քվպէք»ի մէջ դասախօս է, պիտի գեկուցէ 1970–ական թուականներու «Տէթթանթ»ի քաղաքականութեան մասին:

Եւ վերջապէս կը տեսնեմ որ ինծի նըման, երկու տարբեր ելոյթ պիտի ունենայ Ճէյմս Տէերտէրեան: Հազիւ 30 տարեկան, արդէն որոշ համբաւի մը տիրացած է ան: Գրած է գիրք մը, խմբագրած՝ ուրիշ մը, հեղինակն է մի քանի յօդուածներու: Ծանօթ է, դիւաւորաբար, իբր հմուտ եւ յանդուգն ռահվիրան՝ «փոսթ–մոտէրն» մտածումին: Այս մտածելակերպը նոր չէ արուեստներու մարզին մէջ, սակայն նոր եւ յանդո՛ւգն է փորձել զայն ներմուծել եւ կիրարկել՝ քաղաքական դիտութիւններու մարզին մէջ: Արդէն ես իր անունին առջեւ անդամ հանդիպած եմ, երբ կը գրախօսէի իրեն գրչակից եւ «դաշնակից», երէց բարեկամին մէկ գիրքը:

●▶

●▸

Կը թղթատեմ նոյն գրքոյկը, գաղտրնչելու համար թուրք ներկաները, զեկուցողները, ելոյթը հոգի կը հաչուեմ: Մեծ թիւ մը չէ, եթէ նկատի ունենանք որ յիսուն միլիոն քնակիչ ունեցող Պեռութեան մը համալսարաններէն (եւ հանկէ Արեւմուտք «արտածուղներէն») գաղուած են անոնք: Արդէն կիտեմ որ իմ երկրորդ զեկոյցիս պատասխանող նշանակուած է (այսինքն՝ պաշտօնական հակաճառող) թուրք փրոֆէսէօր մը, Անգարայի Համալսարանէն ընկերաբան մը, Տօղու Երկիլ, որ առժամեայ կարգադրութեամբ այցելու դասախօս է հո՛ս իսկ, այսինքն՝ Լոնտոնի համալսարանին մէջ: Յաւելեալ, ես ալ իմ առաջին ելոյթս պիտի ունենամ իբր պաշտօնական հակաճառող փրոֆ. Մայքըլ Կանթըրի, որ Միացեալ Նահանգներու Թէնէսի Թէքնօլօճիքըլ Իւնիվըրսիթիին մէջ քաղաքական գիտութիւններու դասախօս է, եւ հեղինակն է գրքի մը, հայ ահաբեկչութեան մասին: Ես ալ արդէն այդ գրքին մասին գրախօսական մը գրած եմ, – հակառակորդներ ենք...:

1989, Մարտ 30

Ահա վերջացած է զեկուցումներու եւ ելոյթներու առաջին շարքը: Զորս ու կէս ժամ տեւեց այն մէկը, որուն մասնակցեցայ ես ալ: Ընդհանուր մակդիրը՝ որ կը պարփակէր բազմաթիւ հարցեր, համեմատաբար նոր բառ մը կը գործածէ, – «Թրանսնէյշընըլ էթնիք Սթրակըլզ», այսինքն՝ «Անդրազգային էթնիքական պայքարներ»: Այս Անգր – ազգայինն է հետաքրքրականը, որ տեղ կը գտնէ մէջազգային ուսումնասիրութիւններու յատկացուած պիտաժողովի մը մէջ:

«Մէջ – Ազգային», գործնականօրէն, կը նշանակէ «Մէջ – պետական»: Այսինքն, մենք, Հայերս, ազգ ենք, սակայն ազգ-պետութիւն չենք, եւ ընդհանրապէս մէջազգային յարաբերութիւններու ծիրին մէջ կարեւոր չենք, – կրնանք նշմարուիլ (Ֆիւրտերուն նման), երբ մեր զինեալները կը հարուածեն Պեռութեան մը ներկայացուցիչները կամ բանակը: Անկէ անդին, ո՛չ: Միշտ ճիգ մը կայ, մանաւանդ Իսրայէլի եւ Ամերիկայի մէջ, պետութիւն չունեցողները նսեմացնելու, անոնց գոյութիւնը անգիտանալու: Իսրայէլի գիտնականներուն մեծամասնութիւնը (պէտք է անմիջապէս յարգել ճըշմարտութիւնը եւ ըսել՝ կայ լուրջ փոքրամասնութիւն մը որ հակառակ է այս մեծամասնութեան), ամէն ինչ կ'ընէ, հաստատելու համար որ Պաղեստինցի ազգ չկայ, Պեռութիւն ալ պէտք չէ ըլլայ, ան արաբ էթնիքական հաւաքականութիւն մըն է, եւայլն: Նոյնիսկ անոր կը պանայ Սփիւռք մը ըլլալու կարելիութիւնը, – վերջերս «Նիւ-Եորք Թայմզ»ը նամակներ կը հրատարակէ Հրեաներուն կողմէ, որոնք կու գան հաստատելու որ «Տիասփօրա» բառը Հրեայ հաւաքականութեան յատուկ է, երբեք պէտք չէ գործածուի ամերիկեան մամուլին մէջ, Պաղեստինցիները նկարագրելու համար: Ինչո՞ւ, – պարզ է, հոն ուր Սփիւռք կայ, կայ ազգի մը պատկանելիութեան զգացումը, իսկ հոն՝ ուր այդ կայ, կրնայ գոյութիւն ունենալ պետականութեան մը հանելու իղձն ալ:

Ուրեմն, անցեալ մի քանի տարիներուն քաղաքական եւ ընկերային գիտութիւններու մասնագէտները «անդրազգային» բառը սկսան ընդհանրացնել: Այս բառին տակ կը տեղաւորուին այն կապերն ու պայքարները, որոնք կը զբաղեցնեն մարդ, պետութիւն չունեցող ազգեր, սփիւռքներ, էթնիքական եւ կրօնական փոքրամասնութիւններ, որոնք զիմադիմ մը պահելու ի խնդիր, կամ ինքնավարութիւն եւ կամ նոյնիսկ պետութիւն մը ունենալու համար, կը պայքարին, – ոմանք՝ օրինակ Ֆիւրտերը, ունին այլապան կազմակերպութիւններ, որոնցմէ մէկը կ'ուզէ որ իր լեզուի գործածութիւնը արտօնուի, ուրիշը՝ նաեւ կ'ուզէ ինքնավարութիւն, իսկ ուրիշ մը՝ իսկապէս անդր – սահմանեան պայքար կը մղէ, Իրաքի, Թուրքիոյ, Իրանի մէջ, ի խնդիր անկախ Պեռութեան: Սակայն այս պայքարներուն ամէնէն համեստն իսկ, առաջինը, կարելի է անդր – ազգային կամ անդր – պետական կոչել, քանզի անոր արձագանգները կը լսուին՝ Գերմանիայէն մինչեւ Ամերիկա եւ Խորհ. Միութիւն: Այս բոլորին «անդրազգային» կոչումը վիճելի էր մէկ – երկու տարի առաջ իսկ, սակայն գրեթէ բոլորին կողմէ ընդունուած է ներկայիս, միջ – ազգային հարցերու ուսումնասիրութեան նպիրուած այս կազմակերպութեան կողմէ:

Մեր երկար զեկուցում-վէճերու ընթացքին արձարձուեցան մի քանի հարցեր: Ընդհանուր կերպով խօսեցան երկու Հրեհայ Ամերիկացիներ, – Ուիլիըմ Սաֆրան, ընկերաբան, եւ Տէյվիտ Բաւիտսոր, – վերջերս քաղաքական գիտութիւններու մասնագէտ, երէց սերունդի մարդիկ, երկուքն ալ ծանօթ Հայութեան: Սաֆրան, ի դէպ, զեկոյցէն եաք ինծի հետ անձնական խօսակցութեան ընթացքին բաւական համակրութիւն ցուցաբերեց Ֆրանսահայ գաղութին մասին (Ֆրանսայի վերջերս նուիրեանց մասնագէտ է): Հարց տուի թէ ի՞նչպէս այդքան մօտէն ծանօթ է Փարիզի արուարձաններուն Հայութեան կեանքին: Պատասխանեց որ կարգացած է Մարթին Յովհաննէսեանի ընդարձակ ուսումնասիրութիւնը, – իմ կարգիս, ես հապա՛ւ չարաթ մը առաջ լսած էի անոր անունը, Փարիզի մէջ, Գարոյեան – Գուրեան կեդրոնի տակ, եւ ուրեմն կըրցայ «ամօթով չմնալ», քանզի իրը Հայութեան «մասնագէտ» ներկայ էի հոն:

Սաֆրանի եւ Բաֆֆօրի զեկոյցներէն եաք խօսուեցաւ Հիւսիսային Իրլանտայի եւ Ֆիզանիստանի անդրսահմանային պայքարներու մասին: Այստ Փրոֆ. Մ. Կանթըրը խօսեցաւ Հայութեան, մանաւանդ ահաբեկչութեան մասին, ապա՝ գործունեայ երկու կազմակերպութիւններու մասին, Հ.Յ.Դ. եւ Հայ Յեղափոխական Շարժում, որ ներկայիս կը գործէ Սէֆիլքէն, իրը Հ.Ա.Հ.Գ.Բ.-ի յաջորդող քաղաքական, ոչ – ահաբեկչական շարժում: Ցուսախաբ էի, – նոր բան չունեցաւ ըսելիք, եւ իմ պատասխանս ամփոփուեցաւ հին հարցեր ծեծել: Սակայն հարցը տաքցաւ, երբ ներկաներէն երեք թուրքեր, ապա՝ թուրքէն աւելի՛ մոլի Ամերիկայի մը սկսան խօսիլ, յետոյ, ինձմէ անդին, փրոֆէսէօրներ՝ Քէչիչեան եւ Պէյլէրեան:

Կարելի չէ, հոս, ամփոփել հոն ըսուածները: Երկու կէտ, – նախ՝ յայտնօրէն հայկական հարցը կը հետաքրքրէ, կը չուարեցնէ, կը կատղեցնէ: 25 փրոֆէսէօրներու մասնակցութեամբ այդ բանավէճը առթեց ամէն տեսակի հաստատումներ, որոնցմէ ամէնէ՛ն կատաղին, վերը մատնանշուած Ամերիկացին էր, որ հաստատելէ եաք թէ Հայերը աւնկատելի բաներ կ'ուզեն (կ'ուզեն որ թուրք Պեռութիւնը «վիճելի» սպանութիւններ ընդունի իրը ցեղասպանութիւն, որ թուրք Պեռութիւնը «իւր երկիրը» բաժնել, Հայերուն եւ Քիւրտերուն հող տայ. որ Խորհրդային Միութիւնը «ափ մը Հայեր դոհացնելու համար իր քարտէսը փոխէ». եւ վերջապէս, «որ Ամերիկան իր զինակից Թուրքիոյ հետ դժուռի, ափ մը Ամերիկահայերու պահանջներուն տեղի տալով»), փրփրած, գրեթէ պոռաց, – «Հայ ազգայնականները քաղաքական լուծումներու պէտք չունի՛ն, հոգեբոյժի պէտք ունին»: Անշուշտ այս պոռչտուքին պատասխանելու չատ պէտք չկար, քանի որ ակադեմական ընդանակի մը մէջ նման եզրայթ գինք արտայայտողը կը վարկաբեկէ. պոռթկումէն եաք ներկաները լրջութեամբ չեն ունկնդրեր գինք: Սակայն այն կատաղութիւնը եւ կատաբեալ արհամարհանքը, որ անոր կողմէ ցուցաբերուեցաւ, Հայութեան ու անոր քաղաքական կեանքին հանդէպ, յատկանշական էր: Կրնանք ըսել ինչ որ կ'ուզենք: Հոն յստակ էր թէ ե՞րբ Հայը լուրջի կ'առնուի, – երբ իր ցոյցերը կ'անհանգստացընեն Կորբաչովը. երբ իր ահաբեկիչները կը հարուածեն. եւ, աւելցնեմ, երբ իր մտաւոր ու ակադեմական ներկայացուցիչները յանկարծ խմբակով մը (երեք հինք հոն) յանկարծ ներկայ են ժողովներու, որոնցմէ կը բացակայէինք անցեալին, իրը անհատ կամ հատուած: Այս անգամ, այս մարդիկը գոան որ իրենց մէկ խօսքին ու փաստին դէմ նոյնքան կամ աւելի՛ մտածուած երկու խօսք ու փաստ կար, եւ, քիչ մը անակնկալի եկած, նախ այլայլեցան եւ ապա կատղեցան: Ինծի համար՝ եղածին մտաւորական որակը չատ բարձր չէր եւ նորութիւն մը չբերաբ, սակայն, ինչպէս ըսաւ ներկաներէն մէկը, կէս-լուրջ, կէս-կատակ, – «Մեզմ Իրլանտացիներուն յանցանքը ի՞նչ էր: Մոռցանք զիրենք, Աֆրանսի՛ն ալ, եւ ձեզմո՛վ զբաղեցանք»:

Գոհացուցիչ չէր, սակայն ձախողութիւն մը ըլլալէ չատ հեռու էր:

ՄԱՋԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

SARKIS

ou la mobilité du regard

DOUBLE EXPOSITION A BRUXELLES

Après le Danemark et Strasbourg, avant la frontière espagnole, Sarkis a choisi d'occuper deux espaces bruxellois. Deux musées quelque peu secrets et intimes, deux musées qui auront été les ateliers - maisons des artistes belges du XIXe, Constantin Meunier et Antoine Wiertz.

Sarkis aime le langage militaire, non la guerre mais la stratégie. Ses travaux ne manifestent aucune violence, ils relèvent bien plutôt d'une tactique et autorisent dès lors à parler d'une rhétorique esthétique. Au reste, il choisit pour mot-clef, ou mot de passe, «Kriegsschatz», trésor de guerre. Par là, Sarkis prétend questionner la fonction du musée, la signification de la collection, le sens de la réserve. Il en appelle aussitôt à la notion de mouvement, ou, mieux, de transport. Les œuvres présentées dans les musées renvoient toujours à une forme de pillage, elles deviennent marques d'une victoire passée, d'une conquête territoriale, objets d'une transaction qui implique, nécessairement, un perdant. L'œuvre s'affirme comme métaphore, au sens premier du terme, c'est-à-dire au sens de transport. C'est ce transport que dit et répète Sarkis —(et Paul Virilio rappelait qu'en grec moderne le terme signifie autobus...)— il génère le déplacement et l'extase. L'artiste arménien y insiste; il fait voyager ses œuvres. Elles le représentent. Ainsi, son fameux *Forgeron en masque de Sarkis rouge et vert* fait-il la tournée des musées, soulignant le va-et-vient métaphorique entre l'artiste et l'œuvre, le modèle et la copie.

Marquée par l'ambivalence de la représentation, l'œuvre déguisée en Sarkis, masquée, visite des espaces comme un général inspectionne ses troupes.

Au musée Wiertz, le *forgeron masqué* pose un regard circulaire sur les œuvres du peintre romantique, sur ces toiles pleines de passion où se contorsionnent des corps, où le mouvement oblique prédomine, où les gestes de panique, de folie, les attitudes démoniaques, terrorisées, poussent les figures hors du cadre, où des rideaux provoquent le regard, à mesure qu'ils occultent la nudité de corps séducteurs aussitôt confrontés à la dureté du squelette et de la pierre. Le *forgeron masqué*, banale pièce de sculpture du XIXe, objet trouvé dans un grenier, doublement anonyme puisqu'outre sa banalité il porte le masque qui ne renvoie lui-même qu'à un prénom, pivote sur son socle, branché électriquement, comme les lettres en néon placées dans la caisse de bois grillagée.

Les socles tournent également au Musée Constantin Meunier où Sarkis a voulu animer les œuvres de l'artiste belge. Refusant la fixité des images (il se passionne pour le cinéma et admire particulièrement Tarkovsky), il a rendu au musée sa fonction d'habitat. Au demeurant, les pièces constituent une famille, c'est pourquoi elles exigent plus qu'un musée, une maison. Sarkis n'oublie pas ses œuvres, il les nourrit encore après la vente; il n'oublie rien, comme frappé d'hypermnésie, de manie de la récupération. Temps de guerre, on ne jette rien. Les œuvres de Meunier conviennent le spectateur à pénétrer le monde du travail, les mines et la pêche, la maternité et le temps. On se souviendra ici que, pour Sarkis, le terme Kriegsschatz se réfère aussi au butin des ouvriers de l'usine Lip. *Le souffleur de verre, l'abatteur*, et *le laboureur* se mettent à tourner; les sculptures plus colossales (*Le Débardeur*, le *Faucheur*, *Un Semeur*...) reçoivent quant à elles le traitement des rayons lumineux et colorés des projecteurs de théâtre. Elles acquièrent subitement une vie d'acteur, semblent bouger dans le rouge et le vert et, à l'illusion rendue par les lumières ou le mouvement, se joint le bruit des moteurs. Sarkis tient au pouvoir de la sonorité. Se sentant proche des Romantiques allemands, admirateur de Wagner et lecteur de Walter Benjamin (d'où l'emprise de la métaphore, du passage etc.), il ne pouvait oublier l'impact des sons, leur rapport à l'image. Mais il transporte curieusement ce qui aurait dû être une musique dans un bruit minimal. Il ne reste en somme qu'une trace mnésique d'une sonorité organisée, un quasi-silence. Des mètres et des mètres de bandes

par

Chaké MATOSSIAN

magnétiques entourent les sculptures de Meunier. Chargées de la mémoire auditive, elles s'apparentent aux œuvres plastiques, mémoire des yeux et du geste, mémoire d'une époque. Loin d'assigner le spectateur au silence total, elles émettent de petits bruits, un infime crissement répétitif, quelque chose comme les soies d'un lombric se déplaçant sur une feuille de papier..

Les déplacements de Sarkis nous invitent à effectuer une traversée rythmée par un certain calme, une aisance ou une lenteur a-temporelle. Etrangement, le transport, la rotation, n'engendrent, à première vue, aucun effet de vertige. Pourtant, un second regard nous révélerait ce parcours comme une vision *ralentie* du vertige. Au déplacement linéaire du visiteur se joint celui, circulaire, de l'œuvre; le point de vue se meut alors constamment et les jeux de lumières renforcent la mobilité, tout comme l'appel à la mémoire indique cette autre forme de mouvement qu'est l'exil. Ainsi, alors qu'il déambule calmement parmi les pièces et se déplace d'un musée bruxellois à l'autre, le spectateur se trouve-t-il prisonnier d'un rythme en trompe-l'œil; pris d'un vertige qu'il ne soupçonnait pas, il pénètre, à son insu, la grosse boîte grillagée pour appartenir désormais au trésor de guerre de Sarkis que ne cesse de surveiller le regard panoptique du forgeron masqué.

Outre le catalogue (Editions Les Musées de la ville de Strasbourg et Lebeer Hossmann Bruxelles-Hambourg), un entretien de Maïten Bouisset avec Sarkis a paru dans le numéro d'avril de Beaux-Arts Magazine (*n°* 67). *Sarkis figure parmi les* 101 *artistes qui participeront à la grande exposition* Les Magiciens de la terre, *exposition mondiale d'art contemporain, événement de l'année* 89.

Sarkis est né à Istanbul en 1938. *Il est installé à Paris depuis* 1964 *et enseigne à l'Ecole des Arts Décoratifs de Strasbourg depuis* 1980.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 6
MARDI
6 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.028 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.028

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՂԱՐԴԸ ԲԱՆԱԿԸ ԿԸ ԿՐԱԿԷ

1400 ՄԵՌԵԱԼ, 10000 ՎԻՐԱՒՈՐ

Հրաժայլերը ճզմած են անզէն երիտասարդները, բանակը անխնայ կրակած է եւ թիւին Ան Մէն հրապարակը արեան դաշտի վերածուած է եւ արեան մէջ ալ ջարդուած եղած է Ազատութեան նորակերտ պզտիկ պզտիկ ծաղիկները: Կառավարութիւնը որ հրահանգ չէր երիտասարդութեան այս ջարդը, կ'արդարացնէ բանակին մէջամտութիւնը յայտարարելով թէ հակառակ պարագային՝ «աւելի մեծ արիւնահեղութիւն մը տեղի կ'ունենար»:

Երբ զեկավարները լուծում չունին, կը դիմեն բռնի ուժին, որ սակայն ոչ մէկ կարգ կը լուծէ: Չի բաւեր երիտասարդական չարժում մը «հակայեղափոխական» որակել ու կրակ բանալ տալ, որպէսզի իշխանութիւն մը փրկուի: Ամէնէն վատ միջոցն է եւ դեռ կան չէին երիտասարդները, որոնք տեղի չեն տար եւ պատրաստ են՝ «դերադոյն զոհաբերման»:

Ամէն կողմէ, մանաւանդ արեւմտեան Պետութիւններէն խիստ դատապարտումի արտայայտութիւններ կ'ըլլան: Նախագահ Միթերան յայտարարեց թէ «վարչակարգ մը որ վերապրելու համար իր կազմաւորած երիտասարդութեան վրայ կը կրակէ, ապագայ չունի»:

Փէչտայէն Փրակա եւ այսօր Փեքին, համայնավարութեան յաղթանակները չեն այս ջարդերը: Ընդհակառակն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Խոմէյնիի մահէն ետք, իրեն յաջորդելու համար Հանրապետութեան Նախագահին՝ Խամէյնիի նշանակումը վերջնական չի նկատուիր, ոչ ալ վերջ կը դնէ յաջորդութեան պայքարին: 89 տարեկանին, Խոմէյնի մեռաւ Յունիս 3–ին, խլիրդի գործողութեան մը ենթարկուելէ ետք: Իրան 40 օրուան սուգ հռչակեց, հինգ օր ալ դպրոց, խանութ, համալսարան, պաշտօնական գրասենեակները փակ կը մնան: Աթոլա Խոմէյնիի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երկուշաբթի օր իսկ: Պարական երկիրները, բացի Սաուտի – Արաբիայէն ցաւակցութիւն յայտնեցին, բայց ընդհանուր ձեւով ողբացողներուն թիւը մեծ չէ: Շատեր կը յուսան ալ որ Իրան մը փոխուի Իրանի մէջ, քանի հակառակ անոր որ Պեհական ոչ մէկ պաշտօն ունէր, ինք էր «առաջնորդը յեղափոխութեան» եւ իր իշխանութիւնը կը գէր կ'անցնէր բոլոր իշխանութիւնները: 1979, փետրուար 1–ին է որ Թեհրան կը վերադառնար 16 տարուան աքսորէ ետք, որու վերջին չրջանը անցուց Ֆրանսա, Նէօֆլը–լը–Շաթօ: Խոմէյնի Ալաթոլա չէ (Աստծոյ պատկ) այլ պարզ մոլլա, 50 տարեկան է եւ կը կարծուի որ իր նշանակումը թէ չափաւորները եւ թէ ծայրայեղները կը ընդունին կարելի: Ամէնէն կարեւորը Խոմէյնիի յաջորդը նշանակուեցաւ «փորձագէտներու ժողովին» կողմէ, բաղկացած 83 հոգեւորներէ, ընտրուած հանրաքուէով 8 տարուան համար: Արտասահմանի պարսիկ ընդդիմադիրները, Շահին գաւկէն սկսեալ, ակնկալութիւն ունին որ առիթ մը կայ օգտագործելիք: Այս իսկ պատճառաւ, Թեհրանի իշխանութիւնները մը–մաշոզ են եւ ապահովութեան միջոցներ ձեռք կ'առնեն: Պահեմիար, որ փարիզ է, դոն էր Խոմէյնիի մահին, կը ցաւէր, սակայն որ այս «արիւնարբու մենատէրը» չպատուեցաւ, մինչ նախկին նախագահը՝ Պանի Սաոր յայտարարեց թէ նման Ֆրանքոյի մահուան, Իրան դէպի ժողովրդավարութիւն պիտի երթայ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅէն 1200 քիլոմեթր հեռու, Թրանսսիպերիէնի դիծին վրայ, Ուրալ, երկաթուղիի աղէտալի արկածի մը հետեւանքով 800 մեռեալ կայ, մեծ մասը երախաներ, որոնք արձակուրդէ կը վերադառնային: Ճամբորդական երկու ճեպընթացներ որոնք զիրար կը խաչաձեւէին կազուղիի մը պայթումէն օդը ելած են, Շաբաթէն Կիրակի լուսնալիք գիչերը Նովոսիպիրսկ – Սվէրդլովսկ գիծին վրայ: 24 ժամուան ազգային սուգ հռչակուեցաւ եւ Կորբաչով անմիջապէս փութաց տեղւոյն վրայ (Աչա) միաժամանակ քննադատելով Խորհրդային Միութեան ապահովութեան թերի վիճակը, նոյնիսկ անպատասխանատու որակելով: Երեսփոխաններու համագումարին բացման իր ելոյթին մէջ ալ, Կորբաչով յայտարարած էր թէ ապահովութեան կանոններու խախտումն է որ երկրին աղէտներուն պատճառն է Չերնոբիլէն Հայաստան:

ԼԵՀԱՍՏԱՆի ընտրութիւններու արդիւնքները դեռ ծանօթ չէին երկուշաբթի օր, բայց մասնակցողներու համեմատութիւնը – 62% – բաւական յուսախաբութիւն պատճառած էր Սոլիտարնոսկի, քանի որ առաջին մասնակի ազատ ընտրութիւններն էին: Արդարեւ, Լեհերը պիտի ընտրէին իրենց Խորհրդարանը՝ 460 երեսփոխան եւ 100 ծերակուտական: Առաջիններուն համար Սոլիտարնոսկ թեկնածու ունէր, թէեւ իշխանութիւնը իրեն վերապահած էր աթոռներու 65%–ը, բոլորովին ազատ էին Ծերակոյտի ընտրութիւնները: Երկրորդ չրջանը տեղի կ'ունենայ Յունիս 18–ին:

ԵԻՐՈՊԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ համար (Յունիս 18) Ֆրանսա կը ներկայանայ 15 ցանկով, ինչ որ մրցանիչ մըն է: Իւրաքանչիւր ցանկ ունի 81 թեկնածու, քանի որ Ֆրանսայի խորհրդարանականներու թիւը այդ է: Գլխաւորներն են. – Ընկերվարական (Լօրան Ֆապիուս), կեդրոնը Եւրոպայի համար (Սիմոնն Վէյլ), Իւ – Տէ – Էֆ – Էռ – Փէ – Էռ Միութիւն (Վալերի Ժիսքար տ'Էսթէն), Համայնավար (Ժ· Հերտոկ), Եւրոպա եւ Հայրենիք (Լը Փէն), Կանաչները (Վէրթէր), Բանուորական պայքար (Արլէթ Լագիյէ), ցանկեր կան նաև «ապաքաղաքական, կենդանիներու պաշտպանութեան համար», «Որսորդութիւն, ձկնորսութիւն, ատենադութիւն», եւայլն, եւայլն: Եթէ Ֆրանսա ցանկերու իր մրցանիչը կը կոտրէ, չի կոտրեր Եւրոպայի երկիրներու մրցանիչը, քանի Սպանիա 33 ցանկ ունի, Յունաստան 21, Նոյնքան արեւմտեան – Գերմանիա եւ Պելժիա 17:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ 340 ծագումով Թուրքեր ևս արտաքսած է Շարաթ օր դէպի Անդրա: Նախորդ օրն ալ 110 հոգի նոյն ճակատագիրը ունեցած էին: Մայիս 6–էն ի վեր արտաքսուածներու թիւը հազարի հասած է, ասոնք հացադուլի դիմած էին բողոքելու համար Պուլկարիոյ ձուլման քաղաքականութեան դէմ:

ՍՂԱՍԻ մինչեւ ծայրը չդիմացաւ Ռոլան Կառոսի միջազգային հանդիպումներուն, կիրակի օր պարտուելով իր խակ մէկ տարեկան դրացի Ռաֆայել Նատալին (Իսպանիա) 6–2, 6–3, 6–2 հաշիւով: Ան կրնայ մրցիլ Ամերիկացի Ճիմ Քուրիէ, որու հետ Թենիսի նոյն ակադեմիան յաճախած են Պրէսլընթոն: Չորրորդ չրջանին է որ Քուրիէ պարտութեան մատնեց Սլասին՝ 7/6, 4/6, 6/2:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆի մէջ միջ – ազգային ծանր բախումներ տեղի ունեցած են չաբաթավերջին եւ բազմաթիւ մեռեալներ կան, թէեւ թիւ չի տրուիր: Լուսարձել հաստատուած է: Կռիւներ ծագած են Ֆերղանայի հովիտը, ուր մեսխեթ Թուրքեր – Կովկասէն տեղահանուած Ստալինի օրով – կը բնակին Ուզբեկներու կողքին: Հարիւրաւոր տուներ կրակի տրուած են:

ԶՕՐ· ԱՆԴՐԱՆԻԿի ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ ԲԱՑՈՒԱԾ

Երեւանի Հարաւ – արեւմտեան թաղամասին թիւ 191 դպրոցին մէջ բացուած է զօրավար Անդրանիկի թանգարանը:

Այդ օրը, Մայիս 13–ին, չքմուտքին յարող հրապարակը տեղաղրուած բեմահարթակին վրայ հանդէս եկած են ազգադրական ու ժողովրդական խումբեր:

Դպրոցին տնօրէնը՝ Ա· Խաչատրեան, հանդիսութիւնը բանալով, ըսած է թէ «արդարութեան բարձրադոյն ատեանը՝ ժամանակը վերջապէս պատուեց լռութեան քօղը, եւ մեր առջեւ վերստին յառնեցաւ իր կեանքը ժողովուրդին նուիրաբերած դիւցազնը՝ Մեծն Անդրանիկը ... Այսօրուընէ մեր դպրոցին մէջ կը գործէ հայ եւ պուլկար ժողովուրդներու հերոս, զօրավար Անդրանիկ Օզանեանի թանգարանը»:

***

Թանգարանի վահանակներուն հազուագիւտ լուսանկարներ են, զօրավար Անդրանիկի անձնական իրերը, հայրենակիցէն (Ամերիկացի) ձիմ Քուրիէ, որու հետ թենիսի նոյն ակադեմիան յաճախած են Պրէսլընթոն: Չորրորդ չրջանին է որ Քուրիէ պարտութեան մատնեց Սլասին՝ 7/6, 4/6, 6/2:

Ծուցադրութեան սկիզբը՝ Ց· Թումանեանի նկարն է երախաներու հետ, ապա Կոմիտաս, Ֆետայիները, Անդրանիկի սան՝ Մարշալ Բաղրամեան...

Թանգարանի վահանակներուն հազուագիւտ լուսանկարներ են, զօրավար Անդրանիկի անձնական իրերը: Բացման օրը թանգարանը հարստացած է նոր նմոյշներով. Ս· Խանզադեան յանձնած է «Անդրանիկ» վէպէն ձեռագիր էջեր, իսկ Տաւրոս Դաշտենց նուիրած է զօրավարին կնոջ՝ Նուարդ Վարդանեանի նամակը եւ «Հանջպարների կանչը» գիրքը:

***

ԱՐՑԱԽՑԻՆԵՐՆ ՈՒ Ս· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի ՀԱՐՑԱԶՐՈՑՑԸ

Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութիւնը մեծ հետաքրքրութեամբ ծանօթացած է խորհրդային երեսփոխաններու համագումարին նախօրէին Հայաստանի կուսակցապետ Ս· Յարութիւնեանի Մոսկուայի մէջ ունեցած հարցազրոյցին: Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի հարցին վերաբերեալ Հայաստանի զեկավարութեան դիրքորոշումը Արցախի բնակչութեան լայն խաւերու կողմէն գնահատութեան արժանացած է:

– Ընկ· Ս· Յարութիւնեան ընդգծեց, որ Ղարաբաղցիներուն արծարծած խնդիրը բնաւ տարածքային վէճ չէ, – «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին ըսած է Ստեփանակերտի Քազկոմի քարտուղար Յասմիկ Միքայէլեան: – Մեր չարժումը թելադրուած է ինքնավար մարզի բնակչութեան ճնշող մեծամասնութեան կամքին արտայայտութեամբ, որ կ'ուզէ միանալ հայկական մասին: Մենք յոյս ունէինք որ մեզ կը հասկնայ Ադրբեջանի զեկավարութիւնը, ամբողջ ադրբեջանցի ժողովուրդը: Սակայն չուզեցին նոյնիսկ մեզի հետ երկխօսութեան մէջ մտնել: Վերակառուցման, հանրային կեանքի բոլոր կողմերուն ժողովրդավարացման, կարծիք – ներու բազմազանութեան դարաչրջանին նման մօտեցումը աւելի քան տարօրինակ էր: Լրիւ համաձայն եմ ընկ· Յարութիւնեանի հետ, որ նչեց թէ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը «այն բարոյական ու քաղաքական անկիւնաքարն է, որու միջոցով կ'որոշուի վերակառուցման խորութեան ու ընդգրկման մեր այսօրուան ըմբռնումը»:

«Ինչո՞ւ ժողովուրդ մը պէտք է կիսաւած ըլլայ մէկ միասնական Պետութեան չրջանակին մէջ: Ինչպէ՞ս կրնար պատահիլ, որ տարիներ չարունակ Ադրբեջանի զեկավարութիւնը Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ բացայայտօրէն վարէր մշակութային մեկուսացման եւ հոգեւոր ճնշման քաղաքականութիւն», հարց կուտայ Ս· Յարութիւնեան: Ինչպէ՞ս այդ ամէնը կրնար տեղի ունենալ մոլորակին առաջին չնկերվարական Պետութեան մէջ, – ըսած է պատերազմի վեթերան, նախկին լրագրող, կուսակցական Դանիէլեան: – Այս տխուր հարցին պատասխանը այսօր բոլորին յայտնի է, Խորհրդային Միութեան եւ նախկին զեկավարներու կամայական գործելակերպին պատճառով: Բայց քանի որ գործուած է աններելի սխալ, կրկնապատիկ անները լի բան մը կ'ըլլայ այդ սխալը չտրրագրել: Ո՛չ, պատմական եւ ընկերային արդարութիւնը վերականգնելու ժողովուրդին ձգտումը բնաւ ալ ծայրայեղականութիւն չէ, նամանաւանդ՝ ազգայնամոլութիւն: Ընդհակառակն՝ ժողովուրդին այդ աղնիւ նպատակին դէմ կենալը ամէն բան է, բայց ոչ մարդասիրութիւն:

«Արմէնփրէս»ի թղթակցին հետ տեղի ունեցած խօսակցութեան մասնակիցնե – րուն մեծ մասը այն կարծիքը յայտնած է որ Ս· Յարութիւնեանի հարցազրոյցին բուն ոգին կ'արտայայտէ հայ ժողովուրդին իղձերը, ըլլան անոնք Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի հարցը, աւերեալ գիւղերուն ու քաղաքներուն վերականգնման, Հայոց պատմութեան կարգ մը դրուագներուն վերաիմաստաւորման խնդիրները, թէ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներուն ճակատագիրը ու այլ խնդիրներ:

ՍԻՐԵԼԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉԻՍ՝ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գրեց՝ Վ.Ա.Ջէ Ծ. Վ.Ր.Դ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

«Թէ մահն է միշտ մէկ եւ ամենայն տեղ,
Թէ մարդը կեանքում կը մեռնի մի հեղ
Թէ հազար երնեկ ու բիւր երանի
Նրան՝ որ ազգի սիրոյն կը զոհուի»:

Ա. ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

Արդարեւ, Գրիգոր Զօհրապ իրաւունք ունէր ըսելու թէ՝ երբ բարեկամի մը մահուան գոյժը լսենք՝ անմիջապէս մեր աչքին առջեւ կուգան ժապաւէնի նման անոր հետ մեր անցուցած տաք ու պաղ օրերը, մեր դէշ ու աղէկ յարաբերութիւնները: Այսպէս ալ ինծի եղաւ այս առաւօտ, երբ «Յառաջ» օրաթերթին մէջ կարդացի Անդրանիկ Ծառուկեանի մահուան գոյժը, որ չանթահարեց սաստիկ ձեւով մարմինս եւ հոգիս: Ոչ եւս է Անդրանիկ Ծառուկեանը...: Վա՜յ, դուն ալ, ըսի, կը մեկնիս առ յաւէտ եւ անմխիթար թողուլով բոլոր դրասէրները, եւ ձեռքերս զարկի անդորձարար ճակտիս...:

1952ին, Պուրճ – Համմուտի Ազգային Վարժարանի տնօրէնին՝ Արմէն Ղարիպի արկածէն ետք, նոր տնօրէն նշանակուեցաւ Անդրանիկ Ծառուկեանը: Մեծ տղաքը կը խօսէին իր մասին թէ՝ այս նոր տնօրէնը դրացի մէկն է, բա-

նասեղծ եւ թերթեր կը հրատարակէ Հալէպի մէջ: Եւ ինք մեզի պիտի դասատուի Հայ Գրականութիւնը: Բոլորս ահ համբեր կը սպասէինք այդ պահուն: Եւ վերջապէս հասան այդ օրը եւ ժամը: Դասարանէն ներս մտաւ թուխ դիմագիծով, խոժոռ դէմքով եւ միջին տարիքով մարդ մը, որ մեր տնօրէնը եւ ուսուցիչը պիտի ըլլար: Շիտակը այնքան ալ իր տնօրէնի չհանդիպաւորեցանք, ինչպէս ինքն ալ չեսպասէր այս մէկը պիտի հաստատէր: Քանի մը ընթացիկ հարց ու պատասխան եւ ետք, զրպանէն ամերիկեան սիկարէթի տուփ մը հանեց եւ հատ մը վառելով ծխել սկսաւ դասարանին մէջ: Բոլորս զարմացած՝ կը դիտէինք զինք: Մեր երկրորդ զարմացումը այն եղաւ որ երբ մեզի նոր դաս պիտի տար՝ փոխանակ դասագիրքին առաջին դասէն սկսելու, թղթատելով՝ բացաւ Ծերենցի «Թորոս Լեւոնի յաստկացուած դլուխը: Եւ սկսաւ խօսիլ հեղինակին, նիւթին եւ վէպին գրական արժէքին մասին: Երբ կը խօսէր իր առնական ձայնով, կարծես իր թուխ երեսը կը դեղեցկանար եւ կը հմայէր բոլորս: Եւ այսպէս, ամիսներու ընթացքին տեսկզբնաւ թէ՝ մեր մտաւորական ուսուցիչը՝ տաղանդաւոր եզակի անձ մըն է եւ սկսանք սիրել զինք պաշտելու աստիճան:

Կը յիշեմ օր մըն ալ կը խօսէր Գեղա-

**

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՒ ՏԵՂԻՈՅՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՅԵԱՆ

Դամասկոս պատմութեան վերապրող ամէնէն հին քաղաքներէն մին է: Կը գտնուի հարաւ – արեւմտեան Սուրիոյ Ալ – Ղութթա հովիտին մէջտեղ, Քասիուն լեռան ստորոտը, Պարատա գետի երկու ափերուն:

Տարբեր ժամանակաշրջաններու ընթացքին, վաճառականական մեծ կեդրոն համարուող այս քաղաքը մաս կազմած է Ասորեստանի, Սելեւկեաններու, Հռոմայեցիներու, Թուրքերու եւ Արաբներու տիրակալութեանց: Արաբներ գրաւած են զայն 634–ին ու իրենց մայրաքաղաքը դարձուցած՝ Օմայեան Խալիֆաներու օրով (661 – 750): Մի քանի արեան թանաքեղներու կողմէ «Արեւելքի Մարգարիտ» կոչուող այս քաղաքը հանդիսացած է ո՛չ միայն իսլամական մշակոյթի ոստաններէն մին, այլեւ քրիստոնէական մեծ օճախ մը, ուր մինչեւ այսօր իրենց նստավայրերը կը պահեն արեւելեան կարգ մը եկեղեցիներու Պատրիարքները:

Դամասկոս, Ը. դարու առաջին կիսուն իսկ յիշատակելի կը մնայ հայ ազգային – եկեղեցական պատմութեան մէջ: Արդարեւ, 702 թուին՝ երբ Հայաստան նուաճած էր Արաբներու կողմէ, Սահակ Գ. Զօրափորեցի Հայրապետը հայ նախարարներու հետ իբրեւ գերի բերուեցաւ Դամասկոս: Աւելի ուշ, 719–ին, Օմար Բ. Խալիֆայի օրով, Յովհաննէս Գ. Օձնեցի (Իմաստասէր) Կաթողիկոսն ալ Դամասկոս գալով այցելեց արաբ իշխանապետին՝ երաշխաւորելու համար Հայերու հնազանդութիւնը Արաբական Կայսրութեան, միաժամանակ գերծ պահելու Հայ Եկեղեցին ծանր հարկերէ ու սպառիչ հալածանքներէ:

Դամասկոսի մէջ հայ հին համայնքի մը գարաւոր գոյութեան մեծագոյն փաստը կուտայ տեղւոյն հնագարեան Ս. Սարգիս հայկ. վանքը, որ Հայաստանէն ու Կիլիկիայէն Երուսաղէմ ուխտի գացող հաստատեալներուն համար եղած է կարեւոր իջեւան մը: Ս. Յակոբեանց միաբանութեան կալուածներէն մին եղող սոյն վանքի շինութեան թուականը կարելի չէ եղած ճշդել՝ յիշատակարաններու չգոյութեան պատճառով: Այսուհանդերձ, Երուսաղէմի Գրիգոր Պարոնտէր Պատրիարքին կողմէ: Այնուհետեւ, վերանորոգութիւններէն մին տեղի ունեցած է աւելի քան 370 տարիներ առաջ, 1617ին, Երուսաղէմի Գրիգոր Պարոնտէր Պատրիարքին կողմէ: Այնուհետեւ, վերանորոգման աշխատանքներ եղած են 1786–ին, 1833–ին, եւ վերջապէս՝ 1867–ին, օրուան առաջնորդ Բառնապաս Վրդ. Գանձակեցիի անմիջական ջանքերով: Ըստ յիշատակարաններու արձանագրութեանց, այդ օրերուն Դամասկոսի հայութեան թիւը եղած է շուրջ 120 հոգի, որոնք առաւելաբար կայք հաստատած են եկեղեցւոյ չրջափակը եղերող վանքապատկան տուներու մէջ:

Սփիւռքի բոլոր գաղութներուն նման, Դամասկոսի հայ գաղութն ալ թուական տեսակէտէ մեծ աճ արձանագրեց Մեծ Եղեռնի յաջորդող տարիներուն, Հայկական համատարած կոտորածներէն փրկուած խլեակներուն համար այս քաղաքը հանդիսացաւ իսկական ովասիս մը, ուր ապաստանելու եկան աւելի քան երեսուն հազար հայ գաղթականներ: Անոնց մեծ մասը 1919–ի դինադադարին վերադարձաւ Կիլիկիա (քանի մը տարի յետոյ կրկին գաղթելու համար Հալէպ, Լիբանան եւ այլուր), իսկ փոքր մէկ մասն ալ կոչուը կազմեց նոր գաղութին:

Ներկայիս, Դամասկոսի մէջ կ'ապրին շուրջ վեց հազար Հայեր, որոնք առաւելապար կը զբաղին արհեստներով եւ վաճառականութեամբ: Կան Երեւանի բարձրագոյն հիմնարկներէն շրջանաւարտ մեծ թիւով բժիշկներ եւ ճարտարապետներ: Գաղութը, իբրեւ առանձին Թեմ, ունի իր Ազգային Առաջնորդարանը, Թեմական եւ Թաղային խորհուրդները: 1973–էն ի վեր Թեմին Առաջնորդն է Ոսկան Եպիսկոպոս Գալփաքեան (Էջմիածնի միաբաններէն): Հայ երեք յարանուանութիւնները կը շարունակեն պահել իրենց սեփական վարժարանները (կ'անդրադառնանք առանձին): Պարբերաբար կազմակերպուող մշակութային, մարզական, ընկերային եւ բարեսիրական ձեռնարկները կը հովանաւորուին Համազգայինի, Հ.Բ.Ը.Մ. — Հ.Ե.Ը.–ի, Ն.Ս.Մ.Միութեան եւ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կողմէ, որոնք ունին իրենց սեփական ակումբ – կեդրոնատեղիները:

**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Հակառակ փոքրաթիւ գաղութ մը ըլլալուն, դամասկոսահայութիւնը իր ծոցին մէջ կը պահէ հայկական հինգ վարժարաններ: Այդ դպրոցներուն տուած մեր այցելութեանց ընթացքին, տուեալ հաստատութեանց պատմութեան տեղեկանալէ անդին՝ ջանացինք քննութեան առարկայ դարձնել համայնական տարբեր հաստատութիւններ վայելող կրթական այդ օճախներու հասարակաց մտահոգութիւնները, ինչ կը վերաբերի ազգային տոհմիկ դաստիարակութեան ջամբումն ու հայերէն նկարագրի կերտումը արդելակող խոչընդոտներու, հայ լեզուի հանդէպ բծախնդրութեան պակասի եւ ընդհանրապէս՝ ուսումնա – դաստիարակչական առկայ այլազան երեւոյթներու: Բոլոր դպրոցներու տնօրէններն ալ յաճախ չեշտը դրին նո՛յն «վէրք»ին վրայ, անդրադարձան մտահոգիչ նոյն երեւոյթներուն, իրենց ընդվզումն ու ցաւը արտայայտեցին միեւնոյն բառերով...:

Եւ իրապէս ալ, ի տարբերութիւն հայկական վարժարաններուն, Դամասկոսի մեր դպրոցները կը դիմագրաւեն մէկէն աւելի դժուարութիւններ: Անոնցմէ գլխաւորը, անկասկած, հայ աշակերտներու թիւի նուազումն է մեր կրթարաններէն ներս ու աւտր փոխարէնն՝ տեղացի ոչ – հայ ուսանողներու երբեմն նոյնիսկ զանգուածային ներկայութիւնը այնտեղ:

Մտահոգիչ այլ պարագայ մըն է հայ ուսուցիչներու զգալի պակասը, հայախօսութեան նահանջը, ինչպէս նաեւ՝ հայերէնի դասապահերուն հանդէպ աշակերտութեանց անտարբերութիւնը, ծնողներու մեղսակցութիւնը եւ տակաւին այս բոլորին դիմաց՝ պատասխանատու մարմիններու համակերպումը...:

Ապագայ, սոյն յօդուածի ծիրէն դուրս կ'իյնայ վերոյիշեալ յոռի երեւոյթներու քննարկումը: Այստեղ, չանացինք սոսկ ներկայացնել դպրոցներու պատմականը եւ անդրադառնալ անոնց առօրեային:

**

Ա. ԱԶԳ. Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՁԵՄԱՐԱՆ (Ալ. ՐԻՍԱԼԷ)

Սուրիոյ տարածքին իր գոյութիւնը պահող հայկական դպրոցներուն մէջ՝ հնագոյններէն մին է Դամասկոսի Ազգային Ս. Թարգմանչաց Ձեմարանը, որ արդէն իսկ բոլորած է իր 90–րդ տարին: 1898–ին հիմնուած կրթական այս օճախը կը պատուի Հայոց Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ կից, քաղաքին արեւելեան կողմը, Պապ Շարքիի դրան մօտիկ: Վարժարանի որպէս հիմնադիր, կը յիշատակուի Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Ցարուխիւն Արք. Վեհապետեանի անունը, որ իբրեւ հոգեւոր վերին իշխանաւորը Դամասկոսի հայութեան (մինչեւ 1929 Դամասկոսի Թեմը եպիսկոպոս եղած է Երուսաղէմի), նախաձեռնողը եղած է հայկական վրթարանի մը հաստատման, Ս. Սարգիս վանքին շուրջ համախմբուած հայ բազմութեանց ղեկավար մարմիններու ուշադրութեան յանձնելով տարրական դպրոց մը կեանքի կոչելու անհրաժեշտութիւնը:

Արդարեւ, Դամասկոսի Հայոց օրուան Առաջնորդը՝ Գաբրիէլ Վրդ. Աճուչեան, օգնական ունենալով կրթութեան լոյսին հաստատուող յարգելի ազգային մը՝ Պր. Հաչատուր Գրիգորեանը, ժողովրդային հանգանակութեամբ կը յաջողի հիմնել սոյն վարժարանը, որ քանի մը տարի իբրեւ մանկապարտէզ գործելէ ետք՝ կը վերածուի նախակրթարանի: Ցարաբերաբար քիչ թիւով աշակերտներով, զբաղոյսը իր առաքելութիւնը կը շարունակէ մինչեւ Ա. Աշխարհամարտի բռնկումը, որու պատճառով ալ փակ կը մնայ 1915 – 1918, վերաբացուելու համար 1919–ի աշնան: Այս թուականը կարելի է ակնարկը նկատել վարժարանի նոր հանդրուանին, քանի՝ եղեռնի հետեւանքով կը ստուարանայ Դամասկոսի հայութեան թիւը ու դպրոցը ամէնօրեայ ժամադրավայրը կը դառնայ հարիւրաւոր հայ երախաներու:

Տարեդիրքերու մէջ գրուած տեղեկութեանց համաձայն, Ազգային Թարգման – չաց Վարժարանը 1924–ին ունեցած է 450 երկսեռ աշակերտ, 10 ուսուցիչներով: 1930–ին այդ թիւը բարձրացած է 600–ի: Աւելի ուշ, ներգաղթի տարիներուն (1947–1948) աշակերտութեան թիւը իջած է իր նուազագոյնին՝ 160–ի:

Դպրոցին վերաբերող արխիւներու չգոյութիւնը թոյլ չի տար մեզի գիտնալ՝ թէ տարիներու ընթացքին որո՞նք վարած են հաստատութեան տնօրէնի պաշտօնը եւ կամ ո՞վքեր իբրեւ ուսուցիչ պաշտօնավարած են այստեղ: Հայ հին մամուլէն քաղած մեր կարգ մը ծանօթագրութիւնները ազատ լոյս մը կը փոխանցեն միայն: Այսպէս, կը յիշատակուի, թէ 20–ական թուականներու վերջերուն՝ յաջորդաբար տնօրէնի պաշտօն վարած են Վարդան Եամեան եւ Պ. Հերոյեան: 30–ական թուականներուն՝ Միսաք Սմբատեան: Իսկ այնուհետեւ 50–ական թուականներէն ետկըսեալ՝ Գրիգոր Կանիմեան, Սարգիս Պալաթեան, Սուրէն Արեղայ Զինչինեան, Պօղոս Սկիֆչրեան, Նուպար Աբգարեան, Տիրան Ակինեան (1959 – 1980), Խաչիկ Թօփալեան (1981 – 1985) եւ Բարսեղ Թիւթիւնճեան (1985–էն ի վեր):

Ներկայիս, Ազգային Ս. Թարգմանչաց Ձեմարանը ունի մանկապարտէզի (վարիչ՝ Օր. Ազատուհի Ասիլեան), նախակրթարանի եւ միջնակարգի (1961–էն ի վեր) եւթը բաժիններ: Աշակերտութեան ընդհ. թիւն է 385 (15%–ը ոչ – Հայեր): Հաստատութենէն ներս կը պաշտօնավարեն աւելի քան երկու տասնեակ ուսուցիչ – ուսուցչուհիներ: Սուրիահայ բոլոր վարժարաններուն նման, արարերէնով ուսանողող պետական ուսումնական ծրագրին առընթեր՝ կը դասաւանդուի հայագիտական չորս պահ հայերէն եւ երկու պահ կրօն: Հայերէն լեզուի դասատուներն են Տիկին Վարդուհի Թիւթիւնճեան եւ Տիկին Լուսին Պէրպէրեան: Հայկական նիւթերու ուսուցման համար՝ մշակուած ծրագիր մը դոյութիւն չունի: Ուսուցիչը ինքն իր հայեցողութեամբ կ'ուսանդ դասը, օգտագործելով Սփիւռքի համար պատրաստուած հայրենագիտական դասագրքեր («Մայրենի Լեզու» եւ «Հայ Գրականութիւն»):

Վարժարանը իր պիտոյքն կը ձեռքբերէ՝ հատասարակչռել՝ նպաստներ ընդունելով հայկական բարեսիրական կազմակերպութիւններէ (Կիւլպէնկեան եւայլն) եւ անհատ բարերարներէ: Այս ուղղութեամբ, մեծ է դերը Ն.Ս.Մ. Միութեան, որ բաւականաձ է ձեմարանի նիւթական եւ բարոյական հոգածութիւնը:

Պատասխանելով մեր այն հարցումին, թէ դպրոցը առօրեայ ի՞նչ դժուարութիւններ կը դիմագրաւէ, տնօրէն՝ Պր. Բարսեղ Թիւթիւնճեան պատասխանեց.

– Մեր մեծագոյն մտահոգութիւնը՝ չափերու թեան մօտ հայ լեզուի հանդէպ հետաքրքրութեան պակասն է: Այդ երեւոյթին պատճառը պէտք է փնտռել դպրոցէն դուրս: Դժբախտաբար կան թիւով հայ ընտանիքներ, որոնք ո՛չ միայն չեն քաջալերեր իրենց զաւակները, այլեւ՝ անկարեւոր կը նկատեն հայերէնի ուսուցումը...: Խնդա ցաւալի իրականութիւն մըն է ասիկա:

Տնօրէնը համոզում կը յայտնէ, որ կրթա – դաստիարակչական մտահոգութիւններով պրպտող Ուսումնական Խորհուրդէ մը վերամութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն է դպրոցի (եւ գաղութին) համար, չեշտելով, որ տարիներու ընթացքին ներ – դպրոցական այլազան հարցերու հանդէպ ցուցաբերուած անփութութիւնը արդէն իսկ գործած է իր անդամանելի աւերները:

Հակառակ տնօրէնին հաստատումին, յուսահատութեան առջեւ կանգնող յոռի երեւոյթներու կսզքին կայ սակայն յուսադրիչը՝ Հայ Դպրոցին առաքելութեան հաւատացող ազնիւ հոգիներու մշտական ներկայութիւնը: Արդարեւ, իրաքանչիւր հայորդիի համար ուրախալի պիտի ըլլայ տեսնել, թէ վարժարանի նախկին սաներէն՝ Պր. Գեղամ Օհանեան (այժմ՝ Միլանօ) կատարած իւրանական նուիրատուութեամբ սկսած է մարմին առնել ու բարձրանալ Ազգային Թարգմանչաց Վարժարանի եռայարկ նոր շէնքը, կրթական հաստատութեան մը բոլոր յարմարութիւններով, 2000 քառակուսի մեթր տարածութեամբ հոդաշէրտի մը վրայ:

Արդիական այս նոր համալիրը, որ կը կառուցուի այժմու դպրոցին կից, նախապատրաստական դասարանէն սկսեալ մինչեւ ամենաբարձր դասարանները, պիտի ունենայ մանկապարտէզ մը, տարրական, միջնակարգ եւ ընդհանուր բաժիններ, ինչպէս նաեւ՝ գիտական լաբորատորիաներ, գրադարան, ընդարձակ մարզադաշտ մը, ինչպէս նաեւ՝ ներքին ծածկուած մարզասրահ մը, որ իրականութիւն դառնալու պարագային, անկասկած պիտի ըլլայ Դամասկոսի հայ համայնքի մեծագոյն յաղթանակը:

(Շար. 1)

Դուբեանի մասին, որքան հիացմունք ունէր այն վաղամեռ բանաստեղծին հանդէպ, եւ ապա վերջաւորութեան աւել – ցուց. – տղաք, երբ օր մը Պոլիս երթալու լլլաք՝ անպայման այցելեցէք Պետրոս Դուբեանի գերեզմանը: Տեսակ մը կատկի պէս բան մը կը դնէր մեր վրայ: Ապա՝ այնքան դիզելիկ ձեւով արտասանեց Պետրոս Դուբեանի «ԻՄ ՄԱՀԸ» բանաստեղծութեան վերջին տունը.

«Իսկ աննշան եթէ մնայ
երկրի մէկ խորշն հողակոյտ իմ,
եւ յիշատակս ալ թառամի
Ահ, այն ատեն ես կը մեռնիմ»:

Անցեալ տարի, Յունիս ամսուան մէջ, շնորհք Պատրիարքի հրաւէրով Պոլիս գացած էի: Այս առթիւ Գրիգոր Քահանայ Տամատեանին հետ գացինք Սկիւտարի Հայոց գերեզմանը եւ այցելեցինք Պետրոս Դուբեանի շիրիմը եւ հոգւոց մը բաշինք անոր հոգւոյն համար, ինչպէս նաեւ համայն Դուբեան գերդաստանին:

Անդրանիկ Ծառուկեանի անօրէնութեան չրջանին ունեցանք իրապէս աքանչելի, բարձր որակով ուսուցչական կազմ մը: Այսպէս, Նուպար Զարխուտեանը, Եղուարդ Պօյաճեանը, Եղիա Նաճարեանը, Պետրոս Գալուստեանը այժմ Տաթեւ Քահանայ, Յովհաննէս Քէլէչեանը, եւ ուրիշներ: Այս խումբին միացաւ Օր. Սոնա Պրոշեանը, որ յետագային պիտի ըլլար Տիկին Սոնա Ծառուկեան, – որ անդլե – րենի մեր դասատուն եղաւ: Պէտք է ըսեմ որ շնորհիւ մեր ուսուցչուհիին մեր յարաբերութիւնները աւելի մտերմիկ դարձան Ծառուկեանի հետ:

Կը յիշեմ, տարիներ ետք, օր մը զրժուար կացութեան առջեւ կը գտնուէինք եւ չէր կարզադրուեր: Վերջապէս Անդրանիկ Ծառուկեանին յայտնեցինք խնդիրը: «Հոգ մի ընէք, տղաք, ըսաւ, ես կը կարգադրեմ գանիկա»: Եւ այդպէս ալ եղաւ, մանկութեան ընկերս՝ Արմէնը եւ գիս ներկայացնելով՝ Երջանկայիշատակ Զաբեհ Արք. Կաթողիկոսին եւ գործը կարգադրուեցաւ:

Հաշիւ երկու տարի միայն տեւեց Անդրանիկ Ծառուկեանի պաշտօնավարութեան չրջանը: 1953–ին, Զատկուան արձակուրդէն ետք, Ծառուկեան հրաժարած եւ մեկնած էր իր պաշտօնէն...: Իրապէս շատ գառն եղաւ այս մեկնումը մեզի համար:

Սակայն, արդէն ան մեր պատանի, մտաղաչ սիրտերուն մէջ ցանած էր գըրականութեան սէրը եւ թրծած՝ մեր հոգիները իր հոգիով եւ չունչով: Ցաճախ կ'ըսէր մեզի. – «Տղա՛ք, սիրեցէ՛ք մեր Հայ լեզուն եւ գրականութիւնը: Ազգ մը իր մշակոյթով զարգր կը մնայ: Շնորհիւ մեր հայ մշակոյթին գոյատեւած ենք մինչեւ այսօր: Տեսէք Ասորիները, որոնք ժամանակին հակայ – հզօր կայսրութիւն մը հիմնած էին, իսկ այսօր ոչ մէկ բան կը ներկայացնեն իրրեւ ազգ, որովհետեւ կորնցուցած են իրենց լեզուն եւ մշակոյթը եւ մեր դպրոցը կը յաճախեն եւ մաքուր հայերէն կը խօսին Հալէպի մէջ: Եւ դեռ իրենց քահանաները վախ ունին որ օր մը մեր մէջ ձուլուելով՝ դադրին ժողովուրդ ըլլալէ»:

Մեծ ոգեւորութեամբ կը խօսէր մեր մեծ հեղինակներու մասին, այսպէս, Միսաք Մեծարենցի, Գրիգոր Զօհրապի, Սիամանթոյի, Դանիէլ Վարուժանի, եւայլն: Չէր մոռնար, անշուշտ, ոգեկոչելու մեր անմահ Ֆէտայիներու հերոսութիւնները, այսպէս՝ Գրիգոր Զաւուշի, Անդրանիկի, Սերոբ Աղբիւրի, Քեռիի եւայլն, որոնք արդէն անմահացուցած էր իր «Թուղթ առ Երեւան»ով:

Հայ գրականութեան սիրահար տղոց եւ աղ հասարակ բոլոր դրասէրներուն, մեծ ուրախութիւն եւ խանդավառութիւն եղաւ 1953 թուականը, երբ «Նայիրի» չաթաթերթը հրատարակութեան սկսաւ Պէյրութի մէջ: Անհամբեր կը սպասէինք որ յաջորդ թիւը լոյս տեսնէր: Իր «ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԵՑՈՂ ՄԱՐԴԻԿ»ը Անթիլիասի ժառանգաւորաց Վարժարանի մէջ, մեր բարձի գիրքը դարձած էր:

1958 թուականը տեսակ մը անկունա – դարձ մը եղաւ Անդրանիկ Ծառուկեանի համար, երբ Հայաստանէն վերադարձաւ եւ դրեց իր «ՀԻՆ ԵՐԱՋՆԵՐ, ՆՈՐ ՃԱՄԲՈՒՆԵՐ» գիրքը, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց մեր վրայ, իր այնքան առարկայական եւ իրապաշտ մօտեցումին համար: Հայաստանը կը ներկայացնէր ինչպէս որ էր: «Հայաստանը, կ'ըսէր մէկ խմբակին համար դեռահասակ շատ դեղեցիկ աղջիկ մըն է, իսկ միւս խմբակին համար՝ տգեղ, պառաւած կին մը: Ո՛չ, կ'ըսէ Ծառուկեան, Հայաստան ոչ դեռահասակ է եւ ոչ ալ՝ պառաւ, այլ միջին տարիքով ազուոր կին, եւ զաւակներուն մայր մըն է»:

Իր բոլոր գիրքերը կը գնէինք «փուռէն նոր ելած տաքուկ հացերու պէս», ինչպէս ինք կը սիրէր ըսել: Երէց եղբայրս՝ Սարգիսը Լոս – Անճըլըսի մէջ բաժնորդ է «ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ» չաթաթերթին եւ ասոր մէջ լոյս տեսած Անդրանիկ Ծառուկեանի եւ Սանասարեան յօդուածները եւ պատմութիւնները կը զրկէր իմ հասցէին: Կը յիշեմ 1958–ին, Ապրիլեան գարնան առաւօտ մը, «ՆԱՃԻՐԻ»ի խմբագրատունը գացած էի: Անդրանիկ Ծառուկեան նըստած էր իր գրասեղանին առջեւ կը գրէր, բաւական խօսելէ ետք, ինծի նուիրեց իր «ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԵՐԵՒԱՆ» գիրքը, հետեւեալ մակագրութեամբ. – «Սիրելի աշակերտիս՝ Յարութիւն Իղնատիոսեանին»: Արդարեւ, գիրք մը որ այնքան սիրած եմ, որովհետեւ անոր մէջ կը կարդանք Անդրանիկ Ծառուկեանի հոգին եւ ծուծը:

Այս գիրքով այնքան խանդավառ գարձած էինք որ օր մը Ծառուկեանին մօր այցելութեան գացինք, որպէսզի քիչ մը աւելի տեղեկութիւններ քաղենք իր միակ որդիին մասին, եւ «ԹՈՒՂԹ ԱՌ ԵՐԵՒԱՆ»ի դրութեան: Եւ իր հեզահամբոյրը մայրը պատմեց մեզի. – «Տղաս, Անդրանիկը այն օրերուն սաստիկ չատ վրդոված էր Գէորգ Արովի գրութենէն. եւ կ'ուզէր ի դին ամէն ճշմարտութեան պատասխանել այս անարդար եւ ձրի գրպարտութեան: Երկու օրեր իր սենեակը փակուեցաւ եւ մեկ չունչով գրեց այս վերոյիշեալ գիրքը: Միայն սուրճ կ'ուզէր ինձմէ եւ անդադար կը ծխէր: Եւ երբ աւարտեց՝ պէտք է տեսնէիք գինչ մեծ գոհունակութիւն մը ունէր իր սրտին մէջ. ճիշդ պարտքը լիովին կատարզի պէս»: Այս մեկը՝ անշուշտ, միայն գրողները կը հասկնան:

Հայաստանի մեր նախկին Հանրապետութեան գրչին մասին չատ բան գըրուած եւ չատ բան երգուած է. սակայն, Անդրանիկ Ծառուկեանի գրած տողերը «Թուղթ Առ Երեւան»ի մէջ, եթէ ըսեմ թէ՝ կը գերազանցեն միւս բոլորը՝ չեմ չափազանցեր.

«Արիւնից ծորած երիզ մի կարմիր,
Երկնքից պոկուած կտոր մի կապոյտ,
Հասուն հասկերի շող ճարճատգոյն,
Եւ վեց դարերի խաւարի վրայ՝
Դրօշ Եռագոյն»:

Անդրանիկ Ծառուկեան իրապէս բազմակողմանի յատկութիւններով օժտուած անձ մըն էր: Երբեմն՝ հակատնեայ ըսուելու աստիճան: Անմիջապէս օրինակ մը տամ: Ամէն մարդ գիտէ թէ՝ Անդրանիկ Ծառուկեան հաւատացեալ մէկը չէր, բայն ոչ՝ լայն իմաստով, եւ ոչ ալ՝ նեղ առումով, այլ ինչպէս որ ուզէք՝ ըսէք: Եւ սակայն, երբ Աստուածաշունչին մասին կը խօսէր, այնքան գեղեցիկ, համայիչ եւ համոզիչ լեզուով էր, որ ամէնէն հաւատացեալ աստուածարանը կամ Սուրբ Գրքի մեկնիչն իսկ այնքան լաւ չէր կրնար խօսիլ: «Աստուածաշունչը, կ'ըսէր, աշխարհի գրականութեան անսպառ աղբիւր մըն է: Ասոր համար ամէն մարդ անխտիր պէտք է կարդայ զայն, ինչ գաւփարի ալ պատկանի: Եւ մանաւանդ դպրոցներու մէջ պէտք է դասաւանդուի: Որովհետեւ Աստուածաշունչը այն գիրքն է, որուն մէջ գործածուած ամէն անուն կամ բառ մը իր ետին պատկեր մը ունի: Օրինակ՝ երբ ըսենք. – Անատակ Որդին, մեզի պատկեր մը կուտայ զղջումի, ապաշխարութեան, եւ, հայրական անհուն սիրոյ: Կամ Դասիք եւ Գողիաթ, որ է ուժերու անհաւասարութիւն, Սաւուղը՝ Պօղոս դարձաւ, Ոսկի հորթ, Գողգոթա, եւայլն, եւայլն: Եթէ մէկը որ Աստուածաշունչը չէ կարդացած, ինչպէ՞ս պիտի հասկնայ այս բոլորը»: Իսկ Աստուածաշունչի մէջ, ամէնէն չատ սիրած գիրքն էր ՅՈՒԻՒ ԳԻՐՔԸ: Եւ մեզի ալ կը թելադրէր որ կարդանք, մանաւանդ գրաբար լեզուով, կ'ըսէր: Գլուխ գործոց բանաստեղծութիւն մըն է՝ տառապանքը, ցաւը, վիշտը եւ մանաւանդ համբերութիւնը խորհրդանշող:

Այժմ ոչ եւս է ՀԱՅ ջան Երեւանի պատը: Այլեւս ան մեզի պիտի չերգէ, պիտի չխօսի իր գրութիւններուն մէջէն: Որքա՜ն դժուար պիտի ըլլայ մանաւանդ գինք սիրողներուն համար: «Ո՞վ սիրտը գիտէ կարզալ», ըսած է բանաստեղծը: Խօսքը տանք Ծառուկեանին. –

«ՀԱՅ ջան Երեւան,
Գուցէ այս օտար երկրից աբսորի
Հոգիս Արաբսի երբեմ չհասնի.

ՔԵԶԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԽՄԵՑԷ՛Ք ՈՐՊԷՍԶԻ ԶՄՈՒՆԱՔ»

Լոզունգը որ առաջին ակնարկով տարօրինակ կը թուի, յառաջիկայ օրերուն որմազդերու ձեւով տեղ պիտի գրաւէ երկրին ամէն կողմը. հեռատեսիլ ու ձայնասփիւռ պիտի արձագանգեն անոր, ինչպէս նաեւ մամուլի էջեր:

Այս լոզունգով կը յատկանշուի «էքսիլիպր» կազմակերպութեան ծաւալուն մէկ ձեռնարկը որ ուղղուած է մասնակցելու Հայաստանի աղէտեալ ժողովուրդին կատարուելիք օժանդակութեան: Կազմակերպութիւնը մինչեւ այսօր ձեռնարկած է Լեհաստանի, Ափրիկէի, Ռումանիոյ եւ տեղական օժանդակութեան արշաւներու: Ներկայիս «Խմեցէ՛ք որպէսզի չմոռնաք» տարապով խնդրոյ առարկայ է Հայաստանի համար մշակուած ծրագիրը մը:

Կազմակերպութեան Մայիս 30–ի մամլոյ ասուլիսին, չուրջ 25 լրագրողներու ներկայութեան, չեշտը դրուեցաւ այս պարագաներուն, ապա արուեցաւ մանրամասն տեղեկատուութիւն մը:

Հայաստանի աղէտը հարիւր հազարաւոր մարդիկ անտուն, անօթեւան ձգած էր, ու անոնք երկրորդ ձմեռ մը եւս բնութեան դիրկը դիմաւորելու սպառնալիքին տակ էին: Առաջին օրերու մեծ հետաքրքրութիւնը, հետեւաբար միջազգային օժանդակութեան թափը մեղմացած էր, աղէտեալները աշխատելու պայմաններէն զուրկ էին, տրուած յատկացումները անբաւարար:

Նկատի առած այս կացութիւնը ու դատելով որ կարելի չէ միայն օժանդակութեամբ լրացնել թերիները, «էքսիլիպր» ծրագրած է գործողութիւն մը որ կը կոչուի «Սուրճ՝ Հայաստանի համար»: Քոսթա Ռիքայի ընտիր սուրճի վաճառքի մը ձեռնարկուած է, որուն հասոյթը պիտի յատկացուի աղէտեալ չրջաններու: Վաճառքի կեդրոնատեղին կը դտնուի Լիոն, ուր ապրպրանքները պէտք է ըլլան թղթատարութեան միջոցով: Սուրճին քիլօկրամ մը պիտի ծախուի 100 Ֆրանքի, որուն 30 Ֆրանքը պիտի յատկացուի Հայաստանի:

«Էքսիլիպր» տեղւոյն վրայ կը գործակցի «Գթութիւն» կազմակերպութեան հետ: Մշակուած ծրագիրը կը նախատեսէ նաեւ տեղացիներու մասնակցութիւն մը, որպէսզի դուռ օժանդակութեան ընդմէջ չառնէ դործը, այլ՝ համագործակցութեան մը. այսպէս, սուրճի տոպրակները տեղնագործուած պիտի ըլլան հայուհիներու կողմէ, իւրաքանչիւր քիլօկրամի հետ ապսպրողը պիտի ստանայ տուփ մը հայկական կանաչ ընկոյզի անուշ, հինգ քիլօկրամի համար՝ պղինձէ հայկական սըրճաղաց մը, իսկ 10 քիլօկրամի սուրճ ապսպրելու պարագային այս նուէրնե – րուն պիտի աւելնայ պղինձէ սրճեփ մը:

«Էքսիլիպր»ի հայկական օժանդակութեան ճիւղը մինչեւ այսօր երկու անգամ իր երկու հսկայական թեռնատարերով դանազան տեսակի ապրանք տարած է Հայաստան, անգամ մը Լեհաստանէն, անգամ մը Թուրքիայէն անցնելով: Սակայն ինչպէս չեշտեցին պատասխանատուները, Հայաստանի մէջ պարզուած կացութիւնը հեռու է միխիթարական ըլլալէ: Այս մասին տրուած ամէնէն ցնցող տեղեկութիւնը այն էր որ երկրին մէջ

Ու այգաբացի շողերից առաջ
Ինձնից մնայ լոկ թեւաբեկ մի խաչ,
Ու երազներիս պալատը մարմար
Դառնայ մի դաշտում անտէր
շիրմաբար.

ՀԱՅ ջան Երեւան»:

Կը հաւատամ որ օր մը, Սիրելի Անդրանիկ, քու աճիւնները ալ պիտի փոխադրուին քու անուանակիցիդ՝ Զօրավար եւ Ազգային Հերոս Անդրանիկին հետ մեր Մայր Հայրենիքը, որուն երգիչն ու խընկարկուն եղար վաթսուն տարիներ շարունակ եւ սերունդներ կերտեցիր: Եւ Նայիրեան աղջիկները Քեզ պիտի ընդունին՝ նին՝ ըսելով. –

«Թէ հազար երնէկ ու երանի
Նրան՝ որ ազգի սիրոյն կը զոհուի:
ՀԱՅ ջան ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ»:

Մարսէյլ,
Մայիս 26, 1989

ԳՈՂՈՒԹԻՒ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԵԼՄՈՆԹի (Մասաչուսեց) երկրորդական վարժարանի թատերասրահին մէջ, Մայիս 7–ին, տեղի ունեցած է Քէյմպրիճի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ «Երեւան» երգչախումբին համերգը: Երկրաչարժի աղէտեալներուն ի նպաստ սարքուած եր – գահանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերած են հայրենի երգիչ՝ Ռուբէն Մատթէոսեան ու խմբավար Մելիք Մավիսա – կալեան:

***

ՏԻԹՐՈՑԹի Չ.Բ.Ը. Միութեան «Ա – լիք Մանուկեան» վարժարանը, Մայիս 5–ին, ճաշ – պարահանդէսով մը տօնած է իր հիմնադրութեան քառասնեակը, Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ Մշակութային սրահին մէջ տեղի ունեցած հանդիսութեան մասնակցած են Ալիք եւ Մարի Մանուկեան ամուլը, Սաութֆիլտի քաղաքապետը եւ այլ անձնաւորութիւն – ներ:

***

ՊՈՒՔՐԻԷԻ առաջնորդարանին դրադարանին մէջ Ապրիլ 24–ին տեղի ունեցած է դրական – երաժշտական ձեռնարկ մը: Սարգիս Սեբէեանի բացման խօսքէն ետք բեմադրուհի Անիա Օվանէզ խօսած է հայ ժողովուրդին դարաւոր պատմութեան, մշակութային արժէքներուն մասին: Ան ներկայացուցած է Նարեկացիէն, Ալթամարցիէն, Մկրտիչ Նաղաշէն, Քուչակէն, Սայեաթ Նովայէն, Յովհաննէս Թումանեանէն, Իսահակեանէն քերթուածներ: Երաժշտութեան ընկերակցութեամբ արտասանած են տղայնի թատրոնի դերասաններ: Երեկոյթը աւարտած է Ազնաւուրի՝ «Քեզի Համար Հայաստան» երգով:

***

ՊՈՒՔՐԻԷԻ Առաջնորդարանի դրադարանին մէջ Ապրիլ 21–ին Հարի Դաւիթեան ճաղի համերգ մը տուած է, նուիրուած ցեղասպանութեան զոհերուն: Իրեն ընկերացած է սաքսահար Կարպիս Տէտէեան: Ցայտագրին մաս կազմած են հայկական ժողովրդական երգերու մշակումներ կամ դասական ճաղի կտորներ:

անձնասպանութիւններու համեմատութիւնը աւելցած էր վերջերս: Մարտի ընթացքին դիտուած այս յաւելումը հասած էր 30%–ի: Պարագայ մը, որ անհրաժեշտօրէն մտածել կուտար զործի լծուելու պահանջին մասին: Ասոր վրայ պէտք էր աւելցնել չուրջ չորս հարիւր անդամահատուածներու պարագան, ի միջի այլոց:

«Էքսիլիպր»ի մամլոյ ասուլիսէն ելքին լրագրողները տեսան անոր հակայ բեռնատարներէն մէկը, որուն վրայ կը կարդայինք «հատասարակչռութիւն – բարեկամութիւն» հայատառ արձանագրութիւնը:

Երկու – երեք տարուան ժամանակամիջոցի մը համար ծրագրուած չարժումն մըն է «էքսիլիպր»ի ձեռնարկածը: Կը մնայ մաղթել որ մեծ թիւով մարդիկ «խմեն ու յիշեն» թէ լեռներէ անդին վերապրումի յոյսը իւրենց եւս կապուած ժողովուրդ մը կը ջանայ ոտքի կանգնիլ:

Ա. ԹՈՒՈՒՑԵԱՆ

AMITIE - ARMENIE,
B.P. 3148, 69397 Lyon Cedex 03
Minitel 3615 Code Equilibre.

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Թաղ· Խորհուրդս ի դիտութիւն եւ ի հրաւէր բարեպաշտ հաւատացեալ ժողովրդեան կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 11, Կիրակի օր, Թաղիս Պօմոնի խնդրակատար Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, հանդիսաւոր արարողութիւն – ներ տեղի պիտի ունենան:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երկեցողութիւնք՝ Եկմալեան եղբայրաց ընկերակցութեամբ երգէտին:

Յետ պատարագի Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ հիմնադիրներու, թաղային խորհրդոյ անդամներու, դպրապետներու եւ դպիրներու հոգւոյն ի հանգիստ:

Եկեղեցական արարողութիւններու ատարին՝ պատուասիրութիւն եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը չնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-

Թադէոս Գըլըճեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գինոսեան 50, Պօմոնի Կապոյտ Խաչ 100, Արամ Շեխիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Դարբինեան 250, Տիկին Ազատուհի Տէր-Վարդանեան 50, Տէր եւ Տիկին Պօրիս Մուսայէլեան 150, Թադէոս Գըլըճեան ընտանիքի կողմէ 1000, Պր· Վարդերեսեան 400, Տէր եւ Տիկին Ժ· Գասպասեան 100, Հրաչեան ընտանիք 100, Հ· Ց· Դ· 200, Ձըգնաւորեան ընտանիք 200 ֆրանք:*

Անիա Աշճեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պարչեան 200, Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան 200, Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան 50, Աշճեան ընտանիք 500 ֆրանք:*

Արշակ Յարութիւնեանի *մահուան առթիւ՝ Տիկին Մակարեան եւ զաւակները 300, Օր· Սանտրա Մակարեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժան – Ժակ Մակարեան 200 ֆրանք:*

Անիա Մըրմըրեանի *մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Զարըգեան 100 Ֆր·:*

Սաթենիկ Եողուրթեանի *մահուան առթիւ՝ Տիկին Երանուհի Ֆէրհատեան 100, Պր· Եողուրթեան 100, Տիկին Լօրան Լիտիկեան 50 Ֆր·:*

Պէտրիս Մկրտիչեանի *մահուան առթիւ՝ 1000 Ֆր·:*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները՝ Շաբաթ, Յունիս 10, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՎԻԷՆ

Յունիս 11, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիէնի զպրաց դասին կողմէ:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Յունիս 11, Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչի տօնին առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգաբարձութեան անդամներու եւ ի մասնաւորի Ամենայն Համբարձումեանի, Սարգիս Պալապանեանի, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մատաթի հոգւոց հանգստեան համար:

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organise un

CAMP ITINERANT

En direction de

l'Espagne et du Portugal,

pour les jeunes de 14 à 17 ans,

du 2 au 30 juillet

Inscriptions et renseignements :

— Région parisienne : 43. 76. 61. 83 (jusqu'au 10/6/89)
— Région marseillaise : 91. 90. 21. 60
— Région lyonnaise : 74. 53. 25. 91

VIENT DE PARAITRE

Votre premier GUIDE sur l'Arménie

«L'ARMENIE... VOUS CONNAISSEZ?»

par Isabel DER AGOPIAN

aux EDITIONS ADER

132 pages — 32 photos couleur
9 cartes et plans — Prix : 64 Frs.

Disponible dès à présent dans les librairies H. Samuelian et H. Palouyan ainsi qu'aux FNAC.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS

EN RECITAL

POUR LE

DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin

au *Concorde Palm Beach Marseille*

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN 91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN 91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN 91. 76. 10. 17

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

* **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
* **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
* **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

L'ORGANISATION TERRE ET CULTURE

vous convie à une

REUNION D'INFORMATION ET DE SOUTIEN

qui se tiendra le jeudi 8 juin à 20 h 30
dans les salons de l'*Hôtel Lutétia*
43, bld. Raspail — Paris 6e

L'Organisation vous présentera le bilan de ses activités (IRAN du NORD, KESSAB) et l'ensemble de son programme pour l'année 1989, notamment les campagnes d'été en Arménie Soviétique et en Syrie du Nord.

Exposition de photographies. Projection de diapositives.
Conférence - débat.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի դաշտահանդէսը կիրակի, Յունիս 25–ին: Մանրամասնութիւնները յետագային:

l'Arménie

ET LES CHRETIENS ARMENIENS

EXPOSITION

18 Avril — 13 Juillet

au CENTRE ST IRENEE
3, Place Gailleton - Lyon 2e

mardi, mercredi, vendredi : 9h30-12h; 14h-18h
jeudi, samedi : 11h30-18h.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի թաժանորդներուն"

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 7
MERCREDI
7 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.029

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 17.029

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԱՐՑԱԽԷՆ ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆ ԼԱՐՈՒԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ՝
ՀԱՆԴԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԿՈՉ

ԹԱՒ կը խոստովանի որ Ուզբեկիստանի մէջ զոհերու թիւերը բաւական մեծ են: Ցայսօր մօտաւորապէս 100 հոգի մը տասնեակ մեռեալներ եւ 194 վիրաւոր: Ասոնց չուրջ 160–ը՝ Ներքին Նախարարութեան ապահովութեան ուժերուն կը պատկանին, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ բախումները բաւական ծանր եղած են: Լուսարձակ հասատատուած է եւ Մոսկուայի համազումարին ալ, երկուշաբթի օր, բանաձեւ մը քուէարկած էր հանդարտութեան հրաւիրելով ոչ միայն Ուզբեկիստանի, այլեւ՝ Արցախի ժողովուրդը:

Կորպաչով, որ երեքուշաբաթ մը ըրած էր Ուրալ, երկաթուղիի արկածին վայրը, վերադարձի իր ելոյթին մէջ, կ'ըսէր· – «Կարծեմ հալածուած ենք: Ողբերգութիւն մը կը պատահի, յետոյ՝ ուրիշ մը: Ասոնցմէ չատեր մատակարարութեան սբեխլներու, անպատասխանատուութեան եւ անկազմակերպութեան հետեւանք են»:

Ուզբեկիստանի մէջ, մինչ – ազգային կռիւները չեն դադրած: Ի՞նչպէս սկսած է: Ֆերղանայի երեսփոխանը ծայրայեղներու կը վերագրէ ամէն բան: Թուրք մը կը զանգատի չուկան ծախուած ելեկնեռու վինէն եւ որակէն: Ծախող կինը, բարկացած, կը պոռայ որ ուր կ'ուզէ թող երթայ եւ Թուրքը ելեկները կ'առնէ կնոջ երեսին կը նետէ: Ուզբեկները, որոնք ա– կանատես են, ծախող կնոջ օգնութեան կը փութան եւ կռիւը ծայր կուտայ ու կռիւէն ետք, Ուզբեկ մը կը մեռնի: Անկէ ետք, ամէն ինչ կը վատթարանայ, կը ծաւալի ու Մոսկուա բանակ կը ղրկէ: Երեքշաբթի կռիւները կը չարունակուէին:

***

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Հոս ալ մթնոլորտը ծանր է: Գործադուլը կը չարունակուի եւ բնակչութիւնը աւելի ջղաձգուած է տեսնելով որ Մոսկուայի համազումարը ոչ մէկ կարգադրութիւն ըրաւ, հակառակ Սուրէն Յարութիւնեանի «անօվոր» ելոյթին: Ազդրեւ, Հայաստանի Ա. Ժողովուրդը յարգ աւելի հլու – հնազանդ համակերպած, Մոսկուայի հետ «դէշ մարդ չըլլալու» հոգեբանութենէ տարուած զեկավարի մը ապաւորութիւնը կը ձգէր: Իր ելոյթին ջիչ անդին տրուած դլխաւոր հատուած – ները, իսկապէս նոր չեչտ մը ունին եւ կը փաստեն որ Սուրէն Յարութիւնեանի բաժին իսկ սկսած է յորդիլ···:

ԹԱՒ ալ չի կրնար քօղարկել կացութիւնը: կը խոստովանի· – «Հոգեբանա – կան եւ բարոյական վատառողջ մթնոլորտ մը եւ երկու կողմերու անմիտ յայտա – րարութիւնները, ներառեալ մամուլի մէջ, կասկածամտութիւն եւ երկպառակութիւն կը յառաջացնեն Ադերիներու եւ Հայերու մէջեւ»:

Այլ աղբիւրներու համաձայն նոյնիսկ սով կայ Ղարաբաղ, գործադուլի հետեւանքով, հողագործութիւնը տուժած է: Մնաց որ Հայաստանէն օգնութիւնն ալ պէտք է անդրբեջանական գօտիէն անցնի, ինչ որ վտանգաւոր բնոյթ ունի:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ

ՋԱՐԴ, ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՆՈՐՈՇՈՒԹԻՒՆ

Կարելի չէ յստակ գաղափար մը կազմել, թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Չինաստան, մանաւանդ բանակին մէջ: Շչուկներու համաձայն, ներքին բախումներ կան, այսինքն զօրագունդեր կան որոնք չեն հնազանդիր հրամանատարութեան եւ կը հետեւին զինեալ կռիւներ: Քաղաքական պատերազմի ուրուական ալ չի բացակայիր, բայց բանակի «հաւատարիմ» տարրերը կը չարունակեն կրակել եւ զոհերու թիւը կ'աւելնայ: Երիտասարդներ քաջաբար եւ յամառօրէն կը դիմադրեն: Իսկապէս տպաւորիչ էր այն նկարը որ ցոյց կուտար անդէն երիտասարդ մը որ կը ցատքէ հրասայլի մը վրայ, կը խօսի դինուորներուն հետ, որպէսզի չչարունակեն յառաջանալ: Զոհերու թիւը յայտնի չէ: 3000 մեռեալի խօսք կայ: Միացեալ – Նահանգներու Նախագահը, որ անցեալին դեսպան եղած է Փեքին, որոշեց այլեւս դլխի չծախել Չինաստանի (թէեւ, ոչ Չինացին, ոչ ալ ուրիշ ոեւէ մէկը մտահոգուելու պէտք չունի, դէնքի «սով» չըլլար···):

Չինաստանի կացութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունի Հոնք – Քոնկի վրայ (յարդ՝ անդլիական հոգատարութիւն, բայց պէտք է Չինաստանի յանձնուի 1997ին, ըստ ստորագրուած համաձայնագրին), ուր մանաւանդ չէին ընակչութիւնը խուճապի մատնուած է: Հոնք – Քոնկ դրախտային վայր մըն է, աշխարհի ամէնէն դրամատիրական քաղաքը, ուր տուրք իսկ չկայ եւ ամէն մարդ հանդիստ կեանք մը կ'ապրի: Ի՞նչպէս այս հարուստ քաղաքը կրնայ աշխարհի ամէնէն յետամնաց երկրին: Ուրեմն, հոս ալ արտադրութիւնը սկսած է:

× Հետաքրքրական է նաեւ Փեքինի իշխանութեանց լռութիւնը: Միայն մէկ բացատրութիւն տրուած է, շատ լակոնական, ուր կ'ըսուէր թէ բանակը միջամտած է ջարդի մը առաջքն առնելու համար, ինչ որ բաւական հետաքրքրական «արդարացում» մըն է՝ ջարդել որպէսզի ջարդ չըլլայ···:

Մոսկուա, որ իր հոգերն ունի անշուշտ, երեքշաբթի, պարզապէս ըսաւ թէ «Չինաստանի ներքին հարց մըն է»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՀԱՍՏԱՆի ընտրութիւններուն մեծ յաղթականն է՝ Սոլիտարնոսկ, որու բոլոր թեկնածուները ընտրուած են առաջին չրջանին իսկ, ձայներու 75–էն 85% համեմատութեամբ: Միւս կողմէ, իշխանութեան դրեթէ բոլոր թեկնածուները համեմատականի մնացած են 25–էն 30%–ով եւ պարտին ներկայանալ Բ· չրջանին, Յունիս 18–ին: Ասոնց 35 «մեծերը» չախջախիչ պարտութիւն մը կրած են: Ծերակոյտին մէջ (հոս՝ ընտրութիւնները ամբողջովին ազատ էին) Սոլիտարնոսկ 92 ընտրեալ ունի (100–ի վրայ) քսան տնտեսներու: Երեսփոխանական ժողովին մէջ (տիէք) չահած է բոլոր աթոռները, որոնք տրամադրուածէին ընդդիմութեան, այսինքն՝ 35%: Ինչ լաւատեսութիւն ալ ըլլար, Սոլիտարնոսկ ալ չէր ակնկալեր այս մակարդակի յաղթանակ մը, որ որքան ուրախալի կրնայ ըլլալ, նոյնքան ալ մտահոգիչ է, որովհետեւ որեւէ չախջախիչ յաղթանակ վտանգաւոր է յաղթողին համար, եւ այդ անդրադարձը ունէր արդէն Սոլիտարնոսկի պարագլուխներէն՝ փրոֆ· կէմէրէք (ընտրուած 75%–ով): Նոյն համեմատութիւններով ընտրուած են չարժանկարիչ Ա· Վաժտա, Եաչէք Քուրոն («ձախ աչխարհականը» որ յաղթած է արքեպիսկոպոսութեան նեցուկը վայելող կաթողիկէ իր մրցակիցին) եւայլն, եւայլն: Կը մնայ Սոլիտարնոսկի սիրապետել իր յաղթանակին:

ԽՈՄԷՅՆիի յուղարկաւորութեան առաջին մասը կատարուեցաւ երկուշաբթի, առիթ տալով ջղաձգուիլ, նոյնիսկ հիսթէրիճ տեսարաններու, որոնց հետեւանքով 8 մեռեալ կայ եւ 500 վիրաւորներ: Վերջնական թաղումը պիտի կատարուէր երեքշաբթի օր, բայց վերջին պահուն յետաձգուեցաւ: Երեքշաբթի առտու արարողութիւնը սկսած էր, թափօրը ճամբայ ելած եւ համառարած հիսթէրիճ այնպիսի աստիճանի մը հասած է, որ ընդհատուած է, անկարելի էր չարունակել: Ձոյնասփիւռէն կարդացուած են Խոմէյնիի կտակէն հատուածները: Հոն, Խոմէյնի կ'անիծէ Սաուտի Արաբիոյ թագաւորը, կը ձաղկէ Իրաքի նախագահը եւ ահաբեկիչ կ'որակէ ամերիկացի զեկավարները: Ազգային Միութիւնն ալ «սատանայական ուժ մըն է թշնամի իսլամի», մինչ Յորդանանի, Մարոքի եւ Եգիպտոսի զեկավարները Իսրայէլի ծառաներն են: Պապը, ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է Խոմէյնիի, ուր կը չեչտէ թէ կը մասնակցի Իրանի ժողովուրդին սուգին···:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ երկաթուղիի ծանր արկածին զոհերուն թիւը փոխուեցաւ եւ մինչ – ընդհանրապէս – աչխարհի ամէն կողմը, երբ ազէտ մը պատահի վերջնական հաչուեկչիռը աւելի ծանր կ'ըլլայ քան առաջինը, ճիշդ հակառակը կը պատահի Խորհրդային Միութեան մէջ: Այսպէս, մեռեալներու 800–ի թիւը իջաւ 192–ի (272 անհետացող ալ) ինչպէս անցեալին ալ պատահած էր Սումգայիթի զոհերուն համար (հարիւրէն թիւը իջած էր 26–ի) եւ Հայաստանի երկրաչարժին, ուր 100 հազարէն իջաւ՝ 25 հազարի: Պարզ է որ կարելի է միայն ուրախանալ նման դրական փոփոխութիւններէ, մաղթելով սակայն որ ճշմարտութեան համապատասխանեն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՓԻՒՐՏԵՐԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՄԸ Կ'ՈՒԶԵՆ

«Նուվէլ ոբ Մոսքու»ի ֆրանսական հրատարակութիւնը (որ լոյս կը տեսնէ Յունիս 2–էն ի վեր) հետեւեալ լուրը հրատարակած է· – «Ինքնաբուխ հանրաժողովները տեղի կ'ունենան քանի մը օրէ պարտէզը, մեր խմբագրատան դիմաց: Մոսկուա եկած Փիւրտերը կը րոզոքեն ազգութեանց ստալինեան քաղաքականութեան ձգած հետքերուն դէմ: Փիւրտ ժողովուրդը ապրած է Ազրբեջանի, Հայաստանի, Վրաստանի հոդամասին վրայ, նախքան քչուիլը 30–ական թուականներու վերջերը եւ ցրուած է ամբողջ կեդրոնական Ասիա: Այսօր, իրենց լեզուն եւ մչակոյթը անհետանալու վտանգին տակ են: Փիւրտերու նախաձեռնութեան խումբին ներկայացուցիչը՝ Մամեդով յայտարարեց թէ դիմած է երեսփոխան – ներու համապատասխանութեան կոմիտէին, որպէսզի երկու միլիոնի հասնող Փիւրտերուն հոդամաս մը տրուի, ուր կարենան ապրիլ ըստ իրենց ազգային աւանդութեանց»:

լեր այս մակարդակի յաղթանակ մը, որ որքան ուրախալի կրնայ ըլլալ, նոյնքան ալ մտահոգիչ է, որովհետեւ որեւէ չախջախիչ յաղթանակ վտանգաւոր է յաղթողին համար, եւ այդ անդրադարձը ունէր արդէն Սոլիտարնոսկի պարագլուխներէն՝ փրոֆ· կէմէրէք (ընտրուած 75%–ով): Նոյն համեմատութիւններով ընտրուած են չարժանկարիչ Ա· Վաժտա, Եաչէք Քուրոն («ձախ աչխարհականը» որ յաղթած է արքեպիսկոպոսութեան նեցուկը վայելող կաթողիկէ իր մրցակիցին) եւայլն, եւայլն: Կը մնայ Սոլիտարնոսկի սիրապետել իր յաղթանակին:

ԽՈՄԷՅՆիի յուղարկաւորութեան առաջին մասը կատարուեցաւ երկուշաբթի, առիթ տալով ջղաձգուիլ, նոյնիսկ հիսթէրիճ տեսարաններու, որոնց հետեւանքով 8 մեռեալ կայ եւ 500 վիրաւորներ: Վերջնական թաղումը պիտի կատարուէր երեքշաբթի օր, բայց վերջին պահուն յետաձգուեցաւ: Երեքշաբթի առտու արարողութիւնը սկսած էր, թափօրը ճամբայ ելած եւ համառարած հիսթէրիճ այնպիսի աստիճանի մը հասած է, որ ընդհատուած է, անկարելի էր չարունակել: Ձոյնասփիւռէն կարդացուած են Խոմէյնիի կտակէն հատուածները: Հոն, Խոմէյնի կ'անիծէ Սաուտի Արաբիոյ թագաւորը, կը ձաղկէ Իրաքի նախագահը եւ ահաբեկիչ կ'որակէ ամերիկացի զեկավարները: Ազգային Միութիւնն ալ «սատանայական ուժ մըն է թշնամի իսլամի», մինչ Յորդանանի, Մարոքի եւ Եգիպտոսի զեկավարները Իսրայէլի ծառաներն են: Պապը, ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է Խոմէյնիի, ուր կը չեչտէ թէ կը մասնակցի Իրանի ժողովուրդին սուգին···:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ երկաթուղիի ծանր արկածին զոհերուն թիւը փոխուեցաւ եւ մինչ – ընդհանրապէս – աչխարհի ամէն կողմը, երբ ազէտ մը պատահի վերջնական հաչուեկչիռը աւելի ծանր կ'ըլլայ քան առաջինը, ճիշդ հակառակը կը պատահի Խորհրդային Միութեան մէջ: Այսպէս, մեռեալներու 800–ի թիւը իջաւ 192–ի (272 անհետացող ալ) ինչպէս անցեալին ալ պատահած էր Սումգայիթի զոհերուն համար (հարիւրէն թիւը իջած էր 26–ի) եւ Հայաստանի երկրաչարժին, ուր 100 հազարէն իջաւ՝ 25 հազարի: Պարզ է որ կարելի է միայն ուրախանալ նման դրական փոփոխութիւններէ, մաղթելով սակայն որ ճշմարտութեան համապատասխանեն:

ԵՐԵՒՄԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 2)

ԽՈՐՀՐՀԱՅԻՆ ԵՐԵՍՓոԽԱՆՆԵՐՈՒ
ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Ս· ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի ԵԼՈՅԹԸ

Մայիս 31–ին, Մոսկուայի մէջ, Խորհրդային Միութեան երեսփոխաններու համարզումարին ելոյթ ունեցած է երեսփոխան, Հայաստանի Ա· քարտուղար՝ Ս· Յարութիւնեան, որ հիմնականին մէջ ծանրացած է ազգամիջեան յարաբերութիւններուն վրայ, մասնաւորապէս Ղարաբաղի հարցին: Ստորեւ յատկանչական հատուածները:

Խօսելով երկրաչարժին հետեւանքներուն մասին· Ս· Յարութիւնեան ըսած է թէ հայ ժողովուրդը, Հայաստանը կանգնած են անդունդի եզերին ու չեչտը դրած է յատկապէս առնուելիք քայլերուն վրայ:

«Մենք կը պաչտպանենք հանրապետութիւններու տնտեսական ինքնուրոյնութիւնն ու ինքնիչխանութիւնը: Բայց այն ծայրագոյն իրավիճակը, որուն մէջ կը գտնուի Հայաստանը, կը պահանջէ նաեւ նոր, ոչ աւանդական լուծումներ:

«Երկրաչարժէն յետոյ մեծցած է օտար պետութիւններու, ընկերութիւններու եւ կազմակերպութիւններու հետաքրքրութիւնը Հայաստանի հետ տնտեսական, դիտական, վարկային համագործակցութեան նկատմամբ: Մեզի համար օդնութիւն ցոյց տալու պատրաստ է Սփիւռքահայութիւնը՝ մեր ժողովուրդին անգաժանելի մասը, որ ամուր կապերով չաղկապուած է Հայրենիքին հետ:

«Հայաստանի մէջ կարելի է ստեղծել համատեղ ձեռնարկութեան չրջան, լայնօրէն ներդրաւելով օտարերկրեայ ներդրումները ոչ միայն աղէտեալ չրջանի վերականգնման, այլեւ ամբողջ Խորհրդային Միութեան համար հետաքրքրութիւն ներկայացնող թեքնոլոգիք չատ խնդիրներու լուծման նպատակով:

«Մենք սա չատ կարեւոր կը համարինք Հանրապետութիւնը արագօրէն ճգնաժամէն դուրս բերելու համար:

ՀԱՆՐԱՔՈՒԿ ԱՐՑԱԽի ՀԱՄԱՐ

... Ահա արդէն մէկուկէս տարի է, որ մեր Հանրապետութիւնը կը ցնցէ Վեներային Ղարաբաղի չատ սուր խնդիրը:

... Հարկաւոր է իրերը իրենց անուն – ներով կոչել: Մենք գործ ունինք ժողովուրդներու ճակատագրին լուծման նկատմամբ ստալինեան, հակաժողովրդավարական մօտեցման հետեւանքներուն հետ: Նման որոչումներու անճեռնմխելիութիւնը ընդունիլը կը նչանակէ ընդունել այն վարչակարգին գործողութիւնները···: Ձիս եւ Հայաստանի միւս երեսփոխանները ընտրողները հարց կուտան·– եթէ մենք այսօր կը վերարժեւորենք պատմական արդարութիւնը անցեալին տուժած անհատներու նկատմամբ, ապա ինչո՞ւ կարելի չէ նոյն բանը ընել ամբողջ ժողովուրդներու նկատմամբ: (Ծափահարութիւններ):

Ճշմարտութենէն պէտք չէ վախնալ: Հակառակ Խորհրդային կեդրոնական կոմիտէի 1989–ի Ապրիլեան լիակատար նիստին ընկ· Ալիեւի անհիմն յայտարարութիւններուն· Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար Մարզին մէջ տասնամեակներ չարունակ ճնչուեցան հայ բնակչութեան ազգ· արժանապատուութիւնը, ընկերային ու մչակութային պահանջները: Ոտնահարուեցան նոյնիսկ այն չնչին իրաւունք-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՒ ՏԵՂԻՈՅՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

Գրեց՝ ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Բ.

ԱԶԳ. ՄԻԱՑԵԱԼ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

(ԷԼ. ՆԻԶԱՄ)

Դամասկոս հաստատուած Հայերը, հինէն ի վեր, առհասարակ բնակութիւն հաստատած են քաղաքին արեւելեան կողմը գտնուղ հայկական վանքին մերձակայքը (Պապ Շարքի – Պապ Թումա), ուր կը գտնուէր նաեւ Ազգային Վարժարանը: Քանակաի թուականներու երկրորդ կիսուն, մեծ թիւով հայ ընտանիքներ, գործի բերումով, տեղափոխուեցան Դամասկոսի կեդրոնական հրապարակին մօտերը գտնուղ Սալհիէ թաղամասը, որ սակայն Ազգային Վարժարանէն հեռու ըլլալով՝ երթուղարձի ամէնօրեայ մեծ դժուարութիւններ կը ստեղծէր զպրոցական տարիքի հայ երեխաներուն համար:

Գիտութեան լոյսին հաւատացող խումբ մը ազգայիններ (Գրիգոր Պետրոսեան, Սիմոն Պօյաճեան, տոքթ. Համալեան, Վահան Տօնապետեան եւայլք), թաղեցի հայ մանուկը հայ զպրոցէն չզրկելու նախանձախնդրութեամբ եւ ապաւինելով իրենց իսկ բարոյական եւ նիւթական պատրաստակամութեան, 1929–ին հայաբնակ նոր թաղամասին մէջ կը յաջողին հիմնել վարժարան մը, որ առաջին օրէն իսկ կ'ունենայ մանկապարտէզ մը եւ նախակրթարանի առաջին երկու կարգերը, շուրջ 60 երեխաներով: Նորաբաց զպրոցը կը մկրտուի ՄԻԱՑԵԱԼ անունով, նկատի առած այն պարագան, որ գործը յառաջ տարուած էր թաղեցի ընտանիքներու միահամուռ ճիգերով եւ հայ երեք յարանուանութեանց պատկանող կրթանը – ւէր անձերու համագործակցութեամբ: Վարժարանի ընդհ. վարիչի պաշտօնը կը յանձնուի ծանօթ հանրային գործիչ եւ դրող՝ Էլէն Բիւզանդի:

«Միացեալ»ի անդրանիկ խնամակալնե – րը՝ Աւետիս Մանուկեան, Անտոն Մըսըրլի, Սիմոն Պօյաճեան, Միհրան Գոէթուճեան, Ժազ Թերզիպաշեան եւ Հայկազուն Տամլամայեան, իրենց գլխաւոր նպատակէն ոչնչնալով նոր ու յարմար չէնքի մը ապահովումը՝ անմիջապէս կը ձեռնարկեն ժողովրդային հանգանակութեան, միաժամանակ ապահովելով զբօսրոյի գոյատեւման համար անհրաժեշտ հասոյթի մնայուն աղբիւրներ: Կը կազ – մուի նաեւ հոգաբարձական մարմին մը, որու դիւանին կ'անդամակցին տոքթ. Լեւոն Փոթուկեան, Յովհաննէս Պօյաճեան, Յովհաննէս Սիմոնեան եւ Միհրան Զօքկարեան:

1933–ին վարժարանը կը փոխադրուի իր այժմու վայրը եւ յաջորդ տարեշրջանին իսկ (1934 – 1935), երբ արդէն հասած էր լրիւ նախակրթարանի աստիճանին, կուտայ շրջանաւարտներու իր առաջին հունձքը՝ 9 հոգի: Այնուհետեւ, տարուէ – տարի յաջողութիւններ արձանագրելով, «Միացեալ»ը կը դառնայ ոչ միայն Դամասկոսի լուսաղբիւր վարժարաններէն մին, այլեւ՝ գաղութի մշակութային մէկ օճախը, թատերաբեմ հանդիսանալով գրական – գեղարուեստական բազմապիսի ձեռնարկներու:

Ներքին կազմակերպչական ճակատի վրայ, զպրոցին ներս կը կազմուի երգչախումբ եւ թատերախումբ, կեանքի կը կոչուի շրջանաւարտից յանձնախումբ մը, մանկավարժական նոր մեթոտներու կիրարկումով կ'արդիականանայ մանկապարտէզը (մասնաւորաբար՝ մանկապարտիզպանուհի Օր. Աստղիկ Պետրոս – եանի օրով), աշակերտութեան թիւը կը բարձրանայ եւ կրթական նախարարութեան կողմէ գնահատանք կը յայտնուի զպրոցին հանդէպ:

Այս բոլորի կողքին, իրրեւ հետեւանք իր արձանագրած յաջողութիւններուն եւ ընդառաջելով քաղաքի արեւելեան շրջանի հայ ընտանիքներու փափաքին, 1937–ին Միացեալը կ'ունենայ իր մէկ մասնաճիւղը Պապ – Թումա թաղամասին մէջ (մանկապարտէզ մը եւ նախակրթարանի երեք կարգեր), որ կը գոյատեւէ մինչեւ Բ. աշխարհամարտի աւարտը:

50–ական թուականներէն ասդին, Ազգ. Միացեալ վարժարանի աշակերտութեան թիւը տարուբերած է 175 – 230–ի միջեւ: Շրջանաւարտներէն ոմանք իրենց ուսումը չարունակած են Հարկպի Քարէն Եփփէ եւ Պէյրութի Նշան Փալանճեան ճեմարաններուն մէջ, դրաւելով փայլուն եւ պատուաբեր դիրքեր:

Իրրեւ ուսուցիչ, տարբեր տարիներ այստեղ պաշտօնավարած են Եղիշէ Մանուկեան, Փիլիպպոս Դերձակեան, Եղուարդ Գարաճեան, Տիգրան Ոսկերիչեան, Նուպար Զարխուտեան, Տիրան Թաշճեան (այժմ՝ Տ. Մեսրոպ Քահանայ, – Ամերիկա), Մովսէս Այնթապլեան (այժմ՝ Այնճար, Լիբանան), Տիկին Մարի Ֆիլհաննէսեան – Պապիկեան, Եւփիմէ Տէր – Մինասեան, Նշան Սէֆէրեան, Սարգիս Պեքարեան, Անդրանիկ Ուրֆալեան եւ շատ ուրիշներ:

Իր հիմնադրութեան 60–ամեակը բոլորող կրթական այս օճախը ցարդ ունեցած է հետեւեալ տնօրէնները. – Տիկին Էլէն Բիւզանդ (1929), Տիկին Մարի Իսկէնտէրեան (1929 – 1931, Պօղոս Խաեան վարժարանէն), Տիկին Վարդանոյշ Քէօսէեան (1931 – 1932), Արմէն Անոյշ (1932 – 1945), Տիգրան Գալըպճեան (1945–1961), Կարապետ Պետիկեան (1961 – 1987, երեսադէմի ժառանգաւորացէն) եւ Օր. Արփի Պետիկեան (1987–էն ի վեր, շրջանաւարտ Հալէպի Քարէն Եփփէ ճեմարանէն):

Ներկայիս, Միացեալ վարժարանը ունի մանկապարտէզի (վարիչ՝ Տիկին Արփի Վարդանեան) եւ նախակրթարանի զոյգ բաժիններ, 232 երկսեռ աշակերտներով (շուրջ 30–ը՝ ոչ – Հայեր) եւ 18 պաշտօնեաներով: Զպրոցը վարչականօրէն ենթակայ է Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանին: Հայերէն լեզուի դասատուներն են Օր. Արփի Պետիկեան եւ Օր. Սօնիկ Յովսէփեան: Մայրենի լեզուի ուսուցման համար կ'օգտագործուին Սփիւռքի համար պատրաստուած հայաստանեան դասագրքեր, առընթեր Սիմոն Սիմոնեանի քերականութեան դասագրքին: Օր. Պետիկեան կը յայտնէ, թէ սոյն դասագրքերուն գլխաւոր առաւելութիւնը թէ՛ արեւմտահայերէն եւ թէ՛ արեւելահայերէն զրուածքներու առկայութիւնն է, ինչ որ «մեր լեզուի զոյգ ճիւղերուն ծանօթանալու պատեհութիւնը կուտայ աշակերտին»:

Միացեալ վարժարանը ընդհանրապէս ինքնաբաւ է ու նիւթական տագնապ չի դիմագրաւեր: Հարկ է նշել, որ այս ուղղութեամբ մեծ է դերը անհատ բարերարներուն, որոնք Գ. Կիւլպէնկեան հաստատութեան եւ Սուրիահայ Օգնութեան Խաչի տեղ. մասնաճիւղի կողքին կը հասասարակչռեն զպրոցի պիւտճէին:

Վարժարանի գլխաւոր մտահոգութիւնը կը մնայ հայերէն լեզուի ուսուցիչներու պակասը:

***

Գ.

Հ.Բ.Ը.Մ.–Ի ԿԻԻԼԱՊԻ ԿԻՒՊԷՆԿԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱՊԱՏ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

(ԷԼ. ԹԱԼԻՀԱՆ)

Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Կիւլպէնկեան Երկրորդական վարժարանը Հալէպի Լաթար Նահար – եան — Գ. Կիւլպէնկեան Երկրորդական վարժարանն է (հիմնուած՝ 1954–ին), իսկ միւսը Դամասկոսի Կիւլպէնկեան Նախակրթարանը, որ այս տարի կը բոլորէ իր հիմնադրութեան վաթսունամեակը:

1929–ին, իրրեւ մանկապարտէզ կեանքի կոչուած այս զպրոցի հիմնադիր – բերարը կը նկատուի Դամասկոսի հայ ծնօթ ազգայիններէն Յարութիւն Նահարեան, որու անմիջական գործակիցները եղած են բժիշկ Արմենակ Մելէքեան, բժիշկ Յակոբ Վարդանեան եւ Նուպար Մէլմարեան:

Նորաբաց մանկապարտէզի առաջին վարիչը եղած է Տիկին Մաննիկ Դաւիթեան: Վազ շրջանի ուսուցչուհիներէն կը յիշատակուին Օր. Մանուշակ Մանուկեան, Օր. Աննա Գույումճեան եւ Տիկին Մաքրուհի Ճիլէքեան:

Իր հիմնադրութեան թուականէն մինչեւ 1967 դպրոցը կոչուած է Սահակեան վարժարան, հուսկ վերամկրտուելու համար Կիւլպէնկեանի անունով (թաղացի հայ մը, մահացած 1918–ին՝ Նիւ – Եորք), որուն կտակով ծնունդ առած համանուն հաստատութիւնը եղած է գլխաւոր նուիրատուն վարժարանի չէնքին:

Աւելի քան 25 տարի իրրեւ ազգային վարժարան գոյատեւելէ եւ խրխափոմի մկկէ աւելի շրջաններ դիմագրաւելէ ետք, «Սահակեան»ը սեփականութիւնը կը դառնայ Հ.Բ.Ը.Մ.ին, 1956–ին: Այդ թուականէն ասդին, զպրոցը կ'ապահանջէ յաղորդութիւններու շարք մը՝ իր ուրոյն տեղը գրաւելով Դամասկոսի գաղութի առօրեային մէջ:

1947–ին, զպրոցի աշակերտութեան թիւը եղած է 60: Այնուհետեւ, մեծ ոստումներ արձանագրելով, 1963–ին ունեցած է 200, իսկ 1968–ին՝ 235 երկսեռ աշակերտ:

Ըստ ձեռքի տակ պահուած արխիւնե – րու, տարիներու սահանքին, Սահակեան – Կիւլպէնկեան Ճառաջապահ վարժարանի տնօրէնի պաշտօնը վարած են յաջորդաբար. – Տիկին Մաննիկ Դաւիթեան, Պր. Աբգարեան, Նշան Քէօմիւրճեան, Պաղտասար Գասպարեան, Կարօ Սարաֆեան, Պր. Մանուկեան, Յովհաննէս Երէցեան, Արսէն Կիտուր, Սահեան Թիթիզեան, Արմենակ Պօյաճեան, Նուպար Ճակոբեան, Միհրան Խաբրեան – Եուսէֆ (այժմ՝ Սուրիական պատկերասփիւռի լուրերու խօսնակ), Կարօ Սարդիսեան, Թամար Տէր – Գրիգորեան եւ Տիկին Սրբուհի Տէրտէրեան – Սարգիս – եան (1978–էն ի վեր, շրջանաւարտ Պէյրութի Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Դարուհի Ճակոբեան աղջկանց վարժարանէն):

Ներկայիս, Կիւլպէնկեան Ճառաջապահ վարժարանը ունի մանկապարտէզի (վարիչ՝ Օր. Մեղրիկ Գարա – կէօզեան) եւ նախակրթարանի զոյգ բաժիններ, 150 աշակերտներով եւ 17 պաշտօնեաներով, Աշակերտութեան 25 տոկոսը ոչ – Հայեր են: Հայերէն լեզուի դասատուներն են՝ տնօրէնուհի Տիկին Ս. Սարգիսեան, Պր. Մարզար Աստուրեան (շրջանաւարտ Երեւանի Համալսարանի բանասիրական բաժնէն) եւ Օր. Երատոյ Տէր – Գրիգորեան (սուրիական հեռատեսիլի անդլերէն բաժնի խօսնակներէն):

Տնօրէնուհին ցաւ կը յայտնէր, թէ մայրենի լեզուի ուսուցման համար զպրոցին ներս գործածուղ հայաստանեան դասագրքերը (Սփիւռքի յատուկ) հեռու են դոհացուցիչ ըլլալէ: Նոյնն է պարագան նաեւ կրօնի դասագրքերուն (Բերիոյ Թեմի Ուսանողական Խորհուրդի հրատարակութիւն) «որոնք պատրաստուած են բարդ լեզուով, առանց նկատի առնելու մերօրեայ երախաներու հայերէնի խմացութեան մակարդակն ու տեղական պայմանները»:

Մեր այն հարցումին, թէ զպրոցին ներս ազգային – եկեղեցական տօները ի՞նչ տեղ կը գրաւեն, Տիկին Սարգիսեան պատասխանեց.

– Եթէ ազգային – եկեղեցական մեր տօները չգիշատակենք՝ հայերէնի ուսուցման յատկացուած պահերը պիտի չկարենանք փրկել Կացութիւնը: Մենք կ'օգտագործենք ազգային տօները՝ հայաշունչ մթնոլորտ մը ստեղծելու համար: Վարդանանքը, Թարգմանչաց տօնը, Ուսուցիչներու եւ Մայրերու Օրը, Ապրիլ 24–ն ու Ապրիլ 15–ը (Հ.Բ.Ը.Մ.– Օր) կ'իյնան այս շրջագծէն ներս: Ջմռանդ ատելցնել, որ Հ.Ե.Ը.–ի Կրասերաց Ճանճանախումբը եւս կը զբաղի մեր աշակերտներով, պարբերաբար դիմելով գանազան միջոցառումներու: Այլ խօսքով, զպրոցն ու ակումբը զիրար կ'ամբողջացնեն:

Դամասկոսի Հ.Բ.Ը.Մ.–ի վարժարանը, որ ընդհանրապէս կը յաջողի հաւատարմութեամբ տարեկան իր պիւտճէին, ունի պատրաստուած ու որակաւոր ուսուցիչներու զգալի պակաս: «Առօրեայ մեր միակ մտահոգութիւնը հայապահպանումն է, ձիշդ է, որ ազգային զարթօնքի շրջան մը կ'ապրինք, սակայն լեզուն՝ իրրեւ գէնք եւ միջոց, գրեթէ ամէն օր կ'են – թարկուի նահանջի, կորնչուցած ըլլալով իր երբեմնի տեղը հայ ընտանիքնե – րէ ներս» կ'եզրափակէ տնօրէնուհին:

(Շար. 2)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԵՐՍՏԻՆ՝ ՏԱԳՆԱՊԻ ՋԱՆԳԵՐ

«Գրական Թերթ»ի Մայիս 19–ի թիւին մէջ վերոյիշեալ խորագրով կատարուած է «Հայաստանի Գրողների Միութեան կուսակցական կազմակերպութեան ժողովին տեղեկատուութիւնը: Դռնբաց այս ժողովին մասնակցած են աւելի, քան՝ 200 հոգի: Քննարկուած են գործնական պատասխան – լուծում պահանջող բազմաթիւ հարցեր: Զեկուցում մը ներկայացուցած է կուսակցական բիւրոյի քարտուղար Գէորգ Աբրահեան: Ելոյթ ունեցած են Շ. Թաթիկեան, Մ. Ղուկասեան, Ա. Բայանդուր, Աւ. Պետրոսեան, Ա. Պապայեան, Ա. Մարտիրոսեան, Ս. Խանդպեան, Ս. Կապուտիկեան, Ժ. Աւետիսեան, Հ. Վարդանեան, Յ. Յովնաթեան, ինչպէս նաեւ 26 կոմիտարներէ շրջանային կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Ռ. Միրոյեան:

Ժողովը նախ արտայայտուած է Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի ներկայ կացութեան մասին, ընդգծուած է նաեւ 400 հազար ռուբլիի յատկացումը մարզին զարգացման համար համամասնօրէն բաշխելու անհրաժեշտութիւնը: Ապա ժողովը ըմբռնումով արձագանգած է լայն հասարակութեան մէջ տարածուն այն տրամադրութեան, որ անարդար ու հակատարամաբանական են «Ղարաբաղ» եւ «Կռունկ» Կոմիտէներու գործունէութիւնը «էքսթրեմիստ» որակելը, սոսկ դայլիթեան ոգեբերդութեան արիւնոտ հետեւանքները «անհետեւանք ձգելը», Հայաստանի թեթեւ արդիւնաբերութեան որոշ ճեռնարկներու մէջ թոյնաւորումի դէպքերուն մասին լուրը:

Ժողովը անհրաժեշտ նկատած է ժամանակն այս երեւոյթները դիմագրաւելու միջոց որպէս, հասարակական ատեանի մը ստեղծումը. այս ատեանը քաղաքական-իրաւական բնոյթի բոլոր անարդարութիւնները պիտի յանձնէր ժողովուրդին խղճի ու բարոյական ըմբռնումներու դատին: Երդուեալ ատենակալներ՝ դրողներէ, լրագրողներէ, բժիշկներէ, հասարակական – քաղաքական գործիչներէ կազմուած այս մարմինը, ըստ ժողովականներուն ի վիճակի կ'ըլլայ արդարամտութեամբ ու հանգամանօրէն ուսումնասիրելու մեր ժողովուրդին հանդէպ կատարուած յանցագործութիւնները. ան կրնայ գանել արդէն «փակուած շարք մը գործեր»ու մութ ծալքերն ու հրատարակչական միջոցներով ամէնքը իրազեկ դարձնել բուն ճշմարտութեան:

Ակռէ եւ եղ ներկայացուած է բնապահական հարցերու ատուար թղթածրարը: Ամէնէն ծանր կացութեան մէջ գտնուղ շրջաններէն մէկն է Ալավերտին: Բժիշկ Ռ. Ղազիկեան կ'ըսէ այս քաղաքին մասին. – «Մեր լեռնամետաղագործարանին թունաւոր արտանետումներուն հետեւանքով արդէն անգործածելի դարձած են հարիւրաւոր հեկտար այգի, անտառ ու վարելահող: Զեռնարկութիւնը տարեկան 250 120 հազար թոն ծծմբական թթու, թոն մուխի դեղ, տասնեակ թոններով պղինձ, երկաթի, գինկի, կապարի բաղկացութիւններ դուրս կը նետէ. այս պատճառով հողի 40 մ.նոց չերտը անդարձելի դարձած է: Դեռեղը արդէն մեռեալ գետ է. ջուրերուն թոյնի քանակութիւնը սահմանուածին հարիւրապատիկն է: Այս պատճառներով ալ Լոռիի մէջ գանգուածային բնոյթ առացած են քաղցկեղը, արտի, ընչաքաղցի ղրութեան հիւանդութիւնները. յաճախակի է սրտխլութիւնը, մահացած մանուկներու ծննդաբերութիւնները, խեղաձիններու պարագաները, յանկարծական մահերը:

Ալավերտիէն եաք կարգը կուգայ կիրովականի կացութեան, երկրաշարժէն վերջ: Այս առաջ արդէն քանի անգամ ղրուեցաւ այս մասին: Խորհրդային Միութեան ամէնէն աւելի կեղտոտած քաղաքներէն մէկն է Կիրովական. յատուկ տագնապի պղպէք է դիմականներու այն եղրակացութիւնը որ քիմիական գործատունը կը գտնուի երկրաշարժի գործօն գօտիի մը երկու ճեղքերուն վրայ:

*Մտահոգիչ այս տուեալները անգամ մը եւս չարելէ եաք, Հայաստանի ընկերոջները – քաղաքական մթնոլորտը կայունացնելու համար ժողովականները մտահոգութիւն յայտնեցին այն մասին որ վճռական չարք մը օղակներու վրայ, ինչ-

ԱՅՑ ՄԸ ԱՐԱՄ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՇԻՐԻՄԻՆ

1969–ի Սեպտեմբերի արեւոտ եւ տա– քուկ օրերէն մէկն էր Երեւանի մէջ, երբ քրոջս՝ Լէօլային հետ նուիրական պար– տականութիւն համարեցանք այցելել Ե– րեւանի պերեզմանատան մէջ թաղուած մեր զարմիկին եւ զարմուհիին շիրիմնե – րուն, ընկերակցութեամբ անոնց հարա– զատներուն:

Խնամուած՝ գեղեցիկ շիրմաքարերով եւ ծաղիկներով զարդարուած գերեզ – մանատուն մը մատամբ թօթափել կու – տայ տիրութեան այն ծանր ապրումը որ քեզի կ'ընկերանայ գերեզմանատուն այ– ցելութեանդ ընթացքին:

Մեր ականջին հասած էր թէ այս նոյն գերեզմանատան մէջ թաղուած է Արամ Մանուկեանն ալ որ Ա. աշխարհամարտը լրանալէն անմիջապէս յաջորդ տարին զոհ գացած էր համաճարակի մը որ ան– ինկ կը հնձէր մտաւորականն ալ, ժողո– վուրդն ալ:

Թերացումէ աւելի բան մը պիտի ըլլար եթէ անոր շիրիմին այց մը չկատարէինք: Նուիրական էր պարտականութիւնը:

Փակագիծի մէջ ըսեմ թէ քոյրս ծանօթ էր Արամին անձնապէս, ապրած ըլլալով այն թուականներուն Երեւանի մէջ: Իսկ ես տարտամ կերպով կը յիշէի Սկիւտարի Թփէի թատրոնի մէջ անոր մէկ դեղեցիկ ելոյթը:

Սկիւտարի ժողովուրդը, նաեւ Պոլսոյ արուարձաններէն խուռներամ եկած էին, տեսնելու եւ լսելու, ինչպէս յայտա– րարուած էր, Ա. Ահարոնեանը, որ հիւան– դացած ըլլալով չէր կրցած գալ:

Յուսախաբ՝ տխրեցաւ ժողովուրդը:

Յանկարծ բեմին վրայ երեւցաւ մեծա– զոյն ակնոցներով միջահասակ, խնդումե– րես մէկը.

«Կը զգամ, ըսաւ, ձեր բոլորին յուսա– խաբութիւնը, կը սպասէինք, Ա. Ահա – րոնեանին եւ ահա ձեր դէմ գայն փոխա– րինող անծանօթ ուրիշ դէմք մը»:

Այդ անծանօթ ուրիշ դէմքը այնպիսի հոյակապ, հրաւառ, Հայուն սրտին ու մտքին խօսող ճառով մը ելեկտրականա– ցուց ամբողջ ժողովուրդը որ պռաւօներու եւ անվերջանալի ծափահարութիւններու տեղատարափի տակ չէր ուզեր բաժնուիլ այլեւս սրահէն: Քիչ մը աւելի ուշ պիտի հասկնային թէ ո՛վ էր այդ անծանօթ ու– րիշ դէմքը: Փակենք փակագիծը եւ վե– րադառնանք Երեւանի գերեզմանատունը:

Փնտռելով, հարցնելով թէ ո՞ւր է Արամ Մանուկեանի շիրիմը, վերջապէս ցոյց տրուեցաւ բաւական ընդարձակ քառա – կուսիի մը մէջ առնուած երեք շիրմաքա– րեր: Առաջինը Արամ Մանուկեանինն է: Գերեզմանաքարի սովորական բարձրու– թեամբ եւ մեծութեամբ հին շիրմաքար մը չորկուած քարով, վրան քանի սանթի – մեթրի չափ ձերմակ քառակուսի մարմար մը վրան դրուած Արամ Մանուկեան, հայատառնեան ուղղագրութեամբ: Կարե– լի է ենթադրել թէ այդ քառակուսի մար– մարը անոր անունով աւելցուած է ետ– քէն: Գովի գերեզմանը իր կնոջն է, ա– ւելի արդիական եւ երրորդը կնոջը քրոջը: Ըսուեցաւ թէ կնոջը աղջիկը զբաղած է այս բոլորով: Ընդարձակ քառակուսին առնուած է գոյնզգոյն թարմ, ընտիր ծա– ղիկներու բաւական լայն շրջագիծի մը մէջ որ հաճելի բուրաստանի տպաւորու– թիւն կուտայ, թարմութիւն բուրելով:

Արամ Մանուկեան – Հայոց նորագոյն պատմութեան ամէնէն պատմական դէմ– քերէն մէկը, այն ինչ չատերուն մտքին մէջ կ'ուրուագծուէր յաղթանակէն ետք, Արամ բարձրաձայն վաւերացուց, ժամն է, օրն է, Հայե՛ր, հռչակենք մեր անկա– խութիւնը: Եւ ահա Կիլիկիան հին հարըս– տութիւնը կորսնցնելէ ետք առաջին ան – գամ անկախութիւնը, դէպի երկինք բարձրացող Եռագոյն հին պատմական դրօշակին հետ թունդ հանեցին Հայոց սիրտերը:

Այդ օրերու օրն էր 1918, Մայիս 28 երբ արեւը իր տաքուկ շողերով եւ լուսաճա– ճանչ ճառագայթներով զրկեց եւ տաք – ցուց Հայաստան անկախ աշխարհը:

Պատմութիւնը մոռացում եւ զիջում չի ճանչնար այսօր եօթանասուն տարի ետք պատմութեան ժամանակաւորապէս փակ– ւած էջերը կը վերաբացուին:

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՐ Կը ՀՈՎԱՆԱՒՈՐԷ ՌԱՖԱՑԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆԸ

Լիոն քաղաքը անտարբեր չէր կրնար մնալ Ղարաբաղ Կոմիտէին անդամներուն բանտարկութեանը հանդէպ. ընդունած է ստանձնել անոնցմէ մէկուն՝ Ռաֆայէլ Ղազարեանի հովանաւորութիւնը: Նոր քաղաքապետ Միշէլ Նուար ներկայ էր տեղեկատու հաւաքոյթին՝ որ տեղի ունե– ցաւ Շաբաթ, Մայիս 27–ին կաթողիկէ համալսարանին սրահներէն մէկուն մէջ: Ներկայ էր պահ մը միայն, մանաւանդ որ հաւաքոյթը բացուեցաւ, այս անգամ ալ, որոշուած ժամէն չատ վերջ:

Երեկոյթին կազմակերպութիւնը ըս– տանձնած էր գաղութին երեք չարանուա– նութիւններու ներկայացուցիչներէն կազ– մուած յանձնախումբ մը, կարեւոր աշ– խատակցութեամբ Սահակ Սուքիասեանի: Ան չյաջողած էր, հեռախօսով, չարաբե– րութեան մէջ մտնել Կարէն Սիմոնեանի հետ, Մոսկուա, եւ ձայնագրել անոր մէկ երկար յայտարարութիւնը՝ ուր Հա– յաստանի երեսփոխանը կուտար զանազան տեղեկութիւններ Ղարաբաղի հարցին եւ բանտարկեալներուն շուրջ:

Իր տեղեկութիւնները հետաքրքրու – թեամբ ունկնդրուեցան, թարգմանուե– ցան Ֆրանսերէնի: Զանց կ'ընենք զանոնք մէջբերել հոս, քանի որ կը հաստատէին, վեր ի վերոյ, «Յառաջ»ի նոյն օրը տուած լուրերը:

Լիոնի երեկոյթին ներկայ էին շուրջ երկու հարիւր հոգի միայն, որոնց մէջ, Նորվեգ Եպիսկոպոսի կողքին, Լիոնի կարեւոր ներկայացուցիչը, Վահէ Մուրատեան, նոր անդամ քաղաքապետա– կան Խորհուրդին եւ Լիոնի հայ համայն– քին վարիչներէն չատեր ու նաեւ՝ Մոն– թէլիմարէն, Ժաք Նազարեան: Ան մաս– նակցած է, Պելժիա, «Ձմեռ մը Հայաս – տանի մէջ» ծանօթ ժապաւէնին կառու – ցումին եւ ունի, հոն, յանդուգն եւ իրա– ւացի ելոյթներ հանդէպ խորհրդային վա– րիչներուն:

Այդ ժապաւէնին ցուցադրութեամբ բացուեցաւ հաւաքոյթը՝ որու ընթացքին խօսք առին Քրիսթիան Տէր – Մտեփան– եան, նախագահ Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմէնիէնի, Ժան – Փիէր Մահէ, հայա– գէտ եւ Քաթըրին Քէսկեճեան փաստա– բան՝ որ, Ֆրանսացի ուրիշ պաշտօնա– կիցներու հետ, ստանձնած է հայ ամ – բաստանեաղներուն պաշտպանութիւնը, եթէ Խորհրդային Միութիւնը տայ վիզա...

Սոլիտարիթէի նախագահը նշեց իր միութեան կատարած կարեւոր աշխատան– քը չարժման մէջ դնելու համար քաղաքա– կան եւ դիւանական մարդիկ ու մամուլը ի նպաստ բանտարկեալներուն: Յիշեց եւրոպական Խորհուրդին քէչարկած բա– նաձեւը՝ որ կը պահանջէ Կոմիտէի ան– դամներուն ազատ արձակումը:

Ժան – Փիէր Մահէ վկայեց բանտարկ – եալներուն անմեղութեանը մասին եւ ընդգծեց անոնց իւրաքանչիւրին դիտա – կան եւ գրական մարգերու մէջ ունեցած բարձր կարողութիւնը եւ համբաւը: Մէթր Քէսկեճեան տուաւ բացատրութիւններ թէ ի՛նչ ձեւով կրնայ ըլլալ եւ ի՛նչ հե– տեւանքներ կրնայ ունենալ բանտարկեալ– ներուն դատը, եթէ ըլլայ դատ: Ըսաւ՝ վարելի չէ երեւակայել որ օտար դէտերու ներկայութիւնը՝ դատարան, մերժուի:

Եղան հարցումներ եւ կարծիքներու փո– խանակութիւն թէ ի՛նչպէս կարելի է նե– ցուկ ըլլալ Կոմիտէի անդամներուն ազատ արձակման պահանջին: Ժան – Փիէր Մահէ, ուրիշ միջոցներու կարգին, թե– լադրեց չանալ, համալսարաններէ, ըն– դունիլ տալ բանտարկեալներէն մէկը կամ միւսը իբրեւ պատկառոր Հռոբիոս Քաուզա: Չէ՞ որ բոլորն ալ բարձր ուսումի տէր համալսարանականներ են:

Հաւաքոյթը փակեց վերապատուելի Յակոբեան, հաւատքով ղեղուն քանի մը խօսքերով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈՒԿՐԷՇԻ «Ոսկի գօտի» բըռընցքա– մարտի միջազգային մրցաշարքին մաս կազմած խորհրդային խումբին մէջ գտնուած են չորս Հայեր. Նշան Մուն– եան, Մեխակ Հազարեան, Իսրայէլ Յա– կոբկոխեան եւ իրենց մարզիչը՝ Արմէն Անտոնեան: Երեք մարզիկներն ալ հասած են մինչեւ աւարտական փուլը ու յաղթը– ւած ռումէն հակառակորդներու կողմէ, արժանանալով արձաթէ մետալներու:

***

ՊՈՒԿՐԷՇԻ հայ գաղութէն Այտա Թաչ– ճրեան գրոչմաթուղթերու նկարչուհի մըն է որուն գործերը մեծ գնահատանքի կ'արժանանան: 1954–ին աւարտելէ ետք կերպարուեստի լիսէն, սկսած է աշխա– տիլ որպէս փորագրիչ, Պուքրէշի գրոչ– մաթուղթերու գործատան մէջ: Այտա Թաչճեան գրոչմաթուղթեր գծագրած է նաեւ այլ երկիրներու համար:

ցութեան տէրը մնալ կը չարունակէն ժո– ղովուրդը ծանր փակուղիներու առջեւ հասցուցած, անոր հաւատքը չարաչահած առաջին կարգի որոշ պաշտօնեաներ. ա– նոնք զրահուած են կուսակցական եւ խոր– հրդային ընտրովի մարմիններու լիազո– րութիւններով: Եւ այնքան ատեն որ ա– նոնք այդ բարձուքներէն վար առնուած չեն, անհնար է ակնկալել նոր ղեկավա – րութեան ու բանուոր զանգուածներու ներդաշնակ փոխ – յարաբերութիւն:

Ժողովը զրոյներէ կազմուած յանձնա– խումբ մը ստեղծած է, տեղի ունեցած խօսակցութեան ոգին հասցնելու համար պատկան իշխանութիւններու: Եւ նոյն երեկոյեան այս յանձնախումբը ընդուն – ած է Սուրէն Յարութիւնեանի կողմէ: Զրոյցին ներկայ եղած են կեդրոնական կոմիտէի քարտուղարներ՝ Գ. Գալոյեան, Մ. Սերոբեան եւ գաղափարական բաժնի վարիչ Գ. Ասատրեան:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Գիշեր մը նորէն չչուկ մը կը չրջէր մարտկոցի մը քովերը: Ծանօթ բառօլային չէր կրցած պատասխանել այն անձն որ սուտերի պէս նշմարուած էր քարերուն դուրսի պին: Թափառական Հ՚յ մըն էր իրօք որ աչք առած մահը՝ հեռու տեղ– անքներէ սողն ի սող հասեր էր մինչեւ հոդ: Սղղութիւնը ստուգելու համար «Հայր Մեր» մը զուրցել կուտան անոր. կ'ընդունուի ներս: Ժամերո՛վ չէր կրցած խօսիլ խեղճը. լացած էր, խղդացած, յե– ոտյ կովերու պէս բառաչած: Եւ երբ խե– լաթած էր, սկսած էր պատմել թէ ինք ընկ Հասան – Պէյլիցի (*) մըն էր, հրաչքո՛վ փրկուած 37 հոգիներու այն խումբէն որ դէպի Տէօրթ – Եօլ ճամբայ էր ինած: Խումբը թշնամիներէ հետա – պընդուած՝ քիչ–քիչ երթալով, մինչեւ որ 37–էն միայն ինք էր ողջ մնա– ցեր, ապաւինած իր քաջընթաց սրունք– ներուն եւ այն պաշտելի «նետիչ»ին որ կը լեցուէր կը լեցուէր ու կը պարպուէր՝ բացավայրերէ, գահաւանդներէ, պա– խարէժ վիհերէ իր անձը թանգուզած ա– նոնց: Չէ՛ք չուտիկ երիտասարդ որ ճամ– բուն ընթացքին՝ իր խօսեցեալին ձեռքէն բռնած՝ սուրացեր էր ընդ երկար, բայց վերջապէս թշուառ առնակոյտը զգացեր էր որ գուճերը կը կթոտէին, վազելէն ու թասալէն չունչը կը բռնուէր եւ մահ– ւան թալուկը կուզար իր մնարմնոյն վը– րայ՝ սաստկապէս անողոք:

– «Կարողութիւն չմնաց վազելու, ո՛չ իսկ քալելու, կաղկանձեր էր նէ: Ուստի կը նախընտրեմ մեռնիլ քո՛ւ գնդակովդ, քան թէ գերի իյնալ սբւոնց ձեռքը: Ճա– նուն Աստուծոյ, մեռցո՛ւր, քուկին զէն– քո՛վդ մեռցուր զիս ու փախի՛ր գնա՛...»: Նչանած տղան համակերպեր էր նոյնհե– տայն իր հոգեհատորին սոսկալի հրամա– նին:

Աղին՝ ճակատամարտը կը սաստկա – նար երթալով. ոգորումը բուռն էր ու պաշարումը՝ սոսկալի: Հարկ էր հնար– ի՛ր դիմել, Իսքէտէրուն լուր հասցունել հիւպատոսներուն, վիճակնին պարզել ա– նոնց, քան զի կեանքը տանելի չէր այլ – եւս. բայց ի՞նչպէս երթալ մինչեւ հոդ: – Խորհուրդ մը կը յղանան Տէօրթ – եօլցիք, դիւրաւար նաւակ մը կը չինեն ու կը մտադրեն գիշերանց ծովեզը տանիլ, ջուր իջեցունել գայն եւ անո՛վ փութալ Իսքէնտէրուն: Զորս երիտասարդ ուսամբարձ ճամբայ կը հանեն կուրը, – քա՜ն հազար Հայերու կեանքին այդ փրկանօթը կամ զագա՛ղը նորակերտ, – եւ իրենց արեւներուն ա– նաղմուկ քայլափոխով կը յառաջեն դէպի ծովափ:

Անէ՛ծք. ամէն առեն ամայի եղող այդ կողմերը խուժանը լեցուած է հիմա, գի– շերն ի բուն անքուն եւ սպառնական...:

Երկրորդ ահռելի՛ յուսախաբութիւնն էր ասիկա զոր զայրագին կ'ողջունէին ոգի ի բուին միշտ պայքարող Տէօրթ – Եօլցիք: Առաջինը՝ տեսնելէնին ապացուցանելնին է նախորդ օր, թէ իրենց կաղապարներով թափուած կապարներ կրկին իրե՛նց կը վերադառնային թշնամիին գնդի փողե– րուն մէջէն...:

Հրամաններ, հրահանգներ կը տրուին իսկոյն՝ առժամապէս գումարուող ժո– ղովներու կողմէ: Մարտկոցներու եռեւ. քարակոյտերու եւ ծառերու ստորոտ դա– րանող Հայեր պարտին հսկել. աչալո՛ւրջ դտնուիլ գանելարար բոլոր անոնց վը– րայ որոնք պիտի ժամէին պատերէն դուրս ապրդիլ գիշերային: Ժողովներու կեզա – կարծիքն արդարեւ կ'իրականանայ նոյն օրն իսկ, երբ պահակներ ի մթան կը նըշ– մարեն երկու ստուերներ որ անձայն ան– շշուկ կը սողոսկին խրամէ մը դուրս եւ դէպի թշնամիին կողմը կը չտապեն: Օ– ձիքնին ձեռք կուտան անդրէն եւ առօք փառօք կը բերուին: Երկու եղբայրներ են. ձեռուընին, զրպաններնին ու ծոցեր– նին լի է գնդակներով, պաշարով եւ ու– տեստեղէններով: Կը դանդաչէն, կը կա– կազեն, բայց կը խոստովանի՛ն վերջապէս թէ ի գին չնչին գումարի մը՝ օրերո՛վ թշնամիին գոդն էին լեցուցած Տէօրթ – եօլցիներուն կապարները, զացած խմո՛ց տուած էին նաւակ մը ծով փոխադրելու ծրագիրը, ջուրը կարելու գաղափարը, թումբերուն գաղտամեաս խորչերը, բո– լորը, բոլո՛րը...: Սեւ մատնութիւնն իր դլուխն էր ցցած. ահաւոր Ցուդաներ եր– կու բիւր Հայերու կեանքին հետ կը խա– ղային, ծովածաւալ բնակչութիւն մը կ'աշխատէին բնաջնջումի՛ դատապարտել՝ քանի մը արենագոյն եւ արիւնի՛ դին տա– կիներու փոխարէն...: Ե՞րբ արդէն մեր դէմ չենք ունեցած վասակներ, ամէն անգամ որ հայ ցեղն իր ճգնաժամային րոպէն է ապրած: Դարերու ընթացքին քանի՞ քանի՞ անգամներ չենք հետապնդ– ուած մինչեւ հայադաւ հրէշներէ, որ հի– մակ ալ, արիւնի այս օրերուն՝ կեանքի համար մարտ մղող արիւրանց այս մարդ– կանց չարքին մէջէն չելլէր վերստին սինլգոր մը, ապիրատ մը, ցածոդի արա– րած մը՝ Հայութիւնը փճացնելու լրբենի համարձակութեամբը տոգորուն...: Այդ չուխտ մը ճիւաղներուն կուրծքին կամ քունքին մխուելիք կապարը մե՛ղք էր. քաջերու բազուկները չատ իսկ էին անոնց պիղծ մարմիններուն դպչելու համար. տակաւ սեռին զայրո՛յթը միայն կը բաւէր զանոնք զգետնելու: Եւ ահա կիներ ու աղջիկներ քարերով կոպճներով կը յար– ձակին վրանին եւ վայրկեանապէս չանա– տակ կը հանեն զանոնք:

(Շար. 15)

(*) Հասան – Պէյլիցի Հայերէ շատեր փախած էին Ֆրնտրնախ որ երկրորդ Տէօրթ – Եօլ մըն էր դարձած, քնակիչ – ներուն դիւցազնական դիմադրութեամբը:

(Շար. Ա. էջէն)

նները, զոր ինքնավար մարզին կուտայ սահմանադրութիւնը: Այդ բացայայտ անարդարութեան պատճառով իսկ ըղձանին մէջ ճգնաժամային իրավիճակ ստեղծուեցաւ:

... Մենք տարբեր խոչընդոտներու կը հանդիպինք Լեռնային Ղարաբաղի հետ Հայաստանի բնական կապերու հաստատման գործին մէջ: Տնտեսական, ընկերային, մշակութային որեւէ հարցի լուծումը կը վերածուի քաղաքական հարցի: Մեր Հանրապետութեան ղեկավարները, պետութեան ու մշակոյթի գործիչները չեն կրնար անարգել վերոյով Ղարաբաղ մեկնիլ: Այսինքն հիմա ալ կը կրկնուին նախկին մտածողութիւնը, նախկին մօտեցումները: Այս ամէնը կը խարխլէ հաւատքը իսկական փոփոխութիւններու նկատմամբ:

Հայաստանի մէջ Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը դարձած է համազգային զաղափարը, զոր նոյնիսկ աննախադէպ տարբերային ազէտը մոռնալ չտուաւ:

Լ.Ղ.Ի.Մ.-ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի ստեղծումը կացութեան թեւաթափած մէկ փոխ զիջումն է: Յաւօք, Կոմիտէն ժառանգեց մարզային ինքնավարութեան իրաւական անկատարութիւնները եւ չզարձաւ ինքնորոյն կառավարական համակարգ, որ ինքնավար մարզը պէտք է դնէր Մոսկուայի անմիջական ենթակայութեան տակ: Բնակչութեան մէջ կոմիտէին նկատմամբ անվստահութիւն յառաջացաւ:

... Կարեւոր է, ինչպէս նշուեցաւ Պուխարեստի Ազգամիջեան հարցերու յանձնախումբին վերջերս տեղի ունեցած նիստին, ընդլայնել Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի լիազօրութիւնները, անոր իսկական իրաւունքներ տալ ինքնուրոյն կերպով լուծելու ինքնավար մարզին բոլոր կենսականօրէն կարեւոր հարցերը:

Միեւնոյն ժամանակ ակնյայտ է նաեւ մարզային մարմիններու՝ Մարզային Կոմիտէի ու Մարզային Խորհուրդի լիազօրութիւններու վերականգնման անհրաժեշտութիւնը, յետագային անոնց յանձնելով ամբողջ իշխանութիւնը եւ Մոսկուայի ենթարկուելու իրաւունքները:

Մեր համագումարը օժտուած է այնպիսի կարեւոր իրաւունքով, ինչպէս հանրաքուէ կազմակերպելու որոշումը: Կը կարծեմ որ համագումարը կրնայ Լեռնային Ղարաբաղի առընչութեամբ օգտուիլ այդ իրաւունքէն: Թող Լ.Ղ.Ի.Մ.-ի բնակչութիւնը, իր կամքին ազատ արտայայտութեամբ, ինք վճռէ իր բախտը:

ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՏՈՒՄ

Իւրաքանչիւր ժողովուրդ ունի իր «ցաւոտ կէտերը»: Եւ ոչ միայն այսօրուան, այլեւ պատմական: Հայ ժողովուրդին համար այդպիսի «ցաւոտ կէտ» է Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին վրայ կատարուած ցեղասպանութեան անմոռանք վէրքը: Արտայայտելով հայ ժողովուրդին իղձերը, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը օրէնք որդեգրած է ցեղասպանութեան դատապարտման մասին եւ համապատասխան առաջարկութեամբ դիմած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Պրեզիտիումին:

Մենք կը դիմենք նորընտիր Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին, հատուկամօրէն խնդրելով արձագանգել մեր առաջարկութեան: Ցեղասպանութիւնը որպէս մարդկութեան դէմ ուղղուած հրէշային յանցագործութիւն, չի կրնար մնալ առանց դատապարտումի: (Ծափահարութիւններ):

Սումգայիթի ողբերգութիւնը, որ պատշաճ դատապարտում չստացաւ, մեծ բոզոք յառաջացուց, ստեղծեց զգլխական-ներու անչափ բարդ խնդիրը: Այսօր Ադրբեջանէն երկու հարիւր հազար հայ զգլխականներ կը զտնուին մեր հանրապետութեան մէջ, տասնեակ հազարաւոր Ադրբեջանցիներ հեռացած են Հայաստանէն: Գումարեցէք 200 հազար հայ զգլխականներուն երկրաշարժէն յետոյ տնօրթեան մնացած 530 հազար մարդ եւս, ու կը պատկերացնէք կացութեան ամբողջ ողբերգութիւնը: Հայաստանի բնակչութեան գրեթէ մէկ երրորդը զրկուած է բնակարանէ, հասերը մնացած են առանց աշխատանքի:

Չեմ կրնար չանդրադառնալ նաեւ զործատեղիներու մէջ մարզոց զանգուածային թունաւորումներուն պատճառներուն ու մեզաւորներուն ի յայտ բերման գործին մէջ իրաւապահ մարմիններու, խորհրդարանին ու հանրապետական յանձնախումբին կողմէ յուցարերած անզօրութեան, զանգգաղութեան, թունաւորումներ որոնք արդէն քանի մը ամիսէ ի վեր կը չարունակուին:

... Ազգամիջեան յարաբերութիւններու կարգաւորման գործին մէջ բոլոր զժուարութիւնները կապուած են Խորհրդային Միութեան անկատարութեան հետ, որուն մէկ յօդուածը կը բացառէ միւսը, որոշ բաժիններ ստեղծուած են նոր պայմաններուն մէջ, իսկ միւսները, ընդ որում մեծ մասը, ժառանգութիւն մնացած են լճացման տարիներէն:

Մեր կարծիքով, օգտակար կ'ըլլար, եթէ համագումարը այս հարցին առթիւ ղիրքորոշում մը մշակէր, որոշուէր թէ Պետութեան հիմնական օրէնքը ինչպէս պէտք է համապատասխան զարձնել այսօրուան իրականութիւններուն:

... Ընկերներ, ես համաձայն չեմ անոնց հետ, որոնք կը փորձեն նեսմացնել մեր համագումարին աշխատանքը...: Մենք առաջին անգամ կը տեսնենք այսքան անկեղծ, ազնիւ խօսակցութիւն մեր խնդիրներուն մասին, կարելիութիւն ունինք տարբեր կարծիքներ համադրելու, մեր զիրքորոշումը յայտարարելու: Ես կը զտնեմ որ ասիկա համագումարին ամենամեծ նուաճումն է, Ասիկա ամենաբարդ խնդիրներու լուծման ուղիները փնտռելու լաւագոյն միջոցն է, որ մեր առջեւ կը զնէ խորհրդային կեանքին ներկայ չափազանց պատասխանատու փուլը: (Ծափահարութիւններ):

***

ԽԱՉԻԿ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՎՐԱՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

Թիֆլիսի Հայոց Եկեղեցւոյ մօտ տեղի ունեցած է վրաց ժողովուրդին նուիրուած խաչքարի բացման արարողութիւնը: Ջայն, քանդակած են հայ վարպետները՝ ի յարգանս Ապրիլ 9-ի ողբերգութեան անմեղ զոհերուն յիշատակին յաւերժացման:

Երեկոյեան ժամը 6-ին Եկեղեցւոյ մերձակայ պուրակը բերնէ բերան լեցուն է: Բացման խօսքով հանդէս կուգայ Վրաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի անդամ Վախթանգ Բերիձէ.

– Հայաստանի մէկ հնուց ի վեր խաչքար կը բարձրացնեն, նշելով ժողովուրդի կեանքին այս կամ այն իրադարձութիւնը: Այսօր մեզի յանձնուող խաչքարը կը մարմնաւորէ Հայերու խոր վիշտը անմեղ զոհուած Վրացիներուն համար:

Կը զղռանջէ զանգը: Կը յայտնուի վարդադոյն քարէ վերտուած խաչքարը՝ իրար ձգուող երկու խաչ, որոնք ուղղուած են դէպի դլխաւոր մեծ խաչը: Հայկական եւ վրացական ազգային տարազներով ազջիկներն ու տղաները ծաղիկներ կը դետնեղեն խաչքարի պատուանդանին: Կը հնչեն եղբայրութեան մասին վրացերէն բանաստեղծութիւններ: Խօսք կ'առնէ արձակագիր Բենիկ Սէյրանեան: Երկու ժողովուրդներուն ուղղուած կոչերով ելոյթ կ'ունենան խաչքարի հեղինակ Ցարութիւն Մարտիրոսեան ու հոգեւորական Վախթանգ Աւաթիանի:

Ցանուն Թիֆլիսցիներու, քաղաքային զործադիր կոմիտէի վրդմէն շնորհակալութեան խօսք կ'ըսուի. «...դիւրին է տանիլ վիշտը, երբ քովդ այնպիսի եղբայր կայ, ինչպիսին Հայն է»:

***

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ
ՋՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ

Գորիսի Լենին փողոցի թիւ 15 չէնքին առջեւ վեր կը բարձրանայ զօրավար Անդրանիկի յուշարձանը: Պատուանդանին վրայ գրուած է.– «Զօրավար Անդրանիկ, 1918 – 1919, ապրել է այս տանը»:

Հայրենասիրական այս գործին նախաձեռնողները շրջանին արդիւնաբերական մեծ ձեռնարկութիւններէն մէկուն՝ «Մխիթարեան» գործատան բանուոր – ծառայողներն են, յուշարձանի քանդակագործն է աղէտեալ շրջանէն՝ Կիրովականէն, այստեղ բնակելու եկած Արշակ Պետրոսեան:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Ա.Ս.Ի. երախտապիտութիւն Հերմինէ Մխիթարեանի, իր նախկին աշակերտուհիներէն մէկը 300 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները՝ Շաբաթ, Յունիս 10, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նուիրուած՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՃԱՌՈՒԿԵԱՆ-ի

Կը նախագահէ՝

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Կը խօսի՝

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

Յունիս 16, Ուրբաթ, ժամը 20·30-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալէք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները՝ Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեանէ 250 Ֆր. ի յիշատակ իրենց հօր՝ Հմայեակ Ցարեթ-ևագովեանի եւ 200 Ֆր. Ալեքսան Նուրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՈՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Թաղ. Խորհուրդս ի դիտութիւն եւ ի հրաւէր բարեպաշտ հասարակութեան կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 11, Կիրակի օր, Թաղիս Պօմոնի խնդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, հանդիսաւոր արարողութիւն – ներ տեղի պիտի ունենան:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ տ. կը քարոզէ՝

ՑԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երգեցողութիւնք՝ Եկմալեան եղանակաւ ընկերակցութեամբ երգչախմբի:

Ցետ պատարագի հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյս վախճանեալ հոգեւորականներու, հանգուցեալ հիմնադիրներու, թաղային խորհրդոյ անդամներու, զպրապետներու եւ զպիրներու հոգւոցն ի հանգիստ:

Եկեղեցական արարողութիւններու առարին՝ պատուասիրութիւն եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ զբօսքոյի տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունիս 17, ժամը 15-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՒԱՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայ Աղքատաւանամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Յունիս 22, Հինգշաբթի պիշեր, ժամը 20·30-ին ընկերակցութեան կեդրոնը: 77 Ռիւ Լաֆայէթ, Փարիզ, 9-րդ թաղամաս:

Կարեւոր օրակարգ:

Անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՎԱՉՈՒԹԻՒՆ

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ԱՐԱՐԱՏ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՀՐԱՒԻՐԱԳԻՐ

Արարատ Գիտութեանց Միջազգային Ակադեմիայի Վիեննի մասնաճիւղը պատիւ ունի Ձեզ հրաւիրելու Տեղեկատուութեան եւ կարծիքներու փոխանակութեան երեկոյթի մը՝ հետեւեալ նիւթին շուրջ.–

ԱՐԱՐԱՏ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԸՆԴՀ. ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՒ ԻՐ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՄԱՆ

Հանդիսավարն է Ակադեմիայի նախագահը՝ Փրոֆ.

ՑԱԿՈԲ ԳՐԳԵԱՇԱՐԵԱՆ

Խօսք կ'առնեն՝ Ղարաբաղէն ժամանած փրոֆ. Կարէն Բալայեան, ինչպէս նաեւ Ֆրանսահայ զանազան մասնաղէտներ: Սոյն հանդիպումը տեղի պիտի ունենայ՝ Ուրբաթ, Յունիս 9, երեկոյեան ժամը 8·30-ին Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ:

40, Ալմենի փողոց, Լիոն 3-րդ:

Մուտքը ազատ է:

ԱՐԻ ԹՕՓՈՒՋԽԱՆԵԱՆ
ՑԱԿՈԲ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

DÉBAT

UN LIVRE :
1918-1920 - La mémoire du Siècle
(Editions COMPLEXE)

UN DEBAT :
De l'Histoire à l'actualité,
le CDCA/Marseille présente :
ANAHIDE TER MINASSIAN
face à la presse
le Vendredi 9 Juin à 21 h à la M.A.J.C
12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille
ENTREE LIBRE

ՎԻԵՆ

Յունիս 11, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10-ին, Վիեննի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Վիեննի զպրաց զասին կողմէ:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Յունիս 11, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի տօնին առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգարարձութեան անդամներու եւ ի մասնաւորի Սարգիս Արմենակ Համբարձումեանի, Սարգիս Պալապանեանի, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մատաքի հոգւոց հանգստեան համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 8

JEUDI
8 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.030 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 64e ANNÉE — No 17.030

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ մէջ, կացութիւնը մինչ լարուած է: Վերջին օրերու բախումներու հաշուեկշիռն ալ բաւական ծանր է՝ 100 մեռեալ (մեծամասնութեամբ թուրք) եւ մօտ՝ 500 վիրաւոր, 200 հոգի ալ ձերբակալուած են, տասնեակ տուներ ալ կրակի տրուած: ԹԱՀ «խուլիկաններու» մասին կը խօսի, հակակշռէ դուրս տարբեր որոնք սարսափ տարածած են ամէն կողմ, թալանի տալով ամէն ինչ եւ հալածելով մեսխեթ Թուրքերը: Ուզբեք – կիսատ մահմեդական հինգ Հանրապետութիւններէն մէկն է, որ 19 միլիոնէ աւելի բնակիչ ունի, Ուզբեկներու հասմեմատութիւնը 69% է, ռուս ծագում ունեցողները՝ 11%: Կան նաեւ տաճիկներ, թաթարներ եւ մեսխեթ Թուրքերու փոքրամասնութիւն մը, Կովկասէն եկած: «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» պաշտօնաթերթին կը խօսի, որովհետեւ Ուզբեկները երկաթէ ձողերով յարձակում գործած են նւսակցութեան կեդրոնատեղիին վրայ ձեռք ձգելու համար հոն ապաստանած Թուրքերուն: 5000 մեսխեթ Թուրքեր վտած են Ֆերղանայէն ապաստանելու համար քաղաքին չուրջ գտնուող գինուորական բանակումները: «Նովոսթի»ի մէկ թղթակիցին համաձայն 400 տուն եւ 120 հանրակառք քարուքանդ եղած են: 1944ին որ Մեսխեթները (160·000 այսօր) տեղահանուած են Կովկասէն (Վրաստան) Սթալինի որոշումով, ինչպէս Կովկասի այլ բնակչութիւններ եւ ցարդ, հակառակ իրենց պահանջներուն, չեն կրցած վերադառնալ· կը բողոքեն նաեւ որ ոչ մէկ ներկայացուցիչ ունին երեսփոխաններու ժողովին: Մեսխեթ Թուրքերը չիւ են:

ՂԱՐԱԲԱՂի մէջ ալ կացութիւնը ծանր է: Մայիս 30–էն ի վեր, գործադուլը գրեթէ ամբողջական է եւ կ'ըսուի թէ (կարելի չէ եղած ստուգել) սով կը տիրէ Սահինակերտ:

ՋԻՆԱՍՏԱՆի մէջ, մինչդէպ եւ բախում կը շարունակուին Փեքինէն ալ դուրս, դաւառ դաւառ: 3000 մեռեալի խօսք կայ, բայց իշխանութիւնները միայն 360 մեռեալ կայ կ'ըսեն: Ստոյգ տեղեկութիւն ալ կարելի չէ ունենալ, կարգ մը չէզոքներու համաձայն, կուսակցութեան Ա· քարտուղարը փոխուած է, ծանր բախումներ կան բանակի զանազան զօրաբաժիններու միջեւ: Ֆրանսա որոշեց «առկախել» Չինաստանի հետ յարաբերութիւնները:

ԱՋԳ· ԺՈՂՈՎԸ, ի վերջոյ, իւրացուցած եղաւ գաղթող օտարներու վերաբերող օրինագիծը, որու դէմ մեծ ընդդիմութիւն կար Ազգ. Ժողովի մէջ: Նախագահ Միթերանի նպատակն էր չեզոքացնել դարձնել փաստաթուղթի քուէարկել տուած օրէնքը: Թէեւ այս օրէնքին անունն ալ Ժոքս է, բայց ժիսքարի եւ Շիրաքի համար, անոր բուն հեղինակը՝ Միթերանն է: Ընդդիմութեան դրաքննիչ բանաձեւը 264 ձայն ստացաւ միայն (289 ձայն անհրաժեշտ էր): Երկու երեսփոխանէ զատ (Սթազի եւ Տայէ) ընդդիմութիւնը մէկ մարդու պէս քուէարկեց (ներառեալ Պատ եւ կեդրոնը) համայնավարները ձեռնպահ մնացին: Զորս դիմադրութիւններ կան նախորդ օրէնքին բաղդատմամբ: Ա.) Անթաղաթալի օտարականներու արտաքսումը կրնայ ըլլալ միայն եթէ ենթական մէկ տարուան բանտարկութեան դատապարտուած է եւ դեռ 3 տարիներէ կազմուած յանձնախումբ մըն ալ պէտք է հաւանութիւն տայ (առաջ՝ Ներքին նախարարը կրնար արտաքսել ոեւէ օտարական որ կը վտանգէ հանրային կարգն ու կանոնը): Բ) Գաղտնի մտած օտարականներուն մասին դատարանի նախագահը պէտք է արտայայտուի (նախապէս՝ նահանգապետը): Գ) Հեռացման չենթարկուելիք անչափահասները եւ այն օտարները որոնք 15 տարիէն աւելի է որ Ֆրանսա կ'ապրին, նոյնիսկ եթէ անկանոն վիճակի մէջ են: Դ) Բնակարդի անձնաթուղթ կը տրուի անոնց որոնք արհեստի հիւանդութեան թոշակ կ'առնեն եւ ապաստանեալի ընտանիքի անդամներուն: Կը կնքուի մերժումի իրաւունքը, եթէ ենթական կը վտանգէ կարգ ու կանոնը:

ՊԱՐՍԻԿ ամբոխին հաւաքական հիսթէրիան պատճառ եղաւ, երեքշաբթի օր, որ Խոմէյնիի թաղման արարողութիւնը ընդհատուի եւ յետաձգուի: Կարգուկանոնի ուժերն ալ չեն կրցած կացութեան տէրը մնալ եւ ամբոխը յարձակած է դագաղը բերող թռչնին վրայ, որ ստիպուած է կրկին մեկնիլ: Ի վերջոյ, Պէհէշթ – է – Զահրայի գերեզմանատան մէջ, նախատեսուած ժամէն շատ աւելի ուշ, կարելի եղած է թաղել իմամը: Նախապէս մոլեռանդներ, որոնք կ'ուզէին դպչիլ դագաղին, վար ձգած էին զայն եւ պատռած պատանքը:

ԼԻՑԻՆի նախաձեռնութեամբ 20 հազար հոգի ցոյց մը ըրած են երեքշաբթի օր, բողոքելու համար Սախարովի դէմ եղած բուռն յարձակումին, Երեսփոխաններու համագումարին մէջ, երբ ան յայտարարած էր որ Աֆղանիստանի մէջ խորհրդային զինուորներ որպէսզի գերի չիյնան: Ամօթ է այս յարդարժան մարդուն դէմ կազմակերպուածը, ըսած է Էլցին:

1989–ի ՍԿԻԶԲԻՆ ի վեր, 16·197 հրեայ հեռացած են Խորհրդային Միութենէն (524–ը՝ դէպի Իսրայէլ): Իսրայէլի Արտաքին փոխ նախարարը յայտարարած է թէ հարիւր հազար հրեայ Իսրայէլ գաղթելու դիմում ըրած է:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

● ՅԱԿՈԲԿՈԽԵԱՆ ՎԵՐՍՏԻՆ ԱԽՈՑԵԱՆ

Ա.Թէնքի մէջ տեղի ունեցած Եւրոպայի ախոյեանութեանց ընթացքին – ամաթէօր – Իսրայէլ Յակոբկոխեան (Երեւան) եւ Գիրդոր Գիրդորով (Պուլկարիա) փայլած են: Երկուքն ալ՝ առաջին:

Իսրայէլ չհաճած է ափղոսը 71 քլկրմ· քաշային դասակարգին մէջ, իսկ Գիրդոր՝ փեռուր (57 քլկրամ):

Յակոբկոխեան 1979–էն ի վեր ծանօթ է միջազգային մակարդակի վրայ· այդ տարին, Ճարոնի մէջ չհաճած էր աշխարհի ժիւնիոր ախոյեանութիւնը: Անկէ ի վեր, իր ասպարէզը հարուստ է տիտղոսներով: Խորհրդային Միութեան այս տարուան ախոյեանն ալ է:

Լրացուցիչ տեղեկութիւններ չունինք տակաւին Գիրդորովի մասին: Ի տես իր անունին կը կարծենք թէ հայածնունդ է: Գիրդորով մասնակցած էր պուլկարական խումբին մէջ, Սէուլի ողիմպիականին· յաղթելէ վերջ դերմանացիի մը, պարտուած էր, 8–րդ աւարտականին, քորէացիէ մը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ՎԵՐՋԱԿԷՏ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ, Վալանսի Հ· Մ·–ը վերջացուցած է մրցաշարքը պարտութեամբ մը, իր համակիրներուն առջեւ, Աւինեոնի դէմ՝ 1 – 0: Հայանուն ակումբը կը մնայ 8–րդ դասաւորումին վրայ, 16 մրցակիցներու միջեւ:

Երեսուն մրցումներու ընթացքին, հաճած է 11 անդամներ, պարտուած՝ 12, Ճաւասարած՝ 7: Գոլերու տարբերութիւնը՝ 30 – 30:

Ծունիս 5 եւ 6–ի մրցումներու արդիւնքները են· –

Դինեպր – Շախտեոր	2 – 1
Տորպեդօ – Լոկոմոտիւ	1 – 0
Ռոտոր – Դինամօ Կ·	0 – 0
Զէնիթ – Դինամօ Մն·	1 – 0
Մետալիստ – Ժալգիրիս	0 – 0
Դինամօ Մ· – Արարատ	6 – 1
Զերնոմորեց – Դինամօ Թ·	1 – 1

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՓԻՒՐՏԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թուրքիա բաւական վրդոված ըլլալ կը Թուի Տանիէլ Միթերանի այցելութենէն ետք քիւրտ գաղթականներու կացութեան մասին ըրուած ու լսուածներէն: Մայիս 22, Երկուշաբթի օր Թրքական հեռատեսիլը գաղթականներուն մէջ տեսագրուած յայտագիր մը սփռած է «անիրական պնդումները ապացոյցներով հերքելու» համար: Երկրորդ նպատակ մը եղած է ցոյց տալ թէ արեւմուտքը միայն խօսքի մակարդակին վրայ ներկայութիւն ունի· իսկ Թուրքիոյ նման համեստ եկամուտ – ներու տէր երկիր մը քիւրտ Փէշմէրկէներու համար միլիառներ ծախսելու չափ առատաձեռն է: Այդ Փէշմէրկէներէն մէկ քանին իրենց երախտապիտութիւնը կը յայտնեն Թուրք կառավարութեան ու ժողովուրդին:

Այսքանով չգոհացողներու դլխաւորն է սակայն «Իճիպիւճ Տօղրու» շաբաթաթերթը որ իր կարգին տեսակցութիւն մը կ'ունենայ Փէշմէրկէներու երկու դեկավարներուն հետ· ու այդ տեսակցութիւնը կը պարզէ հեռատեսիլէն ցոյց տրուածէն տարբեր երես մը:

Անոնք որպէս ամէնէն կարեւոր հարց կը ներկայացնեն իրենց օրինավիճակին յստակացումը: Վերջերս բազմաթիւ Փէշմէրկէներ այս մասին աղերսագրերով դիմած են կառավարութեան: Դեկավարներէն մէկը կ'ըսէ· – «երբ եկանք, ըսին թէ մեզ որպէս «հիւր» պիտի մեծարեն· սակայն ներկայի մեր կացութիւնը տիպիկ չէ: Շրջապատը փշալարերով եղերուած է· ոչ բոլորովին ազատ ենք, ոչ ալ ուզդակի բանտարկեալ: Կէս արգելափակուած վիճակ մը ունինք: Նայեցէք աշխարհի այլ ապաստանեալներուն· Պաղեստինի, Աֆղանիստանի եւ այլ ժողովուրդներու ապաստանեալներուն: Նախ եւ առաջ «քաղաքական ապաստանեալ»ի օրինավիճակ ունին: Ցատակ է իրենց կացութիւնը: Սակայն Թուրք կառավարութիւնը չուզեր ընդունիլ մեր այդ իրաւունքը»:

Երբ ներկայ կացութեան անուն չի տրուիր ապագան ալ անորոշ կը մնայ: Ուրիշ քիւրտ դեկավարը «ապաստանեալ»ի օրինավիճակին մերժումը նախ «ժամավաճառ ընել»ու, ապա «վերադարձի անուղդակի պարտադրութեան» ռազմավարութիւն մը կը նկատէ: «Վերադարձի ուղդութեամբ բացայայտ ճնշում մը չկայ· կայ սակայն անուղդակի թելադրանքը: Ցաճախ բարձրախօսներէ կը յայտարարուի· «Եկէք արձանագրուեցէ՛ք, ղրկենք, ուր որ կը փափաքիք երթալ»: Այս գաղթավայրէն բոլոր անոնցմէ, որոնք Իրաքէ տարբեր երկիր մը երթալու փափաք յայտնած են, ոչ ոք կրնայ մեկնիլ: Պատճառն ալ վարչարարական գործողութիւններն են: Ընտանիք մը որ վեց ամիս առաջ Շուխտէն հրաւէր ստացած էր, տակաւին չէ կրցած մեկնիլ: Այս կիրարկութեան ուրիշ օրինակ մըն ալ հետեւեալն է· – Տիյարպէքիրի բանակավայրէն չուրջ երեսուն Փէշմէրկէ Իրանի համար «քաղաքական ապաստանեալ»ի իրաւունք ուներին· ուղեցին մեկնիլ: Աղերսագիրներ տրուեցան գաղթակայանի պատասխանատուներուն, վարչապետ Էօզալի, Իրանի աւագ դեսպանատան· մինչեւ 1989 Փետրուար ամիսը ո՛չ մէկ արդիւնք ձեռք ձգուեցաւ: Բոլորն ալ գաղտնօրէն անցան սահմանը· մէկը սառելով մեռաւ, ուրիշ մը երկու ամիս հիւանդանոցը դարմանուեցաւ: Իրաք մեկնելու համար արձանագրուողներու դործերը ժամէ մը կը կարդարուին»:

Սարբյա Պամէրմի յիսունի չուրջ է· միակ տղուն հետ կը մնար գաղթակայանը, օր մը վիճաբանութենէ մը ետք բարկութեամբ դնաց արձանագրուեցաւ վերադարձի համար: Սակայն չուտով հաշտուեցաւ տղուն հետ ու հրաժարեցաւ մեկնելէ· պարզեց իր կացութիւնը, ըսելով որ չուզեր մեկնիլ: Սակայն ուշ էր: Կիները պահեցին զինքը· ոստիկանութիւնը յայտարարեց որ կիները պիտի ղրկուին: Սարբյա դանուեցաւ ու ետ ղրկուեցաւ:

Քիւրտ դեկավարները նմանութիւն կը տեսնեն թրքական կառավարութեան ու Իրաքի քաղաքականութեան մէջեւ: Անոնք կը չարունակեն պատմել· – «Սատամ Հիւսէյինի ներումի յայտարարութիւնը բազմագրուեցաւ, ցրուեցաւ գաղթավայրին մէջ ու բերանացի քարոզչութեան նիւթ եղաւ: Մինչդեռ ներումը խաբեբայութիւն էր: Ամէն անոնք որոնք վերադարձան մինչեւ այսօր, կամ ձերբակալուեցան, կամ Իրաքի հարաւակողմը դտնուող ճամբարները աքսորուեցան: Պարտադրուեցան ապրիլ անհանդուրժելի պայմաններու մէջ»:

Կը պատմուի տակաւին որ գաղթակայանի ոստիկանները յաճախ կը յայտարարեն· – «Երազ մըն է միայն, թէ օր մը կրնաք «քաղաքական ապաստանեալ» նկատուիլ Թուրքիոյ մէջ· ձեզ միայն կըրնանք երկրին զանազան գիւղերուն, գիւղաքաղաքներուն մէջ մաս առ մաս տեղաւորել»:

«Տարիներէ ի վեր Սատամի կիրարկած միջոցներէն մէկն է ասիկա, կը պատմեն քիւրտ պարագլուխները, Քիւրտերը քշել Քիւրտիստանէն դուրս, դէպի արաբական չրջանները ու զանոնք իրարմէ բաժնելով արագացնել ձուլումը: Թուրք քաղաքականն ոստիկանութեան ընթացքն ալ ատոր կը նմանի, մտահոգիչ է»:

***

ԱԶԵՐԻ ՂԵԿԱՎԱՐԻՆ ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Իրանի մէջ հիմնուած «Մահմետական ժողովրդական կուսակցութեան» ազերի դեկավարը Ալի Մոհամմէտ Ատալէթի ինը տարիէ ի վեր ապաստանած է Թուրքիա: Ան հակառակորդ է թէ՛ Շահին եւ թէ Խոմէյնիի իշխանութեան· «Միլլիյէթ» օրաթերթը Ցունիս 6–ի թիւին մէջ համառօտ տեսակցութիւն մը հրատարակած է իրեն հետ: Ան կ'ըսէ թէ իրենք ազատութեան մարտիկներ են· հիացում ունին ազատութեան ու Ազրբէյճանի հանդէպ: «Մենք կը փափաքինք ժողովուրդին կամքին վրայ հիմնուած կառավարութիւն մը կազմել, Խոմէյնիի առիթ չտուաւ: Պայքար բացինք իրեն դէմ:

Խոմէյնիի դէմ ամէնէն ընդարձակ ու ամէնէն փառաւոր պայքարը Ազերիները մղած են: Եւ որովհետեւ անօդնական ու առանձին մնացինք մեր պայքարին մէջ, չկրցանք յաղթանակել: Ինչ տարիէ ի վեր Թուրքիա կ'ապրիմ ու հոսկէ կը ղեկավարեմ պայքարը» կ'աւելցնէ Ատալէթի:

Թուրք լրագրողին, «Խոմէյնիի մահէն ետք ի՞նչպէս կը տեսնէք Իրանի յետագայ զարգացումները» հարցումին ան կը պատասխանէ· – «Ես, որպէս Իրանի Ազերիներուն ղեկավարը, պիտի չարունակեմ մեր պայքարը· կը կարծեմ որ մէկուկէս տարիէ ժողովուրդը պիտի լռէ, ապաստելով պատահելիքին: Ընդդիմադիր բոլոր պարագլուխները արտաստահմանի մէջ են: Եթէ անոնց միջեւ համաձայնութիւն մը դոյանայ, Խոմէյնիի վարչաձեւը 24 ժամուան կեանք կ'ունենայ· Իսկ եթէ չկարենան համաձայնիլ, Ազերիները ու ազդային այլ խմբակցութիւններ, համայնավարները, ժողովուրդին մարտիկները ներքին պատերազմ մը պիտի սկսին· ամէնէն զօրաւորը մենք ենք: Ցիսուն միլիոն բնակչութեան տէր Իրանի մէջ, Թուրքմէններու եւ Քաչկարներու հետ մեր թիւը 20 միլիոնի կը հասնի: Իրանի մէջ 20 միլիոն Թուրք ենք, մենք միասնաբար պիտի գործենք: Այս քանի միլիոն Թուրքը պատերազմիկ է, յանդուգն: Իրանի ճակատադիրը Թուրքերը պիտի վճռեն: Ցաւելեալ, Թուրքերը միայն Իրանի մէջ չէ որ կ'ապրին: Ազրբէջանի մէջ ութ միլիոն են: Թեհրանի բնակչութեան մեծամասնութիւնն ալ Թուրքերէ բաղկացած է»:

Ազերի դեկավարը Խոմէյնին կը նկատէ ազդային առաջնորդ մը որ փճացուց կըրօնքը, մարդկութիւնը, մարդկութեան հիմերը· իսկ անոր ամէնէն մեծ թշնամութիւնը Թուրքիոյ եւ Թուրք ժողովուրդին դէմ էր:

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ԵՒ ՏԵՂԻՈՅՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

Գրեց՝ Լեւոն ՇԱՒՈՑԵԱՆ

Դ. ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵՐԿՍԵՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ (ԷԼ. ՀԱՅԱՔ)

Հայ Աւետ. համայնքը Դամասկոսի մէջ սեփական վարժարան բացած է Կիլիկիոյ պարպումին յաջորդող առաջին տարի – ներուն: Մամուլէն քաղած մեր տեղեկութիւնները կը վկայեն, թէ 1925–ին 1200 հոգի հաշուող Դամասկոսի աւետարանական համայնքի վարժարանը ունեցած է 90 աշակերտ: Երեք տարի անց, 1928–ին, ուսանողութեան թիւը կրկնապատկուելով բարձրացած է 178–ի: Դպրոցին ղեկը յանձն առած Պատ. Ներսէս Սարեան, օգնական ունենալով խումբ մը նուիրեալ ուսուցիչներ, շուրջ երկու տասնամեակ առանձինն հովանաւորած է կրթական այս օճախը, ապաւինելով «Փարա» ընկերութեան, ձկնանեան Գոլէճի խնամակալութեան, Ֆրանսական հոգաբար կառավարութեան եւ Հ. Բ. Ը. Մ.–ի նիւթական աջակցութեանց:

1950ին, վերապատուելիներ Յարութիւն Պալիօզեանի եւ Տնով. Հատիտեանի համատեղ նախաձեռնութեամբ գնուած է դպրոցի այժմու չէնքը, քաղաքին արեւելեան կողմը գտնուող շրջանին մէջ: Իրենց անմիջական գործակիցները եղած են Յովհաննէս Սերոբեան, տոքթ. Երուանդ Մարգարեան, Տոքթ. Սեդրակ Մամալեան եւ Հայկազուն Տամլամայեան:

Նոր գնուած դպրոցի այս չէնքը, որ 150 տարուան հնութիւն ունեցող բակով տուն մըն է, մինչեւ այսօր կը մնայ հայ աւետարանական համայնքի հոգածութեան միակ առարկան, Վարժարանի անդրանիկ տնօրէնը եղած է նոյնինքն՝ Վերապատուելի Յ. Պալիօզեան, իսկ սկզբնական շրջանի ուսուցիչ – ուսուցչուհիներէն կը յիշատակուին՝ Պօղոս Սէֆէրեան, Նիկոդոս Պօյաճեան, Օրիորդ Սիրուն Տէր – Սահակեան, Օրիորդ Ալիս Զուխա – տարեան, Օրիորդ Լուսածին Քարագեան, Օր. Անայիս Գուլումճեան, Տիկին Անոյշ Սերոբեան եւ Օր. Աննա Վերանեան (այժմ՝ Տիկին Ղազարեան):

Ինչպէս այլ դպրոցներու պարագային, Աւետարանական վարժարանի աշակերտութեան թիւն ալ մեծ անկում արձանագրած է ներպաղթի յաջորդող տարիներուն: 50–ական թուականներու առաջին կիսուն հազիւ 100 աշակերտ հաշուող վարժարանը, տակաւ առ տակաւ վերադարձած է իր նախկին թիւը, 70–ական թուականներուն հասնելով 250–ի: Աշակերտութեան թիւի մեծ աճ արձանագրուած է յատկապէս վերջին հինգ տարիներուն, ինչ որ ցոյց կուտայ «դպրոցին վաչելած բարձր վարկը մասնաւորաբար ոչ – հայ բնակիչներու մօտ (տեղացի Արաբներ), որոնք քաջալերուելով վարժարանի ուսումնական մակարդակէն, մաքուր մթնոլորտէն ու հոգեւոր դիմագիծէն, անվարան հո՛ւ կ'ուղարկեն իրենց երախաները» (տնօրէնուհի՝ Տիկին Սերոբեան):

Հայկական այս կրթարանը 1950–էն ցայսօր ունեցած է հինգ տնօրէններ. – Վեր. Յարութիւն Պալիօզեան (1950 – 53, վախճանած), Արմենակ Սարաճեան (1953 – 56, այժմ՝ Պէյրութ), Մանուէլ Անարեան (1956 – 57, մահացած), Տիկին Անոյշ Գունտաքճեան – Սերոբեան (1957 – 59), Վեր. Վահան Թութիկեան (1959 – 60, այժմ՝ Ամերիկա) ու դարձեալ՝ Տիկին Անոյշ Սերոբեան (1960–էն ի վեր):

Ներկայիս, Հայ Աւետարանական երկսեռ վարժարանը մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի իր զոյգ բաժիններուն մէջ կը պահէ 408 աշակերտներ, որոնց աւելի քան 2/ 3–ըդը ոչ – Հայեր են: Պաշտօնէութեան ընդհանուր թիւն է՝ 19: Հայերէնի ուսուցման յատկացուած դասապահերու ընթացքին, զուգահեռ կարգերու հայ ուսանողները կը մեկուսացուին դասարանի մը մէջ, ուր եւ կ'ընկալեն իրենց հրամցուած մայրենի լեզուի դասանիւթերը:

Դպրոցէն ներս գործածուող հայերէնի դասագրքերուն (Հայաստանեան) ակնարկելով, տնօրէնուհի Տիկին Անոյշ Սերոբեան ցաւ յայտնեց, որ անոնք նկատի չեն առած տեղական պայմանները, ինչ որ պատճառ դարձած է «որ աշակերտը չկարենայ լիապէս օգտուիլ իրեն մատուցուած նիւթերէն»:

Տիկին Սերոբեան, որ չի ծածկեր վարժարանի ապագային մասին իր ունեցած մտահոգութիւնները, դիտել տուաւ, թէ համայնքի առաջնահերթ պարտաւորութիւնը կը մնայ զպրոցի հայկական դիմագիծին պահպանումը:

***

Ե. ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Եզեռնին յաջորդող առաջին տարիներն ու յատկապէս Կիլիկիոյ պարպումէն ետք, Դամասկոս հաստատուած Հայերուն մէջ մեծ եղած է թիւը կաթողիկէ ընտանիքներու, որոնք իրենց սեփական միջոցներով՝ կարճ ժամանակուան մը ընթացքին կարողացած են ունենալ երկու հիմնական կառոյցներ – եկեղեցի եւ դպրոց:

«Սուրիահայ Տարեցոյց»ի 1925–ի թիւէն գաղափար մը տեղեկութիւնները կը վկայեն, թէ նոյն այդ թուականին շուրջ հազար հոգի հաշուող Դամասկոսի հայ կաթողիկէ համայնքը ունեցած է աղջկանց յատուկ վարժարան մը, 120 աշակերտներով: Դպրոցին ղեկը յանձն առած է Հ. Գէորգ Վրդ. Կուրտիկեան, որ քանի նախկին թուականներուն եղած է Դամասկոսի կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ ու հոգեւոր պետը:

Արխիւային վաստահութիւններու չգոյութիւնը թոյլ չի տար մեզի դիտնալ, թէ մինչեւ 30–ական թուականները իր դռները բաց պահող Հայ Կաթողիկէ վարժարանը յետադային ալ զոյատեւա՞ծ է, թէ ոչ: Այս առընչութեամբ, պատմական տուեալներու ու տեղեկութեանց չգոյութեան ետեւէն կատարուած մեր հետազօտութիւնները մեզ տարած են այն պարագան՝ որ ամբողջ երես – նամեակ մը (1935 – 1965) վարագուրուած կը մնայ ցարդ, մոլեռի մէջ ձգելով դէմքերու եւ դէպքերու երկար շղթայ մը:

1965–ին, Դամասկոսի Կաթողիկէ Հայերը Կարապետ Ծ. Վրդ. Քորթիկեանի ջանքերով կեանքի կը կոչեն «ԱԼԻՇԱՆ» վարժարանը, մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի զոյգ բաժիններով: Դրժբախտաբար, դպրոցը կ'ունենայ չատ կարճ կեանք մը եւ 1967–ին, Սուրիոյ տարածքին գտնուող կաթողիկէ բոլոր վարժարաններուն նման կը փակուի: 1972–ին, Պետական նոր հրամանագրով մը վերբացուին կը բացուին կաթողիկէ դպրոցները, որոնց շարքին՝ Հայ Կաթողիկէ վարժարանը, բայց այս անգամ նոր անունով մը. – Փարոս (Էլ Մանար):

Համայնքի «Թագուհի Տիեզերաց» առաջնորդանիստ եկեղեցւոյ (Պապ – Թումա) կողքին գտնուող Փարոս վարժարանը, որ կեանքի կը կոչուի Գերապայծառ Պօղոս Աբգ. Գուսանի նախաձեռնութեամբ կարճ ժամանակի ընթացքին կ'արձանագրէ մեծ ոստումներ, յաջողելով բանալ մինչեւ մոլեռի եւ երկրորդականի (1981–ին) լման բաժիններ:

Կրթական այս օճախը 1965–էն ցայսօր կ'ունենայ չորս տնօրէններ. – Մեսրոպ Վրդ. Ճուրեան (1965 – 66), Անդրանիկ Վրդ. Կառնեան (1966 – 67), Գէորգ Վրդ. Եղիայեան (1972 – 82) եւ Գէորգ Ծ. Վրդ. Թայրոյեան (1982–էն ի վեր):

Ներկայիս, Հայ Կաթողիկէ Վարժարանը ունի մանկապարտէզի (Ծաղկանց), նախակրթարանի (Փարոս) եւ երկրորդականի (Լոյս Ճեմարան) երեք բաժիններ, 1470 աշակերտներով եւ 75 պաշտօնեայ – ուսուցիչներով: Աշակերտութեան ընդհանուր թիւին մէջ՝ հայ ուսանողները կը կազմեն քան առ հարիւր, համեմատութիւն մը: Մնացեալները կուգան ոչ–հայ բնակիչներէ՝ դիմաւորելով հրապուրուած վարժարանի ուսումնական բարձր մակարդակէն: Այս մասին խօսելով, տնօրէնը՝ Գէորգ Ծ. Վրդ. Թայրոյեան, որ միաժամանակ կը վարէ Դամասկոսի Կաթողիկէ Հայոց Պատրիարքական փոխանորդի պաշտօնը, դիտել կուտայ, թէ դպրոցը վերջին 7 տարիներուն պրըվկի եւ պաքալորէայի պետական քննութեանց

«ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԱԶԱՏ ԹԵՄԱ ՉԷ»

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթի Մայիս 25–ի թիւին մէջ հրատարակուած է զրոյց մը՝ Սօս Սարգսեանի հետ, զոր կատարած են Յակոբ Մարտունի ու Վարդան Գրիգորեան:

Ժողովրդական երեսփոխան արուեստագէտը կը խօսի ներկայի սուր հարցերուն, անոնցմէ թելադրուած պարտաւորութիւններուն մասին: Նախ լայնօրէն կը պարզէ Արցախի համար կատարուած աշխատանքը:

«...Արցախի քաղաքական հարցի լուծումը յատկապէս այսօր չի կարելի անջատել իր բնիկ ժողովրդով՝ Հայերով վերաբնակեցնելու խնդրից: Ղարաբաղի մի քանի գիւղերում մեր օգնութեամբ ըստեղծուել են կոոպերատիւներ՝ ճանապարհաշինարարական, անասնապահական եւայլն: Յանկանում ենք նիւթական հիմք ստեղծել, գործ, որպէսզի մարդիկ գնան վերաբնակուելու: Արցախում կոոպերացիա հիմնող Հայաստանցիների առջեւ խնդիր ենք դնում, որ գործի մէջ առնուդղն կէսը Ղարաբաղցիներ լինեն: Կոոպերատիւներ ստեղծելու համար անհրաժեշտ է լինում երբեմն տրակտոր ճարել, մեքենայ, ձի, կով, ես ինչ իմանամ, հազար ու մի բան: Այս բարդ իրագործութեան մէջ շատ դժուար ենք Արցախի ղեկավարութեան եւ մեր հանրապետութեան կառավարութեան հետ հարցեր լուծում, մեծ դիմադրութիւն կայ:

Մեր հայրենասիրութիւնը թատերական հրապարակում, մեր յարմարաւէտ մանրուքում շատ ուժեղ է: Բայց իսկական հայրենասիրութիւնը զոհաբերութիւն է պահանջում: Իսկ այդպիսիք քիչ են: Թէեւ ես հպարտ եմ որ մինչեւ այսօր մօտ քսան հազարից աւելի մարդ ենք կարողացել ուղարկել Արցախ մշտական բնակութեան: Սա մեծ նուաճում եմ համարում:

...Մենք շատ ուրախացանք, որ հանրապետութեան կառավարութիւնը «Փառատական ներին անհրաժեշտ օգնութիւն ցոյց տուող յանձնաժողով» ստեղծեց, որը գլխաւորում է Հայաստանի նախարարների խորհրդի նախագահի Ա. տեղակալ Վ. Մովսիսեան: Յանձնաժողովի կազմում ընդգրկուեցին կոմիտէների նախագահներ, նախարարներ, այլ պաշտօնեաներ: Ինձ նոյնպէս ընդգրկեցին: Յանձնաժողովը լաւ սկսեց գործել, բայց այժմ, կարելի է ասել, ոչինչ չի անում, գրեթէ ոչ մի օգնութիւն նրանց, ովքեր Արցախ են մեկնել:

...Երբեմն չենք կարողանում կարեւորն ու երկրորդականը տարբերել: Մանաւանդ այս ամիսների ընթացքում, յուն-ուարեան յայտնի որոշումից յետոյ էլ չկարողացանք վերեւների ուշադրութիւնը սեւեռել այն բանի վրայ որ Ղարաբաղ մտնելու ճանապարհ չունենք: Ճանապարհի հարցը պէտք է բարձրացուի ամենայն սրութեամբ: Խօսում են բարեկամութեան մասին, բայց հակառակն են անում: Եղբայր, էլ ինչ բարեկամութիւն, եթէ չէք թողնում իմ տունը մտնեմ: Ճանապարհն – ները խորամանկօրէն այնպէս են դըցւած որ պարտադիր պիտի ադրբեջանական բնակավայրերում անցնես, ասենք Լաչինով եւայլն»:

Սօս Սարգսեանի հետ զրոյցին ընթացքը կ'անցնի նաեւ երկրաշարժի հանգրդանէն. ան նոյն իրապաշտ մօտեցումով կը շարունակէ.

«Մեզանում ամէն ինչի, այնպէս էլ երկրաշարժի հետեւանքների վերացման մասին դժուար է ստոյգ որեւէ բան ասել. իրարամերժ լուրեր, փաստարկներ, բո-

---

ձեռք բերած է հարիւր տոկոսով յաջողութիւններու չարք մը, արժանանալով Սուրիոյ Կրթական նախարարութեան գնահատանքին եւ ուշադրութեան:

Վարժարանի հայ աշակերտներուն ատաղուղ հայերէնի դասանիւթերէն անկախ, դպրոցի ուսումնական ծրագիրը կ'ընդգրկէ նաեւ Ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի (իբրեւ օտնական լեզու) յատուկ դասաժամեր:

Փաստօրէն, ծնողներու բծախնդրութեան եւ տնօրէնութեան յամառ չանքերուն չնորհիւ, վարժարանը պատիւը դարձած է Հայ Կաթողիկէ համայնքին:

(Շար. 3 եւ վերջ)

Դամասկոս

պոքներ: Ձկայ ստոյգ տուեալներ տուող մի ծառայութիւն որը կոորդինացնի աշխատանքները: Անճամբ ինձ համար ամենազբերզական այն է, որ հայ մարդը տուն չունի, աշխատանք չունի:

... Երկրաշարժից յետոյ Ֆրանսայից մօտ 300 թոն ապրանք ենք առացել: Որոշեցինք այն տալ Պետութեանը, որ իշխանութիւնները բաժանեն: Հրաժարուեցին: Առաջարկեցինք եկեղեցուն՝ նոյնը:

... Օգտուելով առիթից, ուզում եմ մեր հայրենակիցներին ասել, որ այլեւս հագուստ ու մթերք չուղարկեն: Դրանով կամաց – կամաց մեր ժողովուրդը զառնում է ուղուոր, չարչի, մուրացկան: Չի կարելի թոյլ տալ որ այս հոգեբանութիւնը բարգաւաճի մեր մէջ»:

Ս. Սարգսեան կը խօսի նաեւ Սփիւռքի մասին. ներքինին եւ արտաքինին, պատասխանելով զրուցակիցներու հետեւեալ հարցումին. – «տարիներ չարունակ սփիւռքահայութեանը յանիրաւի հեռու ենք պահել հայրենիքի առջեւ ծառացած խնդիրներից, մեր տունը կառուցելուց...»:

«–Միայն այն պատճառով որ որոշ վարչարարներ, էինտիկներ թոյլ չեն տուել որ Սփիւռքը մեզ օգնի: Թէ չէ Սփիւռքում միշտ էլ հրաշալի, աստուածային մարդիկ եղել են ու կան: Բայց եկել են նոր ժամանակներ:

Ղարաբաղեան չարժումը երբ նոր – նոր սկսուեց, մեր նախկին ղեկավարներից մէկն ասել էր, որ դա Ադրբեջանի ներքին գործն է: Ահա այսպիսի մտածողութեամբ ենք ապրել: 70 տարի բզաւում, ճչում ենք եղբայրութեան մասին, բայց երբ հայկական դպրոցները փակում են մեր եղբայրներին սպանում, դրանք համարում ենք ուրիշների ներքին գործը:

Մեր կառավարութիւնը մեծ պարտքի տակ է յատկապէս խորհրդային Սփիւռքի հարցում, Միջին Ասիայում հարիւր-հազարաւոր Հայեր են ապրում, բայց դէմ մէկ հայկական դպրոց չկայ:

... 60–ական թուականներին Մոսկուայում 200 հազար հայութիւն կար, այսօր միայն՝ 30 հազար: Սրանց մեծ մասն էլ հայերէն ոչ գիտի, ոչ էլ հնարաւորութիւն ունի սովորելու: Մոսկուայի Հայերը ինձ բողոքում էին որ Հայաստանի ներկայացուցչութիւնում հայկական ոչինչ չկայ: Նոյնիսկ հայկական թերթեր չկան: Ներկայացուցչութիւնում պրպտուած են միայն բարձր պաշտօնաներին եւ սրանց բարեկամ – ծանօթների հիւրանոցներում տեղաւորելով, նրանց համար օդանաւի կամ այլ տոմսեր ձեռք բերելով: Մոսկուայի հայութիւնը կապ չունի Լազարեան տան հետ: Իսկ մեր հարեւան հանրապետութեան ներկայացուցչութիւնում բոլորովին հակառակ պատկերն է: Կամ՝ ինչով բացատրել որ 88–ին Մոսկուայի բուհերն ընդունեցին 200–ից աւելի Ադրբեջանցիներ, մասնաւած, ծրագրուած, Ադրբեջանի վարչապետութեան հովանաւորութեամբ, իսկ մեր հանրապետութիւնից ընդամէնը մի քանի հոգի: Ո՞ւմ մեղքն է սա...»

Պատմութիւնը չարաղրութեան ազատ թեմա չէ որ ինչպէս ցանկանաս այնպէս գրես, Կամ՝ գիրք, որ մի էջը պատռես ու ասես այդպիսի բան չի եղել: Հայոց հանրապետութիւնը ստեղծուել է 1918 թուականի Մայիսի 28–ին՝ իր պետական կարմիր – կապոյտ – նարնջագոյն դրօշով: Սա փաստ է, որը քննարկման ենթակայ չէ: Վերջերս ադրբեջանական ակադեմիան մի յօդուած էր տպագրել, թէ իբր մուսաֆաթիստական Պետութիւնը մահմետական, դեմոկրատական առաջադէմ Պետութիւն էր: Իմ մենք, մինչեւ ե՞րբ պիտի քարկոծենք մեր լուռը: Վերջապէս պարծենալու բան է, որ դարերով գրկուած լինելով պետականութիւնից, յաջորդեն մի ուժ, զարմանալի մարդիկ եւ կարողացան Պետութիւնը վերականգնել:

... Ապրիլեան պլենումից յետոյ պարզուեց որ Ռուսաստանում, Մերձբալթեան կայսում, այլուր գրողները, գիտնականները իրենց դարակներում թաղուած բաներ ունեն: Մենք՝ գրեթէ չտպագրուած բաներ ունեն: Մենք՝ գրեթէ ոչինչ: Մինչդեռ պարտաւոր էինք գոնէ Արցախի, Նախիջեւանի պատմութիւնը գրած ունենալ, որ կարողանայինք անմիջապէս ներկայացնել: Պէտք է արձանագրել ամէն ինչ: 1915 թուականի մեծ եղեռնը մեզ դաս չեղաւ...

– Մեր արդարացի չարժումն աղաղում են ամէն գնով:

Պէտք է դա էլ հասկանալ: Այս 70 տա-

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿԱՏԱԿԻՆ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆԸ

Ինչպես ծանօթ է, Թուրքիա ամէն ջանք ի գործ կը դնէ անդամ դառնալու համար Եւրոպայի Հասարակապետութեան: Մերժումի պատճառները բազմաթիւ են. մարդկային իրաւանց բռնաբարում, տրեակական խոչընդոտներ, մամուլի սահմանափակումներ եւայլն: Հարցը գրեթէ ամէն օր արձագանգ կը գտնէ թուրք մամուլին մէջ: Այս մասին երգիծական էջ մըն ալ ստորագրուած է «Հիւրրիյէթ»ի Մայիս 31-ի թիւին մէջ, Ահմէտ Ալթաճի կողմէ:

երգիծական, կամ կատակ էջ մըն է արդիկա, սակայն անմիջապէս մտածել կուտայ «ամէն կատակի կէսը իրականութիւն է» ասացուածքը:

***

Եւրոպայի հասարակապետութեան անդամ երկիրները կը պատրաստուին միութեան...: Մէկ երկրի մը պիտի վերածուին...: Մինչ Եւրոպացիները կը պատրաստուին միանալու, մեզի հանդէպ լրիւ կեցուածքը ունի՛ եւս անդիջող կը դառնայ: Որպէս վերջին քայլ մը, Անգլիա եւս մուտքի արտօնագիր պարտադրեց թրքահպատակներու:

Իսկ մենք, չենք յաջողիր հասկնալ թէ ինչո՞ւ Եւրոպացիները իրենց միջեւ տեղ չեն տար մեզի...: Ի՞նչ կը պատահէր արդեօք, եթէ Եւրոպացիները իրենց միջեւ ընդունէին մեզ ու Թուրքիա եւս Եւրոպայի Հասարակապետութեան մաս կազմէր:

Նախ մեր ինքնաշարժերով կ'իյնայինք Եւրոպայի ճամբաներուն վրայ ու անքակտելի կնճիռի մը կը վերածէինք երթեւեկը:

Ցեղոյ քարոզչութիւն մը կը սկսէինք, պահանջելով որ Փարիզի Նոթրը Տամ տաճարը մզկիթի վերածուէր:

Լոնտոնի Փիքատիլլի հրապարակին վրայ Ուրբաթ օրերը հաւաքական նամազներ կ'ընէինք:

Կը հաւատայինք թէ բոլոր այն կիները որոնք ճամբան կը խօսին ու կը խնդան իրենց ընկերացող այրերուն հետ, պոռնիկներ են. կը պահանջէինք որ անմի – ջապէս անկողին մտնեն հերոս թուրք տըղամարդոց հետ եւս:

Մեր պահանջը մերժուելու պարագային, դարմանելու համար մեր վիրաւորուած արժանապատուութիւնը, մանր մանր կը կարդէինք կիները, անոր ազգականներն ու զրացիները:

Շարունակ կը պատմէինք Եւրոպացիներուն թէ մեր պապերը ծեծած են իրենց պապերը,

Կ'ուզէինք որ զրաքննութիւն հաստատուէր հեռատեսիլի ժապաւէններուն համար:

Անտառներու ծառերը կը կորէինք ու անոնց տեղը դիւերարօյատր կը չինէինք:

Եւրոպացիները, որոնք վարժուած են ամէն օր լողնալու, կը համոզէինք թէ

ԱՌԻԾԸ՝ ԸՆԿԵՐԱԿԻՑ ՄԸ

Առիւծը վայրագութեան համբաւ կը վայելէ, ինչ որ առիթ չի տար մտածելու իսկ թէ կրնայ ընկերակից մը դառնալ: Իր տեղը գառագեղի մը ձողերուն ետին է ուր արկածախնդիր մը միայն կրնայ մուտք գործել: Այսուհանդերձ եղած են չրջաններ, երբ այս գազանը օտարական մեծայարդ հիւրեր զուարճացնելու ծառայած է. ինչպէս օրինակ՝ դեսպաններ: Միջին դարուն կարելի էր տեսնել մարդիկ, որոնք առիւծներու ընկերակցութեամբ կը չրջէին քաղաքի մը փողոցները. կենդանիները չղթայուած կ'ըլլային, յաւ մը կշտացած ու իրենց վիզէն բոժոժիկ մը կախուած որպէս ազդարարութիւն իրենց անցքին: Անոնք կրկէսային խաղեր ալ կը ներկայացնէին երբեմն, եւ բաժչուութեան մը ընկերակցութեամբ:

Այս բոլորը սակայն չէին նշանակեր թէ արկածներ չէին պատահեր: Հակառակ բոժոժիկներու հնչումին որոնք չրջապատի մարդոց կը թելադրէին ճամբայէն ետ քաշուիլ, արկածները յաճախ դէպ էին:

տխմար սովորութիւն մըն է առիկա ու կը չանայինք փաստել թէ աւելի յարմար է ամիսը անդամ մը լողնալը:

Ասոիկանները, մաքսատան պաշտօնեաները, դատաւորներն ու դատախազները կաշառակերութեան կը վարժեցնէինք:

Կ'ըսէինք թէ պէտք է անմիջապէս փակել համայնավար կուսակցութիւնները ու բոլոր համայնավարները բանտարկել:

Տասնըհինգ օրը անդամ մը կը պնդէինք թէ Թուրքիոյ քիչ մը աւելի օժանդակել պէտք է:

Կը չանայինք մարդոց, ձիթապտուղի փոխարէն այծի աղը, ձէթի փոխարէն մեքենայի իւղ, էարիւէի փոխարէն փուշ, իսկ սունկի փոխարէն թունաւոր խոտեր ծախել:

Գուրպանի տօներուն ճեմապարէզները, պատշգամներու, պարտէզներու մէջ ոչխարներ կը մորթէինք ու արիւնով կը ներկէինք ամբողջ Եւրոպան:

Կը յայտնէինք թէ եւրոպացի բոլոր այրերը միասեռական, ու բոլոր կիները պոռնիկ են:

Լողարաններու մէջ վարունգ ու լոլիկ հասցնելով կը փճացնէինք չրամատակարարումի դրութիւնը:

Մեր զործի մարդիկը դրամատուներէն վարկ կը առնային ու կ'իւրացնէին դումարները:

Մեր ոստիկանները կը ծեծէին համալսարանական երիտասարդութիւնը:

Տասը տարին անդամ մը կը սկսէինք տրտնջալ, թէ «պետական հարուածի ժամանակը հասած չէ՞ դեռ»:

Առանց Եւրոպացիներու չափ աշխատելու, անոնց չափ արտադրելու, կը պնդէինք թէ անոնց չափ ճոխ կեանք մը վարելը մեր ամէնէն արդար իրաւունքն է:

Երբ փողոցը համբուրուող զոյգի մը հանդիպէինք, լաւ մը կը ծեծէինք:

Ու կը զանգատէինք, ըսելով. «ինչո՞ւ մեզ չէք սիրեր եղբայր, ի՞նչ տարբերութիւն ունինք ձեզմէ»:

մեր մարմնի հոգսերով՝ կչտանալ, հագնուել, եւայլն. Մեզ դրել են այնպիսի պայմանների մէջ, որ մենք մի ամբողջ կեանք պայքարում ենք բնակարան ստանալու, մեր աշխատավարձը փոքր – ինչ բարձրացնելու համար: Իսկ այդ ընթացքում որքան նուաստացումներ ենք ապրում:

Հպարտութեամբ պիտի ասել. մենք առաջինն էինք, որ այս հսկայ պետութեան մէջ պատռեցինք այդ քաղքենիական կաղապարները: Դրա համար բոլորովին էլ պէտք չէ լինել չատ ժողովուրդ: Ի դէպ, այդ չատ ժողովուրդները տառապում են երկար ննջելու հիւանդութեամբ: Եւ փոքր, սակաւաթիւ ժողովուրդներն են, որ պէտք է ճչալով արթնացնեն նրանց:

... Թիֆլիսի ցաւալի դէպքերը ցոյց տուեցին թէ որքան հեռատես էինք, որ չետ պահեցինք մեզ այդպիսի պատահարներից: Վրացիներն ընդամէնը մի քանի օր փողոց դուրս գալով կանգնեցին այդպիսի աղէտի առաջ: Իսկ մենք ամիսներով, հարիւր – հազարներով փողոց – ներում դանուելով, կարողացանք զերծ մնալ դրանցից, զրկուելու չենթարկուեցինք: Սրա ամենամեծ ծառայութիւնը Կոմիտէինն էր»:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մայրավանքին մէջ, Մայիս 28-ին յիշատակուած է Հայաստանի Անկախութեան հռչակման տարեդարձը: Հոգեհանգստեան պաշտօն ալ կատարուած է Սարդարապատի հերոսամարտի զոհերու համար: Օրուան պատարագիչը եղած է Խորէն Ա. Կաթողիկոս Յազրամաճեան, որ նաեւ քարոզած է: Ցաւարտ պատարագի Գարեգին Բ. Կաթողիկոս խօսած է օրուան ոգիին մասին եւ ըսած ի մէջ այլոց. – «Այսօր Մայիս 28-ը թարմ չունչով կ'արտասանուի Հայաստանցի մեր եղբայրներուն եւ քոյրերուն չրթներուն վրայ: Այսօր, անկախ Հայաստանի Պետութեան դրօշակը դրեթէ ամէն անկիւնի վրայ կը ծածանի քաղաքամայր Երեւանի մէջ: Այսօր, հայութեան համար իր անկախ ինքնօրէնն, ինքնավար կեանքի փիլիսոփայութիւնը հռչակող անկախութեան օրին դիտակցութիւնը ոգիի վերածեց Մայիս 28-ը»: Ու երկարօրէն ծանրանալէ ետք Մայիս 28-ի պատմական արժէքին վրայ եւ հանրապետութեան չրջանին եղած իրագործումներուն, եզրակացուցած է.–

«Ուսանողնե՛ր, երիտասարդնե՛ր, ամբողջ ապագան ձեր առջեւն է. քալեցէ՛ք սարդարապատեան հերոսներու զոհողութեան դիտակցութեամբ: Ցաճախ կ'ըսենք, եւ այսօր ալ կ'ըսենք, որ ամբողջ աշխարհն է Աւարայրի դաշտը եւ ո՛չ թէ Հեր եւ Զարեւանդ գաւառին մէջ, Տզրմուտ դեհին երկու ափերուն վրայ: Այսօր կ'ըսենք, ինչպէս ըսած ենք ուրիշ անդամ, Տէր Զօրը կրնայ ուրիշ աշխարհներ փոխադրուիլ, ուր Հայեր անարիւն կը մեռնին, կ'ուծանան, կը ձուլուին ու կ'երթան: Այսօր կ'ըսեմ՝ Սարդարապատը միայն Երեւանէն քանի մը մղոն անդին ղողղ դաշտը չէ. Սարդարապատ է ամբողջ աշխարհը Հայութեան համար: Ուստի, արթնացէ՛ք, թօթափեցէ՛ք այս աշխարհի փոշին, ապրեցուցէ՛ք հոգին մեր հայրերուն. այն հոգին որ Մայիս 28-ը ստեղծեց, ա՛յն հոգին, որ Հայաստանի քարերէն տաճար չինեց: Հաճոյքի, ժամանցի բուիղներուն մէջ մի՛ սպաննէք դուք դէմեղ: Առողջութեան, ինքնագիտակցութեան, ինքնաբուրեզացման կոչ կ'ուղղեն մեզի այսօր սարդարապատեան հերոսները: Ես կը լռեմ հիմա: Լսեցէ՛ք անոնց ձայները»:

***

ՊՈԼՍՈՑ 31 եկեղեցիներու յարակից սրահներուն մէջ, Մայիս 21-ին, կատարուած են համայնքի հաստատութիւններու՝ Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի, Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ եւ կեդրոնական վարժարանի, Գարակէօզեան որբանոցի եւ Գալֆայեան որբանոցի մասակարարներու նոր չրջանի (մինչեւ 1993) ընտրութիւնները: Ընտրողներու թիւը (չուրջ 5100) նախատեսուածէն աւելի չատ ըլլալուն՝ պահարանները եւ քուէի ցանկերը պակաս են: Քուէարկողներուն մէջ մեծամասնութիւն կազմած են Սամաթիոյ թաղէն մասնակցողները (1517): Դպրեվանքի մատակարարներու ընտրութիւնները առ այժմ չեն արտօնած պատկան իշխանութեանց կողմէ, այն պատճառաբանութեամբ, որ տակաւին լրացած չեն այդ հաստատութեան մասին եղած քննարկութիւնները:

***

ՕՐԻՆՃ ՔԱՒԻՆԹԻի Սանթա Անա քաղաքի Ս. Քառասնից Մանկանց եկեղեցւոյ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Մայիս 11-ին, տեղի ունեցած է Արցախի համար հաւաք մը, կազմակերպութեամբ Հ. Ց. Դ. Հայ Դատի Ցանձնախումբի: Առաջին դասախօսը՝ Ա. Ուրֆալեան մանրամասն տեղեկութիւններ տուած է Հայաստանի եւ Արցախի մէջ տեղի ունեցող դէպքերու մասին: Ցաջորդաբար ելոյթ ունեցած է Հայ Դատի Աբեմտեան – Ամերիկայի գրասենեակի վարիչ՝ Կ. Եղբայրեան, որ խօսած է այդ դէպքերու խմաստին մասին: Գեղարուեստական յայտագրէն եւ պատանիի մը խօսքէն ետք, Կ. Եղբայրեան վարած է հարցում – պատասխանի բաժինը:

***

ՀՈԼԻՎՈՒՏի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ «Մ. Սողանալեան» սրահին մէջ, Մայիս 19-ին ու 20-ին, տեղի ունեցած է Արեւմըտեան – Ամերիկայի Կիլիկեան Թեմի երեսփոխանական ժողովը: Թեմապատկան յանձնախումբերու, վարժարաններու եւ այլ հաստատութիւններու տեղեկագրութիւնները կազմուած ընտրութիւններուն քառասուն ներկաներու վրայ 33 քուէ ստանալով, Տաթեւ Արք. Սարգիսեան չորս տարուան ժամանակաչրջանի մը համար թեմի առաջնորդ վերընտրուած է: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կողմէ առաջարկուած եռանուն ցանկէն Եփրեմ Եպիսկոպոս Թապաղեան ստացած է չորս ձայն, իսկ Սմբատ Արքեպիսկոպոս Լափճեան՝ երկու ձայն:

***

ՊՈՒԿԱՐԻՄ այցելած է Մայիս 15 – 20 Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը՝ «Հայկոոպ»ի նախագահ՝ Մուրատ Մուրատեանի գլխաւորութեամբ. պատուիրակութեան մաս կազմած են Հայաստանի Առեւտուրի նախարար Ռոբեր Սուխուդեան եւ Արդիւնաբերութեան նախարարութեան վարչութեան պետ Խաչին Ղալումեան: Անոնք այցելած են Փլովտիւ, Քիւթահիէ, Փազարճիք: Բանակցութիւններու գլխաւոր նիւթը եղած է պուլկարա – հայութեան հաւաքած գումարին գործածութեան ձեւն ու վայրը: Որոշուած է երկու տարուան ընթացքին Հայաստան դրկել ալիւմի գործատան մը ամբողջական կազմածը, 300 փայտէ անակներ, փոխադրական միջոցներու թէքնիք տարբեր:

***

ԳՈՐԳԱՆի (Իրան) Ղորուղ հայաբնակ գիւղի Ս. Աստուածածին մատուռին չրջափակին մէջ, Մայիս 19-ին, կատարուած է ապագայ ազգային սրահին, հիմնօրհնէքը՝ ձեռամբ Արտակ Արք. Մանուկեանի: Արարողութեան ներկայ եղած են չրջանի Հայերը, խորհրդարանի պատգամաւոր Վ. Վարդանեան, Թեհրանի Հայոց Թեմի երեք անդամներ, Արամէն Քահանայ Ասետեան եւ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ երգչախումբէն խումբ մը երգիչներ: Արտակ Արքեպիսկոպոսն ու իրեն ընկերացողները յաջորդ օրը այցելած են Գոլեստան գիւղի հայկական մանկապարտէզը, իսկ Մայիս 21-ին վերադարձած են Թեհրան:

***

ՊԻՒՅԻՒՐՏԷՐԻի (Պոլիս) Ս. Հոգիսիմեանց Եկեղեցւոյ մէջ, երկուչաբթի, Մայիս 22-ին, տեղի ունեցած է Ս. Հոգիսիմեանց եւ Գայիանեանց կոյսերու անուան տօնակատարութիւնը: Պատարագիչն յետոյ սարքուած սիրոյ սեղանին խօսք առած է Թաղական խորհուրդի ատենապետը Ժ. Մեսթճեան կարդալու համար տեղեկագիրը: Օրը չարունակուած է երգերով ու արտասանութիւններով: Ցաջորդ օրը տեղի ունեցած պատարագին ու սիրոյ սեղանին դարձեալ հոծ բազմութիւն մը ներկայ եղած է:

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

ՊՐ. ԳՐԻԳՈՐ – ՅԱԿՈԲ ՃՐՃՐԵԱՆ՝ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Երկուչաբթի, Մայիս 22-ին, 19-րդ թաղամասի քաղաքապետարանը, ներկայ էին երկու հարիւրէ աւելի հրաւիրեալներ, Քաղաքապետարանի կողմէ 2 մեծ պարգեւելու իրենց քան տարուան գործունէութեան առթիւ, վերմէյ չքնեղչանով, որոնցմէ մին էր՝ Պր. Գրիգոր – Ցակոբը:

Պր. Ժաք Ֆերոն, քաղաքապետը, դոյնանքով խօսեցաւ Պր. Գրիգոր – Ցակոբին մասին՝ չեշտելով իր համեստութիւնը զանազան ծառայութիւններու վերաբերեալ:

Բազական Հայեր ալ ներկայ էին, կեդրոնական Հայրենակցական Միութեան անդամներէն, նամանաւանդ Պր. Նուրհան Ֆըրկեանը չրջապատուած հայրենակից – ներով:

Այս առթիւ չնորհաւորութիւններ եղան մաղթելով Պր. Գրիգոր – Ցակոբին, որ իր գործունէութիւնը ըլլայ երկարատեւ:

Տ. ՏԱՏՐԵԱՆ

Այրի Տիկին Մակի Մուրօ եւ աղջիկը,
Պր. Ժան Ձիհանչահեան,
Տէր եւ Տիկին Հերց,
Պր. Ժեռար Ձիհանպաչեան,
յաւուվ կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ՄԱՆՈՒԿ ՁԻՀԱՆՇԱՀԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 2–ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Յունիս 9, ժամը 16–ին Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Կուսէնվիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ս. ՑՈՒՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 10, տօն է Գիւտի Նշխարացն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՇՈՒՇԱՏԵՑՔ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կապոյտ Աչքի Պօմոնի «Նայիբի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները՝ Շաբաթ, Յունիս 10, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

(Շար. Ա. էջէն)

հատասար՝ 7: Եա քայլ՝ քաղաքամարզ անցեալ տարուան ուր երթորդ էր: Այսուհանդերձ, կարենալ մնալ այդ դասակարգին մէջ պնահատելի ադիւնք մըն է արդէն:

Վարիչները, գրեթէ բոլորն ալ հայ, պիտի ջանան մէկ – երկու նոր խաղացողներով զօրացնել խումբը, 1989 – 90 մրցայարշաւին լաւագոյն արդիւնքներու յոյսով: Դժուար է այս մակարդակի ակումբ մը մատակարարելը: Տարեկան պիւտճէն մօտ է 150 միլիոն սանթիմի: Թերեւս ալ՝ իրականին մէջ աւելի:

● ՆՈՐԵՐՈՒ ՄՈՒՏՔ «ԱՐԱՐԱՏ»Ի ԿԱԶՄԻՆ ՄԷՋ

«Արարատ»ի վարիչները կը ջանան պատրաստել խումբին սերնդափոխութիւնը, երբեմն տեղ տալով չատ երիտասարդ խաղացողներու: Այսպէս, Մայիս 24–ին, Տոնեցքի դէմ (յաղթանակ 2 – 0–ով), մարզիչ Արկատի Անդրէասեան երեւանեան կազմին մէջ էր առած, անդամ մը եւս, 19–ամեայ Արթիւր Տէմիրճեանը՝ որ նրբանկած է առաջին կոլը: Նոյն մրցումին, առաջին անգամ ըլլալով խաղացած է ան, երկրորդ կիսախաղին, 17–ամեայ պատանի մը, Մեսրոպեան: Թերեւս երկուքն ալ «Արարատ»ի ապագայ աստղերը...:

ԼՈՂ

● ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ ՄՈՆԱՔՈՅԻ ՄԷՋ

Քրիսթոֆ Գալֆայեան, անդամ Անթիպի ակումբին, մասնակցած է Մոնաքոյի լողի մրցումներուն: Չէ յաջողած անհատական մրցումներու մէջ: 50 մեթրի վրայ 7–րդ՝ 23",92, բայց 4×100 մեթր դրօշարձաւին Ֆրանսայի Ազգային խումբին հետ չհասած է առաջին մրցանակ:

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՌՈՊԵՐ ԷՄՄԻԵԱՆ՝ 8·01 ՄԵԹՐ

Հետաքրքրութեամբ կը սպասուէր հեռացաքի ախոյեան Ռոպէր Էմմիեանի (Լենինական) առաջին ելոյթին ազէատէն վերջ, ուր կորսնցուցած է իր հայրը: Ռոպէր Էմմիեան մասնակցած է մրցահանդէսի մը Սոչիի մէջ, չհասած է առաջնութիւնը, բայց համեստ ոստումով մը՝ 8,01 մեթր:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Թաք Պօղոսեան եւ զաւակները, Ալոյեան, Լանտրկրաֆ, Վարդէն, Ֆիւլփա, Պօղոսեան եւ Եաւերեան ընտանիքները հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց մօր, մեծ – մօր, զոքանչին եւ աղգականին՝

ԷԼՄԱՍ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ալոյեան)

մահուան քառասունքին առթիւ, Կիրակի, Յունիս 11–ին, Տէմինի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Պ.Պ. Հրաչեան, Արշաւիր եւ Շանթ Գույումճեան եւ իրենց ընտանիքները (Լոս – Անճըլըս), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գույումճեան եւ զաւակները (Մոնբէալ), ինչպէս նաեւ Տէր եւ Տիկին Արմենակ Գույումճեան եւ զաւակը՝ Ֆիլիփ – Հրանդ (Փարիզ), կը ծանուցանեն իրենց ազգականներուն եւ բարեկամներուն թէ Կիրակի, Յունիս 11–ին, առաւօտեան ժամը 11·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի ի յիշատակ իրենց հօր եւ երէց եղբօր՝

ՇԱՒԱՐՇ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Սէն – Թաւնթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Գառնիկ Մարկոսեանի մահուան առթիւ.– Տիկին Մարգրիտ Թորոսեան եւ զաւակները 200, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սալպաչեան 50, Տիկին Մաքրուհի Ղուկասեան 50, Տիկին Արաքսի Մարկոսեան 100, Տէր Նշան քահանայ Գույումճեան 106, Երեցկին Խաթունիկ Գույումճեան Համազգային դպրոցին 100, Մարկոսեան եղբայրներ 250, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մարկոսեան 100, Մանուկ Մարկոսեանին զաւակները 400, Տիկին Պայծառ Տէրտէրեան 50, Սահակեան ընտանիք 100, Ղուկասեան ընտանիք 200 ֆրանք:

***

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է Պր. Գէորգ Պաղդջեանէ 2000 Ֆր. Անդրանիկ Ծառուկեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊՕՄՄՈՆ

ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Թաղ. Խորհուրդս ի գիտութիւն եւ ի հրաւէր բարեպաշտ հասարակութեան կը տեղեկացնէ, թէ Յունիս 11, Կիրակի օր, թաղիս Պօմոնի խնդրակատար Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ անուան տօնին առիթով, հանդիսաւոր արարողութիւն – ներ տեղի պիտի ունենան:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Երջեցողութիւնք՝ Եկմալեան եղանակաւ ընկերակցութեամբ երգչախի:

Յետ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ վախճանեալ հոգեւորականներու, հանդուցեալ հիմնադիրներու, թաղային խորհրդոյ անդամներու, դպրապետներու եւ դպիրներու հոգւոցն ի հանգիստ:

Եկեղեցական արարողութիւններու առարթին՝ պատուասիրութիւն եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

PALAIS DES CONGRÈS

HOPITAL SANS FRONTIERE
ET LE ROTARY INTERNATIONAL

En accord avec Lèvon SAYAN
présentent

MARDI 20 JUIN 1989 à 20 h 30
au profit de
HOPITAL SANS FRONTIERE
ET
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE

LOCATION : PALAIS DES CONGRES PORTE MAILLOT 75017 PARIS
FNAC ET TOUTES AGENCES. Renseignements 46.40.27.06

LES ARMENIENS

La richesse de l'histoire arménienne et la vie des Arméniens aujourd'hui dans un album bien documenté et très attrayant.

UN ALBUM CARTONNÉ
225 × 295 mm - 48 PAGES.
ILLUSTRATIONS COULEURS
ET BANDES DESSINÉES
50 FRANCS

En vente chez votre libraire ou, à défaut, aux Éditions Médialogue : 72, rue Bonaparte, 75006 Paris

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպութեամբ՝

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ

ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կիրակի, Յունիս 11, ժամը 14·30–ին՝
THEATRE VICTOR HUGO
14, av. Victor Hugo 92220 Bagneux

Մասնակցութեամբ՝
դպրոցին աշակերտութեան:

Յայտագիր. – Երգ, արտասանութիւն, պարեշտ:

Սիրով կը հրաւիրուին ծնողներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻՒ

Յունիս 11, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի տօնին առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգաբարձութեան անդամներու եւ ի մասնաւորի Արմենակ Համբարձումեանի, Սարգիս Պալապանեանի, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մատաթի հոգւոց հանգստեան համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

DIMANCHE 11 JUIN
de 10 h jusqu'aux chandelles

GRANDE
FETE CHAMPETRE

au bénéfice de l'Ecole quotidienne
Dikran et Hripsimé Papazian
et l'Ecole Haygazian

animée par l'orchestre
SAYAT - NOVA

ambiance arménienne, jeux divers
concours de Coinche et Tavlou

PARC COMMUNAL
de SATHONAY - VILLAGE
(Mairie) itinéraire fléché

DÉBAT

UN LIVRE :
1918-1920 - La mémoire du Siècle
(Editions COMPLEXE)
UN DEBAT :
De l'Histoire à l'actualité,
le CDCA/Marseille présente :
ANAHIDE TER MINASSIAN
face à la presse
le Vendredi 9 Juin à 21 h à la M.A.J.C
12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille
ENTREE LIBRE

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Աչքի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ ղեղծոցի տարեվերջի հանդէսը տեղի կունենայ Յունիս 17, ժամը 15–ին Հայ Մըշակոյթի Տան մէջ:

RETENEZ DES MAINTENANT
LA DATE DU
DIMANCHE 2 JUILLET
GRANDE
FETE CHAMPETRE
«KHANASSOR»
CHAVILLE - VIROFLAY
Informations détaillées suivront...

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ

1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy

Մուտքը Ազատ է

« HARATCH »
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 9
VENDREDI
9 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.031
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.031

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 2)

«ՓԱԿԱՓԻՄԸ ԲԱՑ ՉԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ԱՆՑՈՒՄ ԱՌԱՆՑ ՆԱԽԱԶԳՈՒԹԱՑՈՒՄԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ մէջ կացութիւնը միշտ ծանրակշիռ է եւ անորոշ: Օտարականները կը մեկնին, լրագրողները կը մնան թէեւ իրենց աշխատանքը ոչ միայն դժուարացած է, այլեւ վտանգաւոր է եւ չին իշխանութիւնները ամէն ինչ կ'ընեն, որպէսզի անոնք ալ մեկնին ինքնաբերաբար: Բանակը, մինչեւ Զորեքշաբթի, անխնայ եւ կուրօրէն կը կրակէր, նոյնիսկ դնումի ցացող կիներու վրայ: Ոմանք չեն վարանիր քաղաքացիական պատերազմի մասին խօսելու: Իշխանութիւնը միշտ բացակայ է: Կ'ըսուի թէ Տէնկ Ցիաօփինկ մեռած է, բայց ոչ մէկ ստոյգ լուր կայ: Համայնավարներու նախաձեռնութեամբ ցոյց մը եղաւ Փարիզ, Զորեքշաբթի իրիկուն, 10 հազար հոգիի մասնակցութեամբ, բողոքելու համար բանակին կատարած ջարդին դէմ:

ՄՈՉԵԿԻՍՏԱՆԻ կացութիւնը չի բարելաւուիր, Կորբաչովի իսկ խոստովանութեամբ: Ան, երեսփոխաններուն առջեւ, յայտարարած է թէ վճռաբեկ խիստ մտահոգիչ է: Ցատուկ զօրքերու զօրավարը՝ Եուրի Շատալին հաղորդած է թէ «ազգայնամոլ տարրեր չեն հրաժարած իրենց յարձակումներէն եւ կազմուպատրաստ կը մնան», աւելցնելով թէ 417 տուն, 116 կառք, ութ դործատուն եւ բազմաթիւ դպրոցներ կրակի տրուած են: Ներքին նախարարը՝ Բակատին, որ դացած էր տեղւոյն վրայ կարգուկանոնի վերահաստատման հսկելու համար, ըսած է իր կարդին թէ խռովութիւնները միայն ազգամիջեան թշնամանքի հետեւանք չեն եղած, այլ՝ «ոճրագործ տարրե»ու եւ հարկ է ճշդել թէ ո՞վ կայ անոնց ետին: Գարով մեսխեթներու վրաստան վերադառնալու պահանջին, Բակատին ըսած է որ իրենց իրաւունքն է, բայց անոնք որոնք հոն (Մեսխեթներու չրջանը) կ'ապրին եւ անցած – դարձածին մեղքը չունին, ի՞նչ պիտի ընեն: Վրաստանի կառավարութիւնը պէտք է ճշդէ: Ի դէպ, Փարիզի արեւելեան լեզուներու վարժարանի փրոֆէսէօր՝ Շարաչիձէ կը ճշդէ («Մոնտ», Յունիս 8) որ մինչ Ուզբեկ – ները Թուրք են, Մեսխեթները մահմետական Վրացիներ են: Իրենց ծագումի դատուն է Մեսխեթը, Անդրկովկասի մէջ, Վրաստանի հարաւ – արեւմուտքը, Թրքական սահմանին երկայնքին: Ծանօթ 2 հազար տարի է, Վրաստանի թագաւորութեան օրրանն է: Մահմետական դարձած են, կ'ըսէ Շարաչիձէ, 17–րդ դարուն, բայց եւ այնպէս Վրացի են եւ իրենք զիրենք այդպէս կը ճանչնան: Ստալինի մահին եռք, 1968ին, խորհ. կառավարութիւնը թոյլ տուած է որ հեռանան իրենց պարապուղիր աքսորավայրէն, բայց չէ ճըշդած որ հայրենիք վերադառնան, Թրքական սահմանակից արդիլեալ գօտի: Վերջին բախումներու զոհերու մէջ մեծ է կիներու եւ երախաներու թիւը:

ՄՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գերագոյն Խորհուրդը, մնայուն Խորհրդարան 542 անդամներով ընտրուած երեսփոխաններու համագումարէն, իր առաջին նիստը գումարեց Զորեքշաբթի օր եւ նախարարապետ վերընտրեց Նիկոլայ Ռիժկովը (9 ձայն դէմ, 31 ձեռնպահութիւն): Օրական կարգի ճ. հարցն էր հակակշռի ժողովրդական կոմիտէի նախագահի ընտրութիւնը: Այս մարմինը պաշտօն ունի հսկելու

Մայիս 28–ին Մոսկուայի մէջ նըշուած է Հայոց Պետականութեան վերականգնման հռչակման օրը: Քաղաքային կոմիտէի չէնքէն երթ մը կատարուած է՝ դէպի «Ս. Շահումեան» մարզադաշտ, ուր տեղի ունեցած է միթինկ:

Հաւաքային մասնակիցները մէկ վայրկեան լուռ թեամբ յարգած են Հայաստանի աւերից երկրաշարժին, Սումգայիթի ու Թիֆլիսի ողբերգական դէպքերու անմեղ զոհերուն յիշատակը:

Հաւաքոյթին ընթացքին որդեգրուած է Խորհրդային Երեսփոխաններու համադումարին ուղղուած դիմում մը, ուր կը խնդրուի քննութեան առնել Լեռնային Ղարաբաղի հարցը ամբողջ ժողովուրդի մը նկատմամբ թոյլ տրուած սխալը ուղղելու տեսանկիւնէն:

Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութիւնը այս օրերուն ուշի ուշով կը հետեւի խորհրդային համադումարի աշխատանքին: Մայիս 30–ի երեկոյեան նիստին հաղորդումէն յետոյ Մոսկուայի կեդրոնական հրապարակը տեղի ունեցած է միթինկ, որուն նպատակը եղած է քննարկել համագումարին ընթացքը: Հաւաքոյթին ելոյթ ունեցողները հաւանութիւն չեն տուած իրենց ընտրեալներուն Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի երեսփոխանական խումբին դիրքորոշման (*): Անոնց կարծիքով ինքնավար մարզէն ընտրուած երեսփոխանները լաւ չեն պաշտպաներ արցախեան չարժման չահերը:

Մարզին մէջ իրավիճակը կը չարունակէ լարուած մնալ: Ամիսէ մը ի վեր տեղի զործադուլները չեն դադրիր: Ցատկապես մտահոգիչ է դիւղատնտեսութեան վիճակը:

(*) Հայ երեսփոխանները հանդէպ այնը էին երկրորդ ֆուէարկութեան մը, այս անգամ 3 թեկնածուներով 2 աթոռի համար եւ արդիւնքը այն եղած էր որ Զօրի Բալայեան չէր ընտրուած եւ կրկին ընտրուած էին մէկ Ազգերի եւ մէկ Հայ, Ղարաբաղի համար («Յառաջ», Յունիս 2):

Ի՞նչ պէտք է ընեմ գոհունակութիւնս սպառելու համար, պէտք է պարե՞մ, պէտք է երգե՞մ, պէտք է ծափահարե՞մ խելայեղօրէն, թէ արձակեմ հրճուանքի գերագոյն ճիչ մը:

Կը կարծէի, ուրեմն միամտաբար, թէ ամբողջ կեանք մը պիտի ապրէի այսպէս, պիտի ճաշիշէի ողջ գոյութիւնս՝ առանց վկան ըլլալու կենսական իրադարձութեան մը, թէ պիտի գոհանայի բարոյական տժգոյն յաղթանակներով, խարուսիկ ուրախութիւններով:

Բայց ո՞ր երեւակայութեամբ պիտի կրնայի նախատեսել պատմութեան, ազգային մեր պատմութեան սա արագացումը, սրընթաց թաւալումը, շրջափոխումը: Եթէ երկրաշարժը, հակառակ իր ահեղ հետեւանքներուն, կը բերէ դրական փոփոխութիւններ, Խորհրդային ամբողջ Միութեան մէջ է որ ողջախոհութիւնը, երկչոտ ճայլերով, կը բանայ լուսաւոր հեռանկարներ, մինչ ես, մտային կարելիութիւններուս ամենահեղ փայլատակումով, պիտի չկարենայի յուսալ նման մակարդակի պոռթկում, նման տարողութեան ազատագրութիւն:

Հիմա, վերջնականապէս կը հասկնամ, թէ անհատը իր մեծագոյն յաղթանակը կրնայ տանիլ ինքն իր անձին վրայ:

Մեղաւոր եմ թերահաւատութեանս համար, բայց ո՞վ կրնար հաւատալ, որ մեր հայրենիքին մէջ մանաւանդ, պիտի ծրնունդ առնէր նման լայնախոհութիւն, պատմութեան ուղղակի աչքերուն մէջ նայելու քաջութիւն, պատմութիւնը *ինչպէս որ է* գրելու խիզախութիւն: Չէ՞ որ ուրիշներու, մանաւանդ մեր գլխաւոր *ոսոխին* գեղծարարութիւնները դատապարտելէ առաջ, անոր ուրացումները մերկացնելէ շա՛տ առաջ, պարտաւոր էինք ստանձնել մեր պատմութիւնը *ամբողջութեամբ*, գրել զայն ինչպէս որ է եւ ոչ թէ ինչպէս կ'ուզէինք որ ըլլար:

– Բայց ի՞նչպէս կարելի է *Սարդարապատի ճակատամարտը* երեւակայել, գրել անոր մասին, տօնախմբել զայն, առանց յիշատակելու *Արամ Մանուկեանի* անունը, հարց կուտայի կարեւոր անձնաւորութեան մը, երեք տարի առաջ, Հայաստան վերջին այցելութեանս:

Պատասխանը կը մնայ հանդակուած յիշողութեանս մէջ: Ան կը պատասխանէր.

– Մեր գործերին մի՛ խառնուիր:

Շշմած էի: Բայց չէ՞ որ Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութիւնը երկու թեւերն էին նոյն ժողովուրդին, կը կազմէին նոյն ազգը, ունէին նոյն պատմութիւնը: Չէ՞ որ ինչ որ կը կատարուէր Հայրենիքին մէջ, կը շահագրգռէր ամբողջութիւնը ազգին:

Հիմա, ո՛չ միայն Ա. Մանուկեանի լուսանկարը դրուած է Սարդարապատի թանգարանին մէջ, ո՛չ միայն գտած է ան իր արժանի տեղը, ահաւասիկ իրենց արժեւորումները կը գտնեն *Հայաստանի Հանրապետութիւնն* ու անոր պաշտօնական դրօշ՝ *Եռագոյնը*:

Ոչ ոք կրնայ մեղադրել ինծի նման անկուսակցական մը հատուածական յաղթանակներու գինովութեամբ: Կատարուածը բնական պատասխան մըն է տրուած տրամաբանութեան, հրաշալի բայլ մը, ամբողջ հայութեան *միաւորման* հայեցակէտէն: Կատարուածը առաքինութեան շաղախ: Կատարուածը առաքին

Գրական թեթև

ԽՕՍՔ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՎԱՀԱԳՆ ԴԱՒԹԵԱՆ

Մեծ ողբերգութեան մէջ էր աչքերը բացել, ու փակել մեծ ողբերգութեան մէջ: Եւ թուում է, դիտեմ, հաստատ դիտեմ, թէ ինչ է խորհել վերջին պահին, որ վէրքերն են անքացել առաւել ծանր ու խորունկ, եւ ինչ ուժով են ցաւերը հարւածել նրան...

Թուում է, դիտեմ, այո՛, որովհետեւ մօտիկից եմ հաղորդուել նրա անձին ու գործին ու համոզուել, որ կրկնակի Հայ է եւ ուժեղ հոգի: Ուրեմն վերջին խոհերը անխուսափելիօրէն մեր ազգային ճակատագրի չուրջ պիտի եղած լինէին, առաւել խորունկ պիտի անքային այն վէրքերը, որ վերջին տարիներին բաժին են կան մեր ժողովրդին, եւ քանի որ ուժեղ հոգի էր, ապա ցաւերը աւելի ուժով պիտի զարկած լինէին նրան... Մեղ թուում է, թէ ցաւերը թոյլերին են սաստիկ հարուածում, մինչդեռ բոլորովին հակառակն է, թոյլերը պարզապէս խուսափում, փախչում են տառապանքից, եւ ուժեղներն են, որ նրա դէմ լայնօրէն են բացում իրենց հոգին ու տառապում են, տառապում զուսպ, լուռ, արժանավայել, իսկ երբ անհնար է լինում զսպել արցունքը, ապա լալիս են առանձնութեան ու մթութեան մէջ...

Ու ես լոյս կը մարեմ, որ չտեսնէ դիս Աստուած...

Սիւրմելեանի տողն է, բայց կարող էր գրած լինել նաեւ Անդրանիկ Ծառուկեանը:

Մեծ ողբերգութեան մէջ էր, այո, բացել աչքերը... Բայց ես չեմ ուզում տասնամեակներով յետ գնալ ու խօսել եղեռնից, նրա որբութիւնից, մանուկ հոգու ցաւերից, քանի որ ինքն այդ մասին հիանալի է պատմել իր «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» գրքում...

Իսկ այն ողբերգութեան սկիզբը, որի մէջ փակեց աչքերը, ասես դանթէական էջերից հանուած ու Լիբանան տեղափոխուած այն դժոխքն էր, որ դեռ իր բոցով այրում կամ ցիրուցան է անում այդ հայահոծ ու երբեմնի հրաշալի գաղութը: Բոց, որ ոտքերի կերպ առած, ծակեց նաեւ Անդրանիկ Ծառուկեանի բնակարանի տանիքը, եւ որի անարիւն ելքը հրաշքների չարքը պիտի դառել:

Այդ դժոխքի մէջ ծանր հոգեվարեց նրա հրատարակած «Նայիրի»ն եւ, ի վերջոյ, հանգաւ: Գիտեմ, հաստատ գիտեմ, որ չարաթաթերքի մահը նրա համար համազօր եղաւ մի չատ սիրելի մերձաւորի մահուանը, քանի որ տարիներ չարունակ իր սէրը, միտքը, անքուն գիշերները, լրագրողի փայլուն տաղանդն էր նուիրաբերել նրան եւ այն դարձրել Սիփիւռքի, իմ կարծիքով, լաւագոյն հանդէսը: Զգում էի, որ Անդրանիկն ինքն էլ չատ է սիրում իր «Նայիրի»ն եւ, պատահական չէր, որ միակ աղչկան անունն էլ Նայիրի էր դրել:

Ուժեղ հոգի էր նա, այո, քարէ մկան էր, պղնձէ ջիղ, կոփածոյ բնաւորութիւն եւ հաւանաբար երբեք չէ ողնէր պէյրութը, եթէ չզրկուէր սեփական ոտքերով տեղաշարժուելու հնարաւորութիւնից եւ, մանաւանդ, չտեսնէր «Նայիրի»ի վերածնութեան անկարելիութիւնը:

Եւ հիւանդ, հիւծուած, ուժասպառ տեղափոխուեց Փարիզ: Այստեղ ցաւերը մի առաւել դաժան զրոհով չրջապատեցին նրան... Շրջապատեցին զարթաղեան չարժման տաղնապները, չրջապատեց սումգայիթեան մղձաւանջը: Ենթադրում եմ, թէ դա ինչ ուժով է չանթահարել նրան, զգում եմ, թէ գիշերային անքնութեան մէջ ինչպէս են անքացել նրա քարէ մկանները, պղնձէ ջղերը, Փրանսիական թերթերից հաւանաբար աւելին իմանալով, քան գիտենք մենք, ինչպէս են յորդել արցունքները, ու նա մարել է լոյսը, որ Աստուած չտեսնի իրեն...

Յետոյ՝ երկրաչարժը...

Ո՛չ, այստեղ արդէն չեմ կարող ասել, թէ տարերքի ընդերկրեայ ալիքները հասնելով Փարիզ, ինչ են արել նրա հետ, արդեօք լենինականեան բարձրալարկ չէնքերի նման փլատակի՞ են վերածել, թէ առել, տարել են դէպի երկրաչարժի էպիկենտրոնը, ուր նա միացել է ցաւից ցնորուած մարդկանց, որ այդ օրերին թափառում էին փլատակների մէջ ու խելագար աչքերով որոնում իրենց մանուկներին ու չգտնելով, ոռնում էին ցաւից... Ո՞վ գիտէ, գուցէ մղձաւանջային պիչերների մէջ նրան թուացել է, թէ ինքն էլ բեռնէ սալերի տակ թաղուածներից մէկն է, կենդանի է դեռ, բայց ոչ մի կերպ չի կարողանում չարժուել ու չի կարողանում վանել իրեն ճզմող դաժան ծանրութիւնը, դաժան ճակատագիրը:

Իսկապէս, այս ամէնին ինչպէ՞ս է դիմացել այդ կրկնակի Հայը, որ նաեւ կրեւեր հիւանդ էր...

Պարզապէս չի դիմացել... Նրա հոգու ու մարմնի ճաքերը տարերային հարուածից պարզապէս սկսել են առաւել արագօրէն բացուել ու փուլ է եկել նա՝ Անդրանիկ Ծառուկեանը, կեանքումս հանդիպած ամենահմայիչ, առնականօրէն ճշմարտացի ու զեղեցկօրէն առնական այդ մարդը, որի հետ չփուելը պարզապէս վայելք էր ու հոգու տօն...

Բանաստեղծ էր նա, հրապարակախօս ու արձակագիր:

Բանաստեղծութեան մէջ հրապարակախօսի չիկացած կիրք կար, իսկ չիկացումը ի զօրու է հրապարակախօսութիւնը բանաստեղծութեան վերածել: Հրապարակախօսութեան մէջ բանաստեղծ էր, քանի որ նրա հրապարակախօսութիւնը ոչ միայն մտքի, այլեւ զգացմունքի ծնունդ էր, հետեւաբար՝ վարակիչ, իսկ վարակելու զաղտնիքը զգացմունքի մենաշնորհն է: Արձակի մէջ քանդակագործ էր, նկարիչ չէ, նրբերանգներ չունէր, քանդակում էր խորն ու հատու գծերով ու ոչ սակաւ դէպքերում հասնում մոնումենտալութեան:

Կարծեմ 1946–ին էր, որ առաջին անգամ կարդացի նրա «Թուղթ առ Երեւան» մեծաչունչ պոէմը, որ, եթէ չեմ սխալւում, մօտ 20 հրատարակութիւն է ունեցել՝ աննախադէպ երեւոյթ Սփիւռքում եւ հեղինակի կենդանութեան օրոք ընդհանրապէս աննախադէպ հայ գրականութեան մէջ:

Պոէմի ծննդեան առիթը Գէորգ Աբովի մի ոտանաւորն է եղել, որի մէջ դաշնակցականները «չուն» քնորոշմանն էին արժանացել: Սովորական երեւոյթ այն տարիների համար, զաղափարական բանավէճի փոխարէն՝ հայհոյանք:

Աբեւելահայերէնով էր գրել պոէմը, հաւանաբար այն մտահոգութեամբ, որ հաւանաբար Աբովներն ու նրա նմանները յաւ հասկանան: Անդրանիկն ինքը դեռ այն ժամանակ դաշնակցութիւն կուսակցութեան անդամ էր, բայց զգմանալի բան կարգալով պոէմը, ամենեւին չզզացի, որ հեղինակը դաշնակցական է: Աբովին ուղղուած զառը խօսքերը պարզապէս կորչում էին հայ ազատագրական չարժումների, հայ հերոսական ոգու, նոր Հայաստանի փառաբանութեան տրերքում: Դա պարզապէս ցաւի, հպարտութեան, կարօտախտի մի բռնկում էր, որ թէեւ հրապարակախօսական չունչ ունէր, բայց, ինչպէս ասացինք, խիստ չիկացման չնորհիւ փոխարկուել էր բանաստեղծութեան: Պոէմում մի առանձին ակնածանք կար դաշնակցութիւն կուսակցութեան հիմնադիրների Քրիստափոր Միքայէլեանի եւ Սիմոն Զաւարեանի նկատմամբ, քաղաքական զործիչներ, որոնցից երկրորդի մասին արդէն մեր մամուլը սկսել է ճշմարտացի խօսքեր ասել... Չեմ կասկածում, որ մօտ ապագայում այդ եւ նման այլ քաղաքական դէմքերի զործունէութիւնը կը ստանայ իր ճշմարտացի վերլուծութիւնը եւ մինչեւ վերջերս հնչող հայհոյանքների տեղը արդար, լայնախոհ, ազգային կուսակցութիւնների նկատմամբ լենինեան սկզբունքներից բխող զնահատականները կը բերնէն:

Թէ Անդրանիկ Ծառուկեանը ե՞րբ եւ ինչո՞ւ է դուրս եկել դաշնակցութիւն կուսակցութեան չարքերից, զժուարանում եմ ասել, որովհետեւ պարզապէս չեմ հետաքրքրուել, հարցումներ չեմ արել իրեն: Դա չի հետաքրքրել ինձ, քանի որ մեր հանդիպումների ժամանակ ինձ համար առաւել հետաքրքիրն ինքն էր՝ Անդրանիկ Ծառուկեան երեւոյթը՝ իմաստութիւնների, կարճ ու հետաքրքիր պատմութիւնների, հումորի, սրամտութիւնների մի լեփ-լեցուն զաղտնարան, որ բացւում էր ամէն ժամ ու վայրկեան, եւ այդ հրաւառութիւնների մէջ նման հարցեր տալու ցանկութիւն իսկ չէր առաջանում:

Այդ մասին հարցնելու կարիքը չէի զգում, քանի որ կանոնաւորապէս կարդում էի «Նայիրի»ն, որ նրա քաղաքական հայեացքների ճչգրիտ անդրադարձումն էր: Հաւանաբար նա էլ, Արչակ Զօպանեանի նման, իրաւունք ունէր ասելու, որ ինքը պատկանում է մի կուսակցութեան, որի անունն է հայութիւն: Եւ պատահական չէ, որ նա Սփիւռքի այն նչանաւոր զործիչներից էր, որ անհատի պաշտամունքի զատապարտումից անմիջապէս յետոյ այցելեց Հայաստան եւ զրեց մի հիանալի վէրք՝ «Հին երազներ, նոր ճամբաներ»... Անհատի պաշտամունքը զատապարտուել էր, բայց կային, զործում էին (մինչեւ օրս էլ կան եւ զործում են) եւ հրամանատարական կէտեր էին պրաւում այդ հոգեբանութեամբ ու մտածողութեամբ կաղապարուած մարդիկ, որոնց համար այդ վէրքը «թշնամական զիրքերից» զրուած վէրք էր... Մինչեդեռ Անդրանիկ Ծառուկեանի սուր աչքը, որ ընդունակ էր տեսնելու երեւոյթների էութիւնն ու խորքը, մեր երկրի իրաւղութեան մասին այդ զրքում համարեա նոյնն էր ասում, բայց չատ աւելի մեղմ, ինչ այսօր ինքներս ենք ասում: Եւ այդ կաղապարուած մարդկանց համար Անդրանիկ Ծառուկեանը մինչեւ վերջ մնաց իրրեւ կասկածելի, անվստահելի, նոյնիսկ վտանգաւոր անձնաւորութիւն: Եւ պատահական չէր, որ հայրենիք կատարած մի հերթական այցելութիւնից յետոյ մաքսատանը նրան մի այնպիսի ստահակութեամբ էին վերաբերուել, այնպէս վիրաւորել, որ մէկ ուրիշը, հաւանաբար, կը վերադառնար իրրեւ մեր երկրի երդուեալ թշնամի... Բայց ողջամիտ մարդ էր Անդրանիկը, նա խորապէս համոզում էր, որ այդ քաղաքական պորտաբոյծներն ու հայրենիքը տարրեր բաներ են, եւ նրանց վերաբերմունքի դէմ դնելով այն սէրը, յարգանքը, գնահատանքը, որով չրջապատում էին իրեն հայրենի մտաւորականութեան լաւագոյն ներկայացուցիչները, հայրենի ընթերցողների լայն խաւերը, չարունակում էր մնալ իրեն վայել բարձրութեան վրայ եւ արհամարհանքով նայել այդ քաղաքական պորտաբոյծներին:

Ինձ համար չատ սիրելի, չատ տեղչալի անձնաւորութիւն էր նա եւ նախախնամութեան բարի ձեռքն այնպէս էր դասաւորել, որ բախտն ունենամ տեսնել անհատական անաչառման հեռու այդ մարդու չուրթերից լսելու, որ (թող նրան ինձ ընթերցողը) փոխադարձ է այդ սէրը:

Ուրեմն, 1969–ին Փարիզում էի, տեղաւորուած մի համեստ ու աննչան հիւրանոցում: Ատիճաններից յած եմ իջնում եւ յանկարծ Ծառուկեանի հետ դէմ առ դէմ կանգնած, զարմանքից քարացած իրար ենք նայում...

Վերջապէս ժպտում է ու ասում.

– Եղբայր, այս Փարիզին մէջ երեք հարիւր աւելի հօթէլ կայ... Հիմա կը սկսիմ հաւաստալ այդ «թելեպատիա» կոչուող երեւոյթին: Հաւանաբար զգալով, որ կը սիրեմ քեզի, ան է, որ ձեռքէս բռներ եւ ուղիղ այս հօթէլն է բերեր... Չեմ հաշւած, թէ քանի անգամ եմ Փարիզ եղած, երեւի հարիւր կամ աւելի, բայց այս հօթէլը երբեք չեմ իջեւանած... Ինչո՞ւ եկայ հոս, չեմ գիտեր...

– Պատահականութիւն է, – ասացի:

– Եթէ պատահականութիւն է, ուրեմն երեք հազարէն մէկ կը պատահի...

Մի երեք–չորս օր գիշեր–ցերեկ միասին եղանք Փարիզում, եւ զրանք երեւի իմ կեանքի լաւագոյն օրերից էին: Անդրանիկի հետ հանդիպելն ինքնին վայելք էր ինձ համար, իսկ նրա հետ Փարիզի գիշերներն ու ցերեկները վայելելը՝ երջանկութեան մօտ մի բան...

Աւա՛ղ, երբեք, էլ երբեք չի կրկնուելու նման բան, աւա՛ղ, երբեք, էլ երբեք չեմ տեսնելու առնականօրէն զեղեցիկ ու զեղեցկօրէն առնական այդ դէմքը, այլեւս չեմ կարդալու նրա նոր յօդուածները, որոնց մէջ, ինչպէս միշտ, հրապարակախօսական անակնկալների կայծակները անընդհատ բռնկումով պիտի չսպրդնէին քեզ:

Տապալուեց Սփիւռքի հոգեւոր ամրոցներից եւս մէկը... Հայ ժողովուրդը կորցրեց մի աքանչելի որդու, որ փայլուն զրող էր, անզուգական հրապարակախօս, զաղափարի զինուոր, որի երակներով Փիդայիներից ժառանգուած արիւն էր հոսում, որ, հաւատացած եմ, հարկ եղած պահին առանց տատանուելու կարող էր հեղել յանուն Հայաստանի...

Իսկ ես անձնապէս կորցրի իմ աքանչելի բարեկամներից, իմ ոչ այնքան չատ հոգեհարազատներից մէկին: Գիչերային մտրմոքներիս աւելացաւ եւս մէկը: Ու հիմա, երբ գիշեր է, երբ այս յօդուածն եմ գրում ու մանրամասներ յիչում հանդիպումներից, սիրտս լցւում է, լցւում բերնէբերան:

Ու ես լոյս կը մարեմ, որ չտեսնէ զիս Աստուած...

Մայիս 26

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»Ի ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓԸ

Ղարաբաղի օրաթերթը պատահական առիթներով մեզի արտատամի կը հասնի: Վերջերս եկած հայաստանեան թերթերու արցակի մը մէջ կային նաեւ «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի թիւերը: Ուշագրաւ անկիւն մըն է հոն, «Ցարգելի խրթնդրութիւն» խորագրուածը, ուր անդ կը տրուի ընթերցողներու նամակներուն:

Թերթին Մայիս 24–ի թիւին այս անկիւնը բաւական հարուստ է. ուշագրաւ են հոն անցեալը վերարժեւորելու, մնայ պատկանածին տէր մնալու առաջարկները: Այսպէս, Հադրութէն Արամայիս Յակոբեան կը գրէ. –

«Տեղանուանները եւս մշակոյթի յուշարձաններ են, որոնք պէտք է պահպանենք եւ վերականգնենք: Այդ մասին շատ է գրուել, շատ է ասուել: Իսկ մեր շրջանում՝ Հադրութում, որպէս ծաղրածոյի գդակ, դեռ շարունակում ենք կրել օտարամուտ անուանները՝ Սուսալրէխ, Մամեդուձոր, Էդիլլու, Աղջաբեդ, Դուդուկչի, Աղբուլաղ, Բիւնեայլու եւայլն: Ե՞րբ են մեր գիւղերը ստանալու իրենց իսկական պատմական անուանները: Շատ անգամ սիրտս ցաւում ենք պարզապէս խօսել, ճամարտակել եւ ոչ թէ գործել: Չէ՞ որ դա մեր ինքնութեան պէտք է անենք»:

Երկրորդ մը մտահոգութեան մասնաւոր ընկուզենիի մը ցաւն ունի.

«Բազմաթիւ եկող – գացողներ տեսած կը լինեն որ Շուշ գիւղի վերին մասի սամանագծում սարի պէս կանգուն մի հին կայ ընկուզենի կայ, որին քնակիչները «Սմանաց ընդարէ» են ասում: Գարնան առաջին կանչից այդ ընկուզենին է ինչ արթնանում, կանաչում, տերեւակալում: Գիւղի երկարակեացների վկայութեամբ, այն ունի մօտ 350 տարուայ պատմութիւն: Դարաւոր ծառի բարիից օգտւում են հարիւրաւոր անցորդներ, նրա թանձր շուաթի տակ շունչ են առնում, հանգստանում են ճամբորդները: Այդ ծառի ընկոյզն էլ աչքի է ընկնում իւրայատուկ համով:

Ժամանակներ են եղել, Շուշը 700 ծուխ է ունեցել: Շուշեցիների համար այդ ընկուզենին ուխտավայր է եղել: Կիրակի ու տօն օրերին հաւաքւում էին նրա տակ, ժամանց կազմակերպում, ժողովրդական խաղեր խաղում: Այդ տօնակատարութիւնները այժմ երազի նման են թւում: Գիւղը ցօսրացել է, մարդիկ մոռացել են ընկուզենին: Ինչու այժմ գիւղի երիտասարդները չվերականգնեն ժողովրդական հին աւանդոյթները: Որքան մօտիկ լինենք բնութեանը, այնքան աւելի հարուստ կը լինենք հոգով»:

Յ. ՎԱՐԴԵԱՆ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» նամակատուփը ներկայի հարցեր ալ կը բերէ խմորագրութեան.–

«...Արդէն վեցերորդ ամիսն է, փախստական ենք, ապրում ենք Ասկերան աւանում, Ֆ. եւ Վ. Գասպարեանների բնտանիքի հետ միասին: Նրանք ճմրան գըր-

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՁԲՕՍԱՊՏՈՒՈՑԸ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Անիէռ, Պատ – Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի Ակնունի մանաճիւղը որ ընկերային եւ բարեսի – րական աշխոյժ գործունէութիւն կը տանի, Մայիս 1–ին պրօսպեռոյտ մը կազ– մակերպած էր Սէնի վրայ: 93 հոգի մաս– նակցեցաւ այս պտոյտին, որ սկսաւ ա– ռաւօտեան ժամը 9·30–ին: Նախ երդուե– ցաւ «Ցառաջ Նահատակ»ը, որմէ ետք ցարունակուեցաւ երգերու եւ նուագի չա– րանը:

Կէսօրուան ճաշէն առաջ, զոր պատրաս– տած էին կապոյտ Խաչուհիները, նե– րկա– ները վայրկեան մը յոռնկայա լռութեամբ ոգեկոչեցին Հայաստանի երկրաշարժին զոհերը:

Ճաշէն ետք հիւրերը խանդավառուած լեցուցին պարահարթակը ու հայկական պարեր պարեցին: Նուագի ու հայերէն երգերու ձայները զարմանք կը պատճա– ռէին մօտէն անցնող նաւերու եւ զեսա– փը դոնուղ զբօսաշրջիկներու:

Ժամը 16·30–ին ըմպելիով ու կարկան– դակներով նախընթրիք մը ետք խօսք առաւ մասնաճիւղին առենապետուհին· չնորհակալութիւն յայտնեց մասնակցող – ներուն ու ժամադրուեցաւ այլ ձեռնարկ – ներու համար: Ներկաները փափաքեցան որ կրկնուին նման պտոյտներ:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ւարին ամիսներին մեզ ընդունեցին իրենց յարկի տակ եւ իրենց հացը կիսեցին մեզ հետ: Բայց մինչեւ ե՞րբ կարող ենք ըն– դունց նեղութիւն տալ:

Հայերին միշտ բնութագրել են շինարար բառով: Հիմա այդ ոնց եղաւ որ չենք կա– ղաքանում կառուցել: Չենք կառուցում, որովհետեւ շինանիւթ չկայ»:

ՄԱՆԵԱ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ

Մայիս 24–ի նամակատուփը փակուած է երեւանէն Գայեանէ Մկրտչեանի տողե– րով· ան դիմելով Արցախի ժողովուրդին, կը գրէ՝–

«...Թէեւ չեմ եղել ձեր չքնաղ լեռնաշղ– խարհում, բայց կարծես սրտիս մի մաս– նիկն այդտեղ է, Արցախում: Ինչից է, չգիտեմ: Մի բան, սակայն հաստատ կ'ա– սեմ եւ դա անկեղծ է· մէկ տարուց աւելի է, ինչ իմ յուզաշխարհի կեդրոնը Ար– ցախն է:

Ամուր մնացէք, սիրելի հայրենակից– ներ: Հաւատում եմ որ «Գարունդ հայե– րէն է գալու, ձիւներդ հայերէն են լալու, հայերէն են գալու դարերդ...»:

ՔԱՂՀԱՆ

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

1988 Դեկտեմբեր 7–ի Հայաստանի կոր– ծանարար երկրաշարժը իր ահաւոր ցըն– ցումով քանդեց քաղաքներ եւ գիւղեր, իր ընդերքներուն մէջ կլանելով մեր հազա– րաւոր քոյրերն ու եղբայրները:

Ողբերգութիւնը արծարծեց հին վէր– քեր որոնք սկսան վերստին արիւնել· տա– ռապեցնելով բոլոր Հայերը որոնք կարելի ամէն միջոցներով ջանացին իրենց բա– րոյական եւ նիւթական օժանդակութիւնը հասցնել աղէտէն վերապրողներուն:

Շատ բնական էր մեր մասնակցութիւ– նը· ինչ որ սակայն մեզի զարմացուց եւ կը շարունակէ զարմացնել, օտարներու տեւական մասնակցութիւնն է· յուզական, դրական ու մշակութային գետնի վրայ մասնակցութիւն մը որ կը ծառայէ նոյն ժամանակ ծանօթացնելու մեր պատմու – թիւնը եւ ազգային աւանդութիւնները: Այս տողերուն նպատակն է հակիրճ կեր– պով ներկայացնել Միլանոյիներու հա– մակամութեան արտայայտութիւնները ո– րոնք իրականացման մշակութային ձեռ– նարկներու միջոցաւ:

** Անցեալ Դեկտեմբեր 22, Միլանոյի նահանգային պալատին մէջ Իտալիոյ Հա– յոց Միութեան պաշտօնապէս յանձնուե – ցաւ ոսկի մեռալ մը առ ի գնահատութիւն անոր ցուցաբերած ընկերային եւ մշա – կութային գործունէութեան այս վերջին 70 տարիներու ընթացքին: Կարելի չէր չյուզուիլ լսելով մեռալի յանձնումի վը– կայականին ընթերցումը եւ վերյիշելով այն գործառութիւնները զորս դիմագրա– ւած էին բոլոր այն անձնաւորութիւնները որոնք կազմակերպեցին անցեալին մեր համայնքը եւ յարդանքի տուրքը չմատու– ցանել բժիշկ Ե· Արզումանեանին, Ց· Սէֆէրեանին, Հ· Քէհեայեանին, Ս· Սը– րապեանին, Օ· Մանուկեանին...

** Դարձեալ անցեալ տարուան Դեկ – տեմբեր 24–ին, Միլանոյի Մայր Տաճար «Տուոմօ»ի մէջ, ծննդեան կէս գիշերուան պատարագի ընթացքին, որ սփռուեցաւ հեռատեսիլով, կարդինալ Մոնթինի իր քարոզին մէջ յիշեց Հայոց զարաւոր տառապանքը, անոնց կրանիթեայ հա– ւատքը եւ զոհաբերումը: Ապա հրաւիրեց համայնքիս հոգեւոր հովիւ Սարգիս քա– հանայ Սարգիսեանը իր կարգին խօսք առ– նելու:

** Իտալական ռատիօ – հեռատեսիլը հաղորդումներուն մէջ կանոնաւորապէս եւ մանրամասնօրէն ցոյց տուաւ երկրա – շարժէն աւերուած վայրերու կացութիւ – նը, կատարուող օգնութիւնները եւ վեր– շինութեան աշխատանքները: Իսկ հեռա– տեսիլի անհատական կայան մը չարաթը քառորդ ժամ տրամադրած է Հայերուն տարածելու եւ ծանօթացնելու համար մեր մշակոյթը, պատմութիւնն ու աւանդու– թիւնները: Այս հաղորդումներու պա– տասխանատուութիւնը ստանձնած է Տի– կլին Վարդուհի Բամպակեան:

** Ազգային փոքրամասնութիւններու մշակոյթներու տարածման «Ճանի Պոլիս» ուսումնասիրութեան կեդրոնը, բանաս – տեղծութեան նուիրուած 1989–ի «Նոսի– տէ» մրցանակի յանձնումի առթիւ կազ– մակրպած էր արտասանական երեկոյթ մը Ապրիլ 12–ին, որուն մասնակցելու հը– րաւիրուած էր հայրենի բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեան: Հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Սորմանի Նազատին կրէ – քէթօ սրահին մէջ ի ներկայութեան հոծ բազմութեան: Բանաստեղծուհին ներկա – յացնելու պաշտօնը յանձնուած էր Վենե– տիկի համալսարանի հայագիտութեան դասախօս՝ Հայր Լեւոն Զէքիեանի: Ցա– ջորդաբար, Սիլվա Կապուտիկեան հայե– րէն լեզուով արտասանեց իր բանաստեղ– ծութիւններէն ընտիր կտորներ· ներկայ իտալացի հասարակութիւնը թէեւ չէր հասկնար հայերէն խօսքերը, սակայն բանաստեղծուհիին դէմքին արտայայ – տութեան փոփոխականութիւնը, իր ձայ– նին երաժշտականութիւնը եւ բանաստեղ– ծութեան գաչն յանգերը դրաւեցին ներ– կաները: Մի քանի բանաստեղծութիւններ արտասանուեցան իտալերէն թարգմա – նութեամբ եւ թաւ ջութակի երաժշտական ընկերակցութեամբ:

Երեկոյեան հաւաքոյթը չարունակուե– ցաւ Հայ Տուն, ինչպէս առենին դրուե– ցաւ «Ցառաջ»ի մէջ:

** Մասնաւորապէս յուզիչ են իտալա – կան դպրոցներուն մէջ կատարուած ձեռ– նարկները: Վարժարաններու բոլոր երա– խաները իրենց խնայողութեան լուման յանձնեցին երկրաշարժէն աղէտեալ մա– նուկներուն: Գծագրութիւններով եւ նա– րադրանքներով զօրակցութիւնը յայտ– նեցին իրենց դժբախտ տարեկիցներուն: Ուսուցիչներուն թելադրութեամբ փափա– քեցան ծանօթանալ Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին եւ զոհ սորվեցան եւ ար– տասանեցին մեր նահատակ զրադէտներու բանաստեղծութիւններէն: Քանի մը օր առաջ ներկայ եղայ իտալական պետական միջնակարգ վարժարանի մը ամավերջի հանդիսին որու ընթացքին մի քանի աշա– կերտներ յուզումով արտասանեցին Սէ– մայի եւ Վահան Թէքէեանի իտալերէնի թարգմանուած բանաստեղծութիւններէն: Շատ ազդեցիկ եղաւ այս վերջնոյն «Ա– հաւոր բան մը այնտեղ...» բանաստեղ– ծութեան խորազգած արտասանութիւնը որ կատարուեցաւ չորս պատանիներու կողմէ հետեւողական կարգով:

Միլանոյի արուարձան Պուսթօ Կանտո– ֆոյի նախակրթարանի մանուկները, Մի– լանոյի հայ մանուկները հրաւիրեցին ներկայ ըլլալու ի պատիւ իրենց կազմա– կերպուած տօնախմբութեան մը, պարե– րով եւ երգերով: Հանդիսավայրը զար – դարուած էր զանազան գրութիւններով, որոնց մէջ հայերէն «Բարեւ»ը: Կային նաեւ մանուկներու ձեռագործ առարկա – ներ, որոնց վաճառումին հասոյթը պիտի յատկացուի երկրաշարժի աղէտեալ մա– նուկներուն: Այսօր Միլանոյի մէջ դըժ– ւար է գտնել փոալացի մանուկ մը կամ պատանի մը որ անգիտանայ թէ ո՞վ են Հայերը եւ ո՞ւր է Հայաստանը:

** Ապրիլ 24–ի ոգեկոչումը կիրակի, Ապրիլ 23, տեղի ունեցաւ Իտալիոյ Հա– յոց Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ բոլոր հայ կազմա– կերպութիւններուն: Առաւօտեան ժամը 11–ին մատուցուեցաւ հանդիսաւոր պա– տարագ որու ընթացքին հոգեւոր հովիւ Սարգիս քահանայ Սարգիսեան տուաւ օր– ւան պատշաճ քարոզը: Ցաւարտ պատա – րագի կատարուեցաւ հոգեհանդստեան պաշտօն, որմէ վերջ ներկայ հաւատաց – եալները մտան ի ձեռին դուրս եկան եւ «Նահատակաց Ոգերք»ի երգեցողութեամբ եկեղեցւոյ բակը կանգնած խաչքարին վը– րայ դափնեպսակ զետեղեցին:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 5–ին տեղի ունեցաւ հրապարակային հանդիսութիւնը Հայ Տան սրահներուն մէջ: Օրուան հանդիսավար Հրանդ Բամպակեան իր բացման խօսքին մէջ նշեց որ այս տարի Ապրիլեան Եղեռնի ոգեկոչումը պիտի կատարուի զոյն նուիրելով նահատակ զրադէտի մը կեանքին եւ գրական վաս – տակին· եւ առ այդ ընտրուած էր բա– նաստեղծ Ռուբէն Սեւակ որու Հայաս– տանի հեռատեսիլը նուիրած էր գեղար – ւեստական հաղորդում մը, գլխաւոր դե– րակատար ունենալով Աննահիտ Թոփչեա– նը: Այդ հաղորդումին վիտէօ երիզն է որ ցուցադրուեցաւ մեծ պաստառի վրայ: Երգչախումբը երգեց Նահատակաց Ոգեր– քը «Անոնց համար որ լինկան», իսկ Տիկին Կէկէլ Ծաչատուրեան կարդաց հատուած– ներ Անդրանիկ Ծառուկեանի լոյս ընծա – յած վերջին հատորէն նուիրուած Ռուբէն Սեւակի կեանքին եւ աքսորի մէջ Դանիէլ Վարուժանի հետ սպանութեան պարագա– ներուն:

**

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

*Մայրերու տօնին առթիւ մեր համայն– քին փոքրիկները մեզի չնորհեցին չատ համելի եւ խանդավառ պահեր: Հայ Տան մէջ կայացած հաւաքոյթին, անոնք կա– տարեցին արտասանութիւններ Ահարոն– եանէ, Իսահակեանէ, Էմինէ, Շիրազէ, Սեւակէ, Զարենցէ: Ցաջորդաբար երգե– ցին, պարեցին եւ նուագեցին թէ մենա– կատարութեամբ եւ թէ խմբովին, եւ ապա բոլորը ի չարգանս եւ ի պատիւ մայրե – րուն: Մեծապէս քաջալերական էր դիտել և ստուգել որ մեր մատաղ սերունդը կ'ներ– գէ եւ կը խօսի մայրենի լեզուով: Սփիւռ– քի հայ մայրերը իրենց զաւակներու զաս– տիարակութեան ոչ դիւրին պարտակա– նութեան կը միացնեն դժուարին ճիգը անոնց փոխանցելու հեռաւոր հայրենիքի սէրը, մեր մեծասքանչը եւ ազգային ա– ւանդութիւնները: Եւ այս դժուարին պարտականութեան համար չերմ չնորհա– կալութեան ու քաջալերանքի արժանի են մեր գաղութին մէջ գործող բոլոր մայ – րերը իրենց ցուցաբերած գործնական եւ անձնուէր ոգիին համար: Հանդէսը փակ– ւեցաւ հոգեւոր հովիւ Սարգիս քահանայի իրատական եւ հայրական խօսքերով:

**

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ – ՄԱՅԻՍ 28

Կիրակի, Մայիս 28–ին կատարուեցաւ ոգեկոչումը 1918–ի Մայիսին Սարդարա– պատի հերոսամարտին, կրօնական եւ հը– բապարակային հանդիսութիւններով, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Մաս– նամասնութիւնները առանձին թղթակցու– թեամբ:

ԱՐՍԻ

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Իրական մասնիչներուն քով, տգէտ, տխմար ազգալնաս անձեր ալ չէին զատ– րած դոյութիւն ունենալէ այդ օրերուն: Գաշարումի վեցերերորդ օրն էր, երբ «մուհապէթճի» (*) Սուրբ Անդիկ կը պոռչտար թէ մեղք էր զէնիով դէմ դնել խուժանին, այլ աղօթքով: Ատոր կը ձայ– նակցէր զվխապետ մը՝ Սարգիս աղբար: Միհրան այդ աղաղակն իմանալուն, կը խոյանայ վերջնոյն վրայ եւ մօրուքէն բռնելով կը հրամայէ անոր՝ անմիջապէս թշնամիին դէմ ելլել ու իրը մարակոց կանգնիլ հոն, քանի որ կարող էր իր ա– ղօթքով արձակուած գնդակներն արհա– մարհել: Ողորմելին զղջացած է արդէն ըսածին վրայ: Գաղտնի տեղեր պահուր– տող «մուհապէթճի»ներ դուրս կը հանուին եւ վ'աշխատցուին չարաչար, ա– նոնց սիկղ գլուխներուն մէջ մտցնելու համար սա գաղափարը թէ «ո՛չ միայն ա– ղօթիւք կեցցէ մարդ, այլ եւ ... գէնքով»: Այդին Աասֆ մեծ գործունէութեան մէջ էր· մավզէրներու եւ փամփուշտներու ա– ռատ մթերքովը յղփացած՝ նոր – նոր ջոկատներ Զօք – Մարզուանի վրայ կը ղրկէր անդադար· սուտի, կեղծիքի ու նենդի կը դիմէր, դաւ ու խարդաւանանք կը նիւթէր, հրէշային ծրագիրներ կը յղանար ամէն վայրկեան: Օր մըն ալ յանկարծ լուր կը ղրկէր թէ Ջուրը պիտի վերադարձունէր Տէօրթ – Եօլցիներուն, պայմանաւ որ անոնք ալ իրեն յանձնէին հոն մնացող Թուրքերը: Սեւ կարծիք մը արմատացած էր իր մէջ թէ ի դիպահող կեցող այդ անձինք կեղեքուած, պղծուած կամ մեռցուած էին Հայերէ· մինչդեռ խեղճ ժողովուրդը – հաւատարիմ վեհանձ– նութեան եւ հիւրոյթքի մէջ իր դարաւոր համբաւին, – ինքզինքէն գրկելով զանո՛նք էր կերակրած, Ջուրի ողորմուկ պաշա– րէն մեծագոյն բաժինն անո՛նց էր հանած, կարծես գլխովին արդարացուցած ըլլալու համար «էմանէթէ խըչանէթլիք օլմազ» Թուրք առածը: Պատանդ մնացող այդ Թուրքերը վերջապէս յանձնուեր էին Ա– սաֆի, բայց Ջուրը չէր եկեր նորէն: Դեռ եւս անյագ իր չարամէտ դիտումներուն մէջ, լուր կը տարածէր Ասաֆ ամէն կողմ թէ Տէօրթ – Եօլցիք ապստամբեր էին· ուստի զօրք կը խնդրէր կառավարութե – նէն, զանոնք նուաճելու համար:

Ապրիլ 8–ին, երեկոյեան դէմ, սեւ կէտ մը նշմարուած էր հեռուները, Միջերկրա– կանի միապաղաղ ջուրերուն վրայ: Այդ կէտը կը մեծնար, նաւու մը կերպա – րանքը կ'առնէր եւ Տէօրթ – Եօլի ուղղու– թեամբ ծովեզը կը մօտենար:

Ցոյսի եւ ուրախութեան սարսուռ մը կ'անցնի պաշարեալ ժողովուրդին ներսէն· սիրտեր կը տրոփին, դէմքեր կը ժպտին: Օգնութիւն մըն էր անշուշտ որ կը հաս– նէր յանկարծուստ տարաչխարհէ, ով – կիանոսներէ՛: Անգլիական «Տխանա» շո– գենաւն էր անիկա:

Հրացանաձգութիւնը կը դադրի եր– կուստեք: Մարդեր կ'ելլեն նաւէն՝ զին– ւորականի համազգեստով եւ եկեղեցա– կանի տարազով: Լուր կը հասնի Տէօրթ – Եօլ, քանի մը մարդիկ ղրկելու բանակցու– թեան համար՝ որ կը կատարուի ծովեզ– րը, Ջայլը դիւղին մէջ· կ'առաջարկուի Հայոց՝ զինաթափ ըլլալ եւ Միհրանիկը յանձնել, փոխարէն ստանալու համար Ջուր, ազատութիւն ու խաղաղութիւն:

Ոստոստումի դրժումներ չա՛տ տեսած էր Տէօրթ – Եօլցին· չէր կրնար դիտակցա– բար իր վիզը դնել նորէն թշնամիին սու– րերուն տակ· անընդունելի՛ էր այդ պայ– մանը: Պատուիրակներէն Փէլթէքեան Պետրոս կը պատասխանէ· – «Մենք չէ՛ք թէ ուզած անձերնիդ, այլ յետին ծե՛րն իսկ չենք կարող յանձնել· ձեզի խօսուածին պէս ապստամբներ չե՛նք մենք...»: Բա– նակցութեան եկողներ նոյնութեամբ կը մեկնին:

(Շար· 16)

(*) «Մուհապէթճի»ութիւնն արտառոց աղանդ մըն է որուն հիմնադիրներն եղած են վերոյիշեալ երկու անձինք: Ամայի վայրեր կը բաշուին աղանդաւորք, ծա– կուծուկ տեղեր կը մտնեն աղօթելու հա– մար: Ամուսնութիւնը բացարձակապէս արգիլուած է նոյն աղանդին հետեւողաց համար: Եթէ պատահի որ ամուսնացեալ մը անդամակցի իրենց, պարտի զգոյշ կեցնալ զատակ ունենալէ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եփրեմ – Միհրաև Եփրեմեանի *յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Մխրան Եփրեմեան, Տէր եւ Տիկին Ձխւան Եփրեմեան, Պր. Տիգրան Եփրեմեան* 3000 *Ֆր. նուիրած են հայ նախկին ռազմիկներու, կամաւորներու եւ դիմադրականներու միութեան եւ* 1000*–ական Ֆր. առաջը «ԱՅԲ»ի, «Աշխարհ»ի, «Կամք»ի եւ «Յառաջ»ին:*

CENTRE CULTUREL

ST. MESROB

10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Dans le cadre de ses conférences mensuelles, le Centre Culturel Saint Mesrob recevra

MARC NICHANIAN

auteur de

«Ages et Usages de la Langue Arménienne»

qui donnera une conférence sur

LA LANGUE ARMENIENNE A TRAVERS LES AGES

Mardi 13 juin à 20 h 45

Vente et signature du livre

Buffet à 19 h 30

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է Տէր եւ Տիկին Ժէրայր Գարաճեանէ 300 Ֆրանք փոխան ծաղկեպսակի՝ Բարեղ Հապէշեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Թորոսեանէ 500 Ֆր. ի նպաստ Համազգայինի պարտին (Մարսէյլ) Հմայեակ Յարէբեանի ցաւագնեանի յիշատակին:

Պր. Մ. Ղազարոսեանէ 400 Ֆր. ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժէն վիրաւորուած մանուկներուն դարմանումին համար, ի յիշատակ Օր. Արծուիկ Աճեմեանի եւ Պր. Ղազարոս Խաչատուրեանի յիշատակին:

ՃՇԴՈՒՄ.–

«Թուրքիոյ դիւանիներու վրայ աշխատողներու ուշադրութեան» («Յառաջ» Յունիս 1, Ա. Էջ) աղբիւրը Թուրքիոյ Պաշտօնաթերթին ՄԱՅԻՍ 12–ի թիւն է՝ (ոչ՝ Մայիս 25, ինչպէս գրուած է թիւրիմացութեամբ):

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպութեամբ՝
Ս. Դ. Հ. Կ. «ՆԱՋԱՐԲԷԿ»
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝
ԸՆԿ. ՏՈՔԹ. ՄԱՅԱԿ ՓՈԼԱՏԵԱՆ
Գեղարուեստական յայտապիր
Մասնակցութեամբ՝
ՍԵՐԿԷՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Յունիս 17, երեկոյեան ժամը 20–ին, Հ. Բ. Ը. Մ. Ալէք Մանուկեան Մշակութային Տան մէջ:

118, RUE DE COURCELLES, 75017 Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ օր, Յունիս 10, տօն է Գիւտի Նշխարացն Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները՝ Շաբաթ, Յունիս 10, Պօմոնի Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դրամահոգի տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունիս 17, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

PALAIS DES CONGRÈS

HOPITAL SANS FRONTIERE
ET LE ROTARY INTERNATIONAL

En accord avec Lèvon SAYAN
présentent

MARDI 20 JUIN 1989 à 20 h 30

au profit de

HOPITAL SANS FRONTIERE
ET
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE

LOCATION : PALAIS DES CONGRES PORTE MAILLOT 75017 PARIS
FNAC ET TOUTES AGENCES. Renseignements 46.40.27.06

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպութեամբ՝
ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կիրակի, Յունիս 11, ժամը 14·30–ին՝
THEATRE VICTOR HUGO
14, av. Victor Hugo 92220 Bagneux

Մասնակցութեամբ՝
դպրոցին աշակերտութեան:

Յայտագիր. – Երգ, արտասանութիւն, պարեշտ:

Սիրով կը հրաւիրուին ծնողներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

DIMANCHE 11 JUIN
de 10 h jusqu'aux chandelles

GRANDE FETE CHAMPETRE

au bénéfice de l'Ecole quotidienne Dikran et Hripsimé Papazian et l'Ecole Haygazian

animée par l'orchestre SAYAT - NOVA

ambiance arménienne, jeux divers

concours de Coinche et Tavlou

PARC COMMUNAL
de SATHONAY - VILLAGE
(Mairie) itinéraire fléché

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ

1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy

Մուտքը Ազատ է

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS

EN RECITAL

POUR LE

DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin

au *Concorde Palm Beach Marseille*

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN 91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN 91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN 91. 76. 10. 17

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE

de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS

EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél: 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 10-11
SAMEDI-DIMANCHE
10-11 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.032 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 17.032

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԱՌՔԵՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐՁԱԿ ԵԼՈՅԹԸ

Ընկեր երեսփոխաններ, անցեալ տարուան վերջաւորութեան Գերագոյն Խորհրդային Հայաստան ենթարկուեցաւ վիթխարի ապտէի մը: Աւերիչ հսկայական ուժով երկրաշարժը ընդդրկեց Լենինականէն մինչեւ Կիրովական ինկած տարածքը եւ յարակից բոլոր շրջանները: Այդ ազէտին հետեւանքով դրեթէ կէս միլիոն քնակիչ անօթեւան մնաց: Լենինականի շրջանին մէջ ամեհիները, – ասկա կ'ըսեմ անոնց համար որոնք գաղափար չունին որ Հայաստան չատ բազմազան է կլիմայական պայմիներու առումով–, խստաչունչ են, եւ չատ ծանր վիճակ ստեղծուեցաւ: Ու մեզի համար այս դժուարին, ծանր ժամանակաշրջանին մենք առատաձեռն օգնութիւն ստացանք Գերագոյն Խորհրդային Միութեան բոլոր հանրապետութիւններէն ու մարզերէն: Աչխարհի բոլոր ժողովուրդները, պետութիւններն ու կառավարութիւնները Հայաստանին ցոյց տուին բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւն, զոր մենք երբեք չենք մոռնար:

Քանի որ ժողովրդական երեսփոխաններու մեր առաջին համագումարին ուշի – ուշով կը հետեւին մեր ամբողջ երկիրը ու բովանդակ աչխարհը, ես կ'օգտուիմ առիթէն, Գերագոյն Խորհրդային բոլոր ժողովուրդներուն, ամբողջ աչխարհի քաղաքացիներուն խորին շնորհակալութիւն յայտնելու համամարդկային համերաշխութեան այդ հուժկու, պիտի ըսէի անխորտակելի արտայայտութեան համար:

Սպիտակ քաղաքը՝ երկրաշարժի վերնակեզրոնը, որմէ ոչինչ մնաց, դարձած է մարդկային բարութեան խորհրդանիշ:

Հայաստան կը խոնարհի ձեր առջեւ մօրարկի մարդիկ: Ցաւով, նոյն անցեալ տարուան ընթացքին մենք տեսանք նաեւ թախծալի չատ բաներ. ունեցանք ուրիչ ծանր փորձութիւններ: 1988ի Մարտի սկիզբին մենք ընդունեցանք հազարաւոր զաղթականներ որոնք վրկութիւն գտեր էին ո՛չ թէ երկրաշարժէն, այլ Սումգայիթի բռնութենէն: Այդ քաղաքին անունը չատեր ազգային թշնամանքի խորհրդանիշ կը նկատեն: Ես տակաւին չեմ ուզեր, որովհետեւ չատ ու չատ կը յարգեմ աչխատանքը բազմահազար այն Ադրբեջանցիներուն, Ռուսերուն ու Հայերուն որոնք միասին կառուցանած են այդ երիտասարդ արդիւնաբերութեան կեդրոնը եւ ուր, ի դէպ, կան նաեւ տեփական հարցեր, Բայց պէտք է ընել այնպէս, որ Սումգայիթը չկրկնուի:

Երեսփոխան Ազիզբէկովա հոս գծագրեց ադրբեջանա – հայկական բարեկամութեան պատկերը: Այդ բարեկամութիւնը, ի դէպ, անցեալին ունեցած է երկարատեւ պատմութիւն, բայց ան մոռցաւ ընելու որ այդ բարեկամութեան մէջ ինչպէս տեղ կը գրաւեն Սումգայիթի իրադարձութիւնները: Պէտք է պնտակցիլ որ ինտերնացիոնալիզմը բառերու չի չնդիր. ան կ'ամրապնդուի իրական գործերով միայն:

Ամբողջ անցեալ տարուան ընթացքին եւ այս տարուան սկիզբին մենք ամէն օր կ'իմանայինք թէ ի՛նչպէս կը յուզուի Հայաստանի կազմէն ապօրինաբար խլուած Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը, որուն կեղեքումները կը տեւեն արդէն տասնամեակներէ ի վեր:

Այս ամէնը ծանր հարուած է Խորհրդային Միութեան ժողովուրդներու միասնութեան: Իսկ չէ՞ որ այդ միասնութիւնը մեր երկրի ապագային երաչխիքն է, գլխաւոր երաչխիքը:

Եւ եկէք ընկերներ, պահպանենք եւ ուժեղացնենք այդ միասնականութիւնը: Ու թէեւ ըսածս, ի դէպ, կ'ընդդրկէ նաեւ քննադատութիւն մեր երկրին վերնախաւին մարմիններուն հասցէին, որոնք մեր հանրութիւնը անբաւարար կը պաչտպանեն ազգամիջեան բախումներու եւ կեղեքումներու դէմ, սակայն եւ այնպէս, ես հակամետ չեմ կեդրոնական մարմիններու թուլացումին: Բայց ես կը պահանջեմ որ անոնք աւելի լաւ աչխատին, աջակից չըլլան այն ուժերուն, որոնք կը ձգտին տկարացնել մեր ժողովուրդներուն միասնութիւնը:

Աւելին, ինծի այնպէս կը թուի որ կեդրոնին եւ ծայրամասերուն պատկանելիք իրաւունքներուն ծաւալին վերաբերող վէճը՝ այս նիւթին նուիրուած մեծ խօսակցութիւնը ամբողջովին ճիշդ ճամբու վրայ չէ: Զէ՞ որ իչխանութեան կեղծ կազմակերպութիւնը, անոր միջոցները ստեղծուած են միայն այն բանին համար որ ժողովուրդին ծառայեն: Աւելիս ատոնց սրբազան պարտականութիւնն է: Իսկ, որպէսզի պարտականութիւնները լաւ կատարեն, անոնք պէտք է յատկօրէն ամրանուած ու բաժնուած ըլլան: Պարտականութիւններու եւ պատասխանատուութիւններու յստակ ու ճչգրիտ բաչխումը բացարձակապէս անհրաժեչտ է: Պէտք է մենք ճչգրիտ կերպով գիտնանք թէ մեզմէ իւրաքանչիւրը ինչ բանի պատասխանատու է:

Ի՞նչ կը պատահի: Զէ՞ որ ամէն անգամ որ աչխատանքի մէջ թերութիւն մը ի յայտ կը բերուի, ամէն մէկ պէչ բանի ժամանակ, ինչպիսին յաճախ կը պատահի, միչտ կը ծագի միեւնոյն հարցը. ո՞վ է մեղաւոր: Իսկ եթէ իւրաքանչիւրը ստոյգ գիտնար թէ ինչ բանի համար պատասխանատու է, դէպքէն անմիջապէս ետք մենք կը տեսնէինք համապատասխան պաչտօնեային հրաժարականը. այսինքն, համապատասխան պարտականութիւններու տիրոջ հրաժարականը:

Ի դէպ, մեզ մօտ «պաչտօնեայ» («չինովնիկ») բառը չես գիտեր ինչո՛ւ պէչ բաւ կը նկատուի: Ո՛չ, պաչտօնեան նախ եւ առաջ մարդ մըն էոր կը կատարէ իրեն յանձնարարուած որոչակի պարտականութիւնները: Մենք կերպով մը համաձայնեցանք այդ անուանափոխութեան: Եւ անոնք սկսան աւելի չատ մոռնալ որ իրենք պարտականութիւններու տէր են. ուրախացան որ գիրենք այլեւս պաչտօնեաներ չեն անուաներ եւ սկսան աւելի չատ մտածել իրենց իրաւունքներուն մասին:

Ատոր հետ միասին պարտականութիւն–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՎԱՂԸ՝

ԻՆՉ ԵՒՐՈՊԱ

Հեռատեսիլի այս յայտագիրը նախընթաց չունէր, բայց եւ այնպէս յիչատակելի մը պիտի չթողու: Ո՞ւր են Ֆրանսայի բանավէճի ախոյեան, սրամիտ, պատրաս տարան քաղաքական դէմքերը, որոնք համ կուտային քաղաքական կեանքին: Հոս, կրթուած, չափուած – ձեւուած մարդիկ սալոնի մը մէջ, մէկը միւսը՝ մեծարող, ձայն չբարձրացնող, անոյշ անոյշ մտքերու փոխանակութիւն ընող: Քիչ մը աղ – պղպեղ դրաւ Սիմոնն Վէյլ, ան ալ առաւելաբար Ժիսքարի հետ վիճելով եւ – ինչո՞ւ չխոստովանիլ – սրամիտ միջամտութիւններով հանդէս եկաւ երբեմն Լը Փէն: Անկէ անդին տափակութեան, հիմնական հարցերը բարձի թողի ընելու չանքերու ընդհանուր հաւաքոյթ մը, ուր հին գլուխներ (բացի Վէյթերէ) նոր բաներ չունէին ըսելիք:

Ինչպէս ըսինք, եթէ չըլլային Վէյլ – Ժիսքար և պահ մըն ալ՝ Լը Փէն – Վէյթէր քիչ մը կծու փոխատացութիւնները, ընդհանուր ձեւով սալոնական հանդիպումի մը տհմանիներուն մէջ պիտի մնայինք տուրջ երկու ժամ: Ամէն մանրամասնու – թիւն ալ նկատի առնուած էր մէկը միւսէն չնպաստաւորելու համար, քանի բարձրահասակ մարդ կայ, չայթանդամ կայ, ճաղատ եւայլն, եւայլն: Ուրեմն վեց աչակերտները չարուած էին վեց դրակալներու եաին դրուած վեց աթոռակներու վրայ, տարբեր բարձրութեամբ, որպէսզի բոլորը նոյն հասակով ներկայանան հեռատեսողին:

Ժիսքար փորձեց եւ մասամբ յաջողե – ցաւ նեղը դնել Ֆապիուսը Թուրքիոյ անդամակցութեան կապակցութեամբ, որու ինք դէմ է, այդպէս ալ ըսաւ Ֆապիուս, մինչ Ժիսքար առարկեց որ իր ցանկի վրայ եղողներ, ինչպէս Շէյսոն կողմնակից են:

Սիմոն Վէյլ յարձակողական էր իր պատասխանին մէջ, երբ կը հերքէր Ժիսքարի այն պնդումները՝ թէ տարբերութիւն չկայ իրենց տեսակէտներուն մէջ, բարկութեամբ յիչեցնելով թէ ի՛նչ ի՛նչ դիրքումներ բրած է Շիրաքի չարժումին: Նախկին նախագահը, ընդհակառակն, կը ջանար բոլորին սիրտն առնել, ընտրող – ներ ձեռք ձգելու յեաին միտքով, թէ Լը Փէնէն եւ թէ Սիմոնն Վէյլէն, առանց մոռնալու Վէյթէրն ու Ֆապիուսը: Այս վերջինը մէկ երդ ունէր՝ օգնել Միթերանի, ուրեմն իր ցանկի քուէարկել: Հերզոկ հրապարակային ելոյթներու նոր աչկերտութիւն մը կ'ընէ, եւ հարկ է խոստովանիլ թէ Խորհրդային Միութենէն Զիներ եւ լեհական ընտրութիւնները, որեւէ համաչխարհի դիրքը չատ հանդրտաւէտ չէ այս չրջանին:

Մնաց որ, ի վերջոյ, կարելի չեղաւ յստակ գաղափար մը կազմել եւ պատասխանը ունենալ սա պարզ հարցումին՝ վաղը, ինչ Եւրոպա:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՋԻՆԱՍՏԱՆի մէջ գլխաւոր նորութիւնը կը վերաբերէր Հինդչաբթի օր նախարարապետին երեսման լուրին: Ան ելոյթ ալ կ'ունենար, ընտրաւորելու համար բանակը, իր ծանր պարտականութեան մէջ: Մինչ օտարականներու մեկնումը կը չարունակուի, տեղւոյն վրայ որոչ հանդարտութիւն մը կը տիրէ, քանի որ իչխանութիւնները որոչած են վերահաստատել կարգուկանոնը: Գաղանի ոստիկանները մատած են համալսարանը եւ 12 ուսանող առած տարած (չատեր նախապէս հեռացած էին քամփիւսներէն) եւ բնաջնջած բոլոր նկարները, որոնք ցոյց կուտան բանակին բիրտ միջամտութիւնը: Մինչ փեքին «բնականոնացման» այս պատկերը կը պարզէ, Ուրբաթ առտու Փարիզ հասած լուրերը (երբ ժամը 14–15 էր Զինաստան) կը հաստատէին, թէ ցոյց կը կատարուէր Շանհայ, բայց բանուորական զաղաքազօրքերը արդէն չրջապատած էին հրապարակը եւ զինեալ միջադրութիւնը անմիջական կրնար ըլլալ: Ձչդենք, որ Փարիզի բողոքի ցոյցը, Ջոլիքչարթի իրիկուն, ձախի նախաձեռնութեամբ էր եւ համայնավարներու մասնակցութեամբ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅի, երեսփոխաններու համադումարին անակնկալ մը պատահած է Հինգչաբթի օր, ինչպէս կը վկայէր նոյնինքն «Իմանիթէ» Ուրբաթ առտու: Մինչ նստաչրջանը սկիզբէն ի վեր ուղղակի կը սփռուէր հեռատեսիլէն, կորբաչով յանկարծ դռնփակ չարունակել կ'ուզէր, Խորհրդային Միութեան ընդհանուր դատախազին ընտրութեան հարցին առեն: Նախապէս ալ միջադէպ մը պատահած էր, երբ լիտուանացի չուրջ 50 երեսփոխաններու պատուիրակութիւնը սրահը ձգած դացած էր: Կորբաչով իսկ զարմացած կէս ժամուան դադար մը կ'որոչէր, ապա բուռն վիճաբանութենէ մը եաք Կորբաչովի եւ Լուկիանովի միջեւ, առաջինը կը յայտարարէր թէ յետաձգուած է խնդիր յարուցանող օրակարգը: Ի՞նչ էր: Ընտրութիւնը պիտի կատարուէր «Սահմանադրական հսկակչռի Կոմիտէին» անդամներուն: Ասոնք կը հսկեն Սահմանադրութեան կիրարկումին: Նախագահութեան թեկնածուն ալ՝ ակադեմական Կուդրիաւեցեւն էր: Բայց, ցանկը հաղիւ ժամ մը առաջ ծանօթ եղած էր եւ բողոքը այդ հապճեպ կարգադրութեան դէմ էր, նաեւ նախագահական թեկնածուին («պատեհ – հապաչտ մը»), որ քննադատած էր Գդբաչեանն ու Իվանովը: Պալթեան Հանրապետութիւնները կ'ուզեն իրենք ունենալ իրենց հարազատ Սահմանադրութիւնը: Հարցը կը յետաձգուէր: Բայց, դռնփակ նիստին ընթացքին է որ Կորբաչով կ'ապահովէր ընդհ· դատախազին – Սուխարեւի – ընտրութիւնը, հակառակ վիճաբանութիւններուն եւ հարցապնդումներուն որոնց ենթակայ էր (Գդբլեան – Իվանով հարցի կապակցութեամբ): Կորբաչով որ խոստացեր է վերջին ձայնը տալ Գդբլեանի, որոչած է ուղղակի քուէարկութեան անցնիլ ու Սուխարեւ «մեծամասնութեամբ» ընտրուած է:

ՎԱՐՇԱՒԱՅի մէջ, Սոլիտարնոսկ համաձայնութեան եկած է իչխանութեան հետ, որ իր պահուը փրկելու համար պարտի լուծում մը դտնել ազգային ցանկին իր 35 պարտեաւներուն համար: Ձեւ մը պէտք է դտնել որ Սոլիտարնոսկի ընտրեաւներէն ոմանք քաչուին եւ 35–երէն մաս մը իրենց տեղն անցնի: Ինչպէս կ'ըսէինք, Երեքչաբթի իսկ, յաղթանակ – ներ կան, որոնք երբ այսքան չախչախիչ են փորձանք կը դառնան: Թէեւ պէտք չէ անտեսել ձեռնպահութեան մեծ համեմատութիւնը (աւելի քան՝ 37%), որ պարզապէս դժգոհութեան արտայայտութիւն մըն էր, Սոլիտարնոսկի դէմ, մեղադրուած իր բանակցութիւններուն համար իչխանութեան հետ:

ՈՒՖԱՅի (Գերագոյն Միութիւն) երկաթուղիի արկածին (կազուղիի պայթումին հետեւանքով) պատասխանատուները կը փնտռուին: «Նուվէլ տը Մոսկու»ի Ֆըրնանկի հրատարակութեան վերջին թիւը (Յունիս 9) բաւական կը զբաղի այս խնդրով, ծանրանալով զանազան վարկածներու վրայ՝ սխալնե՞ր, անձնընհասութի՞ւն, ճակատագի՞ր եւայլն:

Հայաստանի Գիտութեան Կազմակերպութեան անունով, Մաչիկ Ստամբոլցեան Ուֆա զացած է օգնութեան փութալու համար:

ՄՈՆՐԻԱԼի մէջ, բացուած է ՍԻՏՕ–ի 5–րդ համաչխարհային համագումարը: Առաջին նիստերն իսկ ցոյց կուտան թէ հիւանդութիւնը մեծ համեմատութիւններ առած է ափրիկեան թերաճ երկիրներէն դուրս ալ, արեւմուտք, ծաւալած է եւ կը ծաւալի բանտերու մէջ:

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի պատերազմը չուրջ 5 միլիառ ռուբլի արժած է Խորհրդային Միութեան (50 միլիառ Ֆրանքէն քիչ մը աւելի):

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ՁՇՄԱՐՏԱՆՄԱՆԸ ՎՏԱՆԳԱՒՈՐ Է ԿԵՂԾԻՔԻՑ»

Պատմական գիտութիւններու թեկնածու Կարիճ Սարգսեան Մայիս 26-ի «Գրական Թերք»ին մէջ այս խորագրով ուշադրաւ յօդուած մը տորագրած է։ Մեկնելով ներկայի մեր հարցերէն – Ղարաբաղ, Սումգայիթ – ան կը չեչակ անհրաժեշտութիւնը՝ պատմութեան հանդէպ անկողմնակալ ու անկեղծ վերաբերումին։

Կարիճ Սարգսեանի դրութիւնը որպէս նիւթ կ'առնէ 1920 – 21-ի բախտորոշ շրջանը։ Ան առաւելաբար կը ծանրանայ երկու հարցումներու վրայ, որոնց պատասխանները պիտի լուսաբանեն խնդրայարոյց շրջան մը։ Իր երկու հարցումները հետեւեալներն են։ –

Ա. – Ի՞նչ կապ ունի ինքնորոշումը սահմանադրութեան 78-րդ յօդուածով նախատեսուած տարածքային փոփոխութիւններու հետ։ Եւ եթէ ունի, ապա ի՞նչ կը նշանակէ ինքնորոշում բառը մեր երկրին մէջ։

Բ. – Ինչո՞ւ չգեկաւուեցաւ Ռուսիոյ համացնաւար կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի կովկասեան բիւրոյի 1921 Յուլիս 5-ի որոշումը եւ կեանքի չկոչուեցաւ նոյն նիստին Յուլիս 4-ին որոշումը, որով Էուէներու մեծամասնութեամբ Լեռնային Ղարաբաղը կը միացուէր Հայաստանի։

Կարիճ Սարգսեան կը սկսի երկրորդ հարցումին պատասխանելով. Կովկասեան բիւրոյի Յուլիս 5-ի որոշումը պէտք է չեղեալ յայտարարուէր նախ այն պատճառով որ տակտիկա «ժողովրդի կենսական հարցին կամայական լուծում տալու աղաղակող փաստ» էր։ Մօտիկ անցեալի այս էջին քննութիւնը պահանջ կը ներկայացնէ բացատրել նաեւ «ոչ միայն Ստալինի, այլեւ Կովկասեան Բիւրոյի անդամներ Կիրովի, Օրջոնիկիձէի եւ Միասնիկեանի խաղաքական վարքագիծը»։ Այս պահանջը անկէ, որ անոնք «մի օր առաջ իբր ուէարկեցին Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանին միացնելու օգտին, իսկ յաջորդ օրը յոյեայն համաձայնեցին Ստալինի կամքին, անտեսելով նախորդ օրը իրենց կայացրած որոշումը»։

Կարիճ Սարգսեան չի մոռնար այն պարագան որ այդ լուռ համաձայնութիւնը վախէն թելադրուած էր, այսուհանդերձ ան «կանանչ ճանապարհ էր տալիս այն անուանի կամայականութիւններին որոնց յետագային ենթարկուեց խորհրդային ողջ ժողովուրդը»։

Ու Ստալին, Ղարաբաղը Ադրբեջանին յանձնելուն յաջորդ օրը՝ Յուլիս 6-ին Թիֆլիսի մէջ ելոյթ ունենալով, յատկապէս կը ծանրանայ Անդրկովկասի մէջ «Նացիոնալիզմի վտանգաւոր դրսեւորումների վրայ (նկատի ունէր հայկական դժգոհութիւնը), ճա առաջին անգամ նըշեց որ նացիոնալիզմը «անհրաժեշտ է արմատախիլ անել շինկացած երկաթով»։ ան յետագայում Հայաստանի փորձը մեծ յաջողութեամբ տարածեց ամբողջ Միութիւնում»։

Ու այն հայ գործիչները, որոնք իրենց յոյսը կապած էին ընկերվարութեան, «ապարդիւն ջանքեր էին գործադրում ապացուցելու որ «համաշխարհային յեղափոխութեան» ալիքը խեղդում է հայ ժողովրդին»։ Ու որպէսզի տարածքային հարցերը վերջնականապէս արմատախիլ ըլլան հայ ժողովուրդի գիտակցութենէն, խաչակիրներու արշաւանք կը սկսի հայ մտաւորականութեան դէմ։ «Տասնեակ հազարաւոր հայորդիներ նացիոնալիզմի մեղադրանքով բաժին դարձան «շինկացած երկաթին»։

Երկիկ, հայ ժողովուրդը մեղադրուեցաւ «ինտերնացիոնալիզմ»ի ընթացքը խանգարելով, իսկ այսօր կը մեղադրուի «վերակառուցման գաղափարը» չարաշահելով։ Ներկայի մեղադրանքը կը հիմնուի պատմութեան ծուռ փակուած էջերուը քրքրելու մարմաջին։ Այդ ծուռ փակուած էջերէն մէկուն կ'անդրադառնայ մանրամասնօրէն Կարիճ Սարգսեան։

Հայաստանի խորհրդայնացումէն անմիջապէս եաք խորհրդային իշխանութիւնը կը յայտարարէ թէ 1920 Դեկտ. 2-ին Ալեքսանդրապոլի մէջ քէմալականներու եւ դաշնակցականներու միջեւ կնքուած պայմանագիրը ապօրինի է ու կը վտանգէ հայ ժողովուրդին չահերը։ Շուտով կը պարզուի որ Մոսկուայի մէջ դումարելի ռուս – թուրք – ադրբեջանա – հայկական ժողովին Խորհրդային Ռուսաստան պէտք է պաշտպանէ հայ ժողովուրդին օրինական պահանջները։ 1921 Փետրուարին այս պետութիւններուն պատուիրակութիւնները կը հաւաքուին Մոսկուա։ Հայկական կը դեկավարէ Ա. Բէկզադեան։ Սակայն Թրքական պատուիրակութեան պըն-դումով ժողովը կը յայտարարուի ռուս – թրքական։ Հայերը ասոր դէմ բողոքելու իրաւունք պիտի չունենային, եթէ ժողովը Հայաստանի վերաբերող հարց մը չքննարկէր։ Անտեսելով միջազգային իրաւական չափանիշները ժողովը կը քննարկէ եւ «լուծում կուտայ» հայ – թրքական տարածքային հարցին։ Այս քայլը իրաւական հիմ կ'ունենար միայն այն պարագային, եթէ հայկական պատուիրակութիւնը լիազօրած ըլլար ռուսական պատուիրակութիւնը, ժողովին քննարկելու Հայաստանի հարցը։ Մինչդեռ հայկական պատուիրակութիւնը ոչ միայն նման լիազօրութիւն չէր տուած, «այլեւ մինչեւ պայմանագրի ստորագրումը տեղեկու — թիւն անգամ չի ունեցել թէ ինչպէս են ընթանում բանակցութիւնները»։ Այս կացութիւնը լուսաբանիս կը բացատրէ 1921 Ապրիլ 11-ին Հայաստանի Յեղափոխական Կոմիտէին յղուած Բէկզադեանի հեռագրեալ հեռագիրը։ – «Կապուած մեր պատգամաւորութեանը ժողովի աշխատանք – ներից զրկելու եւ Հայաստանի համար պայմանագրի ծանր պայմանների հետ, մեր կողմից բողոք է ներկայացուած, որն ի հարկէ, գործնական նշանակութիւն չի կարող ունենալ»։

Պայմանագիրը ոչ միայն կ'օրինականացնէ Թուրքիոյ Հայաստանին պրուած մասերը, այլեւ Թուրքիոյ պնդումով Ադրբեջանի կը յանձնուի Նախիջեւան գաւառը։

Սակայն ճիշդ չէ այն տպաւորութիւնը թէ ռուսական պատուիրակութիւնը չէ փորձած Հայերու չահերը պաշտպանել։ Նոյնիսկ այս պատճառով բանակցութիւնները անելի մատնուած են ու միջամտած է Մոսկուին։ Ան Մարտ 9-ին հանդիպում ունեցած է Թրքական պատուիրակութեան հետ, ու բացուած է անելը։

Հետաքրքրական է դիտնալ թէ հայ ժողովուրդը ինչպէս ընդունած է 1921-ի ռուս-թրքական պայմանագիրը։ անոր դէմ առաջին բողոքի ձայնը բարձրացուած է Խորհրդային Հայաստանի պատուիրակութիւնը։ Սակայն, արդէն ռուս-թրքական հանդիպումին նախօրեակին Ստալին ամէն ջանք կը գործադրէ Լենինը համոզելու համար, թէ Հայերու կողմէ տարածքային խնդիրներու յարուցանումը արդիւնք է «իմպերիալիստան ձգտում-ներ»ու եւ «նացիոնալիստան տրամադրութիւններ»ու։ Այս մարդին մէջ ամէնէն կարեւորը մեղադրել էր այն հայ գործիչները որոնք կ'ըսէին թէ Հայաստանի մէջ խորհրդային իշխանութիւնը կոչուած էր լուծելու հողային հարցը։ Ու այդ առաքելութեամբ հանդէս կուգայ ... Ա. Միկոյեան։ Ան խօսք կ'առնէ ազգային հարցին մասին Ստալինի զեկուցումին առթիւ տեղի ունեցող մտքերու փոխանակման ընթացքին ու կ'ըսէ։ – «Եթէ վերցնենք Հայաստանը, ապա այնտեղ մեր կողմից բոլոր են տրուել սխալներ։ Քանի որ հայկական բուրժուազիան ունի Թուրքիայի մի մասը զաւթելու իմպերիալիստան ցանկութիւն, ուստի ... մենք այդ ցանկութիւնները չպէտք է ներողամտօրէն ֆաջալերենք։ Մենք պէտք է պայքարինք նրանց դէմ, քանի որ նրանք միայն կասեցրնում են յեղափոխական շարժումները Կովկասում»։

Այսպէսով, հայ համյանուալարներու ամբողջ ողբերգութիւնը կ'ըլլայ թիրախ ըլլալ այն մեղադրանքներուն, զորս ժամանակին իրենք կ'ուղղէին Դաշնակցութեան։ Ու բացի ձախ թեւէն, Հայաստանի քաղաքական գործիչներուն կեցուածքը ռուս – թրքական պայմանագրին հանդէպ ժխտական էր։ Անոնց դժգոհութիւնը սակայն, Հայաստանի համամյնուալար կուսակցական առաջին համագումարին, Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Ս. Լուկաշինի զեկուցումին մէջ հետեւեալ արտայայտութեամբ ասպարէզ կուգայ։ – «Կարսի կոնֆերանսը եւ խաղաղութեան պայմանագիրը Թուրքիայի հետ գրեթէ հին Ալեքսանդրապոլի պայմանագիրն է, բայց այստեղ մեզ անհրաժեշտ էր գլխաւորը՝ Հայաստանի աշխատաւորները եղբայրական ձեռք են մեկնում Թուրքիայի աշխատաւորութեանը։ Մենք այդ բանակցութիւններում պէտք է փրկէինք Հայաստանի ինտերնացիոնալիստական դէմքը»։

Համագումարին Խորհրդային Հայաստանի վարած արտաքին քաղաքականութեան խիստ քննադատութեամբ հանդէս կուգայ Ա. Երզնկեան։ 1921 – 22-ին Հայաստանի թերթերուն մէջ հրատարակուած են բազմաթիւ յօդուածներ, որոնցմով դժգոհութիւն կը յայտնուի Մոսկուայի ռուս – թրքական պայմանագրէն։

Նոյն վիճակը կը ստեղծուի նաեւ Ղարաբաղի հարցին կամայական լուծումէն ետք։ 1921 Յուլիս 16-ին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն քննարկելով յայտնեց թէ «Ղարաբաղի հարցի նման լուծումը չի բաւարարում մեզ»։ Իսկ Միասնիկեան այս որոշումէն ետքն ալ կեդրոնի

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԵՒ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝ ՖՐԱՆՍԱ

ՄԱՐՍԻԼ։ – («Յառաջ»)։ –

Պատահմամբ «Ի.Ժ.Լ.Թ. – Էնթերնասիոնալ» Ընկերութեան հրաւէրին, հայատառեան «Սովիուկէնա Թրույը» ընկերութեան պատուիրակութիւն մը, բաղկացած փրոֆ. Ռուբէն Սահակեանէ՝ նախագահը ընկերութեան, փրոֆ. Ալեքսանտր Սահակեանէ, Վլատիմիր Ունան – եանէ՝ անօրէնը Արմենիա պանդոկին եւ Եդուարդ Աւագեանէ՝ Երեւանի քաղաքապետը, ժամանեց Փրանսա, Յունիս 5-ին։

Անձնական բնոյթ կրող ուղեւորութիւն մըն է իւրայատուկ նպատակներով՝ ճարտարապետական, անտեսական, չինարարական, թեքնիք, առեւտրական եւայլն։ Փրանսայի համար նախընթաց չունեցող քայլ մըն է Հայաստանի հետ նման փոխյարաբերութիւններու հաստատումը։

Այցելութիւնը սկսաւ Մարսէյլով։ Պօդոսեան եղբայրներու, Թորդոմ եւ Հայկ, կարդադրութեամբ եւ նախաճեռնութեամբ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան։ Պատուիրակութեան ժամանումին օրն իսկ, Յունիս 5-ին, երեկոյեան, կարելի եղաւ սեղմ շրջանակի մը մէջ հանդիպում մը կազմակերպել եւ հիւրասիրել պատուիրակութիւնը Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Հայկ Պօդոսեան, «Ի.Ժ.Լ.Թ. Էնթերնասիոնալ» Ընկերութեան անունով բացատրեց պատուիրակութեան այցելութեան պատճառները, առաքելութիւնը Ֆրանսա եւ ներկայացուց անդամները։

Կարօ Յովսէփեան Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անունով ողջունեց «Սովիուկէնա Թրույը» ընկերութեան պատուիրակութիւնը եւ չնորհակալութիւն յայտնեց որ հակառակ իրենց խճողուած յօրագրին, այս հայկական յարկէն ներս, կարելի եղաւ կազմակերպել այս հանդիպումը ի ուրախութիւն եւ ի գոհունակութիւն բոլորին։ Ապա ըսաւ թէ այս այցելութիւնը Երեւանի քաղաքապետին պիտաւորութեամբ ինքնին դէպք մըն է որ այս շրջանին կ'առնէ առաւել իմաստ եւ կը տեղեկէ առաւել հետաքրքրութիւն։ Յիշեց 1988 տարին, հայ ժողովուրդի փետրուարեան քաջարի եւ օրհնակելի պոթիւմէն մինչեւ դեկտեմբերեան շշմեցուցիչ հարուածը։ Սփիւռքը ուշադիր եւ աջալուրջ է, ըսաւ Կարօ Յովսէփեան, այն կանչերուն որոնք կուգան Հայրենիքէն։ Երկրաշարժի առթիւ համակամութեան կանչը Հայրենիքի վերականգնումի գործով վըր հնչէ բոլոր Հայրուն սրտին մէջ, ինչպէս կը հնչէ պարարտեան կանչը, ինչպէս կը հնչէ պատմութեան կանչը հաստատումով մայիսեան Հայոց Պետականութեան եւ ճանաչումով անոր խորհրդանիշ Եռագոյն դրօշակին։ Կարօ Յովսէփեան իր խօսքը վերջացուց ըսելով թէ Հայը կը շարունակէ մնալ ոտքի, նաեւ դժուար օրերուն, որովհետեւ կայ վաղուան կառուցումը եւ ձեր ներկայութիւնը, ասելցուց, կը ըսեղծէ տեսակ մը կամուրջ, կամուրջ սրտերու, կամքերու եւ նաեւ երազներու դէպի Լեռն Ամենայն Հայոց՝ յաւերժական Արարատ։

Երեւանի քաղաքապետը՝ Եդուարդ Աւագեան յայտնեց իր ուրախութիւնն ալ ջերմ յարգանքները այս հանդիպումին համար եւ անմիջապէս անցաւ ժողովուրդը յուզող հարցերուն։ Մեր երկիրը, ըսաւ, ենթարկուեցաւ ծանր աղէտի մը ունեցանք մեծ կորուստներ՝ մարդկային կեանքի եւ մեր եռանդով, արիւնով, քրտինքով ստեղծած տարիներու ընթացքի մեր աշխատանքի արդիւնքները։ Ասկէ հետ, չարունակեց քաղաքապետը, անցեալ տարուան սեպտեմբեր մեր ժողովուրդը միասնական ջանքերով պայքարի եկաւ Արցախի խնդիրը պատմական ճշգութեամբ լուծելու համար, Հայաստանի միաւորելու փափաքով եւ Ե. Աւագեան չեշտեց։ – «Այս խնդրին մէջ մեր ժողովուրդը միասնական է։ Այսօր, այս հարցը վերջնական չէ լուծուած, բայց արձանագրած է որոշակի յառաջդիմութիւն։ Պէտք է հասկնալ որ այսպիսի բարդ պգամիջեան մեծ լարուածութեան ծնունդ տուող հարցը կը լուծուի մաս առ մաս, յաղթանակէ յաղթանակ եւ մենք անիմաժեշտ է որ հասնինք մեր վերջնական նպատակին»։ Ցետոյ, Երեւանի քաղաքապետը որպէս հայ ժողովուրդի ղեկավար նպատակ նկատեց անոր միաւորումն ու մերձեցումը։ Մեր ազգի բեկորները ցրուած աշխարհի մէջ պէտք է ըլլան միասնական եւ ուրախ եմ, ըսաւ, որ այդ միասնականութիւնը վըր զարգանայ, կ'ամրապնդուի եւ այս դիտով է որ հնարաւորութիւնը պիտի ունենանք լուծելու մեր քաղաքական գործիչներուն կեցուածքը ռուս – թրքական պայմանագրին հանդէպ ժխտական էր։ Անոնց դժգոհութիւնը սակայն, Հայաստանի համամյնուալար կուսակցական առաջին համագումարին, Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար Ս. Լուկաշինի զեկուցումին մէջ հետեւեալ արտայայտութեամբ ասպարէզ կուգայ։ – «Կարսի կոնֆերանսը եւ խաղաղութեան պայմանագիրը Թուրքիայի հետ գրեթէ հին Ալեքսանդրապոլի պայմանագիրն է, բայց այստեղ մեզ անհրաժեշտ էր գլխաւորը՝ Հայաստանի աշխատաւորները եղբայրական ձեռք են մեկնում Թուրքիայի աշխատաւորութեանը։ Մենք այդ բանակցութիւններում պէտք է փրկէինք Հայաստանի ինտերնացիոնալիստական դէմքը»։

Համագումարին Խորհրդային Հայաստանի վարած արտաքին քաղաքականութեան խիստ քննադատութեամբ հանդէս կուգայ Ա. Երզնկեան։ 1921 – 22-ին Հայաստանի թերթերուն մէջ հրատարակուած են բազմաթիւ յօդուածներ, որոնցմով դժգոհութիւն կը յայտնուի Մոսկուայի ռուս – թրքական պայմանագրէն։

Նոյն վիճակը կը ստեղծուի նաեւ Ղարաբաղի հարցին կամայական լուծումէն ետք։ 1921 Յուլիս 16-ին Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն քննարկելով յայտնեց թէ «Ղարաբաղի հարցի նման լուծումը չի բաւարարում մեզ»։ Իսկ Միասնիկեան այս որոշումէն ետքն ալ կեդրոնի դործիչներուն կը յայտնէր որ հայ ժողովուրդը ըմբռնում ցոյց տուաւ հարցին նման լուծումին։ Միասնիկեանի այդ դիրքորոշումը «քաղաքական շրջահայեացութեան» պատասխանատուհակ կը դառնայ բոլոր հայ գործիչներուն համար։ Թէեւ այդ կ'ըլլայ նաեւ պատճառը որ Հայաստանի տարածքներուն բռնակցումը դրացի երկիրներուն, ներկայացուի որպէս ինտերնացիոնալիզմի արտայայտութիւն Հայաստանի կողմէ։

Այս անցեալին կ'առընչէ Կարիճ Սարգսեան նաեւ Լ.Զ.Ի.Մ.-ի հարցը, նշելով թէ անոր քաղաքական արդար լուծումը մեծապէս կը խանգարէ 1921-ի ռուս եւ թրքական պայմանագիրը։ Փաստական չէ որ Ադրբեջանի քաղաքական գործիչները կ'ակնարկեն թէ Ղարաբաղի հարցը ունի նաեւ միջազգային նշանակութիւն։ Անոնք կ'ակնարկեն միայն, որովհետեւ չեն կրնար բացայայտ կերպով ըսել որ Նախիջեւան ու Ղարաբաղ թուրքերոյ գործօն մասնակցութեամբ բռնակցուած են Ադրբեջանի։ Ուրեմն, կ'եզրայուցած են Կարիճ Սարգսեան, «այս կարեւոր հանգամանքը եւս մեր քաղաքական գործիչներից ու գաղափարախօսներից պահանջում է խիզախութիւն ու գիտական բարեխղճութիւն՝ վեր հանելու եւ ցոյց տալու այն աղաղակող անարդարութիւնները, որոնք կատարուել են 1920 – 1921 թուականներին Հայաստանում»։

ԳՂՋՈՒԹԻՆ ԳՂՋՈՒԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ կեդրոնին մէջ, Մայիս 28–ի երեկոյեան տեղի ունեցած է Հայաստանի Հանրապետութեան 71–ամեակի պաշտօնական հանդիսութիւնը, կազմակերպութեամբ Հ. Ց. Դ. «Մ. Փափազեան» Կոմիտէի: Ներկայ եղած են Ս.Դ.Հ.Կ.–ի, Ռ.Ա.Կ.–ի եւ Հ.Բ.Ը.Մ.–ի ներկայացուցիչները. էջմիածնական թեմի առաջնորդ Վազգէն Արք. Քէշիշեան: Աւելի քան 500 հոգիի մասնակցած հանդիսութեան բանախօսը եղած է Յ. Ցովհաննիսեան: Մէջընդմէջ ղործադրուած է ազգային յայտագիր:

***

ՍԱՄԱԹԻՈՑ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ յարակից զոյգ վարժարաններուն չուրջ, Մայիս 21–ին, նշուած է «Սահակեանցի – Ներսէս Օր»: Այս տարի իր չրջանաւարտ – ներսէս 20–րդ հունձքը տուող Սահակեան լիսէի խումբ մը աշակերտներ օրուան բացումը կատարած են տոհմիկ պարերով: Ուղերձներ արտասանած են Սանուց Միութեան տեղապահ Ա. Սարըլը, թաղային խորհուրդի անդամ Ա. Քէօսէեան, վարժարանի փոխ տնօրէն Մ. Ալթուն, տնօրէն՝ Գ. Հորասան: Ցայտագիրը չարունակած է վարժարանի հին ու նոր աշակերտներու խմբերգներով, մեներգերով ու արտասանութիւններով:

ՄԱՐՍԷՅԻ Ցան վարչութեան կողմէ յանձնուեցաւ յուշանուէրներ պատուիրակութեան անդամներուն, եւ տեղի ունեցաւ չատ չերմ մթնոլորտի մէջ հիւրասիրութիւն: Այս ընդունելութեան ներկայ եղան Նչան Ծ. Վարդապետ Գարաքէհեան՝ առաջնորդ Հայ Կաթողիկէ համայնքին, Վեր. Ժան – Տանիէլ Սահակեան՝ նախագահ Ֆրանսայ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ, Շահան Ալչը. քահանայ Տէմէեան, Տիկին Էլիզ Ցակոբեան՝ կղօրդ քաղաքապետին, Փիէռ Պոռնիք՝ Մարսէյլի քաղաքապետին դրասենեակին անօրէնը եւ բազմաթիւ հայ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ:

***

Յունիս 6–ին, Երեւանի քաղաքապետը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութեան անդամները ընդունուեցան պաշտօնապէս Մարսէյլի քաղաքապետարանի մեծ դահլիճը, քաղաքապետ Ա. կղօրդ՝ մէթր Գպէռ Հինիի կողմէ, քաղաքապետը ճամրորդութեան պատճառաւ բացակայ ըլլալով քաղաքէն: Մէթր Ա. Հինի ըսաւ թէ ամբողջ երկրաչարժէն վեց ամիս յետոյ ձեղի հոս տեսնելը մեզի համար սփոփանք մըն է: Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռ. Վիկուռու փութաց Հայաստան, որպէս բարիկամութեան փաստ եւ յուշ անոր անցքին յանուն Մարսէյլ քաղաքին յանձնեց Եդուարդ Աւագեանին Մարսէյլ քաղաքի մետալը եւ Մարսէյլ քաղաքի պատմագիրք մը:

Եդուարդ Աւագեան իր պատասխանին մէջ չնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եւ իր ընկերներուն եղած պատիւին համար: Մենք Ֆրանսա եկանք, ըսաւ, հրաւէրովը «Ի.Փ.Խ.Թ. Ընթարնասիոնալ» Ընկերութեան հաստատելու համար յարաբերութիւնները, ուսումնասիրելու համար միասնաբար կարելիութիւններ եւ ստեղծելու համար նպաստաւոր պայմաններ Հայաստանի վերականգնումի գծով: Զենք մոռնար, աւելցուց, Մարսէյլի քաղաքապետին՝ փրոֆ. Ռ. Վիկուռուի վեհանձն կեցուածքը, մարդկային բարձր առաքինութիւնները երբ ազէտին առաջին օրերուն փութաց Հայաստան եւ ես եղայ առաջինը դինքը ընդունելու եւ առաջնորդելու: Երեւանի քաղաքապետը յայտարարեց թէ վերաշինութեան աշխատանքները կը սկսին գործնական փուլի մէջ մտնել եւ չնորհակալութիւն յայտնեց Մարսէյլ քաղաքի բնակիչներուն եւ հայ գաղութին իրենց բերած եւ դեռ բերելիք

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՀԱԼԷՊ. – («Ցառաջ»). – Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադրութեան 71րդ տարեդարձը մեկնէ աւելի ձեռնարկներով ոգեւորութեամբ տօնախմբուեցաւ Հալէպի մէջ: Աւանդապահ մեր ժողովուրդը անգամ մը եւս ոգեկոչեց յիշատակը 1918–ի մայիսեան արշալոյսը կերտած սերունդներուն, ուխտեց հաղորդակից դառնալ անոնց պատգամին ու վերանորոգեց Հայրենիքի զաղափարին հաւատարիմ մնալու իր յանձնառութիւնը:

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐՈՒ ՓԱՌԱՏՕՆ

Շաբաթ, Մայիս 27–ի երեկոյեան, Հայաստանի անկախութեան 71–րդ տարեդարձին առիթով, Քարէն Եփիփ Ազգային Ճեմարանի չրջափակին մէջ կայացաւ յեղափոխական երգերու փառատօն մը, կազմակերպութեամբ Հ. Ց. Դ. Սուրիոյ Երիտասարդական Միութեան:

Շուրջ երկու հազար հայորդիներու ներկայութեան, Հալէպի հայկական առաջնակարգ հինգ նուագախումբեր (Փէնթբըղ, Փանքի Պենտինկ, Բամայա, Կոմիտաս եւ Սարգարապատ) անմահանուն մեր հերոսները պանծացնող ազգային – յեղափոխական երկու տասնեակ երգերու

օժանդակութեան համար եւ ցոյց տուած համակամութեան: Ցետոյ, յանձնեց որպէս յուշանուէր փոքրիկ խաչքար մը ի վկայութիւն հայ ժողովուրդի դարաւոր մշակոյթին, Արարատը ներկայացնող իւղանկար մը՝ եւ խորհրդանիշ հայ ժողովուրդի յաւերժութեան եւ ձեռային աշխատանք մը:

Ապա, ի պատիւ հիւրերուն եւ ներկաներուն տեղի ունեցաւ քոքթէյլ մը:

***

Քաղաքապետարանէն յետոյ, Եդուարդ Աւագեան, Ռուբէն Սահակեան, Ալեքսանտր Սահակեան եւ Վլատիմիր Ունանեան ընդունուեցան եւ հիւրասիրուեցան Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցւոյ վարչութեան կողմէ, մրչակոյթի Կեդրոնի Ա. Ջրբաչեան սրահը:

***

Պէտք է ըսել թէ տեղական մամուլը 2 օր, նկարներով, յօդուածներով, տեսակցութիւններով լայն տեղ տուաւ այս դէպքին:

Եդուարդ Աւագեան՝ Երեւանի քաղաքապետը մեզի յայտարարեց թէ վերաշինութեան աշխատանքները ընթացքի մէջ են եւ մեծ ծաւալներով սկսած է: Բոլոր դպրոցներու, հիւանդանոցներու, բնակարաններու, մանկապարտէզներու վերականգնումը կ'արժէ տասնեւերկու միլիառ ռուբլի (մէկ ռուբլին կ'արժէ 10 ֆրանք): Այս գումարին մէջ չկայ գործատուներու վերաշինութեան արժէքը: Խորհրդային Պետութեան ամէկ մէկ ժողովուրդ, ամէն մէկ հանրապետութիւն իր մարդկային աշխատանքով, չինարարական նիւթերով, մեքենաներով, դրամով կը սատարէն, առաջին հերթին, բնակարաններու եւ դպրոցներու վերականգնման: Լենինական, այսօր վերադարձ մեքենաներու անուտ մըն է: Արդիւնաբերական կարողութիւններուն վերականգնումը դրուած է Խորհրդային Պետութեան համապատասխան նախապարտութիւններու վրայ: Ե՞րբ կը վերջանան աշխատանքները դժուար է ըսել, յոյս կայ որ նուազագոյն պահանջները իրագործուին երկու տարուան մէջ եւ ատոր համար չատ մը երկիրներ կ'օգնեն, Լոս Անճըլըսի Հայերը տասնըհինգ տարուան վրայ օգնութեան ծրագիր մը ունին:

***

Յունիս 7–ին, պատուիրակութիւնը Լիոն գնաց, եւ ապա չարաթավերջին կ'այցե – լէր Փարիզ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 28–ի առաւօտուն, Հալէպի Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Սարգարապատի հայ նահատակներու յիշատակին՝ հանդիսաւոր պատարագ մատոյց եւ քարոզեց Բերիոյ Թեմի Հայոց առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան: Իր քարոզին մէջ, առաջնորդը անդրադառնալով նոյն օրը յիշատակուող երկու կարեւոր ոճներու – Էջմիածնի ոճը եւ Հայաստանի անկախութեան տարեդարձը–, չեշտը դրաւ յատկապէս Մայիս 28 կերտած սերունդի անձնուրացութեան վրայ, կոչ ուղղելով նորահաս երիտասարդութեան՝ տէր կանդնելու անոնց վոխանցած սրբազան աւանդին:

Յաւարտ պատարագի, տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն՝ Սարգարապատի, Բաշ – Ալարանի եւ Ղարաքիլիսէի յաղթական ճակատամարտերուն նահատակուած հայ հերոսներու յիշատակին: Հուսկ, ներկայ հոծ բազմութիւնը, պատարագիչ Առաջնորդին ղեկաւարութեամբ համախմբուեցաւ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կառուցուած Ապրիլեան Եղեռնի յուշակոթողին չուրջ, ուր կատարուեցաւ նորակերտ սոյն յուշարձան – որմնաքանդակի պաշտօնական բացումը: Այստեղ, Շինարարական Ցանձնախումբի անունով խօսք առաւ՝ Ցակոբ Դաւիթեան: Առաջնորդ Սուրէն Արք. եղբայրակիր իր խօսքին մէջ նախ դիտել տուաւ, թէ սոյն յուշարձանին կառուցումը ուշացած իրագործում մը եղաւ մեր զաղութին համար: Ապա, յիշեցնելէ ետք, թէ Ս. Քառասնից Մանկանց հնադարեան այս եկեղեցին մեծ զաղթական – յան մը եղած էր եղեռնէն ճողոպրած ու Հալէպ ապաստանած հայ խլեակներուն համար, ընդգծեց՝ թէ նո՛յն այդ վայրին մէջ կառուցումը այս կոթողին՝ մեծագոյն վկան է մեր ցեղի վերածնունդին ու դայաթեման:

Նորակառոյց ու մարմարակերտ սոյն յուշարձան – որմնաքանդակը, որ իրականութիւն մը դարձաւ Հալէպաբնակ՝ կարօ եւ Տիրան Գրլըճեան եղբայրներու մեծագումար նուիրատուութեամբ, կը բազկանայ երեք առանձին քաժիններէ: Առաջին մասը նուիրուած է 1915–ի հայկական ցեղասպանութեան, պատկերաց – ուած՝ նախիջեւանցի խաչքարով մը, որուն ներքեւ կայ հայերէն, արաբերէն եւ անգլերէն բացատրական մը: Երկրորդ քաժինը Հայկազեան ցեղի հազարամեայ մըշակոյթի պատմութիւնն է, ուր քանդակած են Մեսրոպ Մաշտոցի դիմանկարն ու եղիչէ Չարենցէն վերցուած քառեակ մը: Երրորդ մասը կամարակապ զարդաքանդակներու ամբողջութիւն մըն է, որուն վրայ կը բարձրանայ սլացիկ եւ երկճիւղ մը, որ կը խորհրդանիշէ հայ ժողովուրդի հաստատման կաղնին, Հայաստանի եւ Սփիւռքի իր զոյգ թեւերով: Այս քաժինը, որ կը կրէ «Փառք վերածնեալ Հայութեան» վերտառութիւնը, խորհրդանիշն է մեր ժողովուրդի յաւերժութեան:

ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ

Մայիս 28–ի երեկոյեան, Հալէպի Ս. Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ բարեզարդուած հանդիսաւորարահին մէջ բացուածրիկ չուքով նշուեցաւ Հայաստանի անկախութեան 71–րդ տարեդարձը, Համազգայինի, Ս.Օ. Խաչի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.–ի համատեղ նախաձեռնութեամբ եւ ի ներկայութեան հայ երիտասարդ ու երէց սերունդէն հոծ բազմութեան մը (աւելի քան 1200 հոգի):

Հանդիսութիւնը սկսաւ Հ.Մ.Ը.Մ.–ի փողերախումբին հնչեցուցած Սուրիական փառերգով ու «Ցառաջ Նահատակ»ով: Առաջին հերթին, բեմ հրաւիրուեցաւ առաջնորդ Սուրէն Արքեպիսկոպոս, որ դաղութի մշակութային միութեանց առջեւ բացուած յայտարարելէ ետք բարեզարդուած ու ամբողջովին վերանորոգուած սրահը (չուրջ հինգ հարիւր հաստատուն թիկնաթոռներով, չարժուն բեմով, ձայնային եւ լուսաւորումի արդիական սարքերով օժտուած դեղակերտ փառադործ մը), զայն մկրտեց Հայաստանի Հանրապետութեան դեկավար դէմքերէն, հայ վշտի երդիչ՝ Ալեքս Ակարոնեանի անունով:

Այնուհետեւ, գործադրութեան դրուեցաւ մշակուած յայտագիր մը, նախ՝ ձայներիզի վրայ ունկնդրուեցաւ օր մը առաջ, Մայիս 27–ին, Երեւանի ճայնասփիւռէն հաղորդուած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան եւ Նախարարաց Խորհուրդի այն հրամանագիրը, որով 1918 Մայիս 28 կ'ընդունէր իբրեւ հայ Պետականութեան վերականգման բախտորոշ թուական, իսկ Երագոյն դրօշը՝ ազգային խորհրդանիշ:

Ելոյթ ունեցաւ Բերիոյ Թեմի Ուսումնական Խորհուրդի «Մեսրոպ Մաշտոց» մանկա – պատանեկան երգչախումբը, մեկնաբանելով հայրենասիրական հինգ երգեր, ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Ծ. վրդ. Օհանեանի: Հ.Մ.Ը.Մ.–ի երկսեռ փողերախումբը, իր կարգին, հնչեցուց յեղափոխական երգերու չարք մը:

Օրուան բանախօսը՝ Գրիգոր Տունկեան նախ դիտել տուաւ, թէ Մայիս 28–ի ոգին ու զաղափարը այսօր կը չարունակեն մնալ հայութեան միակ ուղին ու ցուցանիշը: Հատուածներ մէջբերելով Ս. Վրթանեան յուչերէն, ան պարզեց զինուորական եւ քաղաքական այն պայմանները, որոնք վիճակուած էին մեր երկրին՝ անկախութեան յայտարարութեան նախօրեակին: Հուսկ, անդրադառնալով Հայաստանի ներկայ իրականութեան ընդդէմ այն իրողութիւնը, թէ տնտեսական դժուարութիւններն ու համաթուրանական վտանգը նո՛յն են այսօր, ինչ որ էին 1918–ի ճակատագրական օրերուն: Բանախօսը, ներկաներու ուչադրութեան յանձնելէ ետք Խորհրդային Հայաստանի ներկայ արժեչափերը տնտեսապէս ու արհեստագիտական հասկացողութեամբ բարձրացնելու հրամայականը, զայն ներկայացուց սրբազան պարտականութիւն մը յատկապէս չեշտելով, թէ Հայաստանը այն միակ իրականութիւնն է, որուն վրայ պիտի կարենանք կառուցել մեր Ժողովուրդի քաղաքական բոլոր երազները:

Բանախօսութեան ատարին ելոյթ ունեցաւ Համազգայինի «Զուարթնոց» երգչախումբը, կրկին Հ. Կոմիտասի ղեկավարութեամբ, մեկնաբանելով հայրենասիրական երգերու փունջ մը:

Փակման իր խօսքին մէջ, թեմակալ առաջնորդ Սուրէն Արքեպիսկոպոս Գաթարոյեան դիտել տուաւ, թէ մեր պատմութեան ամէնէն հրաշագեղ էջերէն մին է, որ կը տօնախմբենք այսօր: «Այլեւս, Հայրենիքը լինք տեփականատէրը դարձած է Մայիսի 28–ին ու մեր Պետականութեան խորհրդանիշը եղող Եռագոյն դրօշը ամբողջ 70 տարիներ վտարանդի ու թափառական դեղերելէ ետք սփիւռքեան հորիզոններու տակ, այսօր՝ Հայրենիք կը վերադառնայ, բովանդակ հայութեան սրբութիւններէն մին դառնալու համար», ըսաւ ան: Հուսկ, եզրափակելով իր խօսքը, Սուրէն Արքեպիսկոպոս համոզում յայտնեց, թէ վազուան յաղթանակը մէրը պիտի ըլլայ կրկին, որովհետեւ «Մայիս 28–ի առթած ներչնչումով կը չարունակէ մնալ ամբողջական Հայաստանի վերակերտումի հաւատքի աղբիւր՝ թէ՛ Հարրենքի եւ թէ՛ Սփիւռքի մեր զաւակներուն համար»:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՑԵԱՆ

(Շար. Ա. Էջէն)

ներու բաշխումը պէտք է համապատասխանէ – րանէ ժողովուրդին կարիքներուն եւ ա– նոր մէջ կատարուած չյարուցանէ: Երբ պարտականութիւններու ճշդիւտ սահման– նագատում կատարուի կեդրոնին ու հան– րապետութիւններու միջեւ, պարտակա – նութիւններու համեմատ ալ կարելի կ'ըլ– լայ կատարել, եւ պէտք է վատարուի, իրաւունքներու բաշխումը: Ես չեմ ուզեր ըսել որ նախ միայն պարտականութիւն – ներ պէտք են եւ յետոյ միայն իրաւունք– ներ: Այս հոլովոյթը անչուշտ միաժա – կան է: Բայց պէտք է պարզորոշուին պարտականութիւնները ամէնէն առաջ ժո– ղովուրդին նկատմամբ: Եւ անկէ ետք արդէն, ինչպէս կ'ըսեն, վճռեն թէ ի՛նչ իրաւունքներ պէտք են այդ պարտակա – նութիւններու կատարման եւ միայն ա– նոնց համար:

Եթէ խորամուխ ըլլանք Ղարաբաղի հարցին մէջ, կը պարզուի նաեւ վէճին պատճառը: Քոմունական թուականներուն Հայաստանի կազմէն Ղարաբաղի ապօ– րինի, հակասահմանադրական խլումը հայ ժողովուրդին դիտակցութեան մէջ կը մեկնէր այն սկզբունքէն որ պէտք իրաւունքին բռնագրաւումն է: Այդ տա– րածքին մէջ հայաթափումին սկսիլը: Իսկ երբ հայաթափումը աւարտի, ինչ– պէս եղած է Նախիջեւանի մէջ, թող ատկէ ետք ինչ ուզեն ըսեն: Միեւնոյնն է, հար– ցը կարգադրուած կ'ըլլայ: Լեռնային – Ղարաբաղի վիճակին վերջնական թնա– կանոնացման հարցը կարելի է լուծել մի– այն ժողովուրդներու ինքնորոշման ըս– կզբունքով: Կեանքը ցոյց տուած է որ ազգերու ինքնորոշման լենինեան սկզբ– բունքը նման հարցերու լուծումին միակ եղանակն է, եւ ատիկա, անշուշտ կը համապատասխանէ վերակառուցումի ո– գիին:

Ընկերներ, մեծ նշանակութիւն ունին արտաքին քաղաքականութեան հարցե – րը, որոնց նուիրուած էր Միխայիլ Սեր– գեեւիչի զեկուցման Բ. մասը: Հոս մեր երկիրը ունի արդարեւ համաչխարհային չափի յաջողութիւններ: Անոնք պայմա– նաւորուած էին նոր մտածողութեան ներ– կայութեամբ: Այդ մտածողութիւնը, ա– նոր ներկայութիւնը յանգեցաւ ամբողջ աշխարհի մէջ լարուածութեան թուլաց – ման: Ասիկա մեր երկրին մեծ ծառայու– թիւնն է:

Մեր ղօրքերը դուրս հանուած են Աֆ– ղանիստանէն: Ես կը վարձեմ որ ամբողջ այս ոլորտին մէջ կարելի է ամբողջա – կան հաւանութիւն յայտնել մեր կառա– վարութեան գործունէութեան: Բայց մենք մեր կառավարութենէն կը խնդրենք որ նկատի ունենայ նաեւ այն փաստը, որ ոչ միայն Միութիւնը իր ամբողջու – թեան մէջ, այլեւ միութեան ժողովուրդ– ներէն ամէն մէկը ունի ոչ միայն տնտե– սական, այլեւ քաղաքական չահեր: Օրի– նակներ.

Առաջին. Երբ Արտաքին գործերու նախարար (անչուշտ նախկին) Մոլոտով իր ժամանակին հայ ժողովուրդին անու– նով յայտարարեց թէ ան կը հրաժարի Կարսի մարզին եւ այն տարածքին վերա– դարձի պահանջներէն, ուր 1915–ի ցե– ղասպանութիւնը կատարուեցաւ, որուն ծանօթ է ամբողջ աշխարհը, ան կը ստէր: Ան անդթօրէն կ'ոտնահարէր Խոր– հրդային Միութեան ժողովուրդներէն մէկուն զգացումներն ու չահերը: Հայ ժողովուրդը խաղաղութեան կողմնակից է: Ոչ ոք կ'առաջարկէ այս հարցին մէջ ուժ գործածել, բայց մենք կը յուսանք որ այս հարցը ապագային կը գտնէ իր արդար լուծումը:

Ուրիշ օրինակ. կարգ մը արտասահ– մանեան Պետութիւններ, ինչպէս նաեւ եւրոպական Խորհրդարանը, պաշտօնա – պէս ճանչցած ու դատապարտած են Օս– մանեան Թուրքիոյ կողմէ 1915–ին իրա– գործուած Հայերու ցեղասպանութիւնը: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վերջերս որոշում տուաւ Խորհըր– դային Գերագոյն Խորհուրդին դի– մելու, խնդրելով որ պաշտօնապէս դա– տապարտէ 1915–ի Թուրքիոյ հայ ժողո – վուրդին կատորածը: Ատիկա նոյնքան արդարացի կ'ըլլայ, որքան Ղրիմէն թա– թարներու արտաքսումի դատապար – տումը:

Հոս կ'ուզեմ կատարել հակիրճ, բայց կարեւոր հատատում մը: Մեզմէ չա– տերը, ծայրամասային հանրապետու – թիւններու ներկայացուցիչները, հոս խօսեցան իրենց ժողովուրդներուն ազգա– յին զգացումներուն եւ յատկապէս այն դէպքերուն մասին, երբ ազգային դի– տակցութիւնը վիրաւորուած էր: Այո՛, ներու բաշխումը պէտք է համապատասխանէ – րանէ ժողովուրդին կարիքներուն եւ ա– նոր մէջ կատարուած չյարուցանէ: Երբ պարտականութիւններու ճշդիւտ սահման– նագատում կատարուի կեդրոնին ու հան– րապետութիւններու միջեւ, պարտակա – նութիւններու համեմատ ալ կարելի կ'ըլ– լայ կատարել, եւ պէտք է վատարուի, իրաւունքներու բաշխումը: Ես չեմ ուզեր ըսել որ նախ միայն պարտականութիւն – ներ պէտք են եւ յետոյ միայն իրաւունք– ներ: Այս հոլովոյթը անչուշտ միաժա – կան է: Բայց պէտք է պարզորոշուին պարտականութիւնները ամէնէն առաջ ժո– ղովուրդին նկատմամբ: Եւ անկէ ետք արդէն, ինչպէս կ'ըսեն, վճռեն թէ ի՛նչ իրաւունքներ պէտք են այդ պարտակա – նութիւններու կատարման եւ միայն ա– նոնց համար:

Եթէ խորամուխ ըլլանք Ղարաբաղի հարցին մէջ, կը պարզուի նաեւ վէճին պատճառը: Քոմունական թուականներուն Հայաստանի կազմէն Ղարաբաղի ապօ– րինի, հակասահմանադրական խլումը հայ ժողովուրդին դիտակցութեան մէջ կը մեկնէր այն սկզբունքէն որ պէտք իրաւունքին բռնագրաւումն է: Այդ տա– րածքին մէջ հայաթափումին սկսիլը: Իսկ երբ հայաթափումը աւարտի, ինչ– պէս եղած է Նախիջեւանի մէջ, թող ատկէ ետք ինչ ուզեն ըսեն: Միեւնոյնն է, հար– ցը կարգադրուած կ'ըլլայ: Լեռնային – Ղարաբաղի վիճակին վերջնական թնա– կանոնացման հարցը կարելի է լուծել մի– այն ժողովուրդներու ինքնորոշման ըս– կզբունքով: Կեանքը ցոյց տուած է որ ազգերու ինքնորոշման լենինեան սկզբ– բունքը նման հարցերու լուծումին միակ եղանակն է, եւ ատիկա, անշուշտ կը համապատասխանէ վերակառուցումի ո– գիին:

Ընկերներ, մեծ նշանակութիւն ունին արտաքին քաղաքականութեան հարցե – րը, որոնց նուիրուած էր Միխայիլ Սեր– գեեւիչի զեկուցման Բ. մասը: Հոս մեր երկիրը ունի արդարեւ համաչխարհային չափի յաջողութիւններ: Անոնք պայմա– նաւորուած էին նոր մտածողութեան ներ– կայութեամբ: Այդ մտածողութիւնը, ա– նոր ներկայութիւնը յանգեցաւ ամբողջ աշխարհի մէջ լարուածութեան թուլաց – ման: Ասիկա մեր երկրին մեծ ծառայու– թիւնն է:

Մեր ղօրքերը դուրս հանուած են Աֆ– ղանիստանէն: Ես կը վարձեմ որ ամբողջ այս ոլորտին մէջ կարելի է ամբողջա – կան հաւանութիւն յայտնել մեր կառա– վարութեան գործունէութեան: Բայց մենք մեր կառավարութենէն կը խնդրենք որ նկատի ունենայ նաեւ այն փաստը, որ ոչ միայն Միութիւնը իր ամբողջու – թեան մէջ, այլեւ միութեան ժողովուրդ– ներէն ամէն մէկը ունի ոչ միայն տնտե– սական, այլեւ քաղաքական չահեր: Օրի– նակներ.

Առաջին. Երբ Արտաքին գործերու նախարար (անչուշտ նախկին) Մոլոտով իր ժամանակին հայ ժողովուրդին անու– նով յայտարարեց թէ ան կը հրաժարի Կարսի մարզին եւ այն տարածքին վերա– դարձի պահանջներէն, ուր 1915–ի ցե– ղասպանութիւնը կատարուեցաւ, որուն ծանօթ է ամբողջ աշխարհը, ան կը ստէր: Ան անդթօրէն կ'ոտնահարէր Խոր– հրդային Միութեան ժողովուրդներէն մէկուն զգացումներն ու չահերը: Հայ ժողովուրդը խաղաղութեան կողմնակից է: Ոչ ոք կ'առաջարկէ այս հարցին մէջ ուժ գործածել, բայց մենք կը յուսանք որ այս հարցը ապագային կը գտնէ իր արդար լուծումը:

Ուրիշ օրինակ. կարգ մը արտասահ– մանեան Պետութիւններ, ինչպէս նաեւ եւրոպական Խորհրդարանը, պաշտօնա – պէս ճանչցած ու դատապարտած են Օս– մանեան Թուրքիոյ կողմէ 1915–ին իրա– գործուած Հայերու ցեղասպանութիւնը: Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը վերջերս որոշում տուաւ Խորհըր– դային Գերագոյն Խորհուրդին դի– մելու, խնդրելով որ պաշտօնապէս դա– տապարտէ 1915–ի Թուրքիոյ հայ ժողո – վուրդին կատորածը: Ատիկա նոյնքան արդարացի կ'ըլլայ, որքան Ղրիմէն թա– թարներու արտաքսումի դատապար – տումը:

Հոս կ'ուզեմ կատարել հակիրճ, բայց կարեւոր հատատում մը: Մեզմէ չա– տերը, ծայրամասային հանրապետու – թիւններու ներկայացուցիչները, հոս խօսեցան իրենց ժողովուրդներուն ազգա– յին զգացումներուն եւ յատկապէս այն դէպքերուն մասին, երբ ազգային դի– տակցութիւնը վիրաւորուած էր: Այո՛,

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Մաքրուհի Լօրաէքեան իր սիրելի եւ անմոռանալի հարսին՝ Նուարդ Պասմաճեանի կսկծալի մահուան առթիւ 300 Ֆր. *կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

Նոյն տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լօրաէքեան 200 Ֆր. *կը նուի– րեն «Յառաջ»ին:*

ՓՈԽԱՆ ՄԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Համբարձում Մուրատեանի *մահուան առթիւ, Պր. Զաւիկ Յակիկեան փոխան* ծաղիկի 500 Ֆր. *կը նուիրէ «Ազնուութ Հայաստանի Համար»* (*ատենով «Յառա – ջ»էն*) *եւ* 50 Ֆր. *«Յառաջ»ին:*

ԱՂՔԱՏԱՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հայ Աղքատանամ Ընկերակցու– թեան տարեկան ընդհանուր ժողովը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Յու– նիս 22, Հինգշաբթի գիշեր, ժամը 20·30–*ին ընկերակցութեան կեդրոնը:* 77 Ռիւ Լափայէթ, *Փարիզ, 9–րդ թա– ղամաս:*

Կարեւոր օրակարգ:

Անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ի ՍԻ Ի

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Կազմակերպութեամբ՝
Ուսուցչական Կազմին
եւ
Ծնողական Մարմնի
Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Մասնակցութեամբ աւելի քան 130 *աշա– կերտներու՝ երգ, պար, արտասանութիւն ու նուագ, Կիրակի, Յունիս* 18*–ին, ժամը* 16*–ին Իսիի Օրիօրիոմի սրահին մէջ:*

11 — 13 *ռիւ Տանիթոն*

Կը հրաւիրուի ընդհանուր հայութիւնը ներ– կայ ըլլալու եւ քաջալերելու աշակերտու– թիւնն ու պատասխանատուները:

ՎԻԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնա – ճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը՝ Կիրա– կի, Յունիս 18, *ամբողջ օրը՝*

Parc Gemens

Հայկական մթնոլորտ, հայկական պա– րեր դպրոցի աշակերտութեան կողմէ. ճոխ ճաշացուցակ:

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեղի հետ:

մեր ընդհանուր պատմութեան մէջ եղած են չատ տառապանքներ ու վիրաւորանք – ներ: Բայց արդարացի պահանջներու, սե– փական ցաւի յիշատակումներու այս մթնոլորտին մէջ մենք պարտաւոր ենք պահպանել հատուցել ռուս ժողովուր – դին զարմանալի տոկունութեան. ժողո – վուրդ, որ բազմաթիւ զոհեր տուաւ Հայ– րենական պատերազմին, տարաւ դիւզա– ցիութեան ու կազակներու տերեւութա – փին սարսափները, աշխատասիրութեան, ստեղծագործական նախաձեռնութեան եւ միւս ժողովուրդներու հանդէպ սիրոյ օրինակներ ցոյց տուաւ: Մենք ուզենք կամ ոչ, ռուս ժողովուրդը կը գտնուի այնպիսի պայմաններու մէջ, երբ ան կը կրէ ամենածանր բեռը, ամենածանր պար– տականութիւնները, որոնցմէ չի կրնար ազատիլ իր վիճակին բերումով: Այնպիսի համագումարի մը մէջ, ինչպիսին է ժո– ղովրդական երեսփոխաններու ներկայի առաջին համագումարը, միութենական հանրապետութիւններուն մէջ ապրող բո– լոր ժողովուրդներուն ներկայացուցիչնե– րուն կողմէ նման հատատում մը կը յու– սամ որ տեղին կը համարուի:

Ընկերներ, թոյլ տուէք որ յոյս յայտ– նեմ թէ մեր կողմէ առաջարկուող հարցե– րուն գոնէ մէկ մասը կը լուծուի այս համագումարին աշխատանքին ընթացքին:

– ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ –

Ամառնային արձակուրդներու հա մար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացու– մը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 6–ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու հա– մար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն:

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻՒՐԱՒԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մաս– րամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ 39 – 85 – 36 – 53
ՓՈԽԱՆԵԱՆ 43 – 37 – 90 – 69

Յուլիս 4–էն վերջ – Հ. Կ. Ի. Ման– կանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

TIMAG
LA TROUPE THEATRALE
DE HAMASKAÏNE PARIS

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԳԺՈՒԱՐ Է»

— ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ —

Samedi 17 juin à 20 h 30
Dimanche 18 juin à 16 h 30

THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre
Participation aux frais : 50 *frs.*

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Dans le cadre de ses conférences mensuelles, le Centre Culturel Saint Mesrob recevra
MARC NICHANIAN
auteur de
«*Ages et Usages de la Langue Arménienne*»
qui donnera une conférence sur
LA LANGUE ARMENIENNE A TRAVERS LES AGES
Mardi 13 juin à 20 h 45
Vente et signature du livre
Buffet à 19 h 30

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Յունիս 15*–ին, ուր է Սրբոց Թարգմանչաց Մերոյ՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:*

Փարիզի Ս. Ծովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10*–ին, պատարագ կը մատուցուի:*

ԾՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի անդամական ժողովը Յունիս 10, *Շաբաթ ժամը* 16*–էն սկսեալ, սովորական հատ– քառիղին մէջ:*

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպութեամբ՝
ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ
ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կիրակի, Յունիս 11, *ժամը* 14·30*–ին՝*
THEATRE VICTOR HUGO
14, av. Victor Hugo 92220 Bagneux

Մասնակցութեամբ՝
դպրոցին աշակերտութեան:

Յայտագիր. – Երգ, արտասանութիւն, դաւեչա:

Սիրով կը հրաւիրուին ծնողներն ու համակիրները:

Մուտքը ազատ է:

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՍԱՆ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպութեամբ՝
Ս. Դ. Հ. Կ. «ՆԱՋԱՐԲԷԿ»
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝
ԸՆԿ. ՏՈՒԹ. ՄԱՑԱԿ ՓՈՂԱՏԵԱՆ
Գեղարուեստական յայտագիր
Մասնակցութեամբ՝
ՍԵՐԿԻՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Յունիս 17, *երեկոյեան ժամը* 20*–ին, Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Տան մէջ:*
118, RUE DE COURCELLES, 75017 Paris

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ու– նենայ Յունիս 17, *ժամը* 15*–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Նուիրուած՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ–Ի

Կը նախագահէ՝

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՑԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Կը խօսի՝

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

Յունիս 16, *Ուրբաթ, ժամը* 20·30*–ին*
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Մուտքը ազատ է:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ

1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy

Մուտքը Ազատ է

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 13
MARDI
13 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.033 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 17.033

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՀԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ գանգուածային ձերբակալութիւնները (աւելի քան՝ 500, պաշտօնական յայտարարութեան համաձայն), մասնաւորաբար կոչերը, մէկ խօսքով բռնատիրական վարչակարգերու ամէնէն ատորին մեթոտները, զոր Ստալին հետը գերեզման չտարաւ, ի գործ կը դրուին: Հեռատեսիլը չինծու նկարներ կը սփռէ, խեղաթիւրուած տեսարաններ, ցոյց տալով թէ «հակայեղափոխական» հին երիտասարդ տարրերն են, որոնք յարձակած են զինեալ ուժերուն վրայ: Մանուկները լաւ կը գործէ, վախն ու ատրտիքը օժանդակ ունենալով: Իշխանութիւնները կ'օգտագործեն նաեւ օտար լրագրողներու նկարներն, հեռատեսիլի տեսարաններ լինքնութիւններ ճշդելու համար: Ձերբակալման հրամանագիրը մըն ալ եղած է այլախոհ գիտնական՝ Ֆանկ ալ եղած է այլախոհ գիտնական՝ Ֆանկ գեղապատումը: Մինչ արեւմուտքը հոգեվարքի մէջ կը նկատէր Ձինաստանի թիւ մէկը, Տէնկ Ցիաօփինկ հեռատեսիլէն ելոյթ ունեցաւ չնորհաւորելու համար պատերազմական վիճակին պատասխանատուները:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ ազգամիջեան բախումներէն 100 հոգի մեռած է եւ 500 վիրաւոր կայ, ըստ «Պրաւդա»ի եւ վախ կայ որ հակառակ 12 հազար զինուորի ներկայութեան, կացութիւնը չբարելաւուի եւ նոյնիսկ ծաւալի, վարակելով դրացի ուրիշ Հանրապետութիւն մը՝ Տաճիկիստան: Թղթապատճառները կը նկատուին, ըստ խորհրդային մամուլի, որոշ ընդդիմութիւն մը պերեստրոյկային եւ Իսլամը: Այս կարծիքը կը յայտնէ Սեղսկայա Ժիզը («Գիւղական կեանք») թերթը (այն թերթն է որու թղթակիցը շատ ցնցիչ յօդուած մը հրատարակած էր Ջաչուռի մասին, երկրաշարժի անմիջական վազորդայնին), յիշելով թէ ցուցարարները իսլամի կանաչ դրօշակներով կը տողանցեն:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ նորընտիր համագումարին առաջին նստաշրջանը վերջ գտաւ Շաբաթ օր: 15 օր տեւած էր եւ կը թուի որ Կորբաչովի դիրքը ամրապնդուած է այս առաջին կարեւոր հրապարակային հանդիպումէն: Առաջին անգամն է որ նիստերը բաց էին եւ կը սըփռուէին հեռատեսիլէն ու ամէն ոք ազատ - համաձակ կ'արտայայտուէր: Վերջին խօսք առնողներէն մէկն էր Սախարով, որ կրկնեց իր քննադատութիւնները եւ խօսքէն դատապարտեց երկու չաբթուան նիստերը: Հինգ վայրկեան պիտի խօսէր ու կորբաչով ընդմիջած է որպէսզի «վարճ կապէ»: Աւելի ուշ, Գերագոյն Խորհուրդի 542 անդամներուն առջեւ, Ռիժկով յայտարարեց թէ Նախարարութեանց եւ կոմիտէներու թիւը 100էն 57ի պիտի իջնէ: ԻՐԱՔԻ քիւրտ ժողովրդավար կուսակցութիւնը յայտարարեց թէ Թուրքիա ապաստանած աւելի քան 3000 Քիւրտեր քոնաւորուած են հայկն եւ կ'ամբաստանէ իրաքեան վարչակարգը, որպէս պատասխանատու:

ՆՈՐ - ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՑ գաւառական ընտրութիւնները յաղթանակ մը կը նկատուին կառավարութեան եւ մանաւանդ՝ «Ռոքար մեթոտ»ին համար: Արդարեւ, մասնակցողներու համեմատութիւնը դրեթէ 70%-ի հասած էր: Արդիւնքներն ալ հարազատ պատկերը կուտան կացութեան Ն.Ո - Փ. Ս. - Ն.Ո-ը (Լաֆլէօր) 27 աթոռ ձեռք կը ձգէ հարաւը, որ 98·500 բնակիչ ունի, Ֆ.Ձ Լ. - Ն - Ք.Ա. - Կ.Մ-ը

ՃԱՏՐԱԿ

«ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ»
ՅՈՒՇԱՄՐՑԱՇԱՐՔ

Մայիս 30-ին Երեւանի Շարժանկարի տունը տեղի ունեցած է Աչխարհի կրկնակի եւ Խորհրդային Միութեան ճատրակի ախոյեան Տիգրան Պետրոսեանի 60-ամեակին նուիրուած ճատրակի միջազգային մրցաշարքին հանդիսաւոր բացումը: Շնորհաւորական հեռագրեր ղրկած են աչխարհի ախոյեան Կ. Գասպարով, ՖԻՏԷ-ի նախագահ՝ Ֆ. Քամփոմանէս եւ ուրիշներ:

Բացման յաջորդ օրն իսկ մրցաշարքին մասնակցող եուկոսլաւ, հունգար, պուլկար եւ խորհրդային խաղացողները սկսած են իրենց մրցախաղերը: Երկու փուլերէ ետք առաջատարն էր Սմբատ Լպուտեան (2 կէտ), անոր կը հետեւէին Վ. Յակոբեան ու եուկոսլաւ Ս. Գլիգորիչ (1·5 կէտ):

Տիգրան Պետրոսեանի ծննդեան օրը՝ Յունիս 17-ին, յուշամրցաշարքին հիւրը կ'ըլլայ աչխարհի ախոյեան Կարի Գասպարով:

*

ՖՐԱՆՍԱ

ԳԱՍՊԱՐՈՎ
ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Էվրիի մէջ է, որ Կարի Գասպարով առանձին կը պայքարէր 6 հոգինոց Ֆրանսական խումբին դէմ, Ուրբաթ իրիկուն: Յաղթեց 1·5-ի դէմ 4·5 կէտով:

19, հիւսիսը (30·600 բնակիչ): Այս արդիւնքը Զիպաուի սպանութենէն ետք, կ'ամբարձնդէ նաեւ Մաթինեոնի համակայնագրերը:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ կը չեշտէ որ բոլոր «ցանկապղտխները» պէտք է յստակ կերպով արտայայտուին Թուրքիոյ անդամակցութեան չուրջ: Ինչ՝ դէմ է: Կ'ամարկէ. - Թուրքիա Ասիոյ պատկանող երկիր մըն է, որու բնակչութիւնը 77 միլիոնի պիտի հասնի 2010-ին: Եթէ անդամակցի, եւրոպական Խորհրդարանի ամէնէն բազմամարդ խումբը, 2010-ին, Թըրքական խումբը պիտի ըլլայ, այսինքն՝ իսլամական խումբ մը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻ դլխաւոր նորութիւնն էր Թենիսի նոր ախոյեանի մը երեւումը, Ռոլան Կառոսի միջազգային հանդիպումներուն: Կիրակի օր, արդարեւ 17 տարեկան Ամերիկացի մըն է, ծագումով Ձին - Մայքըլ Ձանկ որ յաղթեց չուէտացի՝ Լտպէրկի:

Նախորդ օրն ալ, Շաբաթ, 17-ամեայ Սպանուհի մըն էր Ա. Սանչէզ, որ կը յաջողէր պարտութեան մատնել տիեզոսասուորը՝ զերմանուհի Սթեֆի Կռաֆ:

Շաբաթավերջին Մարսէյլցիներն ալ չէին կրնար պարտկել իրենց ուրախութիւնը, յաջողած ըլլալով կրկնակ ախոյենութիւն մը ֆութպոլի մէջ, ախոյենութիւնը սպահովելէ ետք, ձեռք ձգելով նաեւ բաժակը, 3-ի դէմ 4 կէտով պարտութեան մատնելէ ետք Մոնաքոյի խումբը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 52-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Ցունիս 10-ին, Արարատ հակառակորդի դաշտին վրայ պարտուեցաւ Ջերնոմորեցին 1-ի դէմ 3 կէտով:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՅԻՍ 30 / ՅՈՒՆԻՍ 9)

ԽՈՐՀ· ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ (*)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԸՆԴՐՈՒԱԾ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ

ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Արմենակ Կիրակոսեան – *«Լոյս» արտադրական միաւորման կիրովականի Լուսաթէքնիք գործատան բանուոր:*

Սուրէն Յարութիւնեան – *Հայաստանի Ա. քարտուղար:*

Հրանդ Ոսկանեան – *Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի նախագահ:*

ԱԶԳՈՒԹԵԱՆՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Խորէն Աբրահամեան – *«Սունդուկեան» թատրոնի գեղարուեստական դեկավար, Հայաստանի Թատերական գործիչներու միութեան վարչութեան նախագահ:*

Եւոֆեան Գոհարիկ – *Երեւանի «Գարուն» կարի արտադրական միաւորման դլխաւոր տնօրէնուհի:*

Իգիթեան Հենրիկ – *Գեղագիտական դաստիարակութեան կեդրոնին դլխաւոր տնօրէն, ժամանակակից արուեստի թանգարանին տնօրէն:*

Սերօ Խանզադեան – *Գրագէտ:*

Սերգէյ Համբարձումեան – *Երեւանի համալսարանի վերատեսուչ:*

Վիկտոր Համբարձումեան – *Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նախագահ:*

Էլմիր Յարութիւնեան – *Երեւանի «Լենկարասարք» արտադրական միաւորման գործիքագործներու խմբավար:*

Լիւդմիլա Յարութիւնեան – *Երեւանի համալսարանի ամպիոնի վարիչ:*

Ռաֆիկ Յովհաննիսեան – *«Լենչին» մեծ ձեռնարկութեան թիւ 46 չինարարական վարչութեան որմնադիր (Լենինական):*

Բաւական Մնացականեան – *Էջմիածնի չրջանի Արշալոյս գիւղի երեսփոխանն – րու գիւղական Խորհուրդի Գործկոմի նախագահ:*

Ռաֆիկ Վարդանեան – *Արարատի չրջանի Արարատ գիւղի «Ս. Շահումեան» կոլխոզի նախագահ:*

(*) Այս մնայուն խորհրդարանն է, բաղկացած 542 անդամներէ, կէսը՝ Ազգութեանց, կէսը՝ Միութեան: 2250 երեսփոխաններու նստաշրջանը, որ գումարուեցաւ նախապէս համագումարն է: Հոս տրուած անուններն *Միութեան* եւ *Ազգութեանց* խորհուրդներու Հայաս – տանի երեսփոխաններն են:

**

«ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԱԻԱՆ»Ը

ԱԻԱՐՏԱՏ

«Վիլլաճօ Իթալիա»ի չինարարութիւնը աւարտած է Սպիտակի մէջ: Ցարմարա – ւէտ անակնկալը, ընկերա - մշակութային եւ կենցաղային նշանակութիւն ունեցող ձեռնարկութիւնները, մէկ խօսքով, 1200 անձի համար նախատեսուած ամբողջ համալիրը իտալական կառավարութեան նը-

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ 5

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԻՐԱՒՈՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԸ ԱՄԵՐԻԿԱ

Կիրակի իրիկուն, ժամը 23·15-էն սկսեալ հեռատեսիլի 5-րդ կայանը խիստ հետաքրքրական յայտագիր մը սփռեց, զանազան տեղեկագրութեանց (արխիւրթաժ) որոնցմէ մէկը նուիրուած էր Հայաստանէն Միացեալ – Նահանգներ փոխադրուած 37 վիրաւոր մանուկներու (երկրաչարժէն), որոնք կը դարմանուին ամերիկեան հիւանդանոցներու մէջ: Սըրտառճմլիկ տեսարաններ կը պարզէին այդ երախաները, որոնցմէ ոմանք եթէ կեանքի համը կը սկսէին կրկին առնել – ինչպէս սա մանուկը որ բոլորովին անդամալոյծ րերուած էր ու ողնայարէն գործողութեան մը հետեւանքով կը սկսի քալել – ուրիշներ – Արմենուհին, օրինակ – դեռ չեն կրնար ժպտիլ ի տես իրենց վիճակին:

Այսուհանդերձ կարելի եղած է հրաչքներ գործել: Բայց, ինչո՞ւ միայն 37, երբ պիտենք որ չուրջ 200 – 300 մանուկներ կան Երեւանի հիւանդանոցները, որոնք «հրաչքի» կը սպասեն: Ամերիկա կամ եւրոպա անպայման հրաչքներ չեն կրնար գործել, բայց կարելի է փորձել, անպայման պէտք է փորձել: Եւ եթէ լաւ հասկցած էինք, առաջին օրերէն եւ յետագային ալ, այս հարցով էր գլխաւորաբար որ պիտի գրաղէր «Ազնաւուր Հայաստանի Համար» (ինչպէս մեզի անձամբ հաստատեց Հայաստանէն վերադարձին Ազնաւուր – «Յառաջ», Փետրուար 10): Ի՞նչ եղաւ: Ինչո՞ւ ժամանակ կը կորսուի: Մեզ չի հետաքրքրեր թէ ո՞վ է յանցաւորը, թերեւս Երեւանը, բայց յանցաւորը այս մանուկները չեն, եթէ անչուշտ, Հայ ծնած ըլլալը յանցանք չէ···:

**

ՍԵՒԴԱ ՍԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Շուրջ 15 օր Փարիզ գտնուեցաւ, պուլկարահայ եւ պուլկարագիր վիպասանուհի՝ Սեւդա Սեւան, որպէս անդամ պուլկարական պատուիրակութեան, մասնակցելու համար «Եւրոպայի ապահովութեան եւ գործակցութեան ժողովին» առաջին հանդրուանին, որ տեղի կ'ունենար Փարիզ:

Այս առընչութեամբ «Ռոտոսթօ, Ռոտոսթօ»ի հեղինակը ելոյթ մը պատրաստած էր, զոր չկրցաւ արտասանել, քանի նիստերու ընթացքին ելոյթ կրնան ունենալ միայն պետական հանդամանք ունեցող պատուիրակները: Այդ իսկ պատճառաւ իր պատրաստած միջամտութիւնը բազմագրուած ցրուեցաւ ժողովական – ներուն Հինգշաբթի օր: Հոն, Սեւդա Սեւան առիթը կ'օգտագործէ ոգեկոչելու Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ Թուրք յաջորդական կառավարութեանց ժխտական դիրքը անոր նկատմամբ:

ւէրն է: Աւանը կառուցանած են իտալացի մասնագէտները՝ 2 ամսուան ընթացքին:

**

Հայաստան գտնուելով, Խորհրդային Միութեան հետ Մշակութային Կապերու Իտալիոյ Ընկերութեան պատուիրակու – թիւնը հանգանակութեամբ հաւաքած 16·106·000 լիրի չէք մը (չուրջ 80 հազար Ֆրանք) յանձնած է փոխ վարչապետ՝ Վ. Դայեանի:

ՅԱՆՈՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ

«Գրական Թերք»ի Մայիս 19–ի թիւին «Նամականի»ի բաժինին մէջ Անահիտ Ադամեան ստորագրուած նամակ մը հրատարակուած է վերոյիշեալ խորագրով: Ներկայիս, երբ անցեալի անտեսումներ կը սրբագրուին, պատմութեան սպիտակ բիծերը կը ջնջուին, երբ ամէնէն աւելի կրկնուած անուններ զարձած են Անդրանիկը, Թէոդիկները, Ա. Ադամեան սրտցաւ տողերով կը նշէ կարգ մը իրականութիւններ: Սխալ կամ թերի դնահատուած անցեալի մը կորուստներու ցաւին քով, ներկային վերաբերող առաջարկութիւնները ալ ունի նամակագիրը: Ան կ'ըսէ.-

«Ստալինականութեան ու լճացման տարիների անխնայելի ու յամառ մի մրտայնութեամբ օրինականութեան էր ձգտում այն անհեթեթ պնդումը թէ հայ ժողովրդի կենսագրութիւնն սկսում է 1920 թուականի Նոյեմբերի 29–ից: Ի հարկէ, մենք դեռ «մեծահոգաբար» յիշում էինք, որ մեր գրերը ստեղծուել են 5-դարում, պարծենում էինք Մատենադարանով, ևշում զբօսաշրջիկային երթուղիներով հաստատուած մի բանի անուններ ու այնուամենայնիւ «շռայլ» մի հոգեբանութեամբ (թերեւս աւելի շատ զբօսաշրջիկի, ո՛չ տիրոջ) ու անողոք անտարբերութեամբ բանդում էինք ու մեզաւոր յիշում, որ «Մոսկուա» կինոթատրոնի տեղում Շահումեանի արձան է եղել, Զարեհցի դպրոցի, օփերայի, կառավարական տան տեղում՝ Պօղոս – Պետրոս, Ս. Աստուածածին եկեղեցիները, Գագիկաշէնը, ռուսականը, Գեթսեմանիի մատուռ···: Ասենք, ինչ ճարտարապետութիւն, եթէ մինչեւ 1920 իմենութիւն ունեցած չպիտի լինենք···»:

Այսքանով փակելէ եաք կամաւոր քանդումներու էջը, Ա. Ադամեան կ'անցնի այլ նիւթի՝ Երեւանի – Հայաստանի ներկայ մայրաքաղաքին – դիմագիծին: Կ'ըսէ հետեւեալ ընդգծումը. – «իւրաքանչիւր երկրի մայրաքաղաք ինքնատիպ ու կանգուն է իր պատմութեամբ»:

Երեւան, ըսե՛նք թէ, ինքնատիպ դիմագիծ մը ունի. հապա՞ պատմութեամբ կանգուն ըլլալու պարագան: Այդ պատմութիւնը, քանդելու, ջնջելու մեր ճիգերուն տակացած ըլլալ կը թուի ամէնէն աւելի Երեւանի հազարամեակները ոգեկոչող երգերո՛ւ մէջ: Զգենք հազարամեակը, մեր ներկայ մայրաքաղաքին մէջ մէկ – երկու զարէն աւելի հին անցեալ մը վկայող քանի՞ յուշակոթող մնացած է:

Անցեալը վերահոչելու, ապրեցնելու առաջարկ կայ նաեւ Անահիտ Ադամեանի տողերուն մէջ. եթէ վարելի չէ վերատին կեանքի կոչել քանդուած քարէ, հողէ անցեալը, քաղաքի՛ն անցեալը, կարելի է վերապրեցնել ժողովուրդին անցեալը, պատմութիւնը:

Անահիտ Ադամեան կը շարունակէ.-

«1919 թիւ· գաղթականներով, որբերով, կորուստների ու կսկիծների ցաւից ոչ այն է գլուխը կորցրած, ոչ այն է յոյսերի ու սպասումների շեմին կանգնած երկիր, ներքին ու արտաքին դրութիւնը՝ եթէ ո՛չ օրհասական, յամենայնդէպս ծայրայեղ ծանր ու անմխիթար: Եւ ահա այդ օրերին, ստոյգ՝ 1919 Ապրիլի 27–ին էջմիածնում Ջօրավար Անդրանիկի գօրամասի սպաների արտակարգ ժողովը որոշում է 15·000 ռուբլի յատկացնել ապագայ Հայաստանի ազատագրութեան հայմար նահատակուած հերոսների, գործիչների, զինուորների յիշատակին կառուցելիք կոթողին: Այն որ 70 տարում այդ կոթողը չկառուցուեց՝ բացատրելի է, բայց արդեօք ներելի՞ է»···:

Աւելի հրատապ է պատասխանի սպասողը հարցումներու Բ. չարքի մը· սակայն նախ հատատում մը·

«Երեւանում կան Լիւքսեմպուրգի, Կուզնեցովի, Կաւարտիականների, Հիւսէյնիկի, Գործարանային, Տնայնագործների, Թափաբաշի, Անդրֆետերացիայի, Գորվետկայի, Աղիւսագործների, Սպորտեներների, Կոլխոզնիկների, Ասբիեւի, Գորգագործների ··· փողոցներ, բազմաւուն հրապարակներ· ժամանակը չէ՞ ուներեալու Աղբիւր Սերոբի, Գէորգ Զաւուշի, Սարգիս Տովմասեանի, Սարգիս Կուկունեանի, Արաքոյի, վերջապէս Անդրանիկ Օզանեանի անուռնով փողոցներ· ժամանակը չէ՞ յուշարձան ունեցուելու հայ փիդայիներին: 1937–ի զոհերի յուշարձանի հետ այս յուշարձանը եւս մենք պարտաւոր ենք ունենալ, որովհետեւ ունեցել ենք հերոսական, հակասական, ցաւալի, բարդ մի անցեալ, իսկ պատմութիւնից ոչ մի տեղ չես փախչի: Որքա՞ն պէտք է հասկերպութիւնը եւ կ'ամբաստանէ թուլկաթը որպէս մեծ կազմակերպիչը, կը թուէ եւ կ'ամբաստանէ ցեղասպանութեան ճարտարապետները, դործադրողները, Ճէմալ փաշան, կը նկարագրէ Գրիգոր Զօհրապի սպանութիւնը:

Իվ Թերնոնի դիրքը պետական փաստաթուղթ մըն է որ կուզայ հակադրել, խանդարել, քանդել Թրքական փորձերը պատմութիւնը կեղծելու: Կը մերկացնէ Թրքական ապացոյցները բոլորն ալ հիմնուած ստախօսութեան վրայ: Կը տողէ նշանաւոր հեղափրներու վաւերականութիւնը:

ԿԱՐՕ ՑՈՎԱԿԻՓԵԱՆ

ENQUÊTE SUR LA NÉGATION D'UN GÉNOCIDE

— Yves TERNON —

(Ed. Parenthèses - Collection Arménies)

Ցեղասպանութիւններու եղեռնական տարիին մէջ հայկական ցեղասպանութիւնը նախատիպարն է ազգայնականութենէն սերած ցեղասպանութեան: Հետեւաբար ցեղին ոճիր մը, ինչ որ կը բացատրէ թէ իր չղացումին մէջ եղաւ բոլոր ցեղասպանութիւններէն ամէնէն նենդը եւ մաքառելականը: Որպէս մասնայատուկ հետեւանք, այս ձեւի ազգայնականութեան, Հայերու ցեղասպանութիւնը բոլորովին բարձի թողի եղած, ջնջուած, զաղտնի պահուած է ազգային պատմագրութենէն որ կ'արդիլէ ամէն բանաւէճ: Եւ ժխտումին մէջ կայ մտապաշարում մը: Պատմութեան կեղծին ինքզինքին կը պարտադրէ խաղարումը, զեղծումը իր ազգային պատմութեան: Կեղծին հաստատումը կ'ենթադրէ չինծու կացութիւններու հնարքը եւ մերժումը իրական զէպքերուն: Կը հետեւի պատմութեան խմբագրութիւն մը զրուած քանդիչ զործիքներով, խէժէ որ կը ջնջէ խանդարող զէպքերը, մաղը որ կ'ընտրէ անոնք որոնք կը ծառայեն պաշտօնական մեկնաբանութեան, վրձինը որ կը ծածկէ նոր ծեփով մը, տալով իրականութեան մը երեւոյթը եւ վերջապէս մանրողը որ կ'անհետացնէ վտանգիչ փաստերը:

Այս աշխատանքին է որ լծուած են արհեստավարժ պատմաբաններ Անգարայի Համալսարանին մէջ: Համալսարանականներ որոնք հայկական ցեղասպանութեան Թղթածրարին մէջ կը փնտռեն անկատար կամ թերի մասեր, ամբողջութեամբ մերժելու համար զայն: Եւ Արամ Անտոն – եանի փաստաթուղթերը առիթը կուտան:

1921–ին, Արամ Անտոնեան կը հրատարակէ Փրանսերէն, անդլերէն եւ հայերէն լեզուներով, հայկական Ջարդերուն վերաբերեալ, Թրքական պաշտօնական փաստաթուղթերու հաւաքածոյ մը: Հաւաքածոն կը պարունակէ յիսունեւերկու փաստաթուղթ, երկու նամակ եւ յիսուն հեռագիր, որոնց մէջ կան Նայիմ Պէյի յուշերը, Ռաս – էլ – Այնի եւ Տէր Զօրի Ջարդերուն նկարագրութիւնները, Ա. Անտոնեանի բացատրութիւնները եւ Նայիմ Պէյի խօսքերը հաստատող քանի մը հեռագիրները: Անտոնեանի գիրքին չորրորդ եւ վերջին մասը, կ'ամփոփէ բոլոր պաշտօնական փաստաթուղթերը, իսկ վերջաբանը ամբաստանութիւն մըն է ամբողջ Թուրք ժողովուրդին:

Իվ Թերնոնի գիրքը առարկայական եւ դիտական ուսումնասիրութիւնն է Ա. Անտոնեանի փաստաթուղթերուն:

Առաջին մասին մէջ, կը բացատրէ փաստաթուղթերու խնդրոյ առարկայ ըլլալը, Թուրքիոյ կողմէ, ներկայացնելով մեզադրուած մասերը եւ այս առընչութեամբ Վահան Տատրեանի տեսակէտները ու բացատրութիւնները, փաստաթուղթերու հաւաքումը, Անդարայի նախկին վալիին անունը կրող Մահդաո յանձնախումբը նշանակուած Նոյեմբեր 1918–ին Մէհմէտ Ջ. Սուլթանին կողմէ, որ բացայայտօրէն ընդդիմացած էր Հայերու տարագրութեան, հայկական փաստաթուղթերու ճակատագիրը եւ վերջապէս 2 Թուրք համալսարանականներու՝ Շինասի Օրէլլի եւ Սիւրէյեա Եիւճամի խեղաթիւրուած մեկնաբանութիւնները որոնք յաւադոյն ապացոյցը կուտան ժխտումի դինեալ ռազմավարութեան մը: Երկրորդ մասը Թղթածրարին պարունակութիւնն է Անտոնեան – Նայիմ փաստաթուղթերով, հրապարակուած հեռագիրներով, Մահդաո յանձնախումբի հատուածներով: Երրորդ մասին մէջ, Իվ Թերնոն, կը խարանէ սուտին, կեղծին կազմակերպութիւնը եւ կ'ամբաստանէ Թուրք եւ կ'ամբաստանէ ցեղասպանութեան ճարտարապետները, դործադրողները, ձէմալ փաշան, կը նկարագրէ Գրիգոր Զօհրապի սպանութիւնը:

Իվ Թերնոնի գիրքը պետական փաստաթուղթ մըն է որ կուզայ հակադրել, խանդարել, քանդել Թրքական փորձերը պատմութիւնը կեղծելու: Կը մերկացնէ Թրքական ապացոյցները բոլորն ալ հիմնուած ստախօսութեան վրայ: Կը տողէ նշանաւոր հեղափրներու վաւերականութիւնը:

ԿԱՐՕ ՑՈՎԱԿԻՓԵԱՆ

ՊԱԼԹԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԿՑՈՒՄԸ

ԺԳ· դարէն ի վեր պալթեան երկիրները կռուախնճոյը են Սլաւներու, Շուէտացիներու, Գերմաններու միջեւ: ԺԸ· դարու վերջաւորութեան անոնք ենթարկուած են Ռուսիոյ հակակշռին: Այնպատոր զական չարժումները որոնք հոն մեծ նեցուկ գտած են Պեռլինի կողմէ Ա· աշխարհամարտին ընթացքին, պատճառ դարձած են որ 1920–ին Մոսկուա համակերպի ընդունելու Լիթուանիոյ, Լատոնիայի եւ Լատվիոյ անկախութիւնը: Քայլ մը որ Լենինդրադը կը զետեղէր սահմանակից գօտիին մէջ:

Բ· աշխարհամարտի նախօրեակին, Լիտոնիա եւ Լատվիա որոնք Սորվրդային Միութենէն աւելի կը զդուչանային քան՝ Գերմանիայէն, անոր հետ ոչ – յարձակողական դաշինք կը կնքեն· մինչ Լիթուանիա պարտաւոր կ'ըլլար, Քլայփէտա հողամասը Սորվրդային Միութեան զիջնել: Այս չրջանը 1918–էն առաջ պերմանական կայսրութեան մաս կը կազմէր: Սակայն ալ կ'ուզէր ի զին ամէն բանի արգելք ըլլալ որ Հիթլէր այդ հանրապետութիւնները օդտագործէր ներխուժումի մը համար որպէս ոտքի կռուան: Այս երկիրներուն ճակատագիրը մեծ տեղ կը զրաւէ նաեւ 1939–ի ամրան նացիներու հետ կատարուած ոչ – յարձակողական զաղտնի բանակցութիւններուն մէջ: Ոչ – յարձակողական դաշինքը կը ստորագրուի Օգոստոս 23–ին Մոսկուա, Մոլոթովի եւ Ռիպէնթրոփի կողմէ· այս դաշինքին զաղտնի մէկ ստրամադրութեամբ Խոտնիա եւ Լատվիա խորհրդային ազդեցութեան զօտիին կ'ենթարկուէին: Ամիս մը ետք, Սեպտեմբեր 28–ին, երբ կարմիր բանակը իր հաշիւը կարգադրած էր Լիտոնիայի հետ, երկու երկիրներուն չհերը ճշդող սահմանագիծը փոխոխութիւն կը կրէր: Սորվրդային Միութիւնը կը հրաժարէր կեդրոնական Լեհաստանէն ու, կը զրաւէր Լիթուանիան:

Հոկտեմբեր 11–ին կարմիր բանակը մուտք կը զործէ երեք Հանրապետութիւններու սահմանէն: Ստալին երաչխաւորութիւն կուտայ թէ պազտիարախօսական կամ քազաքական ոչ մէկ նպատակ պիտի հետապնդէ այս քայլը: Սակայն Ֆրանսայէն կրած պարտութիւնը թոյլ կուտայ որ մոռնայ այս խոստումը: 1940 Յունիս 15–ին երեք երկիրներու կառավարութիւններուն վերջնագիրներ զրկելով կը պահանջէ որ հրաժարին· յատուկ պատրաստութեան տէր կառավարիչներու ալ պաշտօն կը յանձնէ որ խորհրդային ոճով ժողովներ վարմակերպեն: Հիթլէր ուրիչ ընելիք ունի, չի հետաքրքրուիր: Հանրաքուէ մը կը հաստատէ կցումը, մինչ որ պատճառ կ'ըլլայ որ Եալթայի մէջ պալթեան երկիրներու մասին խօսելու Ռուզվելթի առաջարկը մերժուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԳՐԻԳՈՐ ՊՐԼՏԵԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ

◆

Լիոն· – Ուրբաթ, Յունիս 2–ին, Ազգային Տան սրահին մէջ ներկայ եղանք անսովոր երեկոյթի մը: Բանաստեղծութիւն: Ջեռնարկ՝ Տիկնանց Միութեան:

Մօտ հարիւր ունկնդիրներ Լանացին հատկնալ Գրիգոր Պրլտեանի քերթողական ստեղծագործութիւններէն նմոյշներ: Ըմանք կրցան: Քիչ – չատ· կրցան չորսին երկու բարձրորակ մեկնաբաններու՝ Նորվան Եպիսկոպոսի (Հայերէն), Սաթենիկ Կոստանեանի (Ֆրանսերէն): Տիկին Կոստանեան յատնութիւն մը եղաւ մեզի, իրրեւ անկեղծ հիացող մը Պրլտեանի արուեստին եւ իրրեւ մեկը՝ որ կարող է մասնակի զարձնել բանաստեղծութիւնը հայ զրականութեան անհազորդ հատարակ ունկնդիրի մը:

Ծանօթ է որ Նորվան Եպիսկոպոս Ջաքարեան հեղինակն է եւ հրատարակիչը աւելի քան երեք հարիւր էջնոց հատորի մը՝ ուր ան կը վերլուծէ, եթէ կը ներսի մեզի ըսել՝ կը կեղուէ (տէֆորքիֆ) բառ բառ Պրլտեանի Հատուածներ «Մեհեանի Մասին զիրքը, կը ջանայ բացատրել թէ ինչ կ'ըսէ հեղինակը, ան ուր կ'ուզէ տանիլ իր ընթերցողը:

Նորվան Եպիսկոպոսի մտերմութիւնը Պրլտեանի բանաստեղծութեան հետ ցծնած զիւրութեամբ: Առաջին երկու քերթերգման փորձերը անցած են ապարդիւն: Ցետոյ է որ, զինուած մատիտով մը, գտած է հաճոյքը լուծելու կէտարուեթեան հետ զժուած խորհրդաւոր «հատուածները»ուն զաղտնիքները: Ու հատնարար՝ խանդավառուած: Մեծ խանդավառութիւն պէտք էր, արդարեւ, ի զլուխ հանելու համար այն մանրակրկիտ աշխատանքը՝ որ տեւած է տարիներ եւ որուն արդիւնքն է վերնշուած հատորը՝ «Ցաղագս Գրիգոր Պրլտեանի քերթողութեան»:

Երեկոյթին ընթացքին քննուեցան հինգ կարճ հատուածներ: Աւելի քան ժամ մը Եպիսկոպոսը՝ իր զիրքէն ընթերցումներով, Տիկին Կոստանեան՝ թարգմանութիւններով եւ անձնական մեկնաբանութիւններով յաջողեցան գրաւել ներկաներուն ուշադրութիւնը: Հանդիսավար Տիկին Ժաքլին Պետրոսեան կրցաւ նոյնիսկ ըսել թէ դասախօսութիւնը կրնար տեւել չարունակուիլ հաճելի կերպով: Հաւաքոյթը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ մը:

Երեկոյթին առաջին մասին մէջ տեղի ունեցաւ Տիկնանց Միութեան մատենադարանին (Արմէնիաքէբ) նոր տեղադրանին եւ վերակազմութեան մկրտութիւնը: Նախագահուհի Տիկին Մասըլեան յուզեց ներկաները երբ յիշեց զէտեալ վայրերուն վերջերս կատարած իր այցելութիւնը: Բերած է հոնկէ զիրք մը – Ռաֆֆի մը – նուէր Արմէնիաքէբին աղէտեալ հայուհիէ մը, Սպիտակէն:

Մատենադարանին պատասխանատուն է Տիկին Պօյաճեան: «Մեկնող» երկիններու ձգած ժառանգը եւ գնումներ նոր հրատարակութիւններու հետզհետէ կ'ընդլայնեն զիրքերու ցանկը: Կան արդէն չուրջ տարիւր հարիւր հատորներ:

Շնորհիւ Տիկնանց Միութեան եւ նախկապոյտ Մաչին՝ որ, հետեւեալ օրը, մակերեսը, ան ալ, բանաստեղծական ներկոյթ մը (Յովհաննէս Շիրազ) եւ գիտհատուեցաւ, մշակութային կեանքը, Լիոնի մէջ, սթափումի չրջանի մը մէջ մտած է արդեօ՞ք···

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԳՃԵԱՆ

Տօնավաճառ

ՄԱՐՍԻԼԻ. – («Ցառագ»). –

Մայրերու Օրուան առթիւ, Մայիս 26էն 28, Սրբոց Թարգմանչաց Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութեան նախաձեռնութեամբ, Մշակութային կեդրոնին մէջ եւ եկեղեցւոյ բակը, տեղի ունեցաւ տօնավաճառ մը:

Տիկին Սօնա Պաժան, առեւնապետուհին, բացման պինեճօնին առթիւ չեչտեց նպատակը ձեռնարկին՝ առեղծել հայկական չունչ մը, եռուզեռ մը, պատուել հայ մայրը եւ չարունակել աւանդութիւնը այս տօնավաճառին ծնունդ առած երկու տարի առաջ: Թէպէտ, տօնավաճառէ աւելի փառատօն մը պէտք էր ըլլար նուիրուած «Հայ կնոջ մաքին եւ տաղանդին» ինչպէս ամիսներ առաջ յայտարարուած էր «Ցառագ»ի 4-րդ էջի սիւնակներուն մէջ եւ նաեւ նամակներ ղրկուած Մարսէյլի Միութիւններուն առ ի տեղեկութիւն եւ չրաչաճեւելու խնդրանօք: Փառատօնը չիրականացաւ: Բանաւոր պատճառներու կողքին կան անկասկած հարիւ է լսել նաեւ թէ լաւ է խուսարիլ չողշողուն յայտարարութիւններէ որոնց վմասան ու բովանդակութիւնը անպամ դժուար է բնորոշել, եւ մնալ կարելիին սահմաններուն մէջ:

Գալով լրագործուածին, յուցադրութիւն եւ վաճառում մըն էր ձեռագործներու, հայկական տարազներով պուպրիներու, նկարիչ՝ Եւա Աբսի, Իրէն Օհանեան Ժիւլիէնի եւ Մեսճեանի գործերուն, երուսաղեմարնակ Յակոբ Անդրէասեանի յախճապակիի վրայ կատարած գործերու, մասնաւորապէս մանրանկարչութիւն, եւ այլ առարկաներու, ինչպէս նաեւ վիճակահանութեան մը արժէքաւոր նուէրներով: Իսկ որպէս զերազուեստական յայտագիր իրենց մասնակցութիւնը բերին՝ Նէլլի Թամամճեան (նուագ), Եւա Աբթինեան (երգ) եւ Մանկանց Գարուն երգչախումբը որ Շաբաթ կէսօրէ վերջ «Ծով» յայտագրով մը (երգ ու նուագ) չէնցուց մթնոլորտը: Կիրակի օրը տեղի ունեցաւ մանուկը հոգեհան – զբօսանք պաշտօն, նախագահութեամբ՝ Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեանի, ի չիւատակ եկեղեցւոյ Ծառայած անդամուհիներուն, եւ որուն յաջորդեց ընտանեկան հաճելի ճաշ մը եկեղեցւոյ բակը: Իսկ Ժամը 15-ին, Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ, պատրաստութեամբ Մանոյչ Շամիրեանի, հայկական տարազներու տոնանք – յուցահանդէս տեղի ունեցաւ, ձեռնարկ որուն ինքնատպութեան եւ յաջողութեան մասին արտայայտուած

Գաղութէ գաղութ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ մէջ, Մայիս 27-ի երեկոյեան տեղի ունեցած է Հայաստանի Հանրապետութեան 71-ամեակի հանդիսաւորութիւնը, կազմակերպութեամբ՝ «Ս. Թէհլիրեան» Կոմիտէի եւ ներկայութեամբ չուրջ 800 հանդիսականներու: Կ. Փաշայեանի հանդիսավարութեամբ գործադրուած զեղարուեստական յայտագրէն ետք բանախօսած է Վ. Բրուտեան: Նախապէս, Մայիս 25-ին, Հայ Դատի Յանձնախումբը կազմակերպած է դասախօսական երեկոյթ մը, ուր «Արցախեան պահանջատիրութեան ներկայ զարգացումները» նիւթին չուրջ ելոյթ ունեցած է Լ. Յովհաննիսեան:

***

ՊՈՒՐԿԱԶԻ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան ակումբին մէջ, Մայիս 27-ին, տեղի ունեցած է Սարգարապատի ճակատամարտին նուիրուած երեկոյթ մը: Դասախօսութեամբ հանդէս եկած դնդապետ տոքթ. Գրիգոր Մելքոնեան հակիրճ կերպով բնութագրած է հայ ժողովուրդին 1918 Մայիսին մղած պայքարը, որուն չնորհիւ կարելի եղաւ պաշտպանել Արեւելեան Հայաստանը: Վերջաւորութեան դասախօսին չնորհակալական խօսք ըսած է «Երեւան»ի քարտուղար՝ Յովսէփ Մելքոնեան:

ՀԱՅՕՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.-Ի 1988-Ի ՅԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը իր հիմնադրութեան թուականէն իսկ նուիրումով աջակցած է Հայաստանի կրօնական, կրթական, մշակութային ու բժշկական հաստատութիւններուն:

Սկսելով 1925-էն, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հիմնադրամներով կառուցուած է Նոր Եդեսիոյ աւանը, հաստատուած են երեք նախակրթարանները, հիմնուած են Դարուհի Յակոբեան մայրանոցն ու Մարի Նուպար ակնարուժարանը: 1930-ի ընթացքին Հ. Բ. Ը. Մ.-ը հանգանակած է աւելի քան $ 400·000 կառուցելու համար Նուպարաչէնը, որ 1936-ին վերանուանուած է Սովետաչէն: Պատերազմի տարիներուն յատկացուած է $ 75·000՝ օգնելու Հայաստանի որբերուն եւ այրիներուն: 1945-ին Հայաստանի վերականգնումին նպատակով վատարուած է $ 800·000-ի օժանդակութիւն մը, իսկ անմիջապէս յետոյ $ 1·600·000 տրամադրուած է 100·000 ներզաղթողներու Հայրենիք հաստատման:

Իրաքանչիւր տարի Հ. Բ. Ը. Մ.-ը կը չարունակէ իր նպաստը: Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ալիք Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամին, Սիմոն Հիմնադրամին ու Կեդրոնական Վարչական Ժողովի հիմնադրամներուն կողմէ 1988-ի ընթացքին կատարուած են հետեւեալ յատկացումները.-

ՏՈՂԱՐ

50,191

Երեւանի Բժշկական Հիմնարկին՝ կապային գունադրութեան բաղմամեթոտանոց մանրակարդիչ:

50,000

Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին:

50,000

Հայերէն դասագիրքերու՝ «Լոյս» հրատարակչականին եւ Ս.Հ.Մ.Կ.Մ.-ի դրծակցաբար:

28,000

Ս.Հ.Մ.Կ.Մ.-ին՝ «Փորոքս» սահիկային սարք:

27,000

«Մաքինթոշ» համակարդիչ Միասնիկեան գրադարանին:

25,000

Գիրքի հրատարակութեան Էջմիածնի համար:

20,000

Հովանաւորում՝ այցելու արուեստագէտներու եւ գիտաչխատողներու:

18,000

«Մաքինթոշ» համակարդիչ Գրողներու Միութեան:

18,000

«Մաքինթոշ» համակարդիչ Արարատեան Թեմին:

17,800

Երեւանի Բժշկական Հիմնարկին աչքաստառնոցային սարքեր (Գասպարեան Հիմնադրամ):

17,348

Մինսկ Ալեքսեեւսկի չիչատակին՝ օրագոյցեր, Մշակոյթի Պահպանման Հիմնադրամի համար:

14,375

Հայաստանի պատկերասփիւռին՝ Մ. Նահանգներու մէջ հայկական ձեռագրեր նկարահանման համար:

11,700

Հայաստանի Պետական Երգչախումբին համար նոր զգեստներ:

10,000

«Քանըն» պատճէնահան սարք երգահաններու Միութեան:

10,000

«Քանըն» պատճէնահան սարք Ս.Հ.Մ.Կ.Մ.-ին,

10,000

Քաղաքապետ Է. Ասատեանին միջոցով «Քոտաք» ժապաւէն՝ Երեւանի մասին չարժապատկերի մը համար:

9,864

Երեւանի Պետական Հիւանդանոցին (Շերպէթեան Հիմնադրամ):

ԴԻՒԱՆ
ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ

***

ՄԱՍԻՍՕ ՀԱՅՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ
2·000 ԾՈՐԱԿ ԿԸ ՆՈՒԻՐԷ
ՂԱՐԱԲԱՂԻ

Մարտ 3 եւ 4-ին Ղարաբաղ կատարած այցելութեան ընթացքին, Գործադիր Սրբազան Վոլքին Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Գործադիր փոխ – նախագահ Լուիզ Սիմոնին եւ Կեդրոնական Կրթական Յանձնախումբի ատենապետուհի Բերկրուհի Սվաճեանին յայտարարած էր Ստեփանակերտի մէջ 2·000 նոր բնակարաններու կառուցումը:

Նոր բնակարանները պիտի մեղմացնեն բնակարանային սուր տագնապը, որ ստեղծուած է Ադրբեջանի հայ գաղթականներու ներհոսքին հետեւանքով:

Տիկին Սիմոն, յանուն ՄԱՄԻՍՕ հաստատութեան, նուիրած է 2000 «Տելթա» ծրարներ՝ սատարելու նոր կառուցումներուն: Ծորակները, 10·000 փատնոտ ծանրութեամբ, Մայիս 2-ին ուղարկուած են Երեւան՝ յանձնուելու Ղարաբաղի:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈՂԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

«Տիանա» յուռկը զարձուցած՝ իր ճամբան կը չարունակէ զարձեալ բայց ծովէ – րուն մէջ, քաղաքակիրթ ազգաց իր ներկայացուիչներով անհոգ, անզգած՝ տարբախտ Հայուն այդ վերջալոյն ճգնաժամին հանդէպ. մինչ ապրին հրացա – նաձգութիւնը սկսած է արդէն, ամէն առենէ աւելի ուժգնին ու վատագոյ:

Ձգնաժա՛մ. ճիշդ բառն էր ատիկա: կապարը հատնելու վրայ էր. կեանքի փրկութեան կանթե՛ղն էր որ կ'առկայծէր ու կը սպառնար չիջանալու: Թշնամիին արձակուած զնդակներ գուրգուրանքով կը հատաքուէին ծառերու եւ քարերու տակէ, եւ արոյրէ ու պղինձէ առարկաներու միացած՝ կը ճուլուէին անդամներ զնդակի վերածուելու համար: Մըշտապահնջ պէտքին առջեւ կը սակաւէր ու կը սպառէր սակայն ամէն ինչ որ մեռտղ էր. զիմացին կռուող բաղուկները կ'ուժասլնային, եւ օրերու մահագին անհետացման հետ՝ օգնութեան յոյսն ալ կ'անհետէր սիրտերէ:

Կարգը կինոերունն էր հիմա որ մարատկոցներու չուրջ երթային պտըտցունել իրենց ոգեւորութիւնը, խրախոյսն ու եռանդը: – «Մի՛ վհատիք, եղբայրներ, եթէ դնդակները հատնին, մենք քարերո՛վ կը փախցունենք թշնամին...» կը գոչէին անոնք միաբերան. ու իրենց ձայնը նոր ուժով մը կը զինէր քաջերը՝ ցվերջ անհետաճ մնալու համար: – Ապրիլ 14-ի իրիկունը հորիզոնին վրայ սեւ կէտ մըն էր որ կը նչմարուէր կրկին. օսմանեան չածանաձ մըն էր եկողը: Ամէն ակնկալութենէ յուսախաբ եղող Տէօրթ – Եօլցին բնական՝ էր որ խանդավառութեամբ չընդունէր ա – նոր երեւումը: Նոր տա՞մ մը ունէին արդեօք բեմադրելիք:

Այս անգամ սակայն 500 օսմանեան զօրերու հետ ցամաք կ'ելլէ նաեւ Ամերի – կացին Մօթըր Ֆէնիմոր, ներկայացուիչ ղրկուած Իսքէնտէրունի չորս հիւպատոսներու կողմէ: Ցաջորդ առաւօտուն, առա՛նց զինաթափ ըլլալու առաջարկի, երկուաեք եղած համաձայնութեամբ մը՝ Տէօրթ – Եօլ կը վերադառնար ջուրը, զօրանոցը կը յանձնուէր օսմանեան զօրքերու եւ Մօթըր Ֆէնիմորի զերմարզկային ջանքերուն չնորհիւ՝ խուժանը կը ցրուէր տակաւ առ տակաւ: Փրկարար դեր մըն էր այդ մարդուն կատարածը: Ինք էր մեկնած Տէօրթ – Եօլէ, ցորչափ չէր ողջունած քաղաքին խաղաղութեան ամբողջովին տիրելը: Ի՛նչ ուրախութիւն էր ան, երբ ջուրը միւս անգամ կը հոսէր նաբընջենիներուն տակէն, եւ մեծ ու պզտիկ ինկած անոր հոսանքին վրայ՝ օրերէ՛ի վեր ցամքած իրենց քիմքերը կը թրջէին: Անպարագրելի ի՛նչ երանութիւն կրնան, երբ հրացանի բոմբիւնը չէր լսուեր այլեւս, ու գիշերային անդորրաւէտ քունը կը փակէր աչքերը:

Բայց Տէօրթ – Եօլցին սարսափը չէր վերջ գտած տակաւին. անկա մեծ պատուհա՛սն մըն ալ ունէր անցուելիք: Ապրիլ 29-ի երեկոյին, Բուհի Զաւուշ անուն Սկիւտարցի մի ոմն հասարակ գինուոր, Զօք – Մարզուանի հաղարապետին կողմէ լաւ մը զինուցած՝ կը սկսէր գինք պարպել զօրանոցին վրայ, պարզապէս կարծելատալու դիտումով թէ Հայերն ապատամբած էին նորէն...: Եւ ահա, անձրեւաթոյղ օդով մը, փայլակի եւ որոտումներու հետ՝ կը զոռան թնդանօթները քաղաքին վրայ ու զնդակներ կ'արձակուին անհամար փողերէ: Ընդհանուր է անդորը Տէօրթ – Եօլի մէջ եւ խուճապն անկա – րագրելի: Խելայեղ, դիւահար, թաքըստոցնե՛ր կ'որոնէ ժողովուրդը. լեռներն ու անտառնե՛րը կը փախչին կիներ. ամբոխահար կ'ըլլայ մայր մը իր երկու զաւակներով, հինգ մանուկներ ոտքի տակ կ'երթան: Ու Տէօրթ – Եօլցին որ երկու չաբաթուան պաշարումի առեն երեք մեռելով եւ հինգ վիրաւոր միայն ունեցեր էր, քանի մը ժամուան մէջ կ'ունենար 8 մեռեալ...:

(Շար. 17)

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Զելվէեան,
Տիկին Մէյսէյէս Աշճեան (Լոս – Անճըլըս),
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Պէօճէքեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Ֆիլիպ Քափրօն եւ զաւակները,
Տոքթ. Քրիսթոֆ Զելվէեան,
Տէր եւ Տիկին Գլօռ Մանէսեան եւ զաւակները,
Տիկին Սօսի Քրիլի եւ զաւակները,
սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ նանիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՆՇԱՆ ԶԵԼՎԷԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 9–ին, չբաւսաուած իր զաւակներուն գուրգու – բանքով, 98 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յունիս 15–ին, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի՝ cimetière nouveau de Neuilly

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Զելվէեանի։

ՑԱԽԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄԻԳԼ. – Վատպուրականի Հայրե – նակցական Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Այրի Տիկին Պաշծառ Հիւսեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Համայեակ Հիւսեանի, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Մկրտիչեանի եւ զաւակներուն եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն, իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, եղբօր, հօրեղբօր, ապրականին, խնամիին, միութեանս անդամներէն՝ Արմենակ Հիւսեանի *մահուան առթիւ։*

***

Այս տխուր առիթով իր աղջիկները՝ Տէր եւ Տիկին Ժիւլիէթ Բունարճեան, Տէր եւ Տիկին Հանրիէթ Շահպազեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Յունիս 15–ին, տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Մեծոյ՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ։

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի։

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ս. Թադէոսեան մանուճիւղի միօրեայ զբօսոյթ տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունիս 17, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

ՎԻԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնա – ճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 18, ամբողջ օրը՝

Parc Gemens

Հայկական մթնոլորտ, հայկական պարեր զբօսոյի աշակերտութեան կողմէ. ճոխ ճաշացուցակ։

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ. – Պր. Հրանդ Աբէլեան 250 Ֆրանք։

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Քէպաճեան 300 Ֆր.։

ՔԱՇԱՆ. – Տիկին Վ. Գարաօղլանեան 100 Ֆր.։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Անդրանիկ Ծառուկեանի յիշատակին Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 300 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

***

Տէր եւ Տիկին Արմենակ Գույումճեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց եղբօր՝ Շաւարշ Գույումճեանի յիշատակին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓԱՍԿԻ

Տիկին Նուարդ Դարբինեան իր սանեկին Յովնան Ձանիկեանի արկածալի մահուան առթիւ 300 Ֆր. կը նուիրէ Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին (սատնալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆրանք «Յառաջ»ին։

ՃԾԴՈՒՄ

«Յառաջ»ի Յունիս 6–ի թիւին 4–րդ էջին Պոմոնի եկեղեցւոյ Հնօրհակալիքին ծանուցումը փոխանակ Անոյա Աշճեանի պէտք է ըլլայ Մանիկ Աշճեանի մահուան առթիւ։

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT
DELEGATION REGIONALE
DE MARSEILLE

CONFERENCE PUBLIQUE

A propos des recommandations du Séminaire international de sismologie de l'Arménie soviétique (12-25 mai 1989), dans le cadre de la reconstruction

avec la participation du
Professeur CLAUDE ROUSSET
de l'Institut de Géophysique
et du
Docteur PIERRE MOUROUX
Ingénieur (BRGM)

le débat sera dirigé par
Mme HUGUETTE TOUSLADJIAN
CAPES de Géophysique

le Samedi 17 Juin à 20 h 30
en l'église arménienne du Prado
Marseille
Entrée libre

ԻՍԻ

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Կազմակերպութեամբ՝
Ուսուցչական Կազմին
եւ
Ծնողական Մարմնի
Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

մասնակցութեամբ աւելի քան 130 աշակերտներու՝ երգ, պար, արտասանութիւն ու նուագ, Կիրակի, Յունիս 18–ին, ժամը 16–ին Իսիի Օրլեթորիոմի սրահին մէջ։

11 — 13 ռիւ Տանիթոն

Կը հրաւիրուի ընդհանուր հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ քաջալերելու աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները։

SOS ARMÉNIE - PARIS IDF

COMMUNIQUÉ

Dans son dernier communiqué, le comité SOS Arménie précisait qu'il était en train de mettre la dernière main à des projets à réaliser dans les plus brefs délais en Arménie, et qu'il réfléchissait à la manière la plus adaptée de préparer une aide et une coopération à plus long terme.

Sur le premier point, le comité est aujourd'hui en mesure de publier la liste des projets retenus et en cours d'élaboration en accord avec les autorités d'Erevan.

1 - Une contribution à la mise en place d'une société conjointe dont l'activité sera centrée sur le montage de micro-ordinateurs. L'opérateur extérieur est une entreprise de Singapour, ARL/Wearmes, secondée par son représentant exclusif en France, Infodis, qui devraient s'associer à l'Institut de calculs électroniques de l'Académie des Sciences d'Erevan, retenu conjointement par SOS Arménie et les autorités locales comme partenaire industriel. Dans cette opération, le comité s'engage à acheter en devises 1000 micro-ordinateurs produits par la future usine d'Erevan et qu'il se chargera de distribuer dans les écoles et autres institutions scolaires des zones sinistrées afin de favoriser l'introduction des techniques modernes dans l'éducation. Le budjet prévisionnel de cette opération est évalué à environ 4 millions de francs.

2 - Une contribution à la mise en place derne occupant 100 personnes et produisant 500 000 pièces par an va être équipée à Léninakan avec du matériel suisse acheté à la société Dubier. Conçu par des spécialistes d'Issy-les-Moulineaux et Clamart, ce projet sera suivi de très près par ces derniers et une assistance technique et la formation de personnels arméniens sont d'ores et déjà prévues au moins pendant un an. Le budjet prévisionnel de cette opération est évalué à 7/8 millions de francs.

3 - Un procédé de préfabrication de logements par moule métallique capable de produire le gros œuvre de 15 maisons par jour, acheté à la société Mecamex (France), a été également retenu. Ce programme est surtout destiné aux zones rurales et est évalué à 2,5 millions de francs.

4 - Pour contribuer à la reconstruction dans les villages, plusieurs presses à briquettes, produites par la société Terre 2000, vont êtres achetées et réparties dans plusieurs districts de la zone sinistrée. Ce procédé a l'avantage de permettre la production de briquettes très résistantes avec les matériaux locaux et ne nécessite pas de cuisson. Chaque appareil, pesant environ une tonne, a une valeur d'environ 90 000 francs.

5 - De 5 à 10 fours de panification industriels, du type de celui qui fut installé à Spitak en janvier grâce à une subvention de la société Heudebert, sont également prévus. Le financement de ce projet reste cependant à préciser.

6 - Les besoins médicaux étant couverts pour toute la zone sinistrée par des projets déjà confirmés de gouvernements ou d'organismes étrangers, SOS Arménie sera amené à participer, pour un montant encore non défini, à la construction programmée d'un hôpital situé dans la future ville nouvelle de Nor-Ani, à 7 km de l'actuelle Léninakan, dans les 2 ou 3 ans à venir, en collaboration avec l'UMAF et l'Oeuvre hospitalière des chevaliers de Malte.

Ces projets ont déjà fait l'objet d'un protocole d'accord entre les autorités d'Erevan et le comité SOS Arménie, dont le secrétaire général, Krikor Papazian, rentré récemment d'Arménie, avait été chargé.

Pour mener ces projets dans les meilleures conditions et suivre sur le terrain leur réalisation pratique, un représentant permanent, Sourèn Kévorkian, est délégué à Erevan pour une période minimale de 6 mois. Son bureau ouvrira le 22 juin dans les locaux de l'Institut de mécanique de l'Académie des sciences d'Arménie.

Par ailleurs, à la suite du symposium «Spitak 88» consacré aux problèmes de la construction et de la sismologie et organisé par l'UNESCO à Erevan à la fin du mois de mai, auquel a participé Rolland Margossian, membre de la commission d'assistance technique de SOS Arménie, en compagnie de l'architecte Berdje Agopyan, un projet d'assistance et de formation au contrôle technique des constructions a été soumis par ces derniers au comité. L'enjeu de ce projet est tel pour l'avenir de l'Arménie, qu'il a été décidé de rapidement vérifier la faisabilité du contrôle auprès des autorités compétentes et de sonder les différents organismes français susceptibles d'aider au financement de cette mission qui devrait s'étendre sur une période d'un an minimum pour arriver à des résultats sérieux.

Enfin, pour le plus long terme, un protocole d'accord a été signé avec l'académie des sciences. Il prévoit une collaboration technique étroite entre le comité et les différents instituts de l'Académie, notamment pour les projets en cours et en particulier l'unité de montage de micro-ordinateurs. Il spécifie également que la commission des échanges scientifiques va faciliter la collaboration entre des organismes scientifiques européens et les instituts de l'Académie en organisant l'échange de chercheurs dans les deux sens.

La commission communication
du comité SOS Arménie
Paris le 7 juin 1989

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի թաժանորդներուն"

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ

1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy

Մուտքը Ազատ է

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 14
MERCREDI
14 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.034 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.034

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 9)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՐԵՍՓոԽԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԱՐՑԱԽԻՑ ԵՐԵՍՓոԽԱՆԻՆ ԵԼՈՑԹԸ

Մոսկուայի համագումարին ամպհոնէն հնչած է նաեւ Արցախցի երեսփոխանի մը ձայնը: Իր ղեկուցման սկիզբը, անդրադառնալով Ուֆայի մէջ պատահած երկաթուղային աղէտին, Ստեփանակերտի փոխադրամիջոցներու արտադրական ճեռնարկութեան գլխաւոր տնօրէն Բորիս Դամեան հաղորդած է որ Հայաստանի ու Ղարաբաղի բարեգործական ընկերութեան ներկայացուցիչները արդէն աղէտի վայրը մեկնած են՝ իրենց հետ տանելով հանգանակուած 50 հազար ռուբլի եւ 40 արիւղ դեղօրայք:

Այնուհետեւ երեսփոխանը բացայայտած է Լեռնային Ղարաբաղի ամբողջ ճշմարտութիւնը, հանրութեան առջեւ դնելով խնդրին բուն էութիւնը, անոր առկայութիւնն ու հարցին քաղաքական լուծման ձգձգման յարուցած հետեւանքները: Մտորեւ յատկանշական հատուածներ:

«...Ցարդելի նախագահ, յարգելի երեսփոխաններ, Միխայիլ Սերգէեւիչ իր ելոյթին մէջ ազգային խնդիրներու մասին խօսելով օգտագործեց դուխանի պատկերը: Եթէ սկսինք բաժանման գիծեր քաշել, եթէ սկսինք դուխանով անցնիլ երկրի վրայէն, ատիկա կործանարար կ'ըլլայ: Ամէն ինչ ճիշդ է: Բայց եկէք ազնուօրէն հարց տանք, իսկ ո՞վ դուխանով անցեր է Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդի ճակատագրին վրայէն: 1921 Յուլիս 4–ին Ռուսաստանի համայնավար (պոլշեւիկ) կուսակցութեան Կովկասեան բիւրոյի լիակատար նիստին որոշուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղը (ան Հայոց հնադարեան Արցախ նահանգին մէկ մասն է) մտցնել խորհրդային Հայաստանի կազմին մէջ: Բայց արդէն յաջորդ օրը Կովկասեան Բիւրոյի նոր նիստին Ստալինի ցանկութեամբ հայ ժողովուրդը բաժնուեցաւ երկու մասի, եւ մարզը որուն 95%–ը Հայեր էին, յանձնուեցաւ ազգերքեզնական խորհրդային Հանրապետութեան կազմին՝ հետեւեալ հիման վրայ· կը մէջբերեմ. «...մեկնելով Հայերու ու մահմետականներու միջեւ ազգային հաշտութեան անհրաժեշտութենէն...»: Աւելի ուշ Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ սահմանագծումը կատարուեցաւ այնպէս, որ Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանի հետ ընդհանուր սահման չունենար:

«...Յաջորդեց Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի հայ բնակչութեան նկատմամբ խտրականութիւն կիրառելու եւ հայրենի հողէն զայն կտրելու քաղաքականութիւնը, կը փոխուէին Ադրբեջանի ղեկավարները, կը փոխուէին բառերն ու լոզունգները, բայց այդ քաղաքականութիւնը կը մնար անփոփոխ...: Այսօր Լեռնային Ղարաբաղէն դուրս կ'ապրին մօտ 300 հազար ղարաբաղցի Հայեր, որոնք ստիպուած հեռացած են հոն: 1970–էն 1979 Լեռնային Ղարաբաղ մնացեր են հոն ծնած 10 Հայէն մէկը մնացած 9–ը արտագաղթեր է:

«...Հայաստանի Պատմութիւնը վտարած էր հայկական դպրոցներէն: Կ'ոչընչացուէին եւ կը պղծուէին հայ մշակոյթի ու ճարտարապետութեան հնագոյն յուշարձանները՝ մեր ժողովուրդին մեր հողին պատկանելութեան այդ քարէ վկայութիւնները: Նոյնիսկ հնադարեան հայկական խաչքարերը կը յայտարարուէին Ադրբեջանցիներու նախնիներու յուշարձաններ: Ինդիրը հոն հասած էր, որ Հայերուն սկսեր էին ապացուցել, թէ անոնք բնաւ ալ Հայեր չեն, այլ հայացած Աղուանները:

«...Վերակառուցումը յոյսեր ծնած է Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Մարզային Խորհուրդը, արտայայտելով իր ժողովուրդին վճիռը, 1988–ի Փետրուարին դիմեց Ադրբեջանի ու Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդներուն, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին՝ խնդրելով քննութեան առնել եւ լուծել Հայաստան հետ Լեռնային Ղարաբաղի վերամիաւորման հարցը...: (Սակայն) Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի դէպքերը ընկալուեցան որպէս վտանգաւոր նախադէպ, որպէս հնարաւոր սպառնալիք՝ վերակառուցման: Հոսկէ ալ իշխանութիւններուն առաջին վերաբերմունքը՝ արդի – լեալ, հոսկէ ալ Պոլիտբիւրոյի 1988 Փետր· 21–ի սխալ որոշումը եւ խորհրդային Պրեզիտիումի Յուլիս 18–ի որոշման կիսատ – պռատ միջոցները:

«...Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական խնդիրը կը փորձէին եւ կը փորձեն նենգափոխել տնտեսական խնդիրներու: Ի հարկէ, Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի տնտեսութիւնը ծայրաստիճան բարձի թողի վիճակի մէջ է..., բայց մեզի համար գլխաւորը քաղաքական հարցին լուծումն է ինքնորոշման չրջանակներուն մէջ: ... Մենք Մոսկուայի յատկացուցած 450 միլիոն դումարը առայժմ չենք տեսած:

«Պէ՞տք է արդեօք ենթադրենք որ վստահացութիւնը կը նահանջէ ազգերու ինքնորոշման սկզբունքներէն: Մ. Կորբաչով իր ղեկուցման մէջ ըսաւ.– «Ազգային ինքնորոշման սկզբունքը, զոր առաջ բաշած է Լենին, եղած է ու կը մնայ համայնավար կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան գլխաւոր տարրերէն մէկը»:

«Այս բառերը ինչպէ՞ս պէտք է հասկնայ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը: Որպէս հայ ժողովուրդի երկու մասերուն վերամիաւորման համաձայնութի՞ւն, թէ՞ «այո, բայց...»ի նման քաղաքական լոզունգ:

«...Ցանուն ինչի՞, յանուն այդ ո՞ր բարձրագոյն սկզբունքներուն պէտք է տառապի Ղարաբաղի հայ ժողովուրդը: Սա ի՞նչ ինքնորոշում է, եթէ փոքրաթիւ ազգը ինքնորոշման համար պէտք է թոյլ – տուութիւն խնդրէ աւելի մեծ ազգէն: Վերջինս կրնայ ողորմածաբար թոյլատրել վամ ամբարտաւանօրէն արգիլել: Սա ի՞նչ մեծապետական – թոյլատրական ինքնորոշում է: Ժամանակն է մեր տահմանադրութիւնը համապատասխան դարձընել ինքնորոշման լենինեան յղացքին:

«...Իսկ հիմա ինքնորոշման վեհապանծ լոզունգէն անցնինք իրականութեան եւ տեսնենք, թէ ինչ ստացաւ Լեռնային Ղարաբաղը իբքնորոշման փոխարէն: Ան ստացաւ կառավարման յատուկ ձեւ· զաղրած են երեսփոխաններու Մարզային Խորհուրդին, աշխատաւորական խումբերու խորհուրդին, կուսակցութեան Մարզկոմին լիազօրութիւնները: Փաստօրէն լուծարքի ենթարկուած է տեղական երեսփոխանական Կառավարման իշխանութիւնը: Յատուկ կառավարման Կոմիտէ ստեղծելու որոշումը ժողովուրդին հրամցուած է իբրեւ փոխ դիջում, ուեւէ մէկուն չհետեւող, չընդունող մէկուն չհետեւող, չընդունող չընդունող կացութիւնը կայունացնող որոշում: Սակայն այդ այդպէս չէ: Կառավարման յատուկ ձեւը կ'ապահովի ուժեղ ռազմական ներկայութեան վրայ, որ սակայն չի խանգարեր Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը Հայերու նկատմամբ խտրականութիւն իրագործելէ...: Լ. Ղ. Ի. Մ.–ի մէջ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը կ'իրագործէ «կիպրոսի մօտէլ»ին տարբերակը: Մարզը ըստ ազգային յատկանիշի կը բաժնուի երկու հակադիր համայնքներու· ահա թէ ո՛ւր յանգեցաւ Լ. Ղարաբաղի հարցին լուծումը յետագային ցանկութիւնը:

«...Սումգայիթի ոճրագործութիւնը առանձին հարց է: Զմորանալով անոր մէջ կ'ուզեմ նշել, որ Սումգայիթի ոճրագործութեան քաղաքական դատապարտումը կարեւոր է ոչ միայն հայ ժողովուրդին, այլեւ ադրբեջանցի ժողովուրդին համար: Իմ կողմէս կ'ուզէի վստահեցնել, որ մենք հետու ենք այդ չարագործութեան համար պատասխանատուութիւնը ադրբեջանցի ժողովուրդին վերագրելէ եւ խորապէս կ'ափսոսանք որ մինչեւ հիմա յայտնաբերուած չեն անոր իսկական ոգեշնչողները եւ կազմակերպիչները:

«Վերջացնելով ելոյթս, կ'ուզէի դիմել ընտրողներուն յանձնարարութեամբ համապատասխան յանձնել Լեռնային Ղարաբաղի հայ ժողովուրդին պահանջները: Մենք կը պահանջենք·

Ա· – Անյապաղ կերպով վերականգնել Խորհրդային Համայնավար Կուսակցութեան Մարզային Կոմիտէն եւ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Մարզային Գործադիր Կոմիտէն: Վերադարձնել երեսփոխանական Իշխանութիւնը Ղարաբաղին:

Բ· – Չեղեալ յայտարարել Կովկասեան Բիւրոյի 1921 Յուլիս 5–ի որոշումը որպէս հակիրաւական:

Գ· – Ստեղծել Գերագոյն Խորհուրդի յանձնախումբ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի վերամիաւորման ընթացակարգը կանոնաւորելու համար:

«Եթէ թոյլ կուտաք, ես երկու վայրկեան եւս ունիմ, կ'ուզեմ կարդալ երես – փոխաններու համագումարին որոշումը, այն նախագիծը, զոր մենք կ'առաջարկենք՝ «Լ. Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզին իրավիճակին մասին»: Սա որոշման այն նախագիծն է, զոր մենք կ'առաջարկենք:

Ա· – Ստեղծել երեսփոխանական յանձնախումբ կացութեան բազմակողմանի ու առարկայական ուսումնասիրութեան եւ Խորհրդային Սահմանադրութեան յօդուած 108–ի 2–րդ եւ 13–րդ կէտերուն, յօդուած 73–ի 12–րդ կէտին հիման վրայ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ համաժողովրդական հանրաքուէի նախապատրաստման համար:

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը Խորհրդային Սահմանադրութեան յօդուած 119–ի 6–րդ կէտին համապատասխան Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի մէջ պէտք է կազմակերպէ հանրաքուէ:

Բ· – Մինչեւ հանրաքուէ Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէն օժտել լիազօրութիւններով, որպէսզի մարզը լրիւ կերպով Մոսկուային ենթարկուի:

Գ· – Նպատակայարմար համարիլ իշխանութեան տեղական մարմիններու պաշտօններուն վերականգնումը:

Ա.յսօրեայ դրուած են 33 երեսփոխաններու ստորագրութիւնները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՐՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ, ինչպէս բոլոր մարդաբէնները, ուրիշ երկիրներու մէջ շատ սիրուած է: Նոր փաստն է արեւմտեան Գերմանիա, ուր ընդունուեցաւ կայսերական չուքով եւ պատերն ալ հանրազրերը պինքը կ'ողջունէին՝ «կը սիրենք քեզ, Կորբի...»: Խորհրդային պատուիրակութեան բանբերն ալ՝ Գերասիմով, «Բայզէրվէյթէր» պերմանական բացատրութիւնը (կայսեր եղանակ) գործածած է ոչ միայն փառաւոր արեւին պատճառաւ, այլեւ տիրող մթնոլորտին: Տեսակցութեանց դլխաւոր նպատակներէն մէկը՝ տնտեսական է: Երկու դեկավարները պիտի խօսին նաեւ երկու Գերմանիաններու եւ Պերլինի մասին:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆի կացութիւնը չի բարելաւուիր եւ խորհրդային իշխանութիւնները 17 հազար թուրք Մեսխեթներ պարպած են, մինչ վարչապետ Ռիժկով և քաղաքական Բիւրոյի անդամ՝ Վ. Զերբիկով փութացած են Ֆերղանա (ուր ծայր տուին բախտումները), տեղւոյն վրայ քննելու համար հարցը: Ներքին նախարարութեան յատուկ զօրքերու հրամանատարը յայտարարած է թէ հանդարտութեան կոչերը ոչ մէկ արդիւնք տուած են եւ չրջանի Թուրքերը խուճապի մատնուած են:

ՔՈՒՐՈՆ, Սոլիտարնոսկի պատասխանատուն, որ Վարչապետի երեսփոխան ընտրուեցաւ, հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի, ուր կը պարզէ ապագայի հաւանականութիւնները, ընտրական յաղթանակէն եառ: Եաչէք Քուրոն, երկու անդամ արտաքսուած է կուսակցութենէն, ապա հիմնած է Ք.Օ.Ռ.–ը (Բանուորներու Պաշտպանութեան Կոմիտէ) 1976–ին եւ առաջին մտաւորականներէն եղած է Սոլիտարնոսկի միացող: Բանտարկութեան տարիներու մրցանիշը կոտրած է (ինը տարի) եւ կը նկատուի լեհ ժողովրդավար ընդդիմութեան հայրը: Ըստ իրեն, յաջողելու համար, կառավարութիւնը պէտք է մաքրագործում մը ընէ, չդոհանայ մէկ – երկու հոգի հեռացնելով, այլ՝ ամբողջական մաքրագործումի մը դիմէ, թէեւ այդ ալ լուծում չէ, քանի որ տեղը անցնողները

(Շար·ը Դ· էջ)

ՊՈԼՍՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԳԱԻԱՌ ՄԵԿՆԵՑԱՒ ՏԱՍՆՕՐԵԱՑ ՇՐՋԱՊՏՈՑՏԻ ՄԸ

Յունիս 7–ի առաւօտեան, Շնորհք Պատրիարք յատուկ մինիպուսով դաւառ մեկնած է, հովուապետական այցելութեան մը, դաւառի եւ ի մասնաւոր Կեսարիոյ Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ: Ուխտաւորներու կարաւան մը կ'ընկերանայ Պատրիարքին:

ԵՐԵՒԱՆի ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ՎԻԼԻՕՐՊԱՆի ՊԱՏՈՒՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑի

Ինչպէս գրած էինք («Յառաջ», Յունիս 10 / 11) Երեւանի քաղաքապետը, Արմենիա պանդոկին տնօրէնը և Սահակեան եղբայրները Ֆրանսա կը դանուին Իժիթ ընկերութեան անձնական հրաւէրով: Մարսէյլէն եառ, անոնք անցած են Լիոնի չրջանը եւ ընդունուած Վիլլէօրպանի քաղաքապետ՝ Շառլ Հէռնիւի կողմէ, որ քաղաքին պատուոյ քաղաքացիութիւնը չնորհուած է քաղաքապետ Եդուարդ Սուաղեանի:

Չորեքչաբթի օր, պատուիրակութիւնը կ'ընդունուի Փարիզի քաղաքապետին կողմէ:

ՀԱՅԵՐԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՌԱՖԻԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

Չինաստան հին արեւելքի այն երկիրը – ներէն է ուր Հայերը առաջին անգամ ոտք դրած են հնագոյն ժամանակներուն: Պատմական աղբիւրներու մէջ տեղեկու – թիւններ կան այն մասին թէ հայ վաճա – ռականները Չինաստան կ'երթային, կու – գային ու հոնկէ մեռաքա ու այլ ապրանք – ներ կ'արտածէին Քրիստոսէ առաջուան դարերուն: Գ. դարու վերաբերող վկա – յութիւն մը համաձայն հայ վաճառա – կաններ Չինաստանի մէջ առեւտուր եւ գործ կ'ընէին հոն հաստատուած Հայերու հետ:

Հայ – չինական վաղ միջնադարեան տնտեսական կապերուն մասին կը վկայեն Գառանիի, Դուինի, Անիի պեղումներէն ձեռք անցած չինական կաւեղէնները: Գ. – Դ. դարերուն Չինաստանէն Հայաս – տան բերուող ապրանքներու մէջ առա – ջին տեղը կը չարունակէր մնալ մեռաք – սեղինը: Հայաստանէն Չինաստան տար – ուած ապրանքներու մէջ հիմնական տեղը գրաւած են բուսական եւ հանքային ներկի տեսակները, յատկապէս նշանաւոր որդան կարմիրը, որով կը ներկուէին Չինաս – տանի լաւագոյն մեռաքի տեսակները:

Հայերու Չինաստան ելումուտը եւ չին ժողովուրդին հետ յարաբերութիւնները այնքան յաճախակի ու սերտ եղած են որ աւանդազրոյց մը ստեղծուած է, որուն համաձայն, հայկական նախարարական երկու ծանօթ տուները՝ Մամիկոնեաննե – րու եւ Օրբելեաններու նախահայրերը Չի – նաստանէն եկած են:

Հայ – չինական կապերու եւ յարաբե – րութիւններու առումով ճանաչողական խմաստ ունի Անանիա Շիրակացիի (է. դար) «Աչխարհացոյց»ին մէջ պահպան – ուած՝ Չինաստանի աչխարհագրութեան նուիրուած բաժինը: Հոն, Չինաստանի դիրքին, սահմաններուն, բնութեան, կենդանական եւ բուսական աչխարհին նը – կարագրութենէն զատ հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան նաեւ չինական ար – հեստներու, հոնկէ արտածուող ապրանք – ներու եւայլնի մասին:

Հայկական մնայուն գաղթօճախներու հիմնումը Չինաստանի մէջ, կապ ունի մոնղոլական առաջին արչաւանքներուն հետ: Յայտնի է որ մոնղոլական հրո – սակները որոնք խորշակի պէս անցան հայկական լեռնաչխարհէն, տասնեակ հազարաւոր գերիներ քշեցին, տարին դէ – պի Քապուլ, Սամարղանդ եւ ներկայիս Չինաստանի հիւսիսային ու արեւմտեան չրջանները, ուր անոնք հիմնեցին իրենց գաղթօջախները՝ բախտակից ասորական նեստորականներու կողքին: Հոն հաս – տատուած հայ տարագիրները սկսան ըզ – բաղիլ իրենց նախասիրած զբաղումով՝ առեւտուրով: Օգտուելով Չինացիներու բարեացակամ վերաբերումէն, անոնք չու – տով թափանցեցին երկրին խորերը եւ հասան մինչեւ Խաղաղական ովկիանոսի ափերը:

Չինաստանի սահմանագլուխն՝ Պէյճինգ քաղաքին մէջ, նեստորականներու հին գե – րեզմանատան պեղումներուն ընթացքին յայտնաբերուած է ասորերէն ու հայերէն արձանագրութիւններով գերեզմանաքար մը, որուն չուրջի հայերէն արձանագրու – թիւնը ունի «Տէր Յիսուս, Տէր Քրիստոս, Յովհան Հայոց Եպիսկոպոս ի թուին Հա – յոց ՌՃՉՔ» բովանդակութեամբ:

Այն հանգամանքը որ պէյճինգեան գե – րեզմանատան մէջ թաղուած է Հայոց Ե – պիսկոպոս Յովհաննը եւ անոր չքեղաքանդ յուշարձա – նով, հիմ կուտայ եզրակացնելու որ հոս մենք գործ ունինք ոչ թէ ճակատագրի բե – րումով աչխարհի այս հեռուները չպրտը – ւած հայ անհատի, այլ քիչ թէ շատ զգալի հայկական գաղթօջախի հետ:

Չինաստանի մէջ քրիստոնէութեան տա – րածումին պատմութեամբ զբաղող որոշ գիտնականներ փաստեր կը մատնանչեն, որոնք կը վկայեն որ Հայերը Ժ. – Ժ. դարերուն Չինաստան կը հասնին ու հոն կը հաստատուին նաեւ ծովային ճամբով: Կաթողիկէ կրօնաւոր Ա. Փերուճացին 1326 թուականին կղեմէս պապին գրած մէկ նամակին մէջ կը յայտնէ որ իր ա – ջեալած չինական գրեթէ բոլոր կարեւոր քաղաքներուն մէջ հաստատուած չատ Հայեր տեսած է:

Ուրիչ ձեւով կարելի չէ բացատրել այն փաստը որ կաթողիկէ քարոզիչներու հա – ւատքի տեղեկութիւններուն համաձայն, Զանչուն քաղաքը ապրող մեծահարուստ հայուհիի մը նուիրատուութեամբ ու ա – նոր հայրենակիցներուն աչակցութեամբ, 1307–ին կառուցուած է հայկական եկե – ղեցի: Հեռաւոր այս վայրին մէջ Հայերու կողմէ եկեղեցի կառուցանելու փաստը նոր եւ անառարկելի ապացոյց է այն բա – նին որ Չինաստանի մէջ Ժ. դարու բա – կըրին հայկական գաղթօջախ կար:

Ծանօթ է որ Փերուճինօ որ Քասթելան, Ժան որ Մոնտ Եուվէնիոն, Մատթէոս Ռուչին, Պենետիքտոս Կոսիէն եւ չատ ու – րիչներ Ժ. – Ժէ. դարերուն ապահո – վութեան համար Չինաստան մտած են հայկական տարազով: Այս փաստը ցոյց կուտայ այն հաւատամի իրողութիւնը, որ յիշեալ շրջանին Հայերու երթեւեկը Չի – նաստան, այնքան սովորական եղած է տեղացիներու համար եւ Հայերը այնքան բարի անուն ունեցած են այդ երկրին մէջ որ Հայու տարազով ծպտուիլը ապահով երթեւեկութեան երաչխիք համար – ւած է:

Այս մասին անչուշտ, հետաքրքրական էին Լմանուէլ Քանթի հետեւեալ խօսքե – րը. «...Միւս քրիստոնեայ ժողովուրդին՝ Հայերու մօտ կը տիրապետէ առանձնա – յատուկ գործարար ոգի մը. անոնք կը զրաղէին փոխանակութեամբ հեռուստ ճամբորդելով Չինաստանի սահմաննե – րէն, կը հասնին մինչեւ Կինէի ափերը:

«Այս հանգամանքը ցոյց կուտայ իրա – յատուկ ծգտումը խելամիտ ու աչխա – տասէր այն ժողովուրդին որ դիմելով հիւսիս – արեւելքէն, հարաւ – արեւ – մուտք, կը կարէ կ'անցնի հին աչխարհի ամբողջ տարածքը եւ կրնայ սիրալիր ըն – դունելութիւն գտնել բոլոր այն ժողո – վուրդներուն կողմէ որոնց մօտ կը գտնուի այցելութեամբ»:

Անգլիացի հետազօտող մը նկատի առ – նելով մեզի անյայտ աղբիւրները, կը նչէ որ 1722–ին Քանթոնի եւրոպացի եւ օտար վաճառականներուն մէջ կային անգլիացի մը, դանիացի մը եւ մօտ երեսուն անուա – նի հայ վաճառականներ:

Դէպի Չինաստան գաղթականներու նոր հոսանք սկսաւ Ի. դարու սկիզբը, յատ – կապէս Եղեռնէն հետք: Չինահայ նախկին գաղթօջախները ստուարացան, նորերը հիմնուեցան: Յատկապէս հայաչատ դար – ձան Խարբինի, Մանչուրիայի, Զանչունի, չին – արեւելեան երկաթուղիին վրայ գտնուող քաղաքները:

Լուրջ փոփոխութիւններ կատարուե – ցան նաեւ չինահայ գաղթօջախներու ըն – կերային կազմին մէջ: Հոս այլեւս չենք տեսներ նախկին մեծ վաճառականները, առեւտրական ընկերութիւններու տէր Հայերը: Հատ ու կենտ մէկին կարողու – թեամբ վաճառականներու կողքին, յատ – կապէս Չինաստանի հիւսիսի հայկական գաղթօջախներուն մէջ հիմնական զանգը – ւածը կը կազմէին արհեստաւորները, երկաթուղիի գործաւորները, ճարտա – րապետները, մեքենագործները, երկրա – չափները եւայլն:

Հայերու զգալի մէկ մասը զբաղած էր քաղցրաւենիի, խմորեղէններու պատ – րաստութեամբ եւ վաճառքով: Մեծ հա – մարում կը վայելէին հայ բժիչկները:

Հիւսիսային Չինաստանի մէջ հայու – թեան թիւին յատկանչական հետ անհրա – ժեչտ զարձաւ հայկական եկեղեցի կա – ռուցանելու հարցը, Հանգանակուած դու – մարով Խարբինի մէջ կառուցուեցան հայ – կական եկեղեցին ու անոր յարակից չէն – քերը:

Չինաստանի հայկական գաղթօջախնե – րուն ներքին կեանքը դեկավարող մարմի – նը եղած է «Հայկական համայնքներու ընկերութիւն»ը, որ գործունէութիւն տա – րած է 1922–ին կազմուած «Կանոնագրու – թեամբ», որ բաղկացած է 46 կէտերէ: Առաջին վէտին մէջ ըսուած է որ անոր դիտաւոր նպատակն է Չինաստանի մէջ ապրող բոլոր Հայերու միջեւ «ազգային միասնութեան պաշտպանութիւն տարա – ծումն ու պահպանութիւնը»:

Չինաստանի Հայերը երկար ժամանակ կարուած ըլլալով մայր հայրենիքէն, գա – ղափար իսկ չունէին թէ ինչ կը կատար – ւի հոն, մինչեւ որ Չինաստան այցելեց էջմիածնի նուիրակ Ռուբէն վարդապետ:

Չինական Մանչուրիա քաղաքէն ըս – ուցուած նամակէ մը կ'երեւայ որ «Հե – ռաւոր արեւելքի չինական հողին վրայ, մայր երկրէն կտրուած դաժան կեանքի պայմաններէն հալածուած փոքրաթիւ հայ համայնքները» ինչ ցնծութեամբ ըն – դունած են հայ պատուիրակին պատմած – ները Խորհրդային Հայաստանի ծագկու – մին ու վերաչինութեան մասին: «...Ու – րախութեան օրեր կ'ապրինք – կը գրեն անոնք, – երբ կը լսենք մայր Հայաստանի եւ Ս. էջմիածնի կենդանի վկային պատ – մածները, թէ աւերուած ու քայքայուած Հայաստանը վերաչինութեան ճամբան բռնած է, որ մեր երկրի ներկայի դեկա – վարները ապշօղուտ քաղաքականութեամբ չանքերը կը թափեն ոռոգումի ջրանցքնե – րով ամայացած երկիրը վերաչինելու համար: Ոչ նուազ հրճուանք պատճառե – ցին Հայոց համալսարանի բացումին, մեր երկրին մչակութային կեանքի բարձա – ւացման մասին ուրախ լուրերը...»:

1926–ին Մուկդենէն ղրկուած տեղեկա – գրի մը մէջ կայ Չինաստան ապրող Հա – յերուն վիճակագրութիւնը. Մանչուրիա՝ 160, Խարբին՝ 560, Զանչուն՝ 78, Մուկ – դէն՝ 45, Շանկհայ՝ 600, Հոնկ Գոնկ՝ 20, Տեանցդին՝ 70, Զանչուն՝ 200 հոգի:

Գրեթէ նոյն ժամանակի մէկ այլ, այս անգամ Խարբինէն ստացուած գրութենէ մը յայտնի կ'ըլլայ որ Հայերը կ'ապրէին նաեւ Չինաստանի Խայլար, Տայրէն, Յի – ցիկան, Սինչան, Յինդաո քաղաքներուն մէջ: Այս հայութեան մասին թուական տուեալներ չունինք:

1930–ական թուականներու վէպերուն արդէն Չինահայերու կեանքը նկատելի աչխուժութիւն ապրեցաւ: Յիչեալ չըը – ջանին Չինաստանի հայկական համայնք – ները կը չարունակէին գեկավարուիլ Խարբինի «Հայ Ազգ. Կոմիտէ»ին, «Ազգ. Հոգաբարձութեան» կողմէ: Եռանդուն գործունէութիւն ծաւալած էին «Հայ կա – նանց միութիւն»ը, 1937–ին հայ երիտա – սարդներուն հիմնած «Հայ մարզանքի միութիւն»ը:

Սկսած Բ. աչխարհամարտը խառնեց նաեւ Չինահայերու բոլոր ծրագիրները:

Ինչպէս Պիրմանիոյ, Ինտոնէզիայի, Սին – կափուրի մէջ, հոս եւս Հայերը գիտուե – ցան որպէս կայսրութեան թշնամիներ եւ գրեթէ բոլորը քշուեցան համակեդրո – նացման ճամբարները: Անոնց մեծ մասը անօթութենէ, հիւանդութիւններէ եւ ճափոնացի գրաւողներու խժդուժութիւն – ներու զոհ գարձաւ:

Խարբինի, Մանչուրիայի, Մուկդենի եւ Հիւսիսային Չինաստանի միւս հայաբնակ վայրերէն Հայերը հոգեկան անասհման ցնծութեամբ ընդունած են խորհրդային բանակի գինուորները եւ սպաները: Հա – կընդալ կերպով առանձին ջերմութեամբ մը ու ազգային իրական հպարտութեամբ Չինահայերը գիմաւորած են կարմիր բա – նակի հայազգի գինուորներն ու սպա – ները:

Մինչեւ 1950 Խարբինի մէջ կը չարու – նակէր գործել հայկական գաղթօջախի հոգաբարձութիւնը. եկեղեցին եւս կը գործէր երբեմն:

Մեզի հասած կցկտուր տեղեկութիւն – ներէն կ'իմանանք որ «մչակութային յե – ղափոխութեան» չարաբաստիկ տարի – ներուն մեծապէս տուժեցին նաեւ Հա – յերը, անոնցմէ չատերը կամ հեռացան, կամ գոհ գարձան խժդուժութիւններու. Հայկական եկեղեցին ու անոր յարակից չինութիւնները աւերուեցան: Խրամատ – ներ պատրաստելու պատրուակով փոր – ւեցաւ հայկական գերեզմանոցը:

Այսօր Չինաստանի մէջ ապրող Հայե – րուն թիւը, ըստ եղած տեղեկութիւննե – րու, կը հասնի քանի մը հարիւրի: Անոնք կ'ապրին Խարբին, Բայլին, Դայրէն, Շանկհայ քաղաքներուն մէջ: Դժբախ – տաբար, Չինահայերու մասին այլ ման – րամասնութիւններ չունինք:

ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԷՋԵՐԷՆ

1789 – 99–ի տասնամեակը Ֆրանսայի մէջ անչուշտ կը յատկանչուի քաղաք – կան, ընկերային արմատական փոփոխու – թիւններով, սակայն Ֆրանսայի դիմագի – ծը փոխող ազդակներու կարգին կան նաեւ պետական աչխարհէն եկածները:

Բ. աչխարհամարտէն քանի մը տարի առաջ մչտահոս գրիչները գրեթէ պա – հարհին մէջ իսկական յեղափոխութիւն մը յառաջ բերին. 1794–ի վերջաւորու – թեան նոյն տպաւորութիւնը գործեց կա – պարին գործածութիւնը մատիտներուն մէջ: Այս նորութիւնը մարդիկ կը պար – տին Ֆրանսացի տարրաբան – մեքենագէտ մը՝ Նիքոլա – Ժաք Քոնթէի:

Անգլիոյ դէմ պատերազմը պատճառ դարձած էր որ ընդմիչտ կրաֆիթի նե – րածումը. նիւթ մը որ կը գործածուէր որպէս մատիտներու միջուկ, Պոնափարթ պարտականութիւն կը յանձնէ Քոնթէի որ զայն փոխարինելիք նիւթ մը գտնէ: Գիտնականը կը նուիրուի աչխատանքի, կը յաջողի կրաֆիթի ու կաւի բազադրու – թիւն մը ձեռք ձգել. գիւտը անմիջապէս մեծ տարածում կը գտնէ: Քոնթէ որ փորձի մը ընթացքին կորնկուցած է մէկ աչքը, աչխատած է նաեւ զինուորական օդային փոխադրամիջոցներու գէնքերու տաք կլիմաներու համար զինուորական համազգեստներու վրայ:

Կայ նաեւ թուղթի պարագան. մինչեւ յեղափոխութեան չրջանին վերջին տարի – ները թուղթի պատրաստութիւնը ձեռքով կ'ըլլար. արդիւնքը լաւ էր, սակայն չա – երկարատեւ: Տպարանի նախկին սրբա – գրիչ մը՝ Լուի Ռոպեր 1798–ին կը յաջող չինել մեքենայ մը, որ թուղթ կ'արտադ – րէ: Ան ժամանակ չունենար վաստակը գործելու իր գիւտը. այլ մանաւանդ ժա – մանակ չունենար անոր պատուղը վայել – լու: Առանց մեծ եկամուտներու կ'ապրե – ւէ իր կեանքը, մինչ թուղթի վաճա – ռորդներ իր գիւտով հարստութիւններ կը դիզեն:

Յեղափոխութեան չրջանին կը նորոգ – ուի նաեւ տպագրական արուեստը, սակայն ամէնէն ուչագրաւ քայլը այս մարզին մէջ, կ'առնէ Վալանթէն Հաւի. ան կը նուիրուի կոյրերու դաստիարակութեան գործին ատեր կը պատրաստէ որպէսզի ա – նոնք կարենան կարդալ: Այսուհանդերձ, չի յաջողիր իշխանութեան համակրանքը գրաւել ու պարտաւոր կ'ըլլայ փարիզի հեռանալու: Սէն – Փեթեսպուրկի մէջ կոյրերու դաստիարակութեան յատկաց – ուած դպրոց մը կը հիմնէ:

Տարօրինակ դիպուածով մը այդ չրջա – նին կը հնարուի նաեւ տեսողական հեռա – գիրը: Այնոր հեղինակը երիտասարդ տե – ղարանական մը կ'ըլլայ որ եղբայրներուն հետ վարենալ հաղորդակցելու համար երկար, ապխտակ քանակի մը օգնութեամբ կը չինէ իր գործիքը ու արձակուրդների ընթացքին ճշդուած ծածկանչաններու լեզուով մը «կը խօսի» եղբայրներուն հետ: Աւելի ետք նոյն գրութիւնը օգտա – գործելով կը հնարէ օդային հեռագիրը: Ինք է որ 1794–ին Փարիզի ու Լիլի միջեւ կը հաստատէ տեսողական հեռագիրի ա – ռաջին գիծը: Ծովային երթեւեկութեան մէջ կը չարունակուի գործածուիլ այս հե – ռագիրը. միայն թէ սպխտակ քանակը փո – խարինուած է լուսարձակներով:

Դարձեալ այս չրջանին է որ նաւարկու – թեան մէջ առաջին անգամ կը գործած – ուի չոգիին ուժը: Քլօտ – Ֆրանսուա մը – ւի չոգիին ուժը: Քլօտ – Ֆրանսուա մարքիզ Ժուֆֆրուա մ'Ապան 1776–էն ակսեալ կը յաջողի Ուաթի մեքենան գործածել նա – ւերկել տալու համար նաեւ մը որուն թիւ – րը չարժման կ'անցնէին չոգիին ուժով:

1797–ին օդ կը բարձրանայ առաջին օ – դապարիկը որ լեցուած էր ջրածինով:

Լավուազիէ (1743 – 1794) ամբողջ ա – խարհին կոշտէ նկատուած է արդի ար –

բարձրանալ ստեղծիչներէն մէկը եւ առաջնակարգ բնագէտ մը: Իր յաջողու – թիւններուն մաս կը կազմեն օդին բաղադրիչներուն տարրալուծումը ու բազմաթիւ այլ աշխատանքներ:

Ժողէֆ – Մարի Ժաքար յատկապէս ըզբաղած է մեքենական նորութիւններով. մեծ զարդացում մ'արձանագրէ հիւսուա – ծեղէնի մեքենաներու արդիականացումի մէջ: Ա. Սըկէն 1794–ին կաշի պատրաստե – լու նոր մէջոց մը կը գտնէ: Ուրիշ մը, Ն. Նիկոս կ'աշխատի ներկերու վրայ, ապա կ'անցնի լուսանկարչութեան մարզ: Այս թռուականներուն է «Ο տը Ժա – էլ»ի Մարսէյլի օճառներուն դիւտը: Այս վերջին երկուքը կը հրահրեն հանրային առողջապահութեան խնդիրը: Մեծ քայլեր կ'առնուին այս մարզին մէջ: Առողջապահութեան դպրոցի մը բացումէն դատ, կը վերանորոգուին առողջարան – ներ, հիւանդանոցներ. բժշկութիւն ու վիրաբուժութիւն կը հասնին իրենց առնուին արժանի բարձրութեան: Կը բացուի Ֆրանսայի Ա. վիրաբուժարանը: Տիւպուա տը Շըման կը պատրաստէ առաջին առամնաշարը:

Սննդեղէնի մարդին մէջ ալ նորութիւն – ներ կ'արձանագրուին. Փարմանթիէ կը շարունակէ քաջալերել դեռնախնձորի մըշակումը, կ'աշխատի կաթը փոշիի վերածելու գործողութեան վրայ: Նիքոլա Ափէր ամրափակ ամաններու մէջ սննդեղէն պահելու հարցով հետաքրքրուած է: Կը յաջողի գրեթէ այսօրուան պահածոյի թեքնիքը գործադրել: Նախ Անգլիա, ապա Ամերիկա կը սիրանան այս գիւտին ու հսկայական չափեր կ'ապահովեն:

Ափէր կը մեծարուի «մարդկութեան բարերար»ի տիտղոսով, մեռաւներով. սա – կայն նիւթական բարօրութիւնը չի վայելէր այն չափով, որ համաչխարհային չահագործումի յանձնուած նման գիւտեր պէտք է ապահովէն իրենց հեղինակին:

Անգլիոյ հետ բախտի մը պատճառ կ'ըլլայ որ լիոնցի մը, Պէնժամէն Տէլըսէր, աշխատի ճակընդեղէն չաքար ձեռք ձեռք ձգելու գործողութեան վրայ: Կը յաջողի, սակայն ձեռք ձգուածը չատ որակաւոր չաքար մը չէ: Սակայն կը բաւէ քաղցրացընելու ուտելիքները, առանց արտա – սահմանեան օժանդակութեան կարօտ ըլլալու:

Ցեղափոխութեան չրջանի նորութիւն – ներէն են անանուխի էրէմ–ը, եւ յատկապէս նորմանտացի Մարի Հարէլի ֆամպէռ–ը 1790–ին, որ պանիրի աչխարհին մէջ մեր երկրին մինչ այդ տեսած յեղափոխութիւններուն մեծագոյնն է:

Ա. Թ. Թ.

ԳԱՒԴՈՒ ԵՒ ՄԱՆՈՍՔԻ ՄԱՏՈՒՌԸ

Ատենին գրած էինք արդէն թէ, Գառզուի չանճնուած էր Մանոսքի (Փրովանս) մարան նկարազարդումը, 600 քառակուսի մեթր, նաւը եւ խաչաթեւերը, հսկայ աչխատանք մը: Մատուռը 19–րդ դարու կը պատկանի եւ Սուֆլոյի գործն է (Պանթէոնի ճարտարապետը), նոր դասական ոճով: Գառզու նախ աչխատած է Փարիզի Սիմոնինի աչխատանոցը, իրական չափերու վրայ: Նախատեսուած են տասը պատառոնները, չորսը գրեթէ պատրաստ են եւ կը ներկայացնեն արուեստագէտին պատգամին կենսականը: Գառզու կ'ուզէ արտայայտել «Մարդկութեան մեծ փորձութիւնները»: Անոնք կուգան պատե – րազմներու եւ նուաճումներու հետ, երեւումը դահիճներու (Ստալին) եւ մեռնատէրներու (Հիթլէր), որոնք ցեղասպանութիւններ կը յարուցանեն, ամէն ինչ կը քանդեն, իրենց եաին թողլով միայն մեռած քաղաքներ եւ անապատներ: Աչխարհը եղերին է «Ցայտնութեան» դոր յայտնած են «չորս ասպետները» (Գառզուի մօտ վերածուած են չորս պերճախոսին օդանաւներու): Բայց, կը գրէ «Նիս – Մաթէն» (Մայիս 28) Գառզուի յոռետեսութիւնը չի կրնար տիրել այս ազօթավայրին մէջ, ուրեմն «երկրին վերածընունդին» հանդիսատես կը դառնանք: Սէրն ալ բացակայ չէ այս տեսարաններէն, խորհրդանչուած է երիտասարդ զոյգով մը:

Բացումը նախատեսուած է Յուլիս 10–ի չուրջ, բայց ամրողջութեամբ վերջացած պիտի չըլլայ, քանի վարպետը պիտի յղանայ նաեւ արձանիկներն ու ապակիները:

Գառզու, ներկայիս, Մանոսք է, ուր տեղւոյն վրայ կ'աչխատի: Ամէն պարապդայի մէջ, չատ կարեւոր պատահար մըն է, ինչպէս կը վկայէ «Նիս – Մաթէն»ի աչխատակիցը, որ կ'եզրակացնէ.– «Գառզու, հոս դառած է առիթը՝ իր երեւակայութիւնն ու ներչնչումը տանելու հոգեկանութեան եւ բնագանցութեան մակարդակի մը, ուր ժամանակակից չատ քիչ արուեստագէտներ ի վիճակի են հասնելու»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ «ԾԱՌԱԶ»Ը ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՎԱԼԱՆՍ – ՎԻԷՆ

Հ. Բ. Ը. Մ.

Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Վալանսի եւ Վիէնի մասնաճիւղերուն տարեկան ուանդութիւն դարձած եւ՝ սպասուած հանդիսութիւն – ները, մին, «Մայրերու օր», միւսը՝ «Դպրոցական հանդէս»ը, այս տարի եւս յաջողութեամբ իրագործուեցան տեղ – ւոյն վարչութեանց նուիրեալ աչխատանքով:

Արդարեւ, առաջինը, Վալանսի Տիկ – նանց վարչութեան կազմակերպած «Մայրերու Օր»ուան հանդիսութիւնը, տեղի ունեցաւ, Մայիս 27, Շաբաթ օր, կէսօրէ հաք ժամը 3–էն 6–ի միջեւ: Դարձեալ, անցեալ տարիներու նման, ճոխ յայտա – գրով եւ հիւրասիրութեամբ, զուտ հայկական վայելք մը ապրեցան ներկաները:

Տիկնանցի առենապետուհի՝ Տիկին Հ. Քէշիշեանի բացման խօսքէն հաք, մինչ այդ հիւրասիրութիւնը կ'ըլլար, մէջընդ մէջ, Տիկին Ս. Պայրամեան, (արտասանութիւն), Տիկին Վ. Գերիմեան (երգ), Պր. Ռ. Գերիմեան (նուագ), Տիկին Ժ. Շարպաթեան (արտասանութիւն) եւ Տիկին Ս. Կարապետեան (երգ)ով խանդավառ եւ ուրախ մթնոլորտ մը ստեղծեցին:

Մասնաճիւղի նախագահ, տոքթէօր Ժ. Ն. Կօչկարեան, չնորհաւորութեան եւ շնորհակալութեան խօսքերով քաջալերեց տիկիններըը:

Վալանսի մէջ, գնահատանքի արժանի մայրերու մեծ թիւին բարեբաստիկ առիթով, այս տարի, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Տիկնանցը, գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր չորս մայրեր պատուել, այլ արժանի մայրերու համար ալ չուտով դուռ բանալու տրամադրութեամբ:

Տիկիններ՝ Ս. Օհանեան, Ե. Ցարութիւնեան, Ս. Կարապետեան եւ Ն. Աստարճեան արժանացան «Պատուոյ Մօր» գնահատանքին եւ սուացան ծաղկեփունջեր:

Օրուան բանախօսը՝ Ն. խաչակիր քահանայ Վարդանեան, պատուոյ նախագահը Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Վալանսի մասնաճիւղին եւ հոգեւոր հովիւը Վալանսի եւ շրջակայից, իրեն յատուկ արտայայտութեամբ գովաբանեց մայրը, մանաւանդ Հայ Մայրը:

Կաթողիկէ վարդապետ՝ Զանտրեանի եւ քահանային ազօթքով վերջ դրաւ հանդիսութիւնը:

Պրաւօ պիտի ըսենք Տիկնանց վարչութեան, ոչ միայն յաջող կազմակերպութեան, այլ մանաւանդ ամէն ինչ հայկական էր եւ հարիւր առ հարիւր մաքուր հայերէնով:

Երկրորդ հանդիսութեան վայն էր Վիէնը, ուր մարդիկ, զոհաբերուող մարդիկ կան, որ՝ լուռ եւ անաղմուկ լաւ աչխատանք կը տանին:

Հ. Բ. Ը. Մ.–ի տեղւոյն մասնաճիւղի Հայկական Միութեայ Դպրոցի աչակերտական հանդէսն էր այդ, որուն, ամէն տարի, մեծ անհամբերութեամբ կը սպասէ Վիէնի եւ շրջակայից հայ գաղութը:

Եւ իրաւունք ունին, որովհետեւ, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, տեղւոյն մասնաճիւղի նախագահը եւ ըլլոյին ալ անօրէնը, Պր. Ս. Սուքիասեան, իր տանեակ մը աչակերտներով եւ վարչական կազմի ու անդամներու մասնակցութեամբ եւ աջակցութեամբ, ամբողջութեամբ լեցուած «Ազովեան» սրահին մէջ, Յունիս 4, Կիրակի օր, կէս օրեան ժամը 12–էն մինչեւ ժամը 17, հայկական տոհմիկ պահեր ապրեցան:

Կէս օրուան հրամցուած ճոխ ճաչէն հաք, հանդիսականներէն տիկիններ՝ Հ. Քէշիշեան եւ Մ. Ալվազեան եւ Պր. Ժ. Մերզեան իրենց երգերով ճոխացուցին յայտագիրը:

Նախագահ՝ Ս. Սուքիասեան բացման խօսքէն առաւ միութեան պատուիրակ – գործիչը՝ Պր. Ա. Քէշիշեան եւ իր հիացումը յայտնեց Վիէնի փոքրը գաղութին տարած գնահատելի աչխատանքին եւ յորդորեց ծնողները, որ անպայման իրենց զաւակները մղեն հայկական չրջանակները եւ հայկականութեան:

Աչակերտներու կողմէ, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի քայլերգի երգեցողութենէն հաք, նոյն աչակերտները մի առ մի եւ խմբովին կատարեցին արտասանութիւններ եւ երգեր, ամէնուն գնահատանքին եւ ծափահարութեան արժանանալով:

Շնորհաւորութեան եւ ամէն քաջալերանքի արժանի է Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Վիէնի մասնաճիւղին տարած հայկական եւ ընկերային աչխատանքը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՇԻՒԱԿՈՑԻ ՄԷՋ, Մայիս 26–էն 28 տեղի ունեցած է Թէքէեան Մչակութային Միութեան ԺԵ. պատգամաւորական ժողովը, որ կը համախմբէր Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի 14 չրջաններու ներկայացուցիչները: Ցանուն կեդրոնական վարչութեան, տոքթէօր Գէորգ Քէշիշեան ծանրացած է Միութեան անցեալի, ներկայի եւ ապագայի գործունէութեանց խմաստին ու կարեւորութեան վրայ: Զեկուցումներէն պարզուած է որ Թ. Մ. Մ. վերջերս բազմապատկած է իր կարելիութիւնները՝ կրթական, մչակութային եւ ազգային մարզերուն վրայ: Ժողովին եզրափակիչ ճաշ – պարահանդէսը մասնաւոր դրշմ մը դրած է այս տարի բազմավաստակ հրապարակագիր եւ Ռ.Ա.Կ.–ի ողբացեալ դեկավարներէն՝ Գերսամ Մ.Հարոնեանի «Մեծ երազի ճամբուն վրայ» գիրքին անգլերէն հրատարակութեան առթիւ: Հաւաքոյթի ընթացքին Մամուլի «Պալեան» մրցանակը յանձնուած է, այս տարուան համար, Արմինիոնը Օպզերվըր չարաթաթերթի խմբագիր՝ Օշին Քէշիշեանի:

***

ԼԱՏԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ հայ կաթողիկէ համայնքը Մարտ ամիսէն ի վեր սկսած է լոյս ընծայել «Վարդանանք» պարբերաթերթը, կրօնական եւ մչակութային բովանդակութեամբ: Տնօրէնն է Հ. Փապլօ Հաքիմեան, իսկ խմբագրապետը՝ Ա. Մարիա Պալեան: Առաջին թիւը նուիրուած է հայ կաթողիկէ համայնքի Ա. հովիւ՝ Հ. Խուան Գազեզեանի որ հիմնած էր «Արմենիա» պարբերաթերթը:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ ԵՒ ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ տեղի ունեցած են, Մայիս 12–ին եւ 21–ին, զոյգ հանդիսութիւններ նուիրուած Երուանդ Ազատեանի գրական եւ հանրային գործունէութեան երեսնամեակին:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Ամբակոծումը կը չարունակուէր, փամփուշտներն անվե՛րջ կը տեղային քաղաքին վրայ: Ի պատասխանի, ո՛չ մէկ հրացանաձգութիւն Տէօրթ – Եօլկիներու կողմէ: Հայոց այս խմաւորուն վարմունքը հաղարապետին գործին չէ՛ր եկած երբեք, տակաւին «կեավուր» չարդած չունէր ինքը. նպատակն էր նենգամիտ միջոցով մը Հայերը պատահանատու, յանցաւո՛ր հանել ու վտարանդի փողը հնչեցունել իսկոյն: Ակնյայտ կ'երեւէր դաւաճանութիւնը. սպաներ, տորադաս անձեր բողոքի ձայները կը բարձրացունեն հուսկ ապա իրենց պետին ապօրէն ընթացքին դէմ, լուութեա՛ն դատապարտելով հրետանի եւ հրացա՛ն: Ու երբ նոխազ քաւութեան՝ հազարապետին վայրագութեան, Բուհի Զաւուշ կախաղան կը բարձրանայ նոյնհետայն:

Հետեւեալ օր, երբ Ֆրանսա, Անգլիա ու Իտալիոյ հիւպատոսները Զօք – Մարզուն եկած՝ կը տեսնեն քաղաքին ապերեալ մասն ու անթիւ դիակները ռումբերէն ածխացած մանկիկներու, կը հաւատացունեն անոնց թէ պատճառը Բուհի Զաւո՛ւշն էր, որ ահա չուանին ծայրն էր իր արժանաւոր պատիժը գտած...: Արդարութիւնը գործադրուած էր, սա ամէնուրե՛ք սիրող Աշդարութիւնը...:

***

Որքան կը թարթափէի անցեալի յիշատակներու մէջ, հիացումս ա՛յնքան կ'աւելնար այս մարդոց մասին որոնք պիտցած էին հերոսաբար պաշտպանել ինքզինքին, իրենց ընտանիքներն ու հարեւան գիւղերու հազարաւոր հայ բնակչաց կեանքը, գիտցած էին կռուիլ անվհատ եւ անպարտելի մնալ 15–օրեայ իրենց թունդ դիմադրութեամբ:

Եւ ի՞նչ էր ըրած Տէօրթ – Եօլկին. – Ինֆզիճիը պաշտպանած: «Կարելի չէ վիճիլ որ ամէն քաղաքական ընկերութեան առաջին օրէնքն է ինքզինքը փրկելը»: մեծ օրէնսդէտներու ամենապարզ վճիռն է օրէնսդէտներու ամենապարզ վճիռն է ասիկա: «Գերագոյն օրէնքն ինքզինքը փրկելն է» ըսած է Կիկերոն: Տարբեր բան մը չէր Տէօրթ – Եօլկիներուն ըրածն ալ:

«Նուիրական օրէնք մը կայ, – հանուր մարդկութեան կ'ուսուցանէ դարձեալ Կիկերոն, – օրէնք՝ չգրուած, բայց որ ծրնաւ մարդուն հետ, օրէնք կանխագոյն օրէնսդիրներէն, ուանդութենէն, բոլոր դիրքերէն, դոր բնութիւնը մեզ ընծայեց՝ քանդակուած իր անմահ օրինագիրքին մէջ ուրկէ մենք քաղեցինք զայն, օրէնք նուա՛զ ուսումնասիրուած քան զրացուած, նուա՛զ սերտուած քան դուչակուած: Այդ օրէնքը մեզ կը դոչէ.– «Ամենամեծ վտանգի մը պահուն, պատրաստուած նենգով կամ բռնութեամբ, ընչասիրութեան կամ տենչութեան դաշոյնին ներքեւ, փրկութեան ամէն միջոց օրինաւոր է»: Ու Տէօրթ – Եօլկին օրէնքին համաձա՛յն էր չարժեր, երբ պաշտպաներ էր իր եւ իրենները:

Օրինագիրքին դիմենք նորէն. «Ու նախայարձակութեան անիրաւութիւնն ա՛յնքան իրաւունքներ կուտայ զոհին, որ նախայարձակը չի կրնար վկայութեան բերել օրինաւոր պաշտպանութեան բացառութիւնը, չքմեղելու համար բռնութիւնները ընդդէմ անո՛ր որ կը հարկադրուի ինքզինքը պաշտպանելու հարկին, նո՛յնիսկ չափազանցութեամբ»: Բայց Տէօրթ–Եօլկին չափազանցութեա՛ն իսկ չէր դիմած եւ չա՛տ օրինաւոր կերպով ինքզինքը պաշտպանած՝ իր նախայարձակներուն, այդ ախտաւո՛ր խուժանին դէմ:

(Շար. 18)

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Զելվէեան,
Տիկին Մէրսէտէս Աչճեան (Լոս – Անճըլըս),
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Պէօճէքեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Քափրօն եւ զաւակները,
Տօքթ. Քրիսթոֆ Զելվէեան,
Տէր եւ Տիկին Գլօր Մանէսեան եւ զաւակները,
Տիկին Սօսի Քրիլի եւ զաւակները,
սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ – մօր եւ նանիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՆՇԱՆ ԶԵԼՎԷԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 9–ին, չբոլորացած իր զաւակներուն գուրգուրանքով, 98 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Յունիս 15–ին, ժամը 14–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի՝ cimetière nouveau de Neuilly

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Յովնանիկ Ճանիկեանի մահուան առ – թիւ. – Տէր եւ Տիկին Նշան եւ Շուշան Մինքայէլեան հեռաւոր նուիրատուու – թիւնները կ'ընեն. – 1000 Ֆր. Հայաստանի երկրաշարժի օրբերուն Aznavour pour l'Arménie, 300 Ֆր. Սամուէլ – Մուրատեան վարժարանին, 300 Ֆր. Դպրոցասէր Տիկնոջ Վարժարանին, 300 Ֆր. Մարսէյլի Համազգայինի դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր «Յառաջ»ին:

ԿԱՊՈՑՏ ՃԱՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի վարչական խորհուրդը ներկայիս կը տեղեկացնէ որ Ֆ. Կ. Խ.ի եւ S.O.S. ARMENIEի կողմէ ղրկուած 10 բեռնատար ապրանք երեւան հասած է Յունիս 8–ին:

Նախատեսուած է, որ ապրանքներու մատակարարման գործը (բեռնատարին) ուղեկցողները ստանձնեն եւ իրագործեն:

Անշուշտ չենք պլտար համայնքս տեղեակ պահել օր – աւուր, ի նպաստ Հայաստանի մեր գործունէութեան մասին:

ԿԱՊՈՑՏ ՃԱՋ
ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(Շար. Ա. էջէն)

պահելը դժուար է: Հարկ է դեմոկրատ կառոյցներ ստեղծել բոլոր մակարդակներու վրայ: Մեքենան վերաշինել հիմէն, որ ըստ իրեն կարելի կ'ըլլայ չորս տարուան մէջ:

ՀՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ կատարուած հարցախոյզի մը համաձայն, ժողովուրդին 42%ը կը խորհի որ երեսփոխաններու համագումարին աշխատանքները ոչ մէկ դրական հեռեւանք պիտի ունենան երկրին վիճակին վրայ, չեն ծածկեր որ յուսախաբին: Միւս կողմէ, երեսփոխանները եւ պատմաբան՝ Աֆանասիեւ կը պահանջէ խորհրդարանական ընդդիմութիւն մը կազմուի: Իր վարծիքով երեսփոխաններու համագումարին աշխատանքները «քաղաքական պարապուրթիւն մըն են յատկանշական»:

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՄԻԱՅԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳ – ՆԵՐԸ որոչեցին ջնջել զբօսաշրջիկութեան վիզաները զրուրթիւնը իրենց միջեւ Յունիս 1–էն սկսեալ: Վիզայի ենթակայ կը մնան դիւանագիտական անցագիր ունեցողները վամ պաշտօնական անձնաւորութիւններ որոնք յատուկ պաշտօնով կ'երթան Ամերիկա (կամ՝ փոխադարձաբար), պաշտօնով գացող լրագրողները, ուսում չարունակող ուսանողները:

ՍՐԺԱՆԹԻՆի Նախագահը՝ Ռաուլ Ալֆոնսին որոչեց հրաժարիլ պարտականութենէն առաջ եւ Յունիս 30–ին իսկ իր տեղը տալ նորընտիր Նախագահին՝ Մէնէմի, որ սակայն կը մերժէ անմիջապէս գործի դլուխ անցնիլ, Փոխանցումի բուն թուականը Դեկտեմբեր 10 է:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները՝ Ժիրայր, Պերճ եւ Սեդա կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յունիս 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՇԱՒՒՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Օհանեսեան)

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԱԲՈՎԵԱՆ

Միօրեայ Հայերէն Լեզուի Վարժարանի 58, Ավընիւ Ժան Լամպար, 13011 Մարսէյլ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Յունիս 17
Ժամը 16–էն սկսեալ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կազմած ԱԲՈՎԵԱՆ միօրեայ հայերէն լեզուի վարժարանի տարեկան ամավերջի հանդէսը՝ Շաբաթ, Յունիս 17, դպրոցին չորսփակին մէջ:

Սոյն ամավերջի հանդէսին առթիւ տեղի պիտի ունենայ նաեւ քէրմէս, որուն մաս կը կազմեն՝

– Ձանազան խաղեր,
– Տօնավաճառ,
– երգ,
– Պար:

Իսկ իրիկուան ժամը՝ 19–էն սկսեալ դպրոցի աշակերտները պատրաստած են հանդէս մը արտասանութիւններէ, երգերէ եւ երկխօսութիւններէ բաղկացած:

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՈՒԱՆ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպութեամբ՝
Ս. Դ. Հ. Կ. «ՆԱՋԱՐԲԷԿ»
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
կը բանախօսէ՝
ԸՆԿ. ՏՈՔԹ. ՄԱՅՃԱԿ ՓՈԼԱՏԵԱՆ
Գեղարուեստական յայտագիր
Մասնակցութեամբ՝
ՍԵՐԿԷՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Յունիս 17, երեկոյեան ժամը՝ 20–ին, Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Տան մէջ:
118, RUE DE COURCELLES, 75017 Paris

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունիս 17, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ՎԻԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը՝ կիրակի, Յունիս 18, ամբողջ օրը՝
Parc Gemens

Հայկական մթնոլորտ, հայկական պաըեր դպրոցի աշակերտութեան կողմէ. ճոխ ճաշացուցակ:

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

ԻՍԻ

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Կազմակերպութեամբ՝
Ուսուցչական Կազմին
եւ
Մնողական Մարմնի
Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

մասնակցութեամբ աւելի քան 130 աշակերտներու՝ երգ, պար, արտասանութիւն ու նուագ, Կիրակի, Յունիս 18–ին, ժամը 16–ին Իսիի Օլիմպորիոմի սրահին մէջ:
11 — 13 ռիւ Տանիթոն

Կը հրաւիրուի շրջանի հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ քաջալերելու աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները:

PALAIS DES CONGRÈS
HOPITAL SANS FRONTIERE
ET LE ROTARY INTERNATIONAL
En accord avec Lévon SAYAN
présentent
Aznavour
Concert Unique
MARDI 20 JUIN 1989 à 20 h 30
au profit de
HOPITAL SANS FRONTIERE
ET
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
LOCATION : PALAIS DES CONGRES PORTE MAILLOT 75017 PARIS
FNAC ET TOUTES AGENCES. Renseignements 46.40.27.06

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ
Նուիրուած՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՃԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի
Կը նախագահէ՝
ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ
Կը խօսի՝
ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ
Հեղինակին գործերէն էջեր կը ներկայացնէ
Կարապետ Տաճէեան
Յունիս 16, Ուրբաթ, ժամը 20·30–ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Մուտքը ազատ է:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը
ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ
1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy
Մուտքը Ազատ է

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Հինգշաբթի օր, Յունիս 15–ին, տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Մերոյ՝ Սահակայ եւ Մեսրոպայ:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի:

CROIX ROUGE ARMENIENNE

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements, téléphoner à :

NAVASSARTIAN	39 85 36 53
POHANIAN	43 37 90 69

A dater du 4 juillet, téléphoner au Centre de Vacances de la Croix Rouge Arménienne (16) 31 21 77 63

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀՐԱՒԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Յունիս 22, Հինգշաբթի գիշեր, ժամը 20·30–ին ընկերակցութեան կեդրոնը: 77 Ռիւ Լաֆայէթ, Փարիզ, 9–րդ թաղամաս:

Կարեւոր օրակարգ:

Անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

« HARATCH »
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 15

JEUDI
15 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.035

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 17.035

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՐՈՎ

ԿՈՐԲԱՉՈՎ արտակարգ համակրութեան արժանացաւ արեւմտեան – Գերմանիա եւ 11 համաձայնագրեր ստորագրուեցան երկու երկիրներու միջեւ։ Առանց կարեւորագոյնները կը նկատուին դերմանական ներդրումները Խորհրդային Միութիւն եւ խորհրդային ֆատրերու պատրաստութիւնը արեւմտեան – Գերմանիա։ Մնացեալ համաձայնագրերը կը վերաբերին հեռաձայնի կարմիր գիծի մը Պոն – Մոսկուա, թմրեցուցիչի դէմ պայքարին, երիտասարդներու փոխանակութեան, աշխատաւորներու պաշտպանութեան, գիտական գործակցութեան, զբօսղոցական եւ դաստաուններու փոխանակութեան, մշակութային խորհրդային կեդրոնի մը ստեղծման Շեթութկարտ եւ կէօթէ հիմնարկի մը՝ Մոսկուա, հիւլէական կեդրոններու մասին տեղեկութեանց փոխանակութեան։ Այլապէս հետաքրքրական է քաղաքական միացեալ յայտարարութիւնը, ուր երկու Պետութիւնները կը մաղթեն որ՝ «օժանդակեն Եւրոպայի պատակտումին վերջ դնելու»։ Կը նշեն թէ Գերմանիա եւ Խորհրդային Միութիւն չատ կապուած են «Մարդուն իրաւունքներուն յարգանքին եւ մարդկային ու մտաւորական փոխանակութեանց բարգաւաճման»։ Վեց էջերէ բազկացած այս «պատմական» յայտարարութիւնը կը յայտնէ «ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը», միաժամանակ չեշտելով՝ «իրաքանչիւր Պետութեան ամբողջականութեան եւ ապահովութեան յարգանքը»։ Բացէ ի բաց ոչ մէկ խօսք կայ երկու Գերմանիաներու մասին, (եւ Արեւելեան – Գերմանիոյ մամուլը կը քննադատէ Քոհլը, որ «բաց վէրք» որակած է երկու Գերմանիաներու գոյութիւնը, այս այցելութեան առթիւ)։ Գալով Պերլինի պատին ... կը թուի որ Պերլինի բնակչութիւնը որ իր քաղաքին մէկ, մէկ կողմին միւսը երթալու արտօնութիւն չունի, մաս չի կազմեր այն մարդոց որոնց տարրական իրաւունքները պէտք է յարգել։

ՅՈՒԼԻՍ 10–ԷՆ 17 Փարիզի կեանքը տակնուվրայ պիտի ըլլայ, հոն բնակողներուն վամ աշխատողներուն համար եւ Ներքին նախարարը փորձեց մտքերը հանդարտեցնել, այնքան բողոքի դուռ բացած էին որոշումները։ Իւաւական ջուր խառնելով իր գինիին, Ժոքս Յայնեց թէ հեծիտն թաղամասները նուազ տարածուն պիտի ըլլան, որովհետեւ նախատեսուածը կեանքը անկարելի կը դարձնէ։ Դիտողութիւններ եւ նկատողութիւններ չատ եղած էին սկիզբէն պատկան իշխանութեանց վողմէ, բայց Միթերան անդրդուելի դռնուած է («իշխանին կամքը» կ'ըսէ Լիպէ) բազմաթիւ թաղամասեր արդիւնալ գօտի կը մնան երթեւեկին համար, բայց արտօնագիրները պիտի բաշխուին։ Գլխաւոր դժուարութիւնները կը ստեղծուին նաեւ այն պատճառաւ, որ երկհարիւրամեակի հանդիսութեանց համար պետական դեկավարներու ներկայութենէն դուրս, կայ նաեւ հօթը ամէնէն ճարտարարուեստականացած երկիրներու վեհաժողովը։

ՄԻԹԵՐԱՆ, երեք օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Լեհաստան։ Առաջին անգամ ըլլալով, Ժարուզելսկիի տուած կոչունքին կը մասնակցի նաեւ ընդդիմութիւնը։ Այս այցելութիւնը քիչ մը անսովոր է, նաեւ այն պատճառով, որ կը կատարուի երբ ընտրութեանց Բ· շրջանը տեղի չէ ունեցած (Յունիս 18)։

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆի Մեսխեթ Թուրքերու վիճակը նոյնքան ծանր է եւ ստիպուած են դաղթի ճամբան բռնել դէպի այլ Հանրապետութիւններ։ Խորհրդային մամուլին համար, բախումները ազգամիջեան չեն այլեւս, այլ՝ բացէ ի բաց հակառուս բնոյթ կ'առնեն։ ԹԱՍ կ'ըսէ· – «Ցատակ է որ միայն Մեսխեթներու վրայ չէ որ դէնքերը կ'ուղղեն։ Կը բաւէ կարդ մը լրատուներ լսել կամ տեսնել՝ «Ուզբեկներուն», «Ազատինք այս թափթփուկներէն», «Թող սատկին Թուրքերն ու Ռուսերը», «Կեցցէ՛ իսլամական դրօշը»։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

● ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ

Թէեւ միշտ հեռու Եւրոպայի իր մրցակիցէն (8·86 մեթր), Ռոպէր Էմմիեան, իր այս տարուան երկրորդ ելոյթին, բարձրացած է իր նախորդ արդիւնքը (8·01), յաջքելով 8·24 մեթր Վոլկոկրատի մէջ։ Դասուած է երկրորդ։ Առաջինը՝ 8·33։

Ֆրանսա, Սերժ Աւետիսեան ալ բարձրացած է իր անցեալ չաբթուան արդիւնքը (53·48)։ Սկաւառակը նետած է 57·30 մեթր հեռու Սօթվիլի մէջ։ Դասուած է երրորդ։

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

● ՄՈՒՆՉԵԱՆ ԼԱՒԱԳՈՑՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

Եւրոպայի ախոյենական մրցումնեւրուն, Աթէնք՝ ուր, ինչպէս գրեցինք անցեալ չաբաթ, Իսրայէլ Ցակոբկոխեան չհաց է առաջնութիւնը 71 քիլօկրամ դասակարգին մէջ, ուրիշ երեւանցի մը՝ Նչան Մունչեան ստացած է պռոնզէ մրցանակ (3–րդ) 48 քիլօկրամ դասակարգին մէջ։ Մունչեան Խորհրդային Միութեան այս տարուան ախոյեանն է։ Տարի մը առաջ եկած էր Սէն Նազէր ու խլած ոսկի մրցանակ Ֆրանսայի բաց առաջնութեան մէջ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՅՈՒՍԱԽԱՒՈՒԹԻՒՆ

Արարատի իրերայաջորդ երկու պարտութիւնները, (3 – 1) Օռեսայի մէջ եւ մանաւանդ՝ (6 – 1) Մոսկուա, Դինամոյի առջեւ, յուսախաբ ըրին, Սփիւռքի մէջ ալ, երեւանեան ակումբին համակիրնե – րը՝ որոնք յոյս կը տածեն վերատին տեսնել Արարատը եւրոպական մրցաշարքի մը մէջ, ինչպէս 70–ական թուականներուն։

Ամէն ինչ հեռու է սակայն վերջացած ըլլալէ· այսուհանդերձ, որոշ է որ հայկական խումբը չատ գժուարութիւններ կ'ունենայ արդիւնաւէտ խաղ մը ցոյց տալու համար, երբ վը մրցի Երեւանէն դուրս։

***

● ՀՐԱՒԷՐ ՀԱՅՈՒ ՄԸ

Մարզական նախարարին որոշումով, յատուկ մարմին մը կազմուած է՝ քննելու համար Ֆրանսական Ֆութպոլին ներկայ վիճակը որ, միջազգային դեռնի վրայ, հեռու է փայլուն ըլլալէ եւ առաջարկներ ներկայացնելու բարւոքելու համար կացութիւնը։ Այդ նպատակաւ քանի մը յանձնախումբեր կ'աշխատին։ Առանց մէկուն մասնակցելու հրաւէր ստացած է նաեւ Շարլ Մկրեան, Լիոնի արհեստա – վարժ ակումբին նախկին նախագահը։

Մկրեան ծնած է Պոլիս, ծանօթ է մարզական շրջանակներու մէջ թէ՛ իբրեւ պուլիսթ եւ թէ՛ իբրեւ Ֆութպոլի ա – կումբներու դեկավար։ Եղած է նաեւ Նիմի ակումբին փոխ նախագահը։

ԹԷՆԻՍ

● ԵՐԵՔ ՔՈՑՐԵՐ

Պուլկարիոյ 60–ական թուականներու ախոյեանուհի Ցուլիանէ Պէրպէրեանի երեք աղջիկներն ալ մասնակցեցան Ռոլան Կառոսի մրցաշարքին։ Մանուէլա Մալէեւա հասաւ քառորդ եզրափակիչին, Քաթարինա դիջեց շրջան մը առաջ։ Սմէռնարինա պիջեց շրջան մը առաջ։ Նէն պզտիկը, Մակի՝ ծնած 1975–ին, ան ալ չկրցաւ չատ յառաջ երթալ։ Ան կը մասնակցէր ժիւնիոր մրցումներուն։ Մալէեւա – Պէրպէրեան ընտանիքը կը բնակի Միացեալ – Նահանգներ, բայց կը թուի թէ պահած է պուլկար ազգութիւնը, քանի որ Մանուէլա, Սէուլի ոլիմպիա – կանին, պուլկարական ազգային խումբին մէջ, ստացաւ պռոնզէ մրցանակ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ցայցյտէ գրական երկի ուսումնասիրման աղբալեանական սկզբունքները, հատուածները կը բերէ քննադատին աշխատութիւններէն։

***

ՀԵՆՐԻԿ ԻԳԻԹԵԱՆի ԵԼՈՑԹԻՆ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՆ ՄԱՍԻՆ

Մայիս 30–ին «Բաքինսքի Ռապոչի» թերթը հրապարակած է Խորհրդային Երեսփոխաններու համագումարին ուղղուած դիմում մը՝ «Կիրքերու բորբոքում թոյլ չտալ» վերնագրով։ Դիմումը ստորագրողները – որոնց մէջ կան քանի մը երեսփոխաններ – վրդոված են երեսփոխան Հենրիկ Իգիթեանի ելոյթէն, որ իբր ամբողջ աշխարհին աչքին առջեւ համադումարին ամպիոնէն «ամբողջ ժողովուրդ մը վիրաւորող յայտարարութիւն» մը ըրեր է։ «Իր վաղեմի իմներնացիոնալիստական աւանդոյթներով յայտնի այս ժողովուրդ»ին ներկայացուցիչները պահանջած են ազգամիջեան երկպառակութիւն բորբոքելու համար Խորհրդային Սահմանադրութեան 36–րդ յօդուածին հիման վրայ զայն պատասխանատուութեան ենթարկել։

Նոյնիսկ մէկուկէս տասնեակ տիտղոսաւոր ստորագրութիւնները չեն կրնար համոզիչ ըլլալ, եթէ անոնք կոչուած են քօղարկելու ճշմարտութիւնը կամ խոչտանգել անկէ։ Իսկ Սումգայիթի ճշմարտութիւնը այնպէս է, որ քաղաքական դատապարտում կը պահանջէ։ Ուստի եւ երեսփոխան Հ· Իգիթեանի հարցապնդումը իրաւազօր է։

... Մենք կ'ուզենք հարց տալ «դիմում»ի հեղինակներուն· միթէ՞ անոնք չեն դիտեր, որ Սումգայիթի մէջ մարդիկ զոհ կ'երթային բացառապէս ըստ ազգային առանձնայատկութեան՝ որովհետեւ Հայ էին։ Եւ ինչո՞ւ անոնք այն ատեն իրենց հեղինակաւոր ձայնը չբարձրացուցին ի պաշտպանութիւն հայ բնակչութեան։

... Արեւելքի մէկ կ'ըսեն թէ հալվա – հալվա ըսելով բերանդ չանուշնար։ Կարելի է հազար անգամ կրկնել բարեկամութիւն բառը եւ ոչինչ ընել զայն ամրապընդելու համար։ (...) Ցաւօք, անոնք որոնք բարեկամութեան մասին ճամարտակելու սովորութիւն ունին, կարեկցութեան խօսք մը անգամ չարտասանեցին։

... Այդ դիմումը ստորագրողներէն ոեւէ մէկը գոնէ մէկ անգամ ներկայ եղե՞ր է գաւառաւարութիւններուն, որոնց ընթացքն ու արդիւնքները այդպէս ալ հանրային ուշադրութենէն դուրս մնացին։ Ոեւէ մէկը արդեօք ամօթի, ցաւի, կարեկցանքի զգացում արտայայտե՞ր է պատահածին համար։ (...) Այնքեալ տարուան ընթացքին արդէն բազմաթիւ ակադեմական ճամարտակութեան օրինակներ կուտակուեցան։ Հաղիւ թէ «դիմում»ին հեղինակները հրապարակաւ արտայայտեն իրենց վերաբերմունքը ոչ անյայտ Զ· Բունիաթովի հասցէին, որ անզգայ կը նպաստէ ազգամիջեան կիրքերու բորբոքման։

... Գոյութիւն ունի միջազգային հանրաճանաչ սկզբունք՝ բոլոր անոնք, որոնք չեն դատապարտեր յանցագործութիւնը, առաւել եւս ցեղասպանութեան բնոյթ ունեցող յանցագործութիւնը, կամայ թէ ակամայ անոր յանցակիցները կը դառնան։ Այս կապակցութեամբ մենք լիիրաւ Հարց կուտանք «դիմում»ը ստորագրողներուն· Ճեզի չի՞ թուիր թէ այդ բնոյթի հրապարակային յայտարարութիւնները կը վնասեն մարդոց ազգային արժանապատուութեան եւ ալ աւելի կը խճճեն մեր երկու հանրապետութիւններուն միջեւ ստեղծուած խնդիրներուն բարդ հանգոյցը։

Զ· ԲԱԼԱԳԻՒԶԵԱՆ
Բ· ՔԻՒՖԱՐԵԱՆ

ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

– 1915 ՅՈՒՆԻՍ 15 –

ՓԱՐԱՄԱԶ

(ՄԱՏԹԷՈՍ ՍԱՐԳՍԵԱՆ)

Պատմ. Գիտ. Տոհթ. Յ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Թ. դարու վերջերուն եւ Ի. դարու սկիզբի հայ ազգային ազատագրական ծաւնօթ զէմքերէն Փարամազ ծնած է 1863–ին Մեղրի: 1878–ին ընդունուած է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը, ուր ուսանած է մինչեւ 1883:

1870 – 1880–ական թուականներուն Ռուսաստանի մէջ զօրացող յեղափոխական տրամադրութիւնները ներգրաւեցին նաեւ Կովկասի երիտասարդ ուսանողութիւնը. ճեմարանի աշակերտութիւնն ալ սկսաւ բողոքել իր դժուարին վիճակին եւ ուսումնարանէն ներս սիրող յոռի բարքերուն դէմ:

Հեռանալով Էջմիածնէն, Փարամազ 1884–ին կը սկսի գաւեր տալ Հին Նախիջեւանի հայկական դպրոցը, ուր կը ծաւնօթանայ Սպասի Գուլեանի (Սաեփան) հետ; կարճ ժամանակ ետք կը տեղափոխուի Ջահուկ գիւղը, որուն շրջապատին մէջ հայկական բնակչութեամբ չատ գիւղեր կային: Հոս եւս կը զբաղի ուսուցչութեամբ եւ կը մտադրէ անցնիլ Աբեմտեան Հայաստան ու հոն ազգային գործունէութիւն տանիլ: 1896–ին Սալմաստ կ'երթայ որ 9172 հայ բնակիչ ունի:

Նոյն տարին աղջկանը զրկած իր նամակին մէջ գրած է. – «Աղջիկս, Իսկուհի ջան, առ այս պատկերը, յիշէ հայրդ եւ դնա անոր ճանապարհով որ թէեւ փոշոտ, բայց ղէպի երջանկութեան ասպարէզը կը տանի»: Ժամանակակից մը կը պատմէ հոն Փարամազի գործունէութեան մասին. «Առաջին անգամ էր որ կը տեսնէինք ընկեր Փարամազը, երիտասարդ, վառվռուն, զանգրահեր, ունէր երկար մազեր ու սիրուն փոքրիկ մօրուք, վերին աստիճանի համակրելի դէմքով ու արտայայտութեամբ ... կը խօսէր, կը պատմէր չատ ու չատ դէպքերու մասին ... ու առաջին անգամն էր որ որոշ ու հասկնալի բառերով կը լսէինք Մարքսի ու դիտական ընկերվարութեան մասին»:

1896–ին տեղի ունեցաւ Վանի բնակչութեան հերոսական ինքնապաշտպանութիւնը: Անկէ ետք Վանէն հարիւրաւոր երիտասարդներ բանեցին Պարսկաստանի Համբան ու Նահատակուեցան Խանասորի մէջ, Գարահիսար լերան վրայ եւ Զոխում: Նահատակուածներու կարգին էր նաեւ հնչակեան կուսակցութեան Վանի մասնաճիւղին դեկավարը Մարտիկ Սարուխանեան: Զայն փոխարինելու համար Փարամազ կ'որոշէ իր խումբով Վան անցնիլ: Մանր ժամանակներ էին Վանի համար. թուրք եւ քիւրտ ուժերու կազմակերպած կոտորածներուն զոհուած էին հարիւրաւոր երիտասարդներ. իսկ գաւառներէն Հայերը կը գաղթէին: Այսպէսի պայմաններու մէջ 34 տարեկան Փարամազ քանի մը տասնեակ ընկերներով հասաւ Վան: Թրքական իշխանութիւնները տեղեկութիւն ստացան անոնց ժամանումին մասին ու սկսան հետախուզութիւնը. ձերբակալուեցան Փարամազը, Մելքոն Մանուկեանը, Վարդանը, Արշաւիրը եւ ուրիշներ: Բանտին մէջ չարչարուեցան ու խոշտանգուեցան. վերջապէս 1898–ին սկսաւ անոնց դատավարութիւնը:

Փարամազ ու իր ընկերները յայտարարեցին դատարանին, թէ կը խօսին միայն այն պարագային, երբ դատին ներկայ ըլլան օտար Պետութիւններու ներկայացուցիչները: Փարամազ դատարանին նախագահին դիմելով ըսաւ. – «Դուք մեզ խռովարար, արիվայ, աւազակ – կոզոպտիչ կ'անուանէք, որոնք կը վրդովեն ժողովուրդին անդորրութիւնը, սակայն մենք այդպիսին չենք, քանի որ չենք շահագործեր ժողովուրդը»: Այնուհետեւ Փարամազ թուեց Աբեմտեան Հայաստանի կոտորածները, որոնց ընթացքին 175 հազարէն աւելի Հայ զոհուած էր չորս տարուան ընթացքին: Ան կանգ առաւ նաեւ պիւզանդիներու տնտեսական ծանր կացութեան վրայ. յայտարարեց թէ Հայերը կը վախճանին «ինքնավար Հայաստան» մը ստեղծել, ուր «բնակիչները առանց ցեղի եւ կրօնքի խտրութեան ապրին սիրով ու եղբայրաբար, ազատ քաղաքական եւ տնտեսական ճնշումներէն»:

Փարամազի դատավարութիւնը սկսաւ 1897 Նոյեմբեր 18–ին եւ վերջացաւ 1898 Փետրուարին: Ան մահուան դատապարտուեցաւ: Սակայն մահավճիռը չգործադրուեցաւ. Վանի ռուս փոխ հիւպատոսին միջամտութեամբ: Ան ղրկուեցաւ Կովկաս:

1903–ին ցարական կառավարութիւնը դրաւեց հայ եկեղեցական կալուածները: Փակուեցան հայկական դպրոցները: Ան-ղրկովկասի մէջ մխիթարեաններ եւ ցոյցեր կազմակերպուեցան որոնց մասնակիցները կը պահանջէին չյանձնել եկեղեցական-կան գոյքը եւ կալուածները:

Այդ օրերուն Փարամազ Բաքուի մէջ պատգամաւորութեան մը գլուխն անցած դնաց Էջմիածին, հանդիպեցաւ Խրիմեան Կաթողիկոսին եւ կարգաց այն պահանջագիրը որ պատրաստուած էր իր եւ ընկերներուն կողմէ:

1905 – 1906–ի հայ – թաթարական ընդհարումներուն Փարամազ որպէս ազգերու համերաշխութեան կողմնակից անձամբ այցելեց «ադրբէջանցի բեկերու եւ դործիչներու դռնուած չրջանները, համոզելու որ վերջ տրուի եղբայրասպան կռիւներուն»:

Հնչակեան կուսակցութեան Բաքուի վարչութեան 1908 Դեկտեմբերի մէկ ար-ձանագրութենէն յայտնի կ'ըլլայ որ Փարամազ այդ կուսակցութեան լիազօր ներկայացուցիչն է Բաքուի մէջ, իսկ նոյն տարին, Դեկտեմբերին, Պոլիս մեկնելէ առաջ ընտրուած է կուսակցութեան վարչութեան նախագահ:

1908–ի երիտթուրքերու յեղափոխութեան յաղթանակէն ետք Փարամազ փութաց հասնիլ Պոլիս, բայց լսելով կնոջը մահը դնաց Մեղրի: Քանի մը ժամ միայն մնալէ ետք հայրենի տան մէջ, ձգելով իր տունն ու տեղը, ընդմիշտ կը բաժնուի որբացած իր պատկներէն եւ կրկին կը նետուի պայքարի: 1909–ին Պոլիս է, ուր տեղի կ'ունենայ Հնչակեան կուսակցութեան Չ. համագումարը 75 պատգամաւորներով, որոնք պիտի ճշդէին կուսակցութեան դիրքը, հանդէպ Օսմանեան Պետութեան: Համագումարին որոշուած է որ Թուրքիոյ մէջ կուսակցութիւնը պէտք է դործէ օրինական հողի վրայ, «այնքան ատեն որ արդի օրինական իրաւունքները չեն խլուիր աշխատաւոր ժողովուրդին ձեռքէն»:

Համագումարին, այս հարցին մասին կրակոտ ճառ մըն ալ կ'արտասանէ Փարամազ, չէշտելով. – «Պէտք չէ խարուիլ երիտթուրքերու այսօրուան մեղրածորան խօսքերէն, որոնք կ'ըլլան հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները քնացնելու եւ անոնց ուժը տկարացնելու համար»:

Համագումարէն ետք ան մեկնեցաւ Աստափազար: Հոն ունեցած իր հանդիպումներուն ընթացքին կը քարոզէր նախապարձակ չըլլալ, սակայն նախապատրաստուիլ սպասելու օրհասին եւ եթէ պէտք է ինքնապաշտպանութեան անցնիլ:

Աստափազարէն կ'անցնի Տիգրանակերտ (1910) ուր հակառակ 1890–ական թուականներու կոտորածին աւելի քան 100 հազար Հայ կ'ապրէր: Ժամանակակիցի մը վկայութեամբ ան իր ելոյթներով երիտթուրքերը կը համարէր «Հայոց գահիճ» եւ կ'ըսէր թէ օր մը անոնք Հայերու չարդ պիտի կազմակերպեն եւ խորհուրդ կուտար ժողովուրդին զինուելու եւ արթուն մնալու: Փարամազ այն կարծիքն ունէր որ Հայերը կրնան փրկուիլ միայն ինքնապաշտպանութեան չնորհիւ:

Տիգրանակերտէն Փարամազ կ'երթայ Սլիվան, Մալաթիա ուր մեծ թիւով Հայեր կ'ապրէին: 1904–ին Մալաթիայի մէջ պլխատուեցան երկու Հայեր, անոնք իրենց մահէն առաջ ըսեր էին. – «Անմեղներ ենք: Կը զոհուինք մեր ազգի սիրոյն եւ ոտատապող մարդկութեան ազատագրութեան համար, Մեր վրէժը ազատագրները թող առնեն»: Այս նահատակներուն դերեզմանին մօտ հաւաքուած բազմութեան առջեւ ունեցած իր ելոյթին մէջ ըսած է Փարամազ:

> «Հոն ուր կախաղաններն են ճօճում,
> Ազատութիւնն է մոն գալիս.
> Հոն ուր մեռելներն են ննջում՝
> Յարութիւնն է մօտալուտ»:

Ամիս մը Մալաթիա մնալէ ետք կ'երթայ Մարբերդ, դասախօսութիւններ կը կարդայ: 1912–ին Վան է: Այդ չրջանին արդէն հրապարակի վրայ է Հայկական հարցը:

Փարամազի Վան գտնուած միջոցին Պոլսոյ մէջ բացուեցաւ Հնչակեան կուսակցութեան 7–րդ համաժողովը. հոն ղրկած իր զեկուցագրին մէջ, Փարամազ կը խօսի հայ ժողովուրդին ծանր կացութեան մասին:

Վանէն ան կ'անցնի Գումըշխանա, ապա՝ Եգիպտոս: 1914 Մայիս 1–ին «Հնչակի» մէջ կը հրատարակուի Փարամազի վերջին յօդուածը «Հայի պահանջը» խորագիրով: Հոն ան կը կրկնէ որ Հայը օսմանեան յեղափոխութենէն ոչինչ ստացաւ եւ թէ ան «կը մեռնի կաթիլ – կաթիլ»: Փարամազ կը չարունակէ. – «փոխանակ կաթիլ – կաթիլ մեռնելու եւ անէանալու, Հայը մի անգամ էլ պիտի մեռնի, որ Հայը ապրի»: Կը կրկնէ ինքնապաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը:

1914 Յուլիս 16–ին Պոլսոյ մէջ սկսան հնչակեաններու բանտարկութիւնները: Առաջին ձերբակալուածներու – չուրջ 120 հոգի – մէջ են Փարամազ, Աբծրունի, Պենէ (Պ. Թորոսեան), Լազօ եւ ուրիշներ: Անոնք վ'տմբաստանուէին երիտթուրքերու կառավարութիւնը տապալելու նպատակ ունենալով: Չիրենք կը դատի պատերազմական առեանը:

Բանտարկեալներու հպատակները լսող Հայուհիի մը Փարամազ կուտայ իր թաչկինակը, խնդրելով որ առանց լսելու պատրիարքին յանձնէ զայն, թաչկինակին վրայ գրուած էր. – «Սթափեցէ՛ք: Դիմեցէք ինքնապաշտպանութեան: Զարդը մահ է դալիս Հայերի գլխին...»:

Պատերազմական առեանին առջեւ Փարամազ կը յայտարարէ. – «Թալեաթին է որ դուրսէն կը դեկավարէ այս առեանը: Ամիսներ ետք առեանը քանի հոդի մնայեան կը դատապարտէ. սուլթանին վաւերացումէն ետք 1915 Յուլիս 2–ին երբ պրդնէն երիտթուրքերը ամիսներ առաջ սկսած էին արեւմտահայութեան ոչնչացումին ու Ջարդը, մահավճիռները գործադրուեցան: Կախաղան հանուելէ առաջ Փարամազ անվախ կը յայտարարէ. – «Դուք մեր մարմինը միայն կրնաք ըսպաննել, բայց մեր գաղափարները՝ ոչ»: Քանի կախուածները գետավճիռին գործադրութեան միակ դատավճիռին գործադրութեան միակ ականատեսը Գալուստ քահանայ Ոզոյեան յայտնած է թէ անոնց բոլորն ալ «անվեհեր կերպով կը դիմագրաւէին մահը. հո՛ր ու կ'արհամարհէին զայն»: Ցետոյ բոհր ու կ'արհամարհէին զայն»: Ցետոյ բոլորը միաբերան գոչեցին. – «կեցցէ՛ Հայաստան, կեցցէ՛ Հայաստան»:

Փարամազ ստորագրած է չորք մը յօդուածներ. ունի երեք թատերախաղեր: Ան ԺԹ. դարու վերջին քաղաքին եւ Ի. դարու սկիզբի հայ ազգային ազատագրական չարժումին կարկառուն գործիչներէն մէկն է:

(Ամփոփուած)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՉԻՆԱԿԱՆ (ՀԱԿԱ)ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Փեքին թէ Մոսկուա, համայնավարութեան ձախողութիւնը ակնյայտ է: Մարքսիզմի համար տնտեսական յարաբերութիւնները ամէն բանէ վեր են, ազատութեանդ հրաժեչտ կուտաս ու մենք քեզի պատչաճ կեանք մը կ'ապահովենք: Հոդի, 1917–ի յեղափոխութեան օրերուն, ցոյցարարներու պատատաններուն վրայ ամէնէն չատ երեւցող բառն էր: Նոյնը կը խոստանար համայնավար քարոզչութիւնը, երբ ան 1949–ին Չինաստանի մէջ յաղթական դուրս կուգար: 71 տարի Խորհրդային Միութեան մէջ եւ 40 տարի Չինաստանի մէջ այդ խոստումները լի դերեւոյթ էին: Կարդ ու կանոն՝ որքան կ'ուզես, սակայն տնտեսական բարեկեցութիւն կամ ընկերային ապահովութիւն՝ չա՛տ քիչ:

Տէնկ Չիաօփինկ նախ եկաւ քանդելու գոյութիւն ունեցող ոչ-արդիւնաւէտ տնտեսական համակարգը: Արդիւնքը անմիջական ու ապատուիչ էր. հացահատիկի արտադրութիւնը ութ տարուան մէջ 44% աւելցաւ: Խորհրդային տնտեսագէտները նախանձով կը դիտէին իրենց մեծ դրացին:

Միւս կողմէն սակայն, մինչ Տէնկ Չիաօփինկ գաղափարախօսութիւնը իր «արդիականացման» նպատակին ենթարկեց, չարժեզրկեց համայնավար վարչակարգութեան դերը: Ընդհակառակն՝ ան Մարքսի ու Լենինեան «պրոլետարիատի դիկտատուրա»յին ամենաջերմ պաչտպանը հանդիսացաւ: Հոդագործները կրնային իրենց արտադրածին եկամուտն ի բիւ օգտուիլ. սակայն «ժողովուրդին դրամերը» կը մնար որպէս հրահանգիչ ցուցմունքներ տուող մարմին: Չինաստանի դեկավարը այն պատրանքը ունեցաւ թէ իր երկիրը կրնայ գոց համակարգ կուսակցութիւն մը ունենալ, որ կը դեկավարէ բաց տնտեսութիւն մը:

Տարիներու ընթացքին վտանգները կրնանգուց իր հեղինակութիւնը, դաչճաճ խոցելի: Կենսամակարդակին բարձրացումը չէր կրցած բաւարարել ժողովուրդին պահանջները: Թիանանմէն հրապարակի պատատաններէն մէկուն վրայ կարելի էր կարդալ. – «Բրինձը կը սրընենք, սակայն ժողովրդավարութիւնը՝ ոչ»:

Չինաստանի այս ժխորէն յետոյ խոր-

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՑԻՆ ՏՕՆԸ-ՆԻՍ

Նիս. – («Յառաջ»). –

Երէկիս Հայ Դատի Յանձնախումբին նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ, Հայաստանի անկախ Պետութեան հռչակումին 71-րդ տարեդարձը, ըստ արժանւոյն տօնակատարուեցաւ Մայիս 28-ին, կիրակի, կէս օրէ ետք, Միջերկրական Համալսարանի կեդրոնը: Պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած էր Նիսի քաղաքապետ, Ալէք Մարիթիմի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահ՝ Ժագ Մէտրսէն:

Ասկէ պատեհ առիթ հանդիսացաւ, որպէսզի Թղթատումի ճամբով փորձենք վերատին պատկերացնել ցնծութեան օրեր-ըն մէկը, այս անգամ ոճրագործ երկրին մէջ: Ուրեմն Թղթատում Պոլսոյ Վերջին Լուր-ի 1920 Մայիս 29 թիւի՝ ամբողջո-վին նուիրուած 1918 Մայիս 28-ի: Թէո-դիկի, Երուանդ Օտեանի եւ այլ դէմքե-րու յօդուածներու չարքին, նաեւ նկա-րագրութիւնը, Թղթակցութեան մը սահ-մաններուն մէջ, Պոլսոյ հանդիսութեանց մասին:

– Երէկ Պոլսոյ Հայ ժողովուրդը անսո-ւոր եւ արժանաւոր հանդիսաւորութեամբ տօնեց Հանրապետութեան տարեդարձը:

Հայ բոլոր հաստատութիւնները փակ էին եւ ամէն Թաղի մէջ ամէն կողմ կը ծածանէր հայկական դրօշը:

Ամէն Թաղի մէջ ժողովուրդը խուռնե-րամ փութացած էր եկեղեցի աղօթելու նահատակներու հոգիին համար եւ աստ-ւածային օգնութիւնը հայցելու Հայաս-տանի կառավարութեան համար, որ այն-քան արիօրէն կը կռուէր արտաքին եւ ներքին թշնամիներու դէմ:

Հրապարակային հանդիսութեանց ար-ձագիթին վրայ բանախօսութիւնները կա-տարուեցան եկեղեցիներու մէջ, կամ դպրոցներու եւ յարաններու սրահները: Բոլոր թաղերու մէջ բանախօսները իր վեր հանեցին օրուան տօնին նշանակութիւնը եւ երգերով ու արտասանութիւններով ժողովուրդը խանդավառ օր մը անցուց: Սակայն բոլոր հանդիսութեանց կեդ-րոնը կը կազմէր Գումգաբուն, ուր Պատ-րիարքարանի չուրջը անհամ ոգեւորու-թիւն կը տիրէր եւ անսովոր բազմութիւն մը լեցուած էր հոն Պոլսոյ ամէն թա-ղերէն:

Խանդավառութիւնը աննկարագրելի էր մանաւանդ երբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ: Կանուխէն յոգնախուռն բազմութիւն մը մայրաքաղաքիս բոլոր թաղերէն փութա-լով լեցուած էր Պատրիարքարանիստ տա-ճարը: ... Պատարագեց Նարոյեան Սըր-բազան...:

Հոս կ'ընդհատենք ընթերցումը:

Բացման խօսքին մէջ, նախագահը Վահէ Սրապեան, օրուան խորհուրդին պատ-մական արժէքը բնորոշեց, յայտարարե-լով թէ՝ Հայ ժողովուրդը դարերու օ-տար, բիրտ տիրապետութենէն եւ մահաս-փիւռ եղեռնէն երեք սարիներ ետք, ար-եան անսպառ ղնով, օրինակելի խոյան-քով իր անկախ, ազատ պետականութիւնը հաստատեց: Այդ իդէալի ձեւակերպու-մին խորհրդանիշը հանդիսացող ազգա-յին Եռագոյնը, այսօր, պարտի ծածանիլ Երեւանի Ռոստոմ հրապարակը, այժմ՝ Լենինի անունով կոչուող:

Մայիս 28-ը, լսաւ ան, ոչ միայն մեր պատմութեան մէջ անբաժանելի էջը կը պարզէ, այլեւ խորհրդանիշը կը նկատուի մեր ազգային ինքնատիպ դիմադիծին, մեր Հայրենիքի վեհաշուք ապագային:

Ապա, Հայոց ազգային մեծ տօնին առ-թիւ ողջոյնի խօսք ըրաւ Անտրէ Պոնիէ՝ յանուն Ժագ Մէտրսէնի:

Փարիզէն հրաւիրուած էր բանախօսե-լու պատմաբան, հրապարակագիր Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեան:

Պատմական իրազարձութիւններու սահ-մանագիծին մէջ, ան Անկախութեան, Պետականութեան հռչակումի աքթը նը-կատեց լինքնահաստատում մը, որ դարե-րու անցեալ ունէր, քանի Հայոց Պատ-մութեան բարդ, այլ սակայն միշտ նոյն դիծով ընթացող յատկանշական օղակ – ներէն մէկը կը կազմէ: Անցեալի իշխա-նական, արքայական հարստութիւններէն, ժողովրդական խմորումներէն, խռով-ներէն, ծառացումներէն մինչեւ յեղա-փոխական – ազատագրական խօսքի ու գնքի մարտերը, մինչեւ Մայիսեան բա-ցառիկ դուարթը, բովանդակ ժողովուր-դըն է, ազգը ինքնին, որ կ'եռեւեփի ա-զատութեան խոլ տենչով, իր ներկան եւ ապագան՝ կերտումի եւ ապահովումի զոյդ ուղիներով, հաստատեսա կազնիէ սիւնի վերածելով:

Խօսելով Հայաստանի վերջին իրազար-ձութիւններուն մասին, բանախօսուհին նկատել տուաւ, թէ մեր օրերու Արցախ-եան Շարժումը՝ լման իմաստով, կրնայ իր սաղմերը գտնել դեռ 1965-ին, երբ Մեծ Եղեռնի 50-ամեակին առթիւ, հայ-րենի ժողովուրդը փողոց իջաւ Մե՛ր Հո-ղե՛րը, Մե՛ր Հողե՛րը պահանջելով: Ա-սոր անբաժանելի մասը կը կազմէ Լեռ-նային Ղարաբաղը, հայանուանումով՝ Արցախ, ինքնորոշման իրաւունք՝ հոդով, մայրենիով, միտքով եւ հոգեկան ապ-րումներով: Լրիւ եւ անկաշկանդ: Ահա, այս է, որ կը կոչենք Հայ Համազգային Շարժում՝ անցեալէն դէպի ներկայ եր-կարող գիծով:

Պահանջի, պայքարի ճամբով է, որ, ահա, այսօր, Հայ Նորագոյն Պետակա-նութեան օր կ'ընդունուի պաշտօնապէս 1918 Մայիս 28-ը, ազգային անկախ Պե-տութեան հռչակումի աքթը՝ անոր խոր-հրդանիշ Եռագոյնով:

Այս ուղիով է, որ վաղը Արցախ, միւս օր հայապատկան այլ հողերը՝ Արեւքէն ձախ եւ աջ թեւերով, մերը պիտի դա-նան՝ Հայկական Եռագոյնի ազատ ծփան-քին տակ:

Կարճ դադարէ ետք, ներկայացուեցաւ փաստանկար ժապաւէն մը Արցախեան համաժողովրդական շարժումին վրայ: Նաեւ տեսարաններ անցեալ Դեկտեմբերի աղէտալի երկրաշարժէն:

Փակումէն ետք, փոքր ընթերցում մը՝ հանդիպելով սա տողին. –

– Ներկը մեզ՝ սերունդներիս, որ այս էլ քանի տասնեակ խուլ – համրի պէս լռել էինք: Պարտադրուած համրութիւն էր: (Յակոբ Մարտունի, Խորհրդային Հայաստան օրաթերթ, 1989, Մայիս 28 թիւ):

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹՔ ԳԱՂՈՒԹ

ՈՒԱԹՐԹԱՈՒՆԻ Ս. Ստեփանոս եկե-ղեցւոյ սրահին մէջ, Մայիս 7-ին, տեղի ունեցած է Վանի հերոսամարտի 74-րդ տարեդարձը՝ կազմակերպուած Պոսթո-նի համավասպուրական Հայրենակցական Միութեան կողմէ: Սեղաններու չուրջ տեղի ունեցած հանդիսութեան նախա-դահ Մկրտիչ Յարութիւնեան, քանի մը խօսքով օրուան նշանակութիւնը ընդգը-ծելէ ետք, բեմ հրաւիրած է օրուան բա-նախօս՝ Թաթուլ Սոնենց – Փափազեանը, որ ամփոփ ձեւով վան – Այգեստանի հայ բնակչութեան հերոսական դիմադ-րութեան պատմականը ըրած է: Գեղար-ւեստական յայտագրէ մը յետոյ, ելոյթ ունեցած ու փր խօսքը ըրած է Թոր-գոմ քահանայ Յակոբեան:

***

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Հ.Օ.Մ.-ի շրջանային վարչութեան կազմակերպու-թեամբ ու գաղութի մարմիններուն մաս-նակցութեամբ կլոր սեղան մը տեղի ու-նեցած է Ապրիլ 20-ին «Հայ ժողովուրդի վերապրումի կամքը» նիւթով: Հանդի-սավարութիւնը կատարած է տոքթ. Դ.Ս.Ս. Գարամանուկեան: Մասնակցած էն Հ.Օ.Մ.-ի Շրջանային վարչութեան նա-խագահ Մելինէ Եօղուրթճեան, ընկերա-բան՝ Իրմա Աւճեան, երաժշտագիտուհի Ալիսիա Թերզեան, գրագիտուհի Ֆելիսիա Գուլումճեան, Արտաքին նախարարութե-նէն՝ Մարիա Թերեսա Մարինի:

***

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միու-թեան մէջ, Մայիս 30-ին, տեղի ունեցած է Արամ Խաչատրեանի մահուան 11-րդ տարելիցին նուիրուած գեղարուեստական երեկոյթ մը: Միութեան փոխ – տեսչա-պետուհի Լուիզ Պաքարի Արամ Խաչա-տրեանի կեանքին ու գործին մասին տուած ծանօթացումներէն յետոյ, երի-տասարդ դաշնակահար Սայեթ Զաման հանդէս եկած է մեծ երգահանին ստեղ-ծագործութիւններով: Յայտագրին Բ. մասին սոփրանօ Արլէթ Իթքէն մեկնա-բանած է Արամ Խաչատրեանէ երեք եր-գեր: Այնուհետեւ «Սոնաթ»ը ներկա-յացուցած են Լուիթակահար Ա.Չէկիալ Կիւրալ եւ Սայեթ Զաման: Յայտա-գրին վերջին կտորը եղած է Արամ Խա-չատրեանի «Թրիօ»ն՝ Լուիթակի դաշնակի եւ քլարինէթի համար յօրինուած կտորը:

***

ՊԼՈՒՄԻՆԿԹՈՆԻ մէջ, Մայիս 6-ին, Ինտիանա համալսարանը տոքթորայի պատուոյ տիտղոս շնորհած է յայտնի աստղագէտ տոքթ. Երուանդ Թէրզեանի: 125 յօդուածներու եւ չորս գրքերու հե-ղինակ պիտանականը ծնած է Գահիրէ, ա-ւարտած է Գալուստեան ազգային վար-ժարանը, ապա տեղւոյն Ամերիկեան հա-մալսարանը: 1965-ին, Ամերիկայի Ին-տիանա համալսարանէն տոքթորայի վը-կայականը ստանալէն յետոյ կը սկսի գիտնականի իր ասպարէզը: 1979-ին Գոր-նել համալսարանին Աստղագիտութեան բաժնի ուսումնասիրէտ կը նշանակուի, իսկ 1986-ին կը ստանձնէ Գիտութեան պատ-մութեան եւ փիլիսոփայութեան դասա-խօսի պաշտօնը: Երուանդ Թէրզեան մի-ժամանակ մտքէն կը հետաքրքրուի հայ կեանքով ու իր կարելին ը'ընէ հայու-թիւնը ծանօթացնելու համար իր շրջա-պատին:

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

ԱՄԻՍ ՄԸ Ի ԿԻԼԻԿԻԱ

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԹԷՈԴԻԿ

– ՀԱՏՈՒԱԾՆԵՐ –

Հարցունենք դարձեալ: Ուրիշ ինչ էր ըրած Տէօրթ – Եօլլին. – Օճապէլըցիներուն եւ Նաճառլըցիներուն օգնութեան էր փու-թացած: «Ո՛հ, ի՛նչ գեղեցիկ չարժում մըն է, – կը գոչէ անգլիացի մեծանուն իմաս-տասէր–իրաւաբանը՝ Պէնթհամ, – որ մեզ կը մոռցնէ անձին վտանգն ու զմեզ կը վազցունէ՝ հասնելու մեծ վտանգի մը առջեւին ազատակներուն: Օրէնքը պարտի զգուշանալ տկարացուելէ քաղաքակրթու-թեան եւ մարդասիրութեան մէջ եղած այդ վեհանձն միաւորութիւնը: Օրէնքը չատ աղէկ բան մը ըրած կ'ըլլայ եթէ մեծարժէք ու վարձատրէ զանի որ առենակալի պաշ-տօնը կը կատարէ հարստահարեալին չը-նորհիւ: Շատ կարեւոր կ'ըլլայ հատա-կորհիւ: Շատ կարեւոր կ'ըլլայ հատա-կապէս փրկութիւնն եթէ ամէն մարդ բակաց փրկութիւնն եթէ ամէն մարդ ինքզինքը նկատէ իբր բնական պաշտպան ուրիշ ամէն մարդու»: Օրէնքը սակայն ի՞նչ ըրած էր այն մարդոց որոնք փու-թացած էին իրենց նմանները օգնու-թեան, եւ ինքնապաշտպանութեան բնա-կան իրաւունքին դիմած էին. – Բանտ նե-ատած, խարազանած ու չղթայած էր զա-նոնք, Տ. Գէորգեան, Սահակ Քահանան, Տէր – Մելքոնեան Միհրան ու Փէլէքեան Պետրոս:

Եւ ամէն անգամ որ նախկին պաշտօ-նակ երկու Պատերազմական Յանձնաժո-ղու անդամներ իբրեւ նոր Պիղատոսք կը դատէին այդ հէք Նազովրեցիները, ձաղ-կումի, չրուշակի եւ հարցաքննութեանց խաչութեան ենթարկելով զանոնք, Սաղ-մոսերգուին խօսքն էր որ կուգար պատ-շաճիլ այդ եղկելիներուն.

Աստուած, ականջ էնիմ յարեան ի վերայ իմ եւ ժողովի հզօրեայ խնդրեցին զանձն իմ...

Այդ դու Տէ՛ր օգնական իմ ես, փառ իմ եւ բարձրացուցիչ գլխոյ իմոյ:

Բայց ախո՛ս, բանաերուն խորը տարա-պարտուց տուայտող Հայոց պատեհ դար-ձող այս ազօթք կը չարափոխուէր յան-կարծ իր վերջամասին մէջ: Ո՛հ այն անի-րաւ դատաստանը, – կախարդան քարձրա-գուցիչը գլուխներուն Մհմմեան Գարե – դիններու, Աշուղ Մխաքներու եւայլն, եւայլն...:

Իրենցմէ մանաւանդ Միհրան, (որ իր խելքին եւ հնարամտութեան չնորհիւ, յարձակման ահաւոր օրերուն՝ ամէն ճիզ ու ջանք թափեր էր, նուա՛զ եղերական եւ նուա՛զ արիւնալի դարձնելու համար վո-տորածի տառմը զոր խուժանը կը խաղար իրենց դէմ յանդիման), իր ուխտակեաց դժպատեհ բանտարկութեանը մէջ 78 անգամներ կը հանուէր դատարաններու առջեւ, վկիներով եւ յիշոցներով, ամէն անգամուն ալ լուսահոգի Տէր հօրմէն ուսած սա՛ աղօթքը միայն ունենալով չուրթերուն վրայ.–

Տէ՛ր, յոյս իմ կեանք իմ, ես յուսմէ՞ երկեայց.

Տէ՛ր, ապաւէն կենաց իմոց, ես յուսմէ՞ դողացայց:

***

Ամէն ինչ վերջացած է հիմա. անդոր-րութիւնը վատարեալ է քաղաքին մէջ: Ու երբ չուրջս կը նայիմ մարտկոցներու փըլ-փըլած չարքերուն, նարնջենիներու ծակ-ծկտուած բուներուն եւ մանուանդ բոլոր այս մարդոց որոնք մահուան հետ պիրկ պիրկի մնացին ախ եւ դիշեր, կը զգամ որ հիացումիս կը զուգորդուի տարապայ-ման վիշտ մը: Այս մարդիկ իրենց յոգ-նած ուսերուն վրայ ծանրացած ունին հիմա ուրի՛շ բեռ մը: Ինակարանի, ու-տեստի, հագուստի եւ կապուտի հո՛գն է ատիկա բոլոր այն կարօտ այրիներուն եւ որբերուն որոնք վտանգի օր մը եկան լեցուիլ Զօք – Մարզուանի մէջ եւ ա՛լ չկրցան ելլել անկէ զուրս, գոյքերնին թալանուած եւ տուներնին ամբողջ հըր-դեհուած ըլլալով...:

(Շար. 19 եւ վերջ)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Աբշալոյա Նուրեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան եւ զաւակները՝ Շաւարշ եւ Վահէ, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեան եւ աղջիկը՝ Քառին կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունիս 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՆՈՒՐԵԱՆԻ

(Սեբաստիոյ Կովտուն գիւղէն)՝

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

եւ այս տխուր առթիւ 200 Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։

***

Սիրանոյշ Մուրատեան, Ալիս Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Զաւիկ Մուրատեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մօր եւ հօր՝

ՄԱՐԻ ՇԱՒՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

եւ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

յիշատակին, անոնց մահուան քառասունքին առթիւ, այս Կիրակի, Յունիս 18, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

***

Պր. Յակոբ Յակոբեան եւ զաւակները՝ Ժիրայր, Պերճ եւ Սեդա կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յունիս 18, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՇԱՒՐԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Օհաննէսեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Միհրան Արսլանեանի *մահուան քառասունքին առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։ – Այրի Տիկին Թագուհի Գուլումճեան՝ Տիգրան – Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանին 200 Ֆր., Տիկին Գէօրգուլուեան 100 Ֆր., Պր. Զօհրապ Պօնոյեան 500 Ֆր.։*

Այրի Տիկին Թագուհի Գուլումճեան Գէորգ Զաքարպաշեանի յիշատակին Լիոնի Հայկազեան Միօրեայ Վարժարանին հոգեճաշ մը տուաւ։

Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար։ – Պր. Վահէ – Մամաս Գիլթապճեան 500, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Պաղտասարեան 250 Ֆր., Պր. Ցարութիւն Մարսէյլ, Պր. Յակոբ Շիրմանեան 100–ական Ֆր., Պր. Ժան 200 Ֆր.։

Ովսաննա Նազարէթեանի *մահուան առթիւ։ – Գործակատարեան ընտանիք 200, Այրի Տիկին Պերճուհի Թադէոսեան 150 Ֆրանք։*

Ա Ր Ո Վ Ե Ա Ն

Միօրեայ Հայերէն Լեզուի Վարժարանի
58, Ավընիւ ժան Լոմպար, 13011 Մարսէյլ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Յունիս 17

ժամը 16–էն սկսեալ

Հայատառնեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կազմած ԱՐՈՎԵԱՆ միօրեայ հայերէն լեզուի վարժարանի տարեկան ամավերջի հանդէսը՝ Շաբաթ, Յունիս 17, դպրոցին չրջափակին մէջ։

Սոյն ամավերջի հանդէսին առթիւ տեղի պիտի ունենայ նաեւ քէրմէս, որուն մաս կը կազմեն՝

– Ձանազան խաղեր,
– Տօնավաճառ,
– երգ,
– Պար։

Իսկ իրիկուան ժամը 19–էն սկսեալ դպրոցի աշակերտները պատրաստած են հանդէս մը արտասանութիւններէ, երգերէ եւ երկխօսութիւններէ բաղկացած։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԻԼԻԱ։ – Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Նապաշեան կը նուիրեն 500 Ֆր. «Ցառաջ»ի բարգաւաճման իրենց հօր՝ Միհրան Նապաշեանի մահուան քառասունքին առթիւ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՃԱՇ

Կիրակի, Յունիս 18, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Ս. Ծողոս – Պետրոս Եկեղեցին՝

ՏԻԿԻՆ ԽՈՆԱՐՀ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ։

Հոգեհանգիստէն յետոյ, նախաճեռնութեամբ Կապոյտ Աչքի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղին հոգեճաշ մը տեղի կ'ունենայ ի յարգանս «Խոնարհ Մամա»յի յիշատակին։

Աւժանագրուիլ Մշակոյթի Տունը՝
43 – 76 – 55 – 89

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՈՒԱՆ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպութեամբ՝
Ս. Դ. Հ. Կ. «ՆԱՋԱՐԲԵԿ»
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝
ԸՆԿ. ՏՈՒՔ. ՄԱՑԱԿ ՓՈՂԱՏԵԱՆ
Գեղարուեստական յայտագիր
Մասնակցութեամբ՝
ՍԵՐԿԻՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Յունիս 17, երեկոյեան ժամը՝ 20–ին, Հ. Բ. Ը. Մ. Ալեք Մանուկեան Մշակութային Տան մէջ։

118, RUE DE COURCELLES, 75017 Paris

TIMAG
LA TROUPE THEATRALE
DE HAMASKAïNE PARIS

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»

— ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ —

Samedi 17 juin à 20 h 30
Dimanche 18 juin à 16 h 30

THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre

Participation aux frais : 50 *frs.*

VILLE D'ANTONY
LUNDI 19 JUIN à 20 h 30
THEATRE FIRMIN GEMIER
Place Firmin-Gémier

CONCERT

ORCHESTRE DE MUSICA
Direction MARTIN BARRAL

ASTRIG DEDEYAN
Soprano de l'Opéra d'Erevan
LYNE DOURIAN
Mezzo-soprano de l'Opéra de Paris
PHILIPPE AïCHE
Violon solo de l'Orchestre de Paris
NADINE PIERRE
Violoncelle solo
de l'Orchestre National de France
CLAIRE DESERT
Piano - Premier prix de Paris

L'ENSEMBLE VOCAL «PIOURAG»

au programme :
Triple Concerto de Beethoven
Ouverture d'Egmont de Beethoven
Brahms, Rossini, Komitas

Réservations : 9, av. Aristide-Briand - Antony
46 66 45 90 (Mme Avédissian)
Places : 60 F
35 F (plus de 60 ans et étudiants)

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ

1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy

Մուտքը Ազատ է

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Աչքի Փարիզի Ս. Թադէոսեան մանանճիւղի միօրեայ դէպրոցի տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունիս 17, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ։

Ի Ս Ի

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ
Կազմակերպութեամբ՝
Ուսուցչական Կազմին
եւ
Ծնողական Մարմնի
Եկեղեցւոյ Միօրեայ Վարժարանի
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

մասնակցութեամբ աւելի քան 130 աշակերտներու՝ երգ, պար, արտասանութիւն ու նուագ, Կիրակի, Յունիս 18–ին, ժամը 16–ին Իսիի Օսիթորիումի սրահին մէջ։

11 — 13 ռիւ Տանիթոն

Կը հրաւիրուի ընդհանուր հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ քաջալերելու աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները։

ՎԻԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Աչքի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան զաւտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 18, ամբողջ օրը՝

Parc Gemens

Հայկական մթնոլորտ, հայկական պատրիր զպրոցի աշակերտութեան կողմէ. ճոխ ճաշացուցակ։

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

նուիրուած՝

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ-Ի

Կը նախագահէ՝

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՑԵԱՆ – ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Կը խօսի՝

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

Հեղինակին գործերէն էջեր կը ներկայացնէ
Կարապետ Տաճէեան

Ցունիս 16, Ուրբաթ, ժամը 20·30–ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Մուտքը ազատ է։

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE
DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*

Réservations indispensables :

N. MELKONIAN	91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN	91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN	91. 76. 10. 17

Paris-Erevan-Paris
EN VOLS DIRECTS
TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	**SEVAN VOYAGES**	**JACK INTER**
31, rue d'Argenteuil 75001 PARIS Tél. 42 - 61 - 51 - 13	48, Cours de la Liberté 69003 LYON Tél. 78 - 60 - 13 - 66	358, Chemin du Littoral 13015 MARSEILLE Tél. 91 - 03 - 16 - 28

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 16
VENDREDI
16 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.036
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.036

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՆԱԽԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԺԱՄԱՆԵՑ

Շորեքշաբթի առաւօտ, Յունիս 14–ին, երեւանէն Փարիզ ժամանեց չորս հոգինոց պատուիրակութիւն մը, նախարարական մակարդակի վրայ, Ս· Օ· Ս· Ազգերի հետ խորհրդակցելու եւ զանազան տեսակցութիւններ ունենալու համար, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի օժանդակութեան, ի նկատի առնելով Հայաստանի ակնկալութիւնները ու նախապատուական պահանջները։

Պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ նախարարապետի տեղակալ եւ Պետպլանի նախագահ՝ Մկրտիչ Մկրտչեան, իրեն կ'ընկերանան թեթեւ արդիւնաբերութեան պատասխանատու՝ Ռոպէր Մկրտչեան, տնտեսական հարցերու մասնագէտ՝ Մանուէլ Մելիքեան, արդիւնաբերութեան տեղակալ՝ Կոնստան Համբարձումեան։

Ժամանման իրիկունն իսկ, Ս· Օ· Ս· Ազգին, հանդիպում մը կազմակերպած էր Եան'ց Քլէօպ, մասնակցութեամբ Կարոյտ Պաչի եւ «Ազնաւուր Հայաստանի Համար», հրաւիրելով մամուլը եւ որու ընթացքին Պր· Մ· Մկրտիչեան զայն ներկայացուց Պր· Գրիգոր Փափազեան պարզեց ընդհանուր պատկերը, ծանրանալով Հայաստանի պահանջներուն վրայ։ Խօսքը իրեն տալէ առաջ, Պր· Գրիգոր Փափազեան չէշտեց Հայրենիք – Սփիւռք ստեղծուած այս կապին բացառիկ երեւոյթը։

Պր· Մկրտիչեանի տուած տեղեկութեանց մեծ մասը նորութիւններ չէին, առնուազն անոնց համար, որոնք հետեւած էին մամուլին եւ երկրաշարժի յաջորդող օրերուն Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի «Յառաջ»ի միջոցաւ թելեքսով տուած կանոնաւոր հաղորդումներուն։ Պր· Մկրտիչեան չէշտեց թէ վեց ամիս յետոյ աղէտի խորութիւնը աւելի զգալի է։ Ընդհանուր ձեւով գլխաւոր հարցը սա էր։ Անհրաժեշտ կը նկատուի Շինարարական Կոնսիոնաք մը հիմնել Հայաստան, որպէսզի նաեւ աշխատանք հայթայթուի։ Որքան կրցանք դադիար մը կազմել, մեր տպաւորութիւնն այն եղաւ, որ անակնկալ կամ այս ու այն օժանդակութիւններէ աւելի, կ'անկնկալուի որ հաւաքուած դրամները փոխադրուին արդիւնաբերութեան հիմնարկութիւններ հաստատելու համար։ Հարց ու պատասխաններ ալ եղան, բայց պարզ է որ այս հանդիպումը մաքերու փոխանակութեան սահմանները չէր կրնար անցնիլ։ Որոշում կամ պայմանագրութիւն կը նախատեսուին յաջորդող օրերու ընթացքին, երբ զանազան տեսակցութիւններ տեղի ունենան Փարիզէն դուրս ալ (Միւլհուզ, Լիոն, Լիմոժ, Ալպինեան եւայլն)։ Հայաստանի անհրաժեշտ է դերարդիական թեքնոլոժի մը, որպէսզի՝ չարիքէն բարիք ծնի ու Հայաստան վերածուի տիպար Հանրապետութեան մը։

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ ՇԻՐԱԿԻ ՄՕՏ

Շորեքշաբթի, ժամը 12–ին, Փարիզի Օթէլ տը Վիլլի մէկ փոքրիկ սրահին մէջ, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ ի պատիւ Երեւանի քաղաքապետ՝ Պր· Ե· Աւագեանի, որ ինչպէս դրեցինք քանի մը օր է Ֆրանսա կը գտնուէր Իժիթ Ընկերութեան հրաւէրով եւ ընկերակցութեամբ Սահակեան եղբայրներու եւ Պր· Վ· Ունանեանի։ Նախապէս ժաք Շիրաք ընդունած էր Պր· Աւագեանը։ Այս ընդունելութեան սկիզբը, յանուն քաղաքապետին, հակիրճ խօսքերով Պր· Ֆինէլ ողջունեց Երեւանի քաղաքապետը, յիշելով այն կապերը որ կան Ֆրանսայի եւ Հայ ժողովուրդի միջեւ, ցեղասպանութենէն վերապրող Հայերու գտած ապաստանը Ֆրանսա, եւ այս վերջին աղէտին առթիւ, Փարիզ քաղաքի տրամադրութիւնը իր թեքնիք օժանդակութիւնը բերելու վիրաւոր Հայաստանին, ի հարկին համաձայնագիր մը ստորագրելու, եթէ նման փափաք կայ։ Բնական էր որ Երեւանի քաղաքապետը հայերէն արտայայտուի եւ բնական էր նաեւ որ իր խօսքերը – յուզում, չնորհակալութիւն եւայլն – ուղղուած ըլլային քաղաքապետութեան ներկայացուցիչներուն, ինչ որ անբնական էր սակայն, այն էր որ միայն ներկայ Հայերը բան մը հասկցան իրենց չվերաբերող այդ խօսքերէն, քանի որ ոչ ոք մտածած էր, եթէ ոչ բառացի, առնուազն ամփոփ թարգմանութիւն մը կատարել, առ ի նուազագոյն քաղաքավարութիւն…։

ՄԻԹԵՐԱՆ յաղթական չրջապտոյտ մը կը կատարէ Լեհաստան։ Հինգշաբթի օր հիւրն էր Վալեզայի կառավարի ճաշարան մը։ Ֆրանսայի Նախագահը լայն օժանդակութիւն մը խոստացաւ զարկ տալու համար երկրին տնտեսութեան։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ երկաթուղային արկածին մեռելներու վերջնական թիւը 607 է։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ բանտերու մէջ, ապրած տաժանական զանազան չարժումներ կան, որովհետեւ Յուլիս 14–ի առթիւ, Միթերանի նախատեսած ներումները անբաւարար կը նկատուին։

ՋԻՆԱՍՏԱՆԻ մէջ մատնութիւնը սկսած է դեր խաղալ եւ շուրջ 1200 ուսանող արդէն ձերբակալուած են։ Քոյր մը իր եղբայրը մատնած է եւ այդ ձեւով կը չարունակուի։

ՖԵՏԱՅԻՆԵՐՈՒ ՕՐԸ ՈՒՋԱՆԻ ՄԷՋ

(ՍԵՓԱԿԱՆ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի)

ԵՐԵՒԱՆ – (Յունիս 12)

Ուջանը տակէ քսան տարիներ առաջ դիւղակ մըն էր։ Երբ Ուջանի մէջ բարձրացաւ Անդրանիկի արձանը, առաջինը Հայաստանի մէջ, Ուջանը մեծցաւ։ Այդ օրը Ուջանը ունեցաւ քսան հազար բնակիչ։

Ուրեմն վերջին քսանէ աւելի տարիներու ընթացքին, Ուջանը դարձաւ հայրենարնակ եւ սիփւռքահայ բազմութիւներու ուխտատեղին։

Ճիշդ է, Անդրանիկը հայդուկապետ էր, մեր ազգային ազատագրական պայքարը ոգեչնչող անպարտելի դիւցազան։ Բայց ինքը առանձին չէր այդ պայքարին մէջ, Անդրանիկ հարուստ էր զինակիցներով։

Զարմանալիօրէն, բայց ինչո՞ւ զարմանալիօրէն, իրաւօրէն անհրաժեշտութիւնը կը ստեղծէ առաջնորդներ, կառուցներ։

Այդպէս ալ ծնաւ Անդրանիկը։ Այդպէս ալ ծնաւ փաղանգը մեր ֆետայիներուն, որոնք եարի փոխան դէնք դրկելով բարձրացան Հայոց սարերը վրկելու համար Հայուն պատիւն ու արժանապատուութիւնը։

Ուջանը ունէր Անդրանիկի զինուորներէն վերապրողներ, մեծ մասամբ Սասունցիներ։ Ահա այդ սերունդը ֆետայական ոգին փոխանցած էր նորադոյն, երկրի մէջ ծնած սերունդներուն։

Ուջանցիները չրաւականացան հայդուկապետ Անդրանիկին որպէս ոգի Հայաստան վերադարձով։ Անոնք ուզեցին Հայաստան բերել բոլոր հայդուկները։

Ու ահա, այս տարի, 1989–ի Յունիսի 11–ին, Ուջանցիները կազմակերպեցին ֆետայիներու վերադարձի պանծալի հանդիսութիւն։

Ուջանը քաղաքի վերածուած էր այդ օրը։ Փողոցները ղրօշազարդուած էին հայկական պետականութեան վերականգնումի երեք դոյներով։ Փողոցներու երկայնքին չարուած էին դիմանկարները Սասնոյ լեռներու, Բաչ – Աբարանի եւ Սարդարապատի հերոսներուն։ Մեքենայ, մեքենայ, մեքենայ։ Անցնելու տեղ չկայ։

Ուջանը Յունիսի 11–ին, առանց չափազանցութեան ունեցաւ 200·000 բնակիչ (երկու հարիւր հազար)։ Ինչպէս ըսի քաղաքի վերածուեցաւ։

Մեծ երկրաշարժէն, ահաւոր տխրութենէ մը ետք, առաջին անգամ ամբողջ Հայաստանի մէջ հայ ժողովուրդը հպարտութեան պահ մը կ'ապրէր։

Ամէն կողմ բարձրախօսներ։ Ցեղափոխական երգեր։ Ծեր, մանուկ, աղջիկ, տղայ բոլորը հոն են։ Բանաստեղծը պիտի յայտարարէր։–

– Այս մեր ուժն է յայտնել փողոցով
Հնչեցէէ իմ երկրի շեփորներ…

Ահա բեմը։ Վարը ալիքուող ովկեան – նոսային բազմութիւն։ Որուն հոգը, որ բարկ արեւ մը կիզակէտի վերածած է այս բազմութիւնները որոնց սիրտերը լեցուած են պայթելու աստիճան։

Բեմին վրայ են բարձրախօսին մօտ երկու – պարի խումբեր «Մարաթուկ»ն ու «Ակունքը» որոնք հայկական լեռնաշխարհի պէս ուս ուսի կը պարեն ու կ'երգեն։ Ցոգնիլ չեն գիտեր։

Բեմախօսներ իրարու կը յաջորդեն։

Քիչ անդին վիթխարի արձանախումբն է, որ պատուանդանի մը վրայ կը բարձրանայ աստղահոյլի մը տեսքը առած ֆետայիներու քանդակներով։

Հոն են պղնձակուռ վիճակով Սօսի Մայրիկը, Աղբիւր Սերոբը, Անդրանիկը, Գէորգ Զաւուշը, Սողոմոն Թէհլիրեանը, հայրենական պատերազմը ներկայացնող դինուոր մը։

Այո՛, թող իմանան նոր սերունդները, որ մենք միայն ջարդուած ժողովուրդ մը չենք եղած։ Մենք կռուիլ գիտցած ենք, հերոսներ ունեցած ենք, ֆետայիներու ժողովուրդ եղած ենք։

Առաջին ձայնը կը տրուի քանդակագործին։

Ապա խօսք կ'առնեն բազմաթիւ ճառախօսները։

Խօսողներէն երկուքը Ղարաբաղի Կոմիտէի տղաքն են Ակադեմիկոս՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան ու լրագրող՝ Սամուէլ Գէորգեանը։ Անոնց երեւումը բեմին վրայ տեղի կուտայ անդադրում ծափերու։

Ապա կը խօսին գրող՝ Վարդգէս Պետրոսեանն ու ակադեմիկոս՝ Հրաչեայ Սիմոնեանը, փրոֆէսէօր եւ Մարքսիզմ – Լենինիզմի մասնագէտ։

Կը խօսի Լենգրուշ Խուրշուդեանը տոքթ· փրոֆ· պետական համալսարանի հայ ժողովուրդի պատմութեան ամպիոնի վարիչ։

Շատերու կարգին խօսք կ'առնէ նաեւ Թորոս Թորանեանը, որ կը չեշտէ հոգին ամրանալու, երկիրը վերակառուցելու եւ երկրաշարժի աղէտին բերած անհատնում վնասները բուժելու կարեւորութիւնը։

Ծառ մը աւելի տնկել, որթատունկ մը աւելի ունենալ, տուն մը աւելի կառուցել, երկու զաւակ աւելի բերել ու սրտերնիս հզօրացնել մեր երկիրը։ Եթէ ֆետային կը սիրենք ահա այս գործերը պիտի կատարենք կ'ըսէ ճառախօսը։

1989–ի Յունիսի 11–ը տօնահանդէս է։ Պաչիկ Դաշտենցի «Դանչալարներուն» բոլոր հերոսները ժամադրուած են Ուջանի մէջ հայ ժողովուրդին հետ։

Զանգուածներուն այս խանդավառութիւնը ի՞նչպէս գործի վերածել, ահա հարցերու հարցը։

Մարդիկ խումբ – խումբ կանդնած կարծիքներ կը փոխանակեն։ Մէկը կ'ըսէ· – աւելի կը խօսինք քան կը գործենք։ Երկրորդ մը խօսակցութեան մէջ կ'ընդելով կը հաստատէ այս միտքը եւ կ'ըսէ, ալ կըշտացանք խօսքերէ, գործի անցնինք, գործի։

Ուջան եկած են բազմաթիւ մտաւորականներ։ Արձանախումբին տակ կանգնած է Սիլվա Կապուտիկեանը, որուն հետ չատեր նկարուիլ կ'ուզեն։ Բանաստեղծուհիին հետ կը նկարուին նաեւ միլիցիոներներ։

Բազմութիւնները կ'ալեծփեն։ Ուջան կ'այցելէ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան Առաջին քարտուղարը՝ Սուրէն Յարութիւնեան։

Ժողովուրդը զանազան մեկնաբանութիւններ կուտայ։

Մէկը կ'ըսէ – ղեկավարը ժողովուրդին հետ պէտք է ըլլայ։

Ջուռնան կը հնչէ։ Ժողովուրդը ամէն կողմ պարի մէջ է։ Ամէն կողմ հայրենասիրական երգեր։

Արեւն է այսքան ջերմութիւն արձակողը թէ հաւաքուած ժողովուրդը…

Մինչեւ ուշ գիշեր այս ձեւով կը չարունակուի տօնախմբութիւնը։

Ֆետայիները վերադարձան Ուջան, այսինքն՝ Հայաստան։

Սակայն, որպէսզի աւելի ճիշդ ըլլայ մեր արտայայտութիւնը, ես պիտի ըսեմ թէ ֆետայիները երբեք չէին հեռացած Հայաստանէն։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՇԻՐԱՔԻ անակնկալ եւ անբնական յայտարարութիւնը Անիս Նազարէի ազատ արձակումը առաջարկող, բաւական աղմուկ հանեց եւ առիթ տուաւ զանազան խորհրդածութեանց եւ բողոքներու։ Անիս Նազարէ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտած է Պախթիարի դէմ մահափորձի պատճառաւ։

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԱՌԱՆՑ ՀԵՌԱՑՈՒՄԻ

(ՎԱՀԷ ՔԱՋԱՑԻ «ՄԻ ԴԱՇՈՑՆ ԱՑՍ ՊԱՐՏԻԶԻ ՄԷՋ» ՎԷՊԻ ԱՌԻԹՈՎ)

«Հայոց դատը համամարդկային դատ է, եւ սակայն Եւրոպայի ու աշխարհի ուշադրութիւնը գրաւելու համար բոլոր Հայերի ձայները պէտք է միանան մէկ ձայնի մէջ: Հայերի փրկութեան պայմանը միաբան գործունէութիւնն է»:

ԱՆԱԹՈԼ ՖՐԱՆՍ

«Գիրքը զրոյի համար գոյութիւն ունի այն պահից, երբ արդէն մտայղացուել է: Գրելը ծննդաբերութիւն է», – գրում էր Վահէ Քաջան, 1976 թ. Հայաստանում լոյս տեսած իր գրքի յառաջաբանում: Այ գրական առօրեայի այն ճշմարտութիւնն – ներից է, որը չօշափելի վաստակի հասած իւրաքանչիւր գրող իրաւունք ունի հռչակելու որպէս ստեղծագործական կեանքի օրէնք, ուստի չարունակելով Վ. Քաջայի համեմատութիւնը, զուցէ կարող ենք ասել, որ ի տարբերութիւն երեխայի ծնունդի, գիրքը կարող է երկու կեանքով ապրել՝ ծննդաբերութիւնից առաջ եւ յետոյ: Ժամանակային այս երկու հատուածներում, գրելու պրոցէսն ընդմիշտ յանձնման արարողութիւնն է, երբ մտայղացուած, գրոյի ներսում տարիների ընթացքում յղիւած երկը գադարում է այլեւս նրա սեփականութիւնը մնալ, դուրս է գալիս ի սպառ նրա տնօրինութիւնից եւ ամբողջովին յանձնւում հանրութեանը: Գրքի յետագայ բոլոր մրցանակները եւ պատուավճարները աւելի են ընդգծելու հանրութեան բացարձակ մենաշնորհը ծնուած երկի վրայ: Ինչ վերաբերում է Վահէ Քաջային, արդէն ութ տարի է, ինչ նա մեզ է յանձնել իր յաւագոյն վէպը, «Հայկական» վէպը՝ «Մի դաշոյն այս պարակի մէջ»:

... ես յիշում եմ 1981 թ. մայիսեան ամառավերջի այն օրը, երբ իմ բարեկամ Յարութիւն Կիւլեանի հետ այցելեցինք մեծ գրողին: Երկու սենեակնոց մի բնակարան էր Փարիզի կենտրոնում: Վահէ Քաջան արտակարգ տրամադրութեան մէջ էր. նրա դրասեղանին դրուած էր գրքերի մի կապոց, նրա վերջին վէպի ազգօրինակները, որոնք այդ օրը առաւօտեան սառցել էր «Փէս տը լա Սիթէ» փարիսեան հրատարակչութիւնից: Բարեյաջող «ծննդաբերութեան» վերջնական ու անհերքելի արդիւնքը սեղանին էր, եւ հեղինակի ջերմ նուիրագրութիւնը գրա հերթական ապացոյցներից մէկը դարձաւ: Մինչդեռ գրոյի համեստ կահաւորուած բնակարանի միջնացքում եւ գոյդ սենեակներից մէկի պատին դեռեւս մնում էին գրքի նախորդ՝ հեղինակային կեանքի վկայութիւնները: Բազմալեզու գրքերով, լրագրերով, ամսագրերով ու այլ կարգի փաստաթղթերով լեցուն մի դրապահարան, անթիւ ու անհամար նիւթեր Արեւմտահայաստանի, Հայոց Եղեռնի, Պոլսի, Երիտթուրքերի, Ապտիւլ Համիտի, Զէյթունի ինքնապաշտպանութեան վերաբերեալ եւ վէպի համար անհրաժեշտ զանազան գրքեր ու նիւթեր, որոնց մէջ յոյժ ծանօթ ուսումնասիրութիւններ եւ յուշագրութիւնների կողքին կային նաեւ բազմաթիւ անծանօթ հեղինակներ ու գրքեր: Սակայն անսպասելին ու հետաքրքիրը վէպի հիմնական հերոսների իւրատեսակ տոհմածառն էր, նրանց վիպական կեանքի ուղին՝ պատից կախ տըւած գրատախտակի վրայ: Այդ կէտ, – գծերի, յապաւումներով ու սկզբնատառերով գրուած անունների դասաւորութեան մէջ արխնալի տրամաներ ու տեմպրակնդող ողբերգութիւններ կային, կարճը՝ գրոյի ձեռքով, նահատակել էր մէկին, յետոյ չտապ ջնջուել էր եւ նահատակուածը յարութիւն էր առել, որպէսզի մի քանի կէտ – պիծ ապրելուց յետոյ արդէն անբեկանելիօրէն կործանուեց: Յատկացուած կեանքեր էին գրատախտակի վրայ, գարաշրջանն էր, ժողովրդի պատմութեան վարեւոր մի գրուագն էր, նրա ողբերգութիւնը եւ վերածնունդի յոյսը: Սակայն գրոյի գլխում նոր ճակատագրեր ու նոր տրամաներ էին հասունանում եւ «Մի դաշոյն»ի ... գրոյական կեանքի վերջին մասունքներից մէկը, լուսանկարն պահարանի հետ, պիտի ջնջուէին ու գատարկուէին նոր ճակատագրերի ու նոր տրամաների համար:

Վահէ Քաջայի արձակին առիթ ունեցանք ծանօթանալու աւելի քան երեսուն տարի առաջ: Սակայն առաջին ծանօթութիւնը մնաց լոկ գրական շրջանակներում, եւ ընթերցողների պանդուածները դեռ մի քանի տարի ոչինչ պիտի չիմանային Ֆրանսերէնով արտայայտուող հայագրի այս գրոյի մասին, որը միանգամից մտել էր Ֆրանսիական գրականութիւն եւ կինօ: 1958 թ. ամրանն էր, երբ Հայաստան էր եկել Փարիզի «Աշխարհ» թերթի հիմնադիր – խմբագիրը՝ Աւետիս Ալիքանեանը: Նա իր հետ բերել էր Վահէ Քաջայի «Կարթը» վէպի հայերէն թարգմանութիւնը, որը լոյս է տեսել Փարիզում: Մեզ համար հաճելի յայտնութիւն էր, որ հայագրի երիտասարդ գրողը կարողացել էր վարձ ժամանակում ճանաչուած անուն դառնալ Փարիզի գրական շրջանակներում: «Կարթը» վէպը մեծ տպաւորութիւն էր թողել իր ձեւի անսովորութեամբ եւ գերեթէ բոլորին նոյն հարցն էր հետաքրքրում. Վահէ Քաջան գրո՞ւմ էր արդեօք հայկական թեմաներով: Այս հարցն անխուսափելի եւ բնական էր նաեւ նրանով, որ հէնց այդ տարիներին, վերջապէս ծանօթացել էինք Ուիլիըմ Սարոյեանի գրականութեանը, մի հեղինակ, որն ամէն քայլափոխին ընդգծում էր իր հայկական ծագումը: Նման հարցերին, Աւետիս Ալիքանեանը, արեւելեան աստուածութեան պէս, մշտական ժպիտը դէմքին, խորհրդաւորութեամբ պատասխանում էր. – «Տակաւին չէ գրած, սակայն Մեծ եղեռնին կեանքէն վէպ մը կ'ուզէ գրել»: Այսինքն, «Մի դաշոյն այս պարտէզի մէջ» վէպը, որը լոյս տեսաւ 1981 թուականի Մայիսին, դեռեւս չիմնական թուականներին մտայղացուած էր եւ կազմաւորում ու նախապատրաստում էր գրոյի ստեղծագործական խոհանոցում:

Ձեռագրի տարիների ընթացքում ես առիթներ ունեցայ կարդալու Վահէ Քաջայի բազմաթիւ ստեղծագործութիւններ, նրա սենարներով նկարահանուած ֆիլմերը դիտել, նրա վիպակներից մի քանիսը, իմ թարգմանութեամբ, լոյս տեսան հանրապետական գրական մամուլում, իսկ 1976 թուականի առանձին գրքով լոյս տեսաւ Վահէ Քաջայի վիպակների հայերէն առաջին հատընտիրը: Ի դէպ, Վահէ Քաջան մեր խնդրանքով, երկու խօսք գրեց որպէս այդ գրքի հեղինակային յառաջարան: Մի կարեւոր խոստովանութիւն կար այնտեղ. «Երբ ասացին, որ ինձ թարգմանում են հայերէն, մի քիչ վիրաւորուեցի: Ինչպէ՞ս կարող են հայ հեղինակին թարգմանել իր լեզուով, քանի որ, եթէ իմ գրքերը գրուած են ֆրանսերէն, ապա մըտածուած են հայերէն»:

Այս կարեւոր բառերը ոմանք սխալ հասկացան: Ներանց թուաց, թէ ֆրանսերէնով արտայայտուող հայագրի գրողը լոկ հաճոյախօսութիւններ էր անում իր ժողովրդին, քանզի իսկապէս, համեմատելով Վահէ Քաջայի արձակը, երբեմն պայմանական, առանց հայագրի հերոսների ու հայկական միջավայրի՝ Ուիլիըմ Սարոյեանի գրականութեան հետ, ուր հայկականութիւնը ճչում է ամէն բառի տակից, հնարաւոր էր այդպիսի եզրակացութեան գալ: Ինչ խօսք, Վահէ Քաջայի արձակը ֆրանսիական գրականութեան իրողութիւն է, քանզի գրականութեան ազգային պատկանելութեան հիմնական որոշիչը լեզուն է: Սակայն ինչպէս Սարոյեանի, Ադամովի, Վահէ Կոտելի վամ Ռուբէն Մելիքի անդլերէնն ու ֆրանսերէնն առքառների տակից որոշակիօրէն ընթերցւում է նրանց հայկական նկարագիրը, ապա ուշադիր ընթերցելու դէպքում որոշակի հայկականութիւնն կը զգանք նաեւ Վահէ Քաջայի արձակում:

Իտալահայ նամականի

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄԸ – ՄԱՅԻՍ 28Ը

Այս տարի Սարզարապատի հերոսամարտին տօնակատարութիւնը Միլանոյի մարաին տօնակատարութիւնը Միլանոյի մէջ կը սառնար բացառիկ երեւոյթ մը, որովհետեւ Մայիսի վերջին տասնօրեակին կը զուգադիպէին Հայրենիքէն հաղորդուած երեք եղերութիւններ, որոնք կուգային իրենց ղրկման նպատակը բերելու Հայրենիք – Սփիւռք համահայկական միասնականութեան ցոլացման եւ որոնց մասին անդրադարձան օրուան գոյզ բանախօսները: Ուրախալի զուգադիպում մը, որովհետեւ համայնական գործունէութեան ժամանակացոյցի վազուց կատարուող պատրաստութեան ժամանակ, կարծես նախազգացումէ ղրդուած, արդէն չարաթներ առաջ որոշուած էր Սարդարապատի հերոսամարտին կրօնական եւ հրապարակային ոգեկոչումը կատարել Մայիս 28-ի Կիրակի օրը:

Առաւօտեան ժամը 11–ին Միլանոյի Ս. Քառասուն Մանկունք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ պատարագ եւ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն «ի յիշատակ զօրավարաց եւ աշխարհագօրաց որք կատարեցան ի հերոսամարտի Սարզարապատի 1918 Մայիս 22–ին»: Հոգեւոր հովիւ Սարգիս քահանայ Սարգիսեան, իր խօսած օրուան պատշաճ քարոզէն յետոյ, կարդաց Ս. Էջմիածնայ Մայր Աթոռի գահակալ Վազգէն Ա.ի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Աթոռի գահակալ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսներու համատեղ հաղորդագրութիւնը:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 5–ին, Իտալիոյ Հայոց Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Միլանոյի հայ բոլոր կազմակերպութիւններուն, տեղի ունեցաւ հերոսամարտին հրապարակային ոգեկոչումը Հայ Ցան մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան ու զեղարուեստական ճոխ յայտագրով մը: Հանդիսութիւնը սկսելէ առաջ, օրուան հանդիսավար Հրանդ Խամպակեան հաղորդեց մահուան գոյժը վաստակաւոր եւ տաղանդաւոր գրագէտ, հրապարակագիրը եւ բանաստեղծ՝ Անդրանիկ Ծառուկեանի, որուն լսելու բարեբախտութիւնը ունեցած էինք, մի քանի տարիներ առաջ կատարուող նոյնպէս Սարդարապատի հերոսամարտի ոգեկոչումի առիթիւ: Հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգանքի տուրք մը մատուցանելու անոր թարմ յիշատակին, մինչ նոյն ժամանակ Տիկին Լիլիա Սարգիսեան կ'ընթերնուր կարճ եւ բովանդակալից հատուած մը «Հէյ Չան երեւան հանրածանօթ բանաստեղծութենէն: Ապա հանդիսութեան յայտարարին ներածականը ընելով, օրուան հանդիսավարը ուրախութիւնը յայտնեց որ «Սարզարապատի այսօրուան ոգեկոչումը կը զուգադիպի երեք գլխաւոր որոշումներու, զորս ժեղկը կը հաղորդէ Մայր Հայրենիքը: Առաջինը՝ Ապրիլ 24–ի ճանաչումն է որպէս 19 Հայոց զոհերու յիշատակելի օր: երկրորդը՝ կուգայ Ս. Էջմիածնէն, մեծ նպատակ Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի կողմէ ստորագրուած համատեղ հաղորդագրութիւնը որով կ'ուսումնասիրուի Մեր ազգային նկարագրին բնորոշ հինգ – որ ծանօթ բան կայ նրա վէպերում յաճախակի հանդիպող մահուան տագնապի մէջ, նրա իւրաքանչիւր հերոսի մահը կարծես առաջին մահն է այս մոլորակի վրայ: Ինքը՝ գրողն է այդպէս բնորոշել իր արձակը: Վերոյիշեալ յատկանշական վահէ Քաջան իւրովի վերապատմել էր Կայէնի եւ Աբէլի առաջին եղբայրասպանութեան պատմութիւնը Սուրբ Գրքից: «...Աբէլը մեռած է, բայց ոչ ոք չգիտի, որ նա մեռած է, քանի որ ոչ ոք մինչեւ այդ չէր մեռել:

Դա առաջին տագնապն է: Իմ բոլոր գրքերը կառուցուած են այս թեմայի չուրջը: Լինի դա պատերազմի, սիրոյ, պայքարի տագնապ»:

Իսկապէս, Վահէ Քաջայի բոլոր վէպերում ու վիպակներում, մահուան ուրուականը, ուղղակի կամ անուղղակի, ղեկավարում է իրադարձութիւնների ընթացքը: Մենք նրան չենք տեսնում, պարզապէս հերոսների հետ անակնկալ փոստում ենք նրա գոյութիւնը՝ անհերքելի եւ անխուսափելի: Կեանքի այդքան ծանօթ ու բնական օրէնքը՝ մահը, նրանք ընդունում են անպատրաստ, կարծես մինչ այդ ոչ մէկը չէր մահացել: Մահը անծանօթ խորհուրդ է դառնում «Ամէնընդ ական» վէպի հերոս բժիշկ Խամէի համար, նա, որ պիտի բազում տաժանեներով հանդիպած լինէր այդ՝ «կեանքի մարտողութեանը» (Վահէ Քաջայի բնորոշումն է «Թողէք մեռնեն» գրքից): Նոյն վիճակում է մէկ ուրիշ բժիշկ Քերլեանը՝ «Արարչի ութերորդ օրը» վիպակից:

Սխալ վը լինէր, անշուշտ, այս տպաւորութիւնները փնտռել միայն գրոյի ազգային նկարագրի մէջ: Ճշդենք. խօսքը փիլիսոփայական որոշակի ակունքներից եկած կարեւորագոյն մի հարցի ազգային չեշտուած գունաւորման մասին է: Ցիշենք, որ յիմնական թուական – ներն Ֆրանսիական գրականութեան օգը յագեցած էր էքզիստանցիալիզմի փիլիսոփայութեամբ: Բնական է, որ երիտասարդ գրողը չէր կարող հեռու մնալ ազդեցութեան այդ ոլորտից: «Զթողնել, որ մոռացուի մահը, ահա էքզիստանցիալիզմի մեծ հոգսը, – գրում էր Ֆրանսիացի փիլիսոփայ Էմանիւէլ Մունիէն: Մարդկային գոյութիւնը կեցութիւն է մահուան համար»: Էքզիստանցիալիզմն անուանում էին մարդու կամ կեանքի փիլիսոփայութիւն, ուստի պատահական չէր, որ այս փիլիսոփայութիւնը մշակուեց շատ յաճախ գրական ժանրերում (բելետրիստիկա, էսսէիստիկա, վէպ) եւ տգոր ազդեցութիւն ունեցաւ գրականութեան վրայ: Էքզիստանցիալիզմի զննման առարկան որքան որ մարդն էր ընդհանրապէս՝ սոցիալական, քաղաքական ու ազգային կապանքներից դուրս, այնուամենայնիւ այս ուսմունքը տարբերակուեց ազգային որոշակի գրականութեան մէջ, չափազանց իւրովի երեսներով՝ յատկապէս գրական տարբեր ժողովուրդների մշակոյթների մէջ: Այնպէս որ, Վահէ Քաջան բնաւ ճոխախօսութիւն չէր անում, ասելով, թէ իր գրականութիւնը «մտածուած է հայերէն»:

Այս տողերը գրելիս, Վահէ Քաջան, ի հարկէ, լաւ յիշում էր, որ հայկական կեանքից դեռեւս արեւէ գործ չի գրել, սակայն դիտէր նաեւ, որ մինչ այդ ըստեղծուած իւրաքանչիւր գրքում, նրան որպէս հայ արուեստագէտի էր մտահոգել՝ կեցութեան համամարդկային տագնապը, աւելի հիւանդագին, աւելի սրուած, երբեմն աւելի չափազանցուած, քան մյուս ազգերի ներկայացուցիչների երակներում, որոնցում այդ տագնապը չատ յաճախ հայեցողական զննման առարկայ էր դառնում: Եւ փաստօրէն այն է, որ մեզ՝ Հայերիս համար այդ տագնապը կարծես բնաւ էլ տագնապալի չափով ներկայ չէր: Չէ՞ որ անցած հարիւրամեակների ընթացքում, մեր մոլորակի ընթերքից եւս իւրաքանչիւր քարքարոս ցեղ, իր ամենավայրագ տագնապներով մեր հողի վրայ արեց: Մարդկութեան պատմութեան մէջ առաջին անգամ փորձեցին մի ամբողջ ժողովրդի համոզել, բնաւ ո՛չ փիլիսոփայական բանավէճով, որ հոգեւոր ու մարմնական մահը մեզ նեւրին էլ անակնկալ երեւոյթ չէ, որ այն չափազանց առօրեական կարող է լինել մեր ազգի համար:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՋԵԱՆ

(Շար. 1)

ՈՒՐԱԽ ԸՆԾԱՅՈՒՄ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԵՐԸ

Ապրիլի 28-ին, շուրջ ինչ 28-ը Ս.Վալերիանոսի վանքում հավաքվեցին հայ գյուղերի ներկայացուցիչները՝ ուխտի գնալու Սուրբ Խաչին։ Ուխտագնացությունը կազմակերպել էին Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր հովիվ Տ.Գրիգոր քահանա Ղազարյանը և Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգաբարձության նախագահ Ռուբեն Ղազարյանը։ Ուխտագնացությունը կազմակերպվել էր ի նպաստ Ս.Վալերիանոսի վանքի վերանորոգման։ Ուխտագնացությանը մասնակցում էին Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր հովիվ Տ.Գրիգոր քահանա Ղազարյանը, վանքի հոգաբարձության նախագահ Ռուբեն Ղազարյանը, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգաբարձության անդամներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր երգչախմբի անդամներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր դպրոցի աշակերտներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր դպրոցի ուսուցիչներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր դպրոցի շրջանավարտներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր դպրոցի ծնողական կոմիտեի անդամներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր դպրոցի հոգաբարձության անդամներ, Ս.Վալերիանոսի վանքի հոգևոր դպրոցի հոգաբարձության նախագահ Ռուբեն Ղազարյանը

Տէր եւ Տիկին Խոսրով Պառաքեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պալեան եւ զաւակները,

Եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ
ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՊԱԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 13–ին, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Յունիս 19, ժամը 15·30–ին՝
Nouveau Cimetière d'Asnières

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նազելի Ապունեան, Պր· Պաթիւթ Ապունեան, Պր· Ժան Ապունեան, Օր· Մարի Ապունեան, Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Ապունեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունիս 18, Իսիի Ս· Մարիամ Ածածածին եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր՝

ԳԱՍՊԱՐ ԱՊՈՒՆԱՑԵԱՆԻ

մահուան ութերորդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Նոյն տխուր առիթով ընտանիքը 600 ֆրանք կը նուիրէ «Ցառաջ»ի բարգաւաճման:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Նազելի Ապունեան, Պր· Պաթիւթ Ապունեան, Պր· Ժան Ապունեան, Օր· Մարի Ապունեան, Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Ապունեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Յունիս 18, Իսիի Ս· Մարիամ Ածածածին եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր՝

ԳԱՍՊԱՐ ԱՊՈՒՆԱՑԵԱՆԻ

մահուան ութերորդ տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Նոյն տխուր առիթով ընտանիքը 600 ֆրանք կը նուիրէ «Ցառաջ»ի բարգաւաճման:

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ՔՈՍԱՆ ԱՆՄԱՀՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպութեամբ՝
Ս· Դ· Հ· Կ· «ՆԱՋԱՐԲԻԿ»
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Կը բանախօսէ՝
ԸՆԿ· ՏՈՒԹ· ՄԱՑԱԿ ՓՈՂԱՏԵԱՆ
Գեղարուեստական յայտագիրը
Մասնակցութեամբ՝
ՍԵՐԿԷՑ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

Շաբաթ, Յունիս 17, երեկոյեան ժամը՝ 20–ին, Հ· Բ· Ը· Մ· Ալեք Մանուկեան Մշակութային Տան մէջ:
118, RUE DE COURCELLES, 75017 Paris

A VENDRE
CLAMART RESIDETIEL

Superbe maison, très luxueusement décorée, 300 m² environ sur deux niveaux, grand salon ouvrant sur beau jardin paysagé, salle à manger, trois chambres, 2 bains, 2 dressings, fumoir, salle de billard, cuisine entièrement équipée, piscine chauffée, garage 2 voitures, pavillon gardien : 2 pièces, cuisine, salle d'eau sur jardin, parfait état.

tél ; 42 65 62 25

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Դարբինեան իր ամուսնոյն Նշան Դարբինեանի մահուան 18–րդ տարելիցին ի յիշատակ 300 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԵՒ
ՀՈԳԵՀԱՑ

Կիրակի, Յունիս 18, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին՝

ՏԻԿԻՆ ԽՈՆԱՐՀ ՓԱՓԱՋԵԱՆԻ

մահուան 10–րդ տարելիցին առթիւ:

Հոգեհանգիստէն յետոյ, նախաճեռնութեամբ Կապոյտ Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղին հոգեճաշ մը տեղի կ'ունենայ ի յարգանս «Խոնարհ Մամա»յի յիշատակին:

Արձանագրուիլ Մշակոյթի Տունը՝
43 – 76 – 55 – 89

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ի ՍԻՒ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ

Կազմակերպութեամբ՝
Ուսուցչական Կազմին
եւ
Ծնողական Մարմնի
Եկեղեցւոյ Մխոբեայ Վարժարանի
ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐԻՆ

Մասնակցութեամբ աւելի քան 130 աշակերտներու՝ երգ, պար, արտասանութիւն ու նուագ, Կիրակի, Յունիս 18–ին, ժամը 16–ին Իսիի Օպերթորիոմի սրահին մէջ:

11 — 13 rue Taibout

Կը հրաւիրուի ընդհանուր հայութիւնը ներկայ ըլլալու եւ քաջալերելու աշակերտութիւնն ու պատասխանատուները:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ-Ը

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 18, ժամը 13–էն սկսեալ,

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ–ի Բակին մէջ

1, Boulevard du Nord, 93340 Le Raincy

Մուտքը Ազատ է

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա· Թաղէոսեան մասնաճիւղի միսրեայ դըպրոցի տարեվերջի հանդէսը տեղի կ'ունենայ Յունիս 17, ժամը 15–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

ԱՐՈՎԵԱՆ

Միսրեայ Հայերէն Լեզուի Վարժարանի
58, Avenue Jean Lolive, 13011 Marseille

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

Յունիս 17
ժամը 16–էն սկսեալ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու եւ Հ· Բ· Ը· Միութեան կազմած ԱՐՈՎԵԱՆ միսրեայ հայերէն լեզուի վարժարանի տարեկան ամավերջի հանդէսը՝ Շաբաթ, Յունիս 17, դպրոցին ընդարձակ սրահին մէջ:

Սոյն ամավերջի հանդէսին առթիւ տեղի պիտի ունենայ նաեւ քէրմէս, որուն մաս կը կազմեն՝

– Զանազան խաղեր,
– Տօնավաճառ,
– Երգ,
– Պար:

Իսկ իրիկուան ժամը՝ 19–էն սկսեալ դպրոցի աշակերտները պատրաստած են հանդէս մը արտասանութիւններէ, երգերէ եւ երկխօսութիւններէ բաղկացած:

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT
DELEGATION REGIONALE
DE MARSEILLE

CONFERENCE PUBLIQUE

A propos des recommandations du Séminaire international de sismologie de l'Arménie soviétique (12-25 mai 1989), dans le cadre de la reconstruction

avec la participation du
Professeur CLAUDE ROUSSET
de l'Institut de Géophysique
et du
Docteur PIERRE MOUROUX
Ingénieur (BRGM)
le débat sera dirigé par
Mme HUGUETTE TOUSLADJIAN
CAPES de Géophysique

le Samedi 17 Juin à 20 h 30
en l'église arménienne du Prado
Marseille
Entrée libre

Nouvel Album

"Hier et Demain"

Un passeport pour l'Arménie !
Hommage à la Culture Arménienne
FAITES LA CONNAITRE EN L'OFFRANT A VOS AMIS
En vente chez votre disquaire.

PSI RECORD / Distribution Harmonie

ՆՈՐ ԱԼԲՈՄ

«Երէկ եւ վաղը»

Հայաստանի համար անցագիր մը
Մեծարանք Հայ Մշակոյթին
ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐԵԼՈՎ ԾԱՆՕԹԱՑՈՒՑԷՔ ՁԱՅՆ
Շախուշ է ձեր սալավաճառներուն մօտ

TIMAG
LA TROUPE THEATRALE
DE HAMASKAïNE PARIS

«Մեռնիլը որքան դժուար է»

— ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ —

Samedi 17 juin à 20 h 30
Dimanche 18 juin à 16 h 30
THEATRE DE L'UNION
14, rue de Trévise — 75009 Paris
M° Cadet ou Rue Montmartre
Participation aux frais : 50 *frs.*

VILLE D'ANTONY
LUNDI 19 JUIN à 20 h 30
THEATRE FIRMIN GEMIER
Place Firmin-Gémier

CONCERT

ORCHESTRE DE MUSICA
Direction MARTIN BARRAL

ASTRIG DEDEYAN
Soprano de l'Opéra d'Erevan
LYNE DOURIAN
Mezzo-soprano de l'Opéra de Paris
PHILIPPE AïCHE
Violon solo de l'Orchestre de Paris
NADINE PIERRE
Violoncelle solo
de l'Orchestre National de France
CLAIRE DESERT
Piano - Premier prix de Paris
L'ENSEMBLE VOCAL «PIOURAG»

au programme :
Triple Concerto de Beethoven
Ouverture d'Egmont de Beethoven
Brahms, Rossini, Komitas

Réservations : 9, av. Aristide-Briand - Antony
46 66 45 90 (Mme Avédissian)
Places : 60 F
35 F (plus de 60 ans et étudiants)

ՎԻԷՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 18, ամբողջ օրը՝
Parc Gemens

Հայկական մթնոլորտ, հայկական պարեր դպրոցի աշակերտութեան կողմէ· ճոխ ճաշացուցակ:

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Anouville-Sarcelles —

désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.
Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet
tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 17-18
SAMEDI-DIMANCHE
17-18 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.037
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.037

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

*Ուզբեկիստանի բախտաւորու թիւրքը «կը գէշ կ'անցնի հատկացողութիւնը» ըսած է վարչապետ Ռիժկով, երեք օր անցնել հաք տեղւոյն վրայ: «Պրաւդա», իր կարգին հարցազրոյց մը կը հրատա – րակէ նախարարութեան մէկ պատասխանատուին հետ, որ կը յայտա – րարէ· – «Ինչ որ աչքովս տեսայ ահաւոր բան էր: Մերթ եւ երախաները վայրագօրէն չարչարանքի ենթարկուեցան, կիներ բռնաբարուեցան, Թուրքեր, Ուզբեկներ եւ այլ ազգութեանց պատկանողներ սաստիկ կերպով ջարդուեցան: Նոյնիսկ դիակներու անդամահատում եղաւ»: Ռիժկով կ'ըսէ թէ խիստ պատիժներ պիտի տրուին աւելցնելով· – «Ուզբեկիստանի համայնավար ղեկավարները որոնք սեպուհին ուզբեկ ժողովուրդին եւ կուսակցութեան վարկն ու համբաւը պէտք է տանձնեն իրենց յատուկ պատասխանատուութիւնը» (կը թուի որ Սումգա – իթի մէջ, համայնավար Ազերի ղեկավարները չէին «սեպուհած» ազերի ժողովուրդին եւ կուսակցութեան եւայլն, եւայլն): Ռիժկով կը նախատեհ Մես – խեթներու վրացան վերադարձը, բայց՝ հանդրուան առ հանդրուան: Գալով Կորբաչովի, պատասխանելով իրեն եղած հարցումին Պոնի մէջ, ըսած է թէ իսլամը պիտի չտարածուի:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ մինչեւ վերջը յաղթական այցելութիւն մը կատարեց Գերմանիա: Յայտարարեց թէ «կարելի» կը նկատէ Գերմանիաներու վերամիացումը, ժամանակի հարց է: Գալով Պերլինի Պատին կը բացատրէ· – «Ոչինչ յաւիտենական է: Պատը յաւուրց ընթացքի մը մէջ պարզուեցաւ եւ չարամիտ մտադրութեանց արդիւնք չէր: Արեւելեան – Գերմանիան, առնուին, օգտագործեց իրաւունքները զորս իր վերիշխանութիւնը կը շնորհէր իրեն: Այս կը նշանակէ որ պատը կրնայ անհետանալ այն օրէն երբ իրեն ծնունդ տուղ պատճառները անհետանան»: Կորբաչով չատ գոհ վերադարձաւ Մոսկուա:

ՉԻՆԱՍՏԱՆի մէջ արդէն 3 մահապարտ արձակուեցաւ եւ երեք երիտասարդ բանուորներ ծոծրակէն մէկ գնդակով մահուան պիտի ենթարկուին հրապարակաւ եւ հեռատեսիլէն ուղղակի պիտի սփռուի: Գործողութեան հաշուեցոյցն ալ կը ղրկուի ընտանիքին: Նախապէս հեռատեսիլը ցոյց տուած էր 26 ուրիշ երիտասարդներ, գլուխը ածիլուած, վիզէն ցուցատախտակ մը կախուած, ուր արձանագրուած են իրենց «ոճիրները»: Ասոնք ցուցադրուած են սինեմայի մը մէջ, հարիւրաւոր հանդիսատեսներու առջեւ: Չինաստան պատրաստ է իր յարաբերութիւնները խզելու Միացեալ – Նահանգներուն հետ, որովհետեւ իրենց դեսպանատունը ապատան գտած է Չին Սախարովը՝ Ֆանկ Լիզհի, զոր Փեքին կ'ուզէ ամէն գնով ձեռք ձգել: Հետապնդուած երեք ուսանողներ ալ կրնան Ամերիկայի դեսպանատունն ապաստանած ըլլալ: Հոս ալ խզում մը անկարելի չէ, որովհետեւ Ամերիկայի նախարարը պետը խիստ կերպով դատապարտած է Փեքինի ջարդը:

ԻՄՐԻ ՆԱՃԻ, 56 Հոկտեմբերի հունգարական ապատամբական չարժման պարագլուխը, որ 1958-ին գնահատեցաւ եւ կախաղան հանուեցաւ կը վերարժանաւորուի եւ Ուրբաթ, Յունիս 16ին, կ'արժանանար նոր նոր եւ ազգային յուշարկաւորութեան մը: Ան առնն հասարակաց փոսը նետուած էր, փեչտայի գերեզմանատան 301 փոսը, ուր 56–ի չարժումի հայրենասէրներուն ոսկորները խառնուած են գայի կենդանիներուն ոսկորներուն: Իր դատավարութեան առեն, Նագի ըսած էր թէ օր պիտի գայ, երբ գինքը հերոս պիտի հռչակեն, բայց աւելցուցած էր, երանի թէ այն նոյն անձերը չըլլան, որոնք այսօր հայրենադաւ կը հռչակեն գինքը: Եւ սակայն նոյնները են...:

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՏԱՌԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՀԱԲԵԿՋՈՒԹԻՒՆ...

Թրքական օրաթերթերու մէջ գրեթէ ամէն օր երկրին հարաւ – արեւելեան շրջաններուն մէջ սպաննուած, ձերբակալուած քիւրտ մարտիկներու մասին լուրեր կը հրատարակուին: Այսքան է երկրին իշխանութիւնները մշտատեւ վրդովումի մէջ պահող քրտական հարցին տրուած պաշտօնական արձագանգը: Քիչ անդամ հրապարակումներ կ'ըլլան այն մասին, թէ յիշեալ շրջաններուն մէջ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ:

Թուրք կառավարութիւնը, որպէս ապահովութեան յաւելեալ երաշխիք, հարաւ – արեւելեան գիւղերու մէջ հաստատեց անտառապահներու դասակարգ մը: Անոնք պետութեան իշխանութիւնը աւելի չեշտուած ձեւով պիտի տարածէին մոռցուած այդ շրջաններուն ու բնակչութեան մօտ:

Սակայն ինչ որ կ'երեւի «Իքթիսատ Տօղրու»ի Յունիս 11–ի թիւին մէջ հրատարակուած գրութենէ մը, անտառապահներու այդ զանգուածը յաւելեալ ուժերական նոր փորձանք մը դարձած է տեղացիներու գլխուն:

Երեւոյթներու, պատահարներու պարագայական, մակերեսային, պաշտօնական ներկայացումները չեն գոհացներ ընդհանրապէս «Իքթիսատ Տօղրու»ն: Այդ չարաթաթերթին խմբագրութիւնը յատուկ խնամքով կը պրպտէ երեւոյթներու դրդապատճառները, անոնց հիմնաքարերը· այս բծախնդրութիւնը բաւական աուղ վճարելով հանդերձ, թերթը չի չեզուիր իր ուղղութենէն: Այսպէս, վերջին չեկիր թիւին մէջ հրապարակումներ կան գիւղացիներու գլխուն պայթած նոր այս փորձանքին – անտառապահներու – մասին:

Անոնք երբ կը լսեն թէ պարզեւ պիտի տրուի ձերբակալուած իւրաքանչիւր ահաբեկչի համար, չինծու զործողութիւն – ներ կը կազմակերպեն ու ահաբեկիչ կ'որսան, զրպանելով կարեւոր գումարներ: Ակէ զատ, իրենց տրուած զէնքերն ու իշխանութիւնը չարաչահելով, հետամուտ կ'ըլլան անհատական վրէժխնդրութիւններու: Աբօտավայրեր կը գրաւեն ու կ'արգիլեն քիւրտ անասնապահներու, որ իրենց հօտերը արածելու տանին. հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ բազմաթիւ անասուններ կը սատկին գիւղերու մէջ մնալով:

Բողոքի ամէն փորձ կը պատժուի հակահարուածներով, տուներ կրակի կը տրուին, առեւանգումներ, կողոպուտներ կ'ըլլան· ամէն հակազդեցութիւն, քիւրտ գաղտնի կազմակերպութեան պատկանողի պիտակը կ'արժէ: Անտառապահներու սանձարձակ այս անպատասխանատուութիւնները զօրավիգ կը կանգնի իշխանութիւնը: Տրուած աղերսագիրները անպատասխան կը մնան, կամ նոյնիսկ շրջանի պաշտօնատարներէն ոմանք խորհուրդ կուտան բողոքարկուներուն, որ հեռանան իրենց գտնուած գիւղերէն: Ընթացիկ երեւոյթ են նաեւ ձերբակալութիւնները, չարչարանքը, զրպարտութիւնները: Սպաննուածներու համար կը տրուի հեռեւեալ կաղապարատիպ բացատրութիւնը· «անտառապահներու հետ բախումի մտաւ ու սպաննուեցաւ»:

Այս բոլորը լռեցնելու, չէզոքացնելու համար պահանջատէր զանգուած մը, որ սակայն, յատկապէս արտասահմանցի լրագրողներու ներկայութեան «Թուրք ժողովուրդին բաղկացուցիչ բազմաթիւ տարրերէն մէկը» կը նկատուի պարզապէս...:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ ԴԷՊԻ ԳԱԻԱՌ

Ինչպէս գրած էինք («Յառաջ», Յունիս 14), Յունիս 7–ին Շնորհք Պատրիարք երկրորդ անգամ ըլլալով դաւառ մեկնած է տասնօրեայ շրջապտոյտի մը: Պոլսոյ Պատրիարքը Սամսուն դիւերելէ յետոյ, Յունիս 8–ի առաւօտուն անցած է նախ Մէրզիֆոն, ապա Կիւմիւշհաճըդէօյ, որ Ամասիոյ կապուած գիւղաքաղաք մըն է եւ ուր կը գտնուի հայկական փոքրիկ համայնք մը: Պատրիարքը եւ ընկերա – կիցները քաղաքին մուտքին իսկ դիմաւորուած են տասնակ մը Հայերու կողմէ: Ասոնցմէ՝ փառապան Գասպար Էօզներսէս իր տունը առաջնորդած է Թրքահայոց հոգեւոր պետը: Հոն ժամանած են նաեւ տեղւոյն միւս Հայերը, եւ տան մէջ պատարագ մատուցանած է Միւռոն քահանայ Այվազեան· երգեցողութիւնները կատարուած են խումբին ընկերացողներու կողմէ: Պատրիարքը, իր քարոզին մէջ ըսած է այդ փոքրաթիւ համայնքի անդամներուն որ առանձին կամ լքուած չեն: Անոր խօսքերը թարգմանուած են Թրքերէնի, թէեւ Կիւմիւշհաճըդէօյի բոլոր Հայերը, թերեւս քանի մը հոգիի բացառութեամբ, լաւ հայերէն կը խօսին ու կը հասկնան: 15 ընտանիքներ կան այնտեղ, բոլորն ալ կը կրեն հայկական անուններ, հայերէն կը խօսին:

Պատարագէն վերջ կատարուած է հոգեհանդստեան պաշտօն տեղացիներու ննջեցեալներուն ի յիշատակ: Ապա այցելութիւն մը տրուած է վերամանատունը, որ շրջապատուած չէ եւ սակայն այսօր ալ կը գործածուի որպէս Հայոց գերեզմանատուն:

Ապա տեղացի Հայերը սարքած են ճաշ մը ի պատիւ Պատրիարքին: Անոնք խորոված են ոչխար մը՝ եղինձով լեցուած:

Այս հանդիպումէնետք, Շնորհք Սրբ· Գալուստեան մեկնած է Զօրում, ուրկէ անցած է Եօզկատ, ուր պատրաստ մը կատարուած է քաղաքին մէջ: Խումբը, իր ճամբան չարունակելով, հասած ու դիմաւորած է Սօրկունի:

Յաջորդ առաւօտ, Յունիս 9–ին, Պատրիարքը մեկնած է դէպի Եոզկատի Իյտէլի գիւղը, որ իր ծննդավայրն է: Բազմաթիւ կառոյցներ, դեռ նոյնութեամբ կը մնան: Պատրիարքը տեսած է որ տակաւին գոյութիւն ունի Պարթեւեան վարժարանին չէնքը, որմէ պատմական լուսանկար մը ունի եւ որ հրատարակուած է իր կենսագրութեան նուիրուած գիրքին մէջ: Այդ վարժարանին առջեւ լուսանկարուած էին շրջանի այն ազգայինները (1911), որոնք օժանդակած էին վարժարանին շինութեան: Լուսանկարուած անձերուն մէջեւ կան նաեւ Պատրիարքին հայրն ու հօրեղբայրը:

Իյտէլի գիւղի տարեցներուն հետ խօսելով Շնորհք Սրբազնակոպոսը չատ յուզուած է, որովհետեւ անոնցմէ ոմանք յըստակ կերպով յիշած են իր ընտանիքը, մինչեւ իսկ հարցնելով· – «Դուն Սրբակը չե՞ս» (Սրբակ, Պատրիարքին աշխարհական անունն էր):

Պատրիարքը գիւղը շրջելէն ու գիւղացիներուն հետ տեսակցելէ յետոյ, իրեն ընկերացողներուն հետ անցած է Պօղազլեան ուր դիմաւորուած է տեղացի հայ ընտանիքներու կողմէ: Ներկայիս 12 հայ ընտանիքներ կան Պօղազլեանի մէջ, չուրջ 40 – 50 հոգի: Ասոնցմէ մէկն է Աւետիս Եանըք, որ կրասեր եղբայրն է ծանօթ վիրաբոյժ Տոքթ· Գրիգոր Եանըքի: Խումբը ճաշած է Աւետիս Եանըքի տան մէջ:

Պօղազլեանէ ետք Շորհք Սրբ·ը անցած է Էսքէրէ, պտըտած է գիւղը, այցելած է քանի մը հին յուշարձաններ, ապա մեկնած՝ դէպի Կեսարիա:

ՈՐՈ՞ՆՆ Է ՈՂԲԸ ՈՐՈ՞ՆՆ Է ԳՈՐԳԸ

1860–ին Փարիզի մէջ Ճ· Արամեանի տպարանէն լոյս կը տեսնէր «Դասարան Հայկազն Մանկանց» դասագիրքը, 236 նկարով, որոնք կը ներկայացնէին հայ ժողովուրդի պատմութենէն զանազան տեսարաններ: Ճանիկ Արամեան Պոլսոյ մէջ ղեկավարած էր արքունի տպարանը ու յօրինած էր հայերէն տառերու նոր ձեւեր· մինչեւ այսօր իր անունը կը կրեն «արամեան» տառերը:

Վերոյիշեալ դասագիրքին նկարներէն մէկը կը ներկայացնէր Ճարտարապետական կառոյցներու աւերակները, որոնց վրայ նստած էր երիտասարդ Հայուհի մը: Ցետագային Ճանիկ Արամեան այս նկարը հրատարակեց առանձին թերթով· ան կոչեցաւ «Ողի Հայաստանի», «Մայր Հայաստան» եւ «Հայաստան»:

Արարատի եւ Արաքսի ենթախորքի մը վրայ դծագրուած էին հայկական 12 քաղաքներու աւերակները· Արմաւիր, Արտաչատ, Դուին, Անի, Կարս, Վան եւայլն: Ասոնց մէջեւ նստած էր հայուհին, հերարձակ, վերածնունդի աստուածամայրերէն թելադրուած դիրքով եւ արտայայտչականութեամբ: Նկարը լայն տարածում գտաւ ԺԹ· դարու Բ· կէսին հայկական ազատագրական պայքարին մէջ: Ան կը բնութագրուէր զաղտնի կազմակերպութիւններէ եւ ի՛ոչնչացուէր· կը նկատուէր ազգային դրգռութեան արմատ· անով կը զարդարէին դպրոցներու դասարանները, մ'արտատպէին թատերական վարագոյրներու վրայ: Նկարը խթանած էր հայ ժողովուրդին յառաջդիմութիւնը քարոզող հրապարակախօսութիւնը· «այրած տան փլատակաց վրայ լալը եւ անոր վաղեմի չքեղութեան վրայ պարծենալը օգուտ չըներ· եկէք միաբանութեամբ մէկդի վերցնենք փլատակաց վրայ լալը եւ անոր տեղը աւելի չքեղն ու աւելի պանծալին կանգնենք»:

Այդ նկարին օրինակով հայ կիներ զորձեր գործած են: Իսկ վերջերս յայտնաբերուած է «Ողբ Հայաստանի»ի պատկերին նիւթով գործուած ընտիր գորգ մը, որուն դունաւոր վերատպութիւնը տեղ գտած է «Ադրբեջանի նիւթական մշակոյթի յուշարձանները» խորագրուած մատենաշարով լոյս տեսած ալպոմի մը մէջ· մատենաշարը կը պատկանի Ադրբեջանի դիտութիւններու ակադեմիային եւ պատմութեան թանգարանին:

Ալպոմին մէջ 28 թիւով ներկայացուած է ընտիր գորգ մը, որուն նմանները գործուած են Հիւսիսային Իրանի, Ասըրպատականի, նաեւ Արարատեան դաշտի գորգագործական կեդրոններուն մէջ:

Ու գորգին մէջտեղը գործուած է «Ողբ Հայաստանի» նկարը: Անոր մէկ եզերքի երիզին վրայ ընտիր, դեղին տառերով գործուած է «Հայաստան» բառը:

Հակառակ այս բոլորին ալպոմին մէջ գորգը բնորոշուած է որպէս «Սեմիէ» խաւաւոր գորգ, ԺԹ· դարու աշխատանք, Թաւրիզ, հարաւային Ադրբեջան:

«Տարօրինակ է որ հայկական գորգը բնութագրուում է որպէս ադրբեջանական եւ սա առաջին դէպքը չէ» կ'ըսէ այս ամբողջը պատմելէ ետք Մանեա Ղազարեան, «Երեկոյեան Երեւան»ի Մայիս 15–ի թիւին «Ո՞ւմ ողբն է» խորագրուած իր յօդուածին մէջ: Մ· Ղազարեան Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի պիտաչխատող, «Հայկական գորգը» տուար հատորին հեղինակն է· գորգի, գորգագործութեան արուեստը լաւ պիտցող մէկը: Սակայն վերոյիշեալ պարագաներուն մէջ ներկայացուած գորգին պատկանելիութիւնը ճշդելու համար, թերեւս առաջին անգամով աւելորդ եղած են իր մասնագիտական բոլոր յատկանիշները...:

Ա· ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՎԵՐԱԴԱՐՁ ԱՌԱՆՑ ՀԵՌԱՑՈՒՄԻ

(ՎԱՀԷ ՔԱՋԱՑԻ «ՄԻ ԴԱՇՈՑՆ ԱՑՍ ՊԱՐՏԷԶԻ ՄԷՋ» ՎԷՊԻ ԱՌԻԹՈՎ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Վ. Քաջայի հերոսների անհաշտուն – պականութեան մահուան դէմ ընդվզումի յանդուգն ճգտումի մէջ հայկական չատ բան կայ: Անշուշտ: Նրանք պիտեն, որ վիճարկում են բնութեան օրէնքը, սակայն դա ապրողի խիզախութիւնն է, փառաւոր մահի հերքումը առկայ կեանքով: Այդ հերքումի մէջ նաեւ մեր ժողովրդին յատուկ ռոմանտիկ նկարագիրը կայ, տոնքիշոտեան խիզալիզմը:

Օսմանեան Թուրքիայում իրագործը – ւած ցեղասպանութիւնների շղթան դրո– ղին հնարաւորութիւն էր տալիս փրկի– ութեան, այս հարցն ուսումնասիրել բոլորովին այլ հայեցակէտի տակ: Ե– րեւոյթների սոցիալ – քաղաքական բո– վանդակութիւնը Վ. Քաջայի վէպերում չարունակ յետին պլանում է եղել, բա– ցառութիւն է կազմում, թերեւս, «Սեւա– մորթը Լինքոլնի արձանի վրայ», վիպա– կը: «Կարթը» եւ «Կապիկների նաւը» հա– կապատերազմական վէպերում քաղաքա– կան ենթատեքստը երբեք չի պարտա – դրւում ընթերցողին: Ազգային հարցի (փրանսիացի եւ արաբ) խորը, դրեթէ աննշմար ակնարկը կար «Ակն ընդ ական» վէպում: Մինչդեռ այս պարագայում, վահէ Քաջան գործ ունի ոչ թէ մարդ – կային ցեղին ընդհանրապէս յատուկ զո– յութեան տպաւորի, այլ ցեղասպանու – թեան հրէշաւոր երեւոյթի հետ: Էքզիս– տանցիալիզմը ուսումնասիրում էր զոյի օրինաչափութիւններից մէկը, մինչդեռ ի՞նչ է իրենից ներկայացնում կազմա – կերպուած, վանիամատածուած, պետա – կանօրէն ու զանգուածաբար իրագործը – ւած մահը:

«Մի գաշոյն այս պարտէզի մէջ» վէպը լուրջ փորձ է ներկայացնելու, թէ ինչ – պէս է հասունանում ցեղասպանութեան պաղպաղը մի ամբողջ ժողովրդի, մի ամբողջ Պետութեան մէջ: Անակնկալ չկայ այստեղ, ամէն ինչ ծրագրաւորուած է: Եւ սակայն այս համընդհանուր կազ– մակերպուածութեան մէջ դրողը զարմա– նալի կերպով հաստատում է նորից մահ– ւան անակնկալի իր գազափարը, քանզի կայէն է դառնում մի ամբողջ Պետու – թիւն, մի ամբողջ հասարակարգ, որն, իր հերթին, ճգտում է կայէն զարձնել մի ամբողջ ժողովուրդ, իր դիւական նպա– տակի իրագործմանը ծառայեցնել ուրիշ ժողովուրդների: Այդ առումով յատ– կանշական Վահէ Քաջայի դիրքորոշումը վէպի մի չարք դրուագներում. Օսման– եան Թուրքիան չարաչահելով կրօնական մոլեռանդութիւնը, կարողանում է թըշ– նամացնել Հայերին և մահմեդական ըն– դերին, ժողովուրդները, որոնք մի քանի հազարամեակ հաշտ ու խաղաղ ապրել են իրար կողքի: Միւս կողմից, տես – նում ենք, որ հաւատի եւ այլ տարբերու– թիւնները չեն խանգարում մի չարք Թուրքերի, որպէսզի նրանք բարեկամա– բար վերաբերուեն Հայերի հանդէպ, սա– կայն այդ ազնիւ ճիգերը պիտի ճգմուեն պետական ահռելի մեքենայի տակ:

Սակայն անակնկալը մնացել է, որը մի դէպքում զարմանք է, միւս դէպքերում՝ բռնի մահուան հետ չհաշտուելու կամք: Թուրքական կայսրութեան արիւնոտ պէմքը անակնկալ է բարեհոգի Ֆրանսիա– յի Բոնաառնի համար, որը Արեւելքի տա– րաշխարհիկ գոյներից անգին ոչինչ չի կարողանում տեսնել: Մահն անակնկալ է անգամ Հայերի համար, որոնք հարիւր– ամեակների ընթացքում պիտի լաւ սեր– տած լինէին Թուրքական նուաճողակա – նութեան դասերը: Մահն անակնկալօրէն թափանցում է Տրապիզոնի կուսակալի աշխատասենեակ՝ հիւանդոտ ու դիւրա– գրգիռ մի պաշտօնեայ՝ որն ուզում է հաշտ ու խաղաղ ապրել թէ՛ քրիստոնեա– ների, թէ՛ մահմեդականների հետ: Ժա– մանակն տես տալիս է իր վանիամանչան – ները՝ նրիթուղ ոճիրների մասին, ինչ– պէս Պոլսի շների ոչնչացման կամպա – նիան է, որքան ծիծաղաշարժ, նոյնքան բարբարոս ու ցաւալի, սակայն միեւ – նոյն է, աշխարհի համար զոս չեզան հա– միտեան կոտորածները, ուստի ազէտը պիտի հասուննայ: Ճանկարծակիի պիտի դան նոյնիսկ փորձութիւնների բռվով անցած Ազատ Դուրեանը եւ Գրիգոր Զօհ– րապը, այն ինչ սպասում է, իր ահա– ւասիկ թուրք բարձրաստիճան պաշ – տօնեաներին: Այլեւս անկարելի է կանգ– նեցնել մի Պետութիւն, որն իր հպա – տակների մի մասին կայէն զարձած հը– րահրում է հպատակների միւս մասի՝ մի հսկայական զանգուածի դէմ:

Հեղինակն իր վէպը բնորոշել է որպէս «Ասք Հայոց»: Սա ոչ այնքան յատակ – նութիւն է համահայկական վէպ ստեղ – ծելու, որքան ակնարկ երկի տեսակի վե– րաբերեալ. այսինքն՝ էպիկական լայն կտաւի գործ: Նիւթը եւ յետագայ աշ– խատանքներն են յուշել նման մտածուղ – մը, որտեղ ողբերգականը հարեւան է երբեմն կոմիկականին, հերոսականը՝ ճղճիմ վրթերին: Գրողը Դուրեան ընտա– նիքի անդամների ճակատագրին հետե – ւելով, ներկայացրել է 1894 – 1916 թը– ւականների կարեւոր իրադարձութիւննե– րը՝ համիտեան ջարդերից մինչեւ Մեծ Եղեռն: Ըստ որում, միայն նրանց տե– սանկիւնից չէ, որ տեսնում է այս դէպ– քերը: Բաւական նուրբ եւ անկատ է կա– տարում «դիտակէտի» փոփոխութիւնը: Թէ՛ Ազատի, թէ՛ Տիգրանի, թէ՛ Անոյշի ճակատագրերում տեսնում ենք, թէ ինչ– պէս պատմական կարեւորագոյն անցքե– րի նկարագրութիւնները ենթակայա – կան ընկալումից վերածում դառնում են ժողովրդի դիտակցութեան համընդհա – նուր դրսեւորում: Այսպէս է անհատի ճակատագիրը մերում իր ժողովրդի ճակատագրին: Օրինակ՝ Զէյթունի ինք– նապաշտպանութիւնը սկզբում տեսնում ենք Ազատի աչքերով, սակայն ասոի – ճանապար պատումի այս «մանաւորու – թիւնը» տարրալուծւում է անկողմնակալ ժամանակագրութիւնը յիշեցնող վիպա– կան չարադրանքի մէջ: Սակայն անհատը չի կորչում, այն դառնում է ընդհանու– րի, իր ժողովրդի մի անրաժանելի մաս– նիկը: Այսպիսին են վէպի դրեթէ բոլոր հայ հերոսները, իրաքանչիւրը նման է մի առուակի, որ գալիս է լցուելու ժո– ղովուրդ – ծովի մէջ: Միայն մի դէպքում է դրողը խախտել այս սկզբունքը՝ զան– դուածից զատելով մէկին, դա Կարօն է, որն ասես խորհրդանիշն է բռնութեամբ համրացուած մի ժողովրդի, որի լեզուն պիտի բացուի եւ իր արդարութիւնը պա– հանջի համայն աշխարհից:

Աւքն էլ առասպելների պէս ճշմար – տապատում տարրը միահիւսում է հրա– շապատումին, անցեալներում գոյու – թիւն ունեցած միս ու արիւնով անձնա – ւորութեանը դնում մտացածին հերոս– ների կողքին: Վ. Քաջայի վէպում պատ– մական փաստերն ու անձերն այնպէս են ներչաղախուած, որ երբեմն դժուար է նը– րանց իրարից զանազանել: Գ. Զօհրապի, Զէյթունի ինքնապաշտպանութեան հե– րոս Աղասու, Բարդէն Սիւնիի, Փօլ Կամ– բոնի, Թալէաթի եւ Ապտիւլ Համիտի կողքին, զեղարուեստական եւ պատմա – կան միեւնոյն համոզչականութեամբ հանդիպում ենք Ազատ Դուրեանին եւ Վարուժին, Բոնաառնին եւ Օթելլոյին: Այն փաստը, որ վէպի հիմնական հերո– սը՝ Ազատ Դուրեանը, մտացածին հա– ւաքական կերպար է, վկայում է, որ դը– րողը, հաւատարիմ մնալով փաստաթղթե– րին ու պատմական իրողութեանց, այնու– ամենայնիւ նախապատուութիւնը տուել է անկաշկանդ երեւակայութեանը: Ուստի պէտք չէ փնտռել այդ հերոսներին պատ– մական փաստաթղթերում: Ուրիշ հարց, թէ պատմականօրէն որքանո՞վ է հաւատ– ալի Ա. Դուրեան բանաստեղծ, խմբագիր, մտաւորական եւ մարտիկ կերպարը: Սա– կայն այս հարցի պատասխանը Թուրքն Զարդարեանի եւ Սիամանթոյի, Թուրքն Սեւակի եւ Դանիէլ Վարուժանի եւ չատ այլ մտաւորականների ճակատագիրն է: Ի հարկէ, Վահէ Քաջան մի չեզում է կա– տարել թուարկուած եղերական կենսա – գրութիւններից. Ազատ Թուրեանի փա– խուստը եւ յետագայ հայդուկային գոր– ծունէութիւնը, սակայն սա էլ կարելի է ընդունել որպէս նահատակների հոգում հաստատացած ընդվզումի յետագայ՝ վի– պական մարմնաւորումը: Բոլոր դէպ – քերում պէտք է ընդունել, որ Վահէ Քա– ջայի մտացածին հերոսները չատ աւելի կենդանի եւ ամբողջական են, քան պատ– մական անձնաւորութիւնները: Վէպի դե– րարուեստական տարածք ներմուծուած պատմական անձնաւորութիւնները դե– րազանցապէս Փունկցիոնալ նշանակու– թիւն ունեն, նրանք ներկայացնում են փաստը, իրողութիւը, մինչդեռ մտացա– ծին կերպարները՝ փաստի եւ ժամանակի հեղինակային ըմբռնումը, որն անշուշտ, տուեալ տարածքում չատ աւելի համոզիչ է ու հաւատալի:

«Մի գաշոյն այս պարտէզի մէջ» վէպի ընթերցողները անպայման պէտք է հաշ– ւի առնեն, որ սա նախ եւ առաջ Ֆրան – սիական արդի գրականութեան փաստ է, որ այս վէպը գրուել է Փարիզում եւ գրը– ւել է Ֆրանսերէն: Սա նշանակում է, որ գրողը որքան էլ պենետիկօրէն ու ար– թուն դիտակցութեամբ կապուած լինէր իր տոհմիկ արմատներին, այնուամե – նայնիւ լրջօրէն պիտի կատարէր իր Ֆը– րանսախօս ընթերցող – պատուիրատուի պահանջը: Եւ լաւ է, որ գրողն իր աչքի առջեւ ունեցել է այդ պատուիրատուին, քանզի կարծում ենք, որ հայկական ցե– զասպանութեան դեղարուեստական իւ– րաքանչիւր մարմնաւորում պէտք հաս – ցէապրուած լինի համայն աշխարհին, դառնայ աւելի չատ արտաքին «սպառ – ման» հոգեւոր ապրանք: Հաւանաբար միայն այսպէս հնարաւոր կը լինի աշ – խարհին ներկայացնել ցեղասպանութեան իսկական դէմքը:

Եւրոպայում անցկացրած տարիները դրողին օգնել են մէկ այլ հայեացքով նա– յելու այս ամէնին, ցեղասպանութեան փաստերը քննելու ոչ միայն որպէս մէկ ժողովրդի ողբերգութիւն, այլ որպէս հա– մայն մարդկութեան ազէտ, որպէս մի արիւնածոր ու մահաբեր դաշոյն, որն ըն– կել է մարդկութեան արդար քրտինքով մշակուած պարտէզը: Վէպի հետեւու– թիւնը պարզ է. պէտք է համատեղ չան– քերով փրկել պարտէզը: Սա նաեւ զգու– շացում է, վարեւոր պահանջ, քանզի, ինչպէս յիշում ենք, երկու համաշխար – հային պատերազմների միջեւ, նոյնպիսի տաղնապ – զգուշացում բարձրացրեց Ֆը– րանց Վերֆէլը «Մուսա լերան քառա – սուն օրը» վէպում, որն, ասուզ, մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի: Հումանիզ– մի դիրքերն այսօր աշխարհում անհա – մեմատ աւելի զօրեղ են, սակայն դա չի նշանակում, թէ Վահէ Քաջայի վէպը անհարկի տաղնապ է: Մենք արդէն բազ– միցս տեսանք, որ Կայէնը դեռ ողջ է եւ որ նրա մահաբեր ձեռքը պատրաստ է նոր աղէտներ սփռելու, ուստի, «Մի գա– շոյն այս պարտէզի մէջ» վէպը ոչ միայն մեր ժողովրդի հերթական յարգանքի տուրքն է աշխարհի բոլոր ցեղասպանու – թիւնների զոհերի յիշատակին, այլեւ հո– գեւոր մի զէնք, որն ի վիճակի է կանխե– լու սպասուող աղէտները:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Ապրիլ 5, 1989

ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾՈՒՄ

Փօլ Կիրակոսեանի արուեստը, իր վեր– ջին գործերով, (*) կը գտնէ իր լրումը, հանդրուանային յղկումներէ եառ, երբ ան կը գառնայ հմուտ նկարիչի մը ար – տայայտչական զօրութիւնը, մինչ այդ ինքզինք վրկնող ոճականացումի մը ո– լորտներուն ենթակայ:

Այս նոր գործերը, գեղեցիկ, գուսպ եւ խոհուն հաստատումներու նման, նոր լոյս կը սփռեն Կիրակոսեանի վաստակին վրայ ու, թերեւս, ուղին կը բանան գա– լիք նկարչական նոր թափանցումներու: Նկարիչին զուսային զգացողութիւնը, վրձինի եւ ուղղահայեաց կէտոյթի անչեզ կիրարկումը, կը ստեղծեն նկարներու չարք մը, որոնք մեզմ մթնոլորտ մը ու– նին՝ հակառակ երբեմն օգտագործուած տաք գոյներուն, կարմիր, դեղին, նարընջադոյն: Այս գործերով, Կիրակոսեան կը ցուցարերէ զուսապաշտի եւ մարմնոտ ներկի իր օգտագործման ընդարձակ կա– րելիութիւնները, որոնք անհատականա– ցած զօրաւոր կնիք մը ունին, ինչ որ իր գործին կուտայ չեշտակի ինքնատպու – թիւն մը, կատարումի թարմութեամբ եւ անմիջականութեամբ զրոյմուած:

Յուցահանդէսին էութիւնը, Լիբանանի չայէ մտացածին հերոսները չատ աւելի կենդանի եւ ամբողջական են, քան պատ– մական անձնաւորութիւնները: Վէպի զե– զարուեստական տարածք ներմուծուած պատմական անձնաւորութիւնները զե– րազանցապէս Փունկցիոնալ նշանակու– թիւն ունեն, նրանք ներկայացնում են փաստը, իրողութիւը, մինչդեռ մտացա– ծին կերպարները՝ փաստի եւ ժամանակի հեղինակային ըմբռնումը, որն անշուշտ, տուեալ տարածքում չատ աւելի համոզիչ է ու հաւատալի:

«Մի գաշոյն այս պարտէզի մէջ» վէպի ընթերցողները անպայման պէտք է հաշ– ւի առնեն, որ սա նախ եւ առաջ Ֆրան – սիական արդի գրականութեան փաստ է, որ այս վէպը գրուել է Փարիզում եւ գրը– ւել է Ֆրանսերէն: Սա նշանակում է, որ գրողը որքան էլ պենետիկօրէն ու ար– թուն դիտակցութեամբ կապուած լինէր իր տոհմիկ արմատներին, այնուամե – նայնիւ լրջօրէն պիտի կատարէր իր Ֆը– րանսախօս ընթերցող – պատուիրատուի պահանջը: Եւ լաւ է, որ գրողն իր աչքի առջեւ ունեցել է այդ պատուիրատուին, քանզի կարծում ենք, որ հայկական ցե– զասպանութեան դեղարուեստական իւ– րաքանչիւր մարմնաւորում պէտք հաս – ցէապրուած լինի համայն աշխարհին, դառնայ աւելի չատ արտաքին «սպառ – ման» հոգեւոր ապրանք: Հաւանաբար միայն այսպէս հնարաւոր կը լինի աշ – խարհին ներկայացնել ցեղասպանութեան իսկական դէմքը:

Եւրոպայում անցկացրած տարիները գրողին օգնել են մէկ այլ հայեացքով նա– յելու այս ամէնին, ցեղասպանութեան փաստերը քննելու ոչ միայն որպէս մէկ ժողովրդի ողբերգութիւն, այլ որպէս հա– մայն մարդկութեան ազէտ, որպէս մի արիւնածոր ու մահաբեր դաշոյն, որն ըն– կել է մարդկութեան արդար քրտինքով մշակուած պարտէզը: Վէպի հետեւու– թիւնը պարզ է. պէտք է համատեղ չան– քերով փրկել պարտէզը: Սա նաեւ զգու– շացում է, վարեւոր պահանջ, քանզի, ինչպէս յիշում ենք, երկու համաշխար – հային պատերազմների միջեւ, նոյնպիսի տաղնապ – զգուշացում բարձրացրեց Ֆը– րանց Վերֆէլը «Մուսա լերան քառա – սուն օրը» վէպում, որն, ասուզ, մնաց ձայն բարբառոյ յանապատի: Հումանիզ– մի դիրքերն այսօր աշխարհում անհա – մեմատ աւելի զօրեղ են, սակայն դա չի նշանակում, թէ Վահէ Քաջայի վէպը անհարկի տաղնապ է: Մենք արդէն բազ– միցս տեսանք, որ Կայէնը դեռ ողջ է եւ որ նրա մահաբեր ձեռքը պատրաստ է նոր աղէտներ սփռելու, ուստի, «Մի գա– շոյն այս պարտէզի մէջ» վէպը ոչ միայն մեր ժողովրդի հերթական յարգանքի տուրքն է աշխարհի բոլոր ցեղասպանու – թիւնների զոհերի յիշատակին, այլեւ հո– գեւոր մի զէնք, որն ի վիճակի է կանխե– լու սպասուող աղէտները:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՈՓՉԵԱՆ

Ապրիլ 5, 1989

պատերազմին սատակացման բերմամբ կը– րած է արմատական փոփոխութիւն, քանի ըստ ծրագրուածին, այս մէկը պիտի նե– կայանար յետնահայեացքի ձեւով: Կա– րելի չէ եղած անհրաժեշտ գործերը կա– տարել ու դանոնք Փարիզ փոխադրել: Կիրակոսեանի տարիներու վաստակը ներկայացնող հատորը, ցուցադրութեան ընթացքին ծախու դրուած, կը համախմբէ մինչեւ 1982 երկարող տարիներու իր գործերը, որոնք կը կազմեն չորի 3/4 տարուան նկարչական ստուար աշխատան– քի մը այլազան հանդրուանները, 1948–ի իրագործուած «Ինքնանկար»էն մինչեւ 1982–ի կերպարանափոխութիւնները:

Կիրակոսեան, 1926–ին երեսուներկու ծը– նած, 16 տարեկան է երբ կը սկսի նկար– չական իր առաջին դասընթացքները: 1957–ին կը թեթեւոչակի մը տիրանալով կ'անցնի Փլորանս, իսկ 1961 – 62–ին Փա– րիզի մէջ է որ կը չարունակէ իր նկար– չական ուսումը: Իր առաջին գործերէն իսկ երեւան կուգայ մարմնոտ, թանձր ներկի իր նախասիրութիւնը: Այդ գործ– երը կը ներկայացնեն դիմանկարներ, բե– նատատերներ, նաեւ Պէյրութի կամ հայկական կարգ մը թաղամասերն ու թիթեղավաններուը պատկերող: Կիրակո– սեանի այս աշխատանքները կը մնան բո– նատաչատական ընթացիկ ծիրի մը մէջ, որոնք, խզանկարչութեան պարագային, արդէն իսկ կը պարզեն նկարիչին ուժգին եւ հաստատուն վրձնահարուածի կիրար– կումը, որ միանալով իր հեզհեզ գու– բատոր մութ գիծերուն՝ իր իւզանկար– ուն կուտան կուռ ներկայութիւն մը, ողբերգականութիւն ու տպաւոր բե– րող:

Այդ տարիներէն սկսեալ մարդկա– կերպարներն են, որոնք հետզհետէ կը դառնան Կիրակոսեանի նկարչական տա– քրքրութիւններուն գլխաւոր առար– կան: 1957–ին նկարուած «Մեկնում»ը ար– դէն իսկ կը համախմբէ ուղղահայեաց կերպարներ, որոնք յետ այսորիկ պիտի կազմեն Կիրակոսեանի արուեստին հա– մադրողական գլխաւոր յատկանիշերէն մին, եթէ ոչ առաջնակարգը: Իր մա– կերպարային ոճականացումը, 1950–ական տարիներու սկիզբին տեղ գտած, հետզ– հետէ կը չեշտաւորուի, մինչեւ որ նոր տարը մը մուտք կը գործէ իր նկարչու– թեանէն ներս, որ է՝ միատարածք յետնա– մասերու դրութիւնը, ինչպէս գոյց կու– տայ օրինակ 1958–ի «Բարեկամուհի– ը»ը: Քիչ եառ, նկարիչին ոճը կ'արձանա– գրէ յատկանիշ մը, որ չորի տա– նամեակ մը յետոյ կ'ենթարկուի առան– ձնամեակ մը. այս կը հատատանի «Հան– գրուամի մը. այս կը հատատանի «Հան– գրում»ը (1960 – 70), «Սէրը»ն (1970) եւ մեքանով իրագործուած «Սպասուհի» կրկին (1970):

Կիրակոսեան այդ տարիներուն կը չա– րունակէ մնալ կերպարային տեսլեքի դի– րին մէջ՝ հակառակ կարգ մը վերացա– պաշտ փորձերու՝ մեքանով, մոմով կամ հեղուկային իւղաներկով իրագործուած թուղթի վրայ: Իսկ 1964–ին նկարուած «Պուտա տը Պուլօյն»ը կրնայ այն գործե– րէն ըլլալ, որոնք կը նախապատրաստեն տարածուն եւ երկար, լայն վրձնահար– ւածներու իր կիրարկումը, որ յետագա– յին պիտի գառնայ իր նկարչական ա– խատանքին կնիքը: Այս կէտին, Կիրա– կոսեանի կերպարներուն գծային եւ ձե– ւային յատկանիշները կը չքանան, որոնց փոխարէն տարածուն գունային մակե– րեսներ կը ծածկեն պատառները: Ա– րեաներ կը ծածկեն պատառները: Ա– իսկ պատառոտով, Կիրակոսեանի յղացք– ները կը տուժեն որպէս արտայայտա– կանութիւն, քանի ինք, իր լայն վրձնա– հարուածներով, կ'արձանագրէ կերպար ներուն միայն ներկայութիւնը՝ առանց չեշտելու անոնց ձեւակերտական կազմը որպէս ինքնին արտայայտիչ տարր, չգոյութիւն գիծերուն եւ մանրամասներ– թիւններուն, ինչպէս եւ ձեւերուն յղկա– ելիք չաղկապումին:

Մինչեւ 1981 – 82 երկարող չրջանը, Կիրակոսեան դեռ կը նկարէ գործեր, ո– րոնց մէջ նոյն ձեւի խախտում մը կա– տարել է նշմարել ներկանիւթի օգտագործ– ման եւ անոր մէջօդային դերին մէջ, նկարչական հպանցիկ կիրարկում մը մատնող: Այս իմաստով է նաեւ, որ իր նէսքոյի մէջ ցուցադրուած գործերը կը ստանան յաւելեալ արժանիք, որոնք, հակառակ չբաժնելով անոնց ընկերակ– ցող քանի մը գունաւոր չրանկարային գործերուն լոյսն ու փայլքը, սակայն, ա–

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ի ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Յունիս 8ին Փարիզի «Լիւթեսիա» պանդոկին ընդարձակ սրահներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան բացառիկ երեկոյթը: Ան համախմբած էր շուրջ 250 հոգի, որոնք եկած էին աւելի մօտէն ծանօթանալու այս կազմակերպութեան ըմպիւրքի մէջ, բայց մանաւանդ երկրին վրայ տարած գործունէութեան:

Թերեւս աւանդութիւնները չխախտելու համար, ձեռնարկը յայտարարուած ժամէն շատ աւելի ուշ կը սկսէր: Այսու հանդերձ հանդիսականները ձանձրանալու առիթ չունէին, քանի որ շատերուն համար առիթ մըն էր հիւսիսային – Իրանի կամ Քեսապի մէջ ստեղծուած ծանօթութիւններուն տեղեկանալու, երկու խօսք փոխանակելու, կամ պարզապէս՝ հետեւելու սրահին մէջ կազմակերպուած «Երեւան – Արցախ – Նախիջեւան» ցուցադրութեան: Ցուցադրուած լուսանկարներն ու գրութիւնները նիւթ ունէին պատմական (1905 – 1920) ու ժամանակակից (1988 – 1989) դէպքերը:

Երեկոյթը տեղեկատու հաւաքոյթ մը ըլլալէն շատ աւելին էր: Բաւական առենի ի վեր «Երկիր եւ Մշակոյթ»ը իր «արտ – երկրային» գործունէութիւնը ծաւալած ըլլալով Փարիզէն դուրս՝ Ամերիկա եւ այլուր, օրակարգը սահմանուած էր ճոխ ու երկար ըլլալու:

Գլխաւոր խօսքը նախագահինն էր: Ան բնաւ պիտի չծանրանար «Երկրէն» դուրս եղած գործունէութեան, ոչ ալ վաւերապրական աշխատանքներուն վրայ: «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի հիմնադիր – նախագահը՝ Գեղամ Գեւոնեան, նախ պիտի չեշտէր կազմակերպութեան գլխաւոր նպատակը, վերահաստատել այն կապը որ կորուած է երկրին եւ մշակոյթին միջեւ, քանզի չկայ մշակոյթ առանց հողի, առանց հարազատ միջավայրի:

Պաշտօնապէս 1978–ին հիմնադրուած «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի բուն գործունէութիւնը երկրին մէջ կ'ընթանայ: Կազմակերպութիւնը արդէն բաւական գործ տարած է այդ ուղղութեամբ: 1988 տարեշրջանի ընթացքին ան չարունակած է իր առաքելութիւնը Ատրպատականի ու Կիլիկիոյ (Սուրիա) Քեսապ գիւղաքաղաքի մէջ (տե՛ս կազմակերպութեան հաղորդագրութիւնը, «Գառաջ»՝ Ապրիլ 19): Ծանօթանալ է երկրին վրայ տանելիք աշխատանքը. ապացոյց՝ տահիկներու ցուցադրութեան նուիրուած հարուստ բաժինը: Բայց այդ՝ յետոյ, առ այժմ Ատրպատականի արշաւին մասին արտայայտուելու համար խօսքը կ'առնէ վարչութեան անդամներէն Նէլլի Էօրտէքեան: Իր խօսքերը կը յուզեն, կը ներշնչեն ունկնդիրը. շատերու մէջ փափաք կ'արթնայ երկիրը տեսնելու, հոն ըլլալու..., սակայն 1981–էն ի վեր արշաւին մասնակցելու կարելիութիւն չկայ, վանքերու փրկութեան գործը տասնեակներ պարսկահայ ճարտարապետներ, իսկ «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի մասնակցութիւնը աւելի շատ դրամական է: Գուցէ իսլամ յեղափոխութեան առաջնորդին մահէն յետոյ բաներ մը փոխուին, ո՛վ գիտէ:

Տօքթ. Արա Տանտիկեանի մեկնաբանութիւններով համեմատած տահիկները մեզ կը տանին Ս. Թադէ, Ս. Ստեփանոս Նախավկայ (Ադաքսի ափին), Տօրծորի Ս. Աստուածածին: Հիանալի տեսարաններ են, սակայն կարելի չէ չմտահոգիլ անոնց վիճակով, հարկ է աւերածութենէն առաջքն առնել:

Ասպ՝ ամառնային յառաջիկայ արշաւներուն ներկայացում:

Կարզը կուգայ բազմաթիւ հայաբնակ գիւղերէ կազմուած Կիլիկիոյ այս գաղտրիկ անկիւնին: Քեսապի մէջ տարուող աշխատանքներուն մ'անդրադառնայ վարչութեան անդամ՝ Տօվինար Գեւոնեան: Եկեղեցիներու նորոգման ու հողագործական աշխատանքին կողքին, այս տարի կը նախատեսուի նոր թաղամասի՝ մը կառուցման ձեռնարկումը: Անցեալ ամառ – ուան արշաւին մասնակցած 92 հոգիին փոխարէն, այս տարուան Քեսապի խումբը աւելի փոքր պիտի ըլլայ. որոշուած է ուժերը կեդրոնացնել Հայաստանի վրայ:

Յակոբ Պօյաճեանի Քեսապի աշխատանքներուն առընչուող ահիկներու ցուցադրութենէն յետոյ, վարչութեան անդամ տօքթ. Աբրամ Ղազարեան տեղեկութիւններ կուտայ այս տարի առաջին անդամ դէպի Խորհրդային Հայաստան կատարուելիք արշաւին մասին, Յուլիս եւ Օգոստոս ամիսներուն չուրջ երեսուն հոգինոց չորս խումբեր Գոգարան (Սպիտակի մօտ) դիւղին մէջ նախակրթարանի մը շինութեան ու Ամբերդի վերանորոգման պիտի մասնակցին: Խումբերուն ցուցակները արդէն կազմուած են:

Տարեկան հաշուետուին վերաբերեալ փոխ – նախագահ Թիրայր Լուսինեանի տուած տեղեկութիւններէն յետոյ, փակման խօսքով հանդէս եկաւ Գ. Գեւոնեան: Հոս նշենք որ նախագահը իր բանախօսութեան սկիզբը յայտնած էր թէ բոլոր դեկուցումները տեղի պիտի ունենային Ֆրանսերէն, անշուշտ հասկնալի պատճառներով (ներկաներուն մէջ մեծ էր թիւը Ֆրանսախօս երիտասարդներու): Աչնուամենայնիւ, մխիթարական էր որ վերջաւորութեան՝ վիճաբանութեան բաժնին մէջ կարելի եղաւ երկու հայերէն խօսք լսել:

ՇԲՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՄԱՆԿԱՆՑ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՁԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՑ»

ՅՈՒՆԻՍ 30 – ՕԳՈՍՏՈՍ 27

ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆ ԱԼ ԿԸ ՄԱՍՆԱԿՑԻ

Նախաձեռնութեամբ «Աչխարհի Բժիշկներուն» (Médecins du Monde) եւ հովանաւորութեամբ ԻՒՆԻՍԵՖ–ի միջազգային մակարդակի վրայ կը կատարուի մանկանց պաշտպանութեան արշաւ մը: Նպատակն է երիտասարդները, բայց նաեւ հանրային կարծիքը ընդհանրապէս հետաքրքրել երախաներու հարցերով:

Օրական քառասուն հազար մանուկ կը մեռնի նախնական խնամքներու չգոյութեան պատճառաւ: 200 միլիոն երախայ կ'աշխատի անմարդկային պայմաններու մէջ: Վերջերս, Թրինեւի մարզկային իրաւանց յանձնախումբը իրացուց «Երախայի իրաւունքներու միջազգային պայմանագրութիւնը»: որ պէտք է վաւերացուի ՄԱԿ–ի կողմէ, աչնան: Կը մնայ իրացնել տալ նաեւ անդամ Պետութեանց կողմէ եւ զայն գործադրել տալ:

Այս հեռանկարով է որ «Action Ecole des Médecins du Monde»ը կազմակերպած է նաւապատոյտ մը, որու ընթացքին հինգ ցամաքամասերու երախաները իրենց վկայութիւնները պիտի բերեն եւ խորհրդածեն «Մանուկին իրաւունքներուն» սկզբունքներուն վրայ, հետեւեալ գլխաւոր թեմաներու չուրջ. –

– Անօթութիւնը:
– Աչխատանքը:
– Թմրեցուցիչը:
– Պոռնկութիւնը:
– Դպրոցը:
– Պատերազմը:
– Գաղթականները:
– Կոպտութիւնները:
– Թիթեղաւանները:
– Խնամքի իրաւունքները:
– Առանձին մանուկները:

Երախաներու պատուիրակութիւն մը պիտի մեկնի Նանթէն «Vendredi 13» նաւուն վրայ եւ խորհրդանշական ձեւով «Գերիներու ճամբան» ընէ, հասնելու համար Նիւ – Եորք եւ ՄԱԿ–ի ընդհանուր քարտուղարին՝ Տէ Քուէյարի յանձնելու «Երախաներու խօսքը»:

Ընտրուած են 54 երախայ, 12–էն 15 տարեկան: Առնցմէ 14–ը նաւով պիտի կատարեն ճամբորդութիւնը, մնացեալ 40–ը՝ զիրենք պիտի դանեն Կորչի եւ Ֆոր – ը – Ֆրանսի հանդրուաններուն: Եւրոպան կը ներկայացնեն. – Պելժիա, Զուիցերիա, Լեհաստան, Փորթուկալ, Իտալիա, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, Շուէտ, Ֆրանսա:

Աչխարհի երախաներուն կը յանձնուի նամակի մոտէլ մը, որպէսզի գրէ ու գրկէ ՄԱԿ–ի անդամ Պետութեանց:

Որեւէ տեղեկութեան համար դիմել.–

Action Ecole-Médecins du Monde
67, av. de la République, 75011 Paris
Tél. 43 57 70 70
Minitel 3615 Medmonde

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ՝ ՌՈՊԷՐ ՎԻԿՈՒՌՈՒԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՍԷՆ-ԼՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Գառաջ»). –

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ վարչութեան «Քոմիթէ տ'ինթէրէ տիւ Քարթիէ»ի հրաւէրով, Շաբաթ, Յունիս 10ին, Մարսէյլի քաղաքապետը՝ փրոֆէսէօր՝ Ռոպէր Վիկուռու, շրջապատուած շրջանի քաղաքապետական խորհուրդի անդամներէ որոնց մէջ Տիկին Էլիզ Յակոբեան՝ կցորդ, այցելեց այս հայաբնակ արուարձանը: Ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ եկեղեցւոյ կից սրահը շատ հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ:

Ռոպէռ Պօյաճեան, փոխ – նախագահ «Քոմիթէ տ'ինթէրէ տիւ Քարթիէ»ի մաղթեց բարի գալուստ եւ չնորհաւորեց քաղաքապետը իր վերընտրութեան համար:

Կարօ Յովսէփեան, յանուն Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ վարչութեան եւ հոգեւոր հովիւին՝ Շահան խաչակիր քահանայ Տէր-ոսկրեանի եւ շրջանի Հայերուն ըսաւ թէ քաղաքապետին ներկայութիւնը պատիւ մըն է, վերյիշեց իր փայլուն յաղթանակը, ընդգծեց իր ձեռնհասութիւնները, մտաւորական, բարոյական եւ մարզական յատկութիւնները որոնց վրայ ամբողջ քաղաք մը վստահեցաւ իր ապագան: Ցետոյ, վեր առաւ Մարսէյլի քաղաքապետին համակամաւթիւնը Հայաստանի երկրաշարժին առթիւ, իր ճամբորդութիւնը աղէտեալ վայրը, քաղքին աջակցութիւնը, հայ գաղութին, առաջին օդնութիւններու կազմակերպութեան մէջ, իր կոչը Մարսէյլցիներուն վեհանձնութեան, քաղաքապետարանի մէկ միլիոն նպաստը, ստեղծումը Մարսէյլ – Հայաստան Միութեան շարունակելու համար օդնութեան գործողութիւնները վերաչինութեան գծով: Կարօ Յովսէփեան ըսաւ թէ Հայերը չեն մոռնար, եւ չմոռցան, ու լայնօրէն արտայայտեցին իրենց երախտապարտ զգացումները:

Քաղաքապետը, Փրոֆէսէօր՝ Ռոպէռ Վիկուռու նախ իր անկեղծ չնորհակալութիւնները յայտնեց իրեն ի պատիւ եղած շատ ջերմ ընդունելութեան համար: Ըսաւ թէ վերընտրուած չէ, այլ՝ ընտրուած, քանի՝ երեք տարի չէ կրցած քաղաքը մատակարարել բնական պայմաններու մէջ. եւ տուաւ պատճառները որոնց վրայէն կ'անցնինք: Իսկ խօսքը յատկապէս ուղղելով հայ համայնքին յայտարարեց թէ ընտրապայքարի ընթացքին խոստումներ չէ ըրած, որովհետեւ իր սովորութիւններուն մէջ չէ. այժմ աւելցուց, կրնամ ըսել թէ պիտի չարունակեմ քալելերել, օդնել ամէն ձեռնարկ որ կը ձգտի պահել ձեր լեզուն ու մշակոյթը, որ կը կազմէ ձեր հարստութիւնն ու ինքնատպութիւնը: Ծրագիրներէս մէկն է, ըսաւ քաղաքապետը, Մարսէյլ – քաղաքին համար հիմնել մեծ գրադարան մը, Փարիզի Ազգային գրադարանի պատկերին: Հոն, առանձին բաժին մը յատկացնել հայ գիրքին, հայերէն, Ֆրանսերէն եւ այլ լեզուներով: Ռոպէռ Վիկուռու յայտնեց թէ Սեպտեմբերին դարձեալ Հայաստան պիտի երթայ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու համար կարիքները եւ քաղաքապետարանի մօտ գտնուած դումարը, որ չուրջ մէկ միլիոն վեց–100 հազար Ֆր. է այսօր, պիտի չանայ մեծ ընկերութիւններուն եւ Մարսէյլի հետ զուգորդ քաղաքներու միջոցաւ եւ օժանդակութեամբ բազմապատկել եւ դայն յատկացնել շինարարական նիւթի գործատան մը շինութեան:

Ընդունելութիւնը չարունակուեցաւ հիւրասիրութեամբ մը, եւ քաղաքապետը երկար մնաց զրուցելով բոլորին հետ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՑ մէջ Մայիս 28–ին կրկնակ հանդիսութիւններով տօնուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի 36–րդ տարեդարձը: Առաջնորդական Տեղապահ Տ. Տ. Յուսիկ արքեպիսկոպոս Գալուստեան պաշտօնով ոգեկոչուած է Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեանի յիշատակը: Ա.Խնուհեաեւ Դպրեվանք լիսէին մէջ սարքուած Սիրոյ սեղանին գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտադիր մը: Բազմաթիւ խօսք առնողներու մէջ, տնօրէն Հայկ Նշան յայտնած է թէ դպրոցը այս տարի 103 դիչերօթիկ մանչ եւ 44 ցերեկօթին աղջիկ աշակերտ ունի:

***

ԼՈՆՏՈՆի հայկական տեղեկատուութեան եւ Խորհուրդի կեդրոնը կը հաղորդէ որ յառաջիկայ Սեպտեմբերին կը ձեռնարկէ ձայնասփիւռի կանոնաւոր հաղորդումներու: Անգլիոյ հայ գաղութին համար այս անդնախընթաց յայտագիրը պիտի սփռուի շաբաթը մէկ անգամ՝ ամէն կիրակի իրիկուն, ժամը 9–էն 11: Հաղորդումները պիտի կատարուին ազգային վիճքամասնութիւններուն յատկացուած նորաստեղծ կայանէ մը, որ կը կոչուի «Սընոայզ»:

ԿԼՏԻԿՓԱՇԱՑի Զուարթնոց դպրաց դասուն 98–րդ եւ երգչախումբին 53–րդ տարեդարձները տեղի ունեցած են Մայիս 21–ին, նախագահութեամբ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի: Պատարագէն յետոյ նախկին վարժարանի ճաչասրահին մէջ սարքուած Սիրոյ սեղանին խօսք առնելով երգչախումբի առենադպիր Պր. Պոսթան ներկայացուցած է խումբին տեղեկագիրը: Ա.Խնուհեաեւ գործադրուած է երգերով ու արտասանութիւններով լի ճոխ յայտագիր մը:

***

ՊՈԼՍՈՑ Կեդրոնական Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մայիս 22–ին, երաժշտասէրներու կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեան Լեւոն Էրոյեան դաշնակի նուագահանդէս մը տուած է: Համերգի առաջին մասին մէջ ներկաները ունկնդրած են Պեթհովէնէ ու Շոփէնէ ընտրեալ կտորներ, իսկ երկրորդ մասին մէջ Պ. Թարճանէ, Տէլիւսիէ, Ռախմանինովէ, Ադամ Խաչատրեանէ ստեղծագործութիւններ:

(*) Paul GUIRAGOSSIAN
UNESCO
(l'exposition a duré du 22 au 31 mai)

Ընտանիքներ՝
Պեարոս Ոսկերիչեան,
Վարդան Գարակէօզեան,
Էլիզապէթ Կոնոփոլսկի (ծնեալ՝ Ոսկերիչեան),
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր՝
ՄԱՐԻ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Հեպոյեան)
մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 14–ին, 85 տարեկանին։

Les familles
Bédros Oskeritzian,
Vartan Karakeuzian
Elisabeth Gonopolski (née Oskeritzian)
ont la tristesse de vous faire par du décès, le 14 Juin 1989, de leur maman
MARIE OSKERITZIAN
(née Héboyan)
dans sa 85ème année.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

RENCONTRE AVEC,

la COMPAGNIE OPERATIONNELLE
de SECOURS INTERNATIONAUX
(C.O.S.I.)
présente sur les lieux
du tremblement de terre en Arménie
PROJECTION DIAPORAMA
avec la participation de
MEDECINS SANS FRONTIERE :
Marc GASTELLU-ETCHEGORRY
Anne-Marie ALACAM
MEDECINS DU MONDE (sous réserve)

Mercredi 21 Juin à 20 h 45
entrée libre

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

(Շար· Ա· էջէն)

ՌՈՒՄԱՐ, որ Սթրազպուրկ պայած էր զօրավիզ ըլլալու համար Ֆալկիւսի յանկին, ելոյթին մէջ կոչ ըրաւ բոլոր անոնց որոնք տեղեկութիւններ, նախազգացումներ կամ մտահոգութիւններ ունին մեծաւոր ահաբեկչական արարքներու վերաբերեալ, որ երթան յայտնեն պատկան իշխանութեանց, այսինքն՝ անոնց որոնք պատասխանատուութիւնն ունին երկրին ներքին եւ արտաքին ապահովութեան։ Այս յայտարարութիւնը պատահան մըն է Շիրաքի (աւելորդ) մէկ նախազգաստութեան, որ երեք օր է մեհեաններու նիւթ պարձած է։

ԵՒՐՈՊԱՑի Խորհուրդը (23–ներու եւրոպան) կոչ մը ըրաւ Պուլկարիոյ, որպէսզի դադրեցնէ իր «հալածանքն ու մարդկային արժանաւորութեան դէմ ապարքները» թուրք փոքրամասնութեան դէմ։ Մայիս 1–էն ի վեր 22 հազար Թուրք հայրենիք վերադարձած են, փախուստ տալով «պարտաւորիչ պուլկարացումէն»։

ՄԻԹԵՐԱՆ Ասուլեց այցելել եաք, Փարիզ վերադարձաւ, երեք օրուան ճամբորդութենէն եաք Լեհաստան։ Օգնելու համար երկրին անտեսութեան որոշեց երկարաձգել Լեհաստանի ունեցած պարտին հատուցման պայմանաժամերը եւ նոր վարկեր բանալ։

ՓՈՒԹՊՈԼ

Յունիս 15–ի խաղերու արդիւնքներն են· –

Լոկոմոտիւ – Մետալիստ	0 – 1
Արարատ – Դինեպր	0 – 1
Ժալգիրիս – Ռոստոր	2 – 0
Դինամօ Կ· – Զէնիթ	0 – 0
Դինամօ Մն· – Տորպեդօ	0 – 2
Սպարտակ – Չերնոմորեց	1 – 0
Շախտեոր – Պամիր	2 – 0
Դինամօ Թ· – Դինամօ Մ·	1 – 2

«HARATCH»
TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70
TELEX :
N° 280 868 Haratch

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ԼԻՈՆ· – Յակոբ Չէքիեան իր սիրելի հօր՝ Տիգրան Չէքիեանի մահուան 2–րդ տարելիցին լ յիշատակ 500 Ֆր· կը նուիրէ յօգուտ աղբացեալին ամբան սիրելի «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑՍԱԿԻ

Ճանիկեան եւ Շալճեան ընտանիքները 500 Ֆր· կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Հայաստանի Ֆոնտին (առանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր· «Յառաջ»ին Յովճաննիկ Ճանիկեանի մահուան առթիւ։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ուրբաթ, Յունիս 23, երեկոյեան ժամը 19–ին, Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ'ունենայ երեկոյեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն, նախագահութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆի
Արարողութեան կը մասնակցին հիւրաբար Ֆրանսա գտնուող, Հայրենիքի, Եւրոպայի, Ամերիկայի եւ Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ միաբաններ։

Աղօթքէն վերջ, ժամը 20–ին, Եկեղեցւոյ վերի «Ազգային Տան» սրահին մէջ, Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան կողմէ կազմակերպուած է հիւրասիրութիւն՝ ի պատիւ Մայր Աթոռի միաբաններու։

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջակայքի հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց։

Sous la présidence de
M. André SANTINI, député-maire
SPECIAL ARMENIE
présente
500 JOURS DE RÉVOLUTION ET DE TRAGÉDIE
UN MAGAZINE VIDEO
SUR ECRAN GEANT
SUIVI D'UN SPECTACLE
DE CHANTS ET DANSES
AU PROFIT DE L'ECOLE
FRANÇAISE DE LENINAKAN
LE JEUDI 22 JUIN à 20 h 30
au PACI, 25 av. Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux

GRANDE FETE CHAMPETRE
organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole Arménienne de Grenoble
le Dimanche 25 Juin à partir de 10 h
PARC MICHAL à GIERES
Animation — Jeux
Buffet arménien — Buvette

CROIX BLEUE
— Section Astrig d'Anouville-Sarcelles —

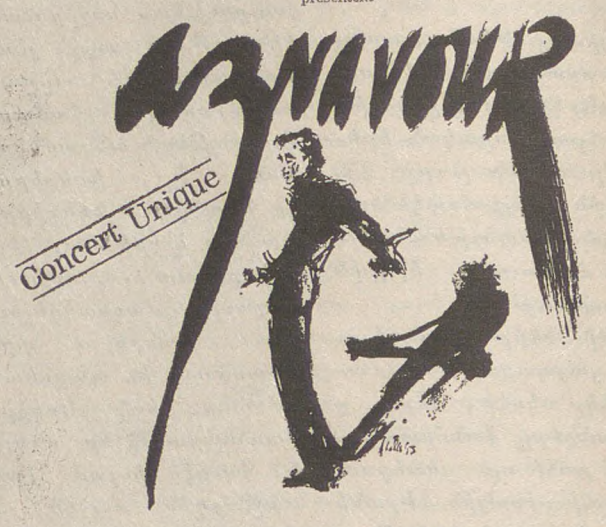
désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.
Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet
tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

ՎԻԷՆ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղի տարեկան դաշտահանդէսը՝ կիրակի, Յունիս 18, ամբողջ օրը՝
Parc Gemens
Հայկական մթնոլորտ, հայկական պրեր դպրոցի աշակերտութեան կողմէ· ճոխ հաշացուցակ։
Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ։

PALAIS DES CONGRÈS
HOPITAL SANS FRONTIERE
ET LE ROTARY INTERNATIONAL
En accord avec Lévon SAYAN
présentent

MARDI 20 JUIN 1989 à 20 h 30
au profit de
HOPITAL SANS FRONTIERE
ET
AZNAVOUR POUR L'ARMENIE
LOCATION : PALAIS DES CONGRES PORTE MAILLOT 75017 PARIS
FNAC ET TOUTES AGENCES. Renseignements 46.40.27.06

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, կիրակի, Յունիս 25, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ կից Ս· Պալապանեան սրահին մէջ։
6, կամիտաս փողոց
Մուտքը ազատ է։

***

ԻՍԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ· Սէրճնկիւլեան մասնաճիւղի Միօրեայ դպրոցի ամավերջի հանդէսը, տեղի պիտի ունենայ, Շաբաթ, Յունիս 24, ժամը 14·30–ին, Մշակոյթի Տան սրահը, 45 rhi տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։
– Տրամախօսութիւն։
– Արտասանութիւն։
– Ընթերցում Սարոյեանի պատմուածքներէն։
Տոհմիկ երգերու խմբային կատարում։
– Նուագ։
Մուտքը ազատ է։

ՇԱՂԿԱՊ

ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ժ·Ա·Ֆ· – Իսի–լէ–Մուլինօ
Ֆրանսահայ երիտասարդաց Միութիւն

Ուրբաթ գիշերները իրարու շուրջ հաւաքուիլ

Ամէն Ուրբաթ՝ ճատրակ, նարտ (թաւլու), բառչէն, թերթեր, երաժշտութիւն, ըմպելիներ, բաբեկամական մթնոլորտ...
Հետեւեալ գիշերները պիտի ցուցադրուին նաեւ հայկական «վիտէօ» ժապաւէնները· –
23/6/89 ԵՐԳԻՉԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
Փոխր զաւեշտներ, երգիծական գրութիւններու եւ բանաստեղծութիւններու ընթերցում։
Կը ժամադրուինք ամէն Ուրբաթ, ժամը 20–էն սկսեալ՝

CENTRE CULTUREL J.A.F.
12, rue Lasserre,
92130 Issy-les-Moulineaux
(M° Mairie d'Issy)
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 10 Ֆր·։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապ· Խաչի Փարիզի «Թադէոսեան» մասնաճիւղի դաշտահանդէսը Կիրակի, Յունիս 25, ժամը 11էն 20։
FORET DOMANIALE DE MEUDON
Café Tapis Vert
accès par la Nationale 306 A
Bus 136
RER L Meudon Val Fleury
Հայկական մթնոլորտ։
Ճոխ ճաշատեսակներ։
Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ։

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ

Կապոյտ Խաչի Ասպիկ մասնաճիւղի Նոր Սերունդի Կարվաուէնց խումբի Հ· Յ· Դ· Դաշնակցութեան Վարդան Ճգնաւոր Կոմիտասի, Յունիս 25, ժամը 11·30–ին սկսեալ՝
Տոքթ· Ա· Քիւրեանի բնակարանի ճեմապարտէզին մէջ։
Vieux Villiers-le-Bel
4, rue du Docteur Rampon
95400 Villiers-le-Bel
Partie artistique avec la participation de
MASSIS — MARDIG — YERSO
Entrée gratuite
— Attractions - Bar - Buffet arménien –
Pour tous renseignements,
téléphoner au 39 85 79 85
ou 39 87 08 73
ITINERAIRE
A la porte de la Chapelle, prendre l'Autoroute A1 direction Lille. A 4km de la porte de la Chapelle, prendre Sortie Pierrefitte Chantilly Beauvais, suivre les flèches vertes Sarcelles - Beauvais. Traverser Pierrefitte (N 1) à 9,500 km de la porte de la Chapelle, prendre la file de droite direction Sarcelles Chantilly Creil (N 16) passer sous un 1er pont continuer la N 16 passer un 2e pont après l'Entrepôt TATI sur la droite. Sortir Villiers-le-Bel Gonesse. Aller jusqu'au feu, continuer tout droit direction le Village, tourner 1er à gauche (vous êtes à 14km de la porte de la Chapelle).

CROIX ROUGE ARMENIENNE

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements, téléphoner à :
NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69

A dater du 4 juillet, téléphoner au Centre de Vacances de la Croix Rouge Arménienne (16) 31 21 77 63

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 20
MARDI
20 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.038
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.038

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՅԱՏԿԱՆԻՇԸ՝

ՁԵՌՆՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԻՇ

ՖՐԱՆՍԱ..

ՄԵԾ ՅԱՂԹԱԿԱՆԸ՝ ԺԻՍՔԱՐ
ՄԵԾ ՅՈՒՍԱՀԱՐՆԵՐԸ՝ՖԱՊԻՒՍ ԵՒ ՎԷՅԼ
ՄԵԾ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԿԱՆԱՉՆԵՐԸ
ՄԵԾ ՊԱՐՏԱԼԸ՝ ԵՒՐՈՊԱՆ

Բուն պարտականը, արդարեւ, Եւրոպան է, քանի որ հասարակաց երեւոյթը, բացառելով Իրլանտայէն, ձեռնպահութիւնն է, ինչ որ կը նշանակէ թէ Եւրոպացիները չեն հետաքրքրուիր Եւրոպայով: Եթէ պիտուր յատկանիշը այս ձեռնպահութիւնն է, միւս յատկանշական կէտն է կանաչներու մուտքը, ամէն երկրի մէջ, ինչ որ կը նշանակէ պարզապէս թէ քուէարկողներու մէկ կարեւոր մասը ուրիշ բան կը փնտռէ, քանի որ կանաչներու ղեկաւար բնոյթը՝ «տարիք» ըլլալ է, առանց ճշդելու թէ ի՞նչ են, բնապահպանութեան հարցը ընդհանուր յայտարար մը ըլլալով, որ սակայն ամէն բան չի բացատրեր, քանի որ երկրէ երկիր այս կանաչները իրարմէ կը տարբերին եւ հոս – հոն քաղաքական տարբեր դիմագիծեր ալ կ'առնեն:

Կիրակի օր, Յունիս 18–ին (պատմական օր՝ Տը Կօլի կոչ, բայց նաեւ Ուաթերլօ) Ֆրանսայի քուէարկողներու միայն կէսը քուէատուփ մտած, այսինքն ձեռնպահներու համեմատութիւնը 50%–ի հասած: Մնացեալ քուէներուն մեծ յաղթականն է Վալերի Ժիսքար տ'Էսթէնի, որ «միութիւն» եւ «օգտակար քուէ»ի իր կանչերով յաջողեցաւ իր երկու նախարարներուն մէջ՝ իր եամին ձգել Ֆապիւսի զլխաւորած ընկերվարական ցանկը եւ ջախջախել՝ Սիմոնն Վէյլի – պառակտիչ – կեդրոնի ցանկը:

Այսպէս, եթէ նոյնիսկ ԻԽ – ՏԷ – ԷՖ – ԷՒ - ՓԷ – ԷՒ–ը չի հասնիր 84ի իր դիրքին (43,03% Սիմոնն Վէյլով) որ իրեն 41 աթոռ կը շնորհէր 81–ի վրայ, 28,58%–ով իր ակնկալած համեմատութեան կը հասնի (26 երեսփոխան) զգալի տարբերութեամբ մը իր եամին ձգելով Ֆապիւս՝ 23,69%: Երրորդ դիրքի վրայ է Լը Փէն՝ 11, 68–ով (84–ին՝ 10,95), ապա՝ Անթուան Վէյէթէր՝ 10,61, Սիմոնն Վէյլ՝ 8,34, հուսկ համայնավարները՝ 7,85 (84–ին՝ 11,20, այսինքն՝ 10 երեսփոխան): Պզտիկ ցանկերուն մէջ, ուշադրութիւն գրաւողն է՝ «որսորդութիւն, ձկնորսութիւն, աւանդութիւն» ցանկը, որ 3,50%–ի կը հասնի, այսինքն՝ քիչ կը մնայ իրեն որպէսզի աթոռ մը ունենար (5% անհրաժեշտ է):

Եւրոպայի Խորհրդարանին մէջ ուրեմն Ֆրանսա հետեւեալ պատկերը կը պարզէ.– ԻԽ – ՏԷ – ԷՖ – ԷՒ - ՓԷ - ԷՒ՝ 26 աթոռ, ընկերվարական՝ 22, Լը Փէն՝ 10, կանաչ՝ 9, Վէյլ՝ 7 եւ Հերզոկ (համայնավար) 7: Ինչպէս ըսինք բուն դասը տուին ձեռնպահները եւ այդ դասն է կարեւորը:

Ընդհանուր ձեւով, թէեւ վերջնական արդիւնքները չկան բոլոր Պետութեանց (Կիրակի 7 երկիր քուէարկեցին, միւս 5–երը նախապէս քուէարկած էին) համար, բայց կը կարծուի որ նորընտիր խորհրդարանը դէպի ձախ հակում մը պիտի ունենայ, ընդհանուր Սպանիոյ, Փորթուկալի, Անգլիոյ (Տիկին Թաչըը իր պաշտօնավարութեան տասնամեակի առիթով մեծ պարտութիւնը կը կրէ 14 աթոռ կորսնցնելով ի նպաստ աշխատաւորականներուն), Իտալիոյ եւայլն: Իտալիոյ Տեմօ – Քրիսթիանին իր ամէնէն ցած համեմատութեան կը հասնի, համայնավարները 27% կը յաջողին ձեռք ձգել: Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ «Ճանապարհ» մը կայ (ինչպէս Լը Փէն՝ Ֆրանսա) որ ծայրայեղ աջն է: Զայներու 7,50% կը տանայ ի վնաս Քոհլի կուսակցութեան: Հոս ալ 8%–ով կանաչները կը պահեն իրենց դիրքը:

Յունաստանի մէջ, ընդդիմութիւնը (աջ) զգալի յառաջդիմութիւն կ'արձանագրէ: Հոս, կային նաեւ երեսփոխանական ընտրութիւններ, որոնք նոյն պատկերը կը պարզեն: Բայց ծանօթ է որ ղեկավարութիւնը քաղաքական բնոյթ չունի այլ հետեւանք է փափանարէութի սեռային կեանքին, որ գայթակղած է իր երկիրը եւ միւսները ու վարկաբեկած Յունաստանը:

Աւելի յստակ զաղափար մը կարելի կ'ըլլայ կազմել երբ բոլոր արդիւնքները վերջնական ըլլան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ ԴԱՏԻ ԳԻՏԻ ՔԱՇՈՒԻՆ

Այս լուրին վերաբերեալ մանրամասնութիւնները կը պակսին եւ Երկուշաբթի առաւօտեան մեր տեսած օրաթերթերուն մէջ, միայն «Լիպերասիոն» կ'անդրադառնար քանի մը տողով (Կիրակի ալ՝ Եւրոպա 1 տուած էր լուրը): Ըստ այս լուրին ուրեմն, ԹԱՍ հաղորդած է Կիրակի օր որ Խորհրդային Միութեան դատախազութեան մէկ բանբերը յայտարարած է թէ այն հայ պաշտօնական անձնաւորութիւնները որոնք պատասխանատու են երկրաշարժէն տապալած չէնքերու շինութեան գործի պիտի քաշուին, կառավարական յանձնախումբին որոշումով: Կը ճշդուի որ – ինչ որ նորութիւն չէ – հազարաւոր անձեր փրկուած կ'ըլլային եթէ շինարարութեան կանոնները յարգուած ըլլային:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ մէջ կացութիւնը չի հանդարտիր եւ խորհրդային իշխանութիւնները նոր զօրք ղրկած են կարգ մը քաղաքներու մէջ: Բանակի պաշտօնաթերթը՝ «Կարմիր աստղը» կը գրէ թէ բիրտ ուժի պատասխանատուները ոտքի տրուած են եւ «սարսափի եւ սուտ լուրերու տարածման» գործողութիւններու կը դիմեն այլեւս:

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ մէջ ծանր բախումներ տեղի ունեցած են, զլխաւորաբար Նովի Ուզէն քաղաքին մէջ, ուր երիտասարդ – ներու խմբակներ թալանի տուած են վաճառատուները, կրակի տուած են կառքեր բողոքելու համար զինեու բարձրացման եւ պարենաչափերու դէմ, ըստ «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա» թերթին:

ԼԱՒԻՄԸ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԵՆ ՑԵՏՈՑ

Համագումարին յաջորդող օրերուն, Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի կացութիւնը էական փոփոխութիւններ չկրեց: Երկուշաբթի, Յունիս 12–ին, մարզային ու շրջանային կեդրոնները կրկին չէին աշխատիր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները, շինարարական կազմակերպութիւնները, փոխադրութեան միջոցները, բնակչութեան կենցաղի սպասարկման, սնունդի ճիւղերը եւ մշակութալուսաւորական հիմնարկները: Գործադուլ չկայ միայն Շուշիի շրջանը: Ղարաբաղցիները անհամբերութեամբ կը սպասեն Մոսկուայէն իրենց երեսփոխաններու վերադարձին: Անոնք պէտք է հանդիպում ունենային կորբաչովի հետ: Ընդհանրապէս գոհ են երեսփոխաններու համագումարին մէջ իրենց ընտրեալներու բռնած դիրքէն:

Ամէն օր, իրիկուան ժամերուն Ստեփանակերտի յաղթանակի հրապարակը հանրաժողովները տեղի կ'ունենան: Վերջինը – Յունիս 11 – ժամանակ ելոյթ ունեցողները չեշտած են որ երկրամասի ընկերատնտեսական զարգացման հարցերը կարելի է յաջողութեամբ իրականացնել միայն ԼՂԻՄ–ի հարցի քաղաքական լուծումի պարագային: Հանրաժողովին մասնակցողները պահանջած են վերականդնել կուսակցութեան մարզկոմի եւ ժողովրդական երեսփոխանների մարզային խորհուրդի պաշտօնները, կրճատել լուսարձակի ժամը, ինչպէս նաեւ փոխել Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանի հետ միաւորելու չարժումին ակտիւիստերէն մէկուն հեռաքննութեան տակ գտնուող Արկադի Մանուչարովի նկատմամբ գործադրուող կանխարգել միջոցը: Ընդհ. կացութիւնը համեմատաբար հանդիստ է, թէեւ կը զգացուի ներքին լարուածութիւն մը: Վերջին շրջանին ազդամիջեան

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒՆԻՍ 4 / 16)

ՀՈՂԻ ՎՐԱՅ ԼՈՒԲՂ յանցագործութիւններ տեղի չեն ունեցած: Հայ բնակչութիւնը դրական տեղաշարժեր կ'ակնկալէ իր հարցերու լուծման համար:

***

ԳՐՈՂՆԵՐԸ՝ ԶՕՐԱՎԻԳ ՍԵՒԱՆԻՆ

Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիայի նիստերու դահլիճին մէջ տեղի ունեցած է Սեւանայ լիճին պաշտպանութեան նուիրուած՝ գրողներու միջազգային հանդիպում, որուն կազմակերպիչը հանդիսացած է բնապահական «Բայկալեան չարժում»ը: Հանդիպման մասնակցած են ամերիկացի, ճափոն գրողներ:

Հաւաքոյթը բանալով, Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան նախագահ՝ Հ. Յովհաննիսեան նշած է, որ այս հանդիպման նախաձեռնողները՝ ծանօթ գրողներ՝ Զ. Բալայեան, Վ. Ռասպուտին եւ Ս. Զալիգին չեն կրցած հանդիպման մասնակցիլ, քանի որ կը գտնուէին Մոսկուա՝ երեսփոխաններու համագումարին:

Հանդիպման աւարտին իր կարծիքը յայտնելով, «Լիտվա Լիտերաթուրնայա» ամսագրին խմբագիր՝ Վ. Բրազեւնաս ըսած է, թէ «բոլոր վիճաբանութիւններուն ընթացքին մենք այս կամ այն ձեւով խօսեցանք բնութիւնը աւերող ուժերու մասին: Անոնք զերատեսչութիւններն են: Ամենազարմանալին այն է որ իրենք պիտի չհամարին: Չէ որ նոյնիսկ մեր հանդիպումին մասնակցելու չէ եկած այն ձեռնարկութիւններու, ընկերութիւններու ոեւէ ներկայացուցիչ կամ գեկավար, որոնք կը գտնուին Սեւանի աւազանը: Ես, օրինակ, իմացայ որ այստեղ կայ հինգ առանձին վարչական շրջան, որոնցմէ ամէն մէկը իր տեսակէտն ունի Սեւանի ջուրին օգտագործման վերաբերեալ»:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԸ
ՄԷԿ ՏԱՐԵԿԱՆ

Տարի մը առաջ արցախեան խորհրդանիշով՝ «Մենք ենք մեր սարերը» քանդակի ազդապատկերով իր առաջին հաղորդումը տուաւ Լեռնային Ղարաբաղի մարզային հեռատեսիլը: Անոր բացման օրերուն ղարաբաղեան չարժումը արդէն իր գագաթնակէտին հասած էր: Մարզիկ իրենց հեռատեսիլներուն առջեւ կը նայէին շրջանը ալեկոծող իրադարձութիւններու առարկայական արտացոլումը տեսնելու յոյսով: Եւ յուսախաբ չեղան: Հեռատեսիլը համաքաղաքական երկխօսութեան մէջ մտաւ բնակչութեան հետ. պաշտպանելու ժողովուրդին արդար պահանջը:

Հեռատեսիլի կայանին ստեղծման աջին տարեդարձին առթիւ, – ըսած է հեռատեսիլի ու Զանգեզուրի մարզային կոմիտէի նախագահ Գ. Սողոմոնեան, – կ'ուզեմ շնորհակալութիւն յայտնել կեդրոնական, ինչպէս նաեւ Հայաստանի, Լենինգրադի, Պալթեան հանրապետութիւններու եւ այլ կայաններու գեկավարներուն, որոնք մեզի տրամադրեցին արդիական սարքաւորումներ: Այսօր մենք չաբաթը հինգ անգամ, օրական մէկ ու կէս ժամ հաղորդումներ ընելու կարելիութիւն ունինք: Միջոցներ ձեռք կ'առնուին, որ յետագայ տարիներուն մեր հաղորդումները կարենան դիտել Լեռնային Ղարաբաղի բոլոր բնակիչները: Խօսքը կը վերաբերի նաեւ Հայաստանի հեռատեսիլի հաղորդումներուն:

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ՀՐՕՂԲԵՐ ԶԻԱՅԻՆ

ԿԱՄ ԹԷ՝ ԻՆՉ Է ՊԷՏՔ ԻՄԱՄ ԴԱՌՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ. – Հետեւեալ յօդուածը առնուած է «Մորմրդային Ղարաբաղ» օրաթերթի Մայիս 28-ի թիւէն: «Հրօղբեր Զիա»ն ադրբեջանցի ակադեմական Զիա Բունիաթովն է որ «ինֆնատիպ» մեկնաբանու – թիւն մը կատարած է Ադրբեջանցիներու ծագումին, Սումգայիթի կոտորածին ու ներկայի այլ խնդիրներուն մասին: Ագերի ակադեմականին էջերէն հոս առնուած մէջբերումներով կարելի է գաղափար մը ունենալ այդ մեկնաբանութիւններուն մասին, որոնց Արկադի Ղուկասեան կը պատասխանէ հետեւեալ պարսաւագրով:

***

Յարգարժան հրօղբեր Զիա,

Յուսով եմ՝ իմ բարեկամական այս մբ – ռերմիկ, ջերմ ու սրտառուչ թոնը ան – պատկառութիւն չէք համարի, քանի որ դուք համարեա թէ ապացուցել էք, որ երկուսս էլ վազ անցեալում ազուաններ ենք եղել, եւ ըստ այդմ էլ չի բացառւում թէ կարող ենք նաեւ ազգականներ դուրս գալ: Ու եթէ որ այդպէս է, ապա թոյլ տուէք ձեզ հետ միանգամայն անկեղծ լի – նել եւ ինչպէս «ազուանն»՝ «ազուանին», սիրտս դառարկել ձեր առաջ:

Ասել, որ ես զմայլուած եմ ձեղանով՝ նշանակում է ոչինչ չասել: Եւ թող չար լեզուները, որքան էլ ուզեն, չարունակեն թերուս համարել ձեզ, անուանել ծաղ – րածու՝ դիտութեան մէջ, միեւնոյն է, նրանց չի յաջողուի թիւրիմացութեան մէջ գցել գտարիւն դիտութեան գտա – րիւն գնահատողներին: Հաւատացնում եմ ձեզ՝ Լեռնային Ղարաբաղում (որի նկատմամբ դուք այնքա՛ն ողորմած էք) բոլորն էլ համոզուած են, որ դուք չատ աւելին էք՝ քան սոսկ ծաղրածու: Շա՛տ աւելին:

Ձեր ընտրեալութիւնն ու բացառիկու – թիւնը դուք աւելորդ անգամ ապացուցե – ցիք՝ երկնելով «Ինչո՞ւ Սումգայիթը» (որքա՛ն դիպուկ էք բնորոշել՝ «Իրագ – րավերլուծութիւն») վիթխարի երկասի – րութիւնը, որտեղ ջարդուփշուր են ար – ւել միասին վերցրած բոլոր գաւառաբան – ների եւ գաւառախոսութիւնների յօրին – ւածքները: Դուք միայնակ կատարեցիք այն, ինչը ի զօրու չեղան անել ամենա – բարձր աւեհաններն անգամ: Ձեր ամե – նակեր խելքն ու ամենատես աչքը բարձ – րացրին, վերջապէս, խորհրդաւորու – թեան այն քօղը, որով պատուած էր սում – գայիթեան ողբերգութիւնը: Բունիա – թովեան անսպասելի «գիւտը» հերթական իրարանցումը գցեց աշխարհում, որը մինչեւ ձեր հետազօտութիւններին տեղ – եակ դառնալը միամտաբար կարծում էր, թէ սպիտակը սպիտակ է, իսկ սեւը՝ սեւ: Ինչպիսի մոլորութեան մէջ էինք ... Եւ փառք ալլահին որ փաք դուք, Զիա Բու – նիաթով, առասպելական մի հերոս, որը մարտահրաւէր է նետել պետութիւններին եւ ազգերին ու իր թանկագին առողջու – թիւնը զոհաբերում է միայն ու միայն ճշմարտութեան ու Արդարութեան հա – մար:

Հասկանում եմ, թ՛ուզում եմ, որ տեսած լինելով պատերազմի բոլոր արհաւիրք – ները եւ սովորած լինելով ուրիշի ցաւը սեփականը համարել, դուք չէիք կարող անտարբեր մնալ այդ սարսափելի ոճ – րագործութեան նկատմամբ: Ինչո՞ւ Սում – գայիթը՝ լալագին հարցնում էք դուք: Եւ ձեր այդ հարցում ցաւ է նշմարւում, ցաւ ու հոգեկան տանջանք: Զուտ մարդ – կայնօրէն դա կարելի է հասկանալ՝ Սում – գայիթի խայտառակութիւնն, ախր, եր – բեք չի ջնջուի պատմութիւնից: Այն յա – ւէտ կը հետապնդի այնպիսի մաքուր ու անբիծ հոգիները, ինչպիսին որ ձերն է ...

Ցուսով եմ, որ «իրագրավերլուծու – թիւնն» ընդամէնը սկիզբն է սումգա – յիթեան ջարդի հետաքննութեան այն վիթխարածաւալ աշխատանքի, որը մի – այն դուք կարող էք անել, հրօղբեր Զիա: Ամենածանօթային Գրիգորեանը եւ լայն հասարակայնութեանն առ այժմ անյայտ հետազօտաշրջագրողներն ու լուսանկարիչ – ները, որոնց դուք «պեղել» էք ճարպիկ – րէն, հատնարար լոկ խաղապինուորներն են այդ մեծ խաղում: Մնում է լոկ չնչին մի բան՝ նշել ջարդը ոգեշնչողների եւ կազմակերպիչների անունները, բոլոր նրա՛նց անունները, ովքեր դիրիժորու – թիւն են արել բարբարոսների նախորի առաջ, այո, նախիր, որը չդիմեաց որեա – ղից, յայտնուել է ամենաինեներացիոնալ հանրապետութեան ամենաինեներացիո – նալ քաղաքում: Մի քիչ էլ ձեր խելքին դո՛ս տուէք, Զիա, դե՛հ, մի քի՛չ էլ ուժ տուէք, ձեզ համար, ախր, ի՞նչ մեծ բան է եւս մէկ ապշեցուցիչ վարկած ծնելը:

Ձեր դիտական – հետախուզական ամ – բողջ գործունէութիւնը վառ ապացոյցն է այն բանի, որ այս աշխարհում անհը – նարին ոչինչ չկայ: Բաւական է մէջբե – րել հին ու նոր մտածողների եւ դիտնա – կանների ցուցակը, որոնց դուք պատակ – ւերծել եւ տապալել էք իրենց պատուան – դաններից, որպէսզի պարզ լինի՝ Զիա Բունիաթովը ամէ՛ն ինչի է ընդունակ: Որքա՛ն դիտական յայտնագործութիւն – ներ եւ խորաթափանց ենթադրութիւն – ներ է աշխարհին պարգեւել ձեր ամպա – դորդող վարկածային մեթոդը: Յան – կութեան դէպքում դուք կարող էք ապա – ցուցել (ինչպէս՝ երկու անգամ երկու), որ ոչ յաւերժական քաղաք Հռոմն է եղել, ոչ եգիպտական փարաւոնները, ոչ հին յունական քաղաքակրթութիւնը եւ ոչ էլ Կիեւեան Ռուսիան: Այսինքն, այդպէս էլ կայ, ի հարկէ, դրանք չեն եղել: Եղել է միայն Ադուանքը, որ պատմական նը – շանակութեան երկու խոշոր դործ է կա – տարել՝ անսպասելիօրէն կերպարանա – փոխուել է Ադրբեջանի եւ ապա աշխար – հին Զիա Բունիաթով է պարգեւել: Դիմ – ւարանում եմ ասել, թէ ո՛րն է այդ եր – կուսից կարեւորը: Թէեւ համաձայնւում եմ ենթադրել, որ՝ երկրորդը, քանզի եթէ չլինէիք դուք, հրօղբեր Զիա, Ադրբեջա – նի հէքեաթային ծնունդը վախենամ թէ այդպէս էլ մնար եօթ փականի տակ: Ուստի Ադրբեջանն աւելի շատ է պարտա – կան ձեզ, քան դուք՝ նրան:

Երբեմն մտածում եմ՝ սոփեաները (հատնարար, լսած կը լինէք նրանց մա – սին), որոնք այնքան կրքոտ փորձում էին համոզել, թէ առարկայի մասին ինչ – որ բան իմացողը նրա մասին վատաբոչն դիտի ամէ՛ն ինչ, դեռ այն ժամանակ կանխատեսում էին ակադեմիկոս Բունիա – թովի յայտնութիւնը, զգում էին, որ դուք ձեր գիտական գործունէութեամբ կը գաք հաստատելու իրենց նախադրոյ – թը: Եւ այնքան կ՝առաջնաք այդ գոր – ծում, որ նաեւ կ՝ապացուցէք թէ գիտու – թիւնն ու տգիտութիւնը իրարից ոչնչով չեն տարբերում: Ըստ իս, նրանց՝ այդ սոփեաների մէջ էլ ազուանական ինչ – որ բան կայ: Դուք այդ կարծիքին չէ՞ք: Բայց ահա ձեր սիրեցեալ մեթոդը՝ ընտ – րովի մէջբերել եւ չվստահել այնպիսի մանրուքների, ինչպիսի փաստերն են, հաստա՛տ ձերն է: Դուք այն ուղղակի յղացե՛լ էք:

Վերոյիշեալ թէկուզ եւ (ձեզ եմ մէջբե – րում) «հայ միլիցիոների կողմից ազդամ – ցի երկու երիտասարդների սպանութիւ – նը»: Ցեսո՛յ ինչ, ուզում եմ հարցնել ձեր բազմաթիւ նախանձորդներին, որոնք այն – պէս չանում են ոտք դցել ձեզ, յետո՛յ ինչ, որ այդ միլիցիոները նախ ազգբ – րեջանցի է, իսկ երկրորդն էլ՝ ձեր ցեղա – կիցներին նրա պատկանելիութեան մասին գիտի ողջ աշխարհը: Չէ՛ որ փաստի հէնց այդպիսի աճպարարութեա՛ն չնորհիւ է ձեզ յաջողուել արտածել մի հանճարեղ բանաձեւ՝ հերիք չէ, որ իր բոլոր գիտ – բախտութիւնները հայ ժողովուրդն ինքն է սարքել, դեռ ինքն էլ կազմակերպել է ու սեփական ձեռքով իր գլխին թա – փել: «Նպատակը արդարացնում է մի – ջոցները» դասական սխեման ձեր աշ – խատութիւններում, հրօղբեր Զիա, մի – բա՛ւ կատարելութեան է հասցուած:

Ցուսով եմ՝ ձեզ ծանօթ է մի այնպիսի հասկացողութիւն, ինչպիսին է Հերոսաը – բաի փառքը (յամենայնդէպս յիշեցը – նեմ. մեր թուարկութիւնից առաջ 356 թուին Հերոստրատը հրկիզեց աշխարհի եօթ հրաշալիքներից մէկը՝ Արտեմիսի տաճարը Հեփեսում, որ մի քանով դոնէ յաւերժացնի իր անունը): Եւ ահա այդ Հերոստրատը ձեր մի եղո՛ւնդն էլ չար – ժէ: Եւ ես ուզում եմ դիմել Միաւորուած Ազգերի կազմակերպութեանը՝ խընդ – րելով «Հերոստրատի փառք» բացառա – կան դարձած հասկացողութիւնը վերան – անել «Բունիաթովի փառք»ի: Հաւա – տացած եմ որ աշխարհի առաջադէմ հա – սարակայնութիւնը կը պաշտպանի ինձ:

Ինչպէս Իսահակ Բարելը կ՝ասէր (եթէ չեմ սխալւում՝ նա էլ նախկին ազուան է, չէ՞), երեք տառերներ են խոչընդոտում երեւակայութեանս ուղիները: Դա Պր – զտաոնն է, Աբխատտոելը եւ Զիա Բու – նիաթովը: Կը ներէք, ի հարկէ, եթէ ձեզ վիրաւորեցի նման հարեւանութեամբ: Ի հարկէ, հրօղբեր Զիա, առաջին երկուսն ի՞նչ են որ ձեր կողքին: Բայց դէ, մեր – նոյն ժամանակ, չի կարելի մոռանալ, ախր, թէ ինչպիսի ծանր պայմաններում են նրանք ստեղծագործել: Նրանք ոչ ա – կադեմիկոս են եղել, ոչ հերոս եւ ոչ էլ յաճախակի ապագրուելու հնարաւորու – թիւնն են ունեցել: Կամ էլ վերցնենք, ա – սենք, Պղատարքոսին: Ինչքա՛ն ազգա – տիկ նիւթ է ունեցել ձեռքի տակ՝ Ռոմու – լոս, Պոմպէոս, Մակեդոնացի, Կեսար, Կլկերոն ... Մի՞թէ նրանք կարող են չափուել ձեր նկարագրած Կարա – Կո – յունլու (սեւ ոչխարներ), Ակ – Կոյունլու (սպիտակ ոչխարներ) սուլթանների, Ա – զըրբէյջանի ամբարէկների, իլխանիդնե – րի եւ արքաների հետ: Ուստի ներո – դամիա եղէք դէպի հները, հրօղբեր Զիա, եւ ձեր ուշադրութիւնն աւելի լաւ է կենդրոնացրէք արդի գործիչների յետա – պայ դատափետման վրայ:

Որքա՛ն դիպուկ եւ տեղին էք ձեր «Ի – րագրավերլուծութիւնը» համեմել պատ – մական էքսկուրսներով: Ինձ ուղղակի գերում է ամէն անգամ ուղիղ նշանակէ – տին խփելու եւ ակնթարթօրէն ցաքուցրիւ անելու ձեր համառութիւնը: Բայց, այսու – հանդերձ, ձեր անչէզ մարդասիրութիւնը, մերձաւորի նկատմամբ տածած սէրը ինչ որ տեղ ձեզ խանգարում են առարկայա – կան լինել մինչեւ վերջ: Զոր օրինակ, հարեւան բարի Հայերի քէֆիներին չդիպ – չելու համար դուք նրանց 30 տարուայ պետականութիւն էք «պարգեւում»՝ քաջ իմանալով, որ ձեր խօսքը համարեա թէ Գերագոյն Խորհրդի նախագահութեան հրամանագրի ուժ ունի: Ձեր հանդիպ իմ խորին յարգանքով հանդերձ, այստեղ չեմ կարող ձեզ հետ համաձայնուել, հրօղբեր Զիա: Ախր ոչ մի տեղ, ոչ մի ժամանակ չի եղել հայկական պետականութիւն: Եւ «Հայաստան» հասկացողութիւնն էլ, եթէ չեմ սխալւում, երեւան է եկել միայն Ի. դարի սկիզբներին, հայ գրերն էլ՝ աւելի ուշ: Եւ այսպէս կոչուած Հայաստանի բնակիչներին էլ մինչեւ վերջերս կովկա – եան թաթարներ էին անուանում: Ինք – ներդ էլ, ախր, հիանալի գիտէք որ ա – մէն ինչ հէնց այդպէս էլ եղել է, ուրեմն ինչո՞ւ ծռել հոգին: Եւ այդ բոլոր դաշ – նակցականութիւն անող Սարապոնները, Պաղոմէոսները եւ իրենց նմանները ընդ – ամէնը սկսնակներ են, այն էլ անչուշտ, կաշառուած հայ կղերականների եւ ձեռնարկատէրերի կողմից: Եւ փառք տանք Աստծուն որ նրանք բոլորն էլ չաս – պել են մահանալ՝ ձեզ դէմ առ դէմ չհանդիպելու համար: Թէ չէ, Զիա հրօղ – բեր, դուք նրանց ցոյց կը տայիք ... «Կուզիայի մօրը»:

Հիացած լինելով ձեր համեստութեամբ, այնուամենայնիւ, չեմ կարող համաձայ – նուել նաեւ ձեր այն ակնարկների հետ, թէ որոնց Ադրբեջանը աշխարհի քար – ւէղի վրայ յայտնուել է Ժ.Ե. դարի վեր – ջին: Չէ՞ որ արդէն ոչ մէկի համար դաղանիք չէ, որ դա տեղի է ունեցել դե – ռեւս մեր թուարկութիւնից առաջ: Ինչո՞ւ այդ մասին ուղղակիօրէն չասել: Ճըշ – մարտութիւնը բոլոր դէպքերում էլ աւելի թանկ է: Կամ էլ՝ ինչպէ՞ս կարելի է սե – փական չարաղրութեան մէջ այնքան յաճախակի հղովել «միականջանի» բա – ռը՝ մի անգամ դոնէ չմատաբերելով ձեր –միաչքանի հերոսի մասին: Ձեր այդ հա – մեստութիւնը ինձ այնքան էլ հասկանալի չէ:

*Բայց դրանք բոլորն էլ մանրուքներ են, երկրորդական բաներ: Կարեւորը դրանք չեն, այլ ձեր ճարահատեալ – մոլեգնած համարձակութիւնը (չէ՞ որ կարող են քարկոծել կամ կողերը «չոյել»), ջերմե – ռանդութիւնն ու ճարպկութիւնը՝ ոչ մարդկային տրամաբանութիւնը, նրբա – նկատո՛ւթիւնը, խօսքի ու մտքի, բա – նավէնի մշակո՛յթը, ընդդիմախօսի հան – դէպ բարեացակամութիւնը: Եւ ի զուր էք ձեր չարաղրութեան մէջ հեգնախառն խօսում «ժողովուրդների բարեկամու – թեան» չքանչանի կապակցութեամբ, ա – ւելի յարմար թեկնածու ձեղնից բացի ես չեմ տեսնում: Այն թերեւս աւելի կը զարդարէր եղբայրական ժողովուրդնե – հանդէպ ձեր սիրառատ վերաբերմունքը: Եւ – թաղրում եմ որ դուք այդ սէրը ժառան – գել էք, ձեր իսկ խօսքերով ասած «քրիս – տոնէական սէլջուկ սուլթաններից», ո – րոնց հետնորդները, ի միջի այլոց 1915 – 1920 եւ 1988 թուականների դէպքերը նո – կարագրում են ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ դա անում էք դուք հրօղբեր Զիա: Բա – որում, դա նրանց մօտ հասցուած է պե – տական դաղափարախոսութեան մակար – դակի: Սակայն քեզ եւ նախկին քննչորները որոնք այնքա՛ն չատ բան են արել հա – ժողովրդի բարգաւաճման համար, այն – քա՛ն ջերմեռանդ պահպանում էին ին – միածնի հոդեւորականութեան կալուածք – ներն ու դոյքը եւ փոխարէնը արժանա – նում, ինչպէս դուք էք հաւատացնում «տեռոր»ի եւ «դաղանութիւնների»: Ի դէպ՝ ինչպէս եւ Սումգայիթում, որը մէջբերում եմ ձեր խօսքը, «տեսնիմիայն դործ էր»: Բունիաթովեան ինչպիսի մարդասիրութիւն կայ պարփակուած յատկապէս վերջին խօսքերում ...:

Այսօր էլ ահա դուք դնում էք, որ Հայերը «վատ չեն հիմնաւորում եւ պ – րակցում միւս խորհրդային հանրապե – տութիւններում, ինչը չի կարելի ասել միւս 14 միութենական հանրապետու – թիւնների ներկայացուցիչների մասին»: Եթէ նկատի ունէք ձեզ մօտիկ դիտութիւն եւ արուեստի աշխարհը, ապա ինչ խօս – իրաւացի էք: Իսկ եթէ այլ բան նկատի ունէք, զոր օրինակ՝ էկզոտիկ դլխարկ – ներով սիրող – բանչարաբոյծներին, ապա դուք պարզապէս խորամանկում էք: Հրօղբեր, կամ, աւելի ճիշդ, համեստու – թիւն էք անում: Այդ առումով առաջ – նութեան դափնին, անկասկած, ձե՛ր դե – ղակիցներին է պատկանում:

Եւ, վերջապէս, ձեր յիշատակած մա – դէրի մասին: Դուք կարող էք հպարտա – նալ՝ ձեր վոչին իսկոյն ունկնդիր եղաւ Բոլորովին վերջերս «Շուշա» թերթը տպագրեց, թէկուզ ուղղագրական սխա – ներով, բայց ուռա – չովինիզմով լիքը դիմում, որ երեք բնակիչ, երկու նախ – գահ եւ մէկ վարպետ Ադրբեջա – Լ.Ղ.Ի.Մ.–ի ադրբեջանցի բնակչութեան անունից յղել են Մորմրդային ժո – ղովուրդներին, Մորմրդային կենտկոմի դլխաւոր քարտուղար, Մորմրդային Գե – րագոյն Խորհրդի նախագահութեան նա – խագահ ընկ. Մ. Ս. Կորբաչովին: Ա՛հա թէ ինչ են նրանք դրում. – «Ադրբեջա – ցիները, որոնք Մեծ հայրենականում մարտնչել են խորհրդային ամէն մի թէ – հոդի համար, պատրաստ են պաշտպանել իրենց դերիչխան հանրապետութեան ա – դային – տարածքային ամբողջականու – թիւնը»:

Ձեր նեռած սերմերի համերաչխ ծի – լե՛րն են: Լսո՞ւմ էք՝ ձեր «իրագրավերլուծութեան» չեխորին համերաչխորէն ներդաչնակուող երգչախմբի ձայնը: Նոյն մտքերը, նոյն փաստարկները, նոյն բրնատանչ մարտնչող ոգին:

Ի սրտէ չնորհաւորում եմ ձեզ: Ա՛խ ինչ չի յաջողուել հիթլերեան քարոզ – չութեան (խօսքը մեր ժողովուրդնե – միասնութիւնը խախտելու մասին է), եւ – թաղրում եմ, որ կը յաջողուի ձեզ, հրօղ – բեր Զիա, եթէ, ի հարկէ, ձեզ չսոխեն – լել: Թէեւ առանց այդ էլ դուք չատ բան էք հասցրել անել: Յամենայնդէպս, դա աւելի քան բաւական է՝ կենդանութեան օրօք մարդարէ կոչուելու համար: Ցուսով եմ, որ Մաշտոցի բաղնիքում մի լա – մաքրուելուց եւ խմամի աստիճան ա – նալուց յետոյ դուք առաջուայ պէս հե – ւատարիմ կը մնաք ձեզ, ձեր կանանչ հո – չանարանին եւ կը չարունակէք ապացու – ցել, որ չկայ «գենոցիտ» հասկացութիւն այլ կայ չրջուած գենոցիտ, ինչի վատա – գովը եղել, վայ ու կը լինի իմ անդգո – րում հրօղբեր Զիան...

Ձեր կամքի տրուան՝

ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՓՈԹՈՐԻԿԻ ՄԸ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

1939–ի ամառը վոթորիկ մը տակնուվրայ ըրաւ Ափոյ Հարաւ – արեւելեան չրջանները, յատկապէս Սուրիան, որ ֆրանսական հովանաւորութեան տակ էր: Յունիս 23–ին սուրիական Խորհրդարանը համակրանք յայտնելով հանդերձ ֆրանսական ժողովրդավարութեան, կը յիշեցնէ 1936 Սեպտեմբեր 9–ի համաձայնագրին այն տրամադրութիւնը, որ երեք տարի առք անկախութիւն կը խոստանար Սուրիոյ· պայման մը, որ տակաւին չարդուած չէր:

Նոյն օրը – Յունիս 23 – Ֆրանսա Թուրքիոյ կը ձգէ Ալեքսանդրէթի Սանճաքը· արար ազգայնականները զայրացած են իրենց հողերը ցաք ու ցրիւ տեսնելով· քրիստոնեաները դաւաճանութեան զոհ դարձած կը զգան իրենք զիրենք: Հանգեցութիւնը այնքան բուռն կ'ըլլայ որ Սուրիոյ Հանրապետութեան Նախագահը կը հրաժարի Յուլիս 7–ին, իսկ 10–ին Մարզպանը կը լուծէ Խորհրդարանը:

1920–էն, հովանաւորութեան չրջանին սկիզբէն ի վեր անհատակացողութիւնը տիրած է ֆրանքեւսուրիական յարաբերութիւններուն: Սուրիա որ Եգիպտոսի ու Լիբանանի հետ ԺԹ. դարու արաբական վերածնունդի բաժնեկիցն է, չէ ուզած ընդունիլ հովանաւորութիւնը: Աւրաբ ազգայնականութիւնը կը յաւակնի քաղաքական դեր մը կատարել· իսկ Ֆրանսա մտահոգ է որ օրինակը կրնայ վարակիչ ըլլալ Մաղրէպի համար:

Չանազան ազդակներ կան Աւրաբներու դժգոհութիւնը պատրաստող· ասոնց գոյութիւնը կ'երկարի մինչեւ Ա· աշխարհամարտի օրերը: Աւրաբները Բրիտանացիներու օգնած են այն ատեն, որպէսզի Թուրքերը վտարեն Աւրաբիայէն, Պաղեստինէն ու Սուրիայէն: Ասոր փոխարէն Լոնտոն կը խոստանայ – տարտամօրէն – որ իրենց ինքնավարութիւն պիտի տրուի արաբական թերակղզիին մէջ: Նոյն ատեն (1917) որոշուեցաւ նաեւ Պաղեստինի մէջ «Հրեաներու ազգային օճախ» մը հիմնել:

1919–ին Նախագահ Ուիլսընի կողմէ ղրկուած երկու տեղեկատուներու զեկուցումով դրի առնուած տեղեկագիրը Ֆրանսան մէկզի դնելով կը չեշտէր Ամերիկայի դերը: Աւրճադանգելով տեղացիներու բնակչութեան փափաքին, կը յանձնարարէր սուրիական միացեալ Պետութեան մը կազմութիւնը որ պիտի համախմբէր Պաղեստինն ու Լիբանանը, յարգելով այս վերջինին ինքնավարութիւնը: Ասոր քրիստոնեայ բնակչութեան մեծամասնութիւնը պատճառ կ'ըլլայ այս բացառութեան: Թէեւ, բոլոր այս յանձնարարութիւնները մեռեալ տառ կը մնան,

1920 Ապրիլ 25–ի Սան – Ռեմոյի դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդը հովանաւորութիւններ կուտայ Փարիզի ու Լոնտոնի: Դամասկոսի մէջ մեծ է յուսախաբութիւնը· հոն ազգային Խորհուրդը 1918–էն իսկ սահմանադրականօրէն թագաւոր հռչակած է Ֆայսալը: Զօրավար Կուրօ, առաջին կառավարիչը վերջնագիր մը կ'ուղղէ թագաւորին, որ կ'ընդունի համագործակցիլ: Սակայն ապստամբութիւններ կը ծագին ու զօրավարը ամրակոծելով Դամասկոսը կը վտարէ Ֆայսալը: Բրիտանացիները որպէս մը խթեթաբութիւն զայն Իրաքի գահը կը բարձրացնեն: Խռովութիւնները կը չարունակուին:

Կուրօ Սուրիան քաղաքականօրէն անկախ մասերու կը բաժնէ: Սեպտեմբեր 1–ին կը հռչակուի «Մեծն Լիբանան»ի կազմութիւնը: Անոր մէջ կը մտնեն Պէյրութ, Թրիփոլի: Ցետոյ կը ստեղծուի Հալէպի Պետութիւնը (Ալեքսանդրէթի Սանճաքին համար յատուկ կարգադրութեամբ), Դամասկոսի Պետութիւնը, Ալաւիներու հողաշրջանը, եւ 1921 Մարտին ալ Ճէպէլ Տրիւզը:

Ցետագայ տարիները քաղաքական անկիւնի մը կ'առաջնորդեն· ազգ· ճակատը որ ազգայնական հոսանքները կը համախմբէ, համաձայնագիր մը կը պահանջէ 1922–ի անգլեւիրաքեան համաձայնագրին նման: Հակառակ անոր որ այս թեւը Խորհրդարանին մէջ փոքրամասնութիւն էր, կը յաջողի չափաւոր մեծամասնութիւնը համոզել Սահմանադրութեան մը ծրագրով, որուն որոշ յօդուածները ընդունելի են Ֆրանսայի համար: Հոն կը նախատեսուէր հանրաքուէով ժողովի մը ընտրութիւնը, չորս տարուան համար, քաղաքացիներու հաւասարութիւն ու կրօնական ազատութեան երաշխիք:

Սակայն կան կէտեր որոնց համաձայն չէ կառավարիչը· կարելի չըլլար միջին եղր մը գտնել ու Խորհրդարանը կը լուծուի 1930 Մայիս 14–ին:

Այնքան պահանջուած համաձայնագիրը վերջապէս կարելի կ'ըլլայ միայն 1936–ին, Լէոն Պլումի չրջանին:

Եւրոպայի մէջ արճանագրուած կոռւտաներու ի տես, Պլումի կառավարութիւնը 1937 Մայիսէն սկսեալ նկատի կ'առնէ Թուրքիոյ պահանջները որոնք կը վերաբերին Սանճաքին: Ցաջորդական կառավարութիւնները կ'ուզեն Արեւելքի մէջ ամրապնդել Ֆրանսայի դիրքը ու 1938 Յուլիսին Ֆրանսա բարեկամական դաշինք մը կը կնքէ Թուրքիոյ հետ: Այս դաշինքը կը տապալեցնէ Սուրիան: Բ. քայլը կը տապնապեցնէ Սուրիան: Բ. աշխարհամարտին Ֆրանսայի ձախողութիւնը (1940 Յունիս) կը հրահրէ ազգայնականները որոնք կը նկատեն թէ հովանաւորութիւնը իրաւական որեւէ հիմ չունի այլեւս, եւ որ իրենց իրաւունք ունին անմիջապէս անկախ ըլլալու:

Զօրավար Քաթրու չէզոքացնելու համար վիչիականները, յանուն ազատ Ֆրանսայի կը յայտարարէ թէ Լիբանանցիները եւ Սուրիացիները «դերիչեան ու անկախ ժողովուրդներ են» որոնք «կըրնան անջատ Պետութիւններ կազմել» կամ «միանալ միակ Պետութեան մը մէջ»: Սեպտեմբեր 28–ին ան կը հաստատէ նաեւ Սուրիոյ անկախութիւնը, սակայն այլ խոռվութիւններ կը ծագին:

Պատերազմի ընթացքին պահպանելու համար Ֆրանսայի դինուորական դիրքերը, Տը Կոլ կը ջանայ ժամանակ չահիլ ու բանակցութիւններ բանալ պահպանելու համար Ֆրանսայի չահերը, Սուրիոյ անկախութենէն ետք, մշակութային, տնտեսական, դինուորական ու քաղաքական մարզերուն մէջ:

Լիբանանի մէջ, ինչպէս Սուրիոյ, անհամբերութիւնը զգալիօրէն կը հասնի: 1943–ին երկու երկիրներու կառավարութիւնները կը խնդրեն իշխանութիւններու փոխանցում ու ընդհանուր պատերազմական դիւանագիտութիւնները վերածումը՝ դեսպանութեան: Այսուհանդերձ, բազմաթիւ միջադէպերէ ու բանակցութիւններէ ետք միայն այս փոխանցումը կը սկսի 1944 Յունուար 1–ին ու կ'աւարտի 1945–ին: Իսկ Ֆրանսական զօրագունդերը ամբողջովին կը քաշուին 1946 Ապրիլ 7–ին:

Դէպքերու այս յաջորդականութիւնը կը բացատրէ Սուրիոյ ներկայ նախագահին հետեւեալ արտայայտութիւնը (1982 Մարտ 2) Ֆրանսայի Նախագահին յետագայ այցելութեան առթիւ. «մեր Պետութիւն մը դոյութիւն ունէր ընդհանուր մարդկութենէն առաջ, մեր ժողովուրդը հին հետեւեալ արտայայտութիւնը (1982 Մարտ 2) Ֆրանսայի Նախագահին յետագայ այցելութեան առթիւ. «մեր Պետութիւն մը դոյութիւն ունէր ընդհանուր մարդկութենէն առաջ, մեր ժողովուրդը հին ժամանակներէ ի վեր անհատակացողութիւնը տիրած է ֆրանքեւսուրիական յարաբերութիւններուն: Սուրիա որ Եգիպտոսի ու Լիբանանի հետ ԺԹ. դարու արաբական վերածնունդի բաժնեկիցն է, չէ ուզած ընդունիլ հովանաւորութիւնը: Աւրաբ ազգայնականութիւնը կը յաւակնի քաղաքական դեր մը կատարել· իսկ Ֆրանսա մտահոգ է որ օրինակը կրնայ վարակիչ ըլլալ Մաղրէպի համար:

Չանազան ազդակներ կան Աւրաբներու դժգոհութիւնը պատրաստող· ասոնց գոյութիւնը կ'երկարի մինչեւ Ա· աշխարհամարտի օրերը: Աւրաբները Բրիտանացիներու օգնած են այն ատեն, որպէսզի Թուրքերը վտարեն Աւրաբիայէն, Պաղեստինէն ու Սուրիայէն: Ասոր փոխարէն Լոնտոն կը խոստանայ – տարտամօրէն – որ իրենց ինքնավարութիւն պիտի տրուի արաբական թերակղզիին մէջ: Նոյն ատեն (1917) որոշուեցաւ նաեւ Պաղեստինի մէջ «Հրեաներու ազգային օճախ» մը հիմնել:

1919–ին Նախագահ Ուիլսընի կողմէ ղրկուած երկու տեղեկատուներու զեկուցումով դրի առնուած տեղեկագիրը Ֆրանսան մէկզի դնելով կը չեշտէր Ամերիկայի դերը: Աւրճադանգելով տեղացիներու բնակչութեան փափաքին, կը յանձնարարէր սուրիական միացեալ Պետութեան մը կազմութիւնը որ պիտի համախմբէր Պաղեստինն ու Լիբանանը, յարգելով այս վերջինին ինքնավարութիւնը: Ասոր քրիստոնեայ բնակչութեան մեծամասնութիւնը պատճառ կ'ըլլայ այս բացառութեան: Թէեւ, բոլոր այս յանձնարարութիւնները մեռեալ տառ կը մնան,

1920 Ապրիլ 25–ի Սան – Ռեմոյի դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդը հովանաւորութիւններ կուտայ Փարիզի ու Լոնտոնի: Դամասկոսի մէջ մեծ է յուսախաբութիւնը· հոն ազգային Խորհուրդը 1918–էն իսկ սահմանադրականօրէն թագաւոր հռչակած է Ֆայսալը: Զօրավար Կուրօ, առաջին կառավարիչը վերջնագիր մը կ'ուղղէ թագաւորին, որ կ'ընդունի համագործակցիլ: Սակայն ապստամբութիւններ կը ծագին ու զօրավարը ամրակոծելով Դամասկոսը կը վտարէ Ֆայսալը: Բրիտանացիները որպէս մը խթեթաբութիւն զայն Իրաքի գահը կը բարձրացնեն: Խռովութիւնները կը չարունակուին:

Կուրօ Սուրիան քաղաքականօրէն անկախ մասերու կը բաժնէ: Սեպտեմբեր 1–ին կը հռչակուի «Մեծն Լիբանան»ի կազմութիւնը: Անոր մէջ կը մտնեն Պէյրութ, Թրիփոլի: Ցետոյ կը ստեղծուի Հալէպի Պետութիւնը (Ալեքսանդրէթի Սանճաքին համար յատուկ կարգադրութեամբ), Դամասկոսի Պետութիւնը, Ալաւիներու հողաշրջանը, եւ 1921 Մարտին ալ Ճէպէլ Տրիւզը:

Ցետագայ տարիները քաղաքական անկիւնի մը կ'առաջնորդեն· ազգ· ճակատը որ ազգայնական հոսանքները կը համախմբէ,

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԻՈՆ

ԱՐԱՐԱՏ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ԱԿԱԴԵՄԻԱՑԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ ՄԸ

Լիոն եւ Շըջակայքի հայութեան մէջ կան քանի մը տասնեակ եւ թերեւս ալ աւելի թիւով անձեր՝ որոնք ակէր են, գիտական վկայականներու եւ կ'աշխատին զանազան մասնագիտութիւններու մէջ: Զարմանալի չէ ուրեմն որ Ռոն գետի ափերուն վրայ եւս խօսուի Արարատ Գիտութեանց Միջազգային Ակադեմիայի մասին, կազմուի մասնաճիւղ մը:

Այս վերջնոյն առաջին ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Յունիս 9–ին, Ազգային Տան սրահին մէջ: Կազմակերպուած էր Արի Թօփուզխանեանի եւ Յակոբ Յովհաննէսեանի կողմէ: Երկուքն ալ ունին դիւտութեանց տոքթորի աստիճան: Հրաւիրուած էին, Փարիզէն, փրոֆէսէօր Յակոբ Գրքեաչարեանը՝ որ Ակադեմիային նախագահն է: Իրեն կ'ընկերանար փրոֆէսէօր Կարէն Բալայեան, Հայաստանէն:

Պր· Յակոբ Գրքեաչարեան երկարօրէն բացատրեց Ակադեմիային նպատակները՝ որոնք բազմազան են: Գլխաւորները՝ իրարու հետ հաղորդակցութեան մէջ մտցնել Սփիւռքի դիտնականները, թիկունք կանգնիլ նորերու յառաջդիմութեան եւ մանաւանդ՝ օգնել Հայաստանի, օժանդակել երկրին վերակառուցումին եւ զարգացման, գիտութեանց եւ առողջապահութեան մարզերուն մէջ:

Ակադեմիան երեք տարեկան է միայն· ունի երեք հարիւր անդամներ՝ որոնցմէ

«միանալ միակ Պետութեան մը մէջ»: Սեպտեմբեր 28–ին ան կը հաստատէ նաեւ Սուրիոյ անկախութիւնը, սակայն այլ խռովութիւններ կը ծագին:

Պատերազմի ընթացքին պահպանելու համար Ֆրանսայի դինուորական դիրքերը, Տը Կոլ կը ջանայ ժամանակ չահիլ ու բանակցութիւններ բանալ պահպանելու համար Ֆրանսայի չահերը, Սուրիոյ անկախութենէն ետք, մշակութային, տնտեսական, դինուորական ու քաղաքական մարզերուն մէջ:

Լիբանանի մէջ, ինչպէս Սուրիոյ, անհամբերութիւնը զգալիօրէն կը հասնի: 1943–ին երկու երկիրներու կառավարութիւնները կը խնդրեն իշխանութիւններու փոխանցում ու ընդհանուր պատերազմական դիւանագիտութիւնները վերածումը՝ դեսպանութեան: Այսուհանդերձ, բազմաթիւ միջադէպերէ ու բանակցութիւններէ ետք միայն այս փոխանցումը կը սկսի 1944 Յունուար 1–ին ու կ'աւարտի 1945–ին: Իսկ Ֆրանսական զօրագունդերը ամբողջովին կը քաշուին 1946 Ապրիլ 7–ին:

Դէպքերու այս յաջորդականութիւնը կը բացատրէ Սուրիոյ ներկայ նախագահին հետեւեալ արտայայտութիւնը (1982 Մարտ 2) Ֆրանսայի Նախագահին յետագայ այցելութեան առթիւ. «մեր Պետութիւն մը դոյութիւն ունէր ընդհանուր մարդկութենէն առաջ, մեր ժողովուրդը հին ժամանակներէ ի վեր անհատակացողութիւնը տիրած է ֆրանքեւսուրիական յարաբերութիւններուն: Սուրիա որ Եգիպտոսի ու Լիբանանի հետ ԺԹ. դարու արաբական վերածնունդի բաժնեկիցն է, չէ ուզած ընդունիլ հովանաւորութիւնը: Աւրաբ ազգայնականութիւնը կը յաւակնի քաղաքական դեր մը կատարել· իսկ Ֆրանսա մտահոգ է որ օրինակը կրնայ վարակիչ ըլլալ Մաղրէպի համար:

Չանազան ազդակներ կան Աւրաբներու դժգոհութիւնը պատրաստող· ասոնց գոյութիւնը կ'երկարի մինչեւ Ա· աշխարհամարտի օրերը: Աւրաբները Բրիտանացիներու օգնած են այն ատեն, որպէսզի Թուրքերը վտարեն Աւրաբիայէն, Պաղեստինէն ու Սուրիայէն: Ասոր փոխարէն Լոնտոն կը խոստանայ – տարտամօրէն – որ իրենց ինքնավարութիւն պիտի տրուի արաբական թերակղզիին մէջ: Նոյն ատեն (1917) որոշուեցաւ նաեւ Պաղեստինի մէջ «Հրեաներու ազգային օճախ» մը հիմնել:

1919–ին Նախագահ Ուիլսընի կողմէ ղրկուած երկու տեղեկատուներու զեկուցումով դրի առնուած տեղեկագիրը Ֆրանսան մէկզի դնելով կը չեշտէր Ամերիկայի դերը: Աւրճադանգելով տեղացիներու բնակչութեան փափաքին, կը յանձնարարէր սուրիական միացեալ Պետութեան մը կազմութիւնը որ պիտի համախմբէր Պաղեստինն ու Լիբանանը, յարգելով այս վերջինին ինքնավարութիւնը: Ասոր քրիստոնեայ բնակչութեան մեծամասնութիւնը պատճառ կ'ըլլայ այս բացառութեան: Թէեւ, բոլոր այս յանձնարարութիւնները մեռեալ տառ կը մնան,

1920 Ապրիլ 25–ի Սան – Ռեմոյի դաշնակիցներու Գերագոյն Խորհուրդը հովանաւորութիւններ կուտայ Փարիզի ու Լոնտոնի: Դամասկոսի մէջ մեծ է յուսախաբութիւնը· հոն ազգային Խորհուրդը 1918–էն իսկ սահմանադրականօրէն թագաւոր հռչակած է Ֆայսալը: Զօրավար Կուրօ, առաջին կառավարիչը վերջնագիր մը կ'ուղղէ թագաւորին, որ կ'ընդունի համագործակցիլ: Սակայն ապստամբութիւններ կը ծագին ու զօրավարը ամրակոծելով Դամասկոսը կը վտարէ Ֆայսալը: Բրիտանացիները որպէս մը խթեթաբութիւն զայն Իրաքի գահը կը բարձրացնեն: Խռովութիւնները կը չարունակուին:

Կուրօ Սուրիան քաղաքականօրէն անկախ մասերու կը բաժնէ: Սեպտեմբեր 1–ին կը հռչակուի «Մեծն Լիբանան»ի կազմութիւնը: Անոր մէջ կը մտնեն Պէյրութ, Թրիփոլի: Ցետոյ կը ստեղծուի Հալէպի Պետութիւնը (Ալեքսանդրէթի Սանճաքին համար յատուկ կարգադրութեամբ), Դամասկոսի Պետութիւնը, Ալաւիներու հողաշրջանը, եւ 1921 Մարտին ալ Ճէպէլ Տրիւզը:

Ցետագայ տարիները քաղաքական անկիւնի մը կ'առաջնորդեն· ազգ· ճակատը որ ազգայնական հոսանքները կը համախմբէ,

ոմանք չատ բարձր մակարդակի դիտուններ, մանաւանդ Միացեալ – Նահանգներու մէջ: Ըսուեցաւ որ Ակադեմիան ունի քսանեւերկու մասնագիտական բաժանումներ:

Փրոֆէսէօր Գրքեաչարեան՝ որ աղէտին զացած է Հայաստան եւ աշխատած իրերու բժիշկ, թուեց չարք մը գործիքներ՝ որոնք կը պակսին Հայաստանի հիւանդանոցներուն մէջ եւ որոնց անյապաղ պէտքը զգալի է: Ըսաւ թէ անհրաժեշտ է օժանդակել Սեւան լիճին մաքրագործման:

Փրոֆէսէօր Բալայեան ալ, նոյնպէս, չեշտը դրաւ երկրին առողջապահական կարիքներուն վրայ: Յայտնեց թէ իրատասու է հետը Հայաստան տանելու բժշկական գործիքներ: Փրոֆէսէօր Գրքեաչարեան կը յուսայ որ S. O. S. – ARMENIE–ի միջոցաւ կարելի պիտի ըլլայ գտնել այդ գործիքները:

Խօսք տրուեցաւ յետոյ Նչան Սամուէլեանի, ան ալ Փարիզէն: Պր· Սամուէլեան յղացած է եւ դրի առած ծրագիր մը կազմելու համար համագաղութային մարմին մը՝ որ ներկայացնէ Սփիւռքը: Կարգաց երկարօրէն մասեր այդ ծրագիրէն՝ որ, ըսաւ, քննութեան մէջ է մեր երեք կուսակցութիւններուն կողմէ: Կարգաց նաեւ այն խնդրագիրը զոր պատրաստած է ինք, որպէսզի համագաղութային մարմինը ներկայացնէ զայն Միխայիլ Կորբաչովի, երբ այս վերջինը գայ Ֆրանսա, Յուլիսին: Արդէն քիչ մը հեռու կ'ինք Ակադեմիայի մը սովորական գործնէութեան սահմաններէն: Այդպէս ալ առարկեց ներկաներէն մէկը, բայց փրոֆէսէօր Գրքեաչարեան ճշդեց որ այդ հարցն ալ կը մտնէ Ակադեմիայի նպատակներուն ծիրին մէջ:

Երեկոյթը՝ որուն ներկայ էին չուրջ հարիւր հոգի, վերջ դտաւ հացում – պատասխաններու չարքով մը: Տեղացի կազմակերպիչները պիտի ջանան ի մի հաւաքել, չուտով, չրջանին մէջ անդամակցելու դիտական կարողութիւն ունեցող անձերը եւ անցնիլ գործնական աշխատանքի: Այդպէս ըսաւ մեղի Տօքթէօր Թօփուզխանեան:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ԳՂՁՈՒԹԷ ԳՂՁՈՒԹ

ԵՇԻԼԳԻՒՂԻ Ս· Սահակ եկեղեցւոյ դպրաց դասու 76–րդ եւ Սահակ – Մեսրոպ երդչախումբի 53–րդ կրկնակ տարեդարձները տօնուած են կրօնական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Մայիս 21–ին տեղի ունեցած հանդիսութեանց նախապահած ու պատարագը մատուցած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան: Եկեղեցական արարողութենէն ետք յարակից սրահին մէջ սարքուած է Սիրոյ սեղան, գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր: Ներկաներուն բաժնուած են դպրաց դասու եւ երդչախումբի պատմութիւնը լրացնող դրքոյկներ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ «Գ· Շամիսեան» հանդիսասրահին մէջ, Մայիս 16 – 18, հանդէս եկած է Հայաստանի «Կռունկ» ժողովրդական պարի համոյթը: Թորոնթոյի «Կոմիտաս» երաժշտական միութեան կազմակերպած 3 երեկոյթներուն ներկաներու թիւը չատ քիչ եղած է:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, Մայիս 26–ին, տեղի ունեցած է պուլկարահայ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան դորածդիր Կոմիտէի նիստը: Գործադիր Կոմիտէն թելադրած է որ տեղական վարչութիւնները հիմնակուրնէ պատրաստութիւն տեսնեն 75–ամեակի նչումին: Կեդրոնական վարչութեան վերստուգիչ յանձնախումբը տեղեկութիւն տուած է Հայաստանի աղէտեալներուն ի նպաստ տարուած գործունէութեան մասին: Ցարդ հաւաքուած դումարը կը կազմէ աւելի քան 400 հազար լեւ (պաշտօնական սակով՝ 4 միլիոն Ֆրանք): Գումարին մէկ մասով Հայաստան ղրկուած են դեղօրայք, անդրեղէն ու հագուստեղէն, իսկ մնացած մասը կ'օգտագործուի Պուլկարիա ժամանող աղէտեալներու օգնութեան համար: Ի չարս այլ մէջոցառումներու, «Երեւան»ը յառաջիկային կը տօնէ Կոմիտասի ու Գոմիտաս Թումանեանի 120–ամեակները:

***

ԳԱՀԻՐԷի «Կոկանեան» սրահին մէջ, Մայիս 25–ի երեկոյեան, նչուած է Սարդարապատի հերոսամարտին 71–ամեակը: Տիկնանց Յանձնախումբին պատրաստած ասանդական հարիսայի սպասարկութենէն ետք չորս երիտասարդներ ներկայացուցած են Գառնիկ Ադդարեանի «Մատեան ցաւի եւ Հաւատումի» վիպերգէն երկար մաս մը: Ապա Նոր Սերունդ Մշակութային Միութեան պատրաստած տեսիլներու ցուցադրութեամբ տրուած է հերոսամարտին պատմականը: Օրուան բանախօսուհի՝ Ալիս Տեփոյեան եւս պատմականը ընելով, զուգահեռ մը գծած է Սարդարապատի դոյամարտին ու Ղարաբաղի ներկայ պայքարին միջեւ: Հանդիսութեան աւարտին, Թեմի առաջնորդ Զաւէն Սրբ· Ծինէլեան կատարած է փակման խօսքը, չեշտելով մասնաւորապէս որ մեր այսօրուան հայրենիքը կը պարտինք Սարդարապատի յաղթանակին:

***

ԳԱՀԻՐԷի «Կոկանեան» սրահին մէջ, Մայիս 25–ի երեկոյեան, նչուած է Սարդարապատի հերոսամարտին 71–ամեակը: Տիկնանց Յանձնախումբին պատրաստած ասանդական հարիսայի սպասարկութենէն ետք չորս երիտասարդներ ներկայացուցած են Գառնիկ Ադդարեանի «Մատեան ցաւի եւ Հաւատումի» վիպերգէն երկար մաս մը: Ապա Նոր Սերունդ Մշակութային Միութեան պատրաստած տեսիլներու ցուցադրութեամբ տրուած է հերոսամարտին պատմականը: Օրուան բանախօսուհի՝ Ալիս Տեփոյեան եւս պատմականը ընելով, զուգահեռ մը գծած է Սարդարապատի դոյամարտին ու Ղարաբաղի ներկայ պայքարին միջեւ: Հանդիսութեան աւարտին, Թեմի առաջնորդ Զաւէն Սրբ· Ծինէլեան կատարած է փակման խօսքը, չեշտելով մասնաւորապէս որ մեր այսօրուան հայրենիքը կը պարտինք Սարդարապատի յաղթանակին:

***

ԱԹԻՆՔԻ «Տիոնիսիա» թատերասրահին մէջ, Մայիս 28–ին, մեծ չուքով տօնուած է Հայաստանի Հանրապետութեան հիմնադրութեան 71–ամեակը: Բերնէ – բերան լեցուն դահլիճին մէջ ներկայ եղած են նաեւ թեմակալ առաջնորդ Սահակ Սրբազան Այվազեան, հայ կաթոլիկ վիճակաւոր Յովհաննէս Գոյումեան եւ այլ անձնաւորութիւններ: Հանդիսութեան նախագահած է Ս· Շեմմաս, բացախօսած է Գ· Կարապետեան: Ազգային վարչութեան անունով ողջոյնի խօսք ուղղած է Ե· Ճամուտեան, Հ· Ց· Դ· Պատանեական ու Երիտասարդական Միութեանց անունով ուղերձներ կարդացած են Ռ· Ամիրալեան եւ Թալին Ղազէրեան: Գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկած է Համազգայինի «Ց· Փափազեան» երգչախումբը, խմբավարութեամբ՝ Մ· Գրիգորեանի:

Այրի Տիկին Թորգոմ Աբիսեան,
Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Ապունեան,
Տէր եւ Տիկին Յովհ. Պուրսալեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Խոսրով Գըլըճեան եւ զաւակը՝ Ֆրանսուա – Կլավիէ,
Տէր եւ Տիկին Հերմոն Գըլըճեան,
Տէր եւ Տիկին Կարպիս Պօյաճեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Նազելի Ապունեան եւ զաւակները,
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, հօրեղբօր, զարմիկին եւ խնամիին՝

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐԻՍԵԱՆԻ
(Կէլիպոլուցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 17–ին, իր բնակարանը յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 79 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Յունիս 21, ժամը 14–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ – Լաշէզի դերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յունիս 23, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 18–ին, Ռօմանի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագին ներկայ կը գտնուին Մայր Հայրենիք եւ Սփիւռք ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ մխիթարեաններու ներկայացուցիչներ։

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ երգչախումբը։

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

organise un

CAMP ITINERANT

En direction de
l'Espagne et du Portugal,
pour les jeunes de 14 à 17 ans,
du 2 au 30 juillet

Inscriptions et renseignements :
— Région parisienne : 43. 76. 61. 83 (jusqu'au 10/6/89)
— Région marseillaise : 91. 90. 21. 60
— Région lyonnaise : 74. 53. 25. 91

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Anouville-Sarcelles —

désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.
Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet
tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

ԱՂՔԱՏԱՆՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՆՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Յունիս 22, Հինգշաբթի գիշեր, ժամը 20·30–ին ընկերակցութեան կեդրոնը։ 77 Ռիւ Լափայէթ, Փարիզ, 9–րդ թաղամաս։

Կարեւոր օրակարգ։

Անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԱԶԱՐԱԿԻ

Պր. Պերճ Վարժապետեան Այրի Տիկին Նշան Զէվվէեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Opération ARMÉNIE
Village CHÉNAVAN

Sous la présidence d'honneur de :
M. GERMA
Président du Conseil Général du Val de Marne
M. MONTDARGENT
Député Maire d'Argenteuil
M. LOUIS LUC
Maire de Choisy le Roi
M. GATIGNON
Maire adjoint d'Argenteuil et Président de l'OPIHLM d'Argenteuil BEZONS

L'U.C.F.A.F. et la J.A.F. vous convient à un tournoi de sixte et à un match de gala entre l'équipe arménienne de l'U.J.A. d'Alfortville et l'U.S. VILLE-CRESNE 94 de 3eme division
le Dimanche 25 juin à partir de 14 h.
au Parc des Sports de Choisy
Plaine Sud — Chemin des Bœufs
Carrefour Pompadour — 94000 Créteil
Au bénéfice exclusif du projet «Faisons revivre le village de CHÉNAVAN».

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

RENCONTRE AVEC,

la COMPAGNIE OPERATIONNELLE de SECOURS INTERNATIONAUX (C.O.S.I.)
présente sur les lieux du tremblement de terre en Arménie
PROJECTION DIAPORAMA
avec la participation de MEDECINS SANS FRONTIERE :
Marc GASTELLU-ETCHEGORRY
Anne-Marie ALACAM
MEDECINS DU MONDE (sous réserve)

Mercredi 21 Juin à 20 h 45
entrée libre

1977 — 1989
12 ANS D'ACTIVITES SANS DISCONTINUER

Dimanche 25 juin à 17 h 30

GALA M.C.A. 89

Sous la Présidence d'honneur de
M. RENÉ ROUQUET
Député Maire d'Alfortville
— Entrée libre —
Salle LAPIERRE, Grand Ensemble
près Place du Petit Pont

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

— ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ —

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանական ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացուելու տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 6 ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար։

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն։

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻՒՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ 39 – 85 – 36 – 53
ՓՈԽԱՆԵԱՆ 43 – 37 – 90 – 69

Յուլիս 4–էն վերջ – Հ. Կ. Խ. Մանկանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԽԻԼ

Շաբիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միօրեայ ղպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Յունիս 25, ժամը 15–ին եկեղեցւոյ կից Ս. Պալապանեան սրահին մէջ։

6, Կոմիտաս փողոց

Մուտքը ազատ է։

***

ԻՍԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրգէնկիւլեան մասնաճիւղի Միօրեայ ղպրոցի ամավերջի հանդէսը, տեղի պիտի ունենայ, Շաբաթ, Յունիս 24, ժամը 14·30–ին, Մշակոյթի Տան սրահը, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ։

– Տրամախօսութիւն։
– Արտասանութիւն։
– Ընթերցում Սարոյեանի պատմուածքներէն։
Տոհմիկ երգեր։ Խմբային կատարում։
– Նուագ։
Մուտքը ազատ է։

***

ԱՆԻԷՌ – ՊՈՒԱ ԳՈԼՈՄՊ – ԳՈԼՈՄՊ

ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կիրակի, Յունիս 25, ժամը ճիշդ 15·30–ին, Պուա – Գոլոմպի քաղաքապետարանին սրահը։

VILLA DES AUBÉPINES
35, rue du Général Leclerc
Հիմնադրութեան 60–րդ տարեդարձ
(1929 – 1989)
Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
(Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

Գեղարուեստական բաժին ղպրոցի աշակերտներուն կողմէ, գեկավարութեամբ ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայոտա Մարկար – եանի ու իր օգնականին՝ Տիկին Հեքիմեանի։

Ծախքերու մասնակցութիւն, մուտք՝ 10 Ֆրանք։

***

ՏԷՍԻՆ

ՏԷՍԻՆ. – Կապոյտ Խաչի Տէսինի Աշակ Ջամալեան մասնաճիւղի ղպրոցին ամավերջի հանդէսը Յունիս 24–ի երեկոյեան ժամը 20–էն սկսեալ Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը։

Sous la présidence de
M. André SANTINI, député-maire

SPECIAL ARMENIE
présente

500 JOURS DE RÉVOLUTION ET DE TRAGEDIE

UN MAGAZINE VIDEO
SUR ECRAN GEANT
SUIVI D'UN SPECTACLE
DE CHANTS ET DANSES

AU PROFIT DE L'ECOLE FRANÇAISE DE LENINAKAN

LE JEUDI 22 JUIN à 20 h 30
au PACI, 25 av. Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Ուրբաթ, Յունիս 23, երեկոյեան ժամը 19–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ'ունենայ երեկոյեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն, նախապահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆի

Արարողութեան կը մասնակցին հիւրաբար Ֆրանսա գտնուող, Հայբենիքէ, Լիբանանէ, Ամերիկայէ եւ Մերձաւոր – Արեւելքէ մէջ ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ մխիթարեանները։

Աղօթքէն վերջ, ժամը 20–ին, եկեղեցւոյ վիւ «Ազգային Տան» սրահին մէջ, Լիոնի Հայ Տիկնանց Մխիթեան կողմէ կազմակերպուած է հիւրասիրութիւն՝ ի պատիւ Մայր Աթոռի մխիթարեաններու։

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջակայից հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց։

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապ. Խաչի Փարիզի «Վ. Թադէոսեան» մասնաճիւղի դաշտահանդէսը կ'ըլլայ, Կիրակի, Յունիս 25, ժամը 11էն 20։

FORET DOMANIALE DE MEUDON
Café Tapis Vert
accès par la Nationale 306 A
Bus 136
RER L Meudon Val Fleury
Հայկական մթնոլորտ։
Ճոխ ճաշատեսակներ։
Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ։

***

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ

Կապոյտ Խաչի Ասպիկ մասնաճիւղի Նոր Սերունդի կարվառէնոց խումբը Հ. Յ. Դ. Դաշնակցութեան Վարդան Եղակոմիտէի, Յունիս 25, ժամը 11·30–ին սկսեալ՝

Տոքթ. Ա. Քեհեանի բնակարանի ճեմապարտէզին մէջ։

Vieux Villiers-le-Bel
4, rue du Docteur Rampon
95400 Villiers-le-Bel
Partie artistique avec la participation de:
MASSIS — MARDIG — YERSO
Entrée gratuite
— Attractions - Bar - Buffet arménien –
Pour tous renseignements,
téléphoner au 39 85 79 85
ou 39 87 08 73
ITINERAIRE
A la porte de la Chapelle, prendre l'Autoroute A1 direction Lille. A 4km de la porte de la Chapelle, prendre Sortie Pierrefitte Chantilly Beauvais, suivre les flèches vertes Sarcelles - Beauvais. Traverser Pierrefitte (N 1) à 9,500 km de la porte de la Chapelle, prendre la file de droite direction Sarcelles Chantilly Creil (N 16) passer sous un 1er pont continuer la N 16 passer un 2e pont après l'Entrepôt TATI sur la droite. Sortir Villiers-le-Bel Gonesse. Aller jusqu'au feu, continuer tout droit direction le Village, tourner 1er à gauche (vous êtes à 14km de la porte de la Chapelle).

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire de l'Ecole Arménienne de Grenoble
le Dimanche 25 Juin à partir de 10 h
PARC MICHAL à GIERES
— Animation — Jeux —
— Buffet arménien — Buvette —

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE
DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*
Réservations indispensables :
N. MELKONIAN 91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN 91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN 91. 76. 10. 17

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԸ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 21

MERCREDI
21 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.039

Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN

64e ANNÉE — No 17.039

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ - ՅՈՒՆԻՍ 4 / 16)

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ՝ ՅՈՒՆԻՍ 23-ԻՆ

Հայաստանի Պրեզիտիումը նիստի մը ընթացքին քննարկած է Գերագոյն Խորհուրդը գումարելու հետ կապուած հարցերը:

Նկատի առնելով որ Յունիս 26-էն ընկեցիկ Գերագոյն Խորհուրդին նստաշրջանը չի կրնար աւարտին հասցնել իր աշխատանքը, Հայաստանի Պրեզիտիումը որոշած է Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը Յունիս 27-ի փոխարէն գումարել Յունիս 23-ին:

Պրեզիտիումը որոշած է նստաշրջանի նախապէս յայտարարուած օրակարգին աւելցնել նաեւ բնապահպանութեան ու զայրացնելու միջոցառումներուն վերաբերող հարցը:

***

Ս. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Յունիս 14-ին Հայաստանի Ա. քարտուղար՝ Ս. Յարութիւնեան հանդիպում մը ունեցած է Երեւանի համալսարանի դասախօսական կազմին եւ ուսանողներու հետ: Տեղի ունեցած զրոյցին ընթացքին նախագահը մանրամասնօրէն պատած է երեսփոխաններու համագումարին աշխատանքին մասին, ընդգծած է անոր կարեւոր նշանակութիւնը երկրին վերակառուցման համար:

Ապարին Ս. Յարութիւնեան պատասխանած է համալսարանի դասախօսներու եւ ուսանողութեան բազմաթիւ հարցումներուն:

***

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐ, ԴԷՊԻ ԱՂԷՏԵԱԼ ՇՐՋԱՆ

Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէն ու Կառավարութիւնը դիմած էին Խորհ. Պաշտպանութեան նախարարութեան՝ առարկելով որ Հայաստանի բարձրադոյն ուսումնական հաստատութիւններու ուսանողները այս տարի ամէնամեայ զինուորական ճամբարներուն մասնակցելու ուխտարէն՝ աղէտեալ շրջանի վերականգնման աշխատանքներուն մասնակցին:

Խորհրդային Պաշտպանութեան նախարարութիւնը արտօնած է որ Դ. լսարան յանախող ուսանողները ռազմական պատրաստութեան փոխարէն մասնակցին վերականգնման աշխատանքներուն: Այս առթիւ համապատասխան յուշմունք ստորագրած է անդրկովկասեան զինուորական օկրուգին (տարածաժանում) հրամանատարութեան:

***

ՓԱՅՏԱՇԵՆ ՏՆԱԿՆԵՐ

Աբովեանի փայտամշակման գործարանը սկսած է պատրաստել փայտէ առաջակներ՝ աղէտեալներուն համար: Ինակարանները նախատեսուած են շրջան - հինգ անձէ բաղկացած ընտանիքի համար, ունին երկու սենեակ, խոհանոց եւ այլ յարմարութիւններ:

Մօտ օրէն անակներու առաջին խումբը կը ղրկուի աղէտեալներուն, իսկ մինչեւ տարեվերջ ծրագրուած է անոնց ղրկել 80 այդպիսի տնակներ:

***

ԱԼԱՎԵՐԴԻԻ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը լսած է կառավարական յանձնախումբին տեղեկատուութիւնը Ալավերդիի մէջ հաւաքական թունաւորման քննութեան արդիւնքներուն մասին:

Ալավերդիի Լեռնամետալուրգիական գործատան մէջ Մայիս 7-ին տեղի ունեցած ծծմբաթթուի արտանետումին հետեւանքով տասնեակ անձեր թունաւորուած էին:

Արդէն մէկ տարիէ ի վեր տեւող կացութիւնը վատթարացած էր անցեալ Ապրիլին, որուն հետեւանքով նոյն ամսուն 26-ին գործատան մետալուրգիական ու ծծմբաթթուի արտադրամասերը փակուած էին նորոգման համար: Սակայն գործատան անօրէնը՝ Ն. Սարգսեան արտադրամասերը վերստին բանալ տուած էր:

Գործատան մէջ կարգ ու կանոնի հաստատման նպատակով տեղին միջոցներու չձեռնարկելու, կարգապահութեան կոպիտ խախտումներ թոյլ տալու համար, Մայիս 7-ի զանգուածային թունաւորման դէպքերէն ետք, Ն. Սարգսեան գործատան անօրէնի պաշտօնէն հեռացուած է:

***

Կառավարութիւնը ընդունած է Երեւանի Բժշկական Հիմնարկին Մխիթար Հերացիի անունը չնորհելու մասին Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութեան առաջարկութիւնը եւ այդ առթիւ հետեւեալ որոշում տուած է:

***

«ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔ»

«Ֆոն - Եւրոպոլիս» ընկերութիւնը անցեալ Փետրուարին Հայաստան այցելած ու կառավարութեան հետ բանակցութիւն ունեցած էր Երեւանէն քանի մը քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ աշխարհի քաղաք կառուցանելու մասին:

Քաղաքի ստեղծման նախագիծը մշակած են հոլանտացի յայտնի երկու ճարտարապետներ: Նախատեսուած է հոն կառուցանել արդիական տուներ, դպրոցներ, բժշկական հիմնարկներ, առեւտուրի կեդրոն, ճարտարապետները մտադիր են օգտագործել ուժանիւթի մատակարարման, շրջակայ միջավայրին պաշտպանութեան բնագաւառին մէջ գիտութեան նորագոյն նուաճումները: Շէնքերու ջեռուցման համակարգը ստեղծելու առնն առաջնութիւնը պիտի տրուի արեւի ուժանիւթի օգտագործման:

Մօտ օրէն զանազան քաղաքներու մէջ Աշխարհի քաղաքի կառուցման համար միջոցներու հանգանակութեան արշաւ մը կը բացուի, կը ստեղծուին համատեղ ձեռնարկութիւններ, որոնք անմիջականօրէն կը մասնակցին նախագիծին իրագործման: Միջազգային համագործակցութեան խորհրդանիշը հանդիսացող քաղաքին առաջին հիմնաքարը կը դրուի յառաջիկայ տարուան Մայիսին:

ԵՒՐՈՊԱ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՏԻՐԱՊԵՏԵՆ

518 երեսփոխանի վրայ, ընկերվարականները 182 աթոռ ունին եւ եթէ զինակցութիւն մը պլուխ հանեն կանաչներուն հետ, կրնան մեծամասնութիւն մը ապահովել, բայց ... կանաչները միաճոյլ պատկեր մը չեն ներկայացներ եւ երկրէ երկիր, քաղաքական տարբեր հոսանքներու կը մօտենան:

Եւրոպական Խորհրդարանին 518 աթոռները հետեւեալ ձեւով բաշխուած են· — Յունաստան՝ 24, Փորթուկալ՝ 24, Սպանիա՝ 60, Ֆրանսա՝ 81, Իտալիա՝ 81, Արեւմտեան - Գերմանիա՝ 81, Մեծն - Բրիտանիա՝ 81, Իրլանտա՝ 15, Պելժիա՝ 24, Հոլանտա՝ 25, Դանիա՝ 16, Լիւքսանպուրկ՝ 6 եւ վերջին ընտրութիւնները հետեւեալ պատկերը կը պարզեն ամէն մէկ երկրի համար:

ԻՐԼԱՆՏԱ. - Ցաղթական է, 5 աթոռով Ֆիանա Ֆէյլը (պահպանողական):

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻԱ. - Աշխատաւորականները ձայներու 41%-ով 45 աթոռ կ'ապահովեն 32 հատ ձգելով Տիկին Թաչըրի պահպանողականներուն:

ՊԵԼԺԻԱ. - Ութ աթոռով ընկերվարականները պլուխն են:

ՀՈԼԱՆՏԱ. - 10 աթոռով, Քրիստոնեայ դեմոկրատները առաւելագոյն ձայները համախմբած են:

ԴԱՆԻԱ. - Կը չահի Սոսիալտեմօ որ հինգ աթոռ ունի (ընկերվարական):

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ. - 37,8 համեմատութեամբ ձկնեքրումը (Քրիստոն - եայ դեմոկրատները) 32 աթոռ ունի եւ 30 ընկերվարականները: Հոս, յատկանշական - կան - եւ մտահոգիչը - ծայրայեղ աջն է, որ 7,1%-ով 7 աթոռ ձեռք կը ձգէ:

ԼԻԽՏԱՆՊՈՒՐԿ· - Վեց աթոռներուն 3-ը Քրիստոնեայ դեմոկրատները կ'առնեն:

ԻՏԱԼԻԱ. - Գլուխն է Դեմօ - Քրիս - թիանին (33%) որ 27 աթոռ կը չահի, 22-ը՝ համամասնավարները եւ 12 ընկերվարականները:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ· - 42,7%-ով 11 աթոռ կ'ապահովէ կեդրոն - աջը, Փափանտրէուի Փասոքը 34,07% կը ստանայ եւ 8 աթոռ:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ· - Գլուխն են ազատատ - կանները 9 աթոռով, կողքին ունենալով ընկերվարականները 7 աթոռով:

ՍՊԱՆԻԱ. - 27 աթոռ կ'ապահովեն ընկերվարականները եւ 15՝ պահպանողականները:

ԲՐԱՆՍԱ. - Գլուխն է աջը 26 աթոռով, ապա՝ ընկերվարականները 22-ով: Ջանտեսել սակայն, որ այս երեւութական յաղթանակին ետին՝ բուն պատկերը այն է, որ աջը Սիմոնն Վէյլի հետ ալ 33 աթոռ կ'ունենայ նախկին 41-ի դէմ, ուրեմն պարտուած է, մինչ ընկերվարականները 22-ով 2 հատ կը չահին:

Երեւոյթը սակայն կը պատկանի կանայքներուն, որոնց բուն գոյնը այնքան ալ յայտնի չէ, բայց 18 աթոռով մուտք կը գործեն եւրոպական Խորհրդարանը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութեանց Փափանտրէու, ինչպէս կը ըսպասուէր, պարտուեցաւ եւ հրաժարականը տուաւ: Բայց աջն ալ մեծամասնութիւն չունի 300-ի վրայ 145 աթոռ ձեռք ձգած ըլլալով: «Նոր ժողովրդավարութիւնը» ընտրապայքարի որպէս թեմա ընտրած էր «Փասոքի (Փափանտրէուի կուսակցութիւնը) ղեկավարները ատաղձներ են»: Ամէն պարագայի մէջ, Փափանտրէու դեռ կրնայ գործի գլուխ գալ, քանի որ ձախի համախմբումի մը հետ ձայներու 52%-ը կ'ունենայ եւ 300-ի վրայ 154 աթոռ...:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ ստիպուեցաւ Սահմանադրութեան 49/3 յօդուածը օգտագործել (օրինագիծը կ'ընդունուի առանց վիճաբանութեան եւ քուէարկութեան) պարտադրելու համար Տիկին Թաչըրի որոշումը հաւաքական մէկ նախագահ - հոլթիւն տալ հեռատեսիլի Բ. եւ Գ. կայաններուն: Ընդդիմութենէն դատ, համայնավարներն ալ դէմ պիտի քուէարկէին, ուրեմն կառավարութիւնը այլ միջոցի դիմեց:

*ՅՈՒՆԻՍ 20-ին, երեքշաբթի օր, Նախագահ Միթերան վերադայլ գնաց, ոգեկոչելու համար «Ժէօ տը Փոմի երդումը» որ բուն սկիզբն է յեղափոխութեան: Արդարեւ, թագաւորը արդիւնած ըլլալով բուն սրահին (ուր կը հաւաքուէին թիէր գ'էթայի երեսփոխանները) մուտքը, անոնք ստիպուեցան ապաստանիլ քովնտի՝ Ժէօ տը Փոմի սրահը, ուր երդում ըրին՝ «Զրաժնուիլ յորչափ Ֆրանսայի չեն հրնորհած Սահմանադրութիւն մը», դրեթէ միաձայնութեամբ: Յունիս 23-ին, թագաւորը պիտի փորձէ առաջքն առնել ու կը հրահանգուի երեսփոխաններուն պարպել սրահը եւ հոն է որ Միթերան կը բացագանչէ «Հո՛ս ենք ժողովուրդին կամքով, դուրս կ'ելլենք միայն սուինները ուժով»: Յաջորդ օրը, կղերը կը միանայ, ազնուականութեան մէկ մասն ալ: Յունիս 27-ին, Լուտովիկոս ԺԶ· տեղի կուտայ: Յուլիս 9-ին, ժողովը ինքզինքը կը հռչակէ «Սահմանադրական Ազգ· Ժողով»:

«FRANCE-URSS MAGAZINE»

SIX MOIS APRES LE SEISME

L'ARMENIE A DU MAL A REVIVRE

ՓՐԱՆՍ - ԻՒՌՕ մակազինի վերջին թիւը (Յունիս - Յուլիս) քանի մը էջ նուիրած է Հայաստանի: Նախ, վերոյիշեալ խորագրին տակ, փաթրիք Քամենքա կ'անդրադառնայ «վերապրելու» ժխուռնութեանց, սպասումին որ կը մաշեցնէ, Սպիտակի որ քիչ անդին պէտք է վերաշինուի, վրաններուն, որոնք զպրոց կ'ապաստանեն եւ դեռ հարիւրաւորներու որոնք ապրականներու մօտ կ'ապրին: Այս ամբողջին վրայ կ'աւելնայ մերձաւոր ձմրան մտահոգութիւնը: Ձիւղ է, օդնութիւնը կը չարունակուի միջազգային պետնի վրայ ալ: ՓՐԱՆՍ - ԻՒՌՕ կազմակերպութիւնը Մայիսի վերջ 1·220·000 Ֆրանք հաւաքած է, զոր պիտի յատկացնէ Լենինականի մանկանոց հիւանդանոցի մը: Կազմակերպութիւնը նուէր ըստացած է վիմադրութիւն մը ծանօթ նըկարիչ Ռիչար Թերանեանէ, տարածրուած ու թուադրուած (2·000 Ֆրանք անհատներու, դիմել՝ France - URSS : 61, rue Boissière, 75116 Paris).

Թերթը կ'անդրադառնայ նաեւ վերաշինութեան պարտադրուած նոր միջոցներուն, որպէսզի չէնքերը դիմանան 9 աստիճան երկրաշարժի:

Նոյն թիւին մէջ, էջ մըն ալ կայ Ղարաբաղի մասին, ուր՝ «կացութիւնը լարուած կը մնայ» խորագրին տակ, լրագրողը կ'արձագանգէ, զրութեան սկիզբն իսկ, Հայաստանի պետութեանց Ակադեմիայի արեւելեան հետազօտութեանց հիմնարկի տնօրէնի կցորդին սա խօսքին՝ «Ղարաբաղը մանուկ մըն է մօրմէն պոկուած»:

ընտրած էր «Փասոքի (Փափանտրէուի կուսակցութիւնը) ղեկավարները ատաղձներ են»: Ամէն պարագայի մէջ, Փափանտրէու դեռ կրնայ գործի գլուխ գալ, քանի որ ձախի համախմբումի մը հետ ձայներու 52%-ը կ'ունենայ եւ 300-ի վրայ 154 աթոռ...:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ ստիպուեցաւ Սահմանադրութեան 49/3 յօդուածը օգտագործել (օրինագիծը կ'ընդունուի առանց վիճաբանութեան եւ քուէարկութեան) պարտադրելու համար Տիկին Թաչըրի որոշումը հաւաքական մէկ նախագահ - հոլթիւն տալ հեռատեսիլի Բ. եւ Գ. կայաններուն: Ընդդիմութենէն դատ, համայնավարներն ալ դէմ պիտի քուէարկէին, ուրեմն կառավարութիւնը այլ միջոցի դիմեց:

ՅՈՒՆԻՍ 20-ին, երեքշաբթի օր, Նախագահ Միթերան վերադայլ գնաց, ոգեկոչելու համար «Ժէօ տը Փոմի երդումը» որ բուն սկիզբն է յեղափոխութեան: Արդարեւ, թագաւորը արդիւնած ըլլալով բուն սրահին (ուր կը հաւաքուէին թիէր գ'էթայի երեսփոխանները) մուտքը, անոնք ստիպուեցան ապաստանիլ քովնտի՝ Ժէօ տը Փոմի սրահը, ուր երդում ըրին՝ «Զրաժնուիլ յորչափ Ֆրանսայի չեն հրնորհած Սահմանադրութիւն մը», դրեթէ միաձայնութեամբ: Յունիս 23-ին, թագաւորը պիտի փորձէ առաջքն առնել ու կը հրահանգուի երեսփոխաններուն պարպել սրահը եւ հոն է որ Միթերան կը բացագանչէ «Հո՛ս ենք ժողովուրդին կամքով, դուրս կ'ելլենք միայն սուինները ուժով»: Յաջորդ օրը, կղերը կը միանայ, ազնուականութեան մէկ մասն ալ: Յունիս 27-ին, Լուտովիկոս ԺԶ· տեղի կուտայ: Յուլիս 9-ին, ժողովը ինքզինքը կը հռչակէ «Սահմանադրական Ազգ· Ժողով»:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ... ԵՐԱԶԱՆՔՆԵՐ

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը հրապարակային երկխօսութիւն մը հաստատած է ընթերցողներուն միջեւ, դպրոցական հարցին առընչութեամբ: Հարցին արժմէականացումին պատճառներէն է հայերէնի լայն դործածութեան վերաբերող որոշումին նախագիծը: Այս մասին արդէն նախապատրաստական աշխատանք կը կատարուի ու քննարկումի պիտի դրուի վերոյիշեալ նախագիծը:

«Խորհրդային Հայաստան»ի երկխօսութեան մասնակցող անուններէն մէկն է Ազատ Եղիազարեան, թերթին Մայիս 17–ի թիւին մէջ լոյս տեսած անոր յօդուածը խորագրուած է «Դպրոցական ... երազանքներ»:

Ան իր տողերուն սկիզբը կը չեշտէ յըստակ իրականութիւն մը, դպրոցի վերակառուցումին մասին կատարուող վճռերը կը մոռնան «ազգային դպրոց» արտայայտութիւնը: Մինչդեռ դպրոց մը ազգային միայն կրնայ ըլլալ կ'ըսէ Ազատ Եղիազարեան ու կ'աւելցնէ. – «Չի կարող լինել վերացական խորհրդային դպրոց, որովհետեւ խորհրդային ժողովուրդները շատ են իրարից տարբեր իրենց պատմութեամբ, մշակոյթով, աւանդներով: Մոռանալ այս ամէնը՝ նշանակում է արհեստականօրէն համահարթեցնել ազգային տարբերութիւնները»: Ուրեմն, ըստ յօդուածագրին, դպրոցական վերակառուցումը պէտք է սկսի դպրոցէն առաջ, հարցին վերաբերող ըմբռնումներու, լսկզրունքներու ճիշդ ընտրութեամբ. ապահովեւ, ինչպէս կ'ըսէ Ազատ Եղիազարեան, տասնամեակներու փորձը ցոյց տուած է թէ «ազգերի իրաւահաւասարութիւնը ամենեւին չի նշանակում ազգային առանձնայատկութիւնների անտեսում»: Սովետական ժողովուրդներու իրաւահաւասարութիւնը պիտի կայանայ կեանքի պանազան մարզերու ընդհանուր սկզբունքներուն նոյնութեամբ: Սովետական երկրին բոլոր դպրոցներուն մէջ գործածելի պատմութեան դիրքերը պէտք է դրուած ըլլան պատմութեան հանդէպ նոյն մօտեցումով, վերլուծումի, մեկնաբանութեան նոյն սկզբունքով, սակայն «պատմեն» ո՛չ անշուշտ նոյն պատմութիւնը, նոյնիսկ խորհրդային չրջանին մասին. կարելի՞ է ըսել թէ ամէն ժողովուրդի համար միատեսակ, միաժամանակ դէպքերով անցած վերջին եօթանասունամեակը:

Այս ընդհանուր նշումներէն ետք Ազատ Եղիազարեան խօսքը կը մասնաւորէ հայկական վարժարաններու եւ Հայոց պատմութեան նիւթին անցնելով: «Հայ ժողովրդի պատմութիւնը առայժմ մնում է երկրորդական առարկայ, ժամերի սահմանափակ բանակով, այս առարկայից ճնուութիւն չեն յանձնում»: Այսօր, երբ նախակրթարանով մը մնացածն իսկ գիտէ թէ ինչ կը նշանակէ «այս առարկայից ճնուութիւն չեն յանձնում» խօսքը, դիւրին է հետեւանքները երեւակայել. իսկ այդ հետեւանքները կը լուսաբանեն նաեւ «քննութիւն չանցընելու, կարգադրու – թեան նպատակը. հոս եւս տեղին է կըրկնել. «դպրոցը միայն ազգային կարող է լինել»:

«Խորհրդային Հայաստան»ի յօդուածը կ'անդրադառնայ նաեւ ռուսական դպրոցներու հարցին, ու այս մասին կարելի է հաւանաբար ըսել թէ ամէնէն հաւասարակշռուած ու չափաւոր տեսակէտը կ'արտայայտ Ա. Եղիազարեան, ռուսական դպրոցները անհրաժեշտ են անշուշտ, ուր աւելի խորապէս կ'ուսումնասիրուի ռուսերէնը: Բազմազգ երկրի մը մէջ որ կը դեկավարուի նոյն կեդրոնէն, ամէնէն յարմար բանն է հասարակաց լեզուին տիրապետելու կարեւորութիւնը: Սակայն ինչ որ խորթ է ու անընդունելի, այն է որ ասիկա կը կատարուի «ժողովրդի պատմութեան, իր մայրենի լեզուի ու գրականութեան հաշուին: ... Ինչո՞ւ Հայաստանում հայ երեխաների մի մասը պէտք է զրկուած լինի Հայոց լեզուից, հայ գրականութիւնից, հայ ժողովրդի պատմութիւնից խորն ու հարկադրմանի գիտելիքներ ստանալու հնարաւորութի – նից ...» հարց կուտայ Ազատ Եղիազարեան: Ու արդարեւ, այս հարցումին մէջ պէտք է փնտռել ռուսական դպրոցներու դէմ ճակատ յարդարելուն դլխաւոր դըրդապատճառը:

Անոնց սրբագրելի կէտերը նշելէ ետք յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ հայկական դպրոցներուն. հոն անհրաժեշտը, հարկաւորը կ'ըլլա՞յ: «Եթէ ձեռքերս դնենք խղճներիս վրայ, պէտք է ասենք, որ այսօրուայ հայկական դպրոցն էլ չի տալիս լիարժէք հումանիտար – հայեցի կրթութիւն: Այսօրուայ մեր շրջանաւարտների մեծամասնութիւնը անընդունակ է ազատ ու հարուստ հայերէնով խօսել ու գրել: Նրանից վատ, շատ վատ գիտեն հայ գրականութիւնը, նոյնիսկ այն հեղինակներին, որոնց ուսումնասիրում են դպրոցում...»: Այս հաստատումէն ետք, Ազատ Եղիազարեան երկարօրէն կը յիշէ քերականական օրէնքներու, կանոններու երկարաւոր, յամառ ուսուցումը, որ դործնականին մէջ այնքան ալ օգուտ չունենար:

Յօդուածին վերջին հատուածը կը վերաբերի դրականութեան ուսուցումին: Այդ ուսուցումը մինչեւ այսօր ընթացած է կաղապարուած կանխակալ, կանխորոշ, կարծիքներով. մինչդեռ դրականութեան ուսուցիչին դլխաւոր պարտականութիւնը դաստիարակուած նիւթը սիրցընել ու անոր հանդէպ հետաքրքրութիւն առեղծել է. հետաքրքրութիւն, որ չսահմանափակուի միայն դասի ժամերով կամ դպրոցական տարիներով, այլ տեւէ անհնգմէ ալ դուրս: Անհրաժեշտ է «դասաւանդման ճկուն, թարմ ձեւեր, ուսուցիչը ազատ լինի մի ժամ աշխոյժ, կենդանի դասախօսութիւն կարդալու Ջաբեցի մասին, առանց անբեկանելի գնահատականների, եւ պատրաստ լինի յաջորդ ժամերին վիճելու իր աշակերտների հետ, յարգանք ունենալով նրանց կարծիքների նկատմամբ»:

«Վերացնել կապանքները ու գրականութիւնը սպանող սխեմաները», կատարեալ ազատութիւն տալ ուսուցիչին իր ընտրութիւնը կատարելու, նաեւ աշակերտներու, իրենց կարծիքը արտայայտելու եւ ինչո՞ւ չէ, նաեւ պաշտպանելու. հիմնահարցեր, որոնցմով կը ընորոշուի առհասարակ վերակառուցում կոչուածը: Սակայն ինչո՞ւ արդեօք Ազատ Եղիազարեան իր յօդուածը խորագրած է «Դպրոցական ... երազանքներ»...:

Ա. ԹՈՒԹՈՅԵԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ. ԱՐԾԻԻ ՄԱՐՄԷՅԻ

Վարագոյրը իջաւ վերջնականապէս 1988 – 1989 Փութպոլի եղանակին վրայ:

«Յառաջ»ի աշխատակից՝ Վաղինակ Մխիթեան իրազեկ պահեց ընթերցողները, ամբողջ եղանակի ընթացքին, Ֆրանսայի հայ ակումբներու արձանագրած արդիւնքներուն, Հայաստանի խումբերու մրցումներուն եւ դիրքերուն Սոբ – հրդային Միութեան ախոյեանութեան մէջ, ինչպէս նաեւ միջազդային մարզական կեանքէն ներս հայ մարզիկներու յաջողութիւններուն:

Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզական համաձայնութեան տարեկան հաշուեկշիռը անհատասար է: Երիտասարդ խումբերու քաջալերական արդիւնքներուն քով կայ Ա. խումբին ազէտալի եղանակը:

Յունիս 2–ի, տարեկան ընդհանուր ժողովէն քաղուած, ահաւասիկ ամփոփ պատկեր մը: Աւագ խումբը 22 մրցումներու վրայ կը ներկայացնէ հետեւեալ հաշուեկշիռը՝ յաղթանակ՝ 0, հաւասար խաղ՝ 2 եւ պարտութիւն՝ 20, դրաւելով դասաւորման վերջին տեղը: Երրորդ տարին ըլլալով ասոնց մը եւս կ'իջնէ Փրոմոսիոն ա'Օնէօր Բ. դասակարդին մէջ: Բ. խումբը (պահեստ) վերջացուց եղանակը 8–րդ տեղը դրաւելով 12 ակումբներու վրայ, Տիսթրիքթ տը Փրովանսի Ա. տիվիզիոնին մէջ: «Ժիւնիոռ»ները 2–րդ տեղը դրաւելով «Փրէ – էքսէ – լաս»էն կը բարձրանան «Էքսէլանս»: «Քատէ»ները կը մնան նոյն մակարդակին չորրորդ տեղը դրաւելով վերջնական դասաւորման մէջ: «Մինիմ»ները փայլուն եղանակէ մը յետոյ, առաջին իրենց խումբին մէջ, «Օնէօր»էն կը բարձրանան «Փրէ էքսէլանս»: «Փիւփիյ»ները կ'իյնան Ա. խումբէն:

Ա. խումբին մէջ, Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Արծիւ մարզական համաձայնութեան տարեկան հաշուեկշիռը՝ յաղթանակ՝ 11, հաւասար խաղ՝ 3 եւ պարտութիւն՝ 8, դրաւելով 4–րդ տեղը: Ա. խումբը կը մնայ նոյն տեղը, 1988 – 1989 Փութպոլի եղանակին ընդհանուր հաշուեկշիռով՝ յաղթանակ՝ 11, հաւասար խաղ՝ 5 եւ պարտութիւն՝ 14, դրաւելով 12

«SOLIDARITE FRANCO-ARMENIENNE»

ՅԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻԻՆ

Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմենիէն երկար յայտարարութիւն մը հրապարակած է, որու առաջին մասը կը վերաբերի զբաղեցուցած դիրքորոշումին Ղարաբաղի հարցին, Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու ձերբակալման, ապա՝ ազատ արձակման, Հայաստանի պարզած ներկայ պատկերին:

Կազմակերպութիւնը հակիրճ պատմականը կ'ընէ ղարաբաղեան հարցին եւ անոր դաշման, 1988–ին, պերեսթրոյկայի սեղծած պայմաններուն մէջ, Ղարաբաղ Կոմիտէի տարած աշխատանքին նոյն սկզբունքներէն մղուած, այսինքն՝ օրինաւոր ճամբաներն օգտագործելով:

Յայտարարութեան մէջ կը յիշուին այն բոլոր նախաձեռնութիւնները զորս ի դործ դրաւ Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմենիէն ի նպաստ Ղարաբաղ Կոմիտէի ազատ արձակումին:

Այսօր, Հայաստան որպէս կենդանի իրականութիւն, մշակութային, բնապահպանութեան, տնտեսական ու քաղաքական ինքնավարութեան, նաեւ վերակառուցումի իր հարցերով նոր շրջանի մը սեմին կը դտնուի: Ժողովրդավարութեան ընկղմունքներով առաջնորդուած այս նոր շրջանին կազմաւորման հանդէպ հայ Սփիւռքը չի կրնար անտարբեր մնալ:

Ու Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Արմենիէն անհրաժեշտ կը համարէ ներկայ փոփոխութիւնէն, կ'առաջադրէ զօրացնել Եւրոպայի հայ համայնքին կառոյցը, աշխատիլ հայ փոքրամասնութեան մշակութային իրաւունքներուն պահպանութեան համար: Մշակութային մարզին մէջ նախապատուութիւնը կը տրուի լեզուի եւ ազգային ինքնութեան պահպանութեան:

Մշակոյթի մարզին քով պէտք է պայքարիլ միջազգային ճանաչում ապահովելու համար Հայերու ցեղասպանութեան. կարեւոր նպատակներէն մէկն է նաեւ Թուրքիոյ տարածքին վրայ գտնուղ հայկական ճարտարապետական յուշարձաններու պահպանութիւնը: Ցեղասպանութեան հարցին շուրջ որոշ քայլեր առնուած են արդէն ու դիտարկուած դրական մօտեցումը հակակշռելու, չեզոքացնելու փորձեր են Արեւմուտքը սիրաշահելու Թուրքիոյ փորձերը. արխիւներու բացումը օրինակ, մինչ Օսմանեան կայսրութեան դաշնակից երկիրներու նոյն շրջանին վերաբերող արխիւները երկար տարիներ ի վեր բացուած էին արդէն: Մնաց որ ցեղասպանութեան ճանաչումին արգելքը պատահածին մասին անգիտութիւնը չէ, այլ, Թուրքիոյ եւ ամբողջ աշխարհին քաղաքական վատութիւնը: Ու խարդախուած, խեղաթիւրուած կամ եղծուած ըլլալով հանդերձ այս արխիւները մեզ անտարբեր չեն կրնար ձգել, նկատի առած հայկական հարցին լուսաբանութեան անոնց բերելիք կարելի նպաստը:

Սոլիտարիթէի անմիջական նպատակը եւրոպական երկիրներու կողմէ ճանաչումն է մարդկութեան դէմ գործուած այս ոճիրին: Սոլիտարիթէ թիկունք կը կանգնի այս ուղղութեամբ ամէն միջոցառումի, սկսելով Եւրոպական Խորհրդարանի 1987 Յունիս 18–ի բանաձեւին, որ կը նախատեսէ «Ոգեկոչումի օր մը, նուիրուած՝ ի. դարու ցեղասպանութիւններուն եւ մարդկութեան դէմ գործուած ոճիրներուն»: Սոլիտարիթէ նոյն ձեւով պիտի աշխատի, որ Եւրոպական Հասարակապետութեան Թուրքիոյ անդամակցութիւնը կապուած ըլլայ ցեղասպանութիւնը ճանչնալու նախապայմանին:

Սոլիտարիթէ իր մասնակցութիւնը պիտի բերէ նաեւ ժողովուրդներու եւ իրենց պատմութեան իրաւունքներու ճանաչումին: Մօտ օրէն կարեւոր նախաձեռնութիւններ պիտի առնուին այս մասին:

Այս պատասխանատուութիւններուն դէմ, Սոլիտարիթէ կոչ կ'ուղղէ բոլոր Հայերուն – քաղաքական ինչ հոսանքի ալ պատկանին –, որ իւրացնեն հայկական այս աշխարհահայեացքը ու միանան իրենց, որպէսզի աւելի ազդեցիկ ըլլան առնուելիք քայլերը:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԱՇԱԿԵՐՏ Կ'ՈՒԶՈՒԻ...

Ազգային Միութեան տարեկան դաշտահանդէսին ընթացքին,, Կիրակի Յունիս 11–ին, Սաթոնէ Վիլլաժի քաղաքապետարանին ընդարձակ պարտէզին մէջ, անդամ մը եւս չեչոը դրուեցաւ հայ ամէնօրեայ դպրոցին վարեւորութեանը վրայ մեր, ընդհանրապէս, Ֆրանսահօս համայնքներուն մէջ:

Յօսդոն էր Ռիչար Կազարեան: Ազգային Միութեան երիտասարդ նախագահը չիշեց այն երկար աշխատանքը՝ զոր ինք եւ իր դործակիցները տարած են, Նորվան Եպիսկոպոսի հետ, որպէսզի Լիոն ունենայ վերջապէս իր ամէնօրեայ դպրոցը: Դիմումներ շրջանին Ադամանթինան մօտ, ճամբորդութիւն Մարսէյլ, հասկնալու համար թէ հոն ինչպէ՛ս կը դործեն հայկական երկու դպրոցները, սարքաւորումներ Ազգային Տան դասարաններուն մէջ, որպէսզի փոքրիկները հաճելի, լաւադոյն շրջապատ մը ունենան: Ունին. ուրեմն կայ, Սեպտեմբեր – ին ի վեր: Գոնէ մանկապարտէզ մը, երկլեզու որ կը կրէ հանդուցեալ Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան ամոլին անունը: Առաջին քայլ մը դէպի Հայկական աշխոյժ կեանք մը Լիոնի մէջ:

Դժուար քայլ մը եւ ոմանք կը խորհին ապերախտ աշխատանք: Զարդարուն դասարանները, երկու վկայեալ վարժուհիներ, բայց ... բայց միայն տասնեակ մը աշակերտներ:

Պր. Կազարեան խնդրեց ծնողքներէ որ չմնան անտարբեր միութեան կատարած աշխատանքին հադէպ եւ յաճախեն իրենց երախաները հայ մանկապարտէզին: Նախագահը, յուզուած, իր խօսքը վերջացուց կարդալով, (Ֆրանսերէն) Սարոյեանի ծանօթ քերթուածը՝ ուր ամերի – կահայ հեղինակը կը փառաբանէ մեր ազգին անմահութիւնը:

Այդ անմահութիւնը սակայն կախում ունի ամէնէն առաջ հայ ղպրոցին գոյութենէն:

Հանդէսը ի նպաստ դպրոցներուն, կարեւոր բարմութիւն մը հաւաքած էր պուրակին մէջ, արեւուտ օդով մը. անցաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ, շնորհիւ մանկապարտէզին եւ Հայկազեան միջնակարգ դասընթացքներու աշակերտ – աշակերտուհիներուն երգերուն ու պարերուն, իրենց ուսուցչուհիներուն ղեկավարութեան տակ եւ նաեւ՝ Յովհաննէս Պէրպէրեանի Սայեաթ Նովա նուագախումբին:

Անտեղի չըլլար եթէ ընդգծենք ալ Տիկնանց եւ Ազգային Միութեան վարիչներուն անձնազոհութիւնը: Մառայեցին եւ յոդնեցան մինչեւ երեկոյ, որպէսզի Լիոն պահէ իր մանկապարտէզը եւ հայերէնի դասընթացքները. յուսանք՝ աւելի մեծ թիւով աշակերտներով: Կոչ ծնողաց...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԳՕՂՈՒԹԷ ԳՕՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Համազգային» մշակութային Միութեան սրահին մէջ Մայիս 12–ին բացուած ցուցահանդէսին հովանաւորութիւնը ընդունած է Օնթարիո նահանգի բազմամշակութային եւ քաղաքացիութեան նախարար՝ Կէրի Ֆիլիպս: Գեղանկարչուհի Տիանա Պապայեանի գործերէն բաղկացած ցուցահանդէսին բացումը կատարելով, Գալուստ Պապեան հակիրճ տեղեկութիւններ տըւած է նկարչուհիին մասին: Ապա Կէրի Ֆիլիպս խօսք առնելով գովեստով արտարարուած է Տիանա Պապայեանի արուեստին մասին, ընդգծելով հայ գաղութին եւ հայ արուեստագէտներու բերած նպաստը Գանատայի բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան: Ցուցահանդէսը չարունակուած է մինչեւ Մայիս 21:

***

ԼՕՍ – Անճըլըսի Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մայիս 21–ին, Սրբոց Նահատակաց Ազգ. նախակրթարանի մանկական երգչախումբը տուած է իր 7–րդ տարեկան համերգը: Վարժարանի երգի ուսուցիչ Ալֆրէդ Մարդոյեանի դեկավարած երգչախումբը 17 երգերէ բաղկացած յայտագիր մը ներկայացուցած է, աւելի քան 200 հանդիսատեսներու առջեւ:

***

ԷՆՍԻՆՈՑԻ «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մայիս 28–ին, աւելի քան 600 հոգիի ներկայութեամբ ճաշ մը տեղի ունեցած է՝ ի պատիւ ազգային «Ֆերահեան» վարժարանի հիմնադիր – տնօրէն Գարբրիէլ Ինճճիկեանի, դպրոցին հիմնադրութեան 25–ամեակի առիթով: Երեկոյթին ընթացքին խօսք առած են ուսուցիչներ, նախկին սաներ, հոգաբարձութեան անդամներ: Հանդիսութեան ներկայ եղած ու ելոյթ ունեցած է նաեւ հայրենի քանդակագործ՝ Ամրա Շիրազ: Հուսկ՝ ելոյթ ունենալով, տնօրէն Գ. Ինճճիկեան չէշտած է թէ ամերիկահայութեան մեծագոյն մարտահրաւէրը կը մնայ իւրաքանչիւր հայ աշակերտի համար հայկական դպրոցին ներս տեղ մը ապահովելը:

***

ՊՈՂՈՍ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին մէջ բուժուողներուն ու բնակիչներուն ի պատիւ համերգ մը տուած է կեդրոնական դպրոց դաս երգչախումբը: Այդ օրը՝ Յունիս 4–ի առաւօտուն, երգչախումբը՝ Ովաննա Գալէնտէրի խմբավարութեամբ, երգած է Կոմիտասէ, Կանաչանէ, Կարա – Մուրզայէ, Ա. Տիգրանեանէ եւ Ա. Պարթեւեանէ հատընտիր կտորներ: Համերգին իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ երգիչներ Յովսէփ Գարամանճեան, Գէորգ Դաւիթեան, որոնց երգեցողով ընկերացած են Է. Կալիքօղլու եւ Լեւոն Էրոյեան:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՑԻ «Ղուկասեան» սրահին մէջ, Մայիս 28–ին տեղի ունեցած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 71–րդ տարեդարձը: Հ. Ց. Դ. «Արմէն Գարօ» Կոմիտէի կողմէ հանդիսութիւնը բացած է Մարտիրոս Հէրկելեան ու յատկապէս նշած, թէ այսօրուան Հայաստանը կը պարտինք Մայիս 28–ի Հայաստանին: Գեղարուեստական բաժինէ մը յետոյ օրուան բանախօսը՝ Յակոբ Մանճիկեան պատմական մը ընելէ աւելի, անդրադարձած է Երեւանի Մայիս 28–ի դէպքերուն: Ան պատմած է նաեւ երեք ամիս առաջ Հայաստան կատարած ճամբորդութեան մասին: Գեղարուեստական կան վերջին բաժինէ մը եւս, հանդիսութիւնը աւարտած է Մարտիրոս Հէրկելեանի եղբայրական խօսքերով:

***

ԿԱՆՏԻՑԻ «Հայ Սքաուլ»ի հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 30–ին, տեղի ունեցած է դասական երաժշտութեան համերգ մը՝ կազմակերպութեամբ «Համազգային»ի երիտասարդաց յանձնախումբին: Նորա Ռուհեան Պայրամեանի, Արփի Պարսումեանի, Սօսի Քերքոնեանի (դաշնակ) ու Սալբի Քերքոնեանի (արինդ) հայկական ու եւրոպական կտորներու կատարումէն եւք, տարբեր օփերաներու դանազան արիաներէ բաղկացած փունջով մը ելոյթ ունեցած է Արտա Ռուհեան – Սօսիկեան: Յայտագրին երկրորդ բաժինին մէջ հանդէս եկած է վաչէ Մանկըեան (դաշնակ), իսկ ջութակով ելոյթ ունեցած է Մարինէ Մանուկեան՝ դաշնակի ընկերակցութեամբ Սվէթլանա Թրանտիի: Հայաստանի երկրաշարժի տէրեւալներուն ի նպաստ այս ձեռնարկը բաւականաչափ նիւթական դումար մը չէ կրցած ապահովել՝ ներկաներու սահմանափակ թիւին պատճառով:

***

ԼՕՍ – Անճըլըսի Եու – Սի – էլ – էյ համալսարանի սրահներէն մէկուն մէջ, Մայիս 20–ին, առաւօտեան մինչեւ իրիկուն, 70 ուսանողներու, դասատուներու եւ դրաէրներու ներկայութեամբ, տեղի ունեցած է «Հայ կինը գրականութեան եւ պատմութեան մէջ» նիւթին նուիրուած դիտաժողով մը: Եու – Սի – էլ – էյ–ի «Նարեկացի» հայկական ամպիոնի վարիչ փրոֆ. Աւետիս Սանճեանի դեկավարութեամբ տեղի ունեցած դիտաժողովին ներկայացուած են ութ զեկուցումներ համալսարանական դասախօսներու եւ ամպիոնի ուսանողներու կողմէ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՂՐԻՄԻ ՄԷՋ

Անցեալ Ապրիլին Ղրիմի մէջ (10 հազար հայ բնակչութիւն) հիմնուած «Լոյս» ընկերութեան մաս կը կազմեն նաեւ Մշակոյթի հայկական Ֆոնտը, Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը, «Լոյս» հրատարակչութիւնը եւ «Լոյս» արուեստական միաւորումը:

Օրերս ընկերութեան վարչութեան նախագահ Ա. Դանիէլեանը ընդունած է Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի կողմէն: Ան ըսած է, որ ընկերութեան գլխաւոր խնդիրը հայկական կիրակնօրեայ դպրոցներու բացումն է: Այս նպատակով Մշակոյթի Հայկական Ֆոնտը ու «Լոյս» հրատարակչութիւնը խոստացած են տրամադրել դասագիրքեր ու ձեռնարկներ: Սիմֆերոպոլի մէջ արդէն կը ստեղծուի հայկական մշակութային կեդրոն, որուն կից պիտի գործեն կիրակնօրեայ դպրոց, դրադարանը, հայ կերպարուեստի պատկերասրահը, թանգարանը: Կեդրոնը կ'ունենայ նաեւ հայկական խոհանոց եւ հիմնարկներու արտադրանքը վաճառող խանութ – սրահներ:

Տեղական իշխանութեանց առջեւ Ց. Ակվազովսկիի տունը փրկելու խնդիր դրուած է, որպէսզի կարելի ըլլայ դայն տուն – թանգարանի վերածել:

Ընկերութեան վարեւոր խնդիրներէն են Ղրիմի հայկական պատմական յուշարձաններու պահպանումն ու վերականգնումը: Մշակոյթի հայկական Ֆոնտի միջոցով չուտով Ղրիմ պիտ մեկնին հայ արուեստագէտներ: Նախատեսուած է առաջին հերթին, վերականգնել Թէոդոսիոյ Ս. Սարգիս Եկեղեցին, ուր պիտի բացուի Ղրիմի հայ գաղութին պատմութեան թանգարանը:

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Ալեպեան պատերազմի վեթերան մի հայրիկ է: Թղթապանակի մէջ հնութենից դեղնած թղթեր են, նոյնիսկ տառապբիաններով...

Երբ հայրիկին տեղեակ եմ պահում, թէ, ցաւօք սրտի, իր փորձերից ոչ մէկն էլ յարմար չէ տպագրութեան, խիստ զայրանում է.

– Էս ի՞նչ բան է, – ասում է, – ես զըներամ պատերազմ՝ զոհուեմ գա՛մ, որ իմ թոռան հասակի մէկն էատեղ նստի ու ես բեսիս ասի բանաստեղծ չե՞ս ... էսպիսի խայտառակութիւն...

Ալեպեան հայրիկ է: Ծանաւորներ է փորձում դրել: Զրոյցի ընթացքում տեղեկանում եմ, որ մինչեւ թոշակի անցնելը պատշար է եղել: Մըտածում եմ, ինչպէ՞ս աւելի լաւ յայտնեմ իր փորձերի՝ տպագրութեան համար պիտանի չլինելը:

– Հայրի՛կ, – ասում եմ, – ի՞նչ էք կարծում, ես կարո՞ղ եմ պատշարել:

– Դու, – անթաքոյց հեգնանքով ոտքից – գլուխ չափում է ինձ հայրիկը, – քու չարած պա՛տն ինչ պըտի ըլի, աղջի՛կ ջան..., կը փլի՛...

– Ա՛հա, ձեր դրածն էլ իմ չարած պատի պէս է, հայրիկ ջան:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓԱՆԿԻ

Տէր եւ Տիկին Արամ Մուրատեան լրւնց հատատարիմ եւ թանկագին բարեկամ՝ Թորգոմ Աբէյեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 500-ական Ֆր. «Յառաջ»ի բարեգործման, Պլրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Իսի լէ Մուլինոյի Եկեղեցիին դըպրոցին եւ 1000 Ֆր. AZNAVOUR pour l'Arménie (տառանալ «Յառաջ»էն):

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

1977 — 1989

12 ANS D'ACTIVITES
SANS DISCONTINUER

Dimanche 25 juin à 17 h 30

GALA M.C.A. 89

Sous la Présidence d'honneur de
M. René ROUQUET
Député Maire d'Alfortville
—— Entrée libre ——
Salle Lapierre, Grand Ensemble
près Place du Petit Pont

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Յակոբ Պէրպէրեանի մահուան առթիւ Տէսինի Արշակ Զամալեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հանգուցեալին զաւակներուն, ընկերուհիներ՝ Լօրանսի եւ Բաթրիսիայի, նուիրելով 300 Ֆր. Հայաստան ճախնաց – վիւրէն փոխան ծաղկեպսակի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՁՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Վիէնէն. – Պր. Սոգոմոն Թէլկեան Վենետիկի իր ազգականներուն ողջ – առողջ ըլլալու առթիւ 50 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Ժաք Քառփանթիէ 500 Ֆր.:

Վիէնէն. – Տիկին Սոգոմոնեան 300 Ֆրանք:

Sous la présidence de
M. André SANTINI, député-maire

SPECIAL ARMENIE
présente

500 JOURS DE REVOLUTION ET DE TRAGEDIE

UN MAGAZINE VIDEO
SUR ECRAN GEANT
SUIVI D'UN SPECTACLE
DE CHANTS ET DANSES

AU PROFIT DE L'ECOLE
FRANÇAISE DE LENINAKAN

LE JEUDI 22 JUIN à 20 h 30
au PACI, 25 av. Victor Cresson
92130 Issy-les-Moulineaux

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole Arménienne de Grenoble
le Dimanche 25 Juin à partir de 10 h
PARC MICHAL à GIERES
—— *Animation — Jeux* ——
— *Buffet arménien — Buvette* —

GRANDE FETE CHAMPETRE

KHANASSOR

à l'initiative du Comité F.R.A. « S O S S É »
LE 2 JUILLET
— Parc Bon Repos —
78140 VIROFLAY (Près Place Louis XIV - Nle. 10)
Messe Requiem pour les camarades disparus
en l'Eglise Arménienne de Chaville
puis recueillement sur la tombe du Prince Arghoutian
l'un des héros de la Bataille de Khanassor
Prise de parole : Mme MADELEINE ULLUBEYAN
Ambiance ◆ Surprises ◆ Buffet ◆ Jeux ◆
Concours : Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou . . .

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE
DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.
le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*
Réservations indispensables :
N. MELKONIAN 91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN 91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN 91. 76. 10. 17

GIA
Groupement Interprofessionnel
Armenien

UAFAC
Union Armenienne de France
des Architectes et des Concepteurs

CONSILIA

MISSION EN ARMENIE DU 18 AU 24 MAI 1989

La dernière mission qui s'est déroulée du 18 au 24 mai à Moscou puis en Arménie était composée de représentants du GIA / UAFAC et de partenaires français.

Elle a permis au GIA de retrouver ses correspondants au sein des organismes impliqués dans la reconstruction du Pays, tels le GOSPLAN (BEDPLAN), le GOSTROI (BEDCHIN), l'Union des Architectes d'Arménie, la Chambre de Commerce et d'Industrie, et établir de nouveaux contacts avec le GOSKOM ARKITEKTURA à Moscou, ainsi qu'avec les directions centrales des organismes bancaires appelés à intervenir dans le processus.

Le GIA a également rencontré les différents Instituts de Projets et de Construction en charge des régions sinistrées et a participé au Symposium «Spitak 88» de génie parasismique organisé à Erevan sous l'égide de l'UNESCO.

Il se confirme de ces divers entretiens une convergence de vue sur la manière d'approcher les problèmes de la reconstruction.

L'aide humanitaires ayant ses propres limites, elle ne pourra en aucun cas satisfaire à l'ensemble des besoins de la reconstruction.

L'envoi parfaitement justifié, dans un premier temps, de maisons ou bungalows préfabriqués ne peut se perpétuer faute de moyens et laisse malheureusement inutilisées les capacités locales et la volonté de participation à la reconstruction industrielle indispensable au renouveau du Pays. Il aura en outre un risque insupportable de «bidonvillisation».

Au contraire, la démarche retenue consiste à implanter en Arménie, au travers de sociétés conjointes, des unités de production de composants primaires de la construction (parpaings, contreplaque, tuiles de couverture, coffrage pour constructions monolithiques en béton), la mise en place de ces unités étant accompagnée d'une rigoureuse formation des intervenants.

Ces fabrications normalisées, outre qu'elles répondent à une demande clairement exprimée, sont une étape indispensable à la sensibilisation et à la prise en compte des critères de qualité et de sécurité que nous connaissons en Occident. Il est illusoire d'exiger des labels de qualité si les moyens pour y parvenir n'existent pas.

Cette étape franchie, l'idée généreuse d'instaurer en Arménie un contrôle de la construction tel qu'il se pratique en France pourra rationnellement être envisagée.

Au cours de ses entretiens avec le GOSTROI, le GIA a obtenu l'accord des autorités pour que les sommes investies au titre de l'Aide humanitaire le soient au travers de fondations gérées par les donateurs eux-mêmes et que les revenus générés par ces investissements puissent être redistribués au profit des orphelins, des handicapés, etc....

Ainsi, le financement des sociétés conjointes de production pourra être assuré par les industriels eux-mêmes mais également par les Associations humanitaires, les diverses institutions caritatives ou gouvernementales, les donateurs privés.

Cette démarche a un double effet car elle permet, d'une part de pérenniser l'Aide humanitaire en l'impliquant dans la reconstruction économique du Pays, d'autre part, elle responsabilise les Arméniens dans le processus de reconstruction: elle contribue à réduire les investissements financés en devises en favorisant la création sur place d'une forte valeur ajoutée; enfin, elle prépare l'Arménie à maîtriser, à travers ces prémices, une industrie de la construction performante et à l'avant-garde des techniques parasismiques.

L'accord intervenu entre le GOSTROI de R.S.S. d'Arménie et le GIA prévoit en outre une coopération en matière d'initiation et d'évaluation de projets industriels touchant à la construction.

Les liens établis avec l'UNION DES ARCHITECTES d'ARMENIE et l'UAFAC /GIA va dans un même sens. Ils cherchent à établir, par-delà la coopération technique et culturelle, les bases d'une amélioration du niveau des professionnels arméniens. Pour parvenir à ces fins, les moyens employés seront:

— les échanges d'enseignants et d'étudiants;
— la coopération sur des programmes pédagogiques;
— l'organisation de stages d'étudiants et de professionnels en France et en Arménie;
— le montage commun d'expositions sur les thèmes d'actualité, de colloques et de séminaires internationaux.

Par cette action, l'UAFAC/GIA compte aussi sensibiliser l'Occident —et surtout la France qui est très largement en retrait aujourd'hui— aux problèmes de la préservation et de la mise en valeur du patrimoine architectural historique de l'Arménie.

Les contacts pris aujourd'hui avec certaines Unités Pédagogiques d'Architecture, les Ministères concernés, laissent présager d'une rapide institutionnalisation d'une telle coopération.

Enfin, l'UAFAC/GIA compte maintenir pour les mêmes raisons des liens privilégiés avec les Instituts de Projets d'Arménie.

Au cours de cette mission, le GIA a parrainé entre ses partenaires français (investisseurs institutionnels, bancaires et leurs filiales de développement), son émanation économique (CONSILIA S.A.) et la Chambre de Commerce et d'Industrie d'Arménie, un accord qui prévoit une étroite collaboration dans le domaine du développement local et une assistance à la Chambre de Commerce pour lui permettre d'assurer l'ensemble des services que les entreprises peuvent attendre d'elle.

Rappelons qu'il existe aussi un accord de jumelage entre la CCI d'Arménie et le GIA qui en font des partenaires privilégiés en vue de la promotion des relations économiques avec la France.

C'est avec une vision la plus large possible des problèmes et de leur solution qu'il faut réfléchir et c'est cette approche, seule, qui permettra de passer du stade des vœux pieux à celui des réalisations effectives en dehors de toute démagogie.

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ուրբաթ, Յունիս 23, երեկոյեան ժամը 19-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ'ունենայ երեկոյեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն, նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Աբարոդութեան կը մասնակցին հիւրաբար Ֆրանսա գտնուող, Հայրենիքէ, Եւրոպայի, Ամերիկայի եւ Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ միաբաններ:

Աղօթքէն վերջ, ժամը 20-ին, եկեղեցւոյ վրայ «Ազգային Տան» սրահին մէջ, Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան կողմէ կազմակերպուած է հիւրասիրութիւն՝ ի պահիւ Մայր Աթոռի միաբաններու:

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջակայից հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց:

l'Arménie

ET LES CHRETIENS ARMENIENS

EXPOSITION

18 Avril — 13 Juillet

au Centre St Irenee
3, Place Gailleton - Lyon 2e

mardi, mercredi, vendredi :
9h30-12h; 14h-18h
jeudi, samedi : 11h30-18h.

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 22

JEUDI
22 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ց ր ա ց ս ա ւ : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.040 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.040

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ բախտաներէն 3 հոգի մեռած է եւ 57 վիրաւոր կայ ըստ պաշտօնական աղբիւրներու: Լուսարձակ հասած է Նովի Ուզէն, ուր տեղի ունեցած է Ռվէստիա» կը գրէ քէ նման ֆերղանայի, ցեղային հարցեր են բուն դրազդատճառը: Ուրբաթ օր կովկասի մը յարձակումի ենթարկուած է Ղազախներու կողմէ, որոնք զինուած էին բիւերով, կապարէ խողովակներով եւ ալաքարերով: Լաւ ծեծելէ ետք կովկասցին, յարձակած են տեղւոյն Մշակոյթի Տան, ապա՝ ոստիկանատան վրայ: Քաղաքօրքը փորձած է կարգուկանոնը հաստատել, բայց յաջորդ օրը կացութիւնը վտանգաւոր է: 500 Ղազախներ յարձակած են 200 Չէչէններու, Ինկուշներու, Տաղստանցիներու եւ Լէզկիներու վրայ: Երկուշաբթի, 7000 հոգի ցոյց ըրած է պռոլով՝ «Կովկասցիները՝ դուրս» եւ բախում ծագած է, որու հետեւանքով՝ զոհեր: Ներքին նախարարութիւնը չատ աւելի ծանր հաշուեկշիռ մը կը ներկայացնէ Ուզբեկիստանի դէպքերուն չուրջ· – 99 մեռեալ (չորսը՝ կին), 1010 վիրաւոր (ոմանք՝ ծանրօրէն), 1055 ամաւոր հրդեհ, 753 խանութ, 275 կառք եւ 9 վարչատուն քանդուած: 16·820 մեսխեթ հեռացուած են, 34 հազար ուրիշներ կամովին մեկնած են: 4·400 ձերբակալութիւններ կատարուած են եւ 41 ղեթածքարներ պատասխանած:

ՄԻԹԵՐԱՆ ոգեկոչելով Փէօ տը Փօմի երդման 200–ամեակը, յիշեց թէ 1789–էն ի վեր 10 վարչակարգեր եղած են, առանց հաշուելու փոխանցման շրջանի վարչակարգերը, բայց, պայքարի դասը սկսաւ յեղափոխութեան օրով: «Ոչինչ իր լրումին հասած է, ոչինչ երբեք իր լրումին կը հասնի, պայքարը կը փոխուի, ոչ՝ իմաստը»: Նախագահը, այս առընչութեամբ, անդրադարձաւ Չինաստանի, Թիանանմէնի հրապարակի երիտասարդին, առանձին կուրծք տուած հրասայլի մը, ըսելու համար «Ամէն կողմ՝ յոյսը կը բարձրանայ»:

«ԴԱՏԱԽԱՉ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ» Չինաստանի մէջ, որովհետեւ ձերբակալութիւնները այնքան բազմացած են, որ պաշտօնի պլուխ գտնուողները չէն բաւեր, հարկ է «էջքթրա»ներ ճարել: Փեքինի մէջ, 46 բանուոր եւս ձերբակալուած են: Ցրան – այլ մէջ, «Ֆիկառօ» եւ «Ֆրանս – էնթէր» մարդասիրական նախաձեռնութիւն մը առանձնած են՝ չինացի ուսանողի մը ինքնահաստութիւնը: 3000 չին ուսանող կայ Ֆրանսա, որոնց հոգատարութիւնը պէտք է առանձնել գալիք 10 օրերու ընթացքին:

ՊԷՏՐՈՒԹի մէջ, Հոկտեմբերի առաջին Տնտեսութեան նախարարը (Հըսի կառավարութեան) առեւանգուեցաւ, երբ իր բնակարանէն դուրս կ'ելլէր:

ՆՈՐ ՀՐԴԱՁԻՆ ՋԲՕՍԱՆԱՒ ՄԸ՝ Մաքսիմ Գորկի սառնակոյտի մը բախեցաւ Նորվեկիոյ հիւսիսային բացերը, բայց ոչ չկայ: Կը փոխադրէր արեւմտեան Գերման զբօսաշրջիկներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԱԴԱՐ ՉԿԱՅ...

«Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը Յունիս 10–ի թիւով կը հաղորդէ որ Շիրակի շրջանին մէջ Յունիս 8–ին, երեկոյեան ժամերուն, ամպրոպի որոտումի մը հետ պայթած մրրիկը տակն ու վրայ ըրած է ամբողջ գիւղեր: Քանի մը վայրկեանի մէջ ուրականը մեծ վնաս պատճառած է· փլած են բնակելի շէնքերու եւ դոմերու պատերը, տանիքներ տասնեակ մեթր հեռու չպրտուած են, արմատախիլ եղած է պարտէզներու բուսականութիւնը ու տապալած են ինքնաշարժեր: Ամէնէն ծանր կերպով վնասուած են Արթիկ քաղաքը, Նոր Կեանք, Գետափ, Անուշաւան, Փանիկ, Սպանդար եան, Վարդաքար, Արեւշատ գիւղերը:

Ազնաւուրի կապան

Ինչպէս «Յառաջ» քանիցս ծանուցած էր (անշուշտ՝ սիրայօժար), Երեքշաբթի, Յունիս 20–ին, իրիկունը «Ատանց Սահմանի Հիւանդանոց», «Ազնաւուր Հայաստանի համար» կազմակերպութիւնները երեկոյթի մը նախաձեռնած էին Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէի մէջ ի նպաստ վիրաւոր Հայաստանի:

Ծայրէ ծայր լեցուն էր հսկայ սրահը, երբ Միշէլ Տրիւքէր բացումը կատարեց երեկոյթին, խօսք առնելու հրաւիրելով մարդասիրական օժանդակութեան ենթանախարարը՝ Պ. Քուշնէռ, որ պարզեց իրենց գործունէութիւնը Հայաստան եւ այլուր:

Իր նոր եւ հին երգերով Ազնաւուր, անդամ մը եւս գրաւեց ժողովուրդը, փաստը տալով, եթէ հարկ է, որ մեծ արուեստագէտ մը կը մնայ եւ ոգեւորվհեաեւ այդպէս է, տարիները ոչ մէկ դեր կը խաղան: Երեկոյթին վերջաւորութեան բեմ բարձրացան 30 որբեր, Լենինականէն, որոնք խառնական կառավարութեան կարգադրութեամբ եւ Միխթարեան հայրերու իսկ առաջարկով Վեթարեան հայրերու հետ կը բերուի, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ՄՈՆՏ»Ի ԹՂԹԱԿԻՑԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՋԱՐ ՌՈՒԲԼԻ ՌՈՒՍ ԲԱՆՈՒՈՐԻՆ, 120 ՌՈՒԲԼԻ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐԻՆ...

Հարցականները, ոչ միայն չեն պակսիր, այլեւ դժբախտաբար, օրէ օր կ'աւելնան Հայաստանէն Սփիւռք, երկրաշարժէն աւելի քան վեց ամիս ետք: Ասոնցմէ մէկն է այլ Հանրապետութիւն – ներէ «ներածուած» բանուորները չինաբարական աշխատանքներու համար, երբ ամէն մարդ կ'ըսէ թէ հարիւր հազարաւոր հայ անգործ կայ (մեր յաջորդ թիւով կուտանք Ռ· Դաւոյեանի եւ Հ· Մաթեւոսեանի մամուլի ասուլիսը, ուր 600 հազար գործազուրկի խօսք կայ): Այս նոյն հաստատումը ըրաւ պետպլանի նախագահը՝ Մ· Մկրտչեան, անցեալ շաբաթու փարիզի մէջ, երբ պատասխանելով կապոյտ Թաչի ներկայացուցիչին, յայտնեց թէ եթէ իրենց ունեցած դրամով նախաչէն տնակներ դրկեն, կրնան 200 հատ դրկել, ինչ որ կը պատասխարէ 800 հոգի, մինչ եթէ դրամը տան չինարարական կոմպինատ մը կը հաստատուի եւ միաժամանակ գործ կը հայթայթուի··· : Ուրեմն անհասկնալի է օտար բանուորներու ներկայութիւնը: Այս մասին, դեռ աւելի ընդվզեցուցիչ իրողութեան մը կ'արձագանգէ «Մոնտ»ի աշխատակցուհին՝ Աննի Ռէ (Յունիս 21): Նախքան անդրադառնալը Նարեկ Տուրեանի երաժշտական կատակերգութեան, որ իր այցելութեան նպատակը կը թուի ըլլալ, կ'արտայայտուի աղէտաբ շրջաններու մասին ու նաեւ ժողովուրդին դառնութեան:

Գացած է Լենինական, ուր միայն հին քաղաքը՝ Գիւմրի դիմացած է: Սպիտակ, ոչինչ կայ կ'ըսէ բացի ցեխ, փլատակ – ներէն եւ դեռ շէնքերու կտորներ որոնք վեց ամիս ետք ալ կը շարունակեն փլըլիլ: Ճարտարապետ կին մըն է որ, կը պատմէ· – «Վերաշինութիւնը յանձնուած է ռուս բանուորներու, որոնք հազար ռուբլի կը շահին, երբ հայ բանուորը՝ 120 կը շահի: Որեւէ պատճառ չունին աճապարելու: Մեզի ըսին որ Սպիտակը պիտի վերաշինուի երկու տարիէն, ամէն մարդ ծիծաղեցաւ: Եւ որովհետեւ Ռուսերը միշտ ցոյցիաան գան պիտի դնեն եւ ցոյցիաան բիչ կրաղիւս, մեզի կը մնայ միայն յուսալ որ ևոր երկրաշարժ չպատահի»:

Այս դառն ու անընդունելի հաստատումը ալ աւելի կը վրդովեցնէ ի տես մեր անկարողութեան քանի մը փոխելու: Դեռ ուրիշ մըն ալ, անդրադառնալով օդը ապականող քիմիական արտահոսումներուն, կ'ողբայ՝ «կրնայինք չտեմարան մը ըլլալ, նման՝ Վրաստանի, մեզ՝ Խորհրդային Միութեան աղբամանն ըրին», չհշտելով նաեւ խլիրդներու աճող մտահոգիչ քանակը:

Աննի Ռէ դեռ կը խօսի «Հայկականութեան» մասին, զինակոչերու թուրքերու դէմ, հուսկ եզրակացութեան թողլով աւելի լաւատես մաս մը: Թատրոնները որ կը լեցուին, այժմէական նիւթեր չօշափող թատերգութիւններու առթիւ ու այս առընչութեամբ կը խօսի Նարեկ Տուբեանի ներկայացման մասին ու անոր դէմ ընդունելութեան: Բայց, նոյնիսկ եթէ թղթակցութիւնը խորագրուած է՝ «Տոն Քիշոթը Հայաստանի մէջ», կարեւորը եւ մտահոգիչը մանաւանդ, թէեւ նորութիւն չէ, թղթակցութեան առաջին մասն է:

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ

Բ.

Շնորհք Աբք· Գալուստեանի երկու օր կեսարիա կեցութեան ընթացքին չրջանի հայութիւնը Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ ապրած է խանդավառ ժամեր:

Շաբաթ, Յունիս 10–ին, ատն Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչի, Պատրիարքը վաղ առաւօտուն գացած է եկեղեցի ու նախագահած է ժամերգութեան, որմէ յետոյ ան այցելած է Ըհլարա ձորի վիմափոր եկեղեցիները: Կէսօրէ ետք Կեսարիա ժամանած է սեբաստացի Հայերու խումբ մը, որ ատանձնած էր Կիրակիի մատաղի տեղանին ծախքերն ու պատրաստութիւնները:

Յունիս 10–ին, Կիրակի առաւօտեան ժամերգութենէն յետոյ Պատրիարքը մատուցանած է օրուան պատարագը: Երգեցողութիւնը կատարուած է Պոլսէն ժամանած Վաւուառեան դպրաց դասու անդամներուն կողմէ:

Պատրիարքը քարոզին մէջ բացատրած է Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչի կեսարիոյ հետ ունեցած կապերը, թէ ինչպէս հայ եկեղեցւոյ հիմնադիրը իր ուսումը ստացած էր կեսարիոյ մէջ: Ան պատմած է Լուսաւորիչի կեանքին բոլոր դրուագները մինչեւ Քրիստոնէութեան պետականօրէն ընդունումը, չեշտած է նաեւ եկեղեցին վերանորոգելու կարեւորութիւնը: Ան խոստացած է անհրաժեշտը ընել Պոլիս իր վերադարձին:

Պատարագի ընթացքին բոլոր ներկաները հաղորդուած են: Հոգեհանգստեան պաշտօնէն յետոյ, եկեղեցականները դուրս գալած են թափօրով: Աւանդութիւնը յարգելով, Պատրիարքը օրհնած է կաթսայի մէջ պատրաստուած ճաւարը: Տեղի ունեցած Սիրոյ սեղանին եղած են նուիրատուութիւններ: Այնուհետեւ խումբը միասնաբար ճամբայ եղած է դէպի Սեբաստիա, ուր տեղւոյն Հայոց պետրոմանատան մէջ կատարուած է հոգեհանգստեան պաշտօն:

Պատրիարքը եւ ընկերակից ուխտաւորները Սեբաստիոյ մէջ դիչերելէ յետոյ, Երկուշաբթի օր չարունակած են չրջապտոյտը դէպի Գանկալ ու դիչերած են Մալաթիա: Այստեղ յայտնուած է թէ 27 տուն Հայ կայ, մօտաւորապէս 300 հոգի: Տեղւոյն Հայոց վերեմանատան մէջ կատարուած արարողութեան ներկայ գտնուած են չրջանի գրեթէ բոլոր Հայերը:

Ուխտաւորները ապա ճամբայ եղած են դէպի Էլազըղ, ուր ներկայիս 100 Հայ կը բնակի:

Երեքշաբթի առաւօտ Պատրիարքը նախագահած է Էլազըղի Սուրբ Յովհաննէս Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած արարողութեան մը, որուն ընթացքին ան քարոզած ու խրատականներ ըրած է, տեղացի Հայերուն չանձնարարելով ամուր պահել իրենց պատկենական հաւատքը:

Էլազըղի Հայոց վերեմանը Հայոց ձեռքէն առնուած ըլլալով վերջերս բարբար Հայ մը հոգ մը նուիրած է անոնց, որպէսզի գոյն օգտագործեն իր վերեմանատուն: Հոս կատարուած արարողութենէն ետք, տեղացիները խնդրած են իրենց հոգեւոր պետէն, որ նոր վերեմանին չուրջ պատ մը չինուի եւ վերեմանատունը պաշտպանութեան տակ առնուի: Պատրիարքը խոստացած է վերադարձին նուիրահաւաքման ձեռնարկել այդ ուղղութեամբ: Ան յայտնած է նաեւ թէ պոլսահայ մամուլէն ալ պիտի խնդրէ նեցուկ կանգնիլ այս խնդրին եւ քաջալերել նուիրահաւաքման արշաւ մը:

Յունիս 13–ի այս արարողութենէն ետք, Պատրիարքը եւ ընկերակիցները /անցած են Մուշ, չրջած են Մշոյ չրջակայքը, ապա մեկնած են դէպի Վան, ուր նաեւ դիչերած են:

ԳՈՒԹՊՈՒԼ

Ա.բարատ հաւասար մնալէ ետք Պամիրի հետ Յունիս 19–ին, երթի մրցումներու աւարտին, դասաւորումը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ· –

	կ է տ
Սպարտակ Մ·	24
Տորպեդօ Մ·	21
Դինեպր	20
Դինամօ Կ·	19
Ժալգիրիս	17
Չերնոմորեց	17
Դինամօ Մ·	15
Դինամօ Մն·	14
Մետալիստ	14
ԱՐԱՐԱՏ	13
Դինամօ Թ·	12
Ռոտոր	11
Շախտեոր	11
Պամիր	10
Զէնիթ	10
Լոկոմոտիւ	8

«ՎԵՐՋԸ ԼԱՒ ԿԸ ԼԻՆԻ»

ՆԱՐԵԿ ՏՈՒՐԵԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՏՈՆ ՔԻՇՈՏԸ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒԻ

Պերճ Զէյթունցեան Հայաստանի թատերական մարզին յայտնի անուններէն մէկը ըլլալէ զատ, ծանօթ է նաեւ հրապարակագրական իր յօդուածներով: Անոր առորագրութիւնը կրող ուշագրաւ պրութիւն մը հրատարակուած է «Երե – կոյեան Երեւան»»» օրաթերթին Մայիս 20–ի թիւին մէջ: Սրտցաւ ու յանդուգն արտայայտութիւններով հեւասած էջը, վերոյիշեալ խորագրով, երկարօրէն կը պատմէ ներգաղթին, ներգաղթողներուն վիճակած ճակատագրին, սխալներու, վատնուած կեանքերու եւ ապա ներկայի արտագաղթի երեւոյթին մասին:

Պերճ Զէյթունցեան ինք ալ ներգաղթած մըն է ու այդ զանգուածին ապրածը իր մորթին վրայ զգացած մը. ան տեսած է թէ «մեծ ուտոպիաները, նոյնիսկ մեծ ու հէֆեաթ-ային երազանքներով բեռնաւորուած, մտովի իրենց ապագայի գեղեցիկ հէֆեաթը հիւսելով, ճամբայ ընկած վաղուց սպասուող «Պոբեդա» շոգենաւով: Ի՛նչ փոյթ, թէ նրանց գաղթականների պէս տեղաւորել էին տախտակամածի վրայ, բաց երկնքի տակ, ի՛նչ փոյթ, թէ յարմարաւէտ խցիկները յատկացրել էին այլազգի ուղեւորներին: Քարափից, շոփորների խրոխտ հնչիւնների արանքում, դեռ լսւում էին վերջին տրամաբանական փաստարկները· մի երկիր, որտեղ միայն մուտք կայ եւ որտեղից ելք չկայ···: Բայց մուտքի երազանքն այնիսկ խորն էր, որ ելքի մասին սառը դատողութիւնները ծիծաղելի ու չհնարէն էին հընչում»:

«Մեծ ուտոպիաները»ու երազին նաւը վերջապէս կը հասնի Բաթում. «Թէեւ չափազանց ծանր ու մղձաւանջային էին առաջին տպաւորութիւնները, սակայն ոչինչ, սա դեռ Հայաստանը չէ, միմիանց եւ առաջին հերթին իրենք իրենց մխիթարում էին հայրենադարձները, առանց ենթադրելու, որ իրենք Հայաստանում ախպար են արդէն, այսինքն՝ երկրորդ կարգի Հայեր: Առանց իմանալու, որ տուն ու տեղ, ունեցուածք, դիրք ու բարեկեցութիւն գոհաբերած հայրենադարձներից շատերը կրեմլի տիրոջ աչքում արտասահմանեան ագենտներ են: Եւ դեռ որքա՞ն պիտի զարմանան, ցաւոտ վէրքի վրայ որքա՞ն աղ պիտի լցուի ու մոմը – ուացնի նրանց սրտերը, երբ իմանան նաեւ որ իրենք՝ Մեծ Եղեռնից հազիւ մազապուրծ խլեակներից եւ իրենց զաւակներից շատերը, մեծագոյն սրբապղծութեան ստալինեան ալոգիզմով, պիտի համարուին ոչ աւելի, ոչ պակաս՝ թուրքական լրտեսներ:

Յիշում եմ հայրենադարձների երեւանեան բնակավայրերից մէկը՝ Կամոյի անուան դպրոցի (այն ժամանակ՝ գերեզմանատան) դիմաց թառած ցածրիկ ու երկարաւուն գոմը, որի տեղում այսօր 8–րդ Պոլիկլինիկայի շէնքն է: Արտաքուստ կովերը դեռ թափառում էին գոմի շուրջը եւ փոքրիկ պատուհաններից գարմանիով ու նախանձով նայում, թէ այդ ի՛նչ առանձնաշնորհեալներ էին խլել իրենց տաճուկ բոյնը»:

Ներգաղթողին վիճակած այս կացութեան, «հայրենադարձութեան այդ ցնցող ողբերգութեան հեղինակը Ստալինն էր, ստալինեան ազտուտ պրոպագանդան, որն աշխարհի աչքին փոշի փչելու համար տասնեակ հազարաւոր մարդկանց կտրեց տունուտեղից եւ հայրենիքի սուրբ հասկացողութիւնը դարձրեց իտէոլոգիական սպեկուլացիայի առարկայ»:

Ներգաղթողներու բազմութիւնները բնական է որ դրկաբաց չեն ընդունուիր տեղացիներու կողմէ· առօրեայ կեանքին մեղք որ կարելի չէ ընթացք տալ հայրենասիրական, եղբայրասիրական, ազգասիրական զգացումներով· ու պատերազմէն նոր ելած երկրի մը մէջ ուր պէկն այնքան դժուար է տեղացիին առօրեան, բնական է որ խանգավառութիւն չպատճառէ տասնեակ հազարաւորներու հոսքը, որ կուգայ բաժնելիք ըլլալու այդ անհանգիստ առօրեային «բարիք» ներուն: Հետեւանքը այն կ'ըլլայ որ ծրնունդ կ'առնէ մերժումը տարագրող նուաստացնող սա եղրը· ախպարութիւնը:

«Ախպարութիւնը, ինչպէ՞ս ասեմ, մի տեսակ անջրպետ առաջադրեց Հայի եւ Հայի միջեւ, որի համար ո՛չ մէկն էր մեղաւոր, ո՛չ միւսը: Արեւմտահայերէնը երկար ժամանակ ընկալւում էր միայն որպէս Պարոնեանի հերոսների կենցաղային լեզու, որպէս կատակերգութեան լեզու, որպէս կատակերգութեան մի բան: երկար ժամանակ էր պէտք որ Հայը եւ Հայը, պատմութեան չար քախտի թելադրանքով, ճանաչեն, հասկանան ու մերուեն իրար: Իսկ այդ պրոցեսը, դժբախտաբար, մի սերնդի կենսագրութեամբ չի՛ սպառւում»:

Կուգան ու կ'անցնին սարսափի տարիները, երբ «բոլորը բոլորից վախենում էին: Ամէն մարդ սարսափում էր նոյնիսկ սեփական ձայնի արձագանգից: Հայրերը՝ որդիներից»: Այդ սարսափը կարաւանները գետեղեց նոր ճամբաներու վրայ· տառապանքի, դառնութիւնների, մահւան ճամբաներու վրայ, «նորից քեռիա – տար վագոնները լցուեցին ամենաթանկ կապիտալով մարդկանցով եւ տեղաբնակների հետ միասին հայրենադարձները նորից բռնեցին «հայրենադարձութեան» ճամբան: Իսկ ի՞նչ է, Սիբիրը ինչո՞վ հայրենիք չէ, նայէք Քարտէզին եւ կը տեսնէք որ այն էլ կարմիր է ներկուած»:

«...Ժողովուրդների մեծ տեղաշարժից յետոյ Կրեմլի ճիւաղը չհանգստացաւ: Յատուկ մարդկանց ուղարկեց ախտորուելուց փրկուած հայրենադարձների տները եւ մէկ առ մէկ ցուցակագրեց բոլորի առուներները: Եթէ ընտանիքում, ենթադրենք, տեղացի հարս կար, նրա աւուրը չէր մտնում ցուցակի մէջ: Այլեւս ոչ մի կասկած, որ մինչեւ վերջին հայրենադարձը, այսինքն՝ մինչեւ արտասահմանեան վերջին ագենտը, պէտք է բընջուէր կոմունիզմի մեծ կառոյցները սեփական ձեռքերով ու սեփական կեանքով աւարտելու»:

Իսկ այսօր ... կայ վերակառուցում, կայ ժողովրդավարութիւն, սակայն «դեռ վերակառուցումը, ժողովրդավարութիւնն ու հրապարակայնութիւնը կիսատ բնոյթ ունեն: Չէ՞ որ որքան մեր կարգախօսի կենսունակութեան ապացոյցներ կան մեր շուրջը, նոյնիսկ էլ եւ գուցէ աւելի վարկաբեկման բազում փաստեր»:

Վարկաբեկման այս փաստերը «մեր նահատներին խարանուած էքստրեմիստ պիտակը, սումգայիթեան ոճրագործութիւնը եւ ոճրագործների անպատժելիութեան փաստը, մասսայական թունաւորումները եւ մեր իրաւապահ մարմինների կամայ թէ ակամայ անզօրութիւնը, «Զուարթնոց»ի առեղծուածը···»: Չէյթունցեան չի մոռնար այս բոլորին վրայ դումարելու «հայրենի ու հարազատ բիւրոկրատիզմի խճճուած եւ թունաւոր ցանցը, կաշառքի հետզհետէ ահագնացող չափերը, տարրական թունաքաղութիւնը կենցաղում բարձրագոյն մաթեմաթիկայով ճեղգափոխելու հազարաւոր փաստերը եւ արդարադատութեան խրոնիկ դեֆիցիտը»:

Դառնութեան այս հաշուեկշիռը ընելէ ետք Պ. Զէյթունցեան կ'ըսէ· – «Այսօրւայ ցաւալի արտագաղթի պատճառները պէտք է փնտռել այն ամէնի մէջ, ինչ պատմեցի, եւ այն, ինչ պատմեցի, շատ էր ցաւ ու ցրիւ, երեւի անհնար մասն էր ճշմարտութեան, որը չեմ կարող, անզօր եմ ամբողջովին ընդգրկելու, որովհետեւ ցաւը թոյլ չի տալիս կազմակերպելու մտքերս, ի մի բերելու ապրումներս»: Մէկ բան յստակ է· այն որ «համընդհանուր անարդարութիւնը տանապատիկ անարդարութիւն էր հայրենադարձների նկատմամբ, խտրականութեան բաղաբանութիւնը մինչեւ օրս շարունակ – ւում է»:

Քանի որ այս է ներկայ իրականութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ յօդուածագիրը, «միայն բացարձակ անկեղծութեան պայմաններում, ճշմարտութիւնը միայն վերջ խոստովանելուց յետոյ, նոր միայն բարոյական իրաւունք կ'ունենանք ոչ թէ մեղադրելու, ոչ թէ դատապարտելու, ոչ թէ ամօթանք տալու եւ մանաւանդ կարենք մրտօրէն նրանց դաւանանքներ համարելու, այլ մտերմօրէն շշնջալու մեր հայրենակիցների ականջին, որ ճիշդ է, մարդն ազատ է ապրելու այնտեղ, որտեղ ցանկանում է, բայց թող այդպէս մտածեն ու այդպէս ապրեն Ֆրանսիացին, Իտալացին, Անգլիացին, այսինքն՝ մեծ ազգերը, իսկ մեր ճակատագրի տէր փոքր ժողովուրդները դեռ վրէժ ունեն պատմութիւնից· մենք հազիւ հազ պատեհութիւն ենք ըստացել մի տանիքի տակ հաւաքուելու ... Ոչինչ, ոչինչ որ տանիքից դեռ ջուր է կաթում ... Գուցէ մի ճիչ էլ դիմանանք, հը՞, գուցէ մի ճիչ էլ ատամներս սեղմենք···»:

Կարելի չէ անտարբեր մնալ ապրուստի եւ առ հասարակ մարդկային բոլոր մոլութիւնները:

Այստեղ, Տոն Քիշոտը անկեղծ սիրահար մըն է: Անշուշտ արկածալի է իր կեանքը: Բայց կարծէք թէ այս վիճակը դրուած է մեր օրերուն եւ մեզի կը ներկայացնէ տեսլապաշտը մարդոց մէջ· Այո, մարդկային հոգին միշտ ձգտած է դէպի բարձրը, վսեմը, Աստուածայինը:

Վաստակաւոր արտիստ՝ Մ. Գարագաշեանն ու Գ. Աբրահամեանը, առաջինը Տոն Քիշոտի եւ երկրորդը Սանչոյի դերով, իրապէս իրենց վրայ կը կեդրոնացնեն հանդիսատեսին ուշադրութիւնը:

Սակաւ վարպետութեամբ հանդէս կու գան Դուլսինեա – Փ. Կոզակեանն ու Ս. Շահնազարեանը:

Կատակերգութեան ամբողջ տեւողութեան աշխոյժ երաժշտութիւն մը կ'ընկերակցէր խաղարկութեան:

Փիէսին նկարիչն էր Շուշան Ջրաշեանը, որուն ճաշակը ծափողջունուեցաւ հասարակութեան կողմէ:

Ամիւռք – Հայրենիք մշակութային յարաբերութիւններուն մէջ կարեւոր հանդրուան մը կը նկատեմ Նարեկ Տուրեանին այս փորձը, որ իր ընդհանուր պիծեռուն մէջ անպայման յաջողութիւն մըն է:

Լոյս, երաժշտութիւն, զգեստաւորում, աշխոյժ խաղարկութիւն եւ բեմադրութիւն արդարացուցին ձեռնարկը:

Ըստ երեւոյթին, սրահը, սկիզբը կամաց-կամաւ կը մօտենար բեմին վրայ կատարածին: Առկէ գուցէ ծափահարութիւններու բացակայութիւնը հոն ուր պէտք էր եւ մէկէ աւելի անդամներ:

Բայց երբ գործը հասաւ իր աւարտին, բազմաթիւ իրենց չունչերը բռնած մարդիկ, մէկ անդամէն պոռթկացող ծափահարութիւններով ղեկաւորեցին բոլոր դերակատարներն ու բեմադիրը:

Շուրջ երկու ամիսներու լարուած նիզերէ ետք Նարեկ Տուրեան, մէկ անգամէն հանգստացած էր:

Խաղին աւարտին, բեմ ու սրահ միացած էին: Եւ ասիկա, փոքր յաղթանակ մը չէր թէ՛ բեմադիրին, թէ՛ դերակատարներուն համար:

Սրահին մէջ, բազմաթիւ Երեւանցիներ իրենց կարծիքները արտայայտելով կ'ըսէին.– մեզի համար նորութիւններ կային, թարմացնող նորութիւններ, յատկապէս մեծ ազէատին՝ երկրաչարժին տրուած նեղակայութեան դիմաց:

Փարիզէն յատկապէս այս փիէսը դիտելու եւ իր տպաւորութիւնները փոխանադրելու համար Երեւան ժամանած էր «Լը Մոնտ»ի մէկ թղթակցուհին:

Ճամբաներ որոնել, հայ արուեստով չհադրգռել օտարները, ահա մեր առջեւ պարտականութիւններէն մէկն ալ, որուն մէջ միշտ թերացած ենք:

Առաջին փորձ եւ առաջին յաջողութիւն, ահա այսպէս ներկայացաւ ինծի Նարեկ Տուրեանի Տոն Քիշոտը:

Նորանոր յաջողութիւններ քեզի՛ նարեկ Տուրեան:

Մինչ այդ, Սիխուռքահայ այս ծիծեռնակին թող յաջորդեն նորեր այդ ըլլայ Ֆրանսայէն թէ այլ զաղութներէ:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ· –

Համարձակութիւն պիտի կոչէի այս քայլը առնուած Նարեկ Տուրեանի կողմէ:

Եւ, խորհուրդ մը պիտի տեսնէի, այս բեմադրութեան մէջ, երբ երկրաչարժի մը ահաւոր վնասներուն ենթարկուած մեր երկիրը կը հիւրընկալէ Ֆրանսայի մէջ գործող երիտասարդ հայ բեմադիր մը:

Նարեկը ծնած է Երեւան ու ան, չի կըրնար չվերադառնալ իր մանկութեան ու պատանեկութեան միջավայրը:

Այդ հասկնալի է:

Բայց Երեւանի Պատանի Հանդիսատեսի Պետական Թատրոնի ուժերով բեմ բարձրացնել Բուլգակովի վիէպով ներկայացող Տոն Քիշոտը, ահա այդ է, որ զարմանք պատճառեց ինծի առաւելաբար:

Յայտարիրը զոր տեսայ մեր աչքեր – հանդէպ հայրենակիցին մէկ աշխատանքովը, Գառզուի աշխատանքով, լաւ արտաւորութիւն թողուց վրաս, այսինքն՝ բարի տրամադրութիւն առեղծեց:

Գառզուն Տոն Քիշո՞տը ներկայացուցած է արդեօք մեզի, իր տպաւորիչ գծանկարով, որ սուրը ձեռքին կանգնած է: Ծոնին վրայ Արարատն է ու Հայոց Եկեղեցին: Երկինքը թրաւող թռչունները օտար թռաններ ըլլան կարծես:

Վարպետին գործը դիս կը մղէ բազմադան մտածումներու:

Կը դարձնեմ էջը եւ հոն կը դանեմ ուրիշ սիրելի անուն մը՝ Ռուբէն Մելիքին անունը, Ֆրանսերէն արտայայտուող յայտնի բանաստեղծ մը:

Տրամադրութիւնս աւելի եւս կը բարձրանայ:

Ապա կը կարդամ անունները դերակատարներուն, որոնք թիւով 18 հոգի են: Անոնց մէջ կան չորս վաստակաւոր արտիստներ:

Ու ահա Հայոց մայրաքաղաքին մեծադոյն բեմը Ծիծեռնակաբերդի կուչին:

Օրը երկուշաբթի է, 1989 Յունիս 12:

Կը բացուի վարագոյրը հսկայ բեմին, որպէսզի Հայոց մայրաքաղաքի բնակիչները դիտեն կատարումը, բեմականացումը այս երաժշտական կատակերգութեան:

Սրահը լեցուն է: Հանդիսականները լուութեամբ կը հետեւին բեմադրութեան:

Կատակերգութիւնը՝ կատակերգութիւն, բայց երկար ժամանակ եւրոպական բեմերու վրայ բանիմաց հասարակութեան մը բաւարարութիւն տուող այս փիէսը չուրջ երկու ամիսներու նախապատրաստութեամբ ներկայացները իսկապէս յանդգնութիւն է:

Տակաւ, կը փարատին սակայն վախերս: Դերասաններու կազմը ըմբռնումով, նկարագրով, թափանցումով կը ներկայացնայ հանրութեան:

Տարիներով, լրագիրներու էջերէն, Տոն Քիշոտը մեզի ներկայացուած է որպէս հոգմատացիներու դէմ կռուող կիսախելագար մը:

Սակայն, ահա բեմին վրայ, Նարեկ Տուրեանին մեզի ներկայացուցած Տոն Քիշոտը կը ներկայանայ խենթէ մը աւելի, երազատես մը աւելի խելօք մը հեռատեսնդող մարդը, որ կը վաղվէ մարդոց ընջաղաղութիւնը, եսասիրութիւնը, դրամամոլութիւնը եւ առ հասարակ մարդկային բոլոր մոլութիւնները:

Այստեղ, Տոն Քիշոտը անկեղծ սիրահար մըն է: Անշուշտ արկածալի է իր կեանքը: Բայց կարծէք թէ այս վիճակը դրուած է մեր օրերուն եւ մեզի կը ներկայացնէ տեսլապաշտը մարդոց մօտ: Այո, մարդկային հոգին միշտ ձգտած է դէպի բարձրը, վսեմը, Աստուածայինը:

Վաստակաւոր արտիստ՝ Մ. Գարագաշեանն ու Գ. Աբրահամեանը, առաջինը Տոն Քիշոտի եւ երկրորդը Սանչոյի դերով, իրապէս իրենց վրայ կը կեդրոնացնեն հանդիսատեսին ուշադրութիւնը:

Սակաւ վարպետութեամբ հանդէս կու գան Դուլսինեա – Փ. Կոզակեանն ու Ս. Շահնազարեանը:

Կատակերգութեան ամբողջ տեւողութեան աշխոյժ երաժշտութիւն մը կ'ընկերակցէր խաղարկութեան:

Փիէսին նկարիչն էր Շուշան Ջրաշեանը, որուն ճաշակը ծափողջունուեցաւ հասարակութեան կողմէ:

Ամիւռք – Հայրենիք մշակութային յարաբերութիւններուն մէջ կարեւոր հանդրուան մը կը նկատեմ Նարեկ Տուրեանին այս փորձը, որ իր ընդհանուր պիծեռուն մէջ անպայման յաջողութիւն մըն է:

Լոյս, երաժշտութիւն, զգեստաւորում, աշխոյժ խաղարկութիւն եւ բեմադրութիւն արդարացուցին ձեռնարկը:

Ըստ երեւոյթին, սրահը, սկիզբը կամաց-կամաւ կը մօտենար բեմին վրայ կատարածին: Առկէ գուցէ ծափահարութիւններու բացակայութիւնը հոն ուր պէտք էր եւ մէկէ աւելի անդամներ:

Բայց երբ գործը հասաւ իր աւարտին, բազմաթիւ իրենց չունչերը բռնած մարդիկ, մէկ անգամէն պոռթկացող ծափահարութիւններով ղեկաւորեցին բոլոր դերակատարներն ու բեմադիրը:

Շուրջ երկու ամիսներու լարուած նիզերէ ետք Նարեկ Տուրեան, մէկ անգամէն հանգստացած էր:

Խաղին աւարտին, բեմ ու սրահ միացած էին: Եւ ասիկա, փոքր յաղթանակ մը չէր թէ՛ բեմադիրին, թէ՛ դերակատարներուն համար:

Սրահին մէջ, բազմաթիւ Երեւանցիներ իրենց կարծիքները արտայայտելով կ'ըսէին.– մեզի համար նորութիւններ կային, թարմացնող նորութիւններ, յատկապէս մեծ ազէատին՝ երկրաչարժին տրուած նեղակայութեան դիմաց:

Փարիզէն յատկապէս այս փիէսը դիտելու եւ իր տպաւորութիւնները փոխանադրելու համար Երեւան ժամանած էր «Լը Մոնտ»ի մէկ թղթակցուհին:

Ճամբաներ որոնել, հայ արուեստով չհադրգռել օտարները, ահա մեր առջեւ պարտականութիւններէն մէկն ալ, որուն մէջ միշտ թերացած ենք:

Առաջին փորձ եւ առաջին յաջողութիւն, ահա այսպէս ներկայացաւ ինծի Նարեկ Տուրեանի Տոն Քիշոտը:

Նորանոր յաջողութիւններ քեզի՛ նարեկ Տուրեան:

Մինչ այդ, Սիխուռքահայ այս ծիծեռնակին թող յաջորդեն նորեր այդ ըլլայ Ֆրանսայէն թէ այլ զաղութներէ:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

ծին, մարտուած դառնութիւններու այս նկարագրութեան, Պերճ Զէյթունցեան «գուցէ մի ճիչ էլ ատամներս սեղմենք» թելադրանքին կը հակադրուի հետեւողական դրախտներու երազով ապրող բազմահազարանոց զանգուածի մը պատկերը· զանգուած որ ալ չուզեր առաջնորդել ուրիշ մէկ ու կը սպասէ արտագաղթելու արտօնագրին:

Աւրդեօք չատ մը բաներու պէս Զէյթունցեանի թելադրանքն ալ յապաղած ներու կարգի՞ն կը դասուի ու մրմունջը ականջ տուող պիտի չտենչայ···:

Ա. ԹՈՓՈՉԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ

1988 ՅՈՒՆ· 1–ԷՆ — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 31

Ներկայիս ամփոփ պատկեր մը կը ներկայացնենք առ ի հրատարակութիւն, մեր ընկերային եւ մշակութային աշխատանքին:

ԿԱՐՈՑՑ

Ֆրանսայի Կապ· Խաչը հաստատուած է Ֆրանսայի երեք տարբեր շրջաններուն մէջ, (Փարիզ, Կեդր· Ֆրանսա եւ Մար– սէյլ) իր 19–ը մասնաճիւղերով: Վերջերս 20–րդ մասնաճիւղն ալ ծնունդ առած է՝ Vaulx-en-Velin, որ Լիոնի արուարձան – ներէն մին է: Անդամներուն թիւն է՝ 915:

ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒ ԵՒ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի կարգադրութեամբ 1988–ի ամառնային արձակուրդներուն, 287 երախաներ, երեք խումբեր – րու բաժնուած, տարբեր թուականներուն Bellefontaineի կայանը գացին:

– Քառասուն երախաներ՝ կայան ընդունուեցան կամ ձրի կամ զեղչուած սակով:

– Միացեալ – Նահանգներէն եւ Գանադայէն հինգ պատանիներ՝ Պելֆոնթէնի կայանը հրաւիրուեցան, փոխադարձաբար մեր պատանիներէն ալ երեք հոգի նոյն պայմաններու տակ Միացեալ – Նահանգներ գացին:

Մանուկներու ի նպաստ մեր գործունէութեան ծիրին մէջ լիբանահայ 13 երախաներ Պելֆոնթէնի կայանը հրաւիրուեցան եւ վերջաւորութեան ընդունուեցան նաեւ կեդր· Ֆրանսայի խաչուհի – ներու ընտանիքներուն մէջ:

– Տարեկան 110 հազար ֆրանք յատկացումներ կ'ընենք Դպրոցասէր, Մխի – թարեան վարժարան եւ Համազգայինի դպրոցին:

– 36 պատանիներ՝ 14 տարեկանէն 16 տարեկան, վկայուած խորհրդատու – ուսուցիչներով Ծաղկաստան 23 հոգի եւ Մեծն – Բրիտանիա (13 հոգի) ղրկուեցաւ:

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ· վարչութիւնը եւ մասնաճիւղերը այցելութիւն տուին 253 հիւանդներու եւ առանձին ապրող տարեց հայրենակիցներու:

– 35 այցելութիւն հանգստեան տուներուն:

– Ցանճնառու եղաւ 20 հիւանդներու բուժման ծախքերուն:

Նիւթապէս օգնած է 24 էջեւր ընտանիքներու:

– Ֆրանսա ապաստանած 70 հայ ընտանիքներուն իր օժանդակութիւնը բերաւ անոնց վարչական դործերու կարգադրման ի խնդիր:

– Մեր սկզբունքներուն հաւատարիմ՝ փոխած ենք բարոյապէս օժանդակել նուիրատուիդ բանտարկեալին, որուն ղրկուեցաւ նաեւ ծրարներ:

– Լիբանանահայ երախաներու ի նպաստ՝ 800 հազար ֆրանք ղրամ եւ դեղօրայք ղրկուեցաւ Լիբանան:

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԴՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը ունի 8 միօրեայ հայկական վարժարան, ուր կը յաճախեն 273 աշակերտ – աշակերտուհիներ, առաւել 48 պատանիները, որոնք պաշտպի քննութիւնը կը պատրաստեն: Վարժարանները կը գտնուին հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Իսի լէ Մուլինօ, Փարիզ, Սեւրան, Տէսին, Կրընոպլը, Սէն – Մօրիս, Վալանս եւ Վիէն:

– Կրթական յանձնախումբի աշխատանքներուն մեր մասնակցութիւնը բերին, պատրաստելով դասագիրք մը, որպէս ուղեցոյց Պաշտպի աշակերտներուն:

– 20 հազար ֆրանք մեր նպաստը բերինք Արմենուհի Գեւոնեանի կողմէ Մշոյ շրջանի երգերու ձայնապնակի հրատարակութեան:

– Մանուկներու եւ տարեցներու համար, ի մասնաւոր օրերու, կազմակերպած ենք ճաշեր, զեղարուեստական երեկոյթներ, ցերեկոյթներ:

– Պատյաններ կազմակերպած ենք դէպի թատրոնի վայրեր:

ՀԱՍՈՑԹՆԵՐ ԻՆՉՔԵՐՈՒ ՄԱՏԱԿԱՐԱՐՈՒԹԻԻՆ

Ֆրանսայի Կապոյտ Խաչի կազմակերպութեան հասոյթի աղբիւրները հետեւեալներն են. –

1·– Անդամավճարներ (120 Ֆր.).
2·– Նուիրատուութիւններ.
3·– Հանգանակութիւններ.

Ցիշենք Տիկին Տէմիրեանի 40·873,97 Ֆրանքի նուէրը, ի նպաստ կայան – ներուն: Լիբանանի երախաներու եւ երկրաշարժի աղէտեալներու ի նպաստ հանգանակութիւնը տարբեր դրամարկղ մըն է:

4·– Պելֆոնթէնի երկու չէնքերու վարձքը զանազան հաստատութիւններէ:

5·– Արտօնուած ձեռնարկներէ գոյացած հասոյթներ:

ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐ

Պելֆոնթէնի կայանի երկու չէնքերու նորոգման եւ կայանի բարեփոխման համար ծրագիր մը քննարկուեցաւ 1984–ին: Ծրագիրը բաղկացած է երեք մասերէ: Երկու մասերու իրագործման դումարը 2·826·047 ֆրանք է, ստացած ենք Allocations familiales, Conseils Généraux–էն եւ Ministère de la Jeunesse et des Sports–էն· իսկ երրորդ մասի համար յատկացուելիք դումարն է 2·351·255 Ֆր· որու 60%–ը կը յուսանք վերադանձել Ministère de la Jeunesse et des Sports–էն, Conseils Généraux–էն, որոնց դիմումնադիր մը ղրկած ենք:

RAPPORT FINANCIER DE L'ASSOCIATION CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE CONSEIL D'ADMINISTRATION ET DES 19 SECTIONS - EXERCICE 1989

RECETTES

Pension Colonie	825.203
Cotisations sections	228.200
Dons	72.760
Location Colonie	67.578
Livres-Calendriers	51.415
Remboursements divers	55.192
Collecte Enfants du Liban	914.546
Galas	4.393
Subventions fonctionnement	5.000
Produits divers	1.259
Quote-parts subvention equipement	79.523
TOTAL RECETTES	Frs. 2.305.069

DEPENSES

Frais gestion:	
— Colonie, camp itinerant	941.600
— Fonctionnement de l'Association	261.391
Aides, Attributoins :	
— enfants Liban	910.000
— écoles (Hamaskaïne, Tebrotzassère, Mekhitarian)	110.000
— média (journaux, radios)	112.821
— maisons de la culture	20.000
— Aide Sociale	36.273
Dotation aux amortissements	258.418
TOTAL DEPENSES	2.650.503
Résultat d'exploitation :	
RECETTES	2.305.069
DEPENSES	2.650.503
PERTE D'EXPLOITATION	— 345.434

Nota : Le déficit de l'exercice 1988 s'explique par :
— la diminution des dons qui se sont reportés sur «l'Opération Arménie»
— la prise en charge importante d'enfants à la Colonie de Bellefontaine
— les travaux d'entretien de Bellefontaine.

***

Ցաղորդով՝ Հայաստանի ի նպաստ տարուած գործունէութեան տեղեկագիրը:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՊՈՒՔՐԷՅԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Ռումանիոյ Թեմական Խորհուրդին եւ հովանաւորութեամբը Ռումանիոյ Թեմին առաջնորդ՝ Տիրայր Արք· Մարտիկեանի, սոյն թուականի Մայիս 15–ի երեկոյեան Պուքրէշի առաջնորդանիստ «Գաբրիէլ եւ Միքայել հրեշտակապետաց» Մայր Տաճարին մէջ, համերգ մը տեղի ունեցաւ ի նպաստ Դեկտեմբեր 7–ին Հայաստան տեղի ունեցած երկրաշարժին աղէտեալներուն:

Հոծ բազմութեամբ եւ բազմաթիւ հոգեւորականներով լեցուեցաւ եկեղեցին: Ներկայ էին Ռումանիոյ Հռոմէական – կաթոլիկ եկեղեցւոյ պետ՝ Իոան Ռոզու Եպիսկոպոս, կրօնից նախարարութեան պաշտօնական ներկայացուցիչը, կրօնական այլ յարանուանութեանց ներկայացուցիչներ, հանրածանօթ արուեստագէտներ, գրողներ, հայ հաւատացեալներ: Այս շարքին հարկ է յիշել նաեւ խումբ մը Հայեր, որոնք Մայր Հայրենիքէն հիւրասիրաբար կը գտնուէին Ռումանիա:

Արամայիս Վարդապետ Շուլհեան համերգին բացումը կատարեց, ըսելով թէ – կանները հրաւիրելով յանկարծ լռութեամբ յարգելու զոհուածներուն յիշատակը:

Համերգին յայտագիրը կազմուած էր Կոմիտաս Վարդապետի, Սրապեանի, Եկմալեանի եւ եկեղեցւոյ խմբավար Կ· Ցարութիւնեանի ստեղծագործութիւններէն, մեղեդիներէն, չարականներէն եւ տաղերէն: Անոնց մէկ մասի առաջին ունկընդրութիւնն էր· օրինակ՝ Կոմիտաս վարդապետի «Ո՞վ է որպէս»ը, «Իսկ ի ոտն ծննդեան»ը եւ «Տէր կեցո»ն, կամ Կ· Ցարութիւնեանի «Վարդան»ը, «Սուրբ, սուրբ»ը, կամ «Մնկի ծառ»ը:

Պուքրէշի Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբը, խմբավարութեամբ երաժշտագէտ եւ երգահան Կ· Ցարութիւնեանի, իր մէջ ունենալով օփերայի բազմաթիւ երգիչ – երգչուհիներ, կրցաւ լաւագոյնս եւ արուեստի բարձր մակարդակով ներկայացնել յայտագիրը: Իր մասնակցութեամբ բարձր գնահատանքի արժանացաւ ռումէն օփերայի հայազգի բազմավաստակ մենակատար Դաւիթ Ցովհաննէսեան:

Համերգը աւարտեցաւ Քրիստոսի յարութեան յաղթական մեղեդիով:

Թեմիս առաջնորդ Տիրայր Արք· Մարտիկեան վակման խօսքին մէջ գնահատանքի, յոյսի եւ կեանքի յուղիչ կոչով արտայայտեց իր զգացումները, ընդգծելով թէ հայ ժողովուրդին կեանքին մէջ լացը եւ ցաւը, աստուածային նախախնամութեամբ փոխակերպուեցան յաղթական երգի ու մեղեդիի, որոնք առաջնորդեցին մեր ազգը դէպի կեանքի յարութեան յոյսը:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
ԹԵՄԻՆ ՀԱՅՑՈՑ ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ
ՊՈՒՔՐԷՇ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԴԵՄՈԿՐԱՏԻԱ

Պատկերացնո՞ւմ էք, այսօր, երեխաները ժողով արեցին եւ իրենց նիւթական պահանջները չկատարելու համար ինճ ազատեցին ծնողի պաշտօնից:

Ասացի՝ բալիկները չան, ես հասկանում եմ, որ դուք էլ էք ուզում վարեռնկամարեռնկա հագնել, մաղնիտոֆոն ունենալ, մեքենայով ման գալ, բայց ներող եղէք, փող չունեմ:

– Փող չունես՝ թող համուանանայիր, ընկեր Գաբիկ, – կշտամբեց մեծս:

– Մեզ անփող հայրիկ հարկաւոր չի, – յայտարարեց միջնակս:

Իսկ փոքրս իր ելոյթում մանաւորապէս ասաց·

– Լճացման տարիներին, ինչպէս յայտնի է, հայրիկներին, մայրիկներն էին նշանակում՝ առանց կոլեկտիւի կարծիքը հաշուի առնելու: Հիմա դեմոկրատիա է, մեզ համար կոպերատիւ հայրիկ կ'ընտրենք, ինքը իմպորտի չորեր կ'առնէ, ամէն բան կ'առնի, մեքենայով էլ դասի կը տանի:

Եւ ընտրեցին:

Նոյնիսկ՝ երկու տեղակալով:

Ինճ էլ թոշակի ուղարկեցին՝ առողջութեան պատճառով:

Ժողովի որոշումն արժանացաւ կնոջս հաւանութեանը՝ ջերմ ծափերով:

ԼԻՒՍԻՐԴ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ՎԻՃԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԷՆ Հ. ՇԱՓԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

Երեւան – Մոնփելիէ միջհամալսարան – նական համաձայնութեանց շրջանակին մէջ, Յունիս 14–ին, Փարիզի հայկական հետազօտութեան ու վաւերագրութեան կեդրոնը (ՍԷ – ԷՌ – ՏԷ – Ա.) վիճաբանական երեկոյթ մը կազմակերպած էր, նիւթ ունենալով՝ «Ի՞նչ վիճակի մէջ կը գտնուի փիլիսոփայական հետազօտութիւնը Հայաստան»: Փիլիսոփայութեան Միջազգային Գոլէճի ամփիթեատրոնէրէն մէկուն մէջ տեղի ունեցած երեկոյթը նախագահական խօսքով բացաւ Երեւանի համալսարանի «Դիալեկտիկական մատերիալիզմի ու տրամաբանութեան» ամպիոնի վարիչ փրոֆէսէօր Հրաչիկ Շաքարեան:

Ամպիոնին ներկայ էին նաեւ Մոնփը – լիէի համալսարանէն՝ Ժ· Փ· Սէրիս, փիլիսոփայութեան Միջ· Գոլէճէն՝ Ժ· Փուէն փիլիսոփայութեան ուսուցիչ՝ Ժ· Մալխասեան ու ՍԷ – ԷՌ – ՏԷ – Ա·–ի անօրէն Ա· Սարեան, որոնց նպատակն էր մաքերու փոխանակում ու վիճաբանութիւն ստեղծել փիլիսոփայական հակումներու չուրջ:

Փրոֆէսէօր Հ· Շաքարեան, արտայայտելով Ֆրանսերէն, նախ նշեց փիլիսոփայութեան մեր ժողովուրդին դոյատեւման համար ունեցած կարեւոր դերը: Սակայն, ըստ երեւոյթին, դասախօսը աւելի կը շահագրգռէին այլ բնոյթի հարցեր: Ան խօսեցաւ նախընտրաբար նոր յարաբերութիւններու, համալսարանական փոխանակումներու, վերակառուցման քերած փոփոխութիւններու, տնտեսական ու ընկերային խնդիրներու մասին:

Դասախօսը իրեն արուած հարցումներուն ընդմէջէն կը յայտնէր դինք աւելի շատ յուզող հարցերուն անդրադառնալ: Այսպէս, ան խօսեցաւ Հայաստանի մէջ ազատ տնտեսական գօտի մը ստեղծելու անհրաժեշտութեան («եթէ միանական Հայաստան մը չենք կրնար ունենալ, միանական տնտեսութիւն մը ունենանք»), խորհրդային ընդհանուր քաղաքականութեան ապակեդրոնացման («կ'ըսուի որ Ֆրանսան՝ Փարիզն է ու մնացածը, իսկ Խորհրդային Միութիւնը՝ Մոսկուան եւ ուրիշ ոչինչ») հետեւանքների մասին: Ան յայտնեց նաեւ որ ցարդ փիլիսոփաներու խորհրդային ընկերակցութիւն մը գոյութիւն ունի ու անոր Հայաստանի մասնաճիւղը· կը սպասուի որ չուտով Հայաստան փիլիսոփաներու իր ընկերակցութիւնը ունենայ:

Փիլիսոփայութեան չուրջ ծաւալած մտքերու փոխանակումը բաւարար չէր ուրեմն, մանաւանդ սրահին մէջ գտնուող բանաստեղծ Ռուբէնն Մելիքի համար, որ առարկեց թէ ինք հոն չէր եկած նման բաներ լսելու: Դասախօսը կը պատասխաներ թէ այսօր Խորհրդային Միութեան մէջ չատեր կը գրաղին հրապարակախոսութեամբ: Վահագն Դաւթեանի, Սիլվա Կապուտիկեանի նման անձեր բանաստեղծութիւնները մէկդի դրած՝ յօդուածներ կը գրեն:

ՇՐՋ· ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պատրաստուելու համար 1990 թուականին Սուրբ Էջմիածին գումարուելիք Մայր Աթոռի երիտասարդ միաբաններու երկրորդ համագումարին, ս· / Թ· Ցուներս 19 / 22 օրերուն, Վալանսի մէջ տեղի պիտի ունենայ Մայր Հայրենիք ծառայող միաբաններու խորհրդակցական հատոյթ:

ԴԻՒԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ

Յունիս 12, 1989

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Խաչիկ Նահապետեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԺԱՆԻԹ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Ապրիլեան)

մահուան 2–րդ տարելիցին առթիւ՝ կիրակի, Յունիս 25–ին, Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ – Ս. Յովհաննէս Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագին:

Հանգուցեալին յիշատակը յարգողները կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԱԶԱՍԿԻ

Այրի Տիկին Նշան Զէլվէեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան – ներ 1000 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչին (առանձ «Յառաջ»էն):

⁂

Յովհաննիկ Ճանիկեանի *մահուան առթիւ, Պր. Մարտիկ Տակառեան փոխան ծաղիկի 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:*

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յունիս 23, կիրակի, երեկոյեան ժամը 18–ին, Ռոմանի Ս. Նիկողայոս Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագին ներկայ կը գտնուին Մայր Հայրենիք եւ Սփիւռք ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ միաբաններու ներկայացուցիչները:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի «Տիրուհի Մխսխեան» մասնաճիւղը կը յայտարարէ՝

LA FEDERATION DE LA LIGUE DES DROITS DE L'HOMME DE LA SEINE SAINT DENIS

et

SES SECTIONS

vous invitent

au Forum du Bicentenaire

«200 ans de combat pour les Droits de l'Homme»

Le Samedi 24 Juin à partir de 13h

à SEVRAN — Gymnase Victor Hugo

Bld. de la République

Buffet révolutionnaire - Exposition - Stands - Animations - Stand Arménien

Opération ARMÉNIE
Village CHÉNAVAN

Sous la présidence d'honneur de :

M. GERMA

Président du Conseil Général du Val de Marne

M. MONTDARGENT

Député Maire d'Argenteuil

M. LOUIS LUC

Maire de Choisy le Roi

M. GATIGNON

Maire adjoint d'Argenteuil et Président de l'OPIHLM d'Argenteuil BEZONS

L'U.C.F.A.F. et la J.A.F. vous convient à un tournoi de sixte et à un match de gala entre l'équipe arménienne de l'U.J.A. d'Alfortville et l'U.S. VILLECRESNE 94 de 3eme division

le Dimanche 25 juin à partir de 14 h.

au Parc des Sports de Choisy

Plaine Sud — Chemin des Bœufs

Carrefour Pompadour — 94000 Créteil

Au bénéfice exclusif du projet «Faisons revivre le village de CHÉNAVAN».

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Միքայէլ եւ Աստղիկ Ձանիկեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց զաւկին՝

ՅՈՎՆԱՆԻԿ ԺԱՆ – ՓԻԼԻՊ ՁԱՆԻԿԵԱՆԻ

(Diplômé de l'Ecole Supérieure de Commerce de Paris)

արկածալի մահուան առթիւ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Յունիս 12–ին, Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Իսիի գերեզմանատունը:

POUR L'ARMENIE

CONCERT ROCK

ORGANISE PAR UN LYCEE PARISIEN

«Ils disent tu es mort Tu me fais vivre encore
m'empêches d'être ailleurs et m'aides à soutenir
d'autres qu'après ma mort je maintiendrai présents
Tu me désignes ici ma place de vivant».
CLAUDE ROY

Le premier janvier, *Vera*, élève de terminale au Lycée Montaigne (Paris, VIe) trouvait la mort dans un accident de voiture. Ses camarades, bouleversés, se sont alors souvenus, en évoquant sa mémoire, de sa profonde émotion après le tremblement de terre d'Arménie du 7 décembre précédent. Elle déplorait alors l'indifférence, au moins apparente, de ses camarades. Cette mort, hideuse et révoltante, les a rendus plus solidaires. Pour qu'elle reste présente parmi eux, ils ont alors créé un comité, intitulé «VERARMENIE» qui, en association avec S.O.S. Arménie, s'est fixé comme objectif de financer l'envoi d'une dizaine de prothèses médicales destinées à de jeunes handicapés.

Depuis le mois de janvier, autour de Monsieur *Léon*, professeur d'histoire, et en plein accord avec M. *Gorse*, le chef d'établissement, des élèves de toutes classes, ont collecté plus de 70.000Frs.

Pour parachever cette action, un *concert rock* est organisé le Vendredi 23 Juin à 18h30, à l'*Usine Ephémère*, 14, rue David-d'Angers, dans le XIXe arrt. (Métro: OURCQ). Les groupes suivants se produisent, à titre bénévole : DIRTY DISTRICT — JOURNALS STAFF — GROOVIN' DREADS et HORIZON EPHEMERE. Entrée : 50 Frs.

Pour toute information complémentaire veuillez contacter :

— M. LEON 40. 40. 04. 73

— S.O.S. Arménie 42. 89. 23. 58

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

1977 — 1989

12 ANS D'ACTIVITES SANS DISCONTINUER

Dimanche 25 juin à 17 h 30

GALA M.C.A. 89

Sous la Présidence d'honneur de
M. RENÉ ROUQUET
Député Maire d'Alfortville

—— Entrée libre ——

Salle LAPIERRE, Grand Ensemble
près Place du Petit Pont

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Anouville-Sarcelles —

désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Ուրբաթ, Յունիս 23, երեկոյեան ժամը 19–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի կ'ունենայ երեկոյեան հանդիսաւոր ժամերգութիւն, նախագահութեամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆԻ

Արարողութեան կը մասնակցին հիւրաբար Ֆրանսա գտնուող, Հայրենիքի, Եւրոպայի, Ամերիկայի եւ Մերձաւոր – Արեւելքի մէջ ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ միաբանները:

Աղօթքէն վերջ, ժամը 20–ին, Եկեղեցւոյ վից «Աղջայէն Տան» սրահին մէջ, Լիոնի Հայ Տիկնանց Միութեան կողմէ կազմակերպուած է հիւրասիրութիւն՝ ի պատիւ Մայր Աթոռի միաբաններու:

Սիրով կը հրաւիրուի Լիոնի եւ շրջակայից հայութիւնը՝ ներկայ գտնուելու սոյն արարողութեանց:

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ միօրեայ ղպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Յունիս 25, ժամը 15–ին Եկեղեցւոյ վից Ս. Պալապանեան սրահին մէջ:

6, կոմիտաս փողոց

Մուտքը ազատ է:

⁂

ԻՍԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղի Միօրեայ ղպրոցի ամավերջի հանդէսը, տեղի պիտի ունենայ, Շաբաթ, Յունիս 24, ժամը 14·30–ին, Մշակոյթի Տան սրահը, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

– Տրամախօսութիւն:

– Արտասանութիւն:

– Ընթերցում Սարոյեանի պատմուածքներէն:

Տոհմիկ երգեր ու խմբային կատարում:

– Նուագ:

Մուտքը ազատ է:

⁂

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ ԳՕԼՕՄՊ - ԳՕԼՕՄՊ

ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կիրակի, Յունիս 25, ժամը ճիշդ 15·30–ին, Պուա – Գօլոմպի քաղաքապետարանին սրահը.

VILLA DES AUBÉPINES

35, rue du Général Leclerc

Հիմնադրութեան 60–րդ տարեդարձ

(1929 – 1989)

Հովանաւորութեամբ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ

(Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

Գեղարուեստական բաժին ղպրոցի աշակերտներուն կողմէ, ղեկավարութեամբ ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայսա Մարգարեանի ու իր օգնականին՝ Տիկին Հէքիմեանի:

Ծախքերու մասնակցութիւն, մուտք՝ 10 ֆրանք:

⁂

ՏԷՍԻՆ

ՏԷՍԻՆ. – Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի ղպրոցին ամավերջի հանդէսը Յունիս 24–ի երեկոյեան ժամը 20–էն սկսեալ Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը:

CROIX ROUGE ARMENIENNE

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements, téléphoner à :

NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69

A dater du 4 juillet, téléphoner au Centre de Vacances de la Croix Rouge Arménienne (16) 31 21 77 63

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole Arménienne de Grenoble
le Dimanche 25 Juin à partir de 10 h
PARC MICHAL à GIERES
——— *Animation — Jeux* ———
— *Buffet arménien — Buvette* —

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապ. Խաչի Փարիզի «Վ. Թադէոսեան» մասնաճիւղի դաշտահանդէսը կիրակի, Յունիս 25, ժամը 11է 20:

FORET DOMANIALE DE MEUDON

Café Tapis Vert

accès par la Nationale 306 A

Bus 136

RER L Meudon Val Fleury

Հայկական մթնոլորտ:

Ձոխ ճաշատեսակներ:

Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

⁂

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ

Կապոյտ Խաչի Աստղիկ մասնաճիւղի Նոր Սերունդի կարմաւէնց խումբի Հ. Յ. Դ. Դաշնակցութեան Վարդան Եղակոմիտէի, Յունիս 25, ժամը 11·30–ին սկսեալ՝

Տոքթ. Ա. Քիւեանի բնակարանի ճեմապարտէզին մէջ:

Vieux Villiers-le-Bel

4, rue du Docteur Rampon

95400 Villiers-le-Bel

Partie artistique avec la participation de:

MASSIS — MARDIG — YERSO

Entrée gratuite

— Attractions - Bar - Buffet arménien -

Pour tous renseignements, téléphoner au 39 85 79 85

ou 39 87 08 73

ITINERAIRE

A la porte de la Chapelle, prendre l'Autoroute A1 direction Lille. A 4km de la porte de la Chapelle, prendre Sortie Pierrefitte Chantilly Beauvais, suivre les flèches vertes Sarcelles - Beauvais. Traverser Pierrefitte (N 1) à 9,500 km de la porte de la Chapelle, prendre la file de droite direction Sarcelles Chantilly Creil (N 16) passer sous un 1er pont continuer la N 16 passer un 2e pont après l'Entrepôt TATI sur la droite. Sortir Villiers-le-Bel Gonesse. Aller jusqu'au feu, continuer tout droit direction le Village, tourner 1er à gauche (vous êtes à 14km de la porte de la Chapelle).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին սաստած է չնորհակալութեամբ հետեւեալ նուէրները. –

Սմբատ Պօզուքլեանի *մահուան առթիւ՝ Պօզուքլեան ընտանիք 500 Ֆր., Փօլ Լուստեան (Փարիզ) 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ա. Զիլինկիրեան (Փարիզ) եւ Տիկին Անժէլ Մուրատեան (Փարիզ) 1000–ական Ֆր., Հերմինէ Թիւրքեան, Գէորգ Պօզուքլեան, Օննիկ Կէօնճեան, Հայրապետեան ընտանիք, Շաւլ ընտանիք, Ժաք Մարկոսեան, Կարօ Յովսէփեան, Զաքարեան ընտանիք եւ Թորոս Յովհաննէսեան 100–ական Ֆր., Թիւրքեան Մուրատ, Փիւզանասի, Եփրատ Մուրատեան, Ռիվոլան, Ալպէռ Պօնոյեան, Վարսենիկ Պապուչեան, Ժամկոչեան, Գրիգոր Ժամկոչեան, Լեւոն Լեւոնեան, Պուքրոս Մարի, Խորէն Մուրատեան, Գառնիկ Պօզուքլեան, Մուրատեան, Սէֆէռ 50–ական Ֆր., Էնկրեան ընտանիք 25 Ֆր.:*

Զարդուհի Կիւրճեանի *մահուան առթիւ՝ Յակոբ Կիւրճեան եւ զաւակունք, Տիկին Մարկոսեան (Ամերիկա) 200–ական Ֆր., Տիկին Օարնեար, Գրիգոր Աճուլքեան, Գէորգ Ղուկասեան (Վալանս) 100–ական Ֆրանք, Աւետիս Սեմերճեան, Վարդան Գասապարեան, Հայկազ Զուքուրեան, Վարդանոյշ Զուքուրեան 50–ական Ֆր.:*

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 23
VENDREDI
23 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
82, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.041 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.041

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՓՆՈՒՆԴ՝

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ

ՅՈՒՆԻՍ 16-ԻՆ՝ ՀԱՆՐԱԾՈՂՈՎ
ՅՈՒՆԻՍ 17-ԻՆ՝ ՀԱՒԱՔՈՑԹ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԸ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ՝ ԱՇՆԱՆ

Ուրբաթ օր, Յունիս 16-ին, Մատենադարանին առջեւ է որ տեղի կ'ունենայ մի-քանի մը, աւելի քան 250 հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Հանրաժողովը կը վարէ Բարգէն Արաքցեան եւ յաջորդաբար խօսք կ'առնէին բազմաթիւ բանախօսներ, անդամ կամ ոչ զարթարարեան շարժումին Հայաստանի Կոմիտէին: Քիւնք՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Աշոտ Մանուչարեան, Արշակ Սաւոյեան, Խաչիկ Ստամբոլցեան, Վանօ Սիրադեղեան կալինա Ստարովոյտովա, Կարէն Սիմոնեան, եւլն., եւլն.: Շօշափուած նիւթերն էին ազէտը, ընտրութիւնները եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստը (որ կը բացուի Յունիս 23-ին): Այս հանրաժողովը տեղի պիտի ունենար Յունիս 15-ին, որ տարեդարձն է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի միաձայնութեամբ ուած որոշումին Ղարաբաղի կցումն ի նպաստ, բայց 24 ժամով յետաձգուած էր Արարատի Դինեպրի հետ հանդիպման պատճառաւ, իր դաշտին վրայ:

Յունիս 17-ին, Շաբաթ օր, պետական համալսարանի մեծ դահլիճին մէջ է, որ նախաձեռնութեամբ Ղարաբաղ Կոմիտէի տեղի կ'ունենայ խորհրդակցական հանդիպում մը, որ ծնունդ կուտայ, հինէն ծրագրուած, «Հայոց համազգային Շարժում»ին: Այս առընչութեամբ, հետեւեալ յայտարարութիւնը կը հրապարակէ. –

– ՀՌՉԱԿԱԳԻՐ –

Հայաստանի հասարակական կազմակերպութիւնների եւ խորհրդային հիմնարկ – ձեռնարկութիւնների լիազօր ներկայացուցիչների 1989 թ. Յունիսի 17-ին կայացած միացեալ ժողովը, հիմնուելով ժողովրդի ազատութեան, ազգերի ինքնորոշման, ընկերային արդարութեան եւ ժողովրդավարութեան համամարդկային սկզբունքների վրայ, դիտակցելով,

— որ հայ ժողովուրդն, ինչպէս ամէն ազգ, նիւթական ու հոգեւոր գործունէութեան ասպարէզներում իր կարողութիւնն ու մտաւոր որակները լաւագոյնս կարող է դրսեւորել՝ ապրելով լիարժէք ժողովրդավարութեան պայմաններում, ղեր արտաքին ճնշումներից, ինքնուրոյն որոշելով իր քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային կեանքի ընդունելով, որ միայն այդ պայմաններում է հնարաւոր պահպանել իրաքանչիւր անհատի՝ ի ծնէ արուած իրաւունքները՝ կեանքի ապահովութիւնը, անձի ազատութիւնը եւ երանկութեան ձգտումը,

— որ պետական կազմաւորման գերագոյն իշխանութիւնը ժողովրդի կամքն է՝ արտայայտուած ժողովրդական հանրաքուէներով եւ ազատ ընտրութիւններով ստեղծուած ներկայացուցչական խորհրդարանի վճիռներով,

— որ հայ ազգի գոյատեւման եւ զարգացման կարեւորագոյն երաշխիքն է՝ Հայոց լեզուն,

— որ մեր շարժումն ուղղուած չէ որեւէ ժողովրդի, կրօնական կամ էթնիկական հանրութեան դէմ, մեր սկզբունքն է համերաշխութեամբ ապրել բոլոր ժողովուրդների հետ, նշելով, որ խաղաղութիւնը եւ համերաշխութիւնը իրագործելի եւ ամուր են միայն այն դէպքում, երբ հիմնուում են արդարութեամբ, փոխադարձ յարգանքի եւ իրաւահաւասարութեան վրայ,

— որ հայ ժողովուրդն իր ազգային ծրագրերն իրագործելիս պէտք է ապաւինի սեփական ուժերին, յոյս չդնելով ուրիշի հովանաւորութեան վրայ, միաժամանակ պատրաստակամութիւն յայտնելով համագործակցել այլ ժողովուրդների բոլոր այն շարժումների հետ, որոնք առաջնորդւում են ինքնորոշման, ժողովրդավարութեան եւ ընկերային արդարութեան սկզբունքներով,

— նպատակ ունենալով հասնել ազգային իղձերի իրականացմանը եւ գտնելով, որ այդ նպատակի իրագործման ճշմարիտ ուղին հայ ազգի միաբանութիւնն է վերյիշեալ սկզբունքների շուրջ,

հռչակում է՝

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄ

հասարակական միութեան ստեղծումը, դրանով իսկ կազմակերպական ձեւ տալով արդէն մէկուէս տարի ողջ Հայութիւնն ընդգրկող ազգային շարժմանը:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԺՈՂՈՎ

17 Յունիսի 1989 Թ, Երեւան

Այս շարժումին մաս կը կազմեն կամ կրնան կազմել բոլոր այն միութիւնները կամ հաւաքականութիւնները, որոնք համաձայն են այն ծրագրին, զոր ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէն հրապարակեց 1988 Օգոստոսին, ուր պարզեց նաեւ՝ «Հայոց Համազգային Շարժման դաշտարարական սկզբունքները», «Հայոց Համազգային Շարժման մօտակայ նպատակները», «Հայոց Համազգային Շարժման կազմակերպչական ձեւերը» (միջոցումները թարմացնելու համար, կը հրատարակենք առանձին):

Յունիս 17-ի այս հանդիպումին առթիւ, Համազգային Շարժումին միացած են արդէն «Մաշտոց» միութիւնը, «Գոյապահպանման» շարժումը, «Գիտութիւն» կազմակերպութիւնը, 75 գործատուներէ կազմուած միացեալ միաւոր մը եւայլն, եւայլն:

Օրերս կը կազմուի յանձնաժողով մը, մէկական ներկայացուցիչէ իւրաքանչիւր

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 2 / 13)

ԱՐՑԱԽԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը ընդունած է Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի Ցատուկ Կառավարման Կոմիտէի ԼՂԻՄ-ի տարածքին վրայ պետական յուշարձաններու վերականգնման ու նորոգման աշխատանքներուն Հայաստանի մասնակցութեան վերաբերեալ առաջարկութիւնը:

Հայաստանի կառավարութիւնը պատմութեան եւ Մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման ենթակայ պետական վարչութեան յանձնարարած է ուսումնասիրել ԼՂԻՄ-ի յուշարձանների վիճակը: Նախնական հետազօտութիւնէն կը հետեւի որ Լեռնային Ղարաբաղի տարածքին վրայ պատմութեան եւ մշակոյթի 2800 յուշարձան կայ, որոնցմէ 1040-ը ճարտարապետական է եւ 310-ը՝ հնադիտական: Անոնց մեծ մասը ստեղծուած է Դ. – ԺԹ. դարերուն եւ կարեւոր նշանակութիւն ունի Արցախի եւ ամբողջ հայ ժողովուրդի պատմութեան ուսումնասիրութեան համար:

Հին Հինութիւններուն մէջ կան հայ ճարտարապետութեան գլուխ-գործոցները՝ Գանձասարի վանքը (ԺԹ. դար), Դադիվանքը (Դ. – ԺԹ. դարեր), Ամարասը (Ե. – ԺԹ. դարեր), Գոչավանքը (ԺԹ. դար), Շուշի քաղաքի հոյակերտ Ղազանչեցոց Եկեղեցին, ինչպէս նաեւ աշխարհի մեծագոյն քարանձաւներէն մէկը՝ Ազոխի քարեղարեան բնակավայրը:

Հայաստանի կառավարութիւնը պատմութեան եւ Մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման եւ օգտագործման գլխաւոր վարչութեան յանձնարարած է մէկ ամ-

(Շար·ը Դ· էջ)

կաղմակերպութիւնէ, պատրաստելու համար, այս 2 – 3 ամիսներու ընթացքին Շարժումին ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը եւ համագումարը՝ աշնան համար:

Հինգշաբթի իրիկուն ալ, Մատենադարանին առջեւ, նախատեսուած էր հանդիպում մը երեսփոխաններուն հետ, քանի որ նիստը կը բացուէր յաջորդ օրը՝ Յունիս 23-ին:

***

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԻԿԱ

Սոլիտարիթէ Ֆրանճօ–Արմենիէն կը հաղորդէ Յունիս 21 թուականով, որ Մարդկային Իրաւանց Պաշտպանութեան Լիկա մը հիմնուած է Հայաստան: Սոլիտարիթէի հաղորդագրութիւնը կը յայտնէ այս առընչութեամբ.– «Մարդկային Իրաւանց Պաշտպանութեան Հայկական Լիկան իր գործունէութիւնը կուզէ տանիլ Հայաստանի ներկայ իրականութեան շրջագիծին մէջ: Պիտի մասնակցի մարդկային իրաւանց ընդհ. ժողովին որ տեղի կ'ունենայ Յունիս 22, 23, 24-ին Պասքիի օփերան եւ այդ առթիւ անդամակցութեան դիմում մը պիտի ընէ, մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան միջազգային դաշնակցութեան, ոչ – կառավարական կազմակերպութիւն մը, լիազօրուած ՄԱԿ-ի եւ Եւրոպայի Խորհուրդին մօտ: Այդ դիմումով, Խորհրդային Միութեան առաջին միութիւնը կը դառնայ որ անդամակցութեան թեկնածու է մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութեան մը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Զին երեք երիտասարդներու մահապատիժը գործադրուեցաւ, Յունիսի 20, մէկական գնդակով ծոծրակին, Շանկայի մէջ, ընդհանուր վրդովում առեղծեալ արեւմուտքի մէջ: Ժորժ Մառչէ իսկ բողոքի հեռագիր մը ղրկած էր չին համայնավար կուսակցութեան գլխուորական յանձնախումբին նախագահին՝ Տէնկ Ցիաօ Փինկի, ուր կը չեշտէ.– «Կը բողոքենք վրդովմամբ մահապատիժին դործադրութեան դէմ, Յունիս 21ին: Կը պահանջենք որ կեանքը փրկուի միւս կիներուն եւ այրերուն որոնք նոյն պատիժին դատապարտուած են եւ հարցականքը դադրի»: «Իւմանիթէ»ի Հինդշաբթի օրուան խորագիրն էր՝ «Պետական ոճիրներ ընկերվարութեան դէմ»:

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷն կ'ուզէ մէկ կուսակցութեան վերածել ԻԻ – Տէ – էֆ-ը եւ էՈ – Փէ – էՈ–ը ընդհանուր ընդդիմութիւն մը ստեղծելու համար: Հարցազրոյցի մը ընթացքին, զոր տուած է «Ֆիկարօ»ի միութեան համար հանրավճիռ մը կը նշանակէ Յունիս 18-ի արդիւնքները: Ըստ երեւոյթին, ոչ մէկ քաղաքական հոսանք կ'ուզէ քաղել Յունիս 18-ի քուէարկութեան բուն դասը եւ ընել միակ կարեւոր հաստատումը՝ 50% ձեռնպահութիւն: Ժիսկէ կանխահաս կը գտնէ որեւէ ձուլում:

Ա· ՍԱԽԱՐՈՎ որ Անգլիա կը գտնուի, Սըսէքսի համալսարանին տոքթոր հոնորիս քաուզայի տիտղոսին արժանացաւ: Առջի օր ալ, խօսք առնելով միջազգային հարցերու արբայական հիմնարկին առջեւ շատ իրախուսիչ պատկեր մը չզծեց Խորհրդային Միութեան ներկայ կացութեան, քիչ մը խախտելով արեւմուտքի «կորպամոլութիւնը», ինչպէս կը հաստատէ «Մոնտ»ի թղթակիցը: Ան ըսաւ, ի մէջ այլոց.– «Արեւմուտքը շատ գոհ է խորհրդային ներկայ ղեկավարութենէն, բայց կը թերագնահատէ հարցերու տարողութիւնը եւ այդ ղեկավարութեան իսկ անժողովրդավարութիւնը: Խորհրդային Միութիւնը գաղթատիրական վերջին կայսրութիւնն է եւ եթէ ազգութեանց հարցը սահմանադրականօրէն չլուծուի, այդ կրնայ մեր երկրին տապալումը, մինչեւ իսկ բնաջնջումը նշանակել»: Կ'առաջարկէ ըրիտանական ձեւի «քոմընուելս» մը:

ԷՕԶԱԼ հաւանաբար ղրամ ուզէ «բարեկամ երկիրներէ», որովհետեւ Պուկարիայէն հասած Թուրքերու թիւը 50 հազար է: Եւ հակառակ համակամութեան կոչերուն, կը թուի որ Թուրքիոյ ազգականները սրտանց չեն ընդունիր այս «եկուորները»: Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ալ, Էօզալ ըսած է թէ օգնութիւն պիտի ուզէ բարեկամ Պետութիւններէ: Մինչ այդ, Պոլսոյ կազի Օսման Փաշա թաղամասը 3000 հոգի հակապուլկար ցոյց մը ըրած են, պահանջելով որ Ժիվկով «Նիւրանպերկի դատարանին առջեւ քաշուի»:

ՁԱՒԻՉԵՍԿՈՒ փակեց Հունգարիոյ հետ սահմանազուխը, որպէսզի իր քաղաքացիները կարելիութիւն չունենան փախուստ տալու,

ԾԱՂՐԱՆԿԱՐԻՉ ՀՈՎԻՒ (որ կ'աշխատակցի Ֆրանսական մամուլին, ի մասնաւորի՝ Քոթիտիէն տը Փարիի) Սկիւպի (Եուկոսլաւիա) ծագրանկարի մրջազգային ցուցասրահին Գ. մրցանակը ստացած է:

ՏՈՒԺԸՆ

ՎԵՐԸՆԹՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՒԱՆՑ ՄԱՐՔՍԻ ՈՒ ԷՆԿԵԼՍԻ

ԳՐԵՑ՝ ԴԱՆԻԷԼ ԹԻՒՖԷՆՔՃԵԱՆ

Վերջին տասնամեակներու ընթացքին նոր քաղաքներ չինուած կամ հին քաղաքներ վերաշինուած են զանազան պատճառներով: Քաղաքական ու անտեսական որոշումի որպէս արդիւնք Հարաւային – Ամերիկայի մէջ Պրազիլիոյ վարչական նոր մայրաքաղաքը չինուեցաւ դրեթէ անմարդաբնակ կոյս շրջանի մը մէջ, երկրի վարչական մեքենան փոխադրելով, տնտեսական ու մարդկային ծանրութեան կեդրոնները երկրի աշխարհագրականկեդրոնին աւելի մօտիկ դնեղելու համար: Հոլանտայի մէջ ծովու արուեստական տեղատուութենէն առեղծուած հսկայական տարածութիւններուն վրայ նոր եւ անշուշտ շատ արդիական քաղաքներ չին – ւեցան ընկերային դիտութիւններու կատարեալ փորձաքար – տարրալուծարանի վերածուելու համար՝ բնակչութեան ամէնէն բարձր խտութիւններէն մէկն ունեցող այս երկրին մէջ: Սաուտի Արաբիոյ Ճուպէյլ եւ Եանպու քաղաքները՝ Պարսից Ծոցն ու Կարմիր Ծովը եզերող լերկ ու ամայի անապատի վրայ կառուցուած նախարդ տասնամեակի ընթացքին, այսօր մէկ քանի հարիւր հազար բնակչութիւն ունեցող Փեթրօ – քիմիական ճարտարարուեստի դերարդիական կեդրոն – ներ են: Ֆրանսայի մէջ Սարսէլ քաղաքը, ուրիշ բազմաթիւ եւրոպական նոր քաղաքներու նման չինուեցաւ պարզապէս բնակարանային տագնապին մասնակի պարման հայթայթելու մտահոգութեամբ:

Նոր քաղաքներու թմբուկի զարկով ու ծնունդի մթնոլորտի մէջ չինութեան կը հակադրուի աւերուած ու քանդուած քաղաքներու վերաշինութիւնը, բնութեան կողմէ կամ մարդու ձեռամբ քանդումի ենթարկուելէ ետք:

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմին զանազան եւ ապա հիւլէական պէնքերու ռմբակոծումներով հիմնայատակ կործանեցաւ Ռոթերտամն (Հոլանտա) ու Տրեստընը (Արեւելեան Գերմանիա), Հիրոշիման ու Նակազաքին, վերաշինուելէ ետք զառնալու համար աշխարհի ամէնէն արդիական ու անտեսապէս բարգաւաճ քաղաքներէն: Մարոքի Ակատիրը, Ալժերիոյ Առնամն ու Եուկոսլաւիոյ Սկիւպ քաղաքները, մարդկային կեանքի հսկայական կորուստներու ողբերգութենէն ետք մանակի մխիթարութիւն զտան իրենց վերաշինուած էութեան ու ճարտարապետական նոր ու արդիական հանդերձանքին մէջ:

Հայաստանի ապէական ետք, փոշին տասնեակ տարիներ իսկ չհանդչած, չինութեան ու վերաշինութեան մասին կարծիքներ ու զազափարներ յայտնուեցան ամէն մակարդակի վրայ: Առաջին կամ երկրորդ օրն իսկ, Միխայիլ Կորբաչով քննատեսելէ ետք բնեժնեւեան տարիներու վերապրուող չինութիւններու որակը վրճռեց Հայաստանը վերաշինել առաւելապար բարձրորակ եւ երկրին հպարտութիւնը եղող տուֆ քարով: Պատճառ չկայ մտածելու թէ տուֆ քարի դործածութիւնը աւելի ամրակուռ պիտի դարձնէր մեր չէնքերը եւ կամ տուֆի վլատակները նուազ դաժան պիտի ըլլային տակը մնացող զոհերուն համար: Ամէն օր ուրախութեամբ եւ յուզումով կը կարդանք ու կը լսենք չինարարական նուիրատուութիւններու մասին, երբեմն որպէս անմիջական պէտքերու ժամանակաւոր լուծում, երբեմն ալ որպէս տեւական հաստատութիւններ՝ բնակարանային, առողջապահական ու սումնական եւ այլ տեսակի ծառայութիւններ մատուցանող:

Արդեօք այս բոլորը լայն ու համապարփակ ծրագրի մը մէջ կ'ընդունուին թէ կ'երթան զեռեղուիլ հայրենի հողին վրայ որպէս ինքնաբաւ ու անկախ չէնքեր ու չինութիւններ ի պատասխան տեսլական անմիջական մէկ պահանջքի եւ կամ որպէս իրականացումը նուիրատուին՝ ըլլայ ան անհատ կամ հաստատութիւն, ենթակայական փափաքներուն:

Աղէտէն վեց ամիս ետք, ազգային ու միջազգային մամուլները պարբերաբար մտահոգիչ նկարներ ու դրուագիններ կը հրամցնեն՝ ընթերցողը մղելով այն եզրակացութեան, որ վերաշինութիւնը տակաւին խարխափումի հանդրուանին մէջ կը գտնուի:

«Միայն ժամանակաւորն է որ կը տեւէ» կ'ըսէ Ֆրանսական առածը ու անդամ մը եւս կը սպառնայ ինքզինք պարտադրել: Վրաններու տակ ապրող մեր հայրենի ժողովուրդը, դաշտերու մէջ տեղատուած չարժական բնակարանները յետոյ նոյնիսկ հոս ու հոն չինուելիք պատահական դպրոցը, հիւանդանոցն ու դործարանը կարծես կուտան ապագայ դիմագիծը աստիճանաբար մեծ զաղթականի մը բնոյթին առնող մեր հայրենիքին:

Աղէտէն անմիջապէս ետք պատասխանատուութիւններ յայտարարելէն թէ երկու տարիէն վերաշինութիւնը կ'աւարտի: Շինարարութեան մէջ փորձառութիւն ունեցողներ չեն կրնար անշուշտ լուրջի առած ըլլալ այդպիսի մէկ յայտարարութիւն: Այս մտահոգիչ չէ, քանի որ խոստումը ինքնին իրապատշաճ չէ:

Ձենք հաւատար, որ երկու տարիէն Հայաստան կը վերաշինուի, բայց մտահոգիչ կէտը այն է թէ առ այժմ պատճառ ալ չունինք հաւատալու թէ նոյնիսկ տա՛րեր տարիէն կը վերաշինուի ու, մանաւանդ, կը վերաշինուի հայրենաբնակ մեր ժողովուրդին բոլոր պահանջքներուն արդար դոհացում պարզեւող արդիւնքով:

***

Եթէ այդպէսի բան տակաւին դոյութիւն չունի անհրաժեշտ է որ կազմուի «Վերաշինութեան Մարմին» (ՎՄ) մը: «Ականջը խօսի Պարոնեանին», – պիտի բսեն շատեր, քանի որ, ըստ երդիծանքի մեր մեծ վարպետին, ծրագիր մը անդամալուծելու ու թաղելու համար գոյն պէտք է յանձնել «Մարմին», «Յանձնախումբ» կամ «մասնախումբ»ի մը: «ՎՄ»ը դործադիր բնոյթ ու պատասխանատուութիւն չունի, այլ՝ բացարձակ լիազօրութիւնը որակական հակակշիռը պահելու՝ վերաշինութեան սերտողական ու նախադծման ճակատագրական հանգրուանին: Պատասխանատուութեան այս մարդութիւնը կ'ենթադրէ շատ բարձր մտաւորական ու ակադեմական անդամակցութիւն մը, կազմուած մէկոյ Հայաստանի ծոցէն եկող մասնագէտներէ՝ պատմութեան, աշխարհադրութեան, լեկերային դիտութիւններու, տնտեսագիտութեան, փիլիսոփայութեան, նկարչութեան եւ, ինչու չէ, քաղաքաշինութեան ու ճարտարապետութեան բնագաւառներուն մէջ: Մէկ խօսքով, մտաւորական ընտրանի մարմին մը՝ թերեւս 20 – 25 հոդինոց, որ կատարելութեան ամենամօտ եղող տեսլականը ունենայ կեանքի այն որակին, որ վերաշինուած Հայաստանը պարտի ապահովել իր ներկայ ու ապագայ սերունդներուն:

Ակներեւ է անշուշտ «ՎՄ»ին մէջ երկրաչարժի դիմադրող կառոյցներու մասնագէտ երկրաչափներու բացակայութիւնը:

Աղէտին տարողութիւնն ու մանաւանդ դոհերու թիւը տեւական մտասեւեռումի ու զրեթէ համանիշներու վերածեցին «երկրաչարժի դէմ» փաստաբանելն ու «վերաշինութիւնը»: Փաստօրէն, քանդուած չէնքերը այդ ուժգնութեամբ ցնցումէ մը ետք կանդուն մնալու կարողութիւնը չունէին: Ցայտնի չէ թէ երկրաչարժի դէմ սերտողութիւնն է որ բացակայ էր նախադծերուն մէջ թէ որդեգրուած միջոցներուն թերի ու անփոյթ կիրարկումը չինութեան հանդրուանին: Մտահոգութիւնն ու մտասեւեռումը այսպիսի համեմատութիւններ է առացած, արդարացիօրէն, որ ներկայիս իրաքանչիւր նոր ծրագրի ներկայացման հետ առաջին հատատատումը կ'ըլլայ, որ չինութիւնը մինչեւ 8 – 9 աստիճան ցնցումներու դէմ չինուած պիտի ըլլայ Ռիխթերի աստիճանակարգին վրայ: Երբեմն կը տարուինք մտածելու, որ բերդերու նման, վիթխարի պատերով չինութիւններ պիտի բարձրանան ամէն կողմ: Երկրաչարժային գօտիներու վրայ ցնցումներու դէմ պաշտպանութեան վերաբերեալ սերտողութիւնները թեքնիք հարցեր են, որոնք կը լուծուին նախադծերու պատրաստութեան առեն եւ անշուշտ կը կիրարկուին դործադրութեան հանդրուանին, յետոյ բոլորովին մոռցուելու համար չինուելիքներու սովորական գործածութեան ընթացքին: Ջուրի, էլեկտրականութեան կամ կոյուղիներու տարքաւորումներն ալ եթէ պատահարար «մոռցուին» քաղաքի մը մէջ, արդիւնքը, եթէ նոյնիսկ ոչ մահացու, կրնայ նոյնքան ողբերգական ըլլալ: Ուրեմն, առանց երկրաչափական ու ճարտարապետական մղձաւանջ դարձնելու երկրաչարժի նկատողութիւններուն պէտք է տրուի իրենց անհրաժեշտ կարեւորութիւնը՝ միւս բազմաթիւ թեքնիք հարցերուն առընթեր:

Երկրաչարժի ցնցումը երկրի մակերեսին քանդող հորիզոնական ուժ մըն է, որ չինութիւնները կը հարուածէ իրենց հիմերէն: Սովորաբար, չէնքերը սերտուած կ'ըլլան կրելու իրենց իսկ մարմնին ծանրութիւնը, յաւելեալ չարժուն ու տեղափոխուող «կենդանի» բեռը, – բնակիչ, կահ – կարասի եւայլն, – ու վերջապէս հովի ճնշումը, որպէս միակ հորիզոնական ուժ կիրարկուող արտաքին երեսնեռուն վրայ:

Շէնքի մը հիմերը ցնցող ուժը կրնայ շատ քանդիչ ըլլալ եթէ չինութիւնը ծանր ու թիւրաբեկ է ու անշուշտ մեղմ հետեւանքներ ունենալ եթէ չինութիւնը թեթեւ է եւ թիւրաթեք: Երկրաչարժի դէմ պաշտպանութեան արդի լուծումները կը ձգտին ցնցումը չեզոքացնել եւ ո՛չ թէ անոր դիմադրել ու այս մարզին մէջ ներկայիս կ'որդեգրուին կարդ մը ինքնատիպ լուծումներ ինչպէս ճկուն «ծփացող» հիմեր, համակարգիչներու օգնութեամբ իրենց ձգողական կեդրոնը ակնթարթի մը մէջ տեղափոխող «ուչիմ» չէնքեր, որոնք տագնապը կ'անցընեն ցնցումին հետ ներդաշնակուելով...:

Եթէ երկրաչարժի տոկացող կառոյցներու ճարտարապետութիւնը չատ յառաջացած է, մանաւանդ կարգ մը երկիրներու մէջ ինչպէս Ճափոն ու Միացեալ Նահանգներ, նոյնը կարելի չէ ըսել, զգալիօրէն, երբ կը վերաբերի արդի դիտութեան երկրաչարժ նախատեսելու անոր ժամանակը, տեղն ու ուժգնութիւնը դուշակելու կարողութեան մասին: Այս մարզին մէջ թերեւս լաւագոյն լուծումը կը մնայ սրտագին աղօթել, որ բնակուած վայրերու մէջ մահացու ցնցումներ չպատահին. արդարեւ այս ուղղութեան մէջ Շուէյտ նշանաւոր Ուփսալայի դիտարանին նախատեսութիւնները նոյնքան վստահելի են, որքան Թիպեթցի խաչնարածներու երկրաչարժային դուշակութիւնները՝ ներշնչուած զամբռի հալոցէն կամ այծերու պոչի ուղղութիւններէն...

Ի բացակայութեան դիտական ճշգրիտ դուշակութիւններու, նիւթը կը մնայ հաւանականութեանց հաշիւներու բնագաւառէն ներս: Արդ, եթէ Հայաստանը հարուածող ցնցումը «1000 տարուան չարժ մըն է, – այսինքն չարժ մը, որուն նականութիւնը հազար տարին անդամ մըն է, – հիմա կրնանք յուսալ, միշտ հաւանականութեան օրէնքով, որ յաջորդ հազար տարիներուն նոյն տարողութեամբ ցնցումներ չպատահին նոյն կէտերուն վրայ: Ասկէ դատ, եթէ նոյն ուժգնութեամբ երբեւիցէ բացարձակ հաստատում ըլլար, որ ապէտեալ շրջանները յարաբերաբար աւելի տպահով ըլլան քան այլ շրջաններ՝ Հայաստանէն ներս կամ դուրս: Այս տեսանկիւնէն դիտուած որ Սպիտակը նախկին իր դիրքէն հետեւ վերաշինելու որոշումը համոզիչ պատճառներ ունենայ տպագայ տպահովութեան տեսակէտէն, կրնան զգացական ու հոգեբանական պատճառներ գտնուիլ, բայց ո՛չ յաւելեալ տպահովութեան տեսլութիւն:

(Շար. 1)

ՌԱԶՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆԻ ԵՒ ՀՐԱՆԴ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԻ ՄԱՄԼՈՅ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԷՍ

Անցեալ Շաբաթ, Յունիս 3–ին, Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Լոս – Անճելըսի կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին, հայրենի բանաստեղծ Ռազմիկ Դաւոյեան, հարցումի մը պատասխանելով, յայտնեց, թէ դժբախտաբար Հայաստանի կառավարութիւնը տգղային ծրագիր մը երբեք չէ մշակած եւ տգղային ծրագրի դաղափարը երբեք չէ վերացած:

Լոս – Անճելըսի հայ մամուլի ներկայացուցիչներու հետ չուրջ երեք ժամ տեւող տրացալ խօսակցութեան մը ընթացքին, երկու դրագները անդրադարձան Հայաստանի այժմու իրականութեան, հայրենի ժողովուրդի դիմադրաւած բարդ ու դժբաւորին խնդիրներուն, յոյսերուն ու ապաւումներուն, անոր ապագայի հեռանկարներուն:

«Լրաքեր» թերթի հրաւէրով չրջանս այցելող երկու մտաւորականները, մամլոյ ասուլիսի թացումը կատարեցին պահու հրամայականէն մեկնելով եւ փոխանակ խօսելու իրենց ստեղծագործական աշխատանքներու, նոր երկերու եւ դրական նախասիրութիւններու մասին, Լոս – Անճելըսի հայ մամուլի ներկայացուցիչներուն հետ բաժնեցին Հայաստանի ներկայ կացութեան հետ առընչուած իրենց մտահոգութիւնները եւ առաջադրանքները:

Վերջերս Երեւանի մէջ կազմուած «Վերածնունդ Համազգային Շարժում» կոչուած հանրային կազմակերպութեան դեկավարներէն հանդիսացող Դաւոյեան, չեչտեց ազէտեալ գօտիի մէջ ապրող ժողովուրդին չուտափոյթ բնակարաններ մատակարարելու անհրաժեշտութիւնը, հրատապութիւնը եւ կենսականութիւնը:

Մինչեւ ձմեռ պէտք է միլանական ճիդերով առաւելագոյն թիւով բնակարաններ տեղաւորել բնակարաններու մէջ, թէկուզ ժամանակաւոր տուներու մէջ, բսաւ Դաւոյեան:

«Վերածնունդ» կազմակերպութիւնը իր կարելին պիտի ընէ օժանդակելու ոչ միայն ազէտեալ գօտիի մէջ կառարուող վերաշինութեան աշխատանքներուն, այլ եւ Ադրբեջանէն փախած Հայերը տեղաւորելու դործին:

Մեր կառավարութիւնը դրական քայլեր առած է վերաշինութեան աշխատանքի դծով, ըսաւ Դաւոյեան, սակայն այդ դրական որոշումները դործի չեն դրուիր: «Վերածնունդ»ի նման հանրային կազմակերպութիւն մը պիտի չկանայ, որ պետական որոշումները դործնականացնէ:

Դաւոյեան յայտնեց, թէ ներկայիս Հայաստանի մէջ 47 ոչ – պաշտօնական հանրային կազմակերպութիւններ դործունէութիւն ունին, որոնք սակայն մեծամասնութեամբ քաղաքական հարցերով զբաղած են եւ ոչ թէ ընկերային, կամ վերաշինութեան:

«Վերածնունդ»ի առաջադրանքներէն մէկն է Խորհրդային Միութեան կողմէ Հայաստանի ազէտեալ գօտին վերականգնելու համար ճշդած չուրջ 10 միլիառ ռուբլիին առնուազն մէկ մասը, այն ինչ որ կարելի է ուղղակի կեդրոնական ֆոնտերէ ապահովել, պահանջել որ զրսի Հայաստանի կառավարութեան ուղղակի հակակշռին տակ, անոր տրամադրութեան տակ, որպէսզի հայրենի կառավարութիւնը լինք հետապնդէ վերաշինութեան աշխատանքները: Դաւոյեան մտահոգութիւն յայտնեց, որ խորհրդային միւս հանրապետութիւններէն եկած բանւորները պիտի չկարենան հայ մարդուն պահանջները դոհացնող բնակարաններ չինել: Այդ դործը լաւագոյնս պիտի կրնայ ընել հայ մարդը, եւ Հայաստանի մէջ բաւարար թիւով հայ աշխատաւորներ կան այսօր իրականացնելու համար մեծ ծրագիրները:

Հայաստանի անտեսութիւնը արագ կերպով վերականգնելու հիմնական միջոցներէն մէկը, ըստ Դաւոյեանի, ամբողջ հանրապետութիւնը ազատ չուկայի դոտիի վերածելն է, բան մը, որ դժբախտաբար, այսօրուան դրութեամբ դժուար թէ իրականանայ: Ծանեալ վիճակի մէջ, ան առաջարկեց ստեղծել ազատ տնտեսական գօտիներ, որոնք կրնան ներդրաւել արտասահմանեան կապիտալներ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի մէջ ապրող հայերու խնայողութիւնները:

Դաւոյեան ըսաւ, որ Հայաստանի մէջ կան մեծ քանակութեամբ ոսկի, արծաթ, պղինձ, մոլիպտեն, ալմաստ եւ այլ հանքային հարստութիւններ, որոնք կրնան օգտագործուիլ Հայաստանի տնտեսութիւնը զարգացնելու համար:

Ան նշեց, որ Հայաստանի մէջ կան նաեւ ուրանի հանքեր, որոնք սակայն չեն օգտագործուիր, քանի որ Հայաստանի մէջ միակ ատոմակայանը գոցուած է:

Ռազմիկ Դաւոյեան ներկայիս Հայաստանի մէջ 47 ոչ – պաշտօնական հանրային կազմակերպութիւններ կան, որոնք սակայն մեծամասնութեամբ քաղաքական հարցերով զբաղած են եւ ոչ թէ ընկերային, կամ վերաշինութեան:

«Վերածնունդ»ի առաջադրանքներէն մէկն է Խորհրդային Միութեան կողմէ Հայաստանի ազէտեալ գօտին վերականգնելու համար ճշդած չուրջ 10 միլիառ ռուբլիին առնուազն մէկ մասը, այն ինչ որ կարելի է ուղղակի կեդրոնական ֆոնտերէ ապահովել, պահանջել որ զրսի Հայաստանի կառավարութեան ուղղակի հակակշռին տակ, անոր տրամադրութեան տակ, որպէսզի հայրենի կառավարութիւնը լինք հետապնդէ վերաշինութեան աշխատանքները: Դաւոյեան մտահոգութիւն յայտնեց, որ խորհրդային միւս հանրապետութիւններէն եկած բանւորները պիտի չկարենան հայ մարդուն պահանջները դոհացնող բնակարաններ չինել: Այդ դործը լաւագոյնս պիտի կրնայ ընել հայ մարդը, եւ Հայաստանի մէջ բաւարար թիւով հայ աշխատաւորներ կան այսօր իրականացնելու համար մեծ ծրագիրները:

Հայաստանի անտեսութիւնը արագ կերպով վերականգնելու հիմնական միջոցներէն մէկը, ըստ Դաւոյեանի, ամբողջ հանրապետութիւնը ազատ չուկայի դոտիի վերածելն է, բան մը, որ դժբախտաբար, այսօրուան դրութեամբ դժուար թէ իրականանայ: Ծանեալ վիճակի մէջ, ան առաջարկեց ստեղծել ազատ տնտեսական գօտիներ, որոնք կրնան ներդրաւել արտասահմանեան կապիտալներ, ինչպէս նաեւ Հայաստանի մէջ ապրող հայերու խնայողութիւնները:

Դաւոյեան ըսաւ, որ Հայաստանի մէջ կան մեծ քանակութեամբ ոսկի, արծաթ, պղինձ, մոլիպտեն, ալմաստ եւ այլ հանքային հարստութիւններ, որոնք կրնան օգտագործուիլ Հայաստանի տնտեսութիւնը զարգացնելու համար:

Ան նշեց, որ Հայաստանի մէջ կան նաեւ ուրանի հանքեր, որոնք սակայն չեն օգտագործուիր, քանի որ Հայաստանի մէջ միակ ատոմակայանը գոցուած է:

Դաւոյեան յոյս յայտնեց, որ առնուազն ապէտեալ գօտին վերնայ չուտով ազատ շուկայի շրջան յայտարարուիլ:

Դաւոյեան յայտնեց, թէ ինք վերջերս հանդիպում ունեցած է Խորհրդային – Միութեան նախագահ Միխայիլ Կորբաչովի հայազգի օգնականներէն Կէորկի Շահնազարովի հետ եւ այս վերջինը ի– րեն վստահեցուցած է, որ Կորբաչով կը նախատեսէ Հայաստանը վերածել ժա– մանակակից արհեստագիտութեան կեդ – րոնի մը:

Դաւոյեան Շահնազարովի հետ հան – դիպած էր Ղարաբաղ կոմիտէի անդամ – ներու ազատ արձակման հարցը հետա – պնդելու համար:

Դաւոյեան առաջարկեց ամերիկահայ եւ օտար վիճակախներէ, ընկերաբաններէ, անհատներէ, հոգեբաններէ եւ այլ մասնագէտներէ բաղկացած հարուածային թանակ մը կազմել եւ Հայաստան ուղար– կել, որպէսզի անոնք տեղւոյն վրայ քըն– նեն մեր հանրապետութեան կարելիու– թիւնները, եւ այդ կարելիութիւնները զարգացնելու ծրագիրը մշակեն:

Խորհրդային Միութեան լատպտյն զը– րոյներու չարքին անցած հայրենի ար– ձակագիր Հրանդ Մաթեւոսեան խօսք առ– նելով, անդրադարձաւ Հայաստանի կա– ռավարութեան հեղինակազրկման ցաւա– լի իրողութեան: Մաթեւոսեան մասնա– ւորապէս նշեց այն իրողութիւնը, որ խորհրդային կեդրոնական իշխանութիւնները, կոր – պալովի զեկավարութեամբ, Խորհրդա – յին Միութենէն ներս բարեփոխութիւն– ներ յառաջացնելու իրենց մտասեւե– ռումին մէջ, երկրի քայքայումը կան – խելու համար, ուժն ու իշխանութիւնը ան– ւելի եւս կեդրոնացնելու միտում մը կը յայտնաբերեն, բան մը որ շատ վնասա– կար է մեր ժողովուրդին ու մեր հանրա– պետութեան:

Մաթեւոսեան յայտնեց, թէ Խորհըր – դային Հայաստանը իր զեկավարութեամբ ու ժողովուրդով դիմազրկուած է դրեթէ, պատճառ դառնալով, որ թէ՛ կառավա– րութիւնը եւ թէ ժողովուրդը կորսնցնէ նախաձեռնութեան ոգին, եւ զայն դնէ կրաւորական դիրքի վրայ, սպասելով Մոսկուայի կարգադրութիւններուն ու ուղղութիւններուն:

Մաթեւոսեան յայտնեց, թէ Հայաստա– նի տնտեսական վիճակը բաւական խըզ– ճալի վիճակ մը կը ներկայացնէ: Նախ– քան ապէտը եւ նախքան Ադրբեջանէն Հայաստան ներգաղթը, Հայաստանի մէջ արդէն իսկ գոյութիւն ունէին չուրջ 400 հազար անգործներ (ներառեալ տնային տնտեսուհիները): Հիմա այս անգործ – ներու բանակին վրայ աւելցած են չուրջ 200 հազար աշխատող մարդիկ, որոնք գործ կը փնտռեն, որոնք կրնան հրաշա– լիօրէն մասնակից ըլլալ Հայաստանի վե– րաշինութեան աշխատանքին:

Հայրենի մտաւորականութեան յաչս ժողովուրդին հեղինակազրկման պարա– գայի մասին հարցումի մը պատասխանե– լով, թէ՛ Մաթեւոսեան եւ թէ Դաւոյեան անդրադարձան Հայաստանի այն իրա– ւական պայմաններուն, որոնք կը պար– տադրէին թէ՛ կառավարութեան եւ թէ մտաւորականութեան զգուշաձութեան եւ չափաւորութեան կոչ ուղղելու ժողո – վուրդին ինչ որ ճիշդ ձեւով չէր ընկալ– ւեր «մինինկային» մթնոլորտի մէջ ապ– րող զանգուածներուն կողմէ:

Հետեւաբար, թէ՛ կառավարութեան եւ թէ մտաւորականութեան հեղինակազր– կումը բնական էր, ըստ Մաթեւոսեանի եւ Դաւոյեանի, որոնք նաեւ չեշտեցին այն իրողութիւնը, որ Հայաստանի կա– ռավարութիւնը երբեք ալ ուժ չէ եղած, այլ միշտ եղած է «կամակատար»:

Վերջին շրջանին, ինչ որ կարելի եղաւ իրագործել, ինչպէս օրինակ հիւլէական կայանի փակումը, քիմիական կարգ մը գործարաններու փակումը եւ կամ Մա– յիս 28–ի ու Եռագոյնի ճանաչումը, այդ բոլորը եղաւ ժողովուրդի ճնշումներով, յայտնեցին երկու մտաւորականները, ափսոսանք արտայայտելով, որ կառա– վարութիւնը ինք չէր նախաձեռնած այդ աշխատանքներուն, այդպիսով արժանա– նալու ժողովուրդի վստահութեան ու յանդգնքին:

Դաւոյեանի համաձայն, կառավարու – թեան եւ մտաւորականութեան հեղինա– կազրկման գլխաւոր ազդակներէն մէկը անոնց ներքին պառակտումն է, միասնա– կամ կեցուածքի ու մօտեցումի պակա – ը:

Այս իսկ պատճառով, յայտնեցին երկու մտաւորականները, անկարելի եղած է ցարդ ազգային ժողովրդական միասնա – կամ ճակատ մը կազմել, ինչպէս կազ–

ՓԱՐԻԶ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Հայ գրականութեան թարմ կորուստին նուիրուած էր Ֆրանսահայ Գրողներու ընկերակցութեան այս տարեշրջանի վեր– ջին հանդիպումը, որ տեղի ունեցաւ Ուր– բաթ, Յունիս 16–ի երեկոյեան Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ:

Օրուան նախագահուհին՝ Հիլտա Գալ– ֆայեան – Փանոսեան, անդրադառնա – լով թէ Անդրանիկ Ծառուկեանի մահէն ետք, նոյնիսկ քառասունքը չլրացած, ա– ռաջին ոգեկոչումն էր այս գրագէտին յիշատակին նուիրուած, կանգ առաւ ա– նոր գրական – հրապարակագրական վաս– տակին վրայ: Նշեցաւ թէ Ծառուկեան դէմք մըն էր, որ մեծ դեր կատարած էր 40–ական թուականներուն, մեր գաղութ– ներու կազմակերպումին մէջ: «Եթէ գը– րողի մը գերը, ըսաւ ան, իր ժողովուր– դին անցեալին ու ներկային դիմագիծը տալ է, Անդրանիկ Ծառուկեան լիուլի յաջողած անուն մըն է»: Ապա հակիրճ կերպով տալէ ետք գրագէտին կենսա – գրականը, ծանրացաւ յատկապէս անոր «Մանկութիւն Չունեցող Մարդիկ» հա – տորին վրայ, զոյն Ծառուկեանի ամէ– նէն կարեւոր գործը նկատելով:

Օրուան դասախօսը՝ Լեւոն Սոփոկլեան եւս չեշտեց Անդրանիկ Ծառուկեանի հան– րային մարզին մէջ կատարած դերը, բ– սելով «մինակ էր, բոլորովին մինակը գարձաւ հաւաքականութիւն, հաւաքա – կանութեան ոգին»: Այս առումով ան յատկապէս կանգ առաւ «Նայիրի»ի հրա– տարակութեան վրայ. այդ թերթին, ո– րով Ծառուկեան հիմը դրած էր ազատ խօսքի բեմի մը. «Նայիրի»ն գարձած էր գրականութեան, հրապարակագրու – թեան, քաղաքական տեսութիւններու վերլուծումին նուիրուած հայ մտաւո– րականներուն բեմը:

Ապա, Լեւոն Սոփոկլեան կանգ առաւ «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» հատո– րին վրայ, որով հրապարակագիրին կող– քին յայտնուած էր գեղարուեստի մար – դը: Ասիկա ու «Երազային Հալէպը» գոր– ծեր էին որոնք կ'արդիւնէին ժողովուրդի մը անցեալի մէկ էջին մոռացումը: Երկ– րորդը, ան Ծառուկեանի գրական ըն– թացիքին մէջ նկատեց անցքի կէտը հը– րապարակագրութենէն դէպի գրականու– թիւն:

Ոգեկոչումի երեկոյեան այս յայտա – գրին մէջ տեղ տրուած էր նաեւ հեղինա– կէն էջերու ներկայացումին: Կարապետ Տաքէսեան «Մանկութիւն չունեցող մար– դիկ» եւ «Երազային Հալէպը» հատոր– ներէն ընտրուած էջերու ընթերցումով հարազատ ու անմիջական անդրադարձը տուաւ դասախօսին հատուածումներուն. առաջին գործէն առնուած հատուածները – նախարան ու վերջարան – բացին որբ մանկութեան ցաւոտ աշխարհը, իսկ երկ– րորդէն ընտրուած էջերը ճաշակ մը կու– տային Անդրանիկ Ծառուկեանի սրամիտ գրիչէն:

Դասախօսութեան աւարտին, կարա– պետ Տաքէսեան որպէս նորօրեայ խոս– տում, կարդաց բանաստեղծ Ծառուկեանի «Ուխտ Արարատին»ը:

Իսկ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան փակելէ առաջ երեկոյթը, հաւատք յայտնեց թէ յառաջիկային, Անդրանիկ Ծառուկեանի յիշատակին ու գործին նը– ւիրուած նորանոր հաւաքոյթներ պիտի կազմակերպուին. տակաւին եւ այնպէս, ամէն ոգեկոչումէ վեր կը մնայ, ըսաւ ան, ուղղակի հաղորդակցութիւնը գրչի մարդուն վաստակին հետ:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

մուած են պալթեան հանրապետութիւն– ներու մէջ:

Զօրի Բալայեանի եւ Սիլվա Կապու– տիկեանի Կորբաչովի հետ ունեցած հան– դիպումին մասին հարցումի մը պատաս – խանելով, Դաւոյեան յայտնեց, որ եթէ ինք ըլլար երկու գրողներուն տեղը, ինք պիտի մերժէր հանդիպիլ Կորբաչովին, առաջարկելով որ խորհրդային գեկավա– րը հանդիպէր Հայաստանի պետական եւ կուսակցական գեկավարներուն հետ, որ– պէսզի հարցը քննուէր քաղաքական մակարդակի վրայ եւ ոչ թէ զգացական, ինչ որ եղաւ պարագան:

«ԱԶԳԱՐԻԶ»

Յունիս 6

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ

Բ.

ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ Ի ՆՊԱՍՏ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

7 · 12 · 1988–ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ 30 · 05 · 89

Դեկտեմբեր 7–ի ազէտին յաջորդող ժամերէն անմիջապէս յետոյ, Ֆրանսա– հայ Կապոյտ Խաչի վարչական խորհուր– դը, իր 20 մասնաճիւղերը զօրաշարժի ենթարկեց նուիրահաւաքի եւ հանգանա– կութեան աշխատավայրեր ստեղծելու, Ֆրանսայի տարբեր քաղաքներուն մէջ:

Սա արագընթաց գործը համակարգը– ւած ըլլալու համար, Ֆրանսահայ Կա– պոյտ Խաչը անյապաղ հանդիպում ունե– ցաւ հետեւեալ կազմակերպութիւններուն՝ Le Ministère de l'Action Humanitaire, La Fondation France - Libertés, La Croix Rouge Française, toutes les O.N..G., Monseigneur Kude Nacachian, S.O.S. Arménie, AZNAVOUR pour l'Arménie և եւ հայկական տարբեր կազմակերպու– թիւններուն հետ:

Ապրանքներու առաքման հարցը կար– գադրելու համար S.O.S. Arménie-ի և AZNAVOUR pour l'Arménieի հետ միաս– նաբար հանդիպում ունեցաւ

— La Cellule d'Urgence,
— L'Ambassade d'URSS,
— Le Directeur de la Compagnie AEROFLOT,
— Aviation Sans Frontière

հաստատութիւններուն հետ:

Կապոյտ Խաչի առաջին մտահոգութիւ– նը եղաւ առժամեայ օթեւան ունենալու հնարաւորութիւններ տալ. ապէտեալնե– րուն եւ վերապրողներուն, որու համար հանդիպում ունեցանք հետեւեալ հաստա– տութիւններու՝

— Le Ministère de l'Action Humanitaire,
— Le G.I.A., - Mr. Davidovicci,
— Monsieur Vahé Muradian եւ այլ չար– ժագէտներու եւ հակերկրաշարժ ճար– տարագէտներու հետ, ըստ որում կրցաւ 30 «bungalows» –պատրաստի տնակներ– ղրկել:

ԱՊՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ԱՌԱՔՈՒՄ

— Յարդ կրցած ենք 30 օդանաւերէ աւելի ապրանք ղրկել (վրան, ծածկոց, վերմակ, հագուստ, ուտեստեղէն, դեղօ– րայք, առաջին բուժօգնութեան պիտոյք– ներ, փրոթէզներ եւայլն):

— 20 բեռնատար լիքնաշարժներ (սըն– նդամթերք եւ զանազան առօրեայ պի– տոյքներ) ուղեւորուեցան Երեւան:

— 2000 Թոն նպաստ հասաւ ապէտեալ շրջաններէն եւ բաշխուեցան Ադրբեջանէն գաղթողներուն:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԱՆԹԻՆ

Որպէսզի ղրկուած ապրանքները կա– նոնաւոր կերպով բաշխուին բնակչու– թեան, Կապոյտ Խաչը միանամբար S.O.S. Arménie–ի հետ, Ամմենիա պանդոկին մէջ, յանձնաձման կեդրոն մը ստեղծեցին: Մատակարարման համար 30 կամաւոր հա– մակիրներ իրենց տրամադրութեան տակ ունէին 5 մթերանոցներ: Norki, Massif, Le Jardin des Plantes, l'Institut Polytechnique, l'Institut Lazare, l'Institut Mindjoyan.

Վերոյիշեալ կեդրոնները կանոնաւոր ձեւով, ապէտեալ շրջաններէն կը ստա– նային վերապրող անձերու ցանկեր, ո– րոնք ապաստանած էին հիւանդանոցնե– րու, ընտանիքներու եւ կամ խնամակալ կեդրոններուն մօտ: Անմիջապէս ցանկն առնելով, նպաստը կը ղրկուէր ուր որ պէտք էր, որու որ պէտք էր, ինչ որ պէտք էր:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը միացած Courly–ի, տաղնապի բջիջի եւ Լիոնի S.O.S. Arménie–ի հետ, 30 «bungalows»ի կառուցման եւ տեղաւորման համար դը– րամ հայթայթած է:

Տնակներէն միայն երկուքը իրենց տե– ղերը չհասան:

28 տնակներուն մէջ, կրնան բնակիլ 280 հոգի, այսինքն՝ 56 ընտանիք:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ցայժմ նուիրատուութեան եւ հանգա– նակութեան գումարն է 16·534·316 Ֆր·:

Իսկ ծախքերու գումարն է 3·332·434 Ֆր·:

Հաւաքուած գումարը (fonds) Դեկ· 10–էն ի վեր դրուած է Société Générale դրամատունը, 8·30% տոկոսով:

Ինչ կը վերաբերի նուիրատուութեան եւ ապ– րանքներով եղած նուիրատուութեան, ա– նոնց արժէքը կրնայ 3 միլիոն դնահատ– ուիլ:

ՆԱԽԱԳԻԾԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի նախագի– ծերը Հ·Օ·Մ·ի ընդհանուր ծրագիրին մաս կը կազմեն:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի ծրագիր– ները կ'ընթանան կրթական եւ բժշկական բնագաւառներուն մէջ:

— Հիւանդանոցներու եւ դպրոցներու կահաւորում,
— Կանանց եւ երախաներուն օգնել, հոգեբանօրէն տալ անոնց ինքնա– պաշտպանութեան գաղափարը զա– նազան հիւանդութիւններու դէմ:

Ներկայիս Կապոյտ Խաչը ծրագրած է, արձակուրդներու ընթացքին, ապէտեալ շրջաններէն 20 երախայ ընդունիլ Պել– ֆոնթէնի կայանը:

Ծրագրած է նաեւ երկու հիւանդատար կառքեր (SAMU – լրիւ կահաւորուած) եւ մանկապարտէզներու. սարքաւորման ա– ռաքման գործը:

Ամփոփ պատկեր մը, առ ի հրատարա– կութիւն, մեր ընկերային եւ մշակութա– յին աշխատանքներու:

Առաւել կապ· Խաչի ընդհ· նախագիծին եւ վերոյիշեալ ծրագիրներուն նկատի առ– նելով վաղահաս ցուրտ ու ձմեռը՝ եւ ան– պատեպար ժողովուրդը, կը խորհինք, հաւաքուած դրամէն մաս կը յատկացնել անմիջական պատրաստի տնակներ կա– ռուցելու համար:

Տասնեակ տարիներէ ի վեր, Ֆրանսա– հայ Կապոյտ Խաչը ոգի ի բուն, կ'աշ– խատի իր ազգային ու բարոյական առա– քելութիւնը կատարելու:

RAPPORT FINANCIER
« *OPERATION ARMENIE* »
AU 30 / 05 / 89

RECETTES

Dons et subventions : S.G.	15.234.146
Dons et subventions : C.C.P.	1.164.000
Dons et subventions : Ste M.C.	136.170
Vente lithographie Fassianos	13.500
Remboursement par AÉROFLOT (avions)	760.211
Produits financiers	510.000
	17.818.027

DEPENSES

Transports	1.855.719	
Bungalows Tentes	756.481	
Alimentation	431.142	
PTT	90.433	
Cerfas - papeterie	65.928	
Publicité	48.693	
Lithographie	7.950	
Prestations	76.088	
		3.332.434
Disponibilité		
S. G.	661.219	
C.C.P.	42.000	
Sté Marseillaise Crédit	136.170	
Placement MONEVALORS	13.646.204	
		14.485.593
		17.818.027

(Շար. Ա. էջէն)

սուան մէջ դիտարշաւ կազմակերպել Լ.Ղ.ԻՄ.-ի բոլոր յուշարձաններու մանրակրկիտ հաչուառման եւ արձանագրման համար:

Յանձնարարուած է «Հայվերականդնում» հիմնարկին մէջ նախապըճայլին արուեստանոց ստեղծել յուշարձաններու վերականդնման ու պահպանման փաստաթուղթեր մշակելու համար, ինչպէս նաեւ Ստեփանակերտի մէջ ստեղծել «Հայվերականդնում» ձեռնարկու – թեան ենթակայ արտադրական տեղամաս:

Նշուած է որ նախապատուութիւնը պէտք է տրուի չուտափոյթ վերականդնման կարիք ունեցող յուշարձաններուն: Այս նկատառումով Գանձասար, Ամարաս եւ Գոչավանք վանքերու վերականդնման աշխատութիւնները 1989-ին իսկ պէտք է սկսին:

Որոշուած է Յատուկ կառավարման կոմիտէին խնդրել «Հայվերականդնում» ձեռնարկութեան արտադրական տեղամասի շինարարութեան համար Ստեփանակերտ քաղաքի մէջ հողամաս յատկացընել:

***

ԿԸ ԿԱՌՈՒՑԱՆԵՆ
ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐԸ

«Մեր տունը մենք կը կառուցանենք»· այսպիսի նախաձեռնութեամբ հանդէս եկած է Կոմերիա միութեան (Համայնավար Երիտասարդութիւն) Քաղաքային Կոմիտէն, «Լենչին» ձեռնարկութեան կազմին մէջ ստեղծելով երիտասարդական տեղամաս, ուր կ'աշխատին հարիւր երիտասարդներ: Անոնք Շերակայի փողոցին վրայ կը կառուցանեն չորս չէնք եւ իրենք ալ կը դառնան յարկաբաժիններու տէրերը:

Լենինականի վերաչինութեան գործին աջակցելու նպատակով երիտասարդ ճարտարապետներու ուժերով նախագծուած են անհատական տուներու երեսուն տարբերակներ:

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par la Croix Bleue
pour marquer la fin de l'année scolaire
de l'Ecole Arménienne de Grenoble
le Dimanche 25 Juin à partir de 10 h
PARC MICHAL à GIERES
—— *Animation — Jeux* ——
— *Buffet arménien — Buvette* —

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Օ. Պասմաճեան եւ զաւակները խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնեն Տէր եւ Տիկին Մ.Թաշճեան եւ Ատալիկ Ձանիկեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Նշան եւ Շուշան Մ.թաշճեանի իրենց զաւկին եւ քրոջ զաւկին՝

Ժան – Փիէր Յովնանիկ Ձանիկեանի արկածալի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի կ'ընեն հեռաձայ նուէրները.– Ի-սիի Ս. Մարիամ Ատուածածին եկեղեցւոյ 250 ֆր., Ժ.Մ.Ֆ. «Շէնուաւան»ին 250, «Յառաջ»ին 300 ֆր., «Աչխարհ»ին 150, «Յաղթանակ» թերթին 150 ֆր.: (Ստացնալ «Յառաջ»էն):

ՌՕՄԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յունիս 25, Կիրակի, երեկոյեան ժամը 18–ին, Ռօմանի Ս. Նիկողայոս եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ այցելու հոգեւոր հովիւ՝

ՋԱՏԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Պատարագին ներկայ կը գտնուին Մայր Հայրենիք եւ Սփիւռք ծառայող Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի երիտասարդ միաբաններու ներկայացուցիչները:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Վալանսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ երգչախումբը:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

1977 — 1989

12 ANS D'ACTIVITES
SANS DISCONTINUER

Dimanche 25 juin à 17 h 30

GALA M.C.A. 89

Sous la Présidence d'honneur de
M. René ROUQUET
Député Maire d'Alfortville
—— Entrée libre ——
Salle Lapierre, Grand Ensemble
près Place du Petit Pont

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Nouvel Album

"Hier et Demain"

Un passeport pour l'Arménie !
Hommage à la Culture Arménienne
FAITES LA CONNAITRE EN L'OFFRANT A VOS AMIS
En vente chez votre disquaire.

PSI RECORD / Distribution Harmonie

ՆՈՐ ԱԼԲՈՄ
«Երէկ եւ վաղը»
Հայաստանի համար անցագիր մը
Մեծարանք Հայ Մշակոյթին
ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐԵԼՈՎ ԾԱՆՕԹԱՑՈՒՑԷՔ ՁԱՅՆ
Շախուշ է ձեր սալավաճառներուն մօտ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պր. Յակոբ Մ. Ալանեան եւ ընտանիքը խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն Ջաւէն Վարդապետին՝ որ թաղման եկեղեցական արարողութիւնը կատարեց Տիկնոջ Նուարդ Պասմաճեանի, շնորհակալութիւն նաեւ տոքթ. Կ. Մանկեանի եւ տոքթ. Սոնիա Պալանի իրենց հոգածու խնամքներուն համար, ողբացեալին հիւանդութեան ընթացքին:

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի
« Տիրուհի Միսաքեան »
մասնաճիւղը կը յայտարարէ՝
LA FEDERATION DE LA LIGUE
DES DROITS DE L'HOMME
DE LA SEINE SAINT DENIS
et
SES SECTIONS
vous invitent
au Forum du Bicentenaire
«200 ans de combat pour les Droits de l'Homme»
Le Samedi 24 Juin à partir de 13h
à Sevran — Gymnase Victor Hugo
Bld. de la République
Buffet révolutionnaire - Exposition - Stands - Animations - Stand Arménien

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՇԱԻԻԼ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միօրեայ ղպրոցի տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ, Կիրակի, Յունիս 25, ժամը 15-ին եկեղեցւոյ կից Ս. Պալասանեան սրահին մէջ:

6, կոմիտաս փողոց

Մուտքը ազատ է:

ԻՍԻ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրգիսկիւլեան մասնաճիւղի Միօրեայ ղպրոցի ամավերջի հանդէսը, տեղի պիտի ունենայ, Շաբաթ, Յունիս 24, ժամը 14·30–ին, Մշակոյթի Տան սրահը, 45 ռիւ տը լա Տէֆանս, Իսի լէ Մուլինօ:

– Տրամախօսութիւն:
– Արտասանութիւն:
– Ընթերցում Սարոյեանի պատմուածքներէն:
Տոհմիկ երգերու խմբային կատարում:
– Նուագ:
Մուտքը ազատ է:

ԱՆԻԷՌ - ՊՈՒԱ ԳՕԼՕՄՊ - ԳՕԼՕՄՊ

ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Կիրակի, Յունիս 25, ժամը ճիշդ 15·30–ին, Պուա – Գօլոմպի քաղաքապետարանին սրահը.

Villa des Aubépines
35, rue du Général Leclerc
Հիմնադրութեան 60–րդ տարեդարձ
(1929 – 1989)
Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
(Առաջնորդ Փարիզի Հայոց)

Գեղարուեստական բաժին ղպրոցի աշակերտներուն կողմէ, ղեկավարութեամբ ուսուցչուհիներ՝ Օր. Մայոս Մարզպանեանի ու իր օգնականին՝ Տիկին Հեքիմեանի:

Մախքերու մասնակցութիւն, մուտք՝ 10 ֆրանք:

ՏԷՍԻՆ

ՏԷՍԻՆ. – Կապոյտ Խաչի Տէսինի Աշակ Ջամալեան մասնաճիւղի ղպրոցին ամավերջի հանդէսը Յունիս 24-ի երեկոյեան ժամը 20–էն սկսեալ Տէսինի քաղաքապետարանի սրահը:

Opération ARMÉNIE
Village CHÉNAVAN

Sous la présidence d'honneur de :
M. GERMA
Président du Conseil Général du Val de Marne
M. MONTDARGENT
Député Maire d'Argenteuil
M. LOUIS LUC
Maire de Choisy le Roi
M. GATIGNON
Maire adjoint d'Argenteuil et Président de l'OPIHLM d'Argenteuil BEZONS

L'U.C.F.A.F. et la J.A.F. vous convient à un tournoi de sixte et à un match de gala entre l'équipe arménienne de l'U.J.A. d'Alfortville et l'U.S. VILLECRESNE 94 de 3eme division
le Dimanche 25 juin à partir de 14 h.
au Parc des Sports de Choisy
Plaine Sud — Chemin des Bœufs
Carrefour Pompadour — 94000 Créteil
Au bénéfice exclusif du projet «Faisons revivre le village de Chénavan».

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կաթ. Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղի դաշտահանդէսը կիրակի, Յունիս 25, ժամը 11էն 20:

FORET DOMANIALE DE MEUDON
Café Tapis Vert
accès par la Nationale 306 A
Bus 136
RER L Meudon Val Fleury
Հայկական մթնոլորտ:
Ճոխ ճաշատեսակներ:
Եկէ՛ք հաճելի օր մը անցընելու մեզի հետ:

***

ԱՌՆՈՒԻՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ

Կապոյտ Խաչի Ատաղիկ մասնաճիւղի Նոր Սերունդի Կարմրաւունց խումբի Հ. Յ. Դ. Դաշնակցութեան Վարդան Եղակոմիտէի, Յունիս 25, ժամը 11·30–ին սկսեալ՝

Տոքթ. Ա. Քիւեանի բնակարանի ճեմապարտէզին մէջ:

Vieux Villiers-le-Bel
4, rue du Docteur Rampon
95400 Villiers-le-Bel
Partie artistique avec la participation de:
MASSIS — MARDIG — YERSO
Entrée gratuite
— Attractions - Bar - Buffet arménien –
Pour tous renseignements,
téléphoner au 39 85 79 85
ou 39 87 08 73

ITINERAIRE

A la porte de la Chapelle, prendre l'Autoroute A1 direction Lille. A 4km de la porte de la Chapelle, prendre Sortie Pierrefitte Chantilly Beauvais, suivre les flèches vertes Sarcelles - Beauvais. Traverser Pierrefitte (N 1) à 9,500 km de la porte de la Chapelle, prendre la file de droite direction Sarcelles Chantilly Creil (N 16) passer sous un 1er pont continuer la N 16 passer un 2e pont après l'Entrepôt TATI sur la droite. Sortir Villiers-le-Bel Gonesse. Aller jusqu'au feu, continuer tout droit direction le Village, tourner 1er à gauche (vous êtes à 14km de la porte de la Chapelle).

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
MARSEILLE

DEMIS ROUSSOS
EN RECITAL
POUR LE
DINER DANSANT DE L'U.G.A.B.

le Samedi 24 juin
au *Concorde Palm Beach Marseille*
Réservations indispensables :
N. MELKONIAN 91. 77. 62. 29
A. STEPANIAN 91. 79. 30. 34
L. KOUYOUMDJIAN 91. 76. 10. 17

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ 24-25
SAMEDI-DIMANCHE
24-25 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.042
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
64e ANNÉE — No 17.042

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԻՆ ՄԸ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը՝ Սիւլէյման Տաուլիւս «ազատ» արձակուած ըլլալով իր պաշտօնէն, իր տեղն անցած է կին մը՝ Էլմիրա Կափարովա, ցարդ փոխ – վարչապետ:

1980–էն 1987 յաջորդաբար եղած է Կրթական եւ Արտաքին նախարար:

ՌԱՖՍԱՆՃԱՆԻ ԲԱԽՈՒ ԱԼ ԳՆԱՑ

Մոսկուա եւ Թեհրան մեղրալուսնի մէջ են, այն աստիճանի որ հակառակ սովորութեանց, պաշտօնական այցելութեան առարկան Իրանի Խորհրդարանի նախագահը՝ Ռաֆսանճանի կրցաւ երկարել իր այցելութիւնը, անձնական բնոյթ տալով անոր:

Այսպէս Խորհրդային Միութիւն եւ Իրան բարմաթիւ համաձայնագրեր սոսկրած են եւ Ռաֆսանճանի ու Կորբաչով իսկաբիր խօսքեր փոխանակած են, անցեալը ողեկոչելով, ապագան պատրաստելու համար: Հին Ռուսաստանին ու մեծ Պարսկաստանի յարաբերութիւնները յիշելէ ետք, Կորբաչով ըսած է՝ վերանցնել ներկայ կացութեան մեղի ունած առիթը պիտի նշանակէր մսխել պատմութեան ձգած ժառանգութիւնը»: Ռաֆսանճանի անմիջապէս Թեհրան հրաւիրած է Կորբաչովը (ո՞ւր մնացին Խոմէյնիի «երկու սատանաները»): Ճիշդ է որ Կորբաչով ընթացք չէր ունած Խոմէյնիի նախակին (Ցունուարին) ուր ան կը թելադրէր խորհրդային ղեկավարին «աղտամանը նետել համայնավարութիւնը», բայց եւ այնպէս բաւական չուր կը խառնէ, այսօր, իր կարմիր գինիին: Գոհ լով Ռաֆսանճանիի, մամուլի ասուլիսին առեն, ակնարկելով Խորհրդային Միութեան, ըսած է թէ «Դեռ երկար ճամբայ մը կայ ազատութեանց եւ ժողովրդական մասնակցութեան ճամբուն վրայ»:

Ստորագրուած համաձայնագրերը կարեւոր են, մանաւանդ դիւտական, թեքնիք եւ առեւտրական ճիւղերուն մէջ: Պիտի վերահաստատուի Մոսկուա – Թեհրան երկաթուղիի դիծը:

Մնաւոր չէ թէ խօսակցութեանց ներքեւ գոյ է Ուզբեկիստանի (ուր Կորբաչով իսլամի թաթը տեսած էր) եւ այլ հանրապետութեանց կացութիւնը: «Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը կ'ըսէ թէ խորհրդային մամուլին համաձայն մահմետական «դաւի» մը, որու նպատակն էր Հանրապետութենէն դուրս չպրտել եւրոպացի ընակչութիւնները: Ըստ այս վարկածին, ղեղիչները սիւննի են, մինչ մահմետները՝ շիի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

Իրաքի սահմանէն Թուրքիա մուտք գործած Քիւրտերու խմբակ մը Սղերդի մէկ գաւառակին մէջ զինեալ բախում ունեցած է Թուրք ապահովութեան ուժերու հետ: Բախումները պարբերաբար երկու օր տեւած են. Թուրք ենթասպայ մը ու ինը զինուոր սպանուած են Քիւրտերուն կողմէ:

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆի մէջ, կացութիւնը լարած կը մնայ եւ ցոյցերը կը շարունակուին: Ցուցարարները կը պահանջեն «ուտեստեղէնի բաժնեբաժիներու ջնջումը, ատիկանութեան մեկնումը եւ վառարանը Հայաստանէն, Ադրբեջանէն եւ Կովկասի այլ շրջաններէ եկած աշխատաւորներու, որոնք բարգաւաճ առեւտրական ձեռնարկներ հաստատած են կատպից ծովի այս շրջանը»:

ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՐ ՀՐԴԱՁԻՆ յարաբերութիւնները ձգտուած վիճակ մը կը պարզեն: Թուրքիոյ վարչապետը Պուլկարիայէն արտաքսուած Թուրքերու կացութեան մասին պրիֆինկի մը հրաւիրած է օտար բոլոր ներկայացուցիչները, ուր նկատուած է Խորհրդային Միութեան Անդրայի դեսպան՝ Զերնիչեւի բացակայութիւնը: Թուրքիա որ սկիզբէն իսկ վրդոված է այս հարցին մասին Խորհրդային Միութեան լուռ ու չէզոք կեցուածքէն, բոլորովին պայրացած է Զերնիչեւի ընթացքին: Ան ոչ միայն չէ ընդառաջած Իօզալի հրաւէրին, այլ նոյն օրն իսկ մեկնած է Սոֆիա, ուրկէ ըսած է թէ Մոսկուա պիտի անցնի:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՎ ՊԷՏՔ Է ԳՐԷ ՀԱՑՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ... ՊԱՐԶԱՊԷՍ՝ ԹՈՒՐՔԸ

«Ճումհուրիյէթ»ի Ցունիս 13-ի թիւին մէջ է, որ լոյս տեսած է հետեւեալ հարցազրոյցը, թերթին թղթակցին ու Շիֆակոյի համալսարանի դասախօս՝ Հալիլ Ինալճըքի հետ: Անոր տրամաբանութիւնը սա է· «Թուրք պատմաբանները պէտք է գրեն Հայոց պատմութիւնը»: Մեկնելով այս փառաւոր «գիւտէն» եւ հարցը ընդհանրացնելով, կը մնայ Անգլիացիներուն յանձնել Թան տ'Ասրի, և Նափոլէոնի, մէկ խօսմով Ֆրանսայի պատմութեան շարադրութիւնը, Նացիներուն յանձնել՝ Հրեաներու պատմութիւնը եւայլն, եւայլն, շարբը կարելի է անշուշտ երկարել: Եւ դեռ ինչե՞ր կ'ըսէ այս փրոֆէսէօրը: Արխիւներն ալ *միայն* Թուրքերը պէտք է բննեն, որովհետեւ եթէ ուրիշներուն ձեռքն անցնի (Հայ թէ արեւմուտքէն հետազօտիչներ) *կը խեղաթիւրեն...*: Ստորեւ հարցազրոյցին յատկանշական մասը:

***

ՀԱՐՑՈՒՄ· – Օսմանեան արխիւներու դասաւորումը կը շարունակուի: Դասաւորուած արխիւներուն մէկ տասներորդը արդէն հանրութեան բացուած է: Դուք ի՞նչպէս կ'արժեւորէք այս աշխատանքը:

ՓՐՈՖ· ԻՆԱԼՃԸՔ· – *Վերջին* կը գտնեմ արխիւները բացուելը, *թուրք պատմութիւնը մաքուրի պիտի ելլէ յաչս օտարներուն*:

Հ· – Բաւարար կը գտնէ՞ք արխիւներու սա պահուն պատմաբաններու ընծեռած կարելիութիւնները:

ՓՐՈՖ· ԻՆԱԼՃԸՔ· – *Մինչեւ որ Հայկական Հարցը երեւան չելլայ, մեր վաստակաւոր արխիւները չհասկցան արխիւներու կարեւորութիւնը: Փառք Աստուծոյ, 1985–էն վերջ արժանի կարեւորութիւնն ու նիւթական օժանդակութիւնը տրուեցաւ: Աւելի քան հարիւր էլէմաններ պաշտօնի առնուեցան, այս դնացքով 10 – 15 տարուան մէջ չատ ճամբայ պիտի առնուի:*

Հ· – Օտար արխիւներու մէջ ալ Օսմանցիներու կապակցութեամբ մեծ թիւով փաստաթուղթեր կան: Ասոնց բնոյթին ու ազդիւրին մասին ի՞նչ ունիք ըսելիք:

ՓՐՈՖ· ԻՆԱԼՃԸՔ· – *Դժբախտաբար ամերիկեան ու անգլիական արխիւներու մէջ տեղական հիւպատոսարանները ու միսիոնարները կողմէ ղրկուած անկողմնակալ տեղեկագիրներ գոյութիւն չունին: Հայերը այսօր կ'օգտագործեն այդ կողմնակալ ու զգացական տեղեկագիրները: Մենք որքան ալ քննադատենք այդ տեղեկագիրները, տակնուվրայ ընելու իրաւունքին կ'ընդունուին: Այդ պատճառաւ անդամ մը եւս երեւան կ'ելլէ Օսմանեան արխիւներու կարեւորութիւնը: Մենք ալ անոնց դիմաց այս վաստակաւորներով պիտի ելլենք:*

Հ· – Հակառակ որ արխիւներուն մեծամասնութիւնը տակաւին ի լոյս աշխարհ չէ եկած, անոնց բովանդակութենէն վրստահ էք: Ասոր պատճառը կրնա՞ք բացատրել:

ՓՐՈՖ· ԻՆԱԼՃԸՔ· – *Օգտակար է մասնաւորաբար ճշդել թէ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ ապրող մարդոց միջեւ բացարձակապէս խտրութիւն չէ կատարուած: Դարեր ամբողջ, Հայերը իրենց գոյութիւնն ու մեծ բարօրութիւնը թուրք պետութեան կը պարտին: Արխիւին իւրաքանչիւր բաժնին մէջ կարելի է հանդիպիլ այն դրական մերձեցումին, որ գոյացաբերուած է փոքրամասնութիւններու նկատմամբ: Եթէ ասիկա այսպէս մէջտեղ դրուի, անկողմնակալ Հայերն ալ պիտի հաստկնան:*

Հ· – Այս հանգրուանին վրայ, ի՞նչեր ունին ընելիք Թուրքիան ու թուրք հետազօտիչները:

ՓՐՈՖ· ԻՆԱԼՃԸՔ· – *Փաստաթուղթերը պէտք է լոյս մը քննուին ու պէտք է գրուի Հայոց Պատմութիւնը: Թուրք պատմաբանները ժամ առաջ չարժման պէտք է անցնին այս նպատակով: Օսմանեան սահմաններու մէջ ապրած միւս ազգերուն ալ պատմութիւնը պէտք է գրուի մեր հետազօտիչներուն կողմէ: Եթէ այսպէս չընենք, այսինքն եթէ դասաւորուած փաստաթուղթերն ալ Հայոց եւ արեւմտեան հետազօտիչներու թողունք, մեզի դէմ հրատարակութիւններ կրնան ընել, որովհետեւ կրնան խեղաթիւրել, քանի իրենց մեկնաբանել: Կառավարութիւնը նիւթապէս պէտք է նեցուկ կանգնի մեր հետազօտիչներուն: Սկսելով Հայերու պատմութենէն, պէտք է գրենք առանձին ազգերու եւ Օսմանեան սահմաններու մէջ ապրած միւս ազգերուն պատմութիւնը:*

Հ· – Լաւ, բայց այսպիսի համապարփակ աշխատանքէ մը վերջ, հայկական պնդումները պիտի փոխուի՞ն:

ՓՐՈՖ· ԻՆԱԼՃԸՔ· – *Հայոց նախ պէտք է սա հարցումը ուղղել: Այս փոքրամասնութիւնը, որ դարեր ամբողջ մեծ պաշտպանութիւն եւ տնտեսական զարգացում վայելեց ինչո՞ւ պատմութեան որոշ մէկ շրջանէն վերջ յանկարծ բախումներու նիւթ դարձած է: Հայերը մինչեւ 19–րդ դարու վերջը, կ'ապրէին նպաստաւոր պայմաններու մէջ: Այս հարցումին պատասխանը եթէ գտնուի, այն ատեն պիտի հասկնան որ յանցանքը որո՞ւն կու է: 1878–ի Պերլինի Դաշնադրէն վերջ, անգլիացի ու ամերիկացի միսիոնարները մեծ յանցանք ունեցին այս խնդրին մէջ:*

ԻՆՉՈ՞Ւ ՓԱԿ Է ԵՐԵՒԱՆԻ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԸ

Հայկական նորագոյն պատմութեան ներկայի էջը սկիզբ կ'առնէ Երեւանի Թատերական հրապարակէն. ամբողջ ժողովուրդի մը պահանջին բանաձեւուած ու արտայայտուած բեմը եղաւ այդ հրապարակը. ամիսներ ամբողջ, հայութեան երկու թեւերը իրենց աչքն ու ականջը բացած հեւ ի հեւ կը հետեւէին հոնկէ հասնող ձայներուն, հոն բարձրացող բառնոցքներուն: Պատմական մեր չրջադարձին կիզակէտն է այդ հրապարակը, որ ամիսներէ ի վեր փակ կը մնայ Երեւանցիներու քայլերուն դիմաց:

Անոնք վերջերս դժգոհութեամբ նկատած են թէ այդ նուիրական վայրը օրէօր կը վերածուի չինութեան հրապարակի մը: Քանդուած է վարդապատ դետինը, չինուհեան աղբակոյտերը տեղ գրաւած են հոս ու հոն, մայթին վրայ խորունկ իրամուղներ բացուած են:

«Երեկոյեան Երեւան»ի Ցունիս 15ի թիւին մէջ Ս. Մելիքեան «Ի՞նչ է կատարուում Թատերական հրապարակում» խորագրուած դրութեամբ անդրադառնալէ ետք այս բոլորին, կ'արձագանգէ քաղաքացիներու տագնապալի հարցումին որ յաճախակի կ'ուղղուի թերթին խմբագրութեան. «ինչո՞ւ են քանդում մեր հրապարակը»:

Գոհացում տալու համար ընթերցողներու հետաքրքրութեան, լրագրողը հետեւեալ տեղեկութիւնը կը փոխանցէ. – «Սկսուել են հրապարակի եւ պուրակի բարեկարգման աշխատանքները, որոնք կատարւում են այս տարուայ բարեկարգման աշխատանքների ծրագրին համապատասխան»: *Ծրագիրը կը նախատեսէ հրապարակին վարձածածկ գետինը փոխարինել վրանիտէ եւ պատվալոյծ քարերով. նաեւ տառզեռնեայ բոլոր հաղորդալարերը (ջրմուղ, կոյուղի, հեռաձայնի թելեր եւայլն) ընդհանուր փապուղիի մը մէջ տեղաւորել, որպէսզի երբ պէտք ըլլայ նորոգութիւն մը կատարել, հրապարակին ծածկը քանդելու անհրաժեշտութիւնը չծագի:*

Լրագրողը խոստովանելով հանդերձ թէ լաւ է նպատակը, հարց կուտայ իր կարգին. «Ցպատակայարմա՞ր է արդեօք այդ մեծածաւալ աշխատանքը սկսել հէնց այժմ, երբ մեր ժողովուրդը հարկադրուած է առանց այն էլ բաւական մեծ, գրեթէ ուժից վեր շինաշխատանքներ կատարել ամբողջ հանրապետութեւում: Կամ՝ ի՞նչ անհրաժեշտութիւն կայ բարեկարգման աշխատանք սկսել միաժամանակ մի քանի տեղերում՝ եւ՛ այստեղ, եւ՛ Լենինի հրապարակում»:

Ընթերցողներէ արձագանգող այս հարցումներուն կը պատասխանէ Վ. Ղազարեան. ան՝ «պատուիրատու կազմակերպութեան՝ Երեւանի բաղաքային խորհուրդին գործադիր կոմիտէին բարեկարգումի գլխաւոր վարչութեան պետն» է· «բանն այն է որ օփերայի շէնքը սնող բոլոր հաղորդագծերը, մասնաւորապէս՝ ջրատար խողովակաշարերը, վաղուց լրացրած լինելով իրենց ծառայութեան ժամկէտները, շարքից դուրս են եկել, որի հետեւանքով վերջին ժամանակներս յաճախակի են դարձել վթարները»:

Շինարարական այս աշխատանքները պիտի տեւեն, ըստ Վ. Ղազարեանի, երկու – երեք տարի: Ան կ'աւելցնէ նաեւ թէ նման ծրագիր կար Մաշտոցաբերանին չուրջին համար եւս, սակայն որպէսզի չխանգարուին ժողովրդական արուեստի հաստատութեանց կազմակերպումով, յետաձգուած են առ այժմ:

Ինչպէս կ'ըսէ Ս. Մելիքեան, «հատատանիք եւ յուսադիր սկսուած աշխատանքները կը կատարուեն հնարաւորին չափ սեղմ ժամկէտներում եւ բարձր որակով»:

Ա. Թ.

ԾՈՑԷՆ

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՌԱՆՑ ՄԱՐՔՍԻ ՈՒ ԷՆԿԵԼՍԻ

ԳՐԵՑ՝ ԴԱՆԻԷԼ ԹԻՒՖԷՆՔՃԵԱՆ

Եթէ կարելի ու անհրաժեշտ է վերաշինութեան ազգային, ընկերային, մարդկային, զեղագիտական որակի հակակը – չիւռը վստահիլ նախապէս սահմանուած ու հայութեան ծոցէն բխող «Վեմ»ին, նոյնը դժբախտաբար կարելի չէ ըսել վերաշինութեան թեքնիք ու առեւտրական զործադրութեան տնօրինութիւնը ըստանձնելիք մարմնին նկատմամբ: Եթէ նախկին տանտէրեանները հայաստան – եան ու ընդհանուր առմամբ խորհրդային քաղաքաշինութեան ու ճարտարապետութեան պատուները նկատի ունենանք, իրացառեալ կարգ մը կոթողներէ ու կոթողական բնոյթ ունեցող կառոյցներէ կրնանք հաստատել թէ կեդրոնական ծրագրումով ի զործ դրուած այդ ճարտարապետութիւնը արտադրած է մոխրակոյտ ու ախտ, թերեւս յուսահատութեան, ալքոլամոլութեան ու արտազաղթի մղող արուեստական միջավայրեր, որոնց յղացման մէջ Մայիս Մէկին ու Նոյեմբեր 29–ին տարբունելիք տոզանցք – ներուն պահանջքները կը թուին նախապատուութիւնը ունեցած ըլլալ մարդկային հանդիսաի, բարօրութեան, աշխատանքի ու զբօսանքի տարրական պահանջքներուն վրայ: Մեզի համար, ճարտարապետութեան ու շինարարու – թեան ոսկիվայր ժողովուրդ, դառն է այսպիսի հաստատում ընել, բայց այս առիթով պէտք է ընել, առանց աւելի խոր վերլուծման ու պրպտումի:

«Վեմ»ի հարկատու թեքնիք – զործադիր մարմինը, որ վերաշինութեան տնօրէնն (Վեմ) կը նշանակուի գլխաւոր իրագործող պատասխանատուութեամբ, բաղձալի է որ ըլլայ միջազգային համբաւով ու այս տարողութեամբ բազմաթիւ ծրագիրներ իրագործած երկրաչափ – ճարտարապետ ընկերութիւն մը: Եւրոպա, Ամերիկա, Ճափոն ու Միջին – Արեւելք մէկ քանի տասնեակ ընկերութիւն – ներ պոյութիւն ունին այս տարողու – թեամբ ձեռնարկներ յաջողութեամբ զբոսիս հանելու կարողութեամբ: Պարզապէս կարգ մը օրինակներ տալու համար կարելի է յիշել ամերիկեան «Պեքթըլ» ու «Ճարբընզ» ընկերութիւնները, լիբանանեան (այժմ Լոնտոն հաստատուած) «Ճար – էլ – Հանտասան»ը (գործի ծաւալով աշխարհի առաջին դասին մէջ գասուող) եւ ուրիշներ, որոնք կատարեալ կարողութիւն ու տաղանդ ցուցաբերած են քաղաքներու ընդհանուր յատակագիծները տերտելու, գծելու, մասնակի տերտողութեանց թղթածրարները պատրաստելու, իրագործման բոլոր հանգրուաններուն պատասխանատուութիւնն ու տնօրինութիւնը ստանձնելու: Այս գլխաւոր ընկերութեան, կամ մէկ քանի ընկերութիւններու նշանակման առեն նախընտրելի է գանց առնել անոնք, որոնք նշանաւոր մէկ ճարտարապետի կամ երկրաչափի անձնական գրասենեակներն են եւ կամ կը հետեւին անոր յուշմունքներուն որպէս երէց անդամ: Նկատուած է, որ մեծ անուններու հետ չափազանցուած քաղաքաշինութեան ծրագիրներ միշտ վիճելի արդիւնքներ տուած են քանի որ անոնք ծառայած են իրենց հեղինակ – ները փառաւորելու եւ կամ անոնց ինքնատիպ ու արտատուոր տեսութիւններուն որպէս փորձադաշտ ծառայելու: Լը Քորպիւզիէի Փեսաք (Ֆրանսա) ու Շանտիկարհ (Հնդկաստան՝ Փունճապ նահանգի վարչական մայրաքաղաք) քաղաքներու իրագործումներն ու Օսքար Նեմեյէրի պրազիլիան ներկայ ժամանակներուն այլեւս մերժելի պատկերացումներն են ճարտարապետական «բռնատիրութեան» ուր բոլոր առաջադրութիւնները մեծ վարպետին ներշնչման արդիւնքն են: Հայաստանի վերաշինութիւնը իր տարողութեամբ ու նկարագրով կը պահանջէ շատ լայն խարիսխով ու բազմազան մասնագիտութիւններով խմբական ու ժողովրդավար աշխատանք ինչպէս որ արդի ըմբռնումով կը կիրարկուի ճարտարապետական գրասենեակներու մէջ: Հարկ չկայ անդուլա յիշեցնելու, որ վերաշինութեան ընդհանուր թեքնիք տնօրէնն («Վեմ») եզող այս ընկերութիւնը պարտի շատ լաւատեղեակ ու կարող, երկրաշարժային զօտիներու վրայ շինութեանց մէջ մասնագիտացած կարեւոր բաժանմունք մը ունենալ եւ կամ ապահովել այդպիսի մասնագէտ գրասենեակի մը աեւական ծառայութիւնը իր անմիջական հովանիին տակ:

Վեմ–ի ու Վեմ–ի սահմանուածէն ու հաստատմէն վերջ վերաշինութեան նախապատրաստական աշխատանքները կ'ընթանան միաժամանակ՝ զուգահեռ երկու մարզերու մէջ:

Առաջինը անշուշտ վերաշինութեան ծրագրին պատրաստութիւնն է. մեծ նախընտրութիւններն ու ուղղութիւնները մարմնաւորող ընդհանուր նախագիծը, ուր ապագայ քաղաքներուն ու գիւղերուն նկարագիրը, բազմազիչ ճարտարապետական ու երկրաչափական պահանջները կը սահմանուին իրենց տրակտական ու քանակական կարեւորութեամբ առանց սակայն շինութեան սահմանուած վերջնական ու մանրամասն գծագրութիւններու:

Զուգահեռ երկրորդ աշխատանքը կը կայանայ զոյացնելու մէջ ցանկը այն բոլոր ընկերութիւններուն, որոնք փափաքն ու անհրաժեշտ կարողութիւնը ունին վերաշինութեան բազմազիչ մասնիկներուն վազմող հարիւրաւոր ծրագիրներու իրագործման: Ազգային ու միջազգային մամուլով, խորհրդային գեսպանատուներու տեղեկատու սպասարկութեանց կամ այլ միջոցներով, բոլոր հետաքրքրուող ընկերութիւնները կը հրաւիրուին միօրինակ հարցարան մը լեցնել եւ ուղարկել Վեմ–ի կեդրոնական գրասենեակը: Այս համապարփակ հարցարանը ընկերութեան օրինական ինքնութեան բոլոր ծանօթութիւններուն առընթեր պարտի պարունակել կատարեալ ծանօթութիւններ ընկերութեան կազմակերպչական ու թեքնիք անձնակազմին, կազմածներուն, ու մեքենաներուն նիւթական կարողութիւն – ներուն, նախապէս յաջողութեամբ գործադրած ծրագիրներուն (արճ նկարագրութիւն, գործատիրոջ անուն եւ հասցէ, արժէք, տեւողութիւն եւայլն) մասին՝ վերջապէս յիշելով իրագործման, մատակարարման եւ այլ ծառայութեանց այն յատուկ մարզերը, որոնց մէջ դիմողը կը փափաքի իր մասնակցութիւնը բերել: Համակարգչի մը յիշողութեան մէջ պահեստուելէ ետք, այս հարցարանին տըրուած հարիւրաւոր պատասխանները ծանօթութեանց խարիսխը կը կազմեն բոլոր այն ընկերութիւններուն, որոնք ատեճանարար եւ մասնագիտութիւններու նախապատուութեանց չարքով պիտի հրաւիրուին պէտ տալու եւ ի տարկին առեւտրական համաձայնութիւններ կնքելու մեծ ծրագրին մէջ պարփակուող մասնակի ծրագիրներու իրագործման համար: Համակարգիչը կարողութիւնը կ'ունենայ ամենայն դիւրութեամբ արտադրելու ցանկը, որոնք որոշ պայմաններ կը պահանջեն, Օրինակի համար, եթէ փնտռուածը գպրոցաշինութեան մասնագէտ, խորհրդատու – ճարտարապետ, մինչեւ մէկ միլիոն արժէքով գործերու կարող, ոչ – թուրք, ոչ – Ազերի ընկերութիւն մըն է, համակարգիչը կրնայ ակընթարթի մը մէջ իր ուղեղէն զտել ու ներկայացնել վերոյիշեալ պայմանները յարգող բոլոր ընկերութիւններու ցանկը:

Վեմ–ի ու Վեմ–ի սերտ գործակցութեան պատճառ հանդիսացող ընդհանուր նախագծի պատրաստութենէն ետք հասած կ'ըլլայ մանրամասն տերտողութեանց, իրագործելի նախագծերու պատրաստութեան եւ ի վերջոյ, իւրաքանչիւր մասնակի ծրագրի իրագործման հանդրեւանը՝ գործադաշտին վրայ:

Իրենց տարողութեան, թեքնիք պահանջներուն ու բնութեան համեմատ, ընդհանուր ծրագրին մէջ պարփակուող մասնակի ծրագիրները կրնան իրագործուիլ երկու գլխաւոր մօտեցումներ ի գործ դնելով: Առաջինը կը կայանայ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԾ ՊԵՐՃԱՆՔԸ

Արեւը սահաւարթիւ հատ ապակիներէն ներս խորունկ սրահը կը թափանցէ, ոսկեզօծ լոյսով մը օծելով մարմարէ սիւներն ու փայլուն խճանկարները: Ջերմութիւնը մեղմ հանդիսաի մը կը յանձնէ մարզկային մարմիները: Անոնք եկած են լոզանք առնելու հասարակաց բաղնիքին մէջ: Կամարներուն տակ կ'արձագանգէ մէջտեղի աւազանը սուզուողնե – րու զուարթ կանչերը. դուրսը, բակին մէջ ուրիշներ մարզանք կ'ընեն: Այս պահերը կուգայ բիւրեղացումի գա – գաթնակէտին հասած քաղաքակրթութեան մը առօրեայ երջանկութիւնէն: Ցետոյ, յանկարծ դժոխքը կը պայթի ամէն բանի վրայ, բոցերու մէջ կը մնան բաղնիքները ու քանի մը ժամուան մէջ, զաւառական քաղաքի մը փառքը կազմող այս կառոյցներէն աւերակներ միայն կը մնան: Դ. դարը վերջնալու մօտ է: Կողոպտիչներ ու քանդողներ ադատանելու երամի մը պէս կ'իջնեն քաղաքին վրայ. ոմանք իրենց բնակարանները չթնելու համար նախանձութեր կը տանին. քրիստոնեաներ ափ կը կանդնին հիմերու մէկ մասին, հոն տաճար մը կառուցանելու համար: Մնացեալը կը լքուի դարերու քմահաճոյքին: Հետզհետէ հողը կը ծածկէ ամէն բան ու քանի մը պատեր կը մնան միայն:

Վերածնունդը կը հրահրէ հետաքրքրը – րութիւնները. յետոյ ԺԹ. դարուն, գիտնականներ կ'ուզեն հասկնալ այդ փլա – տակներուն էութիւնը: Այսօր, հնախոյզներու աշխատանքին շնորհիւ փլատակ – ները պաղտնիք չունին այլեւս. անոնք կը վերապրեցնեն քաղաքի մը առօրեան դարերը ու բնակիչները հոն կը գտնեն իրենց արմատները: Ասպէս է Նիսի պարագան, ուր հնադիտական նոր թանգարան մը բացուեցաւ:

Նիսի ջերմուկները կառուցուած են Գ. դարուն. երեք մասով մէկ հեկտար տարածութիւն ունէին: Զանոնք կարելի է որպէս օրինակ նկատել ամբողջ հռոմէական կայսրութեան մէջ գրուած ջերմուկներուն:

Հռոմ իր պատմութեան առաջին դարերուն անձանօթ էր հասարակաց բաղնիքներու: Ք. Ա. Գ. դարուն միայն, մեծահարուստներու դղեակներուն մէջ լոզարաններ չինուիլ սկսան: Այս քայլը պահանջէ մը սկիզբ առած էր. կը բացատրէ իրարմէ զատելու մէջ երկրաչափ – ճարտարապետական աշխատանքներն ու մանրամասն թղթածրարի պատրաստութիւն – ը՝ զաշտի վրայ կիրարկուելիք չինութեան գործէն: Սերտողութեանց պարտականութիւնը սովորաբար կը վստահուի խորհրդատու երկրաչափ – ճարտարապետական գրասենեակի մը, որ կը պատրաստէ ծրագրի մանրամասն թղթածրարը ու յետագային, Վեմ–ի լիազօրութեամբ, կը հսկէ ծրագրի գործադրման: Գործադրութիւնը կը վստահուի շինարարական կամ այլ պահանջուած մասնագիտութեամբ գործակատար ընկերութեան մը: Այս մօտեցումով ընդհանրապէս կ'իրագործուին չատ խստապահանջ, զգայուն ու ծայրագոյն բծախնդրութիւն պահանջող ծրագիրները՝ ինչպէս բնակարանային, ուսումնական, առողջապահական, արուեստներու ու մարզական կազմածներ: Երկրորդ մօտեցումը որ սովորաբար «բանալի յանձնե – լ»ու պարզունակ տարազով կը ներկայացուի, իր սկիզբը նոյնպէս կ'առնէ հասարակաց ընդհանուր նախագծէն ու անոր պահանջքներէն, բայց մէկ ընկերութեան պատասխանատուութեան տակ կը դնէ ծրագրի մանրամասնութիւնները մշակելու, գծելու եւ վերջապէս իրագործելու ամբողջական գործը՝ միշտ Վեմ–ի երկրաչափ – հսկիչներու հովանիին ներքեւ: Այս երկրորդ մօտեցումով սովորաբար կ'իրագործուին յարաբերաբար մեծ ծաւալով հանրային սպասարկութեանց ծրագիրները ինչպէս ջուրի ու կոյուղիներու ցանցերն ու զտարանները, էլեկտրականայաններ, ճարտարարուեստական գործարաններ և ընդհանրապէս այնպիսի պարագաներու, ուր մասնագիտացած ընկերութիւններ խնդրոյ առարկայ ծրագրին հետ ներգաշնակուելու ընդունակ իրենց սեփական ու փորձուած կազմածներն ու լուծումները ունին:

(Շար. 2)

կայէր հռոմայեցի գաղափարը: Հասարակաց բաղնիքներու չինութիւնն ալ նոյն թուականներուն կը զուգադիպի. փոքր կառոյցներ էին, ուր քաղաքացին ու զառաջին կրնային լողնալ մուտքի փոքր վճարումի մը փոխարէն: Այս սովորութիւնը առողջապահութեան նոր ըմբռնում մը բերաւ Հռոմէացիներու առօրեային. այս ըմբռնումին արմատները պէտք է փնտռել յունական աշխարհին մէջ: Այս նոր կառոյցները Ցունասանի դրաւումէն եաք կը բարձրանան, գրաւելով այդ երկիրը, Հռոմէացիները իրենց ունեցածէն աւելի չքեղ, աւելի նըրբացած ապրելակերպի մը ծանօթացան: Հոնկէ բերին չատ մը սովորութիւններ:

Բաղնիքի հարցին մէջ պիտենք անդրադիտ բնոյթը, միանաղաբար լոզնալու պարագան էր: Ցետոյ կիներու եւ այրերու համար անջատ լոզարաններ կառուցանելին: Ք. Ա. 33 թուականին Հռոմի մէջ 170 հատ բաղնիքի չէնք կար: Դ. դարուն 856–ի հասաւ այդ թիւը:

Բաղնիքները պէտք չէ չփոթել ջերմուկներուն հետ. այս վերջինները գլուսանքի բաղմամարդ վայրեր էին, եթէ չըսենք մշակութային ֆեդրոններ: Առանց մուտքը ձրի էր, ու Օդոստինոսի չբլանին խոկական հիմնարկներու վերածուելուն, ամէն մարդ կրնար օրական միջին հաշուով երկու ժամ հոն անցընելու: Առաջին Ակրիպան էր որ մտածեց Ք. Ա. 33 թուականին ջերմուկներ նուիրել իր զաղաքացիներուն: Անոր յաջորդեցին Ներոն, Տիտուս, Տրայան .. մինչեւ Կոստանդին կայսրը, Դ. դարուն:

Այս ջերմուկները թէ՛ լոզանքի, եւ թէ հանդիսաի, խօսակցութեան, հաղորդակցութեան եւ մարզանքի կեդրոններ կ'ընծայէին: Ամէնէն հարուստ ամէնէն աղքատը հոն իրար կը գտնէին, կարելի է ըսել թէ առտուն քաղաքին տըրապարակին վրայ սկսած վէճեր կամ հարցեր հոն կը շարունակուէին: Լոզանքի մասը ունը տաք, պաղ եւ գաղջ բաշխներ: Կրնային նաեւ փոքր, չատ անկիւններ գտնուիլ, ուր կարելի էր գիմի լոզանք առնել: Մարճումի յատկացած սրահներ ալ կային:

Կայսրութեան առաջին երկու գարերուն կոչնակ մը ջերմուկներու բացումին ազդանչանը կուտար. անոնք կը փակուէին արեւամարին հետ: Հարուստները հոն կուգային իրենց գերիներուն հետ, որոնք կը պրէին լոզանքի անհրաժեշտ իրերը. զանազան իւղեր, օծանելիքներ, մարզանքի առարկաներ, անձեռոցիկներ, անուշահոտեր: Գերիները կը չփէին իրենց տիրոջ մարմինը, աղտազերծելու համար. իսկ աղքատները կը գոհանային իրենց մարմինը քսելով պատերուն: Ի պատմուի որ օր մը Հաորիան կայսր նախկին գինուորական մը կը տեսնէ իր մարմինը կը քսքսէր պատին: Պատճառը կը հարցնէ. նախկին գինուորականը կը խոստովանի իր աղքատութիւնը: Անմիջապէս, կայսրը անոր գրամ ու գիրներ կը նուիրէ: Յաջորդ օրը, երբ կայսրը մուտք կը գործէ, բոլոր ծերուկները կը սկսին իրենց մարմինը քսել մարմարէ պատերուն: Սակայն Հաորիան անոնց խորհուրդ կուտայ որ աղտոզներուն իրարու մարմինները, փոխանակ պատերուն քսելու...:

Լոզանքին եաք սովորութիւն էր մարճումը. հարուստները իրենց մարմինը կը յանձնէին վարպետ մարձիչներու, այ միջոցին կը գործածուէին հոտաւէտ իւղեր, օծանելիքներ: Առկէ եաք, լոզարանին կը մնար հագուիլ ու վերադառնալ տունը:

Ջերմուկները կ'ունենային մարզասրահ, գրադարան, դասախօսութեան սրահ, ճեմասրահներ: Հոն կ'ըլլային նաեւ փոքր վաճառորդներ, արհեստաւորներ: Հռոմէացիները հետզհետէ մարզական կեանքով կը հետաքրքրուէին, առնական մարմինին գեղեցկութիւնը տեղ կ'ունենար հռոմէական կեանքին մէջ: Աթլեթիզմը նորաճեւութիւն կը դառնայ: Կայսրութիւնը կը մեծարէր իր մարզիկները:

Կարելի է երեւակայել այն ոգեկոչ խանդավառութիւնը որ կը տիրէր ջերմուկներու մէջ. անկիւն մը ծանրարձաններ կը մարզուէին, անդին գնդակ խաղացողներ. Համաճայն չեն ու կը վիճին: Կան լոզանքի ճիչերը, ըմպելի, ուտելիք ծախողներու ճիչերը, խաղներու կանչերը...: Ամէն մարդ հոն է, մինչեւ յետին թշուառը, որ չի վարձներ փոշիներու մէջէն հարուստ մը գրկելով կամ անձեռոցը վերցնելու, յուսալով ընթրիքի հրաւէր մը:

Այս ամբողջը հոյակապ չրջանի մը մէջ: Հսկայական կամարները կը հանգչէին մեծգի սիւներու վրայ: Պատերը

ACADEMIES
DE CRETEIL - PARIS - VERSAILLES

BACCALAUREATS ET AUTRES EXAMENS

Depuis 1985 les candidats ont la possibilité de présenter l'arménien comme première ou seconde langue vivante au baccalauréat du second degré, à l'égal de l'anglais, l'espagnol, le russe etc.

Jusqu'à cette date (1985) la seule possibilité était l'épreuve facultative - option. Mais il faut savoir qu'une partie des élèves aurait été capable de se présenter à une épreuve plus difficile. Le nombre des candidats augmente chaque année : 53 en 1982, 80 en 1988, nous en compterons 103 cette année, répartis comme suit :

B. E. P. (Brevet d'Etudes Professionnelles)	10
B. T. S. - B. T. (Brevet Technicien Supérieur)	7
Bacc. Professionnel (nouveau depuis 2 ans)	2
Bacc. de technicien	14
Bacc. du 2e degré - facultatif (option)	25
Bacc. du 2e degré - épreuve obligatoire 1er et 2e oral	40
Bacc. du 2e degré - épreuve obligatoire 1ère langue écrit	2
Bacc. du 2e degré - épreuve obligatoire 2ème langue écrit	3

C'est une bonne progression, mais il devient de plus en plus difficile pour les jeunes de trouver l'enseignement convenant à l'examen.

Durant ces 3 dernières années l'examen (1ère et 2e langue) a changé de nature par rapport à l'épreuve facultative, et les exigences évoluent dans cette nouvelle situation. Beaucoup de candidats ont trouvé de bons enseignants auprès des différents organismes existants (églises - collèges - maisons de la culture etc.) ou même auprès de professeurs isolés et compétents. D'autres par contre espèrent trouver une notation plus favorable en choisissant l'arménien 2 ou 1ère langue, et risquent la déception (et la connaissent)..

L'idéal serait une préparation normale, c'est-à-dire étagée sur l'ensemble des études secondaires.

Dans cette optique, à Issy-les-Moulineaux, ville ayant une communauté arménienne nombreuse et homogène, nous avons demandé la création d'un poste de professeur d'arménien 2e langue en 4e et 3e dans un collège, suivi en 2e et 1ère Terminale au lycée (lycée Michelet à Vanves). Un dossier a été longuement préparé et remis au Rectorat de Versailles. Il comprenait l'appui du Professeur Mahé, de Monsieur Santini, maire d'Issy-les-Moulineaux, de la Commission Pédagogique à Alfortville, et de toute la communauté arménienne d'Issy et des environs. Bien que cela ne fut pas évident, (il faut savoir que seules 17 langues font partie des langues vivantes enseignées dans les lycées français) Monsieur le Recteur a donné son accord et la classe peut commencer à fonctionner dès Septembre 1989. Mais la question reste de «remplir» la classe. En effet celle-ci ne pourra s'ouvrir qu'avec un effectif suffisant —au minimum 10 élèves; or, pour l'instant, seulement 8 sont PREinscrits!

Les familles, si elles ont applaudi des deux mains à l'idée d'une telle initiative, préfère finalement, au moment du choix, opter pour une deuxième langue «plus utile» (espagnol, russe etc).. Nous avions espéré implanter à Issy-les-Moulineaux une pédagogie de la langue arménienne au sein même de l'Education Nationale pouvant s'étendre à d'autres villes de la France.

Nadine ENEZIAN

Գերմանահայ ճառնակաւի

ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ Ի ՆՊԱՍՏ
ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Վերջերս Արեւմտեան Գերմանիոյ հարաւային կողմը գտնուող Կաու – Ալկեսհայմ եւ Քալվ աւաններ – րուն մէջ տեղի ունեցան հայկա – կան չաբաթներ : Առաջինը կազմակեր – պուած էր տեղւոյն բողոքական եւ կաթո – ղիկէ եկեղեցիներուն եւ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղին կողմէ, իսկ երկրորդը Քալվի այսպէս կոչուած «Ֆօլքսհոխչու – լէ»ին կողմէ : Յուցադրուեցաւ Պ. Մի – նասեանի հաւաքածոն, որ կը բովան – դակէ տարազներէ, հայկական դրամ – ներէ գատ նաեւ լուսանկարներ քաշուած աղէտի վայրերը : Եղան նաեւ դասախօ – սութիւններ եւ տարբեր մշակութային ձեռնարկներ : Ժիրայր Քոչարեան ներ – կայացուց Հայոց նոր եւ նորագոյն պատ – մութիւնը իսկ Գրիգորեան Եպիսկոպոս Հայաստանեան եկեղեցիին դերը վերա – շինութեան աշխատանքներու մէջ : Երա – ժըշտական բաժինը առանձնած էր Մու – զիքամ երրեակը, հայկական պարերը ներկայացուեցան Քարլսրուհէի Պասլեան պարախումբին կողմէ : Ձեռնարկներուն ընդհանուր հասոյթը տրամադրուեցաւ կիրուականի մօտերը կառուցանելի ման – կական դիւղի մը.

Թերեւս հետաքրքրական է դիտնալ թէ Քալվի մօտերը գտնուող Հիրսաուի վան – քի պաշտպան սուրբը Դ. դարու Մեծ Հայքի եպիսկոպոսներէն այսպէս կոչ – ուած Ս. Աւրեղիանոսն է, որուն ճախիւնը Թ. դարուն բերուած է Հիրսաու :

***

ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ
ՊՐԱՈՒՆՇՎԱՅԿԻ ՄԷՋ

Յունիս 13–ին Պրաունշվայկի Պրիւ – տերնքիրխ եկեղեցիին մէջ համաքրիս – տոնէական պատարագով մը բացումը կատարուեցաւ Հայեր եւ Ասորիներ ցու – ցահանդէսին : Պատարագին իրենց մաս – նակցութիւնը բերին բողոքական, կաթո – ղիկէ, ասորի եւ հայ – առաքելական հո – գեւորականներ, հաւատացեալներ : Բազ – մանդամ պատուիրակութեամբ մը ներ – կայ էին մանաւանդ ասորի հոգեւորա – կանները (արքեպիսկոպոս մը եւ քանի մը քահանայ հայրեր), հայաստանեայց եկեղեցին կը ներկայացնէին մեծ յապա – ղումով ժամանած քահանայ հայր մը եւ տեղացի դպիրներ : Մանաւանդ զերմա – նացի հոգեւորականները չեզտեցին ցու – ցահանդէսին նպատակը. ծանօթացնել այս երկու հնագոյն քրիստոնեայ ազգերը զերման ժողովուրդին :

Յաւարտ պատարագին վերապատուելի Տիմբըմանն ներկաները հրաւիրեց այ – ցելելու ցուցահանդէսը, դիտել ցու – ցադրուած լուսանկարները եւ իրերը : Ա – նոնք ամփոփուած են տասնեակը մեծադիր ցուցատախտակներու վրայ եւ երեք ցու – ցապահարաններու մէջ : Պատրաստուած է նաեւ գրքոյկ մը՝ լեցուն երկու ազգե – րուն անցեալին եւ ներկային վերաբեր – եալ յաւելեալ եւ ճշգրիտ տեղեկութիւն – ներով :

Վերապատուելի Տիմբըմանը, որ մը – դիչ ուժն էր ներկայ ձեռնարկի իրակա – նացման, անձամբ մը չէ Պրաունշվայկի մէջ : Ան տարիներէ ի վեր կը հետաքրը – քրուի ասորի ապաստանեալներու հար – ցերով, մօտէն կը ճանչնայ արեւելքի քր – իստոնեաներու ունեցած դժուարու – թիւնները՝ թէ հոս եւ թէ իրենց հայ – րենիքին մէջ, ունի կապեր տեղւոյն հայ համայնքին հետ : Ցոյժ գնահատելի է իր երեք աշխատակցուհիներու հետ միաս – նաբար կազմակերպած այս ցուցահան – դէսը, որ բաց պիտի մնայ մինչեւ Հոկ – տեմբեր 15 :

ՐԱՖՖԻ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ

ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐՈՒ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄԸ

Քսան հնչակեան կախաղաններու յի – շատակը ոգեկոչելու համար երեկոյթ մը կազմակերպուած էր Յունիս 17, Շա – բաթ, Փարիզի Հ. Բ. Ը. Միութեան Ա – լեք Մանուկեան սրահին մէջ :

Օրուան նախագահը՝ Պր. Նազարէթ Պշտիկեան, բացման իր խօսքին մէջ նշեց թէ այդ թուականը սուգի, արցունքի օր մը չէր, այլ յիշելու, ոգեկոչելու, ներշնչուելու օր մը : Ան յիշեց հնչակեան մեծն Մուրատի 1913–ին կատարած նա – խատեսութիւնը, թէ պէտք չէր խոր – հիլ իթթիհատականներու մեղրածորան խօսքերէն. խարկանք կ'ըլլար կոր – ծել թէ կարելի էր անոնց հետ եղ – բայրանալ կամ բարեկամանալ : Այդպա – րեւ, 1915–ի Ապրիլ 24–ը, ապա Յունիս 15–ի զոհ կախաղանները, նախաքայ – լերը եղան մեծ ազէտին որ երկու միլիոն հայ կեանք արժեց, արդարացնելով Մուրատի նախատեսումը : Իրմէ վեր պա – տանուհի մը՝ Անի Գուլումճեան բեմ բարձրացաւ արտասանելու համար Յ. Դաշնակցի «Հայերէն» քերթուածը. իր դիտակից, համարձակ մեկնաբանու – թիւնը հայ բեմը նոր ուժով մը օժտուած տեսնելու խանդավառութիւնը պատճա – ռեց :

Խօսքի այս առաջին բաժնին յաջորդեց երաժշտական վահագնի մը. Սերգէյ Մարգարեան որ քանի մը ամիսէ ի վեր Փարիզ կը գտնուի ու այնքան գնահատ – ուած անուն մը դարձած է հայ երաժշտա – սէր շրջանակներուն մէջ, այս երեկոյթին եւս բերաւ իր մասնակցութիւնը, նախ Շուիֆնէն երկու կտոր նուագելով :

Օրուան առաջին բանախօսը՝ Մացակ Փօլատեան «մեր յեղափոխական պայ – քարին մտքի ու բազուկի լաւագոյն 20–ը» կոչեց Փարամազի պլխաւորած խումբը : Ան եւս չէշտեց Իթթիհատական թուրք իշխանութեան եղբայրութեան կեղծ հը – րաւէրէն չխաբուելու հրամայականը, որ կուգար քան կախաղաններէն եւ սակայն արձագանգ չէր գտած որոշ շրջանակի մը քով :

Մ. Փօլատեան ըսաւ թէ քաններու կուսակցութիւնը կը հաւատայ թէ հայու – թեան ելքի ճամբան ներկայ Հայաստանին եւ հայրենի ժողովուրդին արդար պա – հանջներուն տէր կանգնելու մէջ կը կա – յանայ : «Արդար պահանջ» բացատրու – թիւնը անմիջապէս կ'առընչուէր անշուշտ Ղարաբաղին, յատկապէս նաեւ այն պատճառով որ հոնկէ կուգար հնչակեան այս զոհերուն գլխաւոր դէմքը՝ Փարա – մազ : Բանախօսը ապա անդրադառնալով Հայաստանի իշխանութեան Մայիս 28–ի, Ապրիլ 24–ի, Եռադրօշի հանդէպ վերջին դիրքորոշումին, ըսաւ թէ պէտք է չա – րունակուի ճկուն միջոցառումներու դի – մումը, յատկապէս կասեցնելու համար արտագաղթի իրականութիւնը : Մ. Փօ – լատեան իր բանախօսութիւնը աւարտեց այն հաւատքով որ Սփիւռքի կառոյցնե – րէն, ուր այսօր թափանցած է յուցամո – լութիւնը, հանգստամոլութիւնը, պիտի գան նուիրուած մարդիկ, նոր Փարամազ – ներ :

Սերգէյ Մարգարեանի, հայկական մե –ղեդիներով ու Ա. Խաչատրեանի Թոքատ – տայով նուագի Բ. բաժինէն ետք, օր – ւան նախագահը խօսք տուաւ Պ. Կէնճեան – ի : Ան հայ բանուորութեան մէկ ման – րանկարը նկատեց քաններու խումբը, քանի որ անոր մասկը կազմէին ամէն ա – զգի մարդիկ : Ապա, Պ. Կէնճեան պարէզի մարդիկ : Ապա, Պ. Կէնճեան պատմեց անձնական յուշեր. «առաջին յեղափոխական երգը զոր երգած եմ «Նալ – բանդեանի «Ազատութիւն»ն էր, Սապահ Կիւլեանի ներկայութեան, Առափարզարի «Մեր տունը» ըսաւ ան : Անգամ մըն ալ, յետագային, Ս. Շահէնի «Կարկառուն կամար»ներուն մէջ ինք մարմնաւորած էր վանեցի դերը :

Պ. Կէնճեան աւարտելէ առաջ, ըսաւ թէ միշտ կը խանդավառուի ազգային իղձերով. ան փափաք յայտնեց որ Քսան – ները յիշուին ազգովին, Սփիւռքէն Հա – յաստան :

Ժամանակակից մեր պատմութեան տխուր, այլ այնքան թելադրական մէկ էջին ոգեկոչումին նուիրուած երեկոյթը փակուեցաւ Նազարէթ Պշտիկեանի չնոր – հակալութեան խօսքերով :

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

Իրանի հայաշատ կեդրոններուն մէջ՝ Թեհրան, Նոր Ջուղա, Շիրազ, Ռաշտ, Թաւրիզ, Ուրմիա, զանազան հանդիսա – թիւններով տօնուած է Մայիս 28–ը : Ա – մէն տեղ հազարաւորներու բազմութիւն – ներ խանդավառութեամբ ողջունած են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին ո – րոշումը 1918–ի Հանրապետութեան հռչ – չակումին ու եռագոյն դրօշին մասին : Հանդիսութիւններու ընթացքին կատար – ուած են զասախօսութիւններ, համերգներ, արուեստագիտութիւններ :

***

ՊՈԼՍՈՑ կեդրոնական Սանուց Միու – թեան ճաւարակի մրցանքը աւարտած է Յունիս 8–ին : Չորս տարբեր դասակարգե – րու մէջ 120 հոգիի մասնակցած մրցու – մին 21 հոգիէ բաղկացեալ մեծերու դա – սակարգին մէջ առաջնութեան արժանա – ցած է Առնօ Կարապետեան : 28 մրցակից – ներէ բաղկացեալ երիտասարդներու դա – սակարգին մէջ առաջին հանդիսացած է Շահին Չէնկիլեան : Մրցանքին ամենամեծ մասնակցութիւնը 57 հոգիով փոքրերը բերած են. հոս ալ առաջնութեան արժա – նի եղած է Սամուէլ Ներկիզ : Աղջիկներու մէջ առաջնութիւնը խլած է Անի Պօյաճը :

***

ՍԿԻՏԱՐԻ «Սէմէրճեան» եւ «Ներսէս – եան» վարժարաններու Սանուց Միու – թեան սրահին մէջ Յունիս 9–ին, Ֆէրի – դիւղի Սանուց Միութեան թատերախում – բը իններորդ անգամ ըլլալով ներկայա – ցուցած է Ս. Շէնոխի Քանը Նիկեար թատերախաղը : Սրահը բերնէ բերան լե – ցընող հանդիսականները հաճոյքով հե – տեւած են արդի թրքերէնով ու օսմանե – րէնով ներկայացուած այս թատերախա – ղին : Նշան Շիրինեանի բեմադրած ներ – կայացումէն ետք, պատշաճ ընդունելու – թիւն մը տեղի ունեցած է նոյն սրահին մէջ :

***

ԼՈՍ ԱՆՃԸԼԷՍ ժամանած են 200 հա – զար տպաքանակ ունեցող «Ոզնի» երկա – բաթաթերթի գլխաւոր խմբագիր Սարա – մայիս Սահակեան եւ «Լոյս» հրատարակ – չատիրեան տնօրէն Սօս Մովսիսեան, Մա – յիս 30–ին, ամերիկահայ «Քաջ Նազար» երեւիթաթերթի հրաւէրով : Անոնք «Քաջ Նազար» թերթի խմբագիր Յովհաննէս Բալայեանի ընկերակցութեամբ, Յու – նիս 1–ին, այցելած են «Ասպարէզ»ի կր – կէնտէյլի խմբագրատունը :

կտոր տուտուկի

Երաժշտական արուեստի միջազգային ակադեմիան Թուռի մէջ Յուլիս 6 – 31–ին կը կազմակերպէ ժե. փառատօնը : Նա – խատեսուած յայտագրին մէջ մեծադոյն տեղը կը գրաւեն Խորհրդային Միութեան զանազան խումբերն ու արուեստագէտ – ները : Թուռի փառատօնին ի միջի այլոց իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Կի – րովի թատրոնին նուագախումբը, երգ – չախումբը, «Մոսկուայի մենահատոր – ներ»ը, «Մոսկուայի երգեհակը», «Շոս – թակովիչ» քառեակը եւայլն :

Փառատօնին հրաւիրուած ծանօթ ար – ուեստագէտներու շարքին մէջ կայ Գե – ղամ Գրիգորեանը : Ան Երեւան ծնած է, վեց տարեկանին կը սկսի չութակ նուա – դել, յետոյ 19 տարեկանին երգի դասեր կ'առնէ ու 24 տարեկանին մուտք կը գործէ Երեւանի օպերան : 27 տարեկանին կը մեկնի արեւմուտք, վարժընթացի շրջան մը կը բոլորէ Սքալայի մէջ. այդ շրջանին կ'ներգէ Միլանոյի, Հռոմի, Ձենովայի, Թրիէսթէի, Փարմայի մէջ : Վերադարձէն ետք (1980) յաճախակի կը հրաւիրուի Մոսկուայի Պալշոյ թատրո – նին, Լենինկրատի Կիրով թատրոնին եւ կիեւի օպերային կոմպ. պերեր կը ըս – ոանձնէ Քավալլերիա Ռուսթիքանայի, Թրավիաթայի, Ցաուսթի, Թոսքայի, Նորմայի մէջ : Շրջապտոյտներու մաս – նակցած է Մխայեալ – Նահանգներու, Քանատայի, Իտալիոյ, Ցրանսայի մէջ :

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գէորգեան,
Տոքթ. եւ Տիկին Վարուժան Գէորգեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արմէն Մանուէլեան եւ զաւակները,
Պ. Արտաշէս Գէորգեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները յաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծհօր՝

ԱՐԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ
(Սարկաւագ)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 21-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի, Յունիս 27, ժամը 8·30-ին Փարիզի Ս. Յովհ.-Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Քոլոմպի գերեզմանատունը՝ rue de la Cerisaie, *ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:*

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տոքթ· եւ Տիկին վ· Գէորգեանի եւ համայն ընտանիքին:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

1977 — 1989

12 ANS D'ACTIVITES
SANS DISCONTINUER

Dimanche 25 juin à 17 h 30

GALA M.C.A. 89

Sous la Présidence d'honneur de
M. René ROUQUET
Député Maire d'Alfortville
—— Entrée libre ——
Salle Lapierre, Grand Ensemble
près Place du Petit Pont

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

CROIX BLEUE

Rectification

Une erreur s'étant glissée dans le paragraphe «Dons» du Rapport d'Activités «Opération Arménie» de la *Croix Bleue des Arméniens de France*, paru dans «Haratch» lire le montant de la collecte comme suit: 17.818.027 Frs. au lieu de 16.534.316 Frs.

CONSEIL D'ADMINISTRATION

– ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ –

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Խաչի Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնին բացուելու պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 6 ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար:

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն:

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՀԻԻՐԱՒԻՐՈՒԹԻՒՆ

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ 39 – 85 – 36 – 53
ՓՈԽԱՆԵԱՆ 43 – 37 – 90 – 69

Յուլիս 4-էն վերջ – Հ· Կ· Խ· Մանկանց Բոյն (16) – 31 – 21 – 77 – 63

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

U.G.A. ARDZIV MARSEILLE

GRANDE FETE CHAMPETRE

Dimanche 2 juillet à partir de 10 heures
au Parc des Loisirs de Valabre

- Ambiance arménienne
- Jeux d'enfants
- Concours de boules
- Concours de contrée

◆ *Buffet et Chich Kébab* ◆

Venez nombreux pour encourager l'U.G.A. ARDZIV
au seuil de la nouvelle saison.

GRANDE FETE CHAMPETRE

KHANASSOR

à l'initiative du Comité F.R.A. « SOSSÉ »

LE 2 JUILLET
— Parc Bon Repos —
78140 VIROFLAY (Près Place Louis XIV - Nle. 10)

Messe Requiem pour les camarades disparus
en l'Eglise Arménienne de Chaville
puis recueillement sur la tombe du Prince Arghoutian
l'un des héros de la Bataille de Khanassor
Prise de parole : Mme MADELEINE ULUBEYAN

Ambiance ◆ Surprises ◆ Buffet ◆ Jeux ◆
Concours : Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou . . .

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի թաժանորդներուն"

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS...

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

Rejoignez-Nous
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section Sevran — Livry Gargan
« *Dirouhie Missakian* »
présente
TIMAG

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ
«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԹԺՈՒԱՐ Է»

Vendredi 30 Juin à 21 heures
Centre Jeunesse - Culture - Loisirs
36, rue Eugène Massé
93190 Livry-Gargan

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները– Տիկին Սրբուհի Շահպազեան 100 Ֆր·, Տիկին Գինիճեան ընտանիք 1·000 Ֆր·, Տիկին Սրմենուհի Փէհլիւանեան եկեղեցւոյ մաքրութեան համար 1·000 Ֆր·, Պր· Խաչիկ Գիւմբիւ 200 Ֆր·, Տիկին Արեգնազ Գէպէլեան 100 Ֆր·, Տիկին Զարուհի Սեպուհեան 1·000 Ֆր·, Տիկին Այոլենան 200 Ֆր·, Պր· Պետիկեան 100 Ֆր·:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 27

MARDI
27 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.043 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.043

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱՒ ԿԻՐԱԿԻ

ԵՐԿՈՒ ԿԱՐԵՒՈՐ ՈՐՈՇՈՒՄ՝

ՃԱՆԱՉՈՒՄ ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՓԱԿՈՒՄ ՆԱՅԻՐԻՏ ԳՈՐԾԱՏԱՆ ԱՅՍ ՏԱՐԻ

ՉՈՐՍ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԵՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒԵՑԱՆ

Երկուշաբթի առաւօտ, հեռաձայնային հաղորդակցութեամբ Երեւանի հետ կըսպանք հետեւեալ առաջին լուրերը առնել, Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանին մասին, որ վերջ գտած է Կիրակի իրիկուն:

Նստաշրջանը բացուած էր Ուրբաթ, Յունիս 23–ին: Բոլոր նիստերը ուղղակի կը սփռուէին հեռատեսիլէն: Անկախ ամէն, ժողովուրդը չրջապատած էր Գերագոյն Խորհուրդի չէնքը եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի գետեղած քարձրախօսներուն չնորհիւ, կրնար հետեւիլ նիստերուն եւ միաժամանակ կը հակազդէր: Այսպէս ակիզբը դժդհոհութիւններ եղած են, երբ չ ուզուած ընթացք տալ հրաւիրեալներու ներկայութեան առաջարկին, բայց ի վերջոյ հարցը լուծուած է եւ կարելի եղած է հրաւիրել ոչ – երեսփոխաններ:

Գետազային թողլով մանրամասնութիւնները, այժմէն տանք գլխաւոր որոշումները: Երկու կարեւոր որոշումներն են. –

Ա) Այս տարի իսկ կը վակուի Նայիրիտ գործատունը (որու աւերիչ դերը ապահովութեան գետնի վրայ ծանօթ է):

Բ) Կը ճանչցուի Հայոց Համազգային Նարժումը (որու կազմութեան մասին գրած էինք Յունիս 23–ի մեր թիւով եւ յոյս ընծայած Հոչակագիրը):

Այս կենսական որոշումներէն զատ, այլ կարեւոր քայլ մը առնուած է: Նշանակուած են չորս յանձնաժողովներ հետեւեալ հարցերու շուրջ. –

1·– Ղարաբաղ
2·– Աղէտեալ գօտի
3·– Փախստականներու պարագան (այլ հանրապետութիւններէ հասնող Հայեր)
4·– Էկոլոգիա (բնապահպանութիւն):

Այս չորս յանձնաժողովներուն մէջ կան Ղարաբաղ Կոմիտէի կամ ընդհանրապէս Հայոց համազգային չարժումին բաղադրիչ կազմակերպութեանց մէկ կամ աւելի ներկայացուցիչներ: Յանձնախումբերը 10 – 12 հոգիէ կազմուած են:

Ինչպէս ըսինք, դուբէն, նիստերու հետեւող բազմութիւնը իր դժգոհութիւնը, բողոքը կ'արտայայտէր մանաւանդ առաջին երկու օրերը, երբ չէր կատարուեր իր ուզածը, ապա սակայն չէ ծածկած նաեւ իր գոհունակութիւնը, թ մասնաւորի Կիրակի իրիկուն, երբ նստաշրջանին փակումէն ետք, Մատենադարանի առջեւ հաւաքուած է: Աղտաթեւ, այս առթիւ մրթինգ մը եղած է Կիրակի գիշեր, որու ընթացքին հաղորդուած են վերջին որոշումները, որոնց, անշուշտ աւելի մանրամասնօրէն կ'անդրադառնանք երբ աւելի ամբողջական տեղեկութիւններ առանձնք:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՓԱՆՏՐՅՈՒ, Յունուարեան նախկին (եւ այժմ՝ նշանակուած) նախարարապետը Շարաթ օր բաւական ծանր վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ Թոքի, երկամունքի եւ անշուշտ սրտի բարդութեանց հետեւանքով: Ծանօթ է որ Փափանտրէուի վիճակը կայուն պարագլուխը, որ իր երկիրը եւ աշխարհ պայթակղեցուց իր սիրային յարաբերութիւններու քէչ մը, չափազանց նաեւ ցուցադրութեան մը պատճառով, քանի մը ամիս առաջ սրտի գործողութեան ենթարկուեցաւ Լոնտոնի մէջ: Յունիս 18–ի ընտրութիւններուն մեծամասնութիւնը կորսնցուց, բայց ընդդիմադիր Նուիլիը կորսնցուց, բայց ընդդիմադիր Նուիլիը կորսնցուց, բայց ընդդիմադիր Նուիլի

ՄՈՍՔՆ

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՌԱՆՑ ՄԱՐՔՍԻ ՈՒ ԷՆԿԵԼՍԻ

ԳՐԵՑ՝ ԴԱՆԻԷԼ ԹԻՒՖԷՆԲԱՃԵԱՆ

Վերաշինութեան ծրագիրներու տրամաբանական ու ժամանակագրական ընթացքը կը պահանջէ ուրեմն, որ առաջին առթիւ երկրաշարժ – ճարտարապետական դրասեննեակները յանձնառութիւնը առնեն ընդհանուր նախագծէն մեկնելով ու ճըշդորիւ կերպով սահմանուած մեծ ու պզտիկ բոլոր շինարարական ծրագիրնե – րուն իրագործելի թղթածրարները պատրաստելու շինութեանց վերաբերեալ բոլոր մանրամասնութիւններով։ Այսպիսի դրասեննեակներ, որոնք նախապէս յիշեցած հարցարանին պատասխանելով արդէն արձանագրուած են Վետ–ի համակարգին յիշողութեան մէջ որպէս կարող ու արժանի, կը հրաւիրուին մասնակցելու այս բազմաթիւ ծրագիրներու թըղթածրարներու մշակման քան իրենց նախընտրութեանց, թեքնիք անճնակազմի ու նիւթական կարողութիւններուն։ Այս գործերուն համար կնքուած համաձայնութիւնները արդիւնքը կ'ըլլան Նուազուրդի, մրցանքի եւ կամ պարզապէս ուղղակի բանակցութեամբ՝ չատ մասնագիտացած ու հազուագիւտ յատկանիշներ ու կարողութիւններ ունեցող ընկերութիւններու պարագային։ Համաձայնութիւնները կ'ըլլան լաւ նկարագրուած ու սահմանուած պարտականութեանց հիման վրայ, ամբողջացուելիք սահմանուած ժամանակի մէջ ու փոխանակ պատուաստինի մը, որ կրնայ ճշդուած դումար մը ըլլալ եւ վճռական համաձայնութիւն աշխատանքի ժամանակ սակերու վրայ, մանաւանդ եթէ նոյն ընկերութեան կը վստահուի նաեւ շինութեանց վրայ թեքնիք հսկողութիւն կատարելու ապագայ պաշտօնը։

Երկրաշարժ – ճարտարապետական խորհրդատրասեննեակներու հետ եզած համաձայնութիւնները առեւտրական բնոյթ չունին այլ «յղացում» ու յարակից ծառայութիւններ «վարձու» առնելու նկարագրի։ Այսպիսի ստեղծագործական աշխատանքի մէջ հեղինակի իրաւունքները պաշտպանուած կը մնան ու ճարտարապետը ճեւով մը «փոխ կուտայ» իր յղացումները որպէսզի անոնք իրագործուին չօշափելի շինութիւններու մէջ։

Նոյնը չէ պարագան շինութիւն կատարող ու ծրագիրները իրագործող գործակատար ընկերութիւններուն հետ կնքուած համաձայնութիւններուն, որոնք պատ առեւտրական բնոյթ ունին։

Այս անգամ ալ, երբ ծրագիր մը իրագործման հանդրուանին հասած կ'ըլլայ, համակարգիչը կրնայ ընտրել թեկնածու ընկերութիւններու ցանկէն յարմար անուններ (առնուազն երեք, բայց երբեմն մինչեւ 15 – 20 անուններ), որպէսզի անոնք հրաւիրուին թղթածրարէն օրի – նակ մը առանալու, սերտելու եւ իրագործման դրամական առաջարկ մը ընելու նուազուրդի հիման վրայ։ Ծրագրին թըղթածրարները սովորաբար կարելի է ծախել հրաւիրուած ընկերութիւններուն՝ նախ անոնց պատրաստութեան ծախքերուն մէկ մասը փոխարինելու եւ ապագայ ընկերութեանց հետաքրքրութեան լրջութիւնը փորձաքարէ անցընելու համար։

Վերոյիշեալ, որ շինութեան համաձայնագրերը յաջողութեամբ պսակելու ամբողջ աշխատանքը երկարատեւ ու ծախսոտ ձեռնարկ մըն է, պարտական է որ այս ձեռնարկի բոլոր հանդրուաններուն Վետ–ը պէտք եզած ապահովութիւններն ու երաշխիքը ունենայ։ Այսպէս ուրեմն նուազուրդի մասնակցող ընկերութիւններուն ընկերացնեն դրամատնային երաշխիք մը, որ ի զօրու մնայ այնքան ատեն որ առաջարկը ի զօրու պէտք է մրնայ՝ այսինքն, սովորաբար, 90 կամ 120 օր։ Այս երաշխիքը կը ներկայացուի լաւ համբաւ ունեցող դրամատուն մը կողմէ, մասնակցող ընկերութեան խնդրանքով եւ ի նպաստ Վետ–ին որ կրնայ ճշդուած դումարը պահանջել որպէս վնասուց հատուցում եթէ ընկերութիւնը իր առաջարկը եւ քաշէ եւ կամ, ընտրուելու պարագային, մերժէ համաձայնութիւնը կատարել առանց համոզիչ ու արդարացուցիչ պատճառներու։ Այս դրամատերային երաշխիքը, որ «առժամեայ» կը կոչուի նուազուրդի հանդրուանին առընչուած ըլլալուն համար, սովորաբար կ'ըլլայ առաջարկուած ընդհանուր դումարին մէկէն երեք առ հարիւր արժէքով։

Ներկայացուած առաջարկներու սերտողութենէն եւ գնահատումէն ետք ընտրուած ընկերութիւնը կը հրաւիրուի համաձայնագիր ստորագրելու ու շինարարական աշխատանքներու գօրաշարժը սկսելու համար։ Բոլոր ընկերութիւնները կը վերադարձուին դրամատնային առժամեայ երաշխիքները, իսկ յաղթական ընկերութենէն կը պահանջուի զայն փոխարինել ուրիշով մը՝ համաձայնութեան դումարին 5 – 10 առ հարիւր արժէքով եւ ի զօրու ծրագրի ամբողջ տեւողութեան, մինչեւ ամբողջական ու վերջնական գործերու ընդունման թըղթականը։

***

Պետութեան մը համար բնական ու արդար է իր ծրագիրներու իրագործումը վստահիլ նախ զուտ տեղական – ազգային ընկերութիւններուն, ապա տեղական – օտար այսպէս կոչուած խառն անտեսութիւն ունեցող ընկերութիւններու, եւ, վերջապէս, զուտ օտար ընկերութիւններու՝ նախապատուութեանց յիշեալ շարքով։ Սպասելի է, որ Հայաստանի վերաշինութեան մէջ խորհրդային – օտար խառն անտեսութեամբ ընկերութիւններ առանցքային դեր խաղան, քանի որ անոնք քաղաքականօրէն ընդունելի, թեքնիք ու նիւթական դեռիններուն վրայ կարող իսկալ ինքնուրոյն մը կը ներկայացընեն այլապէս տասնամեակներու անվրդովելութեամբ ու մերժողական ոգիով անած վարչակարգերու փոխ – յարաբերութեանց մէջ։ Հայ Սփիւռքին համար մասնակցութեան ամենէն տրամաբանական ձեւն է հաւանարար այս խառն ընկերութեանց կազմութիւնը հայրենի անհատական ու պետական ընկերութիւններու հետ։ Այս տեսակի միութիւններուն մէջ ոչ – խորհրդային կողմը հիմա իրաւունք ունի մինչեւ իսկ մեծամասն բաժնեմասը ըլլալու դրամագլուխին 51 առ հարիւրով։

Այս խառն ընկերութեանց մասին բարձր մակարդակի բազմաթիւ յայտարարութիւններ եղան, աննախընթաց խանդավառութիւն ցոյց տրուեցաւ երկաթէ վարագոյրի երկու կողմերուն, բայց երկու հակառակորդ անտեսական վարչակարգերու միացումը մարմնաւորող այս տեսակի ընկերութիւններու կազմութիւնը անխուսափելիօրէն դառապարտուած է բազմաթիւ խոչընդոտներու հանդիպելու՝ բախտաւոր օր մը լոյս տեսնելէ առաջ։ Ի բացակայութեան օրէնքներու եւ անոնց կիրարկման միջոցներուն, կը մնայ նկատի առնել նախօրինակ մը՝ ամէնէն նշանաւոր նմոյշը, որ չատ հաւանարար այլեւս օրինական սահմանադրութիւնը ըլլայ ապագային կերտուելիք բոլոր խառն ընկերութիւններուն։

Արեւմուտքի եւ Խորհրդային Միութեան միջեւ տեղի ունեցած առեւտրական բանակցութիւններուն ամէնէն երկարն ու իրթիները տեղի ունեցաւ լինն ամիսներու տեւողութեան, միջազգային կոչումով ամերիկեան վեց հսկայ ընկերութիւններու ներկայացուցիչներուն եւ աւելի քան երեսուն խորհրդային ներկայացուցիչներու միջեւ։ Մոսկուայի ու Նիւ – Եորքի մէջ կայացած այս դաշտնի բանակցութիւնները մասնակի ձախողութեան մատնուեցան բազմաթիւ առիթներու, բայց համաձայնութիւնը, ըստ ամերիկեան կողմին հիմա իր վերջնական ու զոհացուցիչ տարազին մէջ է։ Մայիսէն սկըսեալ գործադրութեան դրուելիք այս համաձայնագիրը դուռը կը բանայ ամերիկեան վեց ընկերութիւններուն առջեւ խորհրդային համապատասխան հաստատութիւններու հետ քանէ աւելի խառն անտեսութեամբ ընկերութիւններ հաստատելու։

Բանակցութեանց ու համաձայնագրին կեդրոնական հանգոյցը կը կայանայ գըլխնելու մէջ ընդունելի միջոցներ՝ամերիկեան ընկերութիւններու իրագործած չահաբաժիններուը ծանր դրամանիշով գոյացնելու ու փոխանցելու հարցը։ Վեց ընկերութիւններն են՝ Արչըր Տանիէլզ Միտլանտ, Շեվրոն, Փորտ Մոթըր, Ար – ճէյ – Ար Նապիսքօ, Իթման Քոտաք, Ճանսըն էնտ Ճանսըն եւ Նիւ – Եորք Մերքանթոր առեւտրական դրամատունը։

Համաձայնագրին առանցքը կազմող յօդուածը ամերիկեան ընկերութիւններուն երաշխիք կուտայ իրենց չահերը տոլարով Ամերիկա փոխադրելու Խորհրդային Միութենէն՝ ուր ռուբլին կարելի չէ ուրիշ դրամներու վերածել։ Հարիւրէ աւելի էջերով այս համաձայնագիրը կարեւոր օրինակ մը կը նկատուի ապագայ այսպիսի բանակցութիւններու համար։ Առաջին անգամ ըլլալով երկկողմանի համաձայնութեամբ օրէնքներ կը հաստատին տուրքերու, աշխատանքի, հաշուապահութեան, ապահովագրութեան, իրաւարարութեան եւ ուրիշ գնապատառներու առընչութեամբ։ Մէկ խօսքով, երկու բոլորովին տարբեր ու մինչեւ հիմա իրարու հակադրուող տնտեսական կարգերու անհատատալի ամուսնութիւն մը։

Համաձայնութեան հիմնական ու ամէնէն կարեւոր յատկանիշը կողմերուն տրուած իրաւունքն է՝ ռուբլիի ու տոլարի փոխանակութիւններ կատարելու։ Գաղափարը այն է, թէ կազմուած խառն ընկերութիւններուն մէջ արտածելու կարելիութիւն ունեցող ու հետեւաբար տոլար չահողները պիտի կարենան փոխանակել իրենց չահած ծանր դրամանիշները միայն խորհրդային չուկային համար սահմանուած խառն ընկերութիւններու ռուբլիներով։ Շեվրոն ընկերութիւնը, օրինակի համար, առաջին հերթին կը հաստատէ խառն ընկերութիւն մը, որ պիտի արտածէ խորհրդային քարիւղը։ Ըստ համաձայնութեան կարգ մը պահանջներուն (որոնց մանրամասնութիւնը կատարելապէս չէ յստակացած), Շեվրոնի տոլարով չահերը պարտին դոհացնել սովետ պահանջք մը՝ ըստ որուն խառն ընկերութիւնները պարտին գոյացնել առնուազն իրենց «տուն» փոխադրած դումարներուն համահաւասար տեղական չահ…։ Ծրագիրը երկարաչունչ է ու Շեվրոնէն կը պահանջուի այս պայմանը հաւաստագրել ու զոհացնել տասներհինգ տարիներու տեւողութեան վրայ։

Կարեւորն այն է, որ ընկերութիւնները քարիւղի հոսելուն սպասելու պէտք չունին իրենց չահերը տուն ղրկելու. արդարեւ Սովետները երաշխիք կուտան ապահովելու բաւականաչափ ծանր դրամանիշ չահերուն փոխարժէքը միշտ ապահով պահելու համար։ Մանրամասնութիւններ, կը պակսին սակայն, թէ յաւակատէս ո՛ր խորհրդային հաստատութիւնն է, որ այս երաշխիքը պիտի տայ Ռուբլիի արժեզրկման դէմ պաշտպանելու համար (որ կրնայ մինչեւ 50 առ հարիւր համեմատութեամբ ըլլալ 1990–ին) ընկերութիւնները կը ծրագրեն սակերու հաւաքական համաձայնութիւններ կնքել իրենց երկար եւ կարճ տարողութեամբ պարտականութեանց պահանջները դոհացնելու համար։

Համայնական բանակցութիւններուն առընթեր, անհատական մասնակիցներ արդէն աշխատանք կը տանէին իրենց խառն ընկերութիւնները ստեղծելու. առաջինները կրնան ըլլալ Քոտաք ընկերութեան ձեռնարկները՝ արեան քննութեան կազմածներ ու համակարգիչի սարքաշարդող գործարաններ։

***

Առանց Մարքսի ու Էնկելսի վերաքննութեան այս «սենարիօն», որ արտասահմանի մէջ քազմաթիւ անգամներ իր յաջողութեան ապացոյցը տուած է մեծ ծրագիրներու իրագործման մէջ, անկարելի պիտի ըլլար որդեգրել Հայաստանի վերաշինութեան համար, եթէ կորքաչեվեան հրապարակախոսութեան ու վերակառուցումի հովերը փչած չըլլային վերջին մէկ քանի տարիներու ընթացքին։ Ընդհանուր մթնոլորտը նպաստաւոր է օտար եւ սփիւռքահայ գործօն մասնակցութեան՝ խառն անտեսութեամբ ընկերութիւններու խողովակով։ Կը մնայ անշուշտ հաստատել թէ կրեմլինի մէջ որդեգրուած տկզբունքները գործնական ի՞նչ որոշումներու կը յանգին շինութեան դաշտին վրայ։ Հրապարակայնութեան եւ միջազգային գործակցութեան հրաւէրները չատ խմաստ չեն կրնար ունենալ եթէ, օրինակի համար, Հայաստանի ընդհանուր ապահովութեան անօրէնութիւնը լիազօրութիւն չունենայ 15 օրէն աւելի կեցութեան արտօնագիրը չնորհելու աշխատանքի ծրագիրներով Հայաստան գործողներուն։

***

Հակառակ թաքուն ու երեւելի գժտութեանց, հայ Սփիւռքը, որ ջարդի, տեղահանութեան, հալածանքի, բռնութեան եւ, դժբախտաբար, կամաւոր արտագաղթի հետեւանք եղող ու բարոյական արդարացում չունեցող էութիւն մըն է, արդարացում չունեցող էութիւն մըն է, թանկագին առիթը ունի իր գոյութեան օգտակար մէկ երեսը պարզելու, վերչինութեան ի սպաս դնելով բոլոր այն միջոցներն ու գիտելիքները, որոնք ներչնուած են լայն կարողութիւններով օժտուած սփիւռքի զարգացած օրրաններէն։

(Շար. 3 եւ վերջ)

ԴԱՀԻՃԻՆ ՃԻՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. – «*Երեկոյեան Երեւան*»ի Մարտ 2–ի թիւին մէջ պատմական գիտութիւններու թեկնածու Ամատուն Վիրաբեան ծանօթուն յօդուած մը ստորագրած է. հոն կը պատմէ Անդրեկրկոմի Ա. քարտուղար Բերիայի անմեղ զոհերէն մէկ հանիին վիճակած անմարդկային ճակատագրին մասին։ Զանց կ'առնենք յօդուածին առաջին մասը, ուր կը պատմուի Բերիայի անցած ճամբան։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1922, ՅՈՒԼԻՍ 16

«Վրաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէն կը ծանուցանէ բոլոր ընկերներուն թանկագին ընկեր, կուսակցութեան վեթերան ընկեր Կամոյի ողբերգական մահուան մասին, որ տեղի ունեցաւ Յուլիս 15–ի գիշերը։

Թաղումին մասին առանձին կը յայտնուի»։

Թիֆլիսի, Բաքուի եւ Բաթումի պատխիները գաղտնի պահած էին Ստալինի հարցաքննութիւններուն արձանագրութիւնները։ 1922–ին ամանք արդէն կը պահանջէին որ այդ փաստաթուղթերը հրապարակուին։ Ցամառօրէն այդ կը պահանջէր ոչ միայն Տրոցկին, այլեւ Կամոն։ Կամոն ամէն բան գիտէր…։

Տրոցկիին այդպիսի նուէրը ընել՝ թոյլ տալ որ ան իր անցեալին տեղեա՞կ դառնայ։ Ստալին չէր կրնար նման քայլ առնել։ Բերիա այն առեն առաջին անգամ ապացոյցը տուած իր նուիրապործութեանն, կազմակերպելով Կամոյի (Սիմոն Տէր – Պետրոսեան) ողբերգութիւնը։

***

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1925, ՄԱՐՏ 23

«Մարտ 22–ին, ցերեկուան ժամը 12·10–ին Դիդուբէի ձիարշաւարանին մօտերը «Եուևիերս» օդանաւին խորտակումով ողբերգական մահով գոհուեցաւ Ա. Միասնիկեան, Անդրկովկասի արտակարգ յանձնաժողովի նախագահ Սոզոմոն Գ.

Մոգիլեւսկի, Անդրկովկասի բանգիւղ – տեսչութեան ժողկոմի տեղակալ եւ խորհրդային փոստ – հեռագրական ժողկոմի Անդրկովկասի լիազօր Գէորգ Ալ. Աթաբէկեան, եւ երկու օդաչու՝ ընկեր Շպիլ եւ ընկեր Սաղարաձէ»:

Մարտ 20–ին Անդրկովկասի օդային պիտի վարչութեան անդամ Պոլիտաեւի կը հարցնէ նախագահ Աթաբէկեան, թէ կարելի՞ է Մարտ 21–ին կամ 22–ին Թիֆլիսէն Սոխում փոխադրել Միխոնիկեանը: Պատասխանը դրական է: Մարտ 21–ին թռիչքը տեղի չունենար աննպաստ օդին պատճառով: Յաջորդ օրը, թռիչքէն առաջ կը սուզուին չարժական բոլոր մասերուն ալքատանքը: Ամէն բան կարգին կը թուի:

Օդանաւը կը բարձրանայ ժամը 11·50–ին: 12·05–ին Թիֆլիսի կեդրոնական հեռախօսակայանի հերթապահը կը հաղորդէ. «Նունքերս օդին մէջ կ'այբի»: Ժամը 12·10–ին օդանաւը կ'իյնայ:

Գանի մը ռազմական օդաչուներ բեռնատարով կը փութան արկածին վայրը: Ականատեսները կը պատմեն թէ 20 մեթր բարձրութեան վրայ օդանաւէն երեք հոգի կը թռին. յետոյ կը սուզուին որ Աթաբէկեանն ու Մոգիլեւսկին են: Մինչեւ որ օդանաւը գետին կը հասնի, խցիկէն կը թռի այրող օդաչուն: Գետնին զարնուելով կը պայթին վառելանիւթի ընդունարանները: Բեկորներուն տակ կը յայտնաբերուին Միխոնիկեանի եւ երկրորդ օդաչուին այրած դիակները: Թեքնիք քննութիւնը ցոյց կուտայ որ չարժակը եւ ղեկավարման համակարգը տեղին էին: Հրդեհին պատճառները չեն պարզուած:

Գանի մը հին կուսակցականներ միայն գիտէին թէ Ալ. Միխանիկեան Սուալինը քաղաքականապէս վարկաբեկող տեղեկութիւններ ունէր: Թէ ինչպէս Բերիա յաղթեցաւ սաոր հոսը առնել, դժուար է գուշակել: Միխանիկեան կենդանի ըսպառնալիք դարձած էր դլխաւոր քարտուղարին համար:

Միխանիկեանի գոհուելէն եօք տակաւին երկար ժամանակ պետքաղվարչութեան գործակալները իրենց սրատես աչքերը չկրնցուցին անոր ընկերներէն ու հարազատներէն: Յատկապէս խիստ ուշադրութեան տակ էր այրին՝ Սուսան Նո:

... Այդպիսի ողբալի օրեր Անդրկովկասը վազուց չէր տեսած: Միխանիկեան կուսակցական յայտնի գործիչ էր, դինքը անձամբ կը ճանչնար ու կը դնահատէր Լենին: 19 տարեկան երիտասարդ էր երբ 1905–ին ընդունուեցաւ կուսակցութեան չարքերը: Այն տեսն Բաքու կը բնակէր եւ ժամանակի ընթացքին հետեւելով ընկեր կորայի գործին, անոր մասին չատ «աւելորդ» բան լսմացաւ:

Կեանքի վերջին տարիներուն ան Անդրկովկասի ամէնէն հեղինակաւոր դեկավարներէն մէկը կը հանդիսանար: Անդրկովկասի սոցիալ – Դեմոկրատ չարժումին ասպ գործիչ Գէորգ Ղարաչեան այդ օրերուն Ալ. Միխանիկեանի յիչատակին նուիրուած յօդուածին մէջ կը գրէ. – «Վերջին տարիներին զանազան ադիքներով հանդիպումները նրա հետ երեւանում, Թիֆլիսում, առաւելապէս «Զարիա Վոստոկա»ի խմբագրատանը, նրա բաղաքական գործունէութեամբ մեր երկրում, որին ուշադրութեամբ հետամուտ եմ եղել, հնարաւորութիւն են տալիս ինձ ասելու, որ նրան ոչ միայն հայ իրականութեան այլեւ համակովկասեան, համառուսական մասշտաբով մեր կովկասեան ընկերների մէջ Ստ. Շահումեանից յետոյ երկրորդ խոշոր դէմքը կարելի է համարել բոլշեւիկեան կուսակցութեան շարքերում», («Մարտակոչ», 1 Ապրիլ, 1925):

Գէորգ Աթաբէկեան հինգ տարի երիտասարդ էր Միխանիկեանին, Անոր նման ուսանած էր Մոսկուայի Համալսարանին իրաւաբանական Ֆաքուլթէին: Յեղափոխութենէն եօք որպէս քաղաքական կոմիսար ու չեկիստ գործունէութիւն տարաբ. եղաւ Համառուսաստանեան արտակարգ յանձնաժողովի գաղտնի օպերատիւ բաժնի պետ: Այդպէսով, ան իրագեկ դարձաւ չատ բաներու. իսկ Բերիայի համար գործաւ վտանգաւոր մարդ:

... Օդանաւի արկածէն եօք, երկրին ամէն կողմէն ցուսակցական հեռագրեր հասնիլ սկսան: Ալ. Միխանիկեանի աճիւնը կը տանէին կիրով, Օրջոնիկիձէ, Օրախելաչվիլի, Համբարձումեան:

Շչուկները չրջիլ սկսան Անդրկովկասի մէջ, պատահածին մասին: Օդաչու Շպիլի այրին յիշեց որ ամուսինը դէշ նախազդացումներ ունենալով խնդրեր էր որ դինքը ուրիչով մը փոխարինեն: Մարդիկ կ'ըսէին իրարու թէ զոհուածները կը խանդարէին մեկը...:

Աղէտին կազմակերպիչները իրար անցան. երկրորդ քննիչ յանձնախումբ մը կազմուեցաւ. ապա երրորդ մը: Փորձառու ճարտարագէտներ չկրցան պարզել արկածին պատճառը (մեկը կրցած էր ոչնչացնել յանցանչանները հետքը):

***

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1935, ՅՈՒԼԻՍ 25

«Համկ(բ)կ Անդրերկրկոմը խոր վըշտով յայտնում է նուիրուած, կայուն բոլշեւիկ, եռանդուն մարտական չեկիստ, Անդր կենտգործկոմին Համկ(բ)կ Անդրերկրկոմի անդամ, ԱՍՖՍՀ Ներքին գործերի ժողկոմի տեղակալ Արմենակ Գերասիմի Աբուլեանի ողբերգական մահուան մասին»:

Ինչո՞վ Ա. Աբուլեան կը խանդարէր Բերիան: Հին չեկիստ ըլլալով ան դէմ էր ամէն տեսակի հակօրինական դործունէութեան եւ ատով կանգնած էր Բերիայի կեղտոտ ծրագիրներուն իրականացման ճամբուն վրայ:

Ան օտար լեզուներ գիտէր, դաշնակ կը նուադէր, մօտիկ յարաբերութիւններու մէջ էր պլիոներներու հետ: 1930–ին երբ Հայաստանի պետքաղվարչութեան նախագահ կը նչանակուէր, Բերիա դէմ էր այդ նչանակումին, ունենալով իր «յարմար» թեկնածուն:

1934 Յուլիս 10–ին պետքաղվարչութեան հիման վրայ կրկին ստեղծուեցաւ ներքին գործերու ժողովրդական կոմիսարիատ ու Ա. Աբուլեան նչանակուեցաւ Անդրֆետերացիայի ներքին գործերու ժողովրդական կոմիսէի տեղակալ:

1935 Յուլիս 24–ին Աբուլեան եւ Անդրկովկասեան ռատիոկանութեան վարչութեան պետը Վալերիան Պոլիտով ինքնաչարժով Աբասթուման կ'երթային, հոն, հանգստացող ընտանիքներուն այցելութիւն տալու: Ինքնաչարժը կը վարէր Պոլիտով: Կարուկ անկիւնադարձի մը կառքին ճիշդ դիմացը յանկարծ բեռնատար մը յայտնուեցաւ: Բախումէն խուսափելու համար Պոլիտով դեկը կը թեքէ եւ ինքնաչարժը անդունդ կը գահավիժի: Աբուլեան կը մահանայ, Պոլիտով ծանրօրէն կը վիրաւորուի, իսկ բեռնատարը կ'անհետանայ: Ճիշդ երկու տարի եօք, 1937 Յուլիսի սկիզբին Պոլիտով կը ձերբակալուի, մեղադրուելով ... Աբուլեանի դէմ դիտաւորեալ մահափորձ կատարելով եւ կ'ոչնչացուի:

***

Երկրին մէջ սկսան մեծ ահաբեկչութիւններու տարիները: Թիֆլիսի մէջ կը գոհուի Ա. Խանչեան, ո՛չ առանց Բերիայի դործօն մասնակցութեան. ան անձամբ կը հետապրէ Երեւան, ձերբակալելու եւ դնդակահարելու տաղանդաւոր ջրաչինարար Յովսէփ Տէր Աստուածատրեանը: Սակայն թերեւս անձամբ գործելու հարկ չկար, երկրին մէջ գործի անցած պատժող մեքենան չէր խնայեր ո՛չ անոր հատակորդներուն եւ ո՛չ ալ «ընկերներ»ուն: Բայց ոչ չատախ, երբեմն կը ըստիպուէր անձամբ գործելու: 1945–ին կը հրամայէ դտնել Արմենակ Խանփերեանց անունով մեկը: Կը սկսին փնտռել. կը գտնեն ու կը դնդակահարեն օդուժի մարեչալ Սերգէյ Խուդեակովը: Ցետոյ կուգայ 1949 Յունիս 14–ը երբ Երեւանցիները սառած էին ծերերու եւ մանուկներու լաց ու կոծէն, հոն եւս անմասն չէր ան: Ցետոյ կուգայ 1953 Դեկտեմբեր 23–ը, երբ Մոսկուայի ռազմական շրջանի կեդրոնի ներքնայարկը զօրավար Բանի կեդրոնի ներքնայարկը զօրավար Բանի կեդրոնի ներքնայարկը զօրավար Բ

Տէր եւ Տիկին Թէրապը Գէորգեան,
Տօքթ. եւ Տիկին Վարուժան Գէորգեան
եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ռընէ Մանուէլեան
եւ զաւակները,
Պ. Արտաշէս Գէորգեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր եւ մեծ–հօր՝

ԱՐԱ. ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ
(Սարկաւագ)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 21–ին, 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Յունիս 27, ժամը 8·30–ին Փարիզի Ս. Յովհ.–Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ֆոլմ–պի գերեզմանատունը՝ rue de la Cerisaie, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամ–բարանը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Ս. Պեռոյեան փոխան ծաղկեպսակի 5000 Ֆր. կը նուիրեն Ա–ֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանին Տիկին Զապէլ Յարութիւնեանի (Ալֆորվիլ) մահուան առթիւ (առանձին «Յառաջ»էն)։

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouvile-Sarcelles —

désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

ԼԻՈՆ. –
Այրի Տիկին Անահիտ Համբարձումեան,
Տիկին Աժդէհ Նոքա եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Համբարձում–եան,
Տէր եւ Տիկին Մամբրէ Համբարձում–եան եւ զաւակը՝ Սեպաստիէն
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրուն – նոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՋԱՏԻԿ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 24–ին, 83 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբթի, Յունիս 28–ին, ժամը 14·30–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, եւ մարմինը կը փոխադրուի Լոյասի գերեզմանատունը (Լիոն՝ 5–րդ)։

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Համբարձումեանի եւ զաւակներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅ.– Սէն–Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցւոյ թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Մարիամ Սարգիսեանի (ծնեալ՝ Նաւարեան) մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Յակիկ Էպոյեան 50, եւ 20 երջանկայիշատակ թոռնիկներուն, Պր. Վահան Սարգիսեան 500, Տիկին Եղիս Պետեան 50, Սիրքէեան 50, Պր. Փօլ Սարգիսեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պալիքեան, Տէր եւ Տիկին Ար–թիւր Շահպազեան, Պր. Օհան Նահար–եան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Պէյլէր–եան 100–ական ֆրանք։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Թորգոմ Արիսեան, Տէր եւ Տիկին Գաբրիէլ Ապունեանեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անճամբ թէ պրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐԻՍԵԱՆԻ
(Կէլիպոլուցի)

մահուան առթիւ։

***

Ողբացեալին յիշատակին Տիկին Արիս–եան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ
Յուլիս 5 – 6–ին

Նախաձեռնութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նազդաչեանի եւ կազմակերպութեամբ՝ Հարաւային – Ֆրանսայի խոր փոխանորդին՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի և Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցի–ներու ներկայացուցչական մարմնի Դիւանին, Յուլիս 5 – 6–ին, տեղի ալիտի ունենայ եկեղեցականներու համագումար, Սրբոց Թարգմանչաց Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ մէջ։

Մերազն ժողովուրդը կը հրաւիրուի Յուլիս 5–ին, ժամը 18·30–ին երեկոյեան ժամերգութեան, աղօթելու մխանաթար։

Ի պատիւ ժողովի մասնակցող եկեղե–ցականներու կը սարքուի բացօթեայ ճաշ եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, ժամը 20·30–ին։ Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է հեռաձայնեն եկեղեցւոյ դիւանին հետե–եալ թիւերուն. –

91 – 77 – 84 – 70
91 – 77 – 89 – 30

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Թեոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրա–տուութիւնները. –

Ստեփան եւ Սիրանոյշ Թուքլեանի հո–ղեհանդստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան 100 Ֆր.։ Բիւզանդ եւ Շահնիկ Գույումճեանի հոգեհանդստեան առթիւ Տէր եւ Տիկին Միհրան Գույում–ճեան, Պր. Ալէն Գույումճեան 100–ական ֆրանք, Բիւզանդ Ենովքեանի հոգեհան–դստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Ալեք–սան Ենովքեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գասպարեան 100–ական Ֆր.։ Նազելի Մը–կըրտիչեանի հոգեհանդստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Սերժ Բալամուտեան 200, Տէր եւ Տիկին Եղուարդ Մակարեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մակարեան 100–ական ֆրանք։ Յովհաննէս Մանուկեանի հո–ղեհանդստեան առթիւ Տէր եւ Տիկին Զա–քըզօղեան 200, Տէր եւ Տիկին Համբար–ձում Զալըզօղեան, Տէր եւ Տիկին Հայ–կազ Մինասեան 100–ական Ֆր., Ազնիւ եարըճեանի մահուան առթիւ՝ Ալանեան եղբարք հետեւեալ նուիրատուութիւն – ները ըրած են. – 200 Եկեղեցւոյ, 200 Կապոյտ Խաչին, 300 Համազգայինի դըպ–րոցին, 300 Ռատիօ Այրին, Այրի Տիկին Ալանեան 100 Կապ. Խաչին, 100 Համազ–գայինի դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Մաուել–եան 300 Համազգայինի դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Նիկողոսեան 200 Թաղիս դըպ–րոցին, Տիկին Գասպարեան Եկեղեցւոյ՝ 100 Ֆր., Արմենակ Հիւսեանի մահուան առթիւ՝ Բալամուտեան ընտանիք, Շահ – պազեան ընտանիք 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պապայեան 100 Ֆր., Բունարճեան ընտանիք 100 Ֆր. Դպրոցին, Վասպուրականի Հայրենակցական Միու–թիւնը Մշակոյթի Տան 200 Ֆր.։

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

– ՎԱՐԴԱՎԱՌ –

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 2–ին ուժն է «Վարդա–վառ»ի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունե–նայ Եպիսկոպոսական պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաճաշակ երգեցողութիւնը կը կա–տարուի «ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբին կողմէ գեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհան–նէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբը ժամերգութեան ժամը 8·45–ին։ Պատարագ ժամը՝ 10–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – Յուլիս 3, յիշատակ Մեռելոց, ժամը 11–ին, հոգեհանգիստ կը կատարուի վանն համօրէն ննջեցելոց։

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Փոն – տը – Շէբրիւ Շարվիէօյի Ազգա–յին Միութեան վարչութիւնը կը ծանու–ցանէ թէ, Կիրակի, Յուլիս 3, Վարդա–վառի տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատու–ցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԻՐՏԻՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգ–չախումբին կողմէ։

Երկուշաբթի, Յուլիս 3, Յիշատակ Մե–ռելոց ժամը 10–ին կը կատարուի ժա–մերգութիւն, որու աւարտին հոգեհան–գիստ վանն համօրէն ննջեցելոց։

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Sevran — Livry Gargan
« *Dirouhie Missakian* »
présente
TIMAG

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ «ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԳԺՈՒԱՐ Է»

Vendredi 30 Juin à 21 heures
CENTRE JEUNESSE - CULTURE - LOISIRS
36, rue Eugène Massé
93190 Livry-Gargan

U.G.A. ARDZIV MARSEILLE
GRANDE FETE CHAMPETRE
Dimanche 2 juillet à partir de 10 heures
au Parc des Loisirs de Valabre
◆ Ambiance arménienne
◆ Jeux d'enfants
◆ Concours de boules
◆ Concours de contrée
◆ *Buffet et Chich Kébab* ◆
Venez nombreux pour encourager l'U.G.A. ARDZIV
au seuil de la nouvelle saison.

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....
Le TEBROTZASSERE
ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE
EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE
✲ Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,
✲ Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE
✲ Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE
REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS
ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !
Inscriptions et Renseignements :
ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ԼԻՈՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԵՒ ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆ ԱՄԷՆՕՐԵԱՅ ԵՐԿԼԵԶՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1989 – 1990 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փա–փազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի տնօ–րէնութիւնը ներկայիս կը ծանուցանէ, թէ 1989 – 1990 կրթական տարեշրջանի արձանագրութիւնները սկսած են։

Վարժարանը կ'ընդունի 3, 4, եւ 5 տարեկան աշակերտներ։

Թելեւեցնելու համար ծնողքներուն բեռը, երեւելի սպասարկութիւն մըն ալ հաստատուած է։

Լիոնի եւ Շրջանի հայ ծնողքներէն կը խնդրուի անյապաղ արձանագրել տալ իրենց զաւակները։

Ֆրանսերէն լեզուի առնչութեր կ'ու–սուցուի հայերէն։

Լրացուցիչ տեղեկութիւններու հա–մար դիմել տնօրէնութեան։

Հեռաձայնել. – 78 – 60 – 47 – 18 ամէն օր ժամը 9–էն 17։

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 28
MERCREDI
28 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՁ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. . 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.044 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.044

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՑ ԹՈՒՐՔԵՐՆ ՈՒ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Թուրքիա դատապարտումի արշաւի մը ենթած է Պուլկարիոյ վերջին կարզադրութեան դէմ, որով տասնեակ հազարաւոր Թուրքեր փրկուելու համար պարտադիր ձուլումէ, պուլկարացումէ, ինչ դիմեն դէպի իրենց մայր հայրենիքը: Պուլկարիոյ Թուրք փոքրամասնութեան ենթարկուած ճնշումը, բռնութիւնները ամէն օր լայն տեղ կը գրաւեն Թուրք մամուլին ու հեռատեսիլ – ձայնասփիւռի հաղորդումներուն մէջ: Ասոնց մաս կը կազմէ «Պէյլէնէ» կոչուած հաղորդաշարը որ կը սիրուի Թրք· հեռատեսիլէն: Հոն կը պատմուին Պուլկարներու խժդժութիւնները, ոտնձգութիւնները, հալածուրք արարքները:

«Թիփլինէ Տօղրու»» չարաթաթերթը ևս Յունիս 18-ի թիւին մէջ լայն տեղ կու տայ այս բոլորին· յետոյ վերջին էջին վրայ «Պէյլէնէ կամ Տիյարպէքիր» խորագրած գրութեամբ մը կ'արձագանդէ քիւրտ երիտասարդի մը դծած զուգահեռին: Ան Սեպ· 12-ին ձերբակալուած ու Տիյարպէքիրի զինուորական բանտին մէջ չարչարանքներ կրած, խոշտանգուած է: Այս երիտասարդը, դիտելով վերոյիշեալ հաղորդաշարը, կ'ըսէ· «Պուլկարիա իբր թէ ընկերվարական երկիր է· անոր անգութ ու ցեղապաշտ քաղաքականութեան հիմնակէտը ճնշել է Թուրք փոքրամասնութիւնը: Սակայն երբ կը դիտեինք այս շարքը, ես յիշեցի Տիյարպէքիրի բանտը: Այնպէս նման են պատարաւածնեները...– Պէյլէնէի պուլկար սպան, կը յիշէ, Թուրքերուն կ'ըսէր· «Դուք Թուրք չէք, մահմետական էք· ձեր անունները արաբական են» ու «Միութիւն, միութիւն, միութիւն» կը գոռգոռէր: Մեր մօտ ալ դեկավարները միշտ «ազգային միութիւն ու ամրողջականութիւն» չե՞ն քարոզեր ու քրտական անուններուը չե՞ն փոխեր, չե՞ն արգիլեր, այն պատրուակով որ արաբական ծագում ունին անոնք...: Հոն պուլկար – սլաւ – քրիստոնեայ, իսկ հոս Թրքական իսլամական համադրումը ինդրոյ առարկայ է: Պէյլէնէի մէջ, խոշտանգութեան դատապարտուած Թուրք մը կոտրելի առնէտներուն հետ տպրեցուկը կը խեղաթիւրէր· հապա, Տիյարպէքիրի զնուռներուն մէջ բանտարկեալներու առնէտ կերցնելով խեղաթիւրելու բաժին մը չտեղնուեցա՞ր...: Պուլկարները կը պատժեն Թլփատողներն ու Թլփատուողները· մոռցա՞ք թէ բանտարկուած քանի Աղրիներ բռնի կերպով Թլփատուած էին...: Պէյլէնէի չարքը դիւղերու վրայ կատարուած յարձակումները ցոյց տուաւ. ինչ ըսել հապա Թունճելի, Մարտինի, Սղերդի գիւղերուն յարձակումներուն, Եչիլեուրթի գիւղացիներուն կըղկղանք կերցնելու արարքին: Պուլկար կառավարութիւնը որ մարդկային վատասկը չի յարգեր, կը գրաւէր գիւղացիներու ինչքերը: Իսկ որո՞ւ կը մնար արդեօք Արեւելքի այն գիւղացիներուն հողերը, որոնք Սեպ· 12-ի յարձակումներէն խոյս կու տային:

Ինչպէս գրաւուեցան արտասահմանի մէջ գտնուող քաղաքական ապաստանեալներու գոյքերը: Իսկ ի՞նչ ըսել Սղերդի, Տըրնաքի եւ Տիյարպէքիրի այն հաւաքականներուն, որոնք այլեւս հոն ոտք ալ չեն սդմիր...»:

«Փորձառու» այս քիւրտ երիտասարդը վերջին հարցում մըն ալ ունի· «Թուրք կառավարութիւնները որոնք իրենց երկրի տպատակներուն հետ այսքան խժդժաժօրէն կը վերաբերին, ի՞նչ աստիճան անկեղծ են մարդկային իրաւանց հարցին մէջ»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՊՈԼՍՈՑ մէջ, աւելի քան 30 հազար հոգիի մասնակցութեամբ հակայ ցոյց մը տեղի ունեցած է Շաբաթ օր Թաքսիմի հրապարակը, բողոքելու համար Պուլկարիոյ ձուլման քաղաքականութեան դէմ: Ցոյցը կազմակերպուած էր միասնաբար բոլոր կուսակցութիւններուն կողմէ, ներառեալ ընդդիմադիր երկու կուսակցութիւնները: Ասոնցմէ մէկը արդէն էրտալ Ինէօնիւի Սոսիալ – դեմոկրատ ժողովրդապաշտ կուսակցութիւնը որպէս լրիւ իրաւունքներով անդամ ընտրեցաւ, Սթոքհոլմ, ընկերվարական Միջազգայինին: Կը սպասուէր Ժիվկովի վերադարձին Մոսկուայէն, քանի որ Կորբաչովի ալ հրաւէր կայ որ դէրք ճղդէ: Լոգունգներու կարգին, մինչեւ իսկ կոչ կար բանակ դրկելու Սոֆիա: Եւրոպան ալ կը մեղադրուի որ յապաղումով եւ չատ չափաւոր կերպով դատապարտեց Պուլկարիան:

ՓԵՔԻՆԷՆ ՇԱՆԿԱՅ գացող ճեպընթացին մէջ ռումբ մը պայթած է եւ 20 մեռեալ կար: Ցայտնի չէր, երեքշաբթի օր, թէ ահաբեկչակա՞ն արարք մըն է թէ պարզ արկած մը: Կ'ըսուի թէ նման արկածներ յաճախակի են չին պատահումներու մէջ, բայց ներկայ մթնոլորտն է որ տարբեր կասկածներու կը մղէ:

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, երեքշաբթի օր համաձայնութիւն կը տիրէր ինչ կը վերաբերի Չինաստանի դէմ տրուելիք պատժական որոշումին, բայց տիկին Թաչըր անդրադարձաւ մնաց դրամական միութեան հարցին մէջ: Վախ կար, որ 12 Եւրոպացիներու այս հանդիպումը ձախող ելք մը ունենայ, թէեւ կոնսալէա չանք չի խնայեր միջին լուծում մը գտնելու համար:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ 24 ժամուան գործադուլի զոհ գնաց երեքշաբթի օր, Յունիս 27ին, Սէ – ժէ – Թէ–ի որոշումով: «Գիւրքի Սէ – ժէ – Թէ սենտիքան» կը բողոքէ մամուլի տպագրութեան արգիլման դէմ, որու հետեւանքով գործազրկութիւնը կ'աւելնայ: Կարգ մը թերթերու արդիականացումը 200 հոգի գործազուրկ պիտի դարձնէ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ դեկավարութիւնը հիմնական վերակազմակերպման ենթարկուելու կեդրոն Նիէրս, բարենորոգող մը: Արհեստով գրաշար, նախկին անդամ սոսիալ – դեմոկրատ կուսակցութեան, նախքան անոր արարատիը միացումը համապնաւար կուսակցութեան, 1956-ին աննդեղէնի նախարար եղած է իմրէ Նագիի առաջին կառավարութեան մէջ:

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՊԱՇՏՊԱՆ ՀԱՅԿ. ԼԻԿԱՆ

ԹՂԹԱԿԻՑ – ԱՆԴԱՄ
ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԼԻԿԱՅԻՆ

Յունիս 23–ի մեր թիւով հաղորդած էինք որ մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան հայկ· Լիկա մը հիմնուած է Հայաստան, որ Սոլիտարիթէ Ֆրանքո–Ամէնիէնի միջոցաւ դիմում մը կատարած է անդամակցելու համար միջազգային Լիկային: Այդ դիմումը եղաւ կազմակերպութեան ընդհ· ժողովին, որ գումարուեցաւ Փարիզ (Օփերա – Պաստիլ) Յունիս 22, 23, 24–ին:

Այդ դիմումը ընդունուած է եւ փոխանցման չրջանի մը համար, հայկ· Լիկան, միաճայնութեամբ, ընտրուած է Թղթակից – անդամ:

ՍՈՒՐԻԱ – ԹՈՒՐՔԻԱ

ՁՈՒՐԻ ԵՒ ԱՀԱԲԵԿՉՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Սուրիոյ եւ Թուրքիոյ ոչ այնքան փայլուն յարաբերութիւններուն մէջ ջուրի – ահաբեկիչի կնճիռ մը դլխաւոր տեղը կը դրաւէ:

Եփրատը Սուրիոյ եւս ջուրի հիմնական աղբիւրն է· մինչ Թուրքիա անոր վրայ ամբարտակներ կառուցանելով, 50% համեմատութեամբ նուազեցուցած է սուրիական հողերուն բաժին ինկած ջուրի քանակութիւնը:

Ուժերու հաւասարակշռութեան մէջ Թուրքիոյ այս խաղաքարին փոխարէն Սուրիա ահաբեկչական սպառնալիքը ունի, քիւրտ մարտիկներ աւելի յաճախակի յարձակումներ սկսած են գործել Թրքական դիւղերու վրայ· անոնց մէկ թեւը տեղաւորուած է Պէքաայի հովիտին մէջ ու կ'ըսուի թէ հովանաւորութիւնը կը վայելէ Սուրիոյ նախագահին: Երկրորդ խումբը կը գործէ Ալէքսանտրէթի (Հաթայ) չրջակայքը: Այս առընչութեամբ, կ'ըսուի թէ Աստո յանճն առեր է, 1987 Յուլիսին Իօզալի այցելութեան առթիւ, այլեւս խնդրոյ առարկայ չդնել այս չրջանի սուրիատպատական բնոյթը, փոխարէն ապահովելով Թուրքիոյ մասնակցութիւնը Լաթաքիոյ «Միջերկրականեան խաղերուն» (1987 Սեպ·): Ծանօթ է որ Ալէքսանտրէթի սանճաքը Թուրքիոյ «չնորհեցաւ» 1939–ին:

Ակէ զատ, երկու երկիրներու տնտեսական փոխ–յարաբերութիւններուն մէջ Սուրիա հացահատիկ կ'արտածէ դէպի Իրաք, Սաուտի Արաբիա եւ Թուրքիա· իսկ Թուրքիոյ էլեկտրական գործիքներն են որոնք կը փոխարինեն հացահատիկի ներածումը, տեղ գրաւելով սուրիական չուկային վրայ:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍԻ ՄՐՑԱԿԻՑՆԵՐԸ

Յաւաջիկայ մրցաշրջանին Վալանսի Հ·Մ·ը պիտի պայքարի վերադին Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի տխոյեներու հարաւային խմբակին մէջ: Մէջ 14 խումբեր: Անցեալի նոյն մրցակիցները, բացի չորսէ: Նորերն են՝ Պաստիա, Քանեը, Լը Փիւի եւ Նորքափ Կրընոպլը:

● ՓԱՐՏՕ՝ ԹՈՒԼՈՆԷՆ ՊՈՐՏՕ

Պէրնար Փարտօ՝ որ Թուլոնի արհեստավարժ ակումբին խմբապետն էր, տեղափոխուած է Պորտօ: Կը խաղայ մէջնաստղ· 28 տարեկան է: Ծնած է Կարտան· խաղացած է Լիլլի, Պրէսթի, Սէն Թ'Էթիէնի ակումբներուն մէջ եւ անդամ մը՝ Ազգային խումբին: Փարտոյի մայրը Հայուհի է:

● ՀԱՄԼԷԹ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԱՐՏԱԳԱՂԹ ԹԵԿՆԱԾՈՒ

Խորհ· Միութեան լաւագոյն մարզիկներէն ոմանց կ'արտօնուի, փոխան տուլարներու, խաղալ օտար խումբերու մէջ: Այսպէս համբաւաւոր թերզապահ Դասաեւ մտած է Սեվիլլայի (Սպանիա) խումբին մէջ, պաշտպանող Խիխատուլին՝ Թուլուզի: Իտալիոյ, Աւստրիոյ, Անգլիոյ մէջ ալ կան խորհրդային վարձու խաղացողներ: Տակաւին ոչ մէկ Հայ սակայն, բանէ՝ բարեբախտաբար, քանի որ այդպիսի արտադրքի մը անհակամտ պիտի տկարացնէ Սրարատը:

Այսուհանդերձ Վալանս ծրագիր ունի բերել տալու Համլէթ Մխիթարեանը: Նախկին Սրարատցի, անցեալ մրցաշրջանէն ի վեր Կոտայքի յառաջապահ եւ այս տարի՝ խմբապետ: Ծնած է 1962–ին: Իր վերջին խաղը Աբովեանի կազմին մէջ Յունիս 4–ին էր, Եարոսլաւ քաղաքը: Այդ խաղին, Մխիթարեանի ձեռքը կոտրած է, տեղացի խաղացողի մը կոպիտ յարձակման հետեւանքով, ըստ «Սովետսկի սպորտ» թերթին:

ԺԻՒՏՕ

● ՅԱՋՈՂ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ

Մինչ հարեւան Վրաստանը ունի բազմաթիւ վարպետներ, Հայերը չեն փայլիր ժիւտոյի մէջ: Նոր մը սակայն վերջերս՝ Ազամ Յակոբեանեան (78 քկ·) : Երեւանցի այս երիտասարդ մարզիկը Կիեւի մէջ հաստատ է միջազգային մրցաշրջիկ մը, յաղթելէ վերջ, աւարտականին, Գերմանացիի մը:

ԿՈՓԱՄԱՐՏ

● ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԷ ԿԱՐՈՂ ՄԱՄՆԱԳԷՏ ՄԸ

Երեւանի թերթերը կը ծանուցանեն Եդուարդ Աբիստակէսեանի մահը: Հայ մարզիչներու չարքէն կարեւոր դէմք մը կ'ամհետանայ: Ըլլալէ յետոյ առաջնակարգ կոփամարտիկ մը 50ական թուականներուն, ախոյեան Խորհ· Միութեան թեթեւ ծանրութեան մէջ, Եդուարդ Աբիստակէսեան եղած է միջոց մը Միութեան կոփամարտի ներկայացուցչական կազմին մարզիչը, բայց աշխատած է մանաւանդ Հայաստանի մէջ: Շարք մը հայ մարզիչներ՝ որոնք փայլած են միջազգային ասպարէզներու վրայ, մարզուած են իր գրկի: Եդուարդ Աբիստակէսեան ծնած էր Թիֆլիս 1922–ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՐՈՆՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔՆ Է

«Հայրենիքի Ձայն» *շաբաթաթերթին Մայիս 10–ի թիւին պատկերազարդ, բազմանիւթ էջերուն մէջ ուշադրութիւն կը գրաւէ նախ խորագիրը մը. «Փակ դռների առաջ». Ծանրալուն գրութիւնը որ չարունակութիւն է նախորդ թիւէն, ստորագրած է վիպագիրը, երեսփոխան Սերօ Խանզադեանի կողմէ:*

Ան կը պատմէ մերժումներու պատմութիւն մը. մերժում՝ բռնագաղթով ցան ու ցիր եղած բեկորներու իրենց պապենական հայրենիքին մէջ ապրելու փափաքին դէմ: Աւելորդ է ըսել անշուշտ, թէ այդ բեկորները Հայեր են ու իրենց առջեւ փակուած դուռը՝ Հայաստանինը:

Մերժումի առաջին էջը կը կրէ 1966 թուականը. այդ տարին հինգ – վեց երիտասարդներ կը ներկայանան Սերօ Խանզադեանի, կ'ըսեն թէ Սումգայիթէն են, գարաբաղցի, ու կ'աւելցնեն. – «Եկել ենք խնդրելու Հայաստանի կառավարութիւնը որ մեզ տեղ տայ, տեղաւորուենք այստեղ»: Պատճա՞ռը. «Աշխատում ենք, վաստակում: Բայց դա ապրել չի, մեր կերած հացը հարամ է: Մենք կեանք չունենք Սումգայիթում: Ձանազան տեղերից Սումգայիթ եկած Ադրբեջանցիները մեզ հալածում են, անպատուում էնց միայն նրա համար որ հայ ենք: ... Մեր զաւակներին ծեծում, ջարդում են, մեր կանանց անպատուում: Դանակով, կացնով սպառնում են մեզ: Ամիս չի լինի, որ նրանք մեզնից մարդ չսպանանեն: Մենք օր ու արեւ չունենք Սումգայիթում: Աստծու սիրուն փրկեցէք մեզ»:

Սերօ Խանզադեան զանոնք կը տանի Ա. Բովիանի չրջանը, գոյց կուտայ Կոտայքի վերեւի անմարդաբնակ սարերը, լեռնալանջերը, որոնք նախապէս բնակավայր եղած են. կը հարցնէ թէ կը մնա՞ն հոդ: Դրական է նախկին գարաբաղցի, նոր Սումգայիթցիներու պատասխանը. «միայն այստեղ մեզ հող տուէք, մեր փողով շինանիւթ տուէք՝ ցեմենտ ու փայտ, իսկ բար այստեղ շատ կայ: Տրուէք եւ իմիներս մեր ձեռքով տուն կը շինենք, հողը կը կենդանացնենք»:

«Երեք օր շարունակ ես դռնէ դուռ ընկայ այս դժբախտների հետ, կը չարունակէ Խանզադեան, էլ կենտկոմ, էլ Նախարարների Խորհուրդ, Գերագոյն Խորհուրդ: Ամէն տեղ մեր աղերսանիքին սառցեղէն պատասխան դէմ արին:

– Ձեզ կարող ձեզ ընդունել: Ի՞նչ է, Սումգայիթը խորհրդային հող չէ՞: Ի՞նչ է, դուք դէմ էք եղբայրութեանը»:

1966–ի այս էջը կը փակուի այս պատասխանով ու վիպագիրին հասցէին «Նացիոնալիզմի», «հայ – ադրբեջանական եղբայրութեան արաճիք սեպ խրելու» մեղադրանքով...:

1984–ին մերժումի օրագոյցին նոր էջ մը կ'իյնայ. Դեկտեմբերին մէկ բարեկամը իր տունը կը բերէ երկու հաշմէնոյի մահմեդական Հայեր: Մէկը՝ մանկավարժ ձէլալ Գարախպրահիմովն է, միւսը՝ ազնուազարմ Ֆերմայի նախկին վարիչ, այդ օրերուն արդէն թոշակառու՝ Քեազիմ Գարախպրահիմով: 1944–ին, Ա. Ջարխային Ղազախստան քշուած մահմեդական Հայերէն երկու անուն: Անոնց կրօնափոխութիւնը երեք դարու պատմութիւն ունի. կը կազմէ օսմանեան տուրքանների բռնաւորութեան թերեւս ոչ այնքան յիշուած մէկ էջը...:

– «Մեզ 1944–ին տարան ու նետեցին մի ամայի վայր, անունը Ձիրկին, կը պատմեն անոնք համչէնահայու իրենց բնիկ բարբառով. տուն – տեղ դրինք, սկսեցինք անասուն պահել: Մեզ չթողին հայկական դպրոց բաց անել: Ռուսական բոտեղծեցին»: Կ'ըսեն տակաւին թէ 57 հայ ընտանիք են հոն ու «բոլորի աչքը տուն դառնալու ճանապարհին է: Տուն, այսինքն՝ Հայաստան»:

Ամէնէն թմրած խիղճը արթնցնելու, ամէնէն չկամ սրտմտութիւնը անհետացնելու, ամէնէն բութ միտքն իսկ զգօն դնելու զօրութիւնը ունի անոնց կոչը. «Ադրիայից վեց հազար մահմետական հայ աքսորեց Ստալինը: Հիմա՝ Բառասունեւհինգ տարի յետոյ, Կիրգիզիայում ու Ղազախստանում նրանցից մնացել է ընդամէնը երեք հազար ... Օգնեցէ՛ք մեզ: Փրկեցէ՛ք մեզ»:

Այս դիմումը կրկին դռնէ – դուռ արշաւի մը կը հանէ Խանզադեանը: Օգնութեան խոստումներ կը տրուին: Մինչ այդ, ռուսերէն նամակ մը կը ստանայ Ձիրկինի դիւղի աշակերտներէն. «Մենք որոշել ենք մեր բախտը կապել հայրենի Հայաստանի հետ, ապրել մեր նախնիների հողի վրայ...» կ'ըսեն անոնք: Իսկ դպրոցին անօրէնը՝ ձէլալ կ'ապահովցնէ. «Մի՛ տարակուսէք, մեր երեխաները բոլորը հայ են, իրենց գտարիւն հայ են համարում: Մեր երեխաները ուզում են փրկուել...»:

Հոս ու հոն իյնալէ եռք Սերօ Խանզադեան դիրենք Բաղրամեան կը տանի, կ'երթան Տալտորիկ, ուր տուֆէ, մէկ – երկու յարկով տուներ վան պարապ. կը հաւնին վայրը ու կ'որոշեն դալ, հաստատուիլ հոն: Երջանի կուսակցական Ա. քարտուղարը Հ. Մինասեան եւս կ'ընդառաջէ Համչէնահայերու տեղափոխուելու փափաքին. «այնքան ամայի հողեր ունենք մեր շրջանում, կ'ըսէ ան, որ երեսուն հազար մարդ կարելի է տեղաւորել, ապահովել հողով: Թող գան: Ողջ շրջանով սպասում ենք»:

Համչէնցի երկու ներկայացուցիչներու համաձայնութիւնը կը բաժնեն նաեւ Ձիրկինի մնացեալ Հայերը, կը մնայ միայն կարգադրել իրենց կալուածներու հարցը: Անոնք բոլորն ալ տուներու, պարտէզներու տէր են. տակաւին Ղազախները տեղեկանալով անոնց զաղթելու մտադրութեան, չեն մօտենար այդ կալուածները դնելու, սպասելով որ Հայերը յուսահատելով, զանոնք լքեն, մեկնին: Ճարահատ, համչէնցի Հայերը կը խնդրեն Հայաստանի կառավարութենէն որ իրենց դիւղը, իրենց 57 տուները դնէ, կամ միջնորդէ որ Ղազախստանի կառավարութիւնը դնէ ու արժէքը վճարէ տանուտէրը – րուն: Խանզադեան այս խնդրանքն ալ կը փոխանցէ Հայաստանի իշխանութիւններուն. պատասխանը պարզապէս չմեծ – ցուցիչ է. «ինչո՞ւ վիրաւորենք եղբայրական Ղազախստանին»:

Համչէնցիները կը գրեն թէ հակառակ որ իրենց իւրաքանչիւր տան, տնտեսութեան արժէքը առնուազն 75 – 80 հազար է, իրենք պատրաստ են 10 հազարով բաւարարուելու, Սերօ Խանզադեան այս առաջարկը եւս կը փոխանցէ մեր իշխանութիւններուն. Համչէնցիներուն տուէ՛ք 570 հազար ռուբլի: Կը մերժեն: Չի յուսահատիր. «գնացի Ակադեմիա: Գիտեմ, որ նց տարեկան պիւտճէն 35 միլիոն 500 հազար ռուբլի է: Աղաչեցի՝ կէս միլիոնը գոհեցէք մեր դժբախտ Հայերին: Մեր – ժեցին խնդրանքս»:

Այս յամառ մերժումներուն յուսահատ – նութիւնը ի վերջոյ իրեն կը տրուի կառավարութեան նախկին նախագահին կողմէ.

– «Գիտե՞ս, բարեկամս, կառավարութիւնը ամէն ինչ կ'աճի, որպէսզի այդ Հայերին բերի մեզ մօտ: Դրա ծախսերը չնչին բան են մեզ համար: Սակայն ... մեր կենտկոմի Ա. բարտուղարը (նախկին) դէմ է այդ բանին: Քանի անգամ խնդրել եմ, մերժել է»:

Կարծէք այս յուսարանութիւնը բաւական չըլլար, Ս. Խանզադեանի կը վիճակի տակաւին լսել որ Բաղրամեանի վերոյիշեալ դիւղը, որ կը պահուէր Համչէնցիներու համար, «կենտկոմի կարգադրութեամբ հապշտապ բնակեցուել է, նաեւ՝ ոչ Հայերով»:

Ձիրկինի Հայերը կը համակերպին այս կարգադրութեան եւս. ու վէր պատասխանեն. «ոչինչ, մի այլ տեղ կը բնակուենք»:

Սակայն յամառութեան այս մրցումը չհոգը կենտկոմի Ա. քարտուղարը կ'ըլլայ ամրողջ այս գարգացումներէն եառ երբ կրկին իր մօտ կը դոնէ Խանզատեանը, կը գոչէ.

– «Եթէ մահմետական Հայերի հարցով ես եկել, չեմ ընդունի: Այդ Հայերին ես չեմ թոյլ տայ, որ գան Հայաստանում բնակուեն: Չեմ թոյլ տայ: Վե՛րջ...»:

Նախկին այս Ա. քարտուղարը որուն անունը գրեթէ միշտ կը յիշուէր ազգը – բնջանցի իր պաշտօնակիցին անունին հետ, այս աստիճան դայրացկոտ ու վրճռակամ դարձնողը հատանաբար երեք դարու մահմետականութենէն եառ իսկ հայրենի հողին այս փարումն էր: Արդարեւ, դժուար է բացատրել երեւոյթը, յատկապէս անոնց համար որոնք հայկական անուն մը բաւարար դրատան կը նկատեն հայութեան, իսկ իշխանութեան աթոռ մը՝ ամէնէն արդար ու սրբազան խնդրանքի մը իսկ պատնէշ կանգնելու ամուր պատուանդան:

Հետաքրքրական է դիտնալ թէ ներկայիս, երբ այնքան բարեփոխումներ տեղի կ'ունենան խորհրդային իրականութեան մէջ, համչէնցիները կրնա՞ն նաեւ Հայաստանի մէջ, համ ալ աստիճան դայրացկոտ ու վրճռակամ դարձնողը հատանաբար երեք դարու մահմետականութենէն եառ իսկ հայրենի հողին այս փարումն էր: Արդարեւ, դժուար է բացատրել երեւոյթը, յատկապէս անոնց համար որոնք հայկական անուն մը բաւարար դրատան կը նկատեն հայութեան, իսկ իշխանութեան աթոռ մը՝ ամէնէն արդար ու սրբազան խնդրանքի մը իսկ պատնէշ կանգնելու ամուր պատուանդան:

Հետաքրքրական է դիտնալ թէ ներկայիս, երբ այնքան բարեփոխումներ տեղի կ'ունենան խորհրդային իրականութեան մէջ, համչէնցիները կրնա՞ն նաեւ Հայաստանի մէջ, համ ալ

La République d'Arménie

1918 - 1920

ANAHIDE TER MINASSIAN

(*Editions Complexe*)

Մարսէյլի Հայ Դատի Յանձնախումբը, Յունիս 9–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, հրաւիրած էր ծանօթ մատենագրական եւ պատմաբան Անահիտ Տէր – Մինասեանը ներկայացնելու եւ ճօնադրելու իր նոր գիրքը «La République d'Arménie» եւ պատասխանելու թերթերու թղթակիցներու հարցումներուն:

Հայ Դատի յանձնախումբի անունով մէթը Ռ. Մարի Ֆրանկլըեան բացաւ երեկոյթը, զոր վարեց Ժան Քէհէհեան, դրատէտ եւ խմբագիր՝ «Լը Փրովանսալ» օրաթերթի: Եզած հարցումներէն անդին, այլապէս դրաւիչ եւ չահեկան էր Անահիտ Տէր – Մինասեանի ելոյթը:

Ներչնչուած 1988–ի Փետրուար 18–էն 25–ի չաղորդական դէպքերէն, նոյնպէս խորապէս տպաւորուած Երեւանէն Սոեփանակերտ տեղի ունեցած զանգուածային ցոյցերէն, գործադուլներէն, ժողովուրդի վճռակամութենէն, Եռատոյն դըբօչակի երեւումէն Երեւանի փողոցներուն մէջ, Անահիտ Տէր – Մինասեան խորհրդանիշ մը, պատգամ մը տեսնելով այս բոլորին մէջ որոշած է գրել այս գիրքը, նամանաւանդ որ 1988–ը նաեւ կը լոր թուականն էր, Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծման 70–ամեակը: Ուրեմն դիպուած մը չէ, այլ այս հատորը կը պատասխանէ ճչդրիտ նպատակի մը: Հայաստանի Հանրապետութեան պատմութեամբ հեղինակը բացատրութիւններ կը բերէ Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող ընկերային, տղղային, մշակութային, քաղաքական յեղաշրջումին, անցեալի մը վերականգնումին: Այս վերջին տարիներուն բազմաթիւ գիրքեր լոյս տեսան հայկական ցեղասպանութեան եւ հայ դատի շուրջ, Ֆրանսերէնով, տակաւին ոչինչ դրուած էր Հայաստանի Հանրապետութեան շրջանի մասին: Նաեւ, ինչպէս դիտել տուաւ Անահիտ Տէր – Մինասեան հայ ժողովուրդը միշտ հրա – հպատակ եւ մարտիրոս ժողովուրդ մը չէ եղած, այլ ի հարկին գիտցած է պայքարիլ եւ կերտել իր պատմութիւնը: Այլ հետաքրքրական կէտ մը եւս, հեղինակը ճանչցած է, իր մանկութեան մէջ, Հայաստանի Հանրապետութեան գլխաւոր դերակատարները եւ իր մանկութեան տպաւորութիւնները եւս վճռական եղած են այս գիրքի համադրութեան համար:

Գիրքը բաժնուած է վեց գլխաւոր մասերու: Առաջինը խորագրուած՝ «Պատերազմ եւ խաղաղութիւն» դէպքերու յաջորդականութիւնն է Փետրուար 1917–ի Փեթրոկրատի յեղափոխութենէն, Հոկտեմբերի բոլշեւիկեան յեղաշրջումէն եւ անկէ ետք Անդրկովկասի Պետութեան ծնունդը եւ քայքայումը, Սարդարապատ – ի – Բաչ Ապարանի եւ Ղարա–Քիլիսէի ճակատագրական հերոսամարտերով Անդրկովկասեան Պետութեան բաղկացուցիչ ժողովուրդներու Անկախ Հանրապետութիւններու հռչակումով, մինչեւ 1918 Յունիս 4–ի Պաթումի ծանր դաշնագիրը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ, դիմադրական պայքարներու չարունակութիւնը Անդրանիկի առաջնորդութեամբ եւ Բաքուի կռիւները, եւ մինչեւ դաշնակիցներու յաղթանակը եւ Մուդրոսի Զինադադարը 1918 Հոկտեմբեր 30: Ցաջորդ մասը «Ցարութիւն» Հայաստանի Հանրապետութեան առաջին քայլերն են: Վեց հարիւր տարիէ ի վեր գոյութիւն ունեցած հայկական պետականութիւնը չէր կրնար, մէկ օրէն միւսը, իր բաչքները վառատրել: Նախ պէտք էր պետութիւնը անէ՛ութենէն դուրս հանել եւ այս ուղղութեամբ Յովհ. Քաղաղութիւնի չայտարարութիւնը, Օգոստոս 3ին, «Վարդ»ին առջեւ, բոլանդակալից էր իր վերնութեամբ եւ պայծառատեսութեամբ: 1918–ի աչունը եւ 1919–ի ձմեռը եղան հանրապետութեան ամէնէն ապրանքի չրջանը: Շուրջ 450·000 գաղթականներ եկած Թուրքիայէն եւ Անդրկովկասէն, առաւել կը դժուարացնէին արդէն ընդհծայր աստիճան մտահոգիչ կացութիւն մը, ուր անօթութիւնը, թիւառութիւնը եւ համաճարակները մաս մը կազմէին առօրեական կեանքին: Նոյն տան, կայն, կ'ընդարձակուէին տահմանները երկրին: Ա. Տէր – Մինասեան կը չեշտէ թէ ուրախութեամբ եւ ցոյցերով չէ որ հռչակուեցաւ Հանրապետութիւնը: Հայերը ազատագրութեան պայքարներ մղեցին, եւ պարտագրուեցան Պետութիւն մը կառուցել եւ ապահովել անոր վերապրումը: Ցետոյ, հեղինակը կը ներկայացնէ հայկական քաղաքական ուժերը՝ Հ. Ց. Դաչնակցութիւնը, ձախը՝ իր միջազգայնապաշտ եւ ռուսապաշտ համկումներով, ապը՝ հայ ժողովրդական կուսակցութեամբ եւ Հայ Սահմանադրական Ռամկավար կուսակցութեամբ: երրորդ մասը նուիրուած է միջազգային յարաբերութիւններուն՝ հայկական զորպատուիրակութիւններու ներկայութիւնը Փարիզ Խաղաղութեան Համաժողովին իրենց յատուկ պահանջներով այսինքն հակասութիւններով, համատեղ խմբագրուած յուչագիրը, հողերուն հարցը, Փարիզի եւ Երեւանի Ազգային Համագումարները Յովհ. Քաղաղութիւնի առաջարկութիւնը Եւրոպա եւ Միացեալ Նահանգներ, եւայլն...: Ապա, Անահիտ Տէր – Մինասեան, բանէ չետոյ թէ կարճատեսակամ իշխողի մը մէջ, երեսուն ամիս, որոնց ընթացքին պինուորական գործողութիւնները եւ միջազգային տագերը զօրաչարժի ենթարկեցին երկրին դրեթէ բոլոր ուժերը, կը ներկայացնէ «Հանրապետութեան իրագործումները, թէպէտ անատարա, 1919–էն 1920, Ա. Մինասեանի կառավարութեան օրով: Ներու քուէարկելու իրաւունքը, եկամտաներուն վրայ համեմատական հարկը, մատակարարութեան ինքնանոյեցումը, մեծ կալուածներու ազգայնացումը, երկրագործական կոմիտէներու ստեղծումը, գործակցական ընկերութիւններու զարգացումը, պարտադիր ուսումը եւ այլ օրէնքներ կը հատատեն Հանրապետութեան յառաջդիմական ընտրութիւնները: Մեծ իրագործումներ ու մարդին կուգան՝ հայկական բանակի կազմակերպումը, արդարադատութեան կազմակերպումը, Հայաստանի Պետական Համալսարանի ծնունդ եւայլն..., Գիրքին Ե. մասը կը ներկայացնէ յարաբերութիւններու չղճայտորումը որ կ'ներթայ Հանրապետութեան Միջազգային ճանաչումէն, Մուդրոսի Զինադադարէն եւ հայ – թրքական Քեմալի երեւումը եւ հայ – թրքական պատերազմը, Բոլշեւիկներու առաջին Կովկասի ճամբային բացումը, Լ. Շահնթի առաքելութիւնը, 1920 Դեկտեմբեր 2–ի Համաճայնութիւնը, Սեւրեան տրրատրոլի դաշնագիրը, 1921 Փետրուար 18–ի ռուսատամբութիւնը եւ Հայաստանի վերջնական խորհրդայնացումը, Լոզանի

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏԻՊ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 20»)

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Բ. ԴԱԴԱՄԵԱՆԻ ԵԼՈՑԹԻՆ ԱՌԹԻԻ ԾԱԳԱԾ ԱՂՄՈՒԿԸ

ՀՐԱՉԻԿ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Գիտութեան Ակադեմիայի
Թղթակից Անդամ

«Բաքինակի Ռաբոչի» թերթը դարձեալ (Յունիս 7) ոռքի ելած է, ղժօն, պատրաստ հերթական «հակահարուած»ի: Այս անգամ խմբագրութեան զայրոյթին եւ նետած չանթ ու կրակին առիթը ԼՂԻՄ-էն երեսփոխան ընտրուած Բ. Դադամեանի ելոյթն է՝ Խորհրդային Միութեան երեսփոխաններու առաջին համագումարին:

Խմբագրութիւնը յարմար դատեր է թերթին մէջ զետեղել արձագանգներու ամբողջ հաւաքածոյ մը. հանդէս եկեր են պատմաբան, ճարտարապետ, չորս աշխարհագրագէտ, թերթին Մոսկուայի թղթակիցը, ինչպէս նաեւ թուական ոչ – ադրբեջանցի տանտիկին մը (պէտք է, չէ՞, պահպանել ոռքի ելած հերթական խումբին «ինտերնացիոնալ կազմը»):

Դարձեալ նոյն ժխտն երգերը ժողովուրդներու բարեկամութեան մասին, բայց նորէն ամէնօրեայ սպառնալիքներու եւ չանթաժի փորձ: Հաւաքածոյին վերջաւորութեան, «խմբագրութեան կոդմէ» պարբերութեան մէջ կը կարդանք. – «Ելոյթախոս Դադամեանի ելոյթին կապակցութեամբ Ադրբեջանի երեսփոխանական խումբը հարցապնդում ըրած է Խորհրդային Միութեան գլխաւոր դատախազին, համագումարին նախագահութեան համար տեղեկանք կը պատրաստուի, կը ծրագրուին մեր հանրապետութիւնը ներկայացնող երեսփոխաններու ելոյթներ՝ համագումարին եւ Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Ազգութեանց Խորհուրդին մէջ»:

Ղարաբաղեան Շարժումին ամբողջ ընթացքին «Բաքինակի Ռաբոչի»ն կը գլխատրէ Ադրբեջանի մէջ տանձազերծուած հակահայկական ջղագրգռութիւնը: Զայն կարելի է համեմատել ճահիճին պատռած եկեղեցին բաժնուած կեղտաջուրին հետ, որ իր ճամբուն վրայ ամէն ինչ ցեխի կը վերածէ: Խմբագրութեան անզուսպ կեցուածքը չատ բանով նպաստեց Ադրբեջանի բնակչութեան յետամնաց խաւերու ազգայնամոլ կոյր կիրքերու բորբոքման:

... Ինչո՞ւ է որ Թերթի խմբագրութիւնը այս նոպային հասցուց: Այն, որ երեսփոխան Բ. Դադամեան յստակ, անժլատելի փաստերով ու կուռ տրամաբանութեամբ համադումարին ներկայացուց Լեռնային Ղարաբաղի իրական վիճակը, անոր խոր ցաւերն ու վէրքերը, ցոյց տուաւ մարզի հայ բնակչութեան նկատմամբ տառնամեակներ շարունակ աղրբեջանցի իշխանութիւններու կողմէն իրագործուած շովինիստ քաղաքականութեան սխալ հետեւանքները, համագումարին ու երկրին առջեւ նորէն ցոյց տուաւ Արցախի հայութեան անկոտրում կամքը՝ այլեւս չհաշտուիլ ղինք բռնադատած ճակատագրին հետ, միանալ մայր ժողովուրդին:

Ղարաբաղցի հայ ժողովուրդը այլեւս չուզեր ապրիլ հին ձեւով՝ ստորացած ու իրաւազուրկ:

Ի՞նչ նոր միտքեր հրապարակ կը բերէ Թերթը: Ո՛չ մէկ: Ոմն պատմաբան Գ. Ա–գիմովի բերնով Թերթը կ'ըսէ թէ 1921–ին Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութիւնը, ինք միանշանակ կերպով արտայայտուեր է Ադրբեջանի մէջ մնալու ի նպաստ:

Սոսկալուած ենք կրկնելու որ մինչեւ 1918 Այղրկովկասի տարածքին վրայ չկային «Ադրբեջան» կամ «Հայաստան» վարչա – տերիտորիալ հասկացողութիւնները, Հայաստան ըսելով կը հասկնային Թուրքիոյ տիրապետութեան տակ գտնուղ արեւմտեան – Հայաստանը: Անդրը – կովկասի ազրբեջաբնակ ու հայաբնակ մարզերը տեղական բնակչութեան ազգային բնութագրութիւններէն բխող անուանումներ չունէին, նահանգներու եւ գաւառներու անուանումները կը բերէին տեղանուններէն: Այդ իսկ պատճառով Այղրկովկասի հայկական մաս – դերը ոչ պաշտօնապէս կ'անուանուէին «հայկական գաւառներ», Ադրբեջանա – կանը՝ «Թաթարներու» կամ «Կովկասեան Թուրքերու» բնակած գաւառներ:

Ռուսաստանի ողջ կայսրութիւնը, այդ չարքին Այղրկովկասը, բաժնուած էր նահանգներու՝ անկախ բնակչութեան ազգային կազմէն, նահանգները իրենց կարգին բաժնուած էին գաւառներու եւ վոլոստներու, որոնք նոյնպէս կազմուած էին, առանց նկատի ունենալու բնակչութեան կազմը: Օրինակ, հայ – ադրբեջանական խառն բնակչութիւն ունեցող Նախիջեւանի գաւառը կը մտնէր Երեւանեան նահանգին մէջ, Արցախի, Ուտիքի, Զանգեզուրի հայկական գաւառները՝ Ելիզաւետպոլի նահանգին մէջ: Հայկական վերոյիշեալ գաւառները, ինչպէս նաեւ Ադրբեջանցիներու բնակած հողամասեր միաւորուեցան Ելիզաւետպոլի նահանգին մէջ, այլ ոչ թէ այն ատեն գոյութիւն չունեցող Ադրբեջանի մէջ:

Այսպէս էր վիճակը մինչեւ 1918, մինչեւ Այղրկովկասի մէջ երեք ազգային – պետական միաւորումներու առեղծումը: Մայիս 27–ին Ադրբեջանի անկախ Պետութիւն յայտարարուեցաւ ցեղով մուսաւաթական կառավարութիւնը փորձեց իր երկրին սահմաններուն մէջ ընդգրկել Ելիզաւետպոլի ողջ նահանգը՝ հայկական գաւառներով հանդերձ: Թրքական զօրքերու աջակցութեամբ, բաքուի կոմունայի դահիճներ Ա. Շահթախտիի, Ս. Մեհմանդարովի եւ ուրիշ պանթուրքական տարրերու ղեկավարութեամբ մուսաւաթական կառավարութիւնը փորձեց ենթարկել Ղարաբաղը, Ուտիքը, Զանգեզուրը, Նախիջեւանը նուաճելու համար: 1919–ի ամրան Նախիջեւանի գաւառին մէջ, որ մինչ այդ Հայաստանի Հանրապետութեան կազմին մէջ կը գրաւնուէր, մուսաւաթականները ապրուստամթերութիւն կազմակերպելին եւ, առանձուլով Թուրքերու աջակցութիւնը, գաւառը յայտարարեցին՝ Հայաստանէն անկախ – ուած, բայց Ղարաբաղի ու Զանգեզուրի մէջ կացութիւնը տարբեր եղաւ: Արեւնահեղ կռիւներ ծաւալեցան, բայց գաւթիչները իրենց նպատակին չհասան: Ամէն անգամ հանդիպելով հայկական այդ կամ այն գաւառներու պինեալ գիւղացիներուն հերոսական դիմադրութեան, մուսաւաթական նախայարձակները կը չախչախուէին ու ետ կը շպրտուէին:

1918–էն 1920 ապատամբը ու հպարտ Արցախը ինքնուրոյն կեանքով կ'ապրէր, չընդունելով Թուրք – մուսաւաթական նախայարձակներու ասպատակութեանց առջեւ, չենթարկուելով նաեւ անդլիացի աշխարհակալներուն ապառնալիքներուն, որոնք մուսաւաթական Ադրբեջանը իրենց պաշտպանութեան տակ առած էին:

Ադրբեջանի մէջ խորհրդային իշխանութիւն հաստատուելէն յետոյ .. չուտով պարզ դարձաւ, որ Հանրապետութեան նոր ղեկավարութիւնը Ն. Նարիմանովի գլխաւորութեամբ կը շարունակէ մուսաւաթականներու քաղաքականութիւնը Հայաստանի եւ Հայ ժողովուրդին նկատմամբ: Ապրէն 1920 Ապրիլ 30ին, այսինքն՝ Ադրբեջանի մէջ խորհրդային կարգեր հաստատուելէն ընդամէնը երկու օր յետոյ Հանրապետութեան ռազմայեղափոխական Կոմիտէն Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան դիր մը ղրկեց, որ Երեւան հասաւ Մայիս 1–ին: Բովանդակութիւնը հետեւեալն էր. –

«Էրիվան
Արտաքին Գործոց Նախարարին
Ադրբեջանական խորհրդային Հանրապետութեան բանուորագիւղացիական կառավարութիւնը ի դէմս Յեղափոխական Կոմիտէի կը պահանջէ, նախ ձեր զօրքերէն մաբրել Ղարաբաղի ու Զանգեզուրի տարածքը, երկրորդ ետ հաշուիլ ձեր սահմանները, երրորդ. դադրեցնել ազգամիջեան ջարդը: Հակառակ պարագային Ադրբեջանի Յեղափոխական Կոմիտէն զինք կը համարի Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութեան հետ պատերազմական վիճակի մէջ: Պատասխանը պէտք է ստացուի երեք օրէն:

Բաքու: Ադրբեջանի Արտաքին Գործոց Կոմիսարի տեղակալ՝ Հուսէինով»:

... Վերջնագրային սպառնալիքներէն ետք Ադրբեջանի նոր կառավարութիւնը յստակ գործողութիւններու անցաւ՝ Ղարաբաղը, Զանգեզուրը եւ Նախիջեւանը նուաճելու համար: Մուսաւաթական բանակը արագօրէն վերածուեցաւ Խորհրդային Ադրբեջանի Կարմիր Բանակի: «Իսլամի բանակ»ին սուիներները, համազեստը փոխելով, մէկ օրէն միւսը «Կարմիր սուիներ» դարձան: ... Երկոտան չատ մուսաւաթականներ դարձան «կարմիր» հրամանատարներ եւ յետագային նոյնիսկ մտան Համայնավար կուսակցութեան շարքերը: Անոնք ալ եկան «ազատագրելու» Ղարաբաղը եւ Զանգեզուրը:

... 1921 Մարտ 16–ին Մոսկուա կնքուած պայմանագիրով Հայաստանը կորսնցուց նորանոր տարածքներ: Խորհրդային վարչաձեւը տխրուած էր համաձայնելու, որ Թուրքիոյ անցնին Կարսի մարզը եւ յարակից շրջանները: Քեմալականներու ճնշման տակ Հայաստանէն բաժնուեցան ու Ադրբեջանի կազմին մէջ դրուեցան Նախիջեւանը եւ Շարուրը: Ընդամէնը երեք ամիս յետոյ, 1921 Յուլիս 5–ին Լեռնային Ղարաբաղը բռնի կերպով կցուեցաւ Ադրբեջանին: Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը եւ Համայնավար կուսակցութիւնը անարդար ու անօրինական համարեցան Կովկասեան երկրային Կոմիտէի Յուլիս 5–ի որոշումը: Ճիշդ այդպէս արձանագրեց Հայաստանի կենտկոմի 1921 Յուլիս 16–ի Բիւրոյի նիստը:

«Բաքինակի Ռաբոչի» թերթը վերոյիշեալ ադրբեջանցի պատմաբանին չուրթեւով կ'ըսէ թէ՝ «Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավարութիւնը մարզին հայ բնակչութեան մեծ մասին համար եղաւ բարեկամական գործողութիւն ադրբեջանցի ժողովուրդին կողմէ...»: Իսկապէ՞ս ադրբեջանցի ժողովուրդն էր այդ դէպքերու հեղինակը, թէ՞ Կովկասեան Երկրային Կոմիտէի Յուլիս 5–ի մասնակիցներն էին, որ Նարիմանովի եւ Ադրբեջանի ուրիշ ղեկավարներու ճնշումին տակ, նոյնիսկ առանց քուէարկելու, կատարեցին հրէշային գործ մը, որ յետագային այնքան ծանր պիտի նստէր երկու ժողովուրդներուն վրայ, անոնց բերելով նորանոր տագնապներ ու դժբախտութիւններ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԼՈՎՏԻԻ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ, Մայիս 28–ին, «Ճուտիկներ» նորակազմ մանկական երգչախումբը առաջին համերգ մը տուած է: Ցայտապերը կազմուած է հայկական, պուլկարական եւ ռուսական մանկական երգերէ: Երգչախումբին դաշնակով ընկերացած է Հիլտա Իքլայեան, իսկ կիթառով՝ Արթիւր Յարութիւնեան: Օրուան խօսնակի պաշտօնը կատարած է Արմենա Տէմիրճեան: Ասարտին, մեծապէս գնահատուած են խմբավար Մարիանա Ծատուրեան եւ մանկավարժ Մարի Քիւրքճեան:

***

ՓԱՋԱՐՃԻԿԻ (Պուլկարիա) «Երեւան» կազմակերպութեան վարչութիւնը Վարդանանց հերոսամարտի տարեդարձին առթիւ քաղաքին պատմութեան թանգարանին մէջ հանդիսութիւն մը կազմակերպած է: Ուսուցչուհի Աղանի Մարգարեան իր խօսքին մէջ անդրադարձած է Ե. դարուն Հայաստանի անցուդարձին: Հայերէնի աշակերտուհիներ – աշակերտներ միասնաբար ներկայացուցած են «Երգ վարդանի մասին»ը:

***

ՎԱՆՆԱՁՈՐ «Երեւան» ակումբին մէջ, Մայիս 31–ին, առողջապահական հարցերու նուիրուած դասախօսութիւն մը կատարած է փրոֆ. ոռքթ. Կարօ Գաբրիէլեան: Ան Վառնայի բժշկական Հիմնարկին մանրէաբանութեան ամպիոնին վարիչն է: Կ. Գաբրիէլեան յատկապէս ծանրացած է ծխախոտի եւ ոդելից ըմպելիներու վնասներուն վրայ:

«ՈՉՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸՆ

Գերմանացի մի հնախոյզ էջմիածին այցելելիս՝ չատ փափաքում է Արիմեան Հայրիկին ներկայանալ:

– Էհ՛, ասացէք իրեն, որ ես թանկագին հնութիւն ունեմ. հարցրէք, քանի՞ տարուայ հնութիւն կը կարծէ:

– Հինգերորդ դարի, – պատասխանում է օտարականը:

– Այդ ժամանակից էլ հին:

– Քրիստոսի ժամանակի՞ց:

– Այդ ժամանակից էլ հին:

Հնախոյզը հետաքրքրուած՝ չատ է ցանկանում տեսնել այդ թանկագին հնութիւնը, խնդրում է:

– Կարելի՞ է տեսնել, Վեհափառ Տէր, թէ արդեօք ի՞նչ հնութիւն է դա:

– Իմ ազգս է՝ Քրիստոսից էլ հին, Մովսէսից էլ հին. իմ թշուառ ազգը, որ այս թանկագին հնութիւնն անտեսել է: Մի հին քար կամ առարկայ փնտռելու համար կ'ելնէք հազարաւոր վերստերով, իսկ հայ ազգի պէս պատմական հնութիւն բնաւ միտքերդ չէք առնի:

***

Ընկերները Օնէսին դուրս բերեցին վերջատակներից, սակայն ականջի մէկը չէր: Սկսում են փնտռել: Մի քանի հատ գտնում են, ցոյց տալիս.

– Չէ, իմը չէ, – ասում է Օնէսը, – իմ ականջի յետեւը մատիտ էր դրուած:

***

Որդին դիշեր – ցերեկ դուրսն էր մընում, տուն չէր գալիս: Մի օր մայրը պատահում է նրան եւ ասում.

– Որդի, ախր ե՞րբ պիտի մեր տուն գաս:

– Էլի հետո՞ղ էք ապրում, մայրիկ, – հարցնում է որդին:

***

Մէկը Երեւանում մօտենում է հանգուստներ բաժանող յանձնաժողովի նախագահին.

– Ես Լենինականցի եմ, մի հանգուստ տուէք:

– Անձնագիրը ունէ՞ք:

– Չէ, մնացել է փլատակների տակ:

– Ինչպէ՞ս համանուք, որ դուք Լենինականցի էք:

– Ի՞նչ է, պառները (պեծոնէ տալ) դլխիս դրա՞ծ գայլ, – գայրանում է նա:

(Շար. Ա. էջէն)

վերջ այլեւս ուշ է, տեղ չունինք եւ աւելի մարդ չենք կրնար հրաւիրել»։ Մինչդեռ Ֆրանսացիներուն այս արգելացումը ընդունելի չէ, որովհետեւ յայտնի զարձած է թէ բազմաթիւ պեկավարներ, ինչպէս Բաժիւ Կանտի կամ Պէնազիր Պուխթօ ամիսներ առաջուց հրաւէր առացած են նախագահ Միթերանէն եւ պատասխանած են որ կ'ընդունին այդ հրաւէրը։

Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութիւնը պատասխանատուութիւնը կը բեռցնէ Հանրապետութեան նախագահին վրայ։ «Հրաւէրները նախագահին կողմէ կատարուեցան, Արտաքին Նախարարութիւնը գործ չունի այս խնդրին մէջ» կ'ըսեն Արտաքին Նախարարութեան պատասխանատուները։

Նոյն օրերուն Փարիզի մէջ պիտի տարբերուի Նաեւ թերաճ երկիրներու պեկավարներուն մասնակցութեամբ կայանալիք «Եօթներու Վեհաժողովը», եւ այս վեհաժողովը վարչապետ Խօզալի համար ոսկի առիթ մը պիտի դառնար կարգ մը շրջմոնեներու համար։

Հիւրընկէրը թղթակիցը ընդվզում կը յայտնէ Ֆրանսայի կողմէ Թուրքիոյ նկատմամբ ցուցաբերուած այս զանցառութեան համար եւ կը թուէ անուններըմայն երկիրներուն, որոնք հրաւիրուած են 200ամեակի հանդիսութիւններուն։ Այդ երկիրներուն մէջ կը գտնուին Փղոսկրեայ Ափերը, Ճէպութի, Եգիպտոս, Կապոն, Մատակասքար, Նիժէր, Թօկօ, Գաձկրունի նման փոքր երկիրներ, Միացեալ Նահանգներու, Պրազիլիոյ, Ճաբոնի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Գանատայի նման մեծ երկիրներու կարգին»։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ժաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մանուճիւղը փոխան ծաղկեպսակի չընորհակալութեամբ առացած է 400 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Սերոբեանէ, Տէր եւ Տիկին Մուրատեանի մահուան առիթով, Տիկին Մատլէն Վարդանեանէ 300 Ֆր. Պր. Համբարձում Մուրատեանի մահուան առիթով։ Առացած է նաեւ Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Աբթինեանէ 200, Օր. Արաքսի Բարանֆիլեանէ 100, Տիկին Վերգին Գորգիկեանէ 100, Տիկին Հարկուհի Թիւֆինքճեանէ 150 Ֆր.։

RECHERCHE

Recherchons toute personne pouvant donner des renseignements sur la famille de Monsieur MINAS GUIRAGOSSIAN, né à Kharpout (Turquie) le 24 juillet 1911.

Pour tous renseignements s'adresser à :

ETUDE GENEALOGIQUE
COUTOT-ROEHRIG
21, rue Sylvabelle - 13006 Marseille
Tél. : 91. 53. 74. 73.

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարգար Ծերուկեանի *մահուան առթիւ՝ Շալճեան ընտանիք 100 Ֆր.։*

Կարապետ Ասատուրեանի *մահուան Ա. տաբելիցին առթիւ (մահացած Ամերիկա) Տիկին Մարգրիտ Ասատուրեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գույումճեան 100 Ֆրանք, Տիկին Աչխէն Ասատուրեան եւ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 50-ական Ֆրանք։*

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section Sevran — Livry Gargan
« *Dirouhie Missakian* »
présente
TIMAG

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ «Մեռնիլը որքան դժուար է»

Vendredi 30 Juin à 21 heures
CENTRE JEUNESSE - CULTURE - LOISIRS
36, rue Eugène Massé
93190 Livry-Gargan

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ժաչի Ալֆորվիլի «Էյէն Բիւրոն» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարի Գապայեանի, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գապայեանի, Տէր եւ Տիկին Ալեքս Գապայեանի, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սայեան – Գույումճեանի, Տէր եւ Տիկին Նոյէմ Կիւզէլեանի եւ Տիկին Տիրուհի Գապայեանի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Կարապետ Գապայեանի մահուան առթիւ։

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ
Յուլիս 5 – 6–ին

Նախաձեռնութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Աբգ. Նազարէճեանի եւ կազմակերպութեամբ՝ Հարաւային – Ֆրանսայի փոր փոխանորդին՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի և Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու Ներկայացուցչական մարմնի Դիւանին, Յուլիս 5 – 6–ին, տեղի պիտի ունենայ եկեղեցականներու համագումար, Սրբոց Թարգմանչաց Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Մերազն ժողովուրդը կը հրաւիրուի Յուլիս 5–ին, ժամը 18·30–ին երեկոյեան ժամերգութեան, աղօթելու միասնաբար։

Ի պատիւ ժողովի մասնակցող եկեղեցականներու կը սարքուի քաջօթեայ ճաշ եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, ժամը 20·30–ին։ Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է հեռաձայնեն եկեղեցւոյ դիւանին հետեւեալ թիւերուն։ –

91 – 77 – 84 – 70
91 – 77 – 89 – 30

CROIX ROUGE ARMENIENNE

Le Centre de Vacances de la CROIX ROUGE ARMENIENNE situé sur les plages de Normandie, ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 6 Juillet pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants et les adolescents sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements, téléphoner à :

NAVASSARTIAN 39 85 36 53
POHANIAN 43 37 90 69

A dater du 4 juillet, téléphoner au Centre de Vacances de la Croix Rouge Arménienne (16) 31 21 77 63

« HARATCH »

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

– ՎԱՐԴԱՎԱՌ –

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԱՐՏԻՉ ՓԱՌԻՋ

Այս Կիրակի օր, Յուլիս 2–ին, ՎԱՐԴԱՎԱՌ–ին՝ Փրկչի Պայծառակերպութեան տօնին, ի ժամու հանդիսաւոր պատարագին՝ «Հայր Մեր»էն առաջ, Ֆրանսայի եւ ընդհանրապէս Եւրոպայի բոլոր Հայաստանեայց Եկեղեցիներուն մէջ կը կատարուի՝ Վարդվոյն Ս. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Յունիս 14–ի հրապարակած Սրբատառ Կոնդակը՝ նուիրուած 1918 Մայիս 28–ին։

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը հրաւիրէ մերազն ժողովուրդը ներկայ գտնուելու Վարդավառ – Յիսուսի Պայծառակերպութեան Տօնին առթիւ կատարելիք հանդիսաւոր պատարագին, Կիրակի, Յուլիս 2–ին։ Առաւօտեան արարողութիւնները կը սկսին ժամը 8·30–ին, պատարագ՝ ժամը 10–ին։

***

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 2–ին ուր է «Վարդավառ»։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ,

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաձայն երգեցողութիւնները կը կատարէ «ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբի կողմէ դեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին։ Պատարագ ժամը՝ 10–ին։

***

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – *Յուլիս 3, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին, հոգեհանգիստ կը կատարուի Վանի համօրէն նահատակաց։*

***

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Փոն – տը – Շէրլու Շարվիէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը յանձնարարէ իր, Կիրակի, Յուլիս 3, Վարդավառի տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱՒԱԳ ՔՀՆԾ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ։

Երկուշաբթի, Յուլիս 3, Յիշատակ Մեռելոց ժամը 10–ին կը կատարուի յուղարկաւորութիւն, որու աւարտին հոգեհանգիստ վանի համօրէն նահատակաց։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ժաչի Ալֆորվիլի «Էյէն Բիւրոն» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարի Գապայեանի, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գապայեանի, Տէր եւ Տիկին Ալեքս Գապայեանի, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սայեան – Գույումճեանի, Տէր եւ Տիկին Նոյէմ Կիւզէլեանի եւ Տիկին Տիրուհի Գապայեանի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Կարապետ Գապայեանի մահուան առթիւ։

Paris-Erevan-Paris

EN VOLS DIRECTS

TOUS LES 15 JOURS A PARTIR DU 06 JUILLET 1989

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS :

Levon BAGHDASSARIAN	Varoujan SARKISSIAN	Jacques CHELELEKIAN
SABERATOURS	SEVAN VOYAGES	JACK INTER
31, rue d'Argenteuil	48, Cours de la Liberté	358, Chemin du Littoral
75001 PARIS	69003 LYON	13015 MARSEILLE
Tél. 42 - 61 - 51 - 13	Tél. 78 - 60 - 13 - 66	Tél. 91 - 03 - 16 - 28

GRANDE FETE CHAMPETRE

KHANASSOR

à l'initiative du Comité F.R.A. « S O S S É »
LE 2 JUILLET
— PARC BON REPOS —
78140 VIROFLAY (Près Place Louis XIV - Nle. 10)

Messe Requiem pour les camarades disparus
en l'Eglise Arménienne de Chaville
puis recueillement sur la tombe du Prince Arghoutian
l'un des héros de la Bataille de Khanassor
Prise de parole : Mme MADELEINE ULUBEYAN

AMBIANCE ◆ SURPRISES ◆ BUFFET ◆ JEUX ◆
CONCOURS : Ping-Pong, Boules, Volley, Tavlou . . .

PARENTS D'ELEVES, FAITES COMME NOUS....

Le TEBROTZASSERE

ECOLE BILINGUE
de la MATERNELLE au SECONDAIRE

EN DEMI-PENSION AVEC RAMASSAGE SCOLAIRE

- **Un ENSEIGNEMENT MODERNE et de QUALITÉ avec des PROFESSEURS MOTIVÉS,**
- **Une AMBIANCE ARMÉNIENNE et FAMILIALE**
- **Un COMITÉ de PARENTS DYNAMIQUE**

REJOIGNEZ-NOUS
EN INSCRIVANT VOS ENFANTS

ÇA BOUGE AU TEBROTZASSERE !

Inscriptions et Renseignements :

ECOLE BILINGUE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY
Tél. : 43. 81. 01. 72
SNCF « Pavillons s/s Bois »

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ 29

JEUDI
29 JUIN
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԿ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
82, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.045 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNEE — No 17.045

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԼԻԿԱՅԻ
ԸՆԴՀ· ԺՈՂՈՎԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԼԻԿԱՅԻՆ ԽՕՍՔԸ

Ինչպէս գրեցինք, Մարդկային Իրաւանց Ընդհ· Ժողովին, որ տեղի ունեցաւ Յունիս 22, 23, 24–ին, Սոլիտարիթէ Ֆըրանքօ Արմէնիէն կը ներկայացնէր Հայաստանի նորաստեղծ լիկան եւ այդ առնչութեամբ, Յունիս 23–ին ալ ելոյթ ունեցաւ Ք· Տէր – Սահակեան: Յիշենք որ հետաւոր անցեալի մը, 1923ին Մարդկային Իրաւանց Լիկաներու Միջազգային Համագումարին (1923, Նոյեմբեր 4 եւ 5) Հայկական լիկան կը ներկայացնէր՝ Ա· Խատիսեան:

Իր ելոյթին մէջ, Քրիսթիան Տէր – Սահակեան անդրադառնալէ ետք 1915–ի ապրիլեան եղեռնին, որու միջազգային ճանաչումը արդարութեան նուազագոյն պահանջն մը կը պատասխանէ, չեչտած է որ Խորհրդային Հայաստանի ժողո – վուրդը եւ Սփիւռքը, միացած նոյն վըշ – ռին մէջ, նոյն տենչանքն ունին եւ նոյն զրանքը հանդէպ անոր զոր կարելի է կոչել «օրինաւոր ոճիրին բրատութիւնը», որ այս առթիւ ոգեկոչած է չինացի զոհերը:

Անհանգիստ դէպք մը որակած է հայկական լիկայի մը ստեղծումը Հայաստանի, որ առաջին ընկերակցութիւնը կը դառնայ Խորհրդային Միութեան, որ դիմում կ'ընէ անդամակցելու համար Մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան միջազգային կազմակերպութեան:

Քրիսթիան Տէր – Սահակեան չարունակելով իր ելոյթը անդրադարձած է Խորհրդային Միութեան մէջ կիրարկուող բարեփոխութեանց քաղաքականութեան 1985–էն ի վեր, հաստատելով սակայն թէ նկատուած յեղաշրջումները անհատասար են, կը բախին քաղաքական բռնմաթիւ հակասութեանց եւ աւելի ծանրակչիռ գրաված են տնտեսական աղէտալի պայմաններու հետեւանքով: Խորհրդային ընկերութիւնը դեռ հեռու է իրաւունքի այն պետութիւնը դառնալէ, որու կ'ակնարկէր, դեռ վերջերս, Մ· Կորբաչով եւ իր (Քրիսթիան Տէր – Սահակեան) ներկայութիւնը, հա՛ս, հայկական լիկայի նախագահին տեղը վկայութիւնն է այդ դժուարութեանց:

Ապա, կը յիշէ Արկադի Մանուչարովի սպրդեցումը, որ կը չարունակուի եւ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներուն դէմ ձեռք առնուած կամայական միջոցները եւ անոնց բանտարկութիւնը վեց ամիս, առանց որեւէ իրական պատճառի եւ միայն հնոտուանուած նպատակով մը՝ արգելք հանդիսանալ որ երեսփոխանական ընտրութեանց մասնակցին:

Ելոյթին վերջաւորութեան, Սոլիտա – րիթէի նախագահը ոգեկոչած է հակահայ պոգրոմները Սումգայիթէն սկսեալ եւ պահանջած, յանուն հայկական լիկայի, որ քննիչ յանձնախումբ մը կազմուի որպէսզի ամէն ինչ լուսաբանուի Ադրբեջանի պոկրոմներու մասին եւ պատասխանատուներն ալ հաստատուին:

Ու եզրակացնելով իր խօսքը, Քրիս – թիան Տէր – Սահակեան ըսած է· – «Հայաստանի լիկայի գործունէութիւնը չի կրնար կատարուիլ առանց պատահարի (risque), բայց անոր անդամները վճռած են յառաջդիմել տալ Մարդկային իրաւանց դասը: Ցոյսի այդ ուղերձն է զոր, այսօր, կուտան ձեզի»:

Ծանօթ է, որ հայկական լիկան միաձայնութեամբ ընտրուեցաւ Թղթակից անդամ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐԵՍ

● ՍԱՄՓՈՑԻ ԱԽՈՑԵԱՆՆԵՐ

Ընթշամարտի պանագան ձեւերուն մէջ Հայեր յաճախ կ'ունենան յաղողութիւններ: Սամփոյի մէջ, Հայաստան ունի երկու արժէքաւոր մարզիկներ՝ կիրովականցի Գագիկ Ղազարեան (62 քիլր·) եւ լենինականցի Գուրգէն Թումթխալեան (52 քիլր·): Այս տարի ալ, երկուքն ալ Ամմա Աթայի մէջ, չահած են Խորհրդային Միութեան ախոյեանի տիտղոսը: Երկուքն ալ մօտիկ անցեալին, եղած են աշխարհի ախոյեան:

Դասական ոճով ընթշամարտի մէջ, Աշոտ Ալէքսանեանը (82 քիլր·) հասած է այլեւս միջազգային մակարդակի: Վերջերս չահած է կարեւոր մրցաշարք մը Իրկուտսքի մէջ: Անցեալ տարի Նիս եկած էր եւ հոն ալ ստացած ոսկի մրցանակ: Շատոնց էր որ Հայաստան ծանր քաշային ընթիչ մը չէր հանած հրապարակ:

ԿՈՓԱՄԱՐԵՍ

● ՄԵԽԱԿ ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԱԼԱՄԱ ԱԹԱՅԻ ՄԷՋ

Եւրոպայի ախոյեան 1987–ին լենինականցի Մեխակ Ղազարեան որ մասնակցած էր Սէուլի Ողիմպիականներուն (անյաղող) 57 քիլր· քաշային դասակարգին մէջ, կը պայքարի այժմ դասակարգ մը վեր՝ 60 քիլօկրամ՝ ուր ունեցած է առաջին յաղողութիւն մը: Շահած է Ալմա Աթայի մէջ կարեւոր մրցաշարք մը: Մեխակ Ղազարեան 23 տարեկան է: Ունի ուրեմն ասպարէզ քանի մը տարիներ եւս:

ՌԸՂԿԻ

● ՏԵՂԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐ

Այս մարզաճեաին համար ալ Ֆրանսայի մէջ տեղափոխումներու ժամանակ է ներկայիս: Շէշիրլեան (Ռոմանէն), Մէնղիլճեան (Կրէնոպլէն), պիտի խաղան յառաջիկայ մրցաշրջանին Պուրկուէնի ակումբէն: Շէշիրլեան նեցուկ է (փիլիէ), Մէնղիլճեան՝ թէւ (Էլիէի): Այս վերջինը, ներկայիս 22 տարեկան, ժամանակին հըրաւիրուած է Ֆրանսայի ազգային ժիւնիոր խումբին մէջ:

Երկուքն ալ պիտի չանան իրենց տեղը ապահովել Պուրկուէնի առաջին կազմին մէջ՝ որ Ֆրանսայի լաւագոյններէն է. դիւրին պիտի չըլլայ:

ՔԱՆՐԱՄԱՐԵՍ

● 190 ՊԱՏԱՆԻՆԵՐ ԿԸ ՄԱՐԶՈՒԻՆ ՎՐԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱԿ

Հայաստանի լաւագոյն ծանրամարտիկներէն չատեր ծնած եւ մարզուած են Լենինական: Աղէտը աւերած է եւ անդործածելի դարձուցած դահլիճները՝ ուր քանի մը հարիւր պատանիներ կը պարապէին այս մարզաճեւով: Խոստմնալից երիտասարդ մարզիկներ մնացած են փլատակներու տակ: Մարզումները վերսկսած են սակայն: Ըստ «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթին, 190 երախաներ կը յաճախեն ներկայիս վերաբացուած մարզադրօցը՝ որ կը գործէ քաղաքին թիւ 32 դպրոցին տարածքին վրայ տեղաւորուած վրաններու տակ:

● ԵՈՒՐԻ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՆՈՐ ՑՈՑՍԵՐՈՎ

Վերջին տարիներու աշխարհի լաւագոյն ծանրամարտիկներէն մէկը, էջմիածնի Գեղակերտ գիւղէն Եուրի Սարգսեան պատճառն է մամուլի ձեռնարկութեանց արդիականացման եւ վերակառուցման ծրագիրը: «Գիրքի միջարհեստական կոմիտէն» (Սէ – Ժէ – Թէ) կը պահանջէ որ միջոցներ ձեռք առնուին, երաչխաւորե – լու համար աշխատանքը: Հարցը կապուած է գլխաւորաբար Սոսիէթէ Նուվէլ մամուլի տպարանին, որու ճակատագիրը, ըստ Սէ – Ժէ – Թէ–ի, կապուած է «Լիպերասիոն»ի եւ «Էքսփանսիոն»ի: Այդ պատճառով այս երկու թերթերը չկրցան լոյս տեսնել:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, երեսփոխանները (542 երեսփոխաններէ կազմուած է Գերագոյն Խորհուրդը որ համագումարէն բխած է) մերժեցին նախարարներու 6 թեկնածուներ եւ նախարարապետը՝ Ռիժկով համակերպեցաւ եւ յայտարարեց թէ այլ առաջարկներ պիտի ընէ: Կառավարութեան մէջ 9 աթոռ թափուր էին տակաւին, երէքշաբթի օր: Անձեռնհասութեան համար մերժուած – ներու մէջ են՝ Զախարով (Մշակոյթ), Գրամով (Մարզական): Միւս կողմէ, նաեւ անձեռնհասութեան համար, քաղաքագործքերէն 25 հազար հոգի հեռացուած են:

ՎՐԱՍՏԱՆի մէջ ալ ազգամիջեան իրարանցումներ ծագած են եւ հինգ հոգի վիրաւորուած է ըստ վրացական գործակալութեան Կրուցինֆորմի մէկ լրագրողին: Բախումները պատահեր են Վրացիներու եւ Ադրբեջանցիներու միջեւ:

ՓԱՓԱՆՏՐԻՈՒ, որ միշտ հիւանդացնոցն է, հրաժարեցաւ կառավարութիւն կազմելէ, չյաջողելով համաձայնութիւն մը գտնել ձախի եւ յառաջդիմութեան խմբակցութեանց հետ: Երեք օրուան պայմանաժամով, նախագահ՝ Սարգէթաքիս համաձնարարի մը յանձնեց պաշտօնը:

ԽԻՍՏ ԳԱՂՏՆԻ (թոփ սըքրիթ) դինուորական լուր մը մէկտեղ եկած էր Զորեքշաբթի օր: Հակօդային թնդանօթներ պիտի դետեղուին Թոլպիաքի կամուրջին վրայ օտար պետական դեկավարներու ապահովութեան համար, Յուլիս 10–էն 17: Այս խնամատով նամակ մը ստացած է Փարիզի քաղաքապետը, որմէ դինուորական իշխանութիւնը պարտի արտօնութիւն առնել: Փիկառօ, որ լուրը տարածողներէն մէկն է, հարցում մը կ'ուղղէ.– «Թոլպիաքի կամուրջը Փարիզի արեւելեան կողմն ըլլալով, նախատեսո՞ւած է Արեւմուտքէն յարձակում մը»···:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ մէջ, միջին ճամբայ մը գտնուեցաւ, այլ խօսքով ձախողութեան առաջքն առնելու համար, որոշուեցաւ քալել, բայց կամաց – կամաց: Այսպէս դէպի դրամական միութիւն, նախ կայ առաջին հանդրուան մը՝ 1990 Յուլիս 1–ին: Այս հանդրուանը կը նախատեսէ, ներքին չուկային կազմաւորման լրումը, այլ խօսքով եմմատական մէկ ճակատ մը կը կազմուի, ուր ոչ միայն դրամադլուխները, այլեւ դրամական սպասարկութիւնները (չարժուն արժէքներ, դրամատուն, ապահովագրութիւն) ազատ երթեւեկ ունին եւ կը հրամցուին 320 միլիոնոց հասարակութեան մը: Խորքին մէջ, ոչ յաղթող, ոչ պարտեալ կայ թերեւս, բայց եւ այնպէս 12–երու մաս կազմող միակ կինն է, որ դլուխ կը բռնէ եւ կը յաղղի: Արդարեւ, տեղի չէ տուած, քանի որ հաւանութիւն տալով հանդերձ այս հանդրուանին, պնդած է որ բանաձեւին մէջ չարձանագրուին Տըլոր ծրագրերին յաղորդ երկու հանդրուանները: Գալով անգլիական ոսկիին մասնակցութեան «եւրոպական դրամական դրութեան», Տիկին Թաչըր երեք պայման կը դնէ· – Ա.) Հարկ է որ միակ չուկան իրականութիւն դառնայ (չի կրնար նախքան 1993 Յունուար 1), Բ) Հարկ է որ ԵԴԻ–ն (Եւրոպական Դրամական Դրութիւն) դրամադլուխներու չարժումներուն ազատ տպագրման ծնունդ տուած լարուածութեան տակալու կարողութիւնը ցոյց տայ: Գ) Հուսկ՝ անգլիական դրամահոսութիւնը պէտք է հասնի Համագործակցութեան դրամահոսութեան միջին սահկին:

ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ (Յունիս 28) բոլոր թերթերը կրցան լոյս տեսնել, բացի՝ «Լիպերասիոն»է եւ «Թրիպիւն տը լ'Էքսփանսիոն»է, որովհետեւ այս թերթերը որոշած էին տպարան փոխել ինչ որ անընդունելի կը դտնուի աշխատաւորներուն կողմէ: Արդարեւ, դործադուլին պատճառն է մամուլի ձեռնարկութեանց արդիականացման եւ վերակառուցման ծրագիրը: «Գիրքի միջարհեստական կոմիտէն» (Սէ – Ժէ – Թէ) կը պահանջէ որ միջոցներ ձեռք առնուին, երաչխաւորելու համար աշխատանքը: Հարցը կապուած է գլխաւորաբար Սոսիէթէ Նուվէլ մամուլի տպարանին, որու ճակատագիրը, ըստ Սէ – Ժէ – Թէ–ի, կապուած է «Լիպերասիոն»ի եւ «Էքսփանսիոն»ի: Այդ պատճառով այս երկու թերթերը չկրցան լոյս տեսնել:

ԽՈՐՀՐԴԱՑԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, երեսփոխանները (542 երեսփոխաններէ կազմուած է Գերագոյն Խորհուրդը որ համագումարէն բխած է) մերժեցին նախարարներու 6 թեկնածուներ եւ նախարարապետը՝ Ռիժկով համակերպեցաւ եւ յայտարարեց թէ այլ առաջարկներ պիտի ընէ: Կառավարութեան մէջ 9 աթոռ թափուր էին տակաւին, երէքշաբթի օր: Անձեռնհասութեան համար մերժուած – ներու մէջ են՝ Զախարով (Մշակոյթ), Գրամով (Մարզական): Միւս կողմէ, նաեւ անձեռնհասութեան համար, քաղաքագործքերէն 25 հազար հոգի հեռացուած են:

ՎՐԱՍՏԱՆի մէջ ալ ազգամիջեան իրարանցումներ ծագած են եւ հինգ հոգի վիրաւորուած է ըստ վրացական գործակալութեան Կրուցինֆորմի մէկ լրագրողին: Բախումները պատահեր են Վրացիներու եւ Ադրբեջանցիներու միջեւ:

ՓԱՓԱՆՏՐԻՈՒ, որ միշտ հիւանդացնոցն է, հրաժարեցաւ կառավարութիւն կազմելէ, չյաջողելով համաձայնութիւն մը գտնել ձախի եւ յառաջդիմութեան խմբակցութեանց հետ: Երեք օրուան պայմանաժամով, նախագահ՝ Սարգէթաքիս համաձնարարի մը յանձնեց պաշտօնը:

ԽԻՍՏ ԳԱՂՏՆԻ (թոփ սըքրիթ) դինուորական լուր մը մէկտեղ եկած էր Զորեքշաբթի օր: Հակօդային թնդանօթներ պիտի դետեղուին Թոլպիաքի կամուրջին վրայ օտար պետական դեկավարներու ապահովութեան համար, Յուլիս 10–էն 17: Այս խնամատով նամակ մը ստացած է Փարիզի քաղաքապետը, որմէ դինուորական իշխանութիւնը պարտի արտօնութիւն առնել: Փիկառօ, որ լուրը տարածողներէն մէկն է, հարցում մը կ'ուղղէ.– «Թոլպիաքի կամուրջը Փարիզի արեւելեան կողմն ըլլալով, նախատեսո՞ւած է Արեւմուտքէն յարձակում մը»···:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԻԱԹՈՒՄ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 20»)

ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐ ՖՐԵԶՆՈՑԻ ՄԷՋ

Ֆրեզնոցիները ջերմ ընդունելութեամբ դիմաւորած են Հայաստանէն ժամանած ինը վիրաւոր երախաներ ու մեծեր: Անոնց բժշկական օգնութիւն ցոյց պիտի տան տեղական հանրային կազմակերպութիւնները: Հիւանդանոցին վիրաբոյժը յայտնած է թէ բժիշկները անոնց համար փրոթէզներ պիտի պատրաստեն, բարդ վիրահատութիւններ պիտի կատարեն ու պիտի բուժեն ոսկրային վարակները:

ՃԱՏՐԱԿ

«Տ· ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ» ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ ԱԻԱՐՏԱԾ

«Տիգրան Պետրոսեան» յուշամրցաշարքին աւարտական 11–րդ հանդրուանին Խորհ· Միութենէն Վասիլի Իվանչուկ, յաղթելով եուկոսլաւ իր մրցակիցին, 8,5 կէտով գրաւած է առաջին տեղը: Անկէ մէկ կէտով եւս մնացած է Սմբատ Լալուեան՝ մրցաշարքին միակ մասնակիցը, որ պարտութիւն չէ կրած: Երէք մասնակիցներ՝ Վ· Յակոբեան, Զ· Աղմայփարաշվիլի եւ Օ· Ռոմանիչին չահած են 7–ական կէտ: Մրցաշարքին յաջորդ տեղերը գրաւած են Ս· Գլիդորիչ եւ Ա· Մարիանովիչ (երկուքն ալ Եուկոսլաւ)՝ 5–ական, Ե· Դոխոյեան եւ Ա· Պետրոսեան՝ 4,5–ական, Ի· Զոմ (Հունգարիա)՝ 4, Ա· Անաստասեան՝ 3,5, Ն· Սալիբիդոնով (Պուլկարիա) 2,5 կէտով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ԲԱԽԾՈՒՄ՝ ԹՈՒՆԱՒՈՐԵԼՈՎ

Վ. Կիրակոսեան անհատառուալի պատմութիւն մը կը պատմէ «Երեկոյեան Երեւան օրաթերթին Մարտ 13–ի թիւին մէջ։ «Պատմութիւն»ը հարուստ փաստաթուղթ–թիւն մըն ալ ունի։

Վ. Կիրակոսեան «Նաիրիտ» գործատան տնօրէնին հետ պրոյեկտ մը պահուն կ'իմանայ որ «Նաիրիտ»ի վարչական նոր շէնքին մէկ մասը վերածուած է վերա–վաճառումի հիւանդանոցի ու հոն փո–խադրուած են երկրաշարժի աղէտեալնե–րէն 300 հիւանդներ։ Շարունակելէ առաջ աւելորդ չըլլար յիշեցնել թերեւս թէ «Նաիրիտ» արհեստական կաուչուկ պատ–րաստող գործատունն է Երեւանի, որուն մասին այնքան արդար ազմուկ բարձրա–ցաւ առեներն։

Վրդոված այս տարօրինակ լուրէն, Վ. Կիրակոսեան կը հեռաձայնէ առողջապա–հութեան նախարարի Ա. տեղակալ Ու. Պօղոսեանին։ Ան կ'աւելցնէ թէ «վտանգաւոր ոչինչ չկայ, այնպէս որ պէտք չէ անհանգստանալ...»։ Այսու հանդերձ, Վ. Կիրակոսեան «հիւանդա–նոց» կ'այցելէ, չատերը կը բողոքեն որ օդը, յատկապէս դիշերուան ժամերուն անտանելի կը դառնայ։ Հոն, իրեն նա–մակ մըն ալ կուտան, ուղղուած՝ Առող–ջապահութեան նախարարին, հետեւեալ բովանդակութեամբ.

«...Տարերային աղէտի օրերին կոր–ցընցի ամուսնուս, տունս։ Ինձս այս–տեղից դուրս եմ գալու արդէն հաշմանդամ։ Երեխաներս կեանք չմտած արդէն շատ բաներից զրկուեցին, եւ ինչո՞ւ հիմա որոշ մարդկանց անպատասխանատու աշ–խատանքի պատճառով իմ երեխաները պէտք է ճորից տուժեն։ Երեխաներից եւ իմ անունից, բոլոր երեխաների եւ մայ–րերի անունից աղերսում եմ ձեզ, որեան կարելի է շուտ լուծէք այս հարցը եւ օր առաջ տեղափոխէք մեզ այստեղից, բանի որ այստեղ պահելը վեր է մարդկային առողջ բանականութիւնից եւ դէմ է բը–ժըշկական բոլոր օրէնքներին...։ Այս–տեղի ջուրը չի կարելի խմել, բաղնիք չկայ, սննդի եւ բուժման հարցերը ճոր–մայ կազմակերպուած չեն։ Այս բոլորի հետ մէկտեղ՝ կաուչուկի գործարանի ազմուկը, թունաւոր օդը...։

Ձեզ դիմող եւ խնդրող մայր՝ Յակոբ–եան Ալվարդ, Սոնիա (11 տարեկան), Արսէն (8 տարեկան), Դաւիթ (2 տարե–կան)»։

Երկրորդ նամակի մը պատճէնն ալ կը ղրկուի թերթին խմբագրութեան. ան ալ նոյն հասցէին ուղղուած է. Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարին։ Այս մէկին ալ գրի առնուած է Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի կենսա–քիմիայի հիմնարկին բնապահական խումբին 17 անդամներուն կողմէ։ Հոն եւս զարմանք կը յայտնուի որ հիւանդ–նեը տեղաւորուած են նման թունալից մթնոլորտով վայր մը։ Ապա կը յիշ–ուին քլորոփրէնի տարբաղադրութենէն յառաջ եկած նիւթերու մնասակարու–թեան բարձր աստիճանը, անոր անպա–տեհութիւնները ու հարց կը տրուի. «Ի՞նչպէս հասկանալ առողջապահութեան մինիստրութեան աշխատակիցներին, ո–րոնք իրենց մասնագիտութեան բերու–մով լաւատեղեակ լինելով «Նաիրիտ»ի արտանետած նարկոտիկ, բաղցկեղածին ու մարդու առողջութեանը վտանգ սպառ–նացող այլ յատկութիւններով օժտուած բազմաթիւ նիւթերի կենսաբանական ազդեցութեանը, կարողացան համաձայ–նիլ նման բայլի հետ։

...«Նաիրիտ»ի գոտում ... մարդկանց բուժուելն ու կազդուրուելը ակնյայտ պատրանք է...»։

Այս երկրորդ դիմումագիրն ալ մէջ–բերելէ ետք, «Երեկոյեան Երեւան»ի լը–րագրողը կուտայ այն հարց – պատաս–խաններէն որոնք կը փոխանակուին իր եւ Գիտութիւններու Ակադեմիայի կենսա–քիմիայի հիմնարկէն ուսոց դիտաշխա–տող Հ. Սանասարեանի միջեւ։

Ահա վերջինս ի՛նչ կ'ըսէ. – «...Այժմ հսկա–յական բանակութեամբ գիտական փաս–տեր են հաւաքուել, որոնք վկայում են նրա (քլորոփրէնի) բազմաթիւոյթ թունա–ւոր ազդեցութեան մասին»։

Վ. Կիրակոսեան կը հարցնէ. – «Բայց գիտէ՞ք որ հակառակ են պնդում միա–ւորումում եւ Առողջապահութեան նա–խարարութիւնում»։

Գիտէ, ու հաստատական պատասխանը սուր սլաքի պէս կը հառնի։ «Աւելի լաւ գովազդ, կարծում եմ, հնարաւոր չէր գտնելու, ապացուցելու որ կոմբինատի տարածքը ոչ միայն անվնաս է, այլեւ... առողջարար»։

Ու կը շարունակուի անպատեհութիւն–ներու թուումը. գոլորշիի, ծուխի սիւ–ներ, թունաւոր նիւթերով յագեցած մըթ–նոլորտ, գարշելի հոտ...։ Ու մինչ բանուորները օրը 6 – 8 ժամ կը դանուին հոն, ու օրուան մնացած ժամերուն կըր–նան մասամբ թօթափել թոյնին ազդե–ցութիւնը, հիւանդները դատապար–տուած են միշտ այնտեղ մնալու։

Վ. Կիրակոսեան կը հարցնէ տակաւին. – «ասացին որ թունաւոր նիւթերի սահ–մանուած թոյլատրելի խտութիւնը նոր–մայից մի բան էլ ցածր է։ Եւ դա՝ յատ–կապէս «Կաուչուկ – 1»ի փակուելուց յե–տոյ»։ Պատասխանը կուգայ պաշտօնական դրութեամբ. «Ձնայած 1988 Ապրիլի 29–ին «Կաուչուկ – 1»ը փակուեց, մինչեւ այսօր «Կաուչուկ – 2»ի մաբրման սար–քաւորումները չեն գործում»։ Եւ ապա՝ «Կաուչուկ – 1»ի արտադրութեան դադա–րեցումից յետոյ Երեւանի օդային աւա–զանում գրանցուել են ֆլորոփրէնի գեր–ճորմատիւային խտացումի բազմաթիւ դէպքեր»։

Հ. Սանասարեան աւելի լայն տեղեկու–թիւններ ալ կուտայ Առողջապահութեան նախարարութեան «գործունէութեան» մասին. «երկրաշարժից անցել են ամիս–ներ, յետեւում են մնացել խուճապի, խառնաշփոթութեան պահերը, բայց այս հարցով կարծես թէ հետաքրքրուղ չկայ։ Աւելին կ'ասէի. առաջին օրերի բողոք–ներից յետոյ սկսեցին հիւանդներից ստո–րագրութիւններ հաւաքել, որ իբր նրանք ոչնչեց դժգոհ չեն եւ չեն ուզում ուրիշ տեղ գնալ...»։

Անհատառուալի այս «պատմութիւն»ը կ'աւարտի երկու այլ փաստաթուղթով. առաջինը ուղղուած է Առողջապահու–թեան նախարարին. հոն կ'ըսուի. – «Տագ–նապով յայտնում ենք ձեզ որ «Նաիրիտ»ի մասնաշէնքերից մէկում տեղաւորուել են երկրաշարժից տուժած աւելի քան 300 մարդ, այդ թւում մանկահասակ երե–խաներ։ Այնպիսի տարածքում նրանց գտնուելը, ուր օդային աւազանը բառա–գիօքէն թունաւորուած է բիմիական բազ–մաթիւ նիւթերով, որոնք առողջութեան համար մեծ վտանգ են ներկայացնում, հակասում են առողջ բանականութեանը եւ հումանիզմին։ Խնդրում ենք ձեր մի–ջամտութիւնը տուժածներին անյապաղ այլ տեղ, ցանկալի է բաղաքի սահման–ներից դուրս, տեղափոխելու համար»։ Ստորագրողներն են ակադ. Ա. Բաբայ–եան, վաստակաւոր արտիստ Լ. Ցարու–թիւնեան, Գրողներու Միութեան նախա–գահ Հ. Յովհաննիսեան, բանաստեղծ՝ Դաւիթ Յովհաննէս, «Լիտերատուրնայա Արմենիա» ամսագրի գլխաւոր խմբագիր Ա. Նալբանդեան եւ վէպագիր Ս. Խան–դպդեան։

Ու ահա տրուած պատասխանը. «Ձեր նամակում բարձրացուած հարցը ճիշդ է։ Սակայն հարցի նման լուծումը ժամանա–կաւոր է, պայմանաւորուած է հանրա–պետութիւնում ստեղծուած ծանր իրա–դրութեամբ։ Մօտ ապագայում կը լուծ–ւի երկրաշարժից տուժած մարդկանց ա–ռողջութեան վերականգնման համար նոր շէնքի յատկացման հարցը»։

Առողջապահութեան նախարարի
տեղակալ՝ Ու. Լ. Պօղոսեան
8 – 02 – 1989

Ցաւալի է, անընդունելի է ստեղծուած կացութիւնը, սակայն «ծանր իրադրու–թիւն»ն է պատճառը ու «մօտ ապագայում կը լուծուի հարցը»։ Մինչդեռ, այս պա–տասխանէն ամիս մը ետք ալ, երբ դրի կ'առնուի Վ. Կիրակոսեանի յօդուածը, ո–չինչ փոխուած է։ «Սայլը, ինչպէս ա–սում են, տեղից դեռ չի շարժուել»։

Հակասութիւններով հիւսուած, ընդ–վզումի, դառնութեան այս պատումը կ'աւարտի «Ցետ դրութեամբ» մը. Թեր–թին խմբագրութիւնը կը պրէ. – «Այս յօդուածը արդէն պատրաստ էր տպագը–րութեան, երբ զանգահարեցին կենսա–քիմիայի հիմնարկից։ Յայտնեցին որ օրերը տեսաճանալու հետ մէկտեղ հիւանդ–ների մօտ սուր գլխացաւեր են սկսուել։ Խնդրեցին օգնել՝ գոնէ մի բանիսին հան–րապետութեան առողջապահները տեղա–փոխելու։ Իսկ միւսնե՞րը...»։

Այսպէս. մէկ կողմը՝ դարմանուելու համար թունաւոր մթնոլորտի մէջ ստե–ղաւորուածները, հիւսիս – արեւմտեան Հայաստանի ճմեռը երկրորդ անգամ վը–րանները, առաջմեայ անակնկալներու մէջ անցընելու լքուածները, քաղաքը հո՞ս թէ հոն չինելու տարիներու վէճերը, ար–տաքսման դարմանումի կարգ սպասող հաշմանդամները, իսկ միւս կողմէ՝ ներսի ու դուրսի գոյնզգոյն ճառերը, թէ ամէն բան պարզին է ու ապագան փայլուն, կա–պոյտ, վարդագոյն։

Մէկ բան կատարեալ է. հաւասարա–կշռութիւնը՝ ստեղծուած արհաւիրքին, անով բացուած վէրքին, ու երեւոյթները փրկելու, անհրաժեշտը կատարած ըլ–լալու համատարած պատրանքին մէջտեղ։

Ա. ԹՈՓՈՋԵԱՆ

ՀԱՅԵՐՆ ԵՆ ԲՆԻԿՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԶՐԱՒԱՆԴԱԿԻՆ

ՓՐՈՖ. Ռ. ՏԷՐ – ՄԵՐԿԵՐԵԱՆԻ
ՇԱՀԵԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Մեզի համար կենսականօրէն փափուկ հարց մըն է հայ ժողովուրդին ծագման ու բնիկ հայրենիքին ճշդորոշման պարա–գան, նկատելով որ Թուրքիոյ նման կարգ մը եկեղեցական ժողովուրդներ անդուլ ջանք կը թափեն չինծու պատմական փաս–տաթուղթերու միջոցաւ ապացուցանելու համար թէ իրենք են բնիկները այդ երկ–րամասին, որ հինէն ի վեր Հայաստան անուանուած է «սխալմամբ»...

Աւելի քան կէս դարէ ի վեր ամբողջ սերունդներ դաստիարակուեցան այն քա–րոզչութեամբ թէ Փոքր Ասիոյ եւ Կով–կասի բոլոր ժողովուրդները թրքական ծագում ունին։ Պետական միջոցներով ծաւալող ուժեղ քարոզչութիւն մըն է այս, որուն դէմ քանի մը հայ գիտնականներ միայն կը պայքարին, առ հասարակ իր–րենց անհատական միջոցներով, որպէսզի պատմական ճշմարտութեան արեւը չխա–փանուի արուեստական ամպերու տակ։

Այս տեսանկիւնէն դիտուած, հայ ժո–ղովուրդին ծագման մասին չափազանց չահեկան բանախօսութիւն մը տուաւ Փր–օֆէսօր Ռոպէր Տէր – Մերկերեան, Յունիս 9–ին, Նիսի Պարտամեան Համա–լիրին մէջ, նախաձեռնութեամբ Նիսա – Հայ Մշակութային Միութեան Համա–նուն Ճանճնախումբին։

Իր բացման խօսքին մէջ Պր. Ժիրայր Մխիթեան ներկայացնելով բանախօսը, անդամ մը եւս ճշդեց թէ փրոֆէսօրին անխոնջ ջանքերուն չնորհիւ է որ Ֆրան–սայի մէջ առաջին անգամ ըլլալով էքս – Ան – Փրովանսի Ակադեմիին կողմէ հա–յերէն լեզուն ընդունուած է պաքալօրէա–յի քննութեանց համար իբր առաջին կամ երկրորդ օտար լեզու, առեղծեալով օրի–նակելի նախընթաց մը, որուն հետեւած են նաեւ Լիոնի, Վերսայի, Գրենոբլի եւ–այլ Ակադեմիները։ Ինչպէս ծանօթ է, Փրոֆէսօր Տէր – Մերկերեան հայերէն լեզու, պատմութիւն եւ քաղաքակրթու–թիւն կը դասաւանդէ էքսի համալսարա–նին մէջ, եւ տարի մը առաջ ալ բովան–դակչից բանախօսութիւն մը տուաւ Նի–սի Հայոց, հայերէն լեզուի պատմութեան մասին։

Փրոֆէսօրը չատ հասկնալի ու հա–ճելի ոճով մը, որուն ակնթերեւ պակաս–նիքը ունէր ինք, չանաց բացատրել թէ Հայաստանի պատմական սահմաններէն ներս ապրած հին ու նոր բազմաթիւ ժո–ղովուրդներու մէջէն մի՛այն Հայերն են որ ունեցած են ուժեղ պետական աւան–դութիւններ, հաւաքական յիշողութիւն, իրենց ուրոյն լեզու եւ մշակոյթ, որոնք կը դոյատեւեն հազարամեակներէ ի վեր, մինչ ուրիշ ժողովուրդներ չատոնց կոր–ստած են անհետ, եւ կամ ի յայտ եկած յարաբերաբար նոր շրջաններու։

Պեղումները ցոյց կուտան թէ այդ հա–զամասէն վրայ մարդկային համախումբ–ներ զոյութիւն ունեցած են նախ քան Քրիստոս բազմաթիւ հազարամեակներ առաջ ալ։ Բայց կարելի չէ ժողովուրդ կոչել զիրենք, քանի որ կրնան ընդուր–ւիլ մարդաբանական նախնական յատկա–նիշներով միայն։

Ն. Ք. 2700 տարիէն իբր կազմաւորը–եալ ժողովուրդ կը սկսին յիշատակուիլ Հուրրիները (կամ Խուրրիները) որոնց Պետութիւնը ի վերջոյ կը կործանուի Ա–սորեստանցիներու կողմէ։ Ցետոյ Վերթ–ւին Հիթիթները, Լուվիները եւ այլ ժող–ովուրդներ ալ, մինչեւ որ կը գոյանայ Ուրարտական Պետութիւնը, կազմաւոր–ուած լիովին հայկական բարձրաւանդա–կին վրայ։

Հիթիթները իրենց սեպագիր արձանա–գրութիւններուն մէջ Ն. Ք. 15–րդ եւ 14–րդ դարերուն կը խօսին Թէշ Արեւել–քի կողմը բնակող ժողովուրդի մը մա–սին, զոր Հայասան կը կոչեն, բայց կա–րելի չէ հաստատել թէ Հայոց կ'ակնար–կուին այդ անունով։

Ուրարտուի վերաբերեալ պատմական տուեալները աւելի ճշգրիտ են ու հա–րուստ, քանի որ այդ մասին չատ վկա–յութիւններ կան պահուած Ասորական եւ նոյնինքն Ուրարտական հարիւրաւոր բե–ւեռագիր արձանագրութիւններու մէջ։ Բայց այդ արձանագրութիւնները մե–ծամասամբ կը խօսին պատերազմական ար–չաւանքներու, յաղթանակներու եւ քա–զաւորներու փառքին մասին, առանց երբեք անդրադառնալու այդ շրջաններուն ապրող ժողովուրդներուն ինքնութեան։

Ովքե՞ր էին սակայն Ուրարտացիները։ Ըստ պատմական տուեալներու, այլազան ծագումով ժողովուրդներու համախումբ–եալ մը էր Ուրարտուն, որուն մէջ տի–րապետող դերը մը կը գրաւէր ինքզինք բիայնա կոչող ցեղ մը, համաձայն փր–օֆէսօր Տէր – Մերկերեանի եզրակացու–թիւններուն։ Բայց ակներեւ է թէ այդ համախմբման բարկացուցիչ գլխաւոր տարրերը Հայերն էին, որոնք երկրի գլուխը ձեռք առին ի վերջոյ, երբ Ուրար–տուն իբր Պետութիւն կործանեցաւ Ն. Ք. 585–ին, Պարսիկներու կողմէ։

Բանախօսը ծանրացաւ նաեւ Ուրարտու եւ Արարատ անուններուն նմանանշնա–նութեան վրայ, մատնանշելով որ ասորա–կան արձանագրութիւններու եւ Աստուա–ծաշունչի մէջ երկիրը կը կոչուի նաեւ Ար–արատ։

Բայց տակաւին կը բացակայէին Հայ կամ Արմէն անունները, իբրեւ առնչ Հիթիթներու կողմէ գործածուած Հայ–ասայի յատկանշական կոչումին։

Ն. Ք. 6–րդ դարուն ուրեմն, պարսիկ–ներ արշաւանքներու հետեւանքով ի–րարու եւ Ասորեստան կը կործանին վերջնականապէս, ու 521 թուականին, առաջին անգամ ըլլալով Արմինա անունը կը յիշատակուի Դարեհ Ա.–ի կողմէ, Բե–հիստունի երեքլեզուեան արձանագրու–թիւններուն մէջ (Հին Պարսկերէն, Ա–մերէն ու Ասորերէն)։ Եւ ուշագրա–կան է որ, մինչ առաջին երկու լեզուներով Հա–կական Սատրապը կը կոչուի Արմինա, երրորդ լեզուով ան կ'անուանուի Ուրար–տու։

Ինչ որ ապացոյց է թէ, Արմինա (Հա–յաստան) եւ Ուրարտու նոյն երկիրն էր Պարսիկներուն համար։

Այսուհանդերձ, ճշդուած է թէ Ուրար–տերէն լեզուն Հայերէն չէր, որքան ալ որ Հայտնուհ բազմաթիւ բառեր կը պա–րունակէր իր մէջ։ Նաեւ կարգ մը ուրար–տացի թագաւորներու անուններ հնչու–նային նմանութիւններ կը պարզեն Մ–որենացիի կողմէ յիշատակուած նահա–պետական շրջանի հայ առասպելական թագաւորներու անուններուն հետ, ինչ–պէս՝ Հայկ, Արամ, Արա, եւայլն։

Յոյն պատմագիրները կուտան տարբեր տեղեկութիւններ, երբ կը խօսին Հայոց մասին, տեղեկութիւններ որոնց աղբիւր–ները կը մնան անծանօթ եւ մութ։ Այ–պէս, օրինակ, Հերոդոտոս Փոքր Ասիոյ մէջ Հայոց երեւումը կը կապէ Պալաան–ներէն եկող Փռիւգիացիներու արշաւին։ Տեւական կ'օգտագործուի ա–նոնց կողմէ, որոնք կ'ուզեն ապացուցա–նել թէ Հայերը Հայաստանի բնիկները չեն եղած, այլ եկուորները (*)

Միւսկ պատմագիրը, որ ամբողջական պատմութիւններ կուտայ հայ ժողովուր–դին, անոր ծագումը առնելով միջնեդ–Ջրհեղեղի վաղորդայնին, պատմական Մովսէս Խորենացին է անշուշտ, որ ի–նադրութիւնը ցոյց տուած է նաեւ ու–շադրութեան արժանի չատակելու բերնէ բերան ժողովուրդի

մէջ պահպանուած աւանդութիւնները ապահովական, Դիւցազնավէպերը, որոնք ճշմարտանման են խորքին մէջ, եւ մինակ իրական սրճադանդը հնօրեայ ըմպանոցն է:

Աւանդութիւնները, որոնք կը մնան ժողովուրդի մը հաւաքական յիշողութեան մէջ, փոխանցուելով սերունդէ սերունդ, պատմական եղելութիւններու լաւագոյն պաճուճներն են արդէն: Վկա՛յ Սասունցի Դաւիթի դիւցազնավէպը, որ 9-րդ դարու արաբական տիրապետութեան չրջանին ձեւաւորուած ըլլալով, ամբողջ հազարամեակ մը բերնէ բերան աւանդուած է, հասնելու համար մեր օրերուն:

Բանախօսը տուաւ հետեւաբար տրամաբանական ապացոյցները բոլոր, փաստելու համար որ Հայաստանը անյիշատակ ժամանակներէ ի վեր եղած է Հայոց օրրանը, եւ ոեւէ փաստացի այլ պատճառ չկայ այս ճշմարտութենէն կասկածելու:

Ձեռ բանախօսութեան եղան անշուշտ հարցումներ: Այսպէս, հարց տրուեցաւ թէ ինչո՞ւ համար հայ անունը Հայերը միայն կը գործածեն, մինչ ուրիշ ժողովուրդներ մեզ կը կոչեն Արմէն Արմէնիէն, Երմէն, Երմէնի եւայլն: Եւ ինչո՞ւ համար Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան մէջ Օրիոն համաստեղութիւնը կոչուած է Հայկ: Հարցումներ, որոնք առ այժմ պատասխան չեն ստներ:

Հարց տրուեցաւ նաեւ հնդեւրոպական ժողովուրդներու նախահայրենիքին մասին, թոյլ տալով որ բանախօսը պարզէ այդ հարցին չուրջ գոյութիւն ունեցող վարկածները բոլոր, որոնցմէ մին Հայաստանը կ'ընդունի իբրեւ նախօրրան՝ այդ ժողովուրդներուն:

Հետաքրքրական ճշդում մը ըրաւ ներկաներէն Պր. Ռուբէն Գրիգորեան, դիտել տալով որ Դարեհի վերոյիշեալ բարձրաքանդակը իրականին մէջ պարսկերէնին կը կոչուի «Պեհ – Սիւթիւն» որ կը նշանակէ առանց – սիւնի, անսիւն, քանի որ ժայռի վրայ բարձրաքանդակ մըն է, առանց սիւներու գործածութեան: Պէտք եղաւ նշել նաեւ թէ, այդ արձանագրութիւնը կը գտնուի գետնէն 100 մեթր բարձրութեամբ ցից ու անմատչելի ժայռի մը վրայ, եւ պալատ մը չէ, ինչպէս բացատրած էր առիթ առաջ ուրիշ հայագէտ մը:

Իր վերջաբան, փրոֆէսէօր Տէր – Մերկերեան լուսարձակով ցոյց տուաւ չահեկան նկարներու շարք մը, առնուած՝ Մեծամօրի, Կարմիր Բլուրի եւ Էրեբունիի պեղումներուն ընթացքին գտնուած հնապիտական առարկաներէ:

Բանախօսութիւնը, որ տեղի ունեցաւ ֆրանսերէն լեզուով, այն ակնկալութեամբ որ հայերէնի անվարժ մեր հայրենակիցներն ալ պիտի փութան «խուռն – ներամ», արժանացաւ, ատ՛ղ, փոքրաթիւ հայախօս ունկընդիրներու ներկայութեան միայն: Ո՛չ նուիրման կարեւոր բաժինը ազգային տեսակէտով, ո՛չ փրոֆէսէօրին անկասելիական անթերի ու վճիտ ֆրանսերէնը, եւ ո՛չ ալ բանախօսին համառութիւնն ու հեղինակութիւնը բաւական հոն հաւաքելու նոյնիսկ մէկ – տասանորդը այն իրապէ՛ս խուռներամ հասարակութեան, որ հաճկերոյթներու պահները կը յորդեցնէ:

Հարց է թէ, դեռ մինչեւ ե՞րբ հոսանքին դէմ պիտի կրնանք թիավարել:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵՄԱՆ

(*) Այս տեսակէտը կը գտնեմ նոյնիսկ յառաջաբանին մէջ մեծարժէք գրքի մը, որ ընծայուած է Հայ Արուեստի պանծացման:

Կ'ակնարկեմ «Les Arts Arméniens» մեծահատոր ուսումնասիրութեան որ լոյս ընծայուեցաւ Մազրնօ հրատարակչական – նին կողմէ, Տոքթ. Թիէռիի եւ Բ. Տօնապետեանի խմբագրութեամբ: Յառաջաբանը՝ Տոքթէօր Թիէռիէ է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՆԵՐԳԱՑԻՆ
ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐ

Նուագակցութեամբ
դաշնամուրի կամ՝ երգէոնի

Հեղինակ՝ ԵՂՈՒԱՐԴ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Գահիրէ, 1989

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՑՈՒՅՑ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 20»)

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ Բ. ԴԱԴԱՄԵԱՆԻ ԵԼՈՒԹԻՆ ԱՌԹԻԻ ԾԱԳԱԾ ԱՂՄՈՒԿԸ

ՀՐԱՉԻԿ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Գիտութեան Ակադեմիայի
Թղթակից Անդամ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Աղրբեջանի մէջ Ղարաբաղցիներուն կամաւոր կերպով մտնելուն ի նպաստ աղրբեջանցի պատմաբանները իբրեւ փաստ կը բերեն 1921, Օգոստոս 1-ին Հաղորդի դիւղը տեղի ունեցած Վարանդայի խորհուրդներու Բ. համագումարին կողմէ տրուած որոշումը: Մենք չենք դիտեր թէ այդ ինչ որոշում է..., բայց վստահ դիտենք հետեւեալը. յիշեալ համագումարին արձանագրութեան մէկ օրինակը ԼՂԻՄ-ի պետական արխիւին մէջ պահուած է: Այդ արձանագրութենէն կ'երեւայ որ համագումարը որոշում չէ տուած:

Ի՞նչ տեղի ունեցաւ յետագային:

Աղրբեջանի կուսակցական ու պետական գործիչները կը չարունակէին մեծ ջանքեր գործադրել, որպէսզի Ղարաբաղի Հայութիւնը համոզեն, որ ան մնայ Աղրբեջանի կազմին մէջ: Ըստ որում կը խոստանան բնակչութեան տալ քարիւղ, աղ, կերպաս, դաշտավայրերէն ձմեռնային արօտավայրեր տրամադրել Ղարաբաղի լեռնային դիւղերուն: 1922 Նոյեմբերին Ղարաբաղ կը ժամանեն արդէն Աղրբեջանի համայնավար կուսակցութեան Բ. եւ Բաքուի քաղաքային կոմիտէի Ա. քարտուղար ընտրուած Լեւոն Միրզոյեան եւ Աղրբեջանի ռազմածովային կոմիսար Ա. Կարայեւ:

Անոնք արագ կերպով Շուշիի մէջ կը հրաւիրեն Ղարաբաղի դիւղական խորհուրդներու նահանգներու եւ քարտուղարներու խորհրդակցութիւն, ուր կըսուկ կերպով կը պահանջեն որոշում տալ Ղարաբաղի Աղրբեջանի կազմին մէջ մընալուն ի նպաստ: Պատգամաւորները դայրոյթով կ'ընդունին այդ պահանջը եւ առաջարկութեան դէմ կը քուէարկեն: Անոնք երեք օր «կը մշակեն» խորհրդակցութեան մասնակիցները, որմէ ետք անոնց կը սպիպեն քուէարկել: Վերջապէս կարելի կը դառնայ շանթաժով ու ահաբեկումներով իրենց առաջարկը անցընել:

Այսպէս «ինքնորոշուեր» է Լ. Ղարաբաղը, ուսկից ճիշդ՝ բունի կերպով կցուեր է Աղրբեջանին:

Անցեալ տասնամեակներուն Արցախցին երբեք չէ հաշտուած իր անազորոյն վիճակին հետ: Բաքուի եւ Մոսկուայի հասցէներով ամէն տարի հազարաւոր նամակ – բողոքներ կը ղրկուէին, բնակչութիւնը կը պահանջէր ուղղել թոյլ տըրուած ճակատագրական սխալը: ... Համաձախարհային Բ. պատերազմէն յետոյ, 1945-ի Նոյեմբերին, Հայաստանի կենտկոմը եւ կառավարութիւնը խորհրդային կենտկոմին ու կառավարութեան դիմեցին Ա. քարտուղար Յոսէփ Ստալինի հետ վերամիաւորելու առաջարկով: Այն առենուան Հայաստանի Ա. քարտուղար Գր. Յարութիւնեանի առորագրութեամբ հեռաեւալ նամակը ղրկուեցաւ Մոսկուա.

ՀԱՄԿ (Բ) ԿԵՆՏԿՈՄ
ԸՆԿԵՐ ՍՏԱԼԻՆԻ
ԻՈՍԻՖ ՎԻՍԱՐԻՈՆՈՎԻՉ

Հայաստանի տարածքին յարող ԼՂԻՄ-ը 1923-էն ի վեր Աղրբեջանի կազմին մէջ մտած է:

Այդ մարզին բնակչութիւնը հիմնականին մէջ հայ է:

153 հազար բնակիչներէն 137 հազարը Հայեր են:

Լ. Ղարաբաղի գիւղատնտեսութիւնը յար եւ նման է Հայաստանի լեռնային մասին գիւղատնտեսութեան: Լ. Ղարաբաղի Հայաստանի կազմին մէջ մտնելը մեծապէս կը նպաստէր ամուր զարգացման եւ կը բարելաւէր տնտեսութեան դեկավարումը:

Լեռնային մարզին Հայաստանի մէջ մտնելը տեղական քաղաքներուն կարելիութիւն կու տար բարձրագոյն կրթութիւնը մայրենի լեզուով շարունակել Հայաստանի բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւններուն մէջ: Միւս կողմէ Հայաստանը կրնար Լ. Ղարաբաղի մարզէն ազգային քաղաքներ ստանալ, որոնք յայտնի են իրենց գործարարութեամբ եւ ներկայիս, բնականաբար, չեն կրնար լրիւ օգտագործուիլ Ադրբեջանի մէջ:

Ասկէ եւ Լ. Ղարաբաղի բնակչութեան փափաքէն մեկնելով, կեդրոնական կոմիտէն և Հայաստանի ժողկոմխորհը (կառավարութիւնը) խորհրդային կենտկոմին ու կառավարութեան ճնշարկումին կը ներկայացնեն Խորհ. Ադրբեջանի Լ. Ղարաբաղի ինքնավար մարզը Խորհ. Հայաստանի կազմին մէջ որպէս Ղարաբաղի մարզ մտցնելու հարցը:

Այդ հարցին դրական լուծման պարագային կենտկոմը եւ Հայաստանի ժողկոմխորհը կառավարութեան առաջարկութիւն կը ներկայացնեն Ղարաբաղի նախկին կեդրոնին՝ Շուշի քաղաքին վերադարձման մասին, որ աւերուած էր խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն առաջ:

Հայաստանի Կ(Բ)Կ կենտկոմի Ա. քարտուղար՝ ԳՐ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆՈՎ, Նոյեմբեր 11, 1945:

1949-ին Հայաստանի Ա. քարտուղար Գր. Յարութիւնեան դարձեալ դիմեց ընկերոջ, խնդրելով քննութեան առնել Լ. Ղարաբաղը Հայաստանի կազմին մէջ մտցնելու հարցը՝ Սփիւռքահայերու հայրենադարձութեան կապակցութեամբ: Ընկերը բերիայի ու Բաղիրովի յանձնարարեց առաջարկները մտցնել եւ հարցը նախապատրաստել քննարկման համար: Բայց յայտնի պատճառներով հարցին քննարկումը տեղի չունեցաւ:

... 1967-ին նորէն արծարծուեցաւ Լ. Ղարաբաղի Հայաստանի հետ վերամիաւորման հարցը: Նոյն տարին խորհրդային կենտկոմի քարտուղարութիւնը կենտկոմի քարտուղար Ա. Կիրիլենկոյի ընտրադրութեամբ որոշեց ձեռնամուխ ըլլալ Հայաստանի եւ Աղրբեջանի միջեւ գոյութիւն ունեցող տարածքային հարցերու կարգաւորման եւ այդ կապակցութեամբ համապատասխան յանձնարարականներ տրուեցան Աղրբեջանի եւ Հայաստանի կեդրոնական կոմիտէներուն:

Աղրբեջանի դեկավարներուն (Ախունդով, Իսքենդէրով եւ ուրիշներ) եւ Հայաստանի դեկավարներու (Ա. Քոչինեան, Գ. Տէր-Ղազարեանց, Յարութիւնեան եւ ուրիշներ) առաջին հանդիպումը տեղի ունեցաւ Աղտաֆա կայարանը, սալոն-վագոններու մէջ: Այստեղէն անոնք մեկնեցան Կիրովապատ, այնուհետեւ՝ Գէօղ-Գէօղ լիճ, ապա եկան Հայաստան՝ Սեւանի ափերը եւ բաժնուելով, պայմանաւորուեցան չարունակել հանդիպումները: Բայց ճիշդ այն տաեն Սուսլով հիւանդանոցէն դուրս եկած էր, եւ Ախունդով փութայ Մոսկուա, անոր հանդիպելու: Ան դիւրաւ համոզեց Սուսլովը, որ հարկ չկայ արծարծելու եւ Հայաստանի ի նպաստ լուծելու Լ. Ղարաբաղի հարցը: Անոնք առանց գժուարութեան համոզեցին նաեւ Բրեժնեւը: Շատ չանցած խորհ. կենտկոմը որոշեց կենտկոմի քարտուղարութեան վերոյիշեալ որոշումը չեղեալ յայտարարել:

... Լ. Ղարաբաղի հայութեան վիճակը անտանելի դարձաւ յատկապէս երբ Բաքուն մարզի կուսակցութեան պետ նշանակեց Բ. Գէորգովը: ... Հարցը հասաւ հոն, որ 1975-ին տեղի ունեցած մարզային կոմիտէի լիակատար նիստը աղրբեջանցի տէրերու ճնշումին տակ որդեգրեց ամօթալի որոշումները, որոնց հիման վրայ լայն ճակատով արշաւ սկսաւ «մարդին մէջ բոյն դրած հայ ճացիոնալիստ»ներուն դէմ:

... «Բաքինակի Ռաբոչի» թերթը նոր յայտնութիւններ կ'ընէ, աշխարհագրական «գիւտութեանց թեկնածուներ»ու բերնով հրապարակ կը հանէ հերթական սուտը: Ահա թէ ինչ կը կարդանք հոն.

«Երեսփոխան Դադամեանի հաղորդումը ժողովրդագրական եւ պատմական կանխայայտօրէն աղաւաղուած փաստեր կը բովանդակէր: Իր յիշատակած 1921ի Լ. Ղարաբաղի ադրբեջանցի բնակչութիւնը կը կազմէր 90%: Այդ է որ ծանրակշիռ հիմք ծառայեց ԼՂԻՄ-ը Հայաստանին յանձնելու մասին անիրաւականօրէն ճախատեսուած որոշման նախագիծին ընդունումը չեղեալ յայտարարելու համար: Բարեբախտաբար, 1921-ին այդ նախագիծը այդպէս ալ Անդրկովկասեան բիւրոյի որոշում չդարձաւ, ինչ որ կը վկայակոչէր երեսփոխան Դադամեան: Ի՞նչ ապրիւրներէն կը քաղէ երեսփոխանը իր կեղծուած տուեալները»:

Ի՞նչ կարելի է ըսել այս բացայայտ սուտին դէմ: Ինչ թէ չատ խելք ու խիղճ ունեցող մարդու համար նոյնիսկ վիրաւորական է պատասխանել այդ կեղծիքին, բայց ի՞նչ ընենք, ստիպուած ենք: Թէ ինչ ապրիւրներէն քաղուած են Դադամեանի տուեալները, ըսենք՝ հարիւրաւոր: Առնենք, օրինակ, 1929-ին Թիֆլիս լոյս տեսած Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան վերաբերող ժողովածուն կամ «Հորհրդային մեծ Հանրագիտարան»ի Ա. հրատարակութեան 41-րդ հատորին «Լեռնային Ղարաբաղ» վերնագրով յօդուածը, ուր ըսուած է որ 1936-ին մարզի բնակչութեան 89,1 տոկոսը Հայեր էին:

Բայց մէկ վայրկեան ընդունինք թէ կեղծարարները ճիշդ են, թէ Արցախի մէջ Հայերը կազմեր են 10, իսկ Ադրբեջանցիները՝ 90 տոկոս: Այդ պարագային ինչպէ՞ս բացատրել այն, որ այդ 10 տոկոսը նախահեղափոխական չրջանին Շուշիի մէջ կը հրատարակէր չուրջ երկու տասնեակ թերթ, իսկ 90 տոկոս Ադրբեջանցիները՝ ոչ մէկ: Այդ հայկական քաղաքին մէջ, մինչեւ մուսաւաթականներու կողմէ 1920-ին անոր կործանումը, կային հայկ. թեմական եւ ռէալական միջնակարգ դպրոցներ, մեծ տպարաններ, ուր տպագրուած են հայ դասականներու հարիւրաւոր գիրքեր եւայլն: Այո, լոյսի վիթխարի չահ մը եղած է Ղարաբաղի կեդրոնը՝ Շուշին: Ան կործանեցաւ, իր վերաշինութեան տակ թողլով գիտութեան, արուեստներու եւ արհեստներու տասնեակ օճախներ, մշակոյթի անկրկնելի գանձեր: «Հայոց Պոմպէյ»՝ այսպէս մկրտուեցաւ զարմանահրաշ հայրենի այդ օտտանին ողբերգական վախճանը:

«Բաքինակի Ռաբոչի»ն, անդրադառնալով երեսփոխան Բ. Դադամեանի ելոյթին այդ մասին, ուր ան կ'առաջարկէ ԼՂԻՄ-ի մէջ կազմակերպել հանրաքուէ, կը գրէ.

«Անիրաւական է... ԼՂԻՄ-ի մէջ հանրաքուէ կազմակերպելու նախաձեռնութիւնը... Բանզի ԼՂԻՄ-ի հարցը Խորհ. Ադրբեջանի եւ ոչ թէ բնիքնավար մարզին մենաշնորհն է, իսկ գլխաւորը այն է, որ Խորհ. Սահմանադրութեան մէջ հանրաքուէի մասին օրէնք չկայ: Իսկ եթէ պէտք է հանրաքուէ տեղի ունենայ, ապա ամբողջ Ադրբեջանի մէջ, մեր Հանրապետութեան բոլոր բնակիչներուն մասնակցութեամբ»:

Նորէն կեղծիքներ ու սպառնալիքներ: Թերթին միտքը այն է, որ եթէ հայկական Լեռնային Ղարաբաղը դերի ինկեր է, այդպէս ալ պէտք է մնայ եւ ոչ ոք չի կրնար փոխել իրավիճակը: Թերթին խմբագիրը հաւանաբար ծանօթ չէ ներկայիս գործող Խորհրդային Սահմանադրութեան հինգերորդ կէտին, ուր ըսուած է.

«Պետական կեանքի ամէնէն կարեւոր հարցերը կը դրուին համաժողովրդական քննարկման, ինչպէս նաեւ համաժողովրդական քուէարկութեան (հանրաքուէի»):

...«Բաքինակի Ռաբոչի»ն յարմար նկատեր է նաեւ անդրադառնալու Նախիջեւանի խնդրին: Երեսփոխան Բ. Դադամեան համագումարին չատ դիպուկ ու ճշմարիտ կերպով ներկայացուց Նախիջեւանի վիճակը, ըսելով. – «Լեռնային Ղարաբաղի Հայերուն աչքին առջեւն է Նախիջեւանի ողբերգական ճակատագրին օրինակը...»: Ինչքա՛ն դէմ կը վիճարկէ թերթը: Արդեօ՞ք Նախիջեւանի տասնեակ հարկական գիւղերը չեն չքացած երկրին երեսէն...:

Լեռնային Ղարաբաղի հարցը ծնունդ է կուսակցութեան վերակառուցման քաղաքականութեան, որ կ'ընդգրկէ նաեւ երկրին ազգային յարաբերութիւններուն ոլորտը: Վերակառուցումը կոչուած է բարոյական մաքրութիւն բերելու ամէն նուրբէ, անցեալին դիրկը նետելու ամէն ինչ որ հիմնուած է անպատասխանութեան, կեղծիքի, բիրտ ուժի վրայ:

Ցուսանք եւ համբերութեամբ սպասենք:

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆԱՑ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ
Յուլիս 5 – 6–ին

Նախաձեռնութեամբ Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նազդաշեանի եւ կազմակերպութեամբ՝ Հարաւային – Ֆրանսայի իր փոխանորդին՝ Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի և Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցիներու Ներկայացուցչական մարմնի Դիւանին, Յուլիս 5 – 6–ին, տեղի պիտի ունենայ եկեղեցականներու համագումար, Սրբոց Թարգմանչաց Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Մեռելոց Ժողովուրդը կը հրաւիրուի Յուլիս 5–ին, ժամը 18·30–ին երեկոյեան ժամերգութեան, աղօթելու միասնաբար։

Ի պատիւ Ժողովի մասնակցող եկեղեցականներու կը տարբերի բացօթեայ ճաշ եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, ժամը 20·30–ին։ Մասնակցիլ փափաքողները պէտք է հեռաձայնեն եկեղեցւոյ դիւանին հետեւեալ թիւերուն։ –

91 – 77 – 84 – 70
91 – 77 – 89 – 30

«HARATCH»

TELECOPIEUR (FAX) :
N° 48 00 06 70

TELEX :
N° 280 868 Haratch

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռամի Կապոյտ Խաչի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները։ – Այրի Տիկին Թամարա Արսլանեանէ 100 Ֆրանք, Արսլանեան եղբայր 200 Ֆր., Տիկին Ազնիւ Խազբենեանի մահուան առթիւ։

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section Sevran — Livry Gargan
« *Dirouhie Missakian* »
présente
TIMAG

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ
«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԳԺՈՒԱՐ Է»

Vendredi 30 Juin à 21 heures
CENTRE JEUNESSE - CULTURE - LOISIRS
36, rue Eugène Massé
93190 Livry-Gargan

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէս – Պոա – Քոլոմպ Արժանթէօյլ Ակնումի մասնաճիւղը չընորհակալութեամբ առացած է 100 Ֆր., Տիկին Քէօրկեանէ Տիկին Ճապէրեանի մահուան քառասունքին առթիւ եւ 500 Ֆրանք Տէր եւ Տիկին Հիմինեանէ Տէր եւ Տիկին Մուրատեանի յիշատակին։

***

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզոնդ» մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկեպսակի՝ Սիրվարդ Պարսումեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Անդրիկ Փափազեան 500, խումբ մը բարեկամներէ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գաբրասլմասեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ուրբաթեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Փափազեան, Տիկին Սիրարփի Փափազեան եւ Տէր եւ Տիկին Յակոբ Փափազեան 400–ական Ֆրանք, իսկ ուրիշ առիթով մը Պր. Կարապետ Պալեանէ 200 Ֆրանք։

– ՎԱՐԴԱՎԱՌ –

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Ա՛յս Կիրակի օր, Յուլիս 2–ին, ՎԱՐԴԱՎԱՌ–ին՝ Փրկչի Պայծառակերպութեան տօնին, ի ժամու հանդիսաւոր պատարագին՝ «Հայր Մեր»էն առաջ, Ֆրանսայի և ընդհանրապէս Եւրոպայի բոլոր Հայաստանեայց Եկեղեցիներուն մէջ կը կարդացուի՝ Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Ցունիս 14–ի հրապարակած Սրբատառ Կոնդակը՝ նուիրուած 1918 Մայիս 28–ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝ հիւրապար Փարիզ գտնուող՝

ՏԻՐԱՑՐ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց
Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը հրաւիրէ մեռելոց ժողովուրդը ներկայ գտնուելու Վարդավառ – Յիսուսի Պայծառակերպութեան Տօնին առթիւ կատարելիք հանդիսաւոր պատարագին, Կիրակի, Յուլիս 2–ին։ Առաւօտեան արարողութիւնները կը սկսին ժամը 8·30–ին, պատարագ՝ ժամը 10–ին։

***

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յուլիս 2–ին տօն է «Վարդավառ»ի։ Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԱՐԵԱՆ

Բազմաճաշն երգեցողութիւնը կը կատարուի «ԿՈՄԻՏԱՍ» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·45–ին։ Պատարագ ժամը՝ 10–ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ. – *Յուլիս 3, յիշատակ է Մեռելոց, ժամը 11–ին, հոգեհանգիստ կը կատարուի Վան համօրէն ննջեցելոց։*

***

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ

Փօն – տը – Շէրիւ Շարվիէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը յանձնէ իր անդամներուն եւ ամբողջ Գաղութին, Կիրակի, Յուլիս 3, Վարդավառի տօն Պայծառակերպութեան Տեառն Մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, Եկեղեցւոյս մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎՐԹԱՆԷՍ ԱԻԱԳ ՔՀՆՑ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ։

Երկուշաբթի, Յուլիս 3, Յիշատակ Մեռելոց ժամը 10–ին կը կատարուի Ժամերգութիւն, որու աւարտին հոգեհանգիստ կը կատարուի Վան համօրէն ննջեցելոց։

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

(13–րդ տարեդարձին առթիւ)

Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Մխրաքեան 20·000 Ֆրանք, Ժաք, Ալպէռ եւ Տարօն Պողոսեան 10·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Գույումճեան, Տէր եւ Տիկին Փէռ Վարդանեան, Պր. Ժաք Կարապետեան 2000–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Պաղոսեան 1400 Ֆր., Տիկին Փարիզ Ազդումեան, Տիկին Արշամ Պապայեան, Սէն–Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցի եւ Տիկնոջ Միութիւն, Սէն – Ժերմէն Ս. Սահակ – Մեսրոպ Եկեղեցի, Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի, Հայ Աբեղայներու Միութիւն, Վասպուրականի Հայր. Միութիւն, Սէն – Ժերմէն Կապոյտ Խաչ, Մարսէյլ – քաղաքի Կապոյտ Խաչ, Շալճեան ընտանիք 1000–ական Ֆրանք, Պոլսահայ Մշակութային Միութիւն, Հ. Յ. Դաշնակցութիւն, Համազգային Դպրոցի տնօրէն Մարմին, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, Տէր եւ Տիկին Շուարթ Փիրանեան, Շահան Խչէր. Քհնյ. Տէր–Ազէեան, Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչ, Պոմոնի Կապոյտ Խաչ, Տիկին Նուարդ Մելքոնեան, Ճառասեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Քէչէվեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան, Պուլվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցի, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Անարէ Տավխեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուկեան, Տիկին Անոյշ Գորգոեան, Տէր եւ Տիկին Ջաւէն Մխոեան, Տէր եւ Տիկին Ջաւէն Գաբրիէլեան, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զօլաքեան 500–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Աշոտ Վարդանեան 400 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Հայկազ Մարմարոսեան, Պր. Ներկարարեան (Մանոսք), Տէր եւ Տիկին Հայկազ Զուբուրեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Սարգիսեան 300–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Եղմազեան, Տիկին Սիրվարդ Ժամուրեան, Տիկին Թամար Աբրահեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Տէր – Կարապետեան, Մարի Պէրպէրեան, Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնեան, Արմէն Ուրֆուլեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Յարութիւնեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Սապին եւ Գաթիա Աստղեան, Մուրատ Թիրէքեան, Տէր եւ Տիկին Վարդավառ Գամպերեան, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Ստեփանեան, Յովհաննէս Յովհաննէսեան, Սօնիա Յովսէփեան 200–ական Ֆր., Պաղտասար Տիրատուրեան, Վարանիկ Մելքոնեան, Կամերկի Հայրենակցական Միութիւն, Հայրենիք նպաստախումբ, Հերմինէ Թիրէքեան 100–ական Ֆրանք։

CROIX BLEUE

— Section Astrig d'Arnouvile-Sarcelles – désire dispenser, dans le cadre de ses activités éducatives et culturelles, des cours de langue arménienne, en vue de la préparation au baccalauréat, la langue arménienne étant admise en option.

Renseignements et inscriptions jusqu'à la mi-juillet

tél. 39 85 79 85
39 85 05 71 le soir.

Nouvel Album
"Hier et Demain"
Un passeport pour l'Arménie !
Hommage à la Culture Arménienne
FAITES LA CONNAITRE EN L'OFFRANT A VOS AMIS
En vente chez votre disquaire.
PSI RECORD / Distribution Harmonie

ՆՈՐ ԱԼԲՈՄ
«Երէկ եւ վաղը»
Հայաստանի համար անցագիր մը
Մեծարանք Հայ Մշակոյթին
ՁԵՐ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐԵԼՈՎ ԾԱՆՕԹԱՑՈՒՑԷՔ ՁԱՅՆ
Մախու է ձեր սալավաճառներուն մօտ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Ծառաչ»ի բաժանորդներուն"

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ 30
VENDREDI
30 JUIN
1989
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel. . 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 700 Ֆ· — Վեցամսեայ : 360 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1000 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
850 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

64րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.046 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 64e ANNÉE — No 17.046

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ 65 ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ՀԱՍԱՆ

Երէքշաբթի, Յունիս 27ին, Երուսաղէմ հասած են 65 հայ վիրաւորները, զորս ղիմաւորած է Եղիչէ Պատրիարք:

Ալըպէս յատկանշական բնոյթ ունի այս ժամանումը, ինչպէս կը հետեւի քուէթեան օրաթերթը, նկատի առնելով ճանապարհ հետեւեալ կէտերը.

- Առաջին անգամն է, Իսրայէլի առեղծումէն ի վեր, որ ուղղակի թռիչք մը կայ Սորվրդային Միութեան եւ Իսրայէլի միջեւ:

- Արտաքին նախարարը յայտարարած է այս առթիւ, թէ կը յուսայ որ այս դարձողութիւնը կ'արագացնէ իր երկրին (Իսրայէլի) եւ Սորվրդային Միութեան յարաբերութեանց բնականոնացումը:

- Գործողութիւնը քարոզչական լաւ խաղաքար մըն է Իսրայէլի համար:

Հուսկ, յիշենք որ Քուէթի օրաթերթին խորագիրն է «Ապագիմման գիւանագիտութիւնը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՈՂՈՎ

ՄԻԻԳԸ, ամէն միջազգհատական նուա – զադրոյն աշխատավարձք, 1,9% յաւելում կը կրէ Յուլիս 1–էն, այսինքն կը հասնի 3054,79 ֆրանքի չաբաթական 39 ժամ աշխատանքի համար: Սենտիքանները չատ գժգոհ են այս չնչին նկատուած յաւելումէն:

ՍՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Համայ – նավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստ մը պիտի դումարուի Յուլիսի վերջ, նուիրուած ազգութեանց հարցին:

ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ–ի լրտեսը՝ Մայքըլ Կլէյն Սաութըր, որու մահը հաղորդած էր առաջի օր Սորվրդային մամուլը, ազգութեամբ Ամերիկացի էր: Յունիս 22–ին անձնասպան եղած է: 32 տարեկան էր: Երբ սկսեր է ծառայել Սորվրդային զաղտնի սպասարկութեանց, կնոջ իսկ ընծրեր է՝ Օրլով անունը:

ՀՈՍՈՎՈՑԻ մէջ, ոգեկոչուեցաւ վեց զար առաջ տեղի ունեցած Կոսովոյի ճակատամարտը, ուր Թուրքերը յաղթեցին: Ցիշատակի այս հանդիսութիւնը սերպ ազգայնական հսկայ ցոյցի մը վերածած է: Ցիշենք որ 1389–ին, քրիստոնեաներու դէմ տարած յաղթանակէն ետք Ղազարոս արքան եւ Թուրքերու պետը՝ Սուլթան Մուրատ միեան այդ պատերազմին, առաջինը կիսատուելով վերի իյնալէ ետք, երկրորդին ալ փորը ճեղքած է սերպ իշխանը՝ Օպլիք: Դեռ կը պատմուի առասպել մը· – Հողը այնքան արիւն «խմած» է, որ ճակատամարտին յաջորդ տարին հոն բուսած են կարմիր քաջվարդեր (փիվոան), մինչ անցեալին անոնք սպիտակ էին: 600 տարի ետք, Սերպերը խոնարհած են յուշարձանին առջեւ, ուր փորագրուած է· – «Ով որ Սերպ է, կամ սերպ ընտանիքէ է, եւ չէ եկած Կոսովօ, Թող ոչ մանչ ունենայ, ոչ ալ աղջիկ, Թող ոչինչ բուսնի իր ձեռքերէն, ո՛չ դինի, ո՛չ ցորեն, Թող ցկեանս անիծուած ըլլայ»:

ՉԻՆԱՍՏԱՆի այն ուսանողները, որոնք պլուին անցած էին ժողովրդավարացման շարժումին, յաջղեր են երկրէն հեռանալ: Գլխաւոր ուսանողուհին Ամստրալիա ապաստանած է, 12 ուրիշներ ալ՝ զանազան երկիրներ:

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ի յուշ իր մահուան խառասունեիւն (1989, Մայիս 20), «*Յառաջ*»ի այսօրուան թիւը նուիրուած է Անդրանիկ Ծառուկեանի:

Վերջին պահուն, այսօր միայն, ստացանք նաեւ գրութիւն մը՝ Գէորգ Էմինէն, զոր կը հրատարակենք գալ շաբթուան ընթացքին:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 27»)

ԵՒՐՈՊԱ – ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՓՈՒԹՊՈԼԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Համաշխարհային Փութպոլի երբեմնի հուչակաւոր վարպետներու բարեսիրական առաքելութիւնը աղէտեալներու ի նպաստ մեծ հետաքրքրութիւն յառաջացուցած է հայ մարզասէրներուն մօտ:

Եւրոպայի վեթերաններու խումբը որ Ֆրանքֆուրթ – Պուրկաս – Երեւան երթուղիով Յունիս 20ին Հայաստան ժամանած է, այցելած է աղէտի չրջանը, տեսարժան վայրեր ու Ս. Էջմիածին:

Յունիս 21–ին «Հրազդան» մարզադաշտը ներկայ եղած են 53·400 հանդիսականներ, ինչ որ վերջին տարիներուն համար մրցանիշ մըն է: Այդ թիւին պիտի աւելցնել նաեւ միլիոնաւոր հեռատեսիլ դիտողները, որոնք ականատես եղած են սուր ու գրաւիչ խաղի մը: Սորվրդային մարզիկները (մարզիչ՝ Ն. Սիմոնեան) արդէն Բ. կիսախաղէն 3 – 0 առաջ անցած են: Այնուհետեւ «Եւրոպացիները» կրցած են մրցակիցներուն բերդը գրաւել երկու անգամ, չնորհիւ Վան տէր Քերհոֆի (Հոլանտա) ու Լիւպանակիի (Լեհաստան):

«Եւրոպացիներ»ու խումբին մէջ տեղ գրաւած են Թոմաչեւսկիի (Լեհաստան), Ռէվիլ (Հոլանտա), Պէնէթթիի (Իտալիա) նման երբեմնի աստղեր: Սորվրդային հաւաքականին մէջ հանդէս եկած են նաեւ Աբրահամեան (բերդապահ), Մխրտչեան եւ Անդրէասեան:

***

ՄԱՅԻՍ 28–ԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Հայկական պետականութեան վերա – կանդնման օրը լայնօրէն նչուած է Հայաստանի մէջ: Մայիս 28–ին նուիրուած ճեռնարկներէն մէկն է Արթիկի քաղաքային մարզադաշտը տեղի ունեցած «Անդրանիկ» ժողովրդական տօնախմբութիւնը, կազմակերպութեամբ՝ հայրենադիտական եւ Շրջկոմային Մչակոյթի բաժնին:

Յայտագրին մէջ լայն տեղ գտած են Հայոց բազմադարեան պայքարի պատմութեան դրուագները, զորս ներկայացուցած են Երեւանի, Լենինականի ու տեղւոյն գեղարուեստական խումբերը, մենակատարները: Ջեռնարկէն առաջ – ուած ամբողջ հատորը յանձնուած է երկրապահ աղէտեալներու Ֆոնտին:

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

ԹՈՂ ՈՉ ՈՔ ՎԱԽՆԱՑ ԳՐՈՂԷՆ

Մինչեւ այսօր ալ չեմ հասկցած, թէ մարդիկ ինչո՛ւ այսքան կարեւորութիւն կ'ընծայեն գրողին, երբ կրնան անտեսել զայն, աւարգել՝ պարզ անտարբերութեամբ, վարկաբեկել՝ խոր լռութեամբ: Փոխանակ դիմելու տարհամոզման եղանակներու, կը հալածեն, կը ծաղրեն, կը բանտարկեն զայն, կը դատապարտեն նոյնիսկ մահուան ու ասիկա անյիշաչար ժամանակներէ մինչեւ Զարեհց ու Բագրատունց, մինչեւ Րշտի եւ Վաբլաւ Հաւել:

Ինչո՞ւ վախնալ գրողէն, երբ երաժիշտին կամ նկարիչին պէս, ա՛ն ալ թուղթին, ամէնէն հասարակ այդ նիւթին, կը յանձնէ ներաշխարհին մէջ բիւրեղացածը, մտքին մէջ կազմաւորուածը, բառի կը վերածէ հոգիին մէջ երկնուածը: Ըլլալով բոլորին պէս, ունենալով շնորհ, տաղանդ կամ հանճար, կը մտնէ ան նախ իւիճն իր մէջ, իւիճն իր միջանցքներուն մէջ, ապա կ'անցնի շուրջի մարդոց միջանցքներուն կը դեգերի հոն, կը ժողվէ խղճամիտ աղբահաւաքի մը նման, կը վերածուի տարլուծարանի աշխատաւորի, ուսումնասիրողող գիտնականի, մինչեւ որ կ'արձանագրէ եզրակացութիւնները, կ'աւելցնէ երանգներ եւ կշռոյթներ, կ'արտադրէ վէպ կամ պատմուածք, հէքեաթ կամ թատերակ:

Ինչո՞ւ վախնալ գրողէն, երբ մարդիկ գիտեն, թէ անոր գործածած իւրաքանչիւր տառը ծպտուն աչք մըն է ու, եթէ փիզիքական լեզուն ունի ատակութիւնը լոլոզելու, խաբելու, դաւանանելու կամ խարդաւանելու, աչքը միակ օրկանն է որ չի կրնար ֆօղարկել, սուտ տրամադրութիւն ստեղծել, նենգել:

Մինչեւ այսօր ալ չեմ հասկցած, թէ ինչո՛ւ, իշխանաւորները մանաւանդ, գերարժեւորած են գրողին երկը, երբ նկատած պէտք է ըլլային, թէ անորակ գիրքը կը դատապարտէ ինքզինք ոչնչացման, պահ մը մնալէ ետք նայուածքներու տակ, ֆանի մը օր ցուցափեղկերու մէջ, մեծ – նաբար կ'երթայ միանալու գիրքերու կոյտին, կ'իջնէ աղբի զամբիւղներուն մէջ:

Ինչո՞ւ վախնալ գրողէն, երբ ան պարզապէս *մանկութիւն չունեցող մարդոց* մասին կը պատմէ, սեփական պրիսմակէն կ'անցընէ *եղերաթախտ քերթողները*, գարշահոտ սիկարէթները կատաղօրէն կը ճգմէ *մոխրամանի* մը մէջ, մտորումներն ու գեղումները կը յանձնէ *առապատ* – *ներու*:

Կ'արժէ՞ վախնալ նման գրողէ մը:

Ինչո՞ւ, դարեր առաջ, գիրքէն սարսափող առաջնորդներ գետերու մէջ շրջեցին գրադարաններ, հրդեհեցին մատենադարանները: Գիրքերու մէջ անով ներկուած Տիգրի՞սն էր որ սեւ հոսեցաւ օրերով, շաբաթներով:

Բայց չէ՞ որ գրողը ունի հիմնական ֆանի մը մտահոգութիւն, որ մտահոգութիւնն է ամբողջ մարդկութեան: Չէ՞ որ անոր գլխաւոր նպատակը եղած է պատկերել մարդկային յարաբերութիւններ, բացայայտել ընդհարումները, յայտնաբերել ճշմարտութիւնը, պայքարիլ *ոգեղին* եւ *ոգէհին* դէմ, պաշտպանել *աղնիւն* ու *գեղեցիկը*:

Չէ՞ որ ժամանակը, որպէս գերագոյն գրադատ, գտած է բոլոր ժամանակներու գեղագիտական տոկուն արտադրութիւնները, զտած զանոնք, դասաւորած, կազմած այն գանձը, որուն կուտան *մշակոյթ* անունը: Արդեօք մարդիկ չե՞ն ուզեր ճանչնալ իրենք զիրենք, չե՞ն ուզեր ունենալ յիշողութիւն, ձգել վաստակ սերունդներուն: *Ազատութեան* ձգտելով հանդերձ, կը վախնա՞ն անկէ: Արդեօք կ'ուզեն գոհանալ իրենց չնչին կեանքո՞վ միայն, իրենց սին առօրեայո՞վ միայն: Արդեօք կ'ուզեն պարտադրել իրենց սեփական տեսակէ՞տը միայն: Կ'ուզեն ամբողջ կեա՞նք մը ապրիլ սեփական հայելիին դիմաց:

Իսկ ինչո՞ւ վախնալ գրողէ մը, որ *ընկանին* ուղղուած երկարաշունչ պատասխան – *ներ*ուն մէջ կուտայ մեր ամբողջ պատմութիւնը, կ'ամրապնդէ մեր հպարտութիւնը, կը վրձինէ փետայական մեր շարժումին շէնզութիւնը, կը ճնեմացնէ, կը մերկացնէ անոպայ անբարոյական մը: Ինչո՞ւ վախնալ գրողէ մը, որ ապրեցաւ ամպրոպալի ժամանակաշրջան մը, որուն աւելցուց ի՛ր ալ փոթորիկները, գրեց, ֆննադատեց, պայֆարեցաւ, գործեց սխալներ, հաւատաց սխալներուն, մարգարէացաւ նոյնիսկ: Ինչո՞ւ վախնալ գրողէ մը, որ հիմնեց հրապագրական ամպիոն մը, գրեց նորէն, գրեց ազատօրէն, գրեց առատօրէն, պատմեց հողէն իր տպաւորութիւնները, հանեց եզրակացութիւններ, վերածեց զանոնք համոզումներու, պաշտպանեց զանոնք առանց վհատելու:

Հիմա այլեւս ո՞վ կը վախնայ իրմէ:

Չէ՞ որ զարմանալի ծառ մըն է գրականութիւնը, որուն վրայ կը բուսնին ե՛ւ ժամանակաւոր ե՛ւ մշտադալար տերեւներ, ժամանակին հետ կը դալկանան ու կ'իյնան ժամանակաւորները, իսկ աչֆ չունի՞ն մարդիկ նկատելու, թէ հակառակ ամէն օր բուսնող նոր տերեւներու, այդ ծառին վրայ ահագին տեղ, ահագին միջոց կը բացուի նոր ոստերու, մշտնջենական նոր տերեւներու համար:

Ամէն ոֆ կրնայ բանալ սեփական փականագիծը, տեղաւորել անոր մէջ ցանկացածը, այս առթիւ, պիտի ուզէի պարզապէս մէջբերել մահացած վերջին բանաստեղծին ժառանգէն դիպուկ, պերճախօս, հետեւեալ տողերը միայն.

Կարող են մարդիկ խախտել լեռներին
Եւ բազկի ուժով սանձել գետերին.
Բայց ո՞վ է կարող
Եւ դիւցազնութեան կարօտ
երկինքում
Շողացող աստղին վարագոյր
քաշել...

«Ո՞վ է կարող շողացող աստղին վարագոյր քաշել...»:

Չէ՞ որ անհատի մը կեանքին տարբրական գործողութիւնները կ'ամփոփուին հիմնական երեք *բայերու* մէջ՝ *չնչել, անուիլ, արտայայտուիլ*: Որպէսզի մարդուն ուղեղը վերածուի աշխարհի ամէնէն ընդունակ օդակայանին եւ հոն էջֆ կատարեն, անկէ թռիչֆ առնեն աշխարհի բոլոր օդանաւերը, չէ՞ որ մարդիկ անպայման պէտք պիտի ունենան գրողին:

Մեռաւ գրողը, իսկ Հաւել կը մնայ բանտի իր խցիկին մէջ:

Ու հիմա, թող ոչ ոֆ վախնայ գրողէն:

Բայց արդէն, արդէն ո՛վ էր վախցողը անկէ:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԱՁՈՒՃԵԱՆ

ՈՒՌԵՆՈՒ ՆՄԱՆ ՏՈՒՐ ԵՆՔ, ՊՈՒՏ ԹԱՆԿԱԳԻՆ

Ուռենու նման տուր ենք որ Ամենակալի որոշումով հեռացաւ մեզանից «Մանկութիւն չունեցող» սերունդի վերջին բանաստեղծը՝ Ալեքսանիկ Ծառուկեան: «Նայիրի» շաբաթաթերթի գաղափարից յետոյ, այս կորուստը եղաւ վերջին արարը անսովոր ու բեղնաւոր մի կեանքի:

Սակայն նրա գրական վաստակի չորհուի, Ա. Ծ. դեռ երկար տարիներ պիտի ապրի մեր մէջ: Վաղուայ մահը, գրական կամ արուեստի աշխարհում, երկու հեռանք կարող է ունենալ՝ կամ վերջակէտ է ընդմիշտ միջակութիւնների համար, կամ ընդհակառակն՝ յաւերժացնում է ստեղծագործ գրողը, արուեստագէտը:

Մանկութիւնից գրկուած մի կեանք, հոգեկան մի աքսորի է նման: Իսկ Ա. Ծ.ը դիմովութեամբ էր դիմաւորում, Ապրել ամենին՝ բնութեան գարթօնքը եւ նոյն ժամանակ մղկտում էր նրա սիրտը յիշեալով եղեռնի զոհերը՝

Կանանչներուդ ու ջուրերուդ ծիծաղով՝
Կ'ընես ա՜շխարհը հրաշքի ծիածան...
... Ու դուք գացիք մահուան մռայլ
հանդէսին
Երբ կ'եռար կեա՜նքը Ձեր շուրջ...
Ձեր հոգիները հաւատով ու յոյսով,
Լոյսով, լոյսո՜վ առլցուն
Ձեր հոգիները յանձնեցիք խաւարին...

Բայց թողնենք որ Ա. Ծ.ի գրական վաստակով զբաղուեն այսպէս ասած՝ «փրոֆեսիոնալ» գրողները: Պարտաւոր որ այդ գրողը «BASTILLEացած» մի կուսակցական էլինի... Որոշ կուսակցական գեկավարների համար նա եղաւ՝ *Le poète maudit*...

Շատերի նման ես էլ մուտք գործեցի Ծառուկեանական աշխարհը՝ «Թուղթ առ Երեւան»ով: Ինքնատիպ մի պարբառատեսր (pamphlet), բողոքի եւ ընդվզումի մի պոռթկում ուր չկար առելութիւն, մաղձ կամ ոխ: Այլ միայն՝ «անմոռաց թախիծ, պանդուխտի լաց, սիրոյ արցունք, լեռնացած կարօտ»: Բայց նաեւ այդ «Պոէտ մի էնչէին»ը տալիս էր իր պատգամը: Բոլոր Հայերի սիրտը յուզող ու ջերմացնող մի պատգամ՝

Հէյ ջա՜ն Երեւան,
Դրօշդ ձեռիդ միշտ ամուր բռնես,
Մեծ երազը մեր անվթար պահես.
Տիեզերքի դէմ փառոով ճառնայես,
Մեր արցունքի մէջ հոգիդ ճառնայես,
Հոգուդ ժպիտով մեր վիշտը ջնջես,
Մի օր էլ դարձի շեփորը հնչես –
Եւ պանդուխտներիդ հայրենիքի կանչես՝
Հէյ ջա՜ն Երեւան...

Յիսունական թուականներին էր որ ձեռքս անցաւ «Թուղթ առ Երեւան»ը առիթով, գոհունակութեամբ խօսում էի այդ գրքոյկի մասին, պէյրութի ձեռագրից վերած, ինձ տարեկից մի ուսուցչի հետ: Ապագաւառութիւնս չի խանգարում «Զատացումից»: Զրուցակիցս մեզ անտարբեր ու անհաղորդ: Սակայն, մի պահ լռութիւնից յետոյ, երիտասարդը պարզ համարեց ճշդել, հեղնող չէշտով «...մանկ ուսուցուորով Ծառուկեան պիտի յաջողի վիպա ունենալ դէպի Հայաստան...»: Այդ տարիներին, Հայրենիք այցելողը զառնում էր – մի որոշ խոյս համար- կառնածելի ու անբաղձալի կոչ մի բոզի... Աչքերս մեծացնելիս Սիփուհի կարեւոր մի զանգուած, «Թուղթ առ Երեւան»ի չնորհիւ, կարողացաւ զանազանել հատիկը թեփից, ու մնաց վարան Հայաստանին: Աւելը նաեւ որ յանկարծ խառարից դուրս եկաւ ու յաւերժացաւ հէնց ինքը՝ Գէորգ Աբովը...

Մի՞շտ չէ որ սովորական մահկանացուն ի վիճակի է հասկանալ – գրալ բանաստեղծը: Իսկական բանաստեղծի աչքերը ուրիշ է ու այս նկատմամբ արժէ վերյիշել Charles Baudelaireի անմոռանալի *ALBATROS*–ը՝

Le poète est semblable au prince
des nuées
Qui hante la tempête et se rit
de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées
Ses ailes de géant l'empêchent
de marcher.

Ա. Ծ. եղաւ այդ Albatrosը որի ոյժերը սակայն պիտի կպած մնային յատակին: Նա վաղ հասակից բաժանեց իր ժողովրդի յոյզերը ու յոյսերը: Դասուսուցիչ, հրատարակագիր, կուսակցական գործիչ եւ խմբագիր: Եզակի մի անհատականութիւն, ուր համատեղ նոսած էին իր մէջ միաժամանակ՝ բանաստեղծ ու հանրային գործիչը: Սակայն յետգայում նա զառաւ բարձր խելք կուսակցականների TROUBLE FETEը, չասելու համար փուչը: Անհատականութիւնը եւ կուսակցական գործիչ՝ յաճախ հանդիպ վիճակներ են...

Ժամանակին, նկատելով որ հնարաւորութիւն չունի, Ա. Ծ. խընդրեց հեռանալ իր կուսակցութեան բերդից, մնալով այսուհանդերձ հաւատարիմ իր *idéal*ին, որին նկատմամբ արտայայտում էր *humour*ով ճշդել՝ «Պիտի չարենակեմ նոյն ճամբան, ըլլայ ձիու, ուղտի կամ էշու կռնակի վրայ, բայց ոչ այլ «bus»ի վարորդներու հետ...»: Ու երբ նա դառաւ «Նայիրի»ի խմբագիրը, ներ-

ՈՒՌԵՆՈՒ ՆՄԱՆ ՏՈՒՐ ԵՆՔ, ՊՈՒՏ ԹԱՆԿԱԳԻՆ

վերջին կայքէջ՝ հայրենական անդաստիան պանթէոնը: Պիտի երթայ հանգչելու մեծ ընկերոջդ հետ որ կը դաղափարի մեծ ընկերոջդ հետ որ կը հանդչէի Վիտօշի բարձունքին, պիտի երթաս այն միւս մեծ Անդրանիկին հետ որ օր մը խոյացաւ Հայոց Աչխարհի արարչական բազմում այլ այրերու հետ, պիտի երթաս դեռ, հետը առիւծարաչ Շահանին, պիտի երթաք բոլորդ՝ ծիածանուած եռանդով, հանդչելու հայրենական երկիրի մէջ որուն սէրը եղաւ միակ խթանը կեանքիդ եւ որուն սէրը բուրվառեցիր Սիփուհի պանդուխտներու հոգիներուն մէջ «Նայիրի»իդ էջերէն:

Ա՜ճապարեցիր: Բայց ո՞վ է կարողացել գուշակել ապագաները մեր բոլորիս ժամկէտ: Որոշողին որպէսզի դուն վարձիր, «քանզի մարդով եղեւ մահ, եւ մարդով յարութիւն մեռելոց» իմ սիրելի, իմ երէց ընկեր ու վարպետ:

Հանդիստ յոգնատանջ ու չարչարուած աճիւնիդ: Բարի երթ՝ «Հայրենական երկի անեզրական հերկերու» անթարգելք ու մանեմանան սերմնացանիդ: Քեզի հետ մանեմանան սերմնացանիդ: Քեզի հետ ու քեզ ուսամբարձ կը տանին դէպի երկինք Աչեռակաց այն հերոսները բոլոր որոնց արբագան նուիրաբերումին, խորհուրդին, եղար անվեհեր պատարագիչը ու պատարագեալը:

ՄԱՐԶՊԵՏ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

1989, Մայիս 31
Նիւ – Եորք

ԲԱՐԻ ԵՐԹ՝ ՆՈՐ ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒ ԽՈՀԱԿԱՆ ՈՒՂԵՒՈՐԻՆ

Վերջին այս որոշումդ չէի կրցած կանհել: Շփոթեցնողը բարեբախտաբար դուն եղար: Բարեբախտաբար կ'ըսեմ որովհետեւ պիտի թէ ամէն ինչ լաւ էր այդտեղ եւ ոչ մէկ մտայղ կասկած կը մթագնէր վստահութիւնս: Իսկ վերջին երկտողդ որ ղրկեր էիր չուրջ վեց – եօթը չաբաթ առաջ, երեւանեան ցոյցերէն առնուած նկարի մը եետեւը գրուած, հիմնաւորեց վստահութիւնս: Պարզ առած ... Խաղի բերիր պիս: Մօտ տարիէ մը ի վեր ոչ մէկ պիր փոխանակեր էինք, բայց պիտի թէ հոն էիր եւ կը պատկերացնէի քեզ – մեր վերջին տեսակցութեան տպաւորութեան տակ – զրատեղանիդ առջեւ նստած նորօրեայ Պուտապեշտի մը նման եւ արծիւի մը սրատես ուշադրութեամբ կը հետեւէիր մեր կեանքին: Գամուած էիր աթոռիդ բայց արթնամտութիւնդ եւ զրուցելու ամբողջութիւնդ սրտառուչ հաղորդակից թիւնդ մնացած էին անաղարտ եւ միշտ հրապուրիչ: Անչարժութիւնդ պարզապէս ժամանակավրէպ առղտուի մըն էր: Դիւրին է ինծի հիմա այսպէս ըսել, բայց առաջին համաճայնողը դուն պիտի ըլլայիր, ինչ որ կարեւոր է այս պարագայի:

Ղրկած քարթը հոս, դէմս է, զրասե – զանիս վրայ· կը դիտեմ զայն այնքան խանդաղատանքով այս զրոյցի պահուն: Երբ կարդացի երկտողդ ոչ մէկ մթին տարակուսանք պղտորեց ուրախութիւնս: Աւելին, ձեռագիրդ նոյն յստակութիւնը, նոյն սահունութիւնը ունէր, ոչ մէկ տատամսում կամ դժուարութիւն կը մատնէր, իսկ հոն պարզուած միտքերը քուկդ էին՝ հարազատ ու տաք, «Vintage Andranik» պիտի ըսէին Ամերիկացիք, այլ խօսքով՝ դուն ինքդ, այնպէս ինչպէս որ կայիր, կաս, Արարատեան Դաշտի խաղողագործէն քամուած ազնուական գինիին նման ուրտյն բոյրով եւ նոյնքան ուրտյն համով որոնք ոչ ոչ ի վիճակի է փոխարինելու: Եւ, իրը հետեւանք նաեւ պատասխանդ՝ հին օրերու նման առանց սիթեւեթի, առանց վերապահումի, ակնարկելով քու պատասխանդ որ այլեւս, աւաղ պիտի չտանտամ: Կը սպասէի պատասխանիդ որեւէ առենէ առելի: Կարեւոր էր ու անհրաժեշտ, որովհետեւ ջանացիր էլ հոն, հետդ՝ իրրեւ երէց հետաքրքիրներու քալերու յիշողու – թիւններու, յուշերու մխրճած ուզիէն, նա երթալով ժամանակին մէջ աւելի քան երեսուն տարի եւ հոն վնտռելու երիտասարդական խոյանքներու վարժ, խնդիրէն իմաստուն դրողը, հանրային գործիչը եւ միեւնոյն առեն իր ժողովուրդի խղճին արդար ձայնը: Զարմանիս չկար իմ կողմէ, վստահ էիր ասոր, այլ կար տխլողական պահանջ մը որ կարենայի քեզ ակնթարթի մը համար վերադարձնել երիտասարդութեանդ նուաճած անհատնելի բարձունքները, քարձունքներու վարժ աղնուացեղ բէգասը իրրեւ:

Ահա եւ կատակը որ ըսիր, վերջին կտակդ: Մայիս 20–ի Շաբաթ օրն էր, նոր տուն էի եկեր եւ հազիւ կէս ժամ ետք հեռախօսը հնչեց Փարիզէն՝ մեկնումիդ դոյժը տուող: Զկայիր այլեւս: Հաչիւներդ մաքրած այս կեանքին հետ մեկներ էիր հոն ուր ընկերդ ներդ քեզի կը սպասեն: Հոն, ուր մեր ժողովուրդի լուսապայծառ դէմքերը լուսեղինացած պիտի դիմաւորեն քեզ որպէս կրտսեր եղբայրը՝ Սիամանթոյին, Վարուժանին, Զօհրապին, եւ դեռ Շուշանեանին, Զարենցին ու Բակունցին, եւ դեռ բոլոր դիւցազուններուն Թորգոմայ Մեծ Տան՝ «Մարդացած Բիւռեա» Զաւարեանէն, Արամէն, Անդրանիկին մինչեւ Մակար Յերունին եւ Նիկոլ Դուման որոնց արուեստն վառարպակը հիւսեցիր «Թուղթ Առ Երեւան»իդ մէջ եւ ուր նաեւ «պտար մեր ժողովուրդի հոգին», նուաճում մը որ պիտի բաւէր քեզ արժանացնելու անմահներու անմահ դասին: Բաներ մը ըսի հետախօսին վրայ բայց ի վիճակի չէի ընդունելու իրողութիւնը, չէի սպասեր թէ այդքան մօտալուտ էր մեկնումդ, չէի հաչուած մեկնումիդ զազափարին հետ: Կ'ուզէի որ գրած ըլլայիր ինծի որպէսզի վերջին խօսքը քուկդ ըլլար եւ ոչ թէ իմ երկտողս ըլլար մեր վերջին զրոյցին անարժանը արժանաւորը: Այս մէկ պարագային պիտի չուզէի բնաւ որ վերջին խօսքը վերապահուած ըլլար ինծի:

Ըսեր եմ տեղ մը թէ առաջին անգամ քեզ տեսայ երբ 12 – 13 տարեկան էի: Ամանակին չքեղ կիրակի մըն էր: Դաշտաղնացութեան էինք գացեր՝ Շպէնիկ անունով գիւղ մը: Յստակ չեմ յիշեր ամիսը՝ Մայիս 28–ի կամ Յունասրի Առչաւանքի ազնականատարութիւնը սէնք էր ըլլար: Պատվիրերը որ ղրկմտեցաւ մտքիս մէջ այդ օր՝ մնաց միշեւ հիմա եւ այդ օրէն ի վեր առհասական կապերով անքակտելիօրէն ու անդրդուելի կերպով առաւ պիս յորձանուտին մէջը կրակէ խօսքերուդ: Կրկնեմ, ոչինչ կը յիշեմ, բացի արեւուտ այդ օրէն, սեղանը Եռագոյնով ծածկուած եւ այդ սեղանին եետեւ դուն էիր կանգնած՝ բաճկոնդ բաց, փողկապդ թեթեւ օդէն ծփացող, եւ ամբողջ հասակովդ կանգնած կը խօսէիր· խօսքերու բոցեղէն անասնձելի ջրվէժ մը որ յաճախ կ'ընդմիջուէր ներկաներուն ծափերով: Այդ օր չատ բան չհասկցայ, բայց տպաւորութիւնս մնաց եւ երբ քանի մը տարի եետ սկսայ կարդալ քեզ, սկսայ հասկնալ թէ ի՜նչ կ'ըսէիր այդ օր՝ արեւին մէջ արեւի պէս փայլող դէմքիդ մկանները պրկումով, կարծես մեր նորադոյն պատմութեան վրթիժղուած նորադոյն վկան՝ կատկելով անմահացած հերոսներու հրթիռակը՝ նորերուն: Հին երազներու երջասանն էիր այդ օր եւ նոր ճամբաներու պատիքի բարոյական կոզմնացոյցը:

Ահա ուրեմն, հիմա ատե՞ն էր մեկնելու: Գիտէիր, լաւ էիր ու կը հետեւէիր այս օրերուն մեր հայրենի երկրին մէջ ծաւալող տարերային դէպքերուն: Որեւէ դրող պիտի տպէր ճամբած նկարիդ վրայ արձանագրուած տողերուն հեղինակն ըլլալ: Այդ պատիքը քեզի էր վիճակուած ու ամբողջ երկիրը, ժողովուրդը քեզ՝ «Օգոստափառ» իր զաւակը կը պատուէր երբ հակայ պատառին կարմիր, կապոյտ ու նարնջագոյն երիզներուն վրայ երկաթգրեր էր·

«Արեւից ծորած երիզ մի կարմիր,
Երկնքից պոկուած կտոր մի կապոյտ
Հատուն հասկերի շող նարնջագոյն
Եւ վեց դարերի խաւարի վրայ
դրօշ Եռագոյն»:

Ոչ ոք ջէր կարողացած այդքան պարզ ու ջերմ եւ իրաւ կերպով քանդակել խորհուրդը այդ դրօշին որքան դուն՝ Եռագոյնին հետատուտ նուիրեալ: Այս օրերուն Երեւանի մէջ, Արարատի դիմաց եւ Արագածի կատարէն Լուսաւորչի կան – թեղին ճառնչող լոյսերով ողողուած իսօքդ իր արժանի տեղը կը գտնէր եւ կը խանդավառէր ու նոր խիզախումներու կը տանէր ոտքի եւած հայրենական խմաստնացած ամբոխները: Տեսար, անդրադարձար վստահաբար, թէ ինչպիսի ամեհի փոփոխութեան մը ականատեսները ստ՝ ըլլայինք: Պատահաւթեանդ օրէն, պիտի ըսէիր «օրօրոցէն իսկ» հետատացիր կուսակցութեան մը զազափարին եւ արձագանգարար անոր դրօշին, անոր գազափարախօսութեան: Պայքարեցար անոր դրօշին ներքեւ եւ երբ հայրենազարձի զօզանջները հնչեցին, ամէնքէն առաջ փարեցար հայրենազարձութեան Սփիւռքի գանգուածներու հոգիները խանձարուրող գազափարին եւ ընկերներդ հաբիւրներ – բով, հազարներով արձագանգեցին կոչերուդ եւ բռնեցին տունդարձի ճամբան: Դուն էիր կրկին, խարտեաշդ ախոյ – հոչակ այն չմարները որոնք անըմբռնելի, անորոշելի թիւրամտութեամբ մը «հրաժարական»ներու անարդական պայմանը հրապարակ նետեցին պղտորելով հայրենասիրութեան անապական հայրենադարձ զգացումները գանգուածներուն:

Զգաւաճանեցիր երբեք առած երդումդ եւ յաջորդդ տանտամեակներուն մըներդ հետեւողականօրէն հարազատ ու հաւատարիմ հայրենիքին եւ առած երդումիդ որոնք զիրար ամբողջացնող պատանեկները եզան հաւատամքիդ: Եւ երբ ժամանակները փոխուեցան եւ հայրենիքը ինք սկսաւ փոխուիլ տակաւ՝ միշտ պահած հին երազները յաճախանքը, քալեցիր նոր ճամբաներէն, եւ նոր ճամբաներու առաջին հանդրուանին զրուցեցիր «արդար ուժանակ» Գրիխտափորին հետ բացատրելու այդ Մեծ Ննջեցեալին թէ ո՞ւր եւ ինչո՞ւ կ'երթայիր նոր ճամբաներու կախարդական համայքէն արբեցած: Երբ անդրադարձար թէ ընկերներդ կը չեզչէին, ձգեցիր չարքերը բայց երբեք զացափաբանիանը՝ որովհետեւ այդ պղպատէ «արդար ուժանակը» իր հերոսականներով եւ իր գաղափարականով մէջդ էին եւ չէիր կրնար, մոքդէդ խակ չէիր անցընել լքել այդ բոլորը: Եւ ահա այսօր նոյն այդ ընկերներդ կ'որդեգրեն քու կեցուածքդ եւ վերազտնուած անմահ – ցորդ սիրով կը բոլորուին նոյն հայրենիքի նոյն գազափարին: Մնացիր հաղորդ ինքզինքիդ հետ անչեզօրէն՝ եօթանասնամեայ յոգնարեկ տարիներուդ եւ ընկերներուդ եաղարձին մէջ պէտք է տեսնես վերջնական յաղթանակը անյողդող խոհակիդ:

Ըսեր էիր տաճկին՝

«Անհայրենիք՝ հողին վրայ,
օտարական՝ հողին մէջ,
Կուիւ էր կեանքդ երէկ ընդդէմ
քախտին, աշխարհին,
Հա՜յ ես, ընկե՜ր – Հայու քախտ ...
– կռուէ՜ նաեւ մահէդ վերջ՝
Հողիդ համա՜ր կորուսեալ ու հողին
դէմ այս օտար»:

Հողը չէ կորսուած, գոնէ մէկ չերտը մերն է: Քեզ յանձնեցին օտար հողին, բայց վստահ եղիր թէ հետու չէ այն օրը երբ պիտի փոխադրեն քեզ հոն, հանգստի վերջին կայքդ՝ հայրենական անդաստիան պանթէոնը: Պիտի երթաս հանդչելու մեծ ընկերոջդ հետ որ կը հանդչէի Վիտօշի բարձունքին, պիտի երթաս այն միւս մեծ Անդրանիկին հետ որ օր մը խոյացաւ Հայոց Աչխարհի արարչական բազմում այլ այրերու հետ, պիտի երթաս դեռ, հետը առիւծարաչ Շահանին, պիտի երթաք բոլորդ՝ ծիածանուած եռանդով, հանդչելու հայրենական երկիրի մէջ որուն սէրը եղաւ միակ խթանը կեանքիդ եւ որուն սէրը բուրվառեցիր Սիփուհի պանդուխտներու հոգիներուն մէջ «Նայիրի»իդ էջերէն:

Ա՜ճապարեցիր: Բայց ո՞վ է կարողացել գուշակել ապագաները մեր բոլորիս ժամկէտ: Որոշողին որպէսզի դուն վարձիր, «քանզի մարդով եղեւ մահ, եւ մարդով յարութիւն մեռելոց» իմ սիրելի, իմ երէց ընկեր ու վարպետ:

Հանդիստ յոգնատանջ ու չարչարուած աճիւնիդ: Բարի երթ՝ «Հայրենական երկի անեզրական հերկերու» անթարգելք ու մանեմանան սերմնացանիդ: Քեզի հետ ու քեզ ուսամբարձ կը տանին դէպի երկինք Աչեռակաց այն հերոսները բոլոր որոնց արբագան նուիրաբերումին, խորհուրդին, եղար անվեհեր պատարագիչը ու պատարագեալը:

ՄԱՐԶՊԵՏ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

1989, Մայիս 31
Նիւ – Եորք

ԿԱՐԾԻՔՆԵՐ

ԽՕՍՔ ՀՅՈՒԾՎԱԾՔԻՑ

ԲՐ. ՓՈՍՓՍՈՒՆՑ

Դու, որ կուզես հասկանալ ինձ, ոչ թե ականջներով, այլ հոգիով, ինչպես ասում են, ինչպես ասում էին, ինչպես ասում էր ինքը՝ Ժյուլ Սիմոնը, ինչպես ասում էր Ֆրանսուա Մորիակը, ինչպես ասում էր Ալեքսանդր Դյումա-հայրը, ինչպես ասում էր Ալեքսանդր Դյումա-որդին, ինչպես ասում էր Ալֆոնս Դոդեն, ինչպես ասում էր Ռոմեն Ռոլանը, ինչպես ասում էր Անատոլ Ֆրանսը, ինչպես ասում էր Ռոբեր Էսկարպիտը, ինչպես ասում էր Ժան Ռիստանը, ինչպես ասում էր Ժան Կոկտոն, ինչպես ասում էր Ժան Ռոստանը, ինչպես ասում էր Ժան Ռիվերը, ինչպես ասում էր Ժան Ռուայեն, ինչպես ասում էր Ժան Ռուշը, ինչպես ասում էր Ժան Ռուբոն, ինչպես ասում էր Ժան Ռուլենը, ինչպես ասում էր Ժան Ռուսելոն, ինչպես ասում էր Ժան Ռուսելոն, ինչպես ասում էր Ժան Ռուսելոն

(Շար. Գ. էջէն)

Երկար տարիներ երազային Հալէպում ապրելուց յետոյ, մեկ անգամ եւս պատրաստութեան ճամբան բռնեցիր եւ հաստատուեցիր մի այլ հիւրընկալ երկրում՝ Լիբանանում, որին կապեցիր ոչ միայն քո գործն ու կեանքը այլ նաեւ քո սիրտն ու հոգին: Այդ երկրում հաստատուեցիր ընդմիշտ. այնտեղ կազմեցիր քո ընտանիքը եւ այնտեղ էր որ առաջին անգամ մանկութիւնը քո տան չեմից մուտք գործեց:

Սակայն բախտը երկար չժպտաց քեզ եւ Լիբանանի եղերական դէպքերը պատրաստեցին քեզ բռնել կնոջ եւ զաւկի ձեռքը եւ այս անգամ հաստատուել Փարիզում, անցկացնելու կեանքի վերջին տարիները, հեռու քո սիրած Լիբանանից, բայց սիրտդ միշտ Լիբանանի լեռներում:

Դու միշտ եղար պատնէշի վրայ, պինչեր ու ցերեկ հաստատուած դրաւեալ-նիդ դիմաց դրեցիր չարունակ ու հրատարակեցիր թէ՛ «Նայիրի»ի էջերում եւ թէ Սփիւռքի այլ պարբերականներում: Տըպագրեցիր գրքեր, լոյս աշխարհ հանեցիր «Վերջին անմեղը», պատմեցիր «Սէրը Եղեռնին մէջ»...

Սակայն գործիդ առանցքը եւ ժողովրդի սրտի մէջ քեզ տե՛ղ ապահովելը եղաւ քո «Թուղթ առ Երեւան»ը:

Երբ «Թուղթը» յանձնեցիր քամու թեւերին եւ հայրենիքի արեւին ու անձրեւին, գո՛ւ էլ կարող էիր Պարսիկ մեծ դիւցազներգու բանաստեղծի նման բարձրաձայն աղաղակել՝

Այսուհետեւ ես չե՛մ մեռնի,
Կը մնամ միշտ կենդանի,
Քանզի իմ այս գրուածքով
Յանեցի ես սերմը խօսքի:

Քո ցանած սերմը բաղում արդիւնք ունեցաւ: «Թուղթ առ Երեւան»ը լոյս չտեսաւ հայրենիքում, բայց այնքան մեծ հետաքրքրութիւն գոյաւ ժողովրդի մօտ որ մարդիկ, միջնադարեան դրիչների նման անքուն գիշերներ անցկացնելով, արտագրեցին քո «Թուղթը»: Տարածուեց քո խօսքը ամենուր եւ դու բախտը ունեցար տեսնելու թէ ինչպէս բազմահազար ընթերցասէրներ, Օպերայի հրապարակում, երդուեցին հաւատարիմ մնալ պետականութեան խորհրդանշանին կոչելով.—

Արիւնից ծորած երիզ մի կարմիր,
Երկնքից պոկուած կտոր մի
կապոյտ,
Հասուն հոսկերի շող ճարճատոյն
Եւ վեց դարերի խաւարի վրայ՝
դրօշ եռագոյն...

Սիրելի Անդրանիկ, յաւերժացնելու համար այսքանն էլ բաւական է: Ոմանք աւելի քիչ խօսքեր են ասել իրենց անմահութիւնը ապահովելու համար, իսկ քո «Թուղթը» անմահ է, անմահ եւ քո խօսքն ու գործը ու դրանց միջոցով անմահ ես նաեւ դու:

Հայրենիքի տեսքին կարօտ սրտով քո մշտաւենչ աչքերը փակեցիր այս հեռաւոր երկրում: Անհատար մնաց քո հին իղձը, հայրենի երկրում ունենալ մի պատառ հող, «Թէկուզ եւ լինի նա մութ գերեզման»: Քեզ պահ տուինք այս օտար հողին այն հաւատքով, որ մի օր հայրենիքը կը պահանջէ իր աչխարհացրիւ Անդրանիկներին եւ քո աճիւնը իր վերջին ճամբորդութիւնը կը կատարի ու կը հանդչի հայրենի հողում՝ Կոմիտասի Այգու պանթէոնում:

Ափսոս որ մեր կեանքի վերջալոյսին հանդիպեցինք միմիանց. անկեղծ սիրով եւ համակրանքով կապուեցինք եւ բախտը ունեցայ քո ամենավերջին օրերին լրսելու քեզ, երբ մահուան մահիճիդ մէջ պառկած խօսում էիր մեր աչքերի առջեւ կատարուող դէպքերի եւ կերտուող պատմութեան մասին, խօսում էիր Արմի կերտած հանրապետութեան ապագայ ճանապհի մասին, Եռագոյնի մասին ... միշտ չահախնդիր ապրիդ ներկայով եւ ապագայով: Ափսոս որ աւելի երկար չեզան օրերդ. այսպէս էր վիճակուած որ մանկութիւն չունեցող մարդը չունենայ նաեւ հասուն ծերութիւն, բայց լինի միշտ արթուն, մինչեւ կեանքի վերջին պահը:

Հանգիստ քո յոգնատանջ ու բազմաչարչար աճիւնին:

Ե. Փ.

ԾԱՌՈՒԿԵԱՆՆ ԱԼ ՄԵԿՆԵՑԱՒ...

Անդրանիկ Ծառուկեան ծնաւ Կիւրին, 1913 թ.: Տակաւին մանուկ, անցաւ տարագրութեան ճամբաներէն ու մանկութիւն չունեցաւ ինչպէս իր թոլոր սերընդակիցները:

Եղեռնի օրերուն, երբ մխացած էր ան մարակներու տակ քալող բազմութիւնները, զինք իր ձեռքէն բռնած կը տանէր իրմէ մէկ քանի տարիով մեծ համաքաղաքացի մը՝ Վահէ – Վահեանը: Ճակատագի՞ր: Ցետագային, Եղեռնէն զարնուած այս երկու տղաքը պիտի դառնային ըմպիւռքին ուղղութիւն տուող երկու գըրագէտներ. պիտի ունենային իրենց մամուլը, պիտի ըլլային ուսուցիչ ու հրապարակախօս:

Անդրանիկ Ծառուկեանի առաջին կայքը պիտի ըլլար Հալէպը, ամէնէն հայեցի դաղութը Սփիւռքին: Հոս էր որ պիտի թրծուէր Ծառուկեանի ոգին: Այստեղ խմբուած էին երկրին համն ու հոտը բերող զանգուածներ, հայկական քարձրաւանդակի բոլոր կողմերէն:

Հոս էին նաեւ կռիւները, կուսակցական պայքարները:

Ուր մէկ քանի Հայ, հոն դպրոց ու ակումբ ու հոն կռիւ: Անդրանիկը կռւսան չէր բայց նաեւ կռիւէ վախցողը չէր:

Ան, իր նուիրումով, գրիչով, քեմերէ արտասանած խօսքերով, վարած ուսուցչութեամբ, կառավի ընթերցասիրութեամբ, զարձաւ իր պատկանած կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի անդամը:

Մեկնեցաւ Պէյրութ եւ աւարտեց Համազգայինի Նշան Փալանճեան ճեմարանը բայց վկայական չստացաւ: Գրած էր դիրք մը՝ «Մոխրամանը», ուր կը քննադատէր Լեւոն Շանթն ու իր կարդ մը ուսուցիչները:

Փոքրանիք տղայ մըն էր:

Հակառակ այդպէս ըլլալուն, չրջան մը, Պէյրութի «Ազդակ» օրաթերթին խմբագրութիւնը վարեց:

Վերադարձաւ Հալէպ: Աւետն մը եղաւ «Արեւելք» օրաթերթի խմբագիր:

Բայց ինք, օրաթերթի մէջ ինքզինք ըսպառող մարդը չէր: Արդէն հրատարակած էր բանաստեղծութիւններու երկու հատոր – «Առապատները» 1939ին և «Թուղթ առ Երեւան»ը 1945–ին:

Առաջինին մէջ լ՛յայտ եկած էր բանաստեղծը ու երկրորդին մէջ պարտաւորութեան մը դէմ ցցուող դիւցազները-դակը, որ հողին կը նայէր, հայրենիքին կը նայէր:

Ծառուկեանը անհանդարտ մարդ էր: Պէտք է ունենար իր թերթը, ազատ մարդու յանդուգն իր խօսքը պէտք է լսեր իր խակ բեմէն, ուրկէ երբեմն չաչեցնել կարենար արբազան խարազան մը յանուն ճշմարտութեան:

Եւ ունեցաւ իր թերթը՝ «Նայիրի»ն:

«Նայիրի»ն որպէս գրական ամսագիր ծնունդ առաւ Հալէպի մէջ 1942 թուականին: Կանոնաւոր կերպով սկսաւ հրատարակուիլ 1946ին:

Խմբագիրը կայք փոխեց թերթն ալ իրեն հետ եւ «Նայիրի»ն սկսաւ լոյս տեսնել Պէյրութի մէջ որպէս գրական-հանրային չաքաթաթերթ:

Ծառուկեան, իր լրջութեամբ, հաւասարակշռուած խօսքով «Նայիրի»ն վերածեց Սփիւռքի ամէնէն չատ փնտռուած թերթին:

Արդարեւ, իր հակառակորդներն անգամ կը փնտռէին թերթը ու կը կարդային: Կը չեշտեմ կը կարդային բայը, քանի որ այսօր ալ, Սփիւռքի մէջ, մեր չատ մը թերթերը, այո՛, ունին բազմաթիւ բաժանորդներ, բայց չունին բազմաթիւ ընթերցողներ... այնինչ «Նայիրի»ն կը կարդացուէր, ու այսօր ալ թերթին դադարումէն տարիներ ետք կը փնտռուի «Նայիրի»ն, ինչպէս այսօր ալ, երբ Փարիզի մէջ հոգին յանձնուած է Անդրանիկ, Մայիսեան այս օրերուն, պիտի փընտռուի ան բոլոր զինք ճանչցողներէն ու չճանչցողներէն:

Մտաւորական պաչարի տէր, հասարակչռուած մարդն էր Ծառուկեան, որ մըն ալ հեռացաւ իր կուսակցութենէն առանց յարելու ուրիչ ոչ մէկ կազմակերպութեան:

Ուշ ընտանիք կազմեց: Աղջիկ զաւակ մը ունեցաւ: Նայիրի կոչեց զայն եւս: Կինը՝ Սոնան, մտաւորական աղջիկ էր:

Հայատառնով ապրեցաւ ու Հայատառնի համար:

Ծնաւ Կիւրին, հասակ առաւ Հալէպի մէջ, ապրեցաւ Պէյրութ ու մահացաւ Փարիզի մէջ:

Դժգոհ էր Փարիզէն: Կ՛ուզէր Պէյրութ վերադառնալ, բայց պիտէք Պէյրութի վիճակը, երկարաձգուող ահաւոր, քաղաքիչ ներքին կռիւները ուր արտաքին ուժերու կիրքերը կան:

Անդրանիկ Ծառուկեանին մահովը ըմպիւռքը կորնցուց քանաստեղծ–դրագէտ մը, որ հանրային մարդ էր իր ամբողջ էութեամբ:

Մարդիկ կրնային հակառակիլ իրեն, մերթ ապառնալ նաեւ բայց կը լսէին զինք նոյնիսկ կը վախնային իր գրիչէն:

Սփիւռքի միակ գրողը եղաւ Ծառուկեան, որ ապրեցաւ գրականութիւն ընելով: Ուրիշը չկայ, միայն ինք:

Սփիւռքի միակ գրողը եղաւ Ծառուկեան, որուն գիրքերը փնտռուեցան, կարդացուեցան, այսօր ալ կը կարդացուին, կը փնտռուին:

Իր «Մանկութիւն Զուներոյ Մարդիկ» գործը, կրնամ ըսել լաւագոյնը իր գործերուն, տպագրուեցաւ մէկ քանի անգամ ու թարգմանուեցաւ Ֆրանսերէնի, ռուսերէնի, անգլերէնի, պարսկերէնի ու արաբերէնի:

Հիմա չկայ Ծառուկեանը:

Ես, իր «Նայիրի»»ին աչխատակիցը, դրողին մահուան բօթը լսեցի Երեւանի մէջ ու այս յօդուածը կը գրեմ Կուր գետի ափին՝ Թիֆլիս:

Մէկ տարի առաջ, իր տանը մէջ՝ Փարիզ, կը լսէի իր գանգատները: Մեր գրոյցը, վերջացող Ցունիսին, տեւեց աւելի քան երեք ժամ:

Անդրանիկը լսելը, ունկնդրելը, ու երբեմն ալ անոր հետ կատաղօրէն վիճիլը, դոր ես ունեցած եմ, համոյքէ աւելի բան մըն էր:

Սփիւռքը կորնցուց ներհուն մտաւորական մը, հայ ուղղախօսութեան մէկ ռահվիրան, հաւատարակչռութիւն պահող մարդը, հայ գիրին հանդիպ յարգանք ներչնչող նուիրեալ մը:

Անդրանիկին թաղումովը թաղուեցան իր մարդկային թերութիւնները, մնացին իր գիրքերը, մնացին իր «Նայիրի»ին հատաքածոները որոնց վրայ իրենց պըլսախնները պիտի հակեն մեր այսօրուան ու վաղուան պատմաբանները, անտարակոյս, հոն գտնելու համար Սփիւռքի չորս տասնամեակներու վրայ տարածուղ պըրտական – հասարակական մեր կեանքին բոլոր ելեւէջները:

Անդրանիկին մեկնումովը Հայրենիք-Սփիւռք յարաբերութիւններու չարքէն պակսեցաւ մէկը, որուն ձայնը լսելի էր բոլոր կողմերէն, մէկը որուն կարծիքը կ՛ուզէին թէ՛ Մխրանցի ու փարիզի, թէ՛ Հալէպի ու Նիւ–Եորքի, թէ՛ Գահիրէի ու Ատիս Ապեբայի, թէ՛ Պէյրութի ու Ազժանթինի, թէ՛ Պուէնոս Այրէսի ու Աւստրալիոյ մեր ազգային գործիչները:

Ծառուկեանը ակամայ լուեց այս օրերուն երբ ամէնէն աւելի պէտք ունէինք իր խօսքին:

Այսօր, իրարանցում կայ: Խօսքի փեզակութիւն կայ: Ղեկավարի պակաս կայ: Անդրհանք ու քէն կայ: Մանաւանդ յուսահատութիւն կայ:

Այսօր պէտք ունէինք Ծառուկեանին կշիռ ունեցող խօսքին:

Ափսո՛ս, Անդրանիկին ալ մեկնեցաւ...

Հիմա, այն պահն է, երբ հանդիսատ Անդրանիկին ոսկորներուն ըսելէ եաք, լսենք մեր պատմութիւն դարձած մեծերը ու անոնց խօսքերուն կշռոյթին տակ կերտենք մեր այսօրը, որ յատակացումի, բիւրեղացումի պէտք ունի:

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Մայիս 25, 1989

LE 4 JUILLET, GORBATCHEV A PARIS
L'ARMENIE AUSSI

MANIFESTATION
DES ARMENIENS D'EUROPE

LE 4 JUILLET A 18 HEURES

devant l'ambassade d'U.R.S.S.
40, Bld. Lannes — 75016 Paris
(Côté Porte Dauphine)

POUR LA RESTITUTION
DU KARABAGH A L'ARMENIE

UNION ARMENIENNE POUR LE 4 JUILLET

U.G.A. ARDZIV MARSEILLE

GRANDE FETE
CHchampetre

Dimanche 2 juillet à partir de 10 heures
au Parc des Loisirs de Valabre

◆ Ambiance arménienne
◆ Jeux d'enfants
◆ Concours de boules
◆ Concours de contrée

◆ *Buffet et Chich Kébab* ◆

Venez nombreux pour encourager l'U.G.A. ARDZIV
au seuil de la nouvelle saison.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935